การศึกษาอัตลักษณ์กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย เพื่อแนวทางในการออกแบบ

STUDY OF IDENTITY OF THE THAI-PHUAN COMMUNITY IN THE CENTRAL REGIAN OF THAILAND FOR THE PURPOSES OF DETERMINING A DESIGN FRAMEWORK

กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

2562

การศึกษาอัตลักษณ์กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย เพื่อแนวทางในการออกแบบ

กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ปริญญานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศิลปวัฒนธรรม
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ปีการศึกษา 2562
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

STUDY OF IDENTITY OF THE THAI-PHUAN COMMUNITY IN THE CENTRAL REGIAN OF THAILAND FOR THE PURPOSES OF DETERMINING A DESIGN FRAMEWORK

KITISAK YAOWANANON

A Dissertation Submitted in partial Fulfillment of Requirements

for DOCTOR OF ARTS (D.A. (Arts and Culture))

Faculty of Fine Arts Srinakharinwirot University

2019

Copyright of Srinakharinwirot University

ปริญญานิพนธ์

เรื่อง

การศึกษาอัตลักษณ์กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย

เพื่อแนวทางในการออกแบบ

ของ

กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศิลปวัฒนธรรม

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

---------- คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล)

คณะกรรมการสอบปากเปล่าปริญญานิพนธ์

..... ที่ปรึกษาหลัก
(รองศาสตราจารย์พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ)

..... ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรียาภรณ์ เจริญบุตร)

..... ที่ปรึกษาร่วม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติกรณ์ นพอุดมพันธุ์)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.สาธิต ทิมวัฒนบรรเทิง)

..... ที่ปรึกษาร่วม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นพดล อินทร์จันทร์)

ชื่อเรื่อง	การศึกษาอัตลักษณ์กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย เพื่อแนวทางในการออกแบบ
ผู้วิจัย	กิติศักดิ์ เยาวนานนท์
ปริญญา	ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต
ปีการศึกษา	2562
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ

ปริญญานิพนธ์มีวัตถุประสงค์ข้อที่ 1.เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย จำนวน 4 จังหวัด ได้แก่ อ.ปากพลี จ.นครนายก อ.บ้านหมี่จ.ลพบุรี อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี และ อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย โดยศึกษาผ่านลักษณะร่วมภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น 8 ประเภท ได้แก่ 1.อาหาร 2.การแต่งกาย 3.ที่อยู่อาศัย 4.ประเพณี 5.ภาษา วรรณกรรมพื้นบ้านและประวัติศาสตร์คำบอกเล่า 6.อาชีพ 7.ความเชื่อพิธีกรรม 8.ศิลปะพื้นถิ่น เพื่อนำข้อมูลลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนมาศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2.เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบทางศิลปะ จากอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย โดยศึกษาผ่านกรอบแนวคิดองค์ประกอบทางศิลปะ ได้แก่ 1.เส้น 2.รูปร่าง 3.รูปทรง 4.สี 5.ลวดลาย ร่วมกับทฤษฎีการรับรู้ สามารถสรุปผลลักษณะร่วมภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้ดังนี้ 1.การถนอมอาหารประเภทปลา และอาหารที่ใช้ในงานบุญประเพณีแปรรูปมาจากข้าว 2.ผู้หญิงนุ่งชิ้นมัดหมี่ลายแทรกสวมเสื้อหมากกะแล่ง คาดอกด้วยผ้าเบี่ยง ผู้ชายสวมชุดม่อฮ่อมคาดผ้าขาวม้า 3.ที่อยู่อาศัยมีรูปแบบแผนผังเป็นเรือนแฝด ประกอบด้วยเรือนนอนและเรือนโถง มีเรือนครัววางขวางเรือนโถง 4. ประเพณีกำฟ้า ทำในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงมีนาคม ประเพณีสารทพวน และประเพณีสงกรานต์ 5.ตัวอักษรไทยน้อย และการพูดภาษาพวน 6. อาชีพทำนา ทอผ้าและหัตถกรรมจักสาน 7.ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีฟ้าและผีบรรพบุรุษ ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับวงจรชีวิตและความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับขวัญ 8.ลำพวน และการละเล่นนางกวัก นางด้ง ลักษณะของการใช้องค์ประกอบทางศิลปะ(อัตลักษณ์ศิลป์)ออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1. องค์ประกอบหลัก คือ รูปลักษณ์ที่ประกอบสร้างจากองค์ประกอบทางศิลปะ สามารถสื่อสารถึงวัตถุประสงค์ กิจกรรม และเรื่องราวทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้ 2.องค์ประกอบรอง คือ รูปลักษณ์ที่ประกอบสร้างจากองค์ประกอบทางศิลปะ ใช้เป็นส่วนเสริม หรือส่วนอธิบายประกอบได้ชัดเจนยิ่งขึ้น 3.การจัดวางองค์ประกอบ คือ การจัดวางองค์ประกอบขององค์ประกอบหลัก และองค์ประกอบรอง เพื่อสื่อสารถึงวัตถุประสงค์ กิจกรรม และเรื่องราวทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น พบการใช้อัตลักษณ์ศิลป์ รูปคนผู้ชายและผู้หญิงสวมเครื่องแต่งกายตามภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไทยพวน และเครื่องจักสาน จากรูปแบบของอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบในประเพณี รวมถึงพิธีกรรมและตัวแทนความเชื่อเกี่ยวกับเทวดา หรือพระยาแถน มากที่สุดในการสื่อสารด้วยอัตลักษณ์ศิลป์

คำสำคัญ : กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน, อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม, อัตลักษณ์ศิลป์

Title	STUDY OF IDENTITY OF THE THAI-PHUAN COMMUNITY IN THE CENTRAL REGIAN OF THAILAND FOR THE PURPOSES OF DETERMINING A DESIGN FRAMEWORK
Author	KITISAK YAOWANANON
Degree	DOCTOR OF ARTS
Academic Year	2019
Thesis Advisor	Associate Professor Prit Supasertsiri

This study aimed to firstly the study the cultural identities of Thai - Phuan cultural groups in four provinces in the central region of Thailand: Pak Phli District, Nakhon Nayok Province; Ban Mi District, Lopburi Province; Bang Pla Ma District, Suphanburi Province, Si Satchanalai District, Sukhothai Province, by studying eight types of shared cultural wisdom: (1) food; (2) dresses; (3) housing; (4) tradition; (5) language, folklore and oral history; (6) careers; (7) beliefs and rituals and (8) local arts this was in order to use the information gained from the study to secondly analyze the elements of the visual arts of cultural identities of Thai - Phuan cultural groups in the central region of Thailand by employing elements of the visual arts framework, together with learning theory and to study lines, shapes, forms, colors and patterns. The results revealed that the characteristics of shared cultural wisdom were as follows (1) the preservation of fish and rice - processed food eaten in traditional ceremonies; (2) women dressed in Mut Mee wrap skirts and sleeveless tops with a shawl; and men wearing mauhom or a natural dyed shirt with a waistcloth; 3) a twin house style, featuring bedroom and living areas and connected by a kitchen area; (4) The Kam Pha ceremony between February and March, the Phuan festival ceremony, and the Songkran ceremony; 5) Tai - noi letters and the Phuan language; 6) rice farming, cloth and basketry weaving; (7) beliefs and ceremonies regarding Pe fah (a type of ghost) and ancestor ghosts, the cycle of life, Khaw, or a spirit of well – being. (8)local charms-Ram Phuang, Nang Kwang, Nang Dong.The elements of the arts, or art identities, were characterized in three aspects: the main elements that can represent objects, activities, and stories about cultural wisdom; (2) the supporting elements that enhance or give additional explanations, or provide clarification; (3) the arrangement of both major and supporting elements to represent objects, activities, and stories about cultural wisdom. The study also found that the top features in art identity representation were pictures of men and women wearing Thai Phuan traditional dresses, the basketry used in traditional ceremonies, rituals and beliefs in angels or elves Lord.

Keyword : Thai – Phuan coomunity, Cultural Identity, Design Framework

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยดีเพราะได้รับความกรุณาชี้แนะแนวทางให้ความช่วยเหลือตลอดจนเป็นแรงผลักดันให้ผู้วิจัยทำการศึกษาได้สำเร็จจากผู้มีพระคุณทุกท่าน

กราบขอบพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : รองศาสตราจารย์พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กิตติกรณ์ นพอุดมพันธ์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นพดล อินทร์จันทร์, รองศาสตราจารย์ ดร.สาธิต ทิมวัฒนบรรเทิง, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จักรพงษ์ แพทย์หลักฟ้า และคณาจารย์ประจำหลักสูตรทุกท่านที่ให้คำแนะนำ ตรวจสอบและแก้ไขข้อบกพร่องในการทำวิทยานิพนธ์ตั้งแต่เริ่มต้นจนสำเร็จสมบูรณ์

กราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรียาภรณ์ เจริญบุตร ที่ให้ความกรุณาเป็นประธานสอบวิทยานิพนธ์ รวมทั้งแนะนำวิธีการที่ช่วยให้วิทยานิพนธ์ เรียบร้อยและสมบูรณ์มากขึ้น

กราบขอบพระคุณบุคคลต้นเรื่อง ผู้ที่เปรียบเสมือนปราชญ์ไทยพวนผู้นำทาง ทำให้ผู้วิจัยเดินทางศึกษาเรียนรู้และเข้าใจกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ได้พบเจอพี่น้องชาวไทยพวนอีกหลายท่านที่สานต่อเรื่องราว เปิดประสบการณ์ที่ดีให้แก่ผู้วิจัย : อาจารย์สมคิด จูมทอง ประธานสภาวัฒนธรรมบ้านทราย ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์วัดบ้านทราย อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี, คุณวนิดา รักพรม ประธานกลุ่มสตรีอาสาชุมชนบ้านพวน อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี, พระครูวิริยานุโยค เจ้าอาวาสวัดฝั่งคลอง ต.เกาะหวาย อ.ปากพลี จ.นครนายก, พระครูวิสุทธิ ธรรมานันท์ เจ้าอาวาสวัดศรีมงคล ต.หนองแสง อ.ปากพลี จ.นครนายก คุณนายสาธร โสรัจประสพสันติ ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรมสาขาภูมิปัญญาชาวบ้าน ผู้สร้างสาธรพิพิธภัณฑ์ผ้าทองคำ อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย, คุณชนะ เข็มมุกด์ ปราชญ์ท้องถิ่นบ้านหาดเสี้ยว อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย, ร้อยตรีกฤตธนรัชต์ แสงสุวรรณสินธุ์ ประธานชมรมไทยพวนบ้านท่าตลาด และประชาสัมพันธ์ชมรมไทยพวนจังหวัดสุพรรณบุรี, อาจารย์วารินทร์ มงคลรัตน์ ปูชนียบุคคลไทยพวนจังหวัดสุพรรณ อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี รวมถึงผู้ให้ข้อมูล และผู้มีพระคุณชาวไทยพวนทุกท่าน

ขอขอบคุณผู้ที่คอยช่วยเหลือ เป็นแรงผลักดันและกำลังใจ เป็นทีมที่ทำให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้เสร็จสมบูรณ์ : คุณสนธยา แก่นนาคำ, คุณปพนพัชร์ สุขเจริญศิริชัย, คุณสโรชา เมฆอรุณ, อาจารย์ธัญญารัตน์ ประดิษฐ์แท่น และเพื่อนร่วมรุ่นในหลักสูตรศิลปวัฒนธรรม รุ่นที่ 6 ทุกท่าน

ขอบพระคุณผู้ที่มีพระคุณสูงสุดในชีวิต : คุณพ่อทวีศักดิ์ เยาวนานนท์, คุณแม่บุศรินท์ เยาวนานนท์, ที่มอบสติปัญญา เป็นพลังให้ลูกมุ่งมานะ มีสติแก้ปัญหา ป้าปุก, ป้าต่อง, ป้าสาว, อาแมว และน้องๆครอบครัวเยาวนานนท์ ที่คอยส่งกำลังใจ และพรอันประเสริฐแก่ผู้วิจัย ทำให้การศึกษาการศึกษาอัตลักษณ์กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยเพื่อแนวทางในการออกแบบ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย ..... ง

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ ..... จ

กิตติกรรมประกาศ ..... ฉ

สารบัญ ..... ช

สารบัญตาราง ..... ญ

สารบัญรูปภาพ ..... ฎ

บทที่ 1 บทนำ 1

1. ภูมิหลังและที่มาความสำคัญ 1

2.คำถามหลักของการวิจัย 9

3. ความมุ่งหมายของงานวิจัย 9

4. ความสำคัญของการวิจัย 9

5. ขอบเขตของการวิจัย 9

5.1 ขอบเขตด้านพื้นที่การวิจัย 10

5.2 ขอบเขตด้านเนื้อหาการวิจัย 10

5.3 ขอบเขตด้านประชากรที่ใช้ในการวิจัย 10

6. สมมุติฐานของการวิจัย 11

7. นิยามศัพท์เฉพาะ 11

8. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ 12

9. กรอบแนวคิดการวิจัย 13

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 14

1. วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม 15

2. ชาติพันธุ์พวน และกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในประเทศไทย 20
2.1 ประวัติศาสตร์กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน 20
2.2 การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย 23
2.3 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตภาคกลางของประเทศไทย 30
2.4 ภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตภาคกลางของประเทศไทย 40
3. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง 115
3.1 แนวคิดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Visual Culture Identity) 116
3.2 องค์ประกอบทางทัศนศิลป์ (Element of Visaul Arts) 120
3.3 ทฤษการฎีการรับรู้ (Visual Perception in Design) 144
3.4 ทฤษฎีรูปทรงนิยม (Formalism Theory) 154
3.5 ทฤษฎีการเลียนแบบ (Immitationalism Theory) 155
4. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 155
4.1 โครงการรากวัฒนธรรม 155
4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 158
บทที่ 3 วิธีดำเนินงานวิจัย 161
1. วิธีการดำเนินงานวิจัย 161
2. การกำหนดประชากรและการเลือกลุ่มตัวอย่าง 163
3. เครื่องมือและการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 164
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล 164
5. การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล 165
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล 167
1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาหารของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน 173
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการแต่งกายของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน 190

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทที่อยู่อาศัยของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน 205
4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน 234
5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทภาษา วรรณกรรมพื้นบ้าน และประวัติศาสตร์บอกเล่า 251
6. ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาชีพ 269
7. ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทความเชื่อและพิธีกรรม 306
8. ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทศิลปะพื้นถิ่น 320
9. องค์ประกอบทางศิลปะที่แสดงถึงอัตลักษณ์กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย 331
บทที่ 5 สรุปและอภิปรายผล 364
1. สรุปผลการวิจัย 365
1.1 อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม จากลักษณะร่วมภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย 365
1.2 อัตลักษณ์ศิลป์ องค์ประกอบทางศิลปะ จากอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย 370
2. ข้อเสนอแนะ 381
บรรณานุกรม 382
ภาคผนวก 396
ประวัติผู้เขียน 404

สารบัญตาราง

หน้า

ตาราง 1 แสดงจังหวัดในแต่ละภาคที่มีกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอาศัยอยู่ในพื้นที่ 28

ตาราง 2 แสดงตารางแสดงกำหนดประเพณีและพิธีกรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนกลุ่มต่างๆ 74

ตาราง 3 แสดงเปรียบเทียบระหว่างฮีตอีสานกับฮีตพวนและพิธีกรรมชาวพวน 76

ตาราง 4 แสดงตารางเปรียบเทียบอักษรพวนกับอักษรไทย..... 90

ตาราง 5 แสดงข้อมูลลักษณะทำเลที่ตั้งและภูมิประเทศของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน 4 กลุ่ม.... 170

ตาราง 6 แสดงลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาหาร ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน 4 แห่งในปัจจุบัน..... 189

ตาราง 7 แสดงลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทเครื่องแต่งกายของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน 4 แห่งในปัจจุบัน..... 204

ตาราง 8 แสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทที่อยู่อาศัยของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน 4 แห่งในปัจจุบัน 233

ตาราง 9 แสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน 4 แห่งในปัจจุบัน 250

ตาราง 10 แสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทภาษา วรรณกรรมพื้นบ้าน ประวัติศาสตร์บอกเล่าของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน 4 แห่งในปัจจุบัน 267

ตาราง 11 แสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาชีพของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน 4 แห่งในปัจจุบัน 304

ตาราง 12 แสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน 4 แห่งในปัจจุบัน..... 318

ตาราง 13 แสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทศิลปะพื้นถิ่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน 4 แห่งในปัจจุบัน 330

ตาราง 14 แสดงอัตลักษณ์ร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นและอัตลักษณ์ศิลป์ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตภาคกลางของประเทศไทย (ใน 4 จังหวัดพื้นที่การศึกษา) 377

สารบัญรูปภาพ

หน้า

ภาพประกอบ 1 แสดงแผนผังแสดงถึงความสำคัญของวัฒนธรรมที่เป็นตัวกลางช่วยเชื่อมโยงปัจเจกบุคคลเข้ากับโครงสร้างของสังคม 17

ภาพประกอบ 2 แสดงแผนที่อาณาเขตติดต่อของแขวงเชียงขวางสถานที่ตั้งของ เมืองพวน (Muang Phuan) หรือชื่อเต็มว่า " มหารัตนบุรีรมย์พรหมจักรพรรดิ ศรีมหานัครตักกะเสลา นครเชียงขวางราชธานี" 22

ภาพประกอบ 3 แสดงแผนที่แสดงเส้นทางอพยพของชาวพวน จากแขวงเชียงขวาง ในประเทศลาวสู่สยาม 24

ภาพประกอบ 4 แสดงเส้นทางอพยพของชาวพวน จาก ชำเหนือ หลวงพระบาง เชียงขวาง เมืองพวน ในประเทศลาวสู่ประเทศไทย 25

ภาพประกอบ 5 แสดงแผนที่ภาษาพวน แสดงจำนวนประชากรที่ใช้ภาษาพวนในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศไทย 26

ภาพประกอบ 6 แสดงการจัดขบวนเกวียนเพื่อเดินทางมาจับสัตว์น้ำบริเวณ "แก่งหลวง" อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย 32

ภาพประกอบ 7 แสดงภาพถ่ายแสดงการแต่งกายของผู้หญิงชาวพวนที่เมืองเชียงขวาง โดยนุ่งผ้าซิ่น มีผ้าขาวม้ารัดนม ที่เรียกว่า “แห้งตู้” 43

ภาพประกอบ 8 แสดงเครื่องแต่งกายของชาวไทพวน 44

ภาพประกอบ 9 แสดงภาพชาวเมืองพวนที่วัดธาตุสีพม เมืองเชียงขวาง 44

ภาพประกอบ 10 ลักษณะของทรงผมหญิงวัยรุ่นตามประเพณีไทพวน สวมเสื้อป้าวมีเสื้อซ้อน นุ่งซิ่นไหมมัดหมี่คั่นต่อตีนขิด 45

ภาพประกอบ 11 แสดงเครื่องแต่งกายของชาวไทพวน บ้านถ้ำลา บ้านนาคำ แขวงหัวพัน 45

ภาพประกอบ 12 แสดงการแต่งกายของชาวไทพวนในปัจจุบัน (พ.ศ.2557) ที่ Ban Nakoud จังหวัดหัวพัน สปป.ลาวผู้หญิงเกล้าผมมวยอยู่บนศีรษะตามประเพณีไทพวน นุ่งซิ่นต่อตีน..... 47

ภาพประกอบ 13 แสดงชุดไทพวนโบราณ ทำจากผ้าฝ้าย อายุ 80 ปี ที่เหลืออยู่ชุดเดียว ที่พิพิธภัณฑ์แขวงเชียงขวาง สปป.ลาว 47

ภาพประกอบ 14 แสดงภาพมารดาของคุณสาธร โสรัจประสพสันติ แต่งกายโบราณ แบบชาวไทยพวนศรีสัชนาลัย 48

ภาพประกอบ 15 แสดงเครื่องแต่งกายในงานเทศกาลบุญประเพณี ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี 49

ภาพประกอบ 16 แสดงเครื่องแต่งกายในงานเทศกาลบุญประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย..... 49

ภาพประกอบ 17 เครื่องแต่งกายในงานเทศกาลบุญประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน บ้านกลาง อ.เชียงคาน จ.เลย และภาพลายเส้น..... 50

ภาพประกอบ 18 แสดงการใส่เสื้อหม่ากาแล้ง นุ่งผ้าซิ่นมัดหมี่ และมี “ผ้าโต่ง” พาดบ่า ของสตรีชาวพวนบ้านหมี่..... 51

ภาพประกอบ 19 แสดงลักษณะบ้านเรือน บ้านนาคูนน้อยแบบโบราณ 53

ภาพประกอบ 20 แสดงภาพถ่ายเฮือนชาวพวนที่เมืองเชียงขวาง..... 53

ภาพประกอบ 21 แสดงเฮือนพวน บ้านนาอู่ เมืองคูน แขวงเชียงขวาง สำรวจเมื่อ ตุลาคม 2552 54

ภาพประกอบ 22 แสดงเฮือนไทยพวนที่ในแขวงหัวพัน สปป.ลาว ราวปี พ.ศ.2554 54

ภาพประกอบ 23 แสดงเฮือนพวนหมู่ 10 ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี..... 56

ภาพประกอบ 24 แสดงบริเวณอาณาเขตของเฮือนพวน หมู่ 10 ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี 57

ภาพประกอบ 25 แสดงยุ้งข้าวที่สร้างขึ้นภายในบริเวณอาณาเขตของเฮือนพวนแต่ละหลัง ในท้องที่หมู่ 10 ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี..... 57

ภาพประกอบ 26 แสดงนิทรรศการของศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลอง จัดแสดงเฮือนไทยพวน ที่รวบรวมสิ่งของเครื่องใช้ภายในเฮือมมาจัดวาง..... 60

ภาพประกอบ 27 แสดงภาพลายเส้นแสดงรูปแบบเฮือนพวนอำเภอปากพลี ยุคต้น ในสมัยปี 2372-2436 และการสร้างเฮือนพวนจำลองแบบยุคต้น จัดแสดงภายในบริเวณวัดฝั่งคลอง 60

ภาพประกอบ 28 แสดงภาพลายเส้นแสดงรูปแบบเฮือนพวนอำเภอปากพลี ในยุคกลาง ปี 2436-2500 61

ภาพประกอบ 29 แสดงภาพลายเส้นแสดงรูปแบบเฮือนพวนอำเภอปากพลี ในยุคปลาย ปี 2500-ปัจจุบัน 61

ภาพประกอบ 30 แสดงเจดีย์ราย รูปแบบคล้ายเจดีย์ทรงเครื่อง ที่ถูกบูรณะซ่อมแซมใหม่บริเวณทางเข้าวัดเกาะหวาย ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก 62

ภาพประกอบ 31 แสดงอุโบสถหลังเก่าของวัดโพธิ์ศรี (วัดเหนือ) หมู่ 2 ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก 63

ภาพประกอบ 32 แสดงอุโบสถวัดบ้านทราย ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี 63

ภาพประกอบ 33 แสดงประตูอุโบสถวัดบ้านทรายประดับตกแต่งด้วยการปิดกระจกลายพรรณพฤกษา ล้อมรอบภาพสลักนูนต่ำตรงกลางที่เป็นภาพลิงพนมมือเอาไว้ 64

ภาพประกอบ 34 แสดงประติมากรรมรูปสิงห์แบบจีนที่มุมฐานเขียง และ เจดีย์วัดเชียงงา ตำบลเชียงงา อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี 65

ภาพประกอบ 35 แสดงภาพถ่ายเก่าเมืองคูน แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เห็นพระธาตุฝุ่นตั้งอยู่บนเนินนอกเมือง 66

ภาพประกอบ 36 แสดงธาตุฝุ่น (ทาดฝุ่น) หรือธาตุดำ ก่อนการบูรณะ และ ธาตุฝุ่น (ทาดฝุ่น) หรือธาตุดำ หลังการบูรณะ ตามลำดับ 66

ภาพประกอบ 37 แสดงอุโบสถไม้หลังเก่าและเจดีย์วัดทุ่งทะเลหญ้า สภาพหลังจากประสบอุทกภัยปี 2556 และสภาพขณะดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์ในปี 2557 ตามลำดับ 67

ภาพประกอบ 38 แสดงสภาพอุโบสถไม้หลังเก่าและเจดีย์ด้านหน้าในปัจจุบัน ภายหลังการบูรณปฏิสังขรณ์ 67

ภาพประกอบ 39 แสดงอุโบสถหลังเก่า (สิม) ของวัดหาดเสี้ยว 68

ภาพประกอบ 40 แสดงสิมในเมืองสุย (เมืองสู้ย/สุ่ย/สุย (Muang Sui) 69

ภาพประกอบ 41 แสดงที่ผนังด้านในอุโบสถหลังเก่าวัดหาดเสี้ยว มีจารึกกล่าวถึงการสร้างวัดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2387 69

ภาพประกอบ 42 แสดงซุ้มประตูโขง เจดีย์ และหอไตร เป็นโบราณสถานที่สำคัญของวัดหาดเสี้ยว 70

ภาพประกอบ 43 แสดงงานประเพณีบุญคูณลานเป็นฮีตเดือนยี่ของชาวอีสาน 72

ภาพประกอบ 44 แสดงพิธีสู่ขวัญข้าวของชาวพวน ชุมชนวัดท่าตลาด อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ประจำปี 2559 72

ภาพประกอบ 45 แสดงขบวนแห่ขี่ช้างบวชนาค และพิธีทำขวัญนาค บ้านปรึง ต.บะ อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์..... 81

ภาพประกอบ 46 แสดงการทำบุญข้าวจี่ของชาวอีสานที่กระทำกันในเดือนสาม ซึ่งเป็นประเพณีหนึ่งในฮีตสิบสอง..... 82

ภาพประกอบ 47 แสดงประเพณีบุญข้าวหลาม ต.ดงกระทงยาม อ.ศรีมหาโพธิ จ.ปราจีนบุรี ที่จัดขึ้นในเดือน 3..... 83

ภาพประกอบ 48 แสดงการเผาข้าวหลามเนื่องในงานประเพณีบุญกำฟ้า ณ วัดกุฎีทอง ต.บางน้ำเชี่ยว อ.พรหมบุรี จ.สิงห์บุรี 84

ภาพประกอบ 49 แสดงภาพถ่ายเก่าการเซิ้งบั้งไฟในการแห่บั้งไฟ และการจุดบั้งไฟของชาวพวนโคกปีบอำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี เมื่อราวปี พ.ศ. 2514 85

ภาพประกอบ 50 แสดงคนพวนจุดบั้งไฟ ในบุญบั้งไฟขอฝนตามประเพณีลาว เมื่อ พ.ศ. 2513 ที่วัดต้นโพธิ์ศรีมหาโพธิ ตำบลโคกปีบ อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี 86

ภาพประกอบ 51 แสดงหนังสือร้อยใจไทยพวนครั้งที่ 35 ของชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทย นำสัญลักษณ์ชมรมที่นำอักษรพวนมาใช้บนหน้าปก 91

ภาพประกอบ 52 แสดงนิทานพื้นบ้านเรื่องจำปาสี่ต้น ที่ถูกถ่ายทอดเป็นวรรณกรรมสำนวนต่างๆ 95

ภาพประกอบ 53 แสดงการทำนาข้าวที่เมืองเชียงขวาง ในภูมิประเทศเป็นหุบเขาและที่ราบสูง ... 96

ภาพประกอบ 54 แสดงพิธีบายศรีบวงสรวงบูชาฟ้าในงานบุญกำฟ้า ตำบลบ้านหลวง อำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี 100

ภาพประกอบ 55 แสดงพิธีสูตรเสื้อสูตรผ้าในงานบุญสงกรานต์ของชาวไทยพวน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ชาวบ้านจะนำหาบพาสูตร (กระบุงใส่เสื้อผ้านุ่งและเครื่องประกอบ) และถังน้ำไปตั้งเรียงไว้ พระสงฆ์จะสวดบทชัยมงคลคาถาไปพร้อมกับการทำพิธีหยดเทียนด้ายมงคล 104

ภาพประกอบ 56 แสดงลวดลายรูปก้นหอยที่สันนิษฐานว่าเป็นลายขวัญ บนภาชนะดินเผา สำหรับใช้ในพิธีกรรมของวัฒนธรรมบ้านเชียง ราว 2,500 ปีมาแล้ว 105

ภาพประกอบ 57 แสดงคำว่า “ขวัญ” ในภาษากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ 107

ภาพประกอบ 58 แสดงการระบำของชุมชนไทพวน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ในเทศกาลงานสงกรานต์ประจำปี พ.ศ.2557 ณ วัดปทุมวงษาวาส (วัดใหม่) ตำบลเกาะหวาย 111

ภาพประกอบ 59 แสดงการแสดงลำตัดพวน ภายในงานมอบโล่เกียรติยศและเงินรางวัลให้กับชุมชนต้นแบบสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ซึ่งจัดโดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรม..... 112

ภาพประกอบ 60 แสดงการฟ้อนไทพวน ประดิษฐ์และออกแบบโดยชมรมนาฏศิลป์ จังหวัดหนองคาย จากนั้นวิทยาลัยนาฏศิลป์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้นำไปเผยแพร่ต่อ 113

ภาพประกอบ 61แสดงการฟ้อนพวน ของวิทยาลัยนาฏศิลปลพบุรี ประดิษฐ์ขึ้นในปี พ.ศ.2544 113

ภาพประกอบ 62 แสดงกวักหรือมะกวัก ที่ทำจากไม้ไผ่ ใช้สวมหางเห็น สำหรับกวักเส้นด้ายฝ้ายออกจากระวิง 114

ภาพประกอบ 63 แสดงวัสดุหลักที่ใช้ทำผีนางกวักคือ กวักทอผ้า ซึ่งมีทั้งการตกแต่งแบบเรียบง่ายและประดิษฐ์ประดอยคล้ายคนจริง 115

ภาพประกอบ 64 แสดงการสาธิตวิธีการละเล่น “นางกวัก” ที่ใช้ในการละเล่นช่วงเทศกาลงานประเพณีกำฟ้า ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี 115

ภาพประกอบ 65 แสดง The Circuit of Culture..... 119

ภาพประกอบ 66 แสดงแนวทางในการใช้องค์ประกอบทางศิลปะ เพื่อแสดงรูปลักษณ์อัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรมท้องถิ่นกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน 121

ภาพประกอบ 67 แสดง Color Colorbination Image Scaleการแบ่งสีตามบุคลิกภาพ ของชิเกโนบุโคบายาชิ..... 136

ภาพประกอบ 68 แสดงตัวอย่างตราสัญลักษณ์ของธนาคารไทย มีการกำหนดสีหลักเพื่อง่าย ในการสื่อสารและจดจำของผู้บริโภค 138

ภาพประกอบ 69 แสดงตัวอย่างสีของปู ซึ่งใช้จำแนกแยกแยะลักษณะของคน ในเชิงการเปรียบเทียบ 139

ภาพประกอบ 70 แสดงแถบสีที่ลดทอนแสดงลักษณะตัวแทนของพืชผัก และแถบสีที่ลดทอนแสดงลักษณะของสัตว์ 140

ภาพประกอบ 71 แสดงอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งเกิดจากรูปเคารพและความเชื่อทางศาสนา..... 141

ภาพประกอบ 72 แสดงตัวอย่างการจัดวางองค์ประกอบแบบการซ้ำ ตามกฎของความคล้ายคลึง (Similarity) 146

ภาพประกอบ 73 แสดงตัวอย่างการวางองค์ประกอบกราฟิกส่วนย่อยที่มีความเกี่ยวข้องกันในตำแหน่งที่ใกล้ชิดกัน เกาะกลุ่มกันเพื่อสร้างภาพ/สื่อ ความหมาย ส่วนที่อยู่ใกล้กว่ารู้สึกเป็นกลุ่มมากกว่า ตามกฎของความใกล้ชิด – (Proximity) 147

ภาพประกอบ 74 แสดงตัวอย่างการจัดวางองค์ประกอบตามทิศทาง ช่วยในการถ่ายทอดเนื้อหาเป็นขั้นตอน เป็นลำดับ ดูต่อเนื่อง เชื่อมโยงถึงกันเป็นภาพใหญ่ ตามกฎของความต่อเนื่อง (Continuation) 148

ภาพประกอบ 75 แสดงตัวอย่างภาพกับพื้น Figure 1 รูป บวก positive element 2 พื้นที่ว่าง สัมพันธ์ spatial relationship Ground 1 พื้นบวก white space 2 พื้นลบ negative space ตามกฎภาพกับพื้น (Figure and Ground) 150

ภาพประกอบ 76 แสดงตัวอย่างการรับรู้ถึงการเข้ากันได้ หรือความงามได้สัดส่วน และความสมดุล ตามกฎแห่งความสมมาตร (Symmetry) 151

ภาพประกอบ 77 แสดงการจัดวางองค์ประกอบด้วย “เส้น”ตามทฤษฎีการรับรู้ (Visual Perception in Design) เพื่อแสดงรูปลักษณ์อัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรมท้องถิ่นกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน..... 152

ภาพประกอบ 78 แสดงการจัดวางองค์ประกอบด้วย “เส้น”ตามทฤษฎีการรับรู้ (Visual Perception in Design) เพื่อแสดงรูปลักษณ์อัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรมท้องถิ่นกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน..... 152

ภาพประกอบ 79 แสดงการจัดวางองค์ประกอบด้วย “รูปร่าง”ตามทฤษฎีการรับรู้ (Visual Perception in Design) เพื่อแสดงรูปลักษณ์อัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรมท้องถิ่นกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน..... 153

ภาพประกอบ 80 แสดงการจัดวางองค์ประกอบด้วย “รูปร่าง”ตามทฤษฎีการรับรู้ (Visual Perception in Design) เพื่อแสดงรูปลักษณ์อัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรมท้องถิ่นกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน..... 153

ภาพประกอบ 81 แสดงการจัดวางองค์ประกอบด้วย “รูปททรง”ตามทฤษฎีการรับรู้ (Visual Perception in Design) เพื่อแสดงรูปลักษณ์อัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรมท้องถิ่นกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน..... 154

ภาพประกอบ 82 แสดงรากวัฒนธรรมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ 156

ภาพประกอบ 83 แสดงแผนภูมิกระบวนงานโครงการรากวัฒนธรรม “ของดีบ้านฉัน”..... 158

ภาพประกอบ 84 แสดงภาพถ่ายดาวเทียมแสดงลักษณะภูมิประเทศและที่ตั้งกลุ่มวัฒนธรรม ไทยพวนทั้ง 4 แห่ง ซึ่งเป็นพื้นที่ในการศึกษา..... 169

ภาพประกอบ 85 แสดงปลาดู อาหารพื้นบ้านคนไทยพวน ปัจจุบันเป็นหนึ่งในผลิตภัณฑ์ หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของ จ.นครนายก..... 174

ภาพประกอบ 86 แสดงนางสาวพรนันท์ สัณหจันทร์ ผู้อำนวยการสำนักงาน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานนครนายก เยี่ยมชมวัฒนธรรมด้านอาหารของชาวชุมชนไทพวน อำเภอปากพลี 174

ภาพประกอบ 87 แสดงลำดับขั้นตอนและประเภทผลิตภัณฑ์อาหารแปรรูปจากปลาชนิดต่างๆ ของชุมชนบ้านโคกกระชาย..... 175

ภาพประกอบ 88 แสดงปลาร้า ซึ่งเป็นอาหารประจำบ้านของชาวไทยพวน และไหบรรจุปลาร้า 175

ภาพประกอบ 89 แสดงการปรุงและแปรรูปปลาร้าด้วยการทอดและการทำน้ำปรุงจากปลาร้า . 176

ภาพประกอบ 90 แสดงแหนมปลาชะโด ปลาส้มจากปลาชะโด 176

ภาพประกอบ 91 แสดงการทำข้าวเกรียบย่างไฟ เพื่อใช้ประกอบพิธีสูตรเสื้อสูตรผ้าในเทศกาลสงกรานต์ ณ วัดฝั่งคลอง โดยใช้รองบนถาดที่วางซ้อนอยู่บนกระบุงอีกชั้นหนึ่ง 177

ภาพประกอบ 92 แสดงการกวนแป้งทำขนมคาบหมูของบ้านบุ่งเข้ ตำบลหนองแสงอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก..... 177

ภาพประกอบ 93 แสดงการประกวดอาหารท้องถิ่นภายในงานวันสตรี โดยกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านอำเภอบางปลาม้าในปี 2556 อาหารส่วนใหญ่เป็นข้าวปุ้น (ขนมจีน) และผักสดกับน้ำพริก นานาชนิด 180

ภาพประกอบ 94 แสดงอาหารที่ใช้เลี้ยงรับรองผู้เข้าร่วมงานทอดผ้าป่าสมาคมมิตรภาพลาว – ไทย และสมาคมเพื่อมิตรภาพไทย – ลาว เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน2556 180

ภาพประกอบ 95 แสดงการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลจากผู้นำชุมชนในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ รวมทั้งด้านอาหาร ณ ศูนย์การเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตไทยพวนบ้านไผ่เง..... 181

ภาพประกอบ 96 แสดงการรับประทานอาหารร่วมกับผู้นำชุมชนไทยพวนบางปลาม้า ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลเรื่องอาหารพื้นถิ่นพบว่ามีอาหารทำจากผักในพื้นถิ่น แกงจืดและปลาน้ำจืดที่นำมาปรุงเป็นอาหารต่างๆ..... 181

ภาพประกอบ 97 แสดงสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาแปรรูป ต.มะขามล้ม อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี ซึ่งรวมกลุ่มกันส่งเสริมแปรรูปปลา เพิ่มมูลค่าด้านการผลิตอาหาร และผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร 182

ภาพประกอบ 98 แสดงการเผาข้าวหลามในงานประเพณีบุญกำฟ้า ชาวบ้านจะนำข้าวหลามถวายพระสงฆ์รวมทั้งไหว้ปู่เจ้าย่าเมือง และแจกจ่ายให้กับชาวชุมชนต่างๆทั้งที่เป็นหมู่บ้านไทยพวนและที่ไม่ใช่หมู่บ้านไทยพวน 183

ภาพประกอบ 99 แสดงแกงจานน้ำสือ (แกงหน่อไม้เปรี้ยว) 185

ภาพประกอบ 100 แสดงหมกเมาะปลาข้อใส่ใบยอ 185

ภาพประกอบ 101 แสดงการร่วมกันเตรียมอาหารสำหรับพิธีสูตรเสื้อสูตรผ้าในงานบุญสงกรานต์ (ฮีตเดือนห้า) 186

ภาพประกอบ 102 แสดงการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีขาว พาดสไบขาว ของชาวบ้านตำบลหนองแสงในงานบุญประเพณีสรงน้ำพระ (พระภิกษุสงฆ์) ที่วัดหนองหัวลิงนอก เนื่องในวันวิสาขบูชา เมื่อปี พ.ศ.2560 191

ภาพประกอบ 103 แสดงการแต่งกายด้วย เสื้อลูกไม้ผู้สูงอายุ ฯลฯ ในงานบุญประเพณีสรงน้ำ พระคำตันที่วัดศรีมงคล (วัดคลองคล้า) เมื่อปี พ.ศ.2560 191

ภาพประกอบ 104 แสดงการแต่งกายด้วยชุดไทยประยุกต์พร้อมห่มสไบเฉียงของชาวไทยพวน อำเภอปากพลีในเทศกาลงานสงกรานต์ประจำปี พ.ศ.2557 ณ วัดฝั่งคลอง ตำบลเกาะหวาย..... 192

ภาพประกอบ 105 แสดงเครื่องแต่งกายทางวัฒนธรรมเพื่อใช้สวมใส่ในงานสำคัญ หรือเพื่อการต้อนรับผู้มาเยือนจากต่างท้องถิ่น โดยผู้หญิงนุ่งซิ่นมัดหมี่ลายแทรก เสื้อแขนกระบอก และห่มสไบเฉียง..... 192

ภาพประกอบ 106 แสดงการแต่งกายด้วยเสื้อลายดอกของชาวไทยพวนตำบลหนองแสง ในเทศกาลงานสงกรานต์ประจำปี พ.ศ.2559..... 193

ภาพประกอบ 107 แสดงการใส่เสื้อคอกระเช้าเมื่ออยู่เรือน การสวมเสื้อลูกไม้และนุ่งซิ่นมัดหมี่ของชาวบ้านตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี 194

ภาพประกอบ 108 แสดงการใส่เสื้อป้าวสีม่วง ที่ออกแบบขึ้นใหม่ตามแบบเสื้อป้าวเมืองเชียงขวางสำหรับผู้หญิงเพื่อใช้แสดงเอกลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมของตน 194

ภาพประกอบ 109 แสดงร.ต.กฤตธนรัชต์ แสงสุวรรณสินธุ์ ขณะเล่นแคน สวมเสื้อกางเกงม่อฮ่อมคาดผ้าขาวม้าเป็นชุดสุภาพสำหรับงานเทศกาลหรืองานบุญทั่วไปของผู้ชาย..... 195

ภาพประกอบ 110 แสดงเครื่องแต่งกายหญิง เสื้อป้าวสีม่วง นุ่งซิ่นมัดหมี่ลายแทรก และเครื่องแต่งกายชายการสวมเสื้อแขนกระบอกสีม่วงคาดผ้าขาวม้า เป็นชุดทางการในงาเทศกาล หรืองานบุญประเพณีสำคัญเพื่อสร้างเอกลักษณ์แก่ตนเอง ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบางปลาม้า 195

ภาพประกอบ 111 แสดงการแต่งกายของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรีที่ออกแบบประยุกต์ขึ้นใหม่สำหรับแสดงเอกลักษณ์กลุ่มวัฒนธรรมของตน ในงานทอดผ้าป่าสมาคมมิตรภาพลาว-ไทย และสมาคมเพื่อมิตรภาพไทย-ลาว 19 มิถุนายน2556.... 196

ภาพประกอบ 112 แสดงการใส่เสื้อหม่ากาแล้ง (เสื้อคอกระเช้า) ของชาวชุมชนตำบลหินปักขณะทอผ้าภายในศูนย์วิสาหกิจชุมชนสตรีอาสาบ้านพวนที่มีคุณวนิดา รักพรม เป็นผู้ดูแล..... 197

ภาพประกอบ 113 แสดงการแต่งกายของหญิงชราชาวพวนบ้านหมี่ในอดีตสังเกตซิ่นมัดหมี่ ที่นุ่งเป็นมัดหมี่ลายแทรก มีตีนซิ่นเป็นลายขวาง 198

ภาพประกอบ 114 แสดงอาจารย์สมคิด จูมทอง ผู้ดูแลศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช พิพิธภัณฑ์ ไทยพวนบ้านทราย สาธิตวิธีการ “ผ้าขาวม้าแพ้วโต่ง ”คือการเอาผ้าขาวม้ามาพาดเหมือนผ้า พาดไหล่ แสดงออกถึงความเคารพนับถือ ใช้เมื่อเวลาไปงานบุญเข้าวัด 198

ภาพประกอบ 115 แสดงเครื่องแต่งกายในงานเทศกาลบุญประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี จัดแสดงในศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช พิพิธภัณฑ์ไทยพวนบ้านทราย 199

ภาพประกอบ 116 แสดงการใส่เสื้อหม่ากาแล้ง คอทรงเหลี่ยมจับจีบ นุ่งผ้าซิ่นมัดหมี่ลายแทรกของผู้หญิงไทยพวนบ้านหมี่ 199

ภาพประกอบ 117 แสดงการใส่เสื้อเสื้อแขนกระบอกของผู้สาวบ้านหมี่ สำหรับใส่ไปวัด เพื่อให้ดูสุภาพและการแต่งกายงานประเพณีของชาวพวนบ้านทุ่งทะเลหญ้า ต.โพนทอง อ.บ้านหมี่ ลพบุรี 200

ภาพประกอบ 118 แสดงการแต่งกายของชายชาวพวนหาดเสี้ยว เมื่อทำงานในงานไร่นา ถ้าไม่ถอดเสื้อก็ใส่เสื้อม่อฮ่อมติดกระดุมหรือเสื้อย้อมสีดำมะเกลือ กางเกงขาสั้นกรอมเข่าสีเดียวกัน เรียกว่า“ เสื้อแล๊ ซ้งแล๊” มีผ้าขาวม้าผูกสะเอว หรือในชีวิตประจำวันเว้นว่างจาการทำงาน ไปทำบุญ ก็จะใช้ผ้าขาวม้าพาดไหล่ 202

ภาพประกอบ 119 แสดงลวดลายผ้าขาวม้าของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตำบลหาดเสี้ยว ทอเป็นรูปช้างที่เป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของชุมชน มีที่มาจากประเพณีแห่นาคด้วยขบวนช้าง 203

ภาพประกอบ 120 แสดงเฮือนพวนที่พบภายในหมู่ 3 บ้านหนองหัวลิงใน ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลีเสาไม้ของเฮือนวางบนตอม้อคอนกรีต (ซึ่งเดิมคงเคยเป็นก้อนหินมาก่อน) เพื่อป้องกันการผุของเสาไม้ นับเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างหนึ่ง 207

ภาพประกอบ 121 แสดงเฮือนพวนที่พบภายในหมู่ 4 บ้านเนินหินแร่ ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลีเป็นเฮือนไทยพวนฝาไม้กระดานขนาดใหญ่ เสาไม้ของเฮือนวางบนตอม้อคอนกรีต..... 207

ภาพประกอบ 122 แสดงเยียข้าว (ยุ้งข้าว) ขนาดใหญ่ภายในหมู่ 4 บ้านเนินหินแร่ ตำบลหนองแสง ทำเป็นเฮือนหลังคาจั่วคู่กัน และต่อเติมเพิงหลังคาให้ยื่นคลุมออกมาทั้ง 4 ด้าน 208

ภาพประกอบ 123 แสดงเยียข้าว (ยุ้งข้าว) ในพื้นที่หมู่ 4 บ้านเนินหินแร่ ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลีที่ถูกใช้เก็บอุปกรณ์สิ่งของเครื่องมือเมื่อไม่ถูกใช้ในการเก็บข้าว ช่วงนอกฤดูกาลเก็บเกี่ยว 208

ภาพประกอบ 124 แสดงภาพถ่ายดาวเทียมแสดงรูปแบบการตั้งชุมชนของบ้านวัดโบสถ์ ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ที่มีรูปแบบการวางผังชุมชนเป็นกลุ่มๆ รวมไว้อยู่บริเวณริมคลองรางทอง แวดล้อมไปด้วยพื้นที่ทำกิน..... 209

ภาพประกอบ 125 แสดงเฮือนพวนในพื้นที่ หมู่ 6 บ้านวัดโบสถ์ ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า ที่มีผังเป็นเฮือนทรงไทยจั่วแฝด คือเฮือนนอนกับเฮือนโถง และมีเฮือนครัววางขวางเฮือนโถง ลวดลายภายในหน้าจั่วของเฮือนครัวจัดเรียงไม้เป็นลวดลายคล้ายพระอาทิตย์เพื่อเว้นช่องให้อากาศถ่ายเทจึงนิยมใช้กับจั่วเฮือนครัวไฟ..... 210

ภาพประกอบ 126 แสดงรูปแบบของฝาเฮือนบ้านไทยพวนที่พบในพื้นที่ อำเภอบางปลาม้า มีฝาปะกนแบบดั้งเดิม ฝาไม้กระดานตีตามแนวตั้ง มีการเว้นช่องลมระบายอากาศ ฝาไม้กระดานตีตามแนวนอน ฝาไม้ไผ่ขัดแตะ ฝาฟากไม้ไผ่..... 211

ภาพประกอบ 127 แสดงตัวอย่างเฮือนที่ปรับเปลี่ยนฝาเฮือนเป็นไม้แผ่นภายนอกแต่ยังคงรักษา ฝาห้องเทงห่อง หรือ กงเฮือน ที่เป็นฝาลูกฟักไว้ 212

ภาพประกอบ 128 แสดงพื้นที่ชั้นบนของเฮือนพวน ประกอบไปด้วยเฮือนโถงกับเฮือนนอน เฮือนในภาพเป็นเฮือนที่ทำหลังคาจั่วเดียวบริเวณโถงนอน และใช้หลังคาลาดคลุมบริเวณเฮือนโถง เพราะสร้างง่ายและประหยัดกว่าจั่วแฝด 212

ภาพประกอบ 129 แสดงบริเวณเฮือนนอนจะอยู่สูงกว่าเฮือนโถง ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างระดับเรียกว่า “ป่องมอง”ส่วนสำคัญของเฮือนนอนคือ เทงห่อง หรือ กงเฮือน ที่ถูกกั้นเป็นห้องสำหรับลูกสาวและเก็บของมีค่าพื้นที่ในระดับเฮือนนอนจะทำชานเล็กๆ ด้วยไม้กระดานแผ่นเดียวยื่นออกมาทางเฮือนโถงตลอดแนว สำหรับใช้นั่งหรือวางสิ่งของดั่งในภาพ เรียกชานเล็กๆนี้ว่า “ป้านเลียบ” 213

ภาพประกอบ 130 แสดงเยียข้าว (ยุ้งข้าว) ที่พบในชุมชนหมู่ 6 บ้านวัดโบสถ์ ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า เป็นเฮือนขนาดย่อมยกพื้น หลังคาหน้าจั่ว บางเฮือนยังคงใช้กระเบื้องว่าวตั้งแต่ครั้งแรกสร้างฝาผนังเยียข้าวนิยมใช้ไม้แผ่นหรือไม้ไผ่สานขัดแตะ ป้ายด้วยขี้วัวหรือขี้ควายผสมโคลนให้ทั่ว เป็นการยาแนวอุดช่องว่างระหว่างช่องไม้ได้อย่างสนิท แต่ปัจจุบันเยียข้าวไม่ถูก ใช้เก็บข้าวแล้ว..... 214

ภาพประกอบ 131 แสดงบริเวณประตูเยียข้าวถูกปิดด้วยแผ่นไม้ที่มีตัวเลขกำกับ เพื่อเป็นหน่วยวัดระดับปริมาณข้าวภายในเยียข้าวว่าสูงเท่ากระดานแผ่นที่เท่าไหร่..... 214

ภาพประกอบ 132 แสดงเฮือนทรงไทยเดิมแบบเรือนหมู่ 3 หลัง อายุต่ำกว่า 50 ปี ในชุมชนบ้านรางบัวตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า ที่หน้าจั่วเฮือนหลังหนึ่งมีตัวเหงาที่ปลายป้านลม 215

ภาพประกอบ 133 แสดงภาพลายเส้นเฮือนทรงไทยเดิมแบบเรือนหมู่ 3 หลัง อายุต่ำกว่า 50 ปี 215

ภาพประกอบ 134 แสดงฝาเฮือนแต่ละหลังด้านหน้าเป็นแบบฝาลูกฟักและแบบฝาสายบัว ที่มีลักษณะเหมือนกับเรือนไทยภาคกลาง 216

ภาพประกอบ 135 แสดงการกั้นรั้วด้วยพุ่มไม้เตี้ยๆระหว่างกลุ่มเฮือน ภายในชุมชนบ้านหินปักใหญ่ ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี..... 217

ภาพประกอบ 136 แสดงเยียข้าว (ยุ้งข้าว) ภายในชุมชนบ้านหินปักใหญ่ ซึ่งมีทั้งเยียข้าวประจำเฮือนหรือกลุ่มเฮือนและเยียข้าวรวมติดที่นาริมขอบนอกชุมชน แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ทำนาได้ผลผลิตมาก..... 217

ภาพประกอบ 137 แสดงเฮือนพวนขนาดใหญ่ที่พบในพื้นที่หมู่ 10 บ้านสำโรงใหญ่ ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่รูปแบบจั่วของเฮือนนอนทำเป็นจั่วใบปรือหรือจั่วใบเรือ ที่เป็นประกอบด้วยแผ่นไม้ขนาดเล็กเรียงซ้อนทางแนวนอน นิยมใช้กับเรือนนอน เครื่องบนมีการประดับยอดจั่วและเชิงชาย ด้วยสรไน (ไม้กลึงยอดจั่ว) และไม้ฉลุ..... 220

ภาพประกอบ 138 แสดงเฮือนพวนขนาดใหญ่ของคุณวนิดา รักพรม ตั้งอยู่ในหมู่ 10 ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จ.ลพบุรีเครื่องบนมีการประดับยอดจั่วและเชิงชายด้วยสรไน (ไม้กลึงยอดจั่ว) และไม้ฉลุ..... 221

ภาพประกอบ 139 แสดงป่องเอี้ยม (หน้าต่าง) ยาวเป็น 2 ตอนจรดพื้นซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะ ของเฮือนไทยพวนที่พบในพื้นที่อำเภอบ้านหมี่ จ.ลพบุรี 222

ภาพประกอบ 140 แสดงภายในเฮือนพวนของคุณวนิดา รักพรม ที่ทำชานเฮือนนอน (ป้านเลียบ) ขนาดใหญ่ยื่นออกมา คั่นด้วยบานเฟี้ยมก่อนจรดกับพื้นเฮือนโถง ขณะที่ป่องมองตีไม้ปิดไม่ให้เกิดช่องว่างเช่นเฮือนพวนทั่วไป 222

ภาพประกอบ 141 แสดงประตูบานเฟี้ยมกั้นพื้นที่ระหว่างเฮือนนอนกับเฮือนโถง และช่องลมลวดลายไม้ฉลุฝีมือช่างชาวจีน 223

ภาพประกอบ 142 แสดงเฮือนพวนทรงปั้นหยาของคุณยินดี จันทร์สุวรรณ เลขที่ 11 หมู่ 10 บ้านสำโรงใหญ่ ต.หินปัก อ.บ้านหมี่ ที่มีอายุในช่วง 50-100 ปี ซึ่งเป็นเฮือนพวนขนาดใหญ่ สำหรับรองรับครอบครัวขยายที่มีสมาชิกจำนวนมาก 223

ภาพประกอบ 143 แสดงภาพลายเส้นและผังพื้นชั้นบนของเฮือนปั้นหยา อายุระหว่าง 50 - 100 ปี ของคุณยินดี จันทร์สุวรรณ 224

ภาพประกอบ 144 แสดงบันไดทางขึ้นทางทิศใต้ที่ต่อเชื่อมกับเฮือนโถง มีชานพักและชายคาคลุม 225

ภาพประกอบ 145 แสดงคุณยินดี จันทร์สุวรรณ เจ้าของเฮือนปั้นหยาหลังใหญ่ถ่ายภาพบริเวณกงเฮือน (ห้องนอน) และ ส่วนเฮือนนอนขนาดใหญ่ ที่มีช่องลมอยู่ด้านบนตลอดแนวฝาเฮือน และมีป่องเอี้ยม (หน้าต่าง) 2 ตอน ยาวจรดพื้นทั้งทางทิศใต้และทิศตะวันออก 225

ภาพประกอบ 146 แสดงส่วนเฮือนโถงขนาดใหญ่ 226

ภาพประกอบ 147 แสดงลักษณะฝาเฮือนของป้ายินดี จันทร์สุวรรณ และเฮือนใกล้เคียง ที่มีช่องลมแบบระแนงอยู่ด้านบนตลอดแนว และมีป่องเอี้ยม (หน้าต่าง) 2 ตอน ยาวจรดพื้น 226

ภาพประกอบ 148 แสดงเฮือนไทยพวนในปัจจุบัน(อายุต่ำกว่า50ปี) เปลี่ยนแปลงตามรูปแบบ ที่เป็นปัจจุบันมากขึ้น แต่ยังคงแบบแผนผังเฮือนแบบไทยพวนที่มีลักษณะเป็นเฮือนแฝดไว้บางส่วน 227

ภาพประกอบ 149 แสดงเฮือนกุฏิสงฆ์หลังหนึ่งภายในวัดบ้านทราย ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ที่มีการประดับช่องลมและรวงผึ้ง (โก่งคิ้ว) ด้วยไม้ฉลุลวดลาย ลักษณะป่องเอี้ยม (หน้าต่าง) เป็น 2 ตอน ยาวจรดพื้นเฮือน 227

ภาพประกอบ 150 แสดงเฮือนพวนที่สร้างขึ้นมาใหม่ตามภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตำบลหาดเสี้ยว โดยมีลักษณะที่แตกต่างจากเฮือนพวนของกลุ่มวัฒนธรรมอื่น คือมีเฮือน 2 หลัง ได้แก่ เฮือนนอนกับเฮือนเงียเค้า (ยุ้งข้าว) ซึ่งอยู่ในระดับเดียวกัน มีลานโล่ง อยู่ระหว่างเฮือนทั้งสอง 229

ภาพประกอบ 151 แสดงลักษณะของเฮือนไทยพวนในพื้นที่การศึกษา 4 จังหวัด ได้แก่ อ.ปากพลี จ.นครนายก อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี และ อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย ซึ่งมีลักษณะผังเฮือนแฝดรูปแบบการจัดสรรพื้นที่ภายในออกเป็นสองส่วน แต่แตกต่างกันตรงรูปลักษณ์และองค์ประกอบของเฮือน 230

ภาพประกอบ 152 แสดงงานบุญประเพณีสงกรานต์ของชุมชนไทยพวนวัดฝั่งคลอง-วัดบ้านใหม่ ที่ได้รับการสนับสนุนให้เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นและเป็นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญ โดยบรรจุอยู่ในปฏิทินท่องเที่ยวจังหวัดนครนายก 236

ภาพประกอบ 153 แสดงพิธีสรงน้ำพระในงานบุญสงกรานต์ ที่จัดขึ้นทั้งที่วัดฝั่งคลอง และวัดปทุมวงษาวาส (วัดบ้านใหม่) ต่อเนื่องกัน 236

ภาพประกอบ 154 แสดงงานบุญประเพณีสงกรานต์ของชุมชนไทยพวนวัดฝั่งคลอง-วัดบ้านใหม่ ที่ได้รับการสนับสนุนให้เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นและเป็นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญ โดยบรรจุอยู่ในปฏิทินท่องเที่ยวจังหวัดนครนายก 237

ภาพประกอบ 155 แสดงประเพณีก่อกองทรายและการแสดงทางวัฒนธรรมจัดขึ้น ที่วัดปทุมวงษาวาส 237

ภาพประกอบ 156 แสดงประเพณีเสื้อสูตรผ้าในเทศกาลบุญสงกรานต์ที่วัดฝั่งคลอง ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาของจังหวัดนครนายก 238

ภาพประกอบ 157 แสดงนายอุทัย บุญมั่ง รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองแสง ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีวิถีชีวิตของชาวชุมชนหนองแสง 239

ภาพประกอบ 158 แสดงการร่วมกันกวนกระยาสารท และการถวายกระยาสารทแก่พระภิกษุสงฆ์ในงานประเพณีสารทพวน ของชาวไทยพวน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก 240

ภาพประกอบ 159 แสดงประเพณีกำฟ้าของชุมชนไทยพวนวัดลานคา จัดขึ้นในวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือนยี่ ชาวบ้านจะเผาข้าวหลาม ถวายพระสงฆ์ รวมทั้งไหว้ปู่เจ้าย่าเมือง และแจกจ่ายให้กับบุคคลอื่นที่ไม่ใช่หมู่บ้านไทยพวน 242

ภาพประกอบ 160 แสดงโครงการสืบสานประเพณีบุญกำฟ้า อำเภอบางปลาม้า เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2559 ณ วัดโพธิ์ศรี อำเภอบางปลาม้า 243

ภาพประกอบ 161 แสดงการจัดเตรียมงานเส่อกระจาด-เทศน์มหาชาติ ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ 245

ภาพประกอบ 162 แสดงคุณสาธร โสรัจประสพสันติ นางวรรณา วัฒนวงศ์สุโข และคุณชนะ เข็มมุกด์ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับงานประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย 247

ภาพประกอบ 163 แสดงประเพณีแห่นาคด้วยขบวนช้าง เป็นประเพณีอันโดดเด่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ตำบลหาดเสี้ยวที่ได้รับการสนับสนุนให้เป็นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 248

ภาพประกอบ 164 แสดงต้นแสง ที่มาชื่อบ้านและชื่อตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก 251

ภาพประกอบ 165 แสดงพระครูวิสุทธิ ธรรมานันท์ เจ้าอาวาสวัดศรีมงคล หมู่ 1 ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี และต้นคล้าที่ปลูกไว้เป็นแนวกำแพงวัดเพื่ออนุรักษ์ให้คนรุ่นหลังได้รู้จัก 252

ภาพประกอบ 166 แสดงต้นหัวลิงที่มักขึ้นตามที่ลุ่มชุ่มน้ำในเขตตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี 253

ภาพประกอบ 167 แสดงศาลปู่ตา “เจ้าพ่อสนั่น” ภายในวัดท่าแดงที่ตั้งอยู่ริมคลองท่าแดงที่มีประวัติศาสตร์บอกเล่าถึงการตั้งถิ่นฐานของชาวพวนที่อพยพมา ณ ที่แห่งนี้ 253

ภาพประกอบ 168 แสดงการให้สัมภาษณ์ของอาจารย์สุภาพ บุญเลิศ (เลขานุการนายก อบต. หนองแสง) และน้องชาย เกี่ยวกับประวัติศาสตร์บอกเล่า ตำนานและนิทานพื้นบ้านของชุมชนตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี..... 254

ภาพประกอบ 169 แสดงการจัดแสดงนิทรรศการในหัวข้อด้านภาษาพวนของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลองที่มีพันเอกโสภณ เครือเพ็ชร์ ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้ซึ่งสามารถเขียนภาษาพวนได้ ร่วมอยู่ในการจัดแสดง..... 255

ภาพประกอบ 170 แสดงป้ายที่ใช้ตัวอักษรพวนกำกับชื่อสถานที่สำคัญทางวัฒนธรรม ของชาวไทยพวนในเขตพื้นที่ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก 255

ภาพประกอบ 171 แสดงงานศิลปกรรมปูนปั้นนูนต่ำเป็นภาพปริศนาธรรมรอบอุโบสถหลังปัจจุบันของวัดศรีมงคล (วัดคลองคล้า)หมู่ 1 บ้านคลองคล้า ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก..... 256

ภาพประกอบ 172 แสดงในปี 2560 สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้จัดทำโครงการศึกษาและจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ภาพปริศนาธรรม ณ วัดศรีมงคล) วัดคลองคล้า) หมู่ 1 บ้านคลองคล้า ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก..... 257

ภาพประกอบ 173 แสดงการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทภาษาถิ่นกับผู้นำชุมชนไทยพวนที่ศูนย์การเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตไทยพวนบ้านไผ่เง หมู่ 1 ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอบางปลาม้า..... 258

ภาพประกอบ 174 แสดงภาพถ่ายป้ายบ้านหมี่ เมืองแปก (เมืองโพนสวัน ในปัจจุบัน) แขวงเชียงขวาง สปป.ลาว ที่เป็นถิ่นฐานเดิมของชาวไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี และชาวไทยพวนบ้านหมี่ ตำลบางปลาม้า อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี 259

ภาพประกอบ 175 แสดงโครงการอนุรักษ์ภาษาไทยถิ่น (ภาษาพวน) ณ วัดบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรีที่จัดต่อเนื่องกันเป็นประจำทุกปี 261

ภาพประกอบ 176 แสดงหนังสือร้อยใจไทยพวนครั้งที่ 35 ของชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทย และสัญลักษณ์ของอาศรมเฮือนธรรม ศิลป์ไทยพวน ตำบลโพนทอง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ที่นำสัญลักษณ์ชมรมที่นำอักษรพวนมาใช้ 262

ภาพประกอบ 177 แสดงสื่อเพื่อการเรียนรู้ภาษาพวนของศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช พิพิธภัณฑ์ ไทยพวนบ้านทราย ณ วัดบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี 262

ภาพประกอบ 178 แสดงกิจกรรม “ภาษาพวนวันละคำ” ที่นายชนะ เข็มมุกด์ และทีมงาน จะเขียนภาษาพวน พร้อมแปลความหมายในภาษาไทย ลงบนกระดานดำที่ร้านสุนทรีผ้าไทย 264

ภาพประกอบ 179 แสดงการทำนาข้าว บริเวณอำเภอปากพลี – อำเภอเมืองนครนายก และภาพวาดแสดงวิถีชีวิตการประกอบอาชีพในอดีตของชาวพวนอำเภอปากพลี ตามคำอธิบาย ของพันเอกโสภณ เครือเพ็ชร ปราชญ์ชาวบ้าน 270

ภาพประกอบ 180 แสดงการจัดแสดงอุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้ในการทำนาข้าว และนิทรรศการภาพถ่ายขั้นตอนการทำนาข้าวและพิธีกรรมที่เกี่ยวเนื่อง ภายในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลอง ภายในวัดฝั่งคลอง ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก 270

ภาพประกอบ 181 แสดงการทำนาในพื้นที่ราบเชิงเขาของหมู่บ้านเนินหินแร่ หมู่ 4 ตำบลหนองแสง การทำนาในพื้นที่ราบเชิงเขาของหมู่บ้านบุ่งเข้ หมู่ 8 ตำบลหนองแสง 271

ภาพประกอบ 182 แสดงการนำชมและให้สัมภาษณ์ของนายศรชัย ลาหอม กำนันตำบลหนองแสง ณ ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการพัฒนาที่ดินตำบลหนองแสง ตั้งอยู่ที่หมู่ 4 บ้านเนินหินแร่ ประกอบไปด้วยการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ และการทดลองปลูกพืชด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ 272

ภาพประกอบ 183 แสดงการสัมภาษณ์และการสาธิต การผลิตไม้กวาดดอกหญ้า ของกลุ่มสตรีหมู่ 8บ้านบุ่งเข้ ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก 273

ภาพประกอบ 184 แสดงกลุ่มสตรีสหกรณ์หัตถกรรมผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ ที่วัดปทุมวงษาวาส ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก 274

ภาพประกอบ 185 แสดงลวดลายผ้ามัดหมี่ ได้แก่ ลายแทรก-ลายพญานาคน้อย ลายแทรก- โคม ลายแทรก-ปล้องอ้อย ของกลุ่มสตรีสหกรณ์หัตถกรรมผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ 275

ภาพประกอบ 186 แสดงลวดลายผ้ามัดหมี่ ลายตุ้ม ของกลุ่มสตรีสหกรณ์หัตถกรรมผ้าทอ ไทยพวนบ้านใหม่ 276

ภาพประกอบ 187 แสดงลวดลายผ้ามัดหมี่ ได้แก่ ลายน้ำไหลนครนายก ของกลุ่มสตรีสหกรณ์หัตถกรรมผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ 276

ภาพประกอบ 188 แสดงลวดลายผ้ามัดหมี่ ได้แก่ ลายแทรก ลายแทรกเกลียว ลายหางกระรอก ลายดอกพิกุลสลับลายรักของกลุ่มสตรีสหกรณ์หัตถกรรมผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ 277

ภาพประกอบ 189 แสดงลวดลายผ้ามัดหมี่ ได้แก่ ลายดอกสุพรรณิการ์ ซึ่งดอกสุพรรณิการ์ เป็นดอกไม้ประจำจังหวัดนครนายกของกลุ่มสตรีสหกรณ์หัตถกรรมผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ 278

ภาพประกอบ 190 แสดงการสาธิตการตัดกระดาษที่ใช้ทำธงชัย ของ ร.ต.กฤตธนรัชต์ แสงสุวรรณสินธุ์หนึ่งในผู้นำ และนักประชาสัมพันธ์ของชุมชนไทยพวนบางปลาม้า 280

ภาพประกอบ 191 แสดงการทำกระทงในงานบุญเส่อกระจาด โดยใช้ภูมิปัญญา ด้านการจักสานไม้ไผ่และการตัดกระดาษมาใช้ผลิตเป็นผลงาน..... 280

ภาพประกอบ 192 แสดงการประกวดแข่งขันการตกแต่งกระจาดในงานบุญประเพณีเส่อกระจาด ณ วัดท่าตลาด ตำบลวัดโบสถ์ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี 281

ภาพประกอบ 193 แสดงสัมภาษณ์เก็บข้อมูลนางดารณี วงศ์จันทร์ ผู้ผลิตเครื่องจักสาน หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่มีลวดลายประณีตงดงาม อาทิ ลายดอกพิกุล ลายหนามทุเรียน เป็นต้น 282

ภาพประกอบ 194 แสดงภาพถ่ายดาวเทียมแสดงรูปแบบชุมชนแบบรวมกลุ่มในสังคมเกษตรกรรม ของชาวไทยพวนตำบลต่างๆ ในพื้นที่อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี..... 283

ภาพประกอบ 195 แสดงคุณวนิดา รักพรม อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 10 บ้านหินปักใหญ่ นำชมลำคลองที่มีชุมชนไทยพวนบ้านหินปักตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้ๆ 284

ภาพประกอบ 196 แสดงการสร้างเยียข้าว (ยุ้งข้าว) บริเวณเฮือนในหมู่เครือญาติ ตามลักษณะครอบครัวขยายและมีพื้นที่กิจกรรมจากการเพาะปลูกข้าว 285

ภาพประกอบ 197 แสดงการเก็บรักษาและจัดแสดงอุปกรณ์การทำนาและเครื่องมือประมงต่างๆ บริเวณเยียข้าว (ยุ้งข้าว) หลังใหญ่ของบ้านคุณวนิดา รักพรม..... 285

ภาพประกอบ 198 แสดงอุปกรณ์การทำนาและเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน อาทิ ครก กระเดื่อง โม่สีข้าวโบราณ ตาแหล่วหน้าวัว ฯลฯ ภายในศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช พิพิธภัณฑ์ไทยพวนบ้านทราย 286

ภาพประกอบ 199 แสดงคุณวนิดา รักพรม ผู้นำชุมชนและเจ้าของสถานที่ “บ้านพวน”กำลังอธิบาย ลวดลายผ้ามัดหมี่และสาธิตการนุ่งซิ่น 289

ภาพประกอบ 200 แสดงลวดลาย “ปิยะวานร” การสร้างสรรค์ ประดิษฐ์ลวดลายขึ้นใหม่ ให้ร่วมสมัยยิ่งขึ้น..... 290

ภาพประกอบ 201 แสดงผ้ามัดหมี่ที่ทอลวดลายดั้งเดิม 17 ลาย ไว้ภายในผืนเดียว..... 290

ภาพประกอบ 202 แสดงการจัดแสดงผืนผ้ามัดหมี่ทั้งที่เป็นผืนผ้าดั่งเดิม และผืนผ้าที่ทอลวดลายประดิษฐ์ขึ้นใหม่ที่โดดเด่นได้แก่ ‘‘ผ้ายแกมไหมลายหม่ตุ้มขาเปีย” “ผ้ายแกมไหมลายนาคน้อย” เป็นต้น 291

ภาพประกอบ 203 แสดงการทอผ้ามัดหมี่ของชาวไทยพวน ที่เดิมจะนั่งทอผ้ากันบริเวณใต้ถุนเฮือน 291

ภาพประกอบ 204 แสดงภาพกราฟิคออกแบบลายปิยะวานร และการนำผ้ามัดหมี่ลายปิยะวานรตัดเป็นชุดไทยประยุกต์ 292

ภาพประกอบ 205 แสดงการจัดแสดงผ้ามัดหมี่พวนประเภทต่างๆ ทั้งที่เป็นผ้าโบราณ ที่ได้รับบริจาคจากชุมชนไทยพวนบ้านทราย และผ้าทอใหม่ด้วยลวดลายแบบดั้งเดิม..... 292

ภาพประกอบ 206 แสดงผ้ามัดหมี่ ยกขิด หุ้มหมอน (ผ้าพวนโบราณ) 293

ภาพประกอบ 207 แสดงผ้ามัดหมี่ ลาย 3 ลำโบราณ (ผ้าพวนโบราณ)..... 293

ภาพประกอบ 208 แสดงผ้ามัดหมี่ลายตะคาย ผ้ามัดหมี่ลายหม่าคุ้มขาเบีย จากชาวชุมชน ไทยพวนบ้านทรายและผ้ามัดหมี่ลายนกยูงคู่ จากแขวงเชียงขวาง ส.ป.ป.ลาว 294

ภาพประกอบ 209 แสดงศูนย์หัตถกรรมกระเป๋าผ้าเย็บมือ บ้านเตือนใจ ศูนย์วัฒนธรรมตำบลโพนทองอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี..... 295

ภาพประกอบ 210 แสดงผลิตภัณฑ์กระเป๋าจากผ้ามัดหมี่ ของกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้ามัดหมี่ ผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ของตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี 295

ภาพประกอบ 211 แสดงอุปกรณ์ไถนา เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องจักสาน ของชาวไทยพวนหาดเสี้ยว ที่เก็บรวบรวมไว้ที่พิพิธภัณฑ์สาธรผ้าทองคำ อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย..... 298

ภาพประกอบ 212 แสดงผ้าซิ่นเข็น ลายเครือกลาง ผ้าซิ่นย้อมแดง และลายสิบสองดอกตัด (ลายแปดขอ) จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์สาธรผ้าทองคำ อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย 300

ภาพประกอบ 213 แสดงผ้าซิ่นลวดลายสีสันต่างๆ ที่จำหน่ายของร้านค้าภายในพิพิธภัณฑ์ สาธรผ้าทองคำ อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย..... 300

ภาพประกอบ 214 แสดงศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านโบราณหาดเสี้ยว ภายในร้านสุนทรีผ้าไทย อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย..... 301

ภาพประกอบ 215 แสดงผ้าขาวม้า ซึ่งเป็นผ้าทอในวิถีชีวิตประจำวันที่มีลวดลายเพียงลายเดียวในแต่ละผืนลายเอกลักษณ์ของผ้าขาวม้าของอำเอศรีสัชนาลัย คือลายช้าง หรือ ม้า 301

ภาพประกอบ 216 แสดงงานประเพณีแห่บั้งไฟและจุดบั้งไฟบูชาเจ้าพ่อการะเกด ซึ่งจัดขึ้นทุกเดือน 6ที่วัดกลางโสภา หมู่ 2 บ้านโคกกระชาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก 307

ภาพประกอบ 217 แสดงการสรงน้ำเจ้าพ่อการะเกด ภายในงานประเพณีแห่บั้งไฟและจุดบั้งไฟบูชาเจ้าพ่อการะเกด 307

ภาพประกอบ 218 แสดงพิธีสูตรเสื้อสูตรผ้าในเทศกาลบุญสงกรานต์ที่วัดฝั่งคลองที่ได้รับ การขึ้นทะเบียน เป็นมรดกภูมิปัญญาของจังหวัดนครนายก 308

ภาพประกอบ 219 แสดงการทำขวัญข้าวในตำบลบ้านแหลม อำเภอบางปลาม้า เริ่มในช่วงที่เรียกว่า "ข้าวตั้งท้อง" โดยมีกะเหลวพระเจ้า 5 พระองค์และชะลอมแขวนอยู่ในทุ่งนา ความเชื่อของชาวนากับการทำตาเหลวเพื่อเป็นความหวังและกำลังใจของชาวนาในพิธีรับขวัญข้าวที่กำลังตั้งท้อง ที่เชื่อว่าจะช่วยไล่เพลี้ย ขับอุปสรรคต่างๆ ที่จะมาทำให้ข้าวนาเสียหาย ตามบทรับขวัญท้องข้าวในพิธีที่ว่า “มิ่งมาขวัญนา กันนก กันหนู กันปู กันปลา กันตะกวด กันเหี้ย กันเพลี้ยลงนา” . 311

ภาพประกอบ 220 แสดงนายสมศักดิ์ ภูรีศรีศักดดิ์ รับการผูกข้อมือ ในพิธีบายศรีสู่ขวัญ ของกลุ่มไทยพวน ที่บ้านโพธิ์ศรี อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี, ... 311

ภาพประกอบ 221 แสดงชาวบ้านท่าตลาด ต.วัดโบสถ์ อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี ได้มาร่วมทำพิธีสู่ขวัญข้าว ประจำปี 2559 ณ บริเวณลานตากข้าววัดท่าตลาด มีลุงประสงค์ แสงดาว เป็นหมอพร (ผู้ทำพิธี) สู่ขวัญข้าวแบบพวนโบราณ 312

ภาพประกอบ 222 แสดงวัฒนธรรมการหาบสำรับกับข้าวคาวหวานให้แขกเหรื่อ ซึ่งเป็นธรรมเนียมเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรมการบายศรีสู่ขวัญแก่ผู้มาเยือน 313

ภาพประกอบ 223 แสดงศาลปู่ตา บ้านมะข้ามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งตั้งอยู่บริเวณลานกลางหมู่บ้าน..... 313

ภาพประกอบ 224 แสดงพิธีไหว้ศาลเจ้าพ่อสนั่น ซึ่งเป็นพิธีกรรมไหว้ผีบรรพบุรุษที่สำคัญ ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ 314

ภาพประกอบ 225 แสดงการสู่ขวัญแบบไทยพวน เป็นการเรียกขวัญ เพื่อเป็นสิริมงคล ให้กับผู้ที่รับการสู่ขวัญ..... 315

ภาพประกอบ 226 แสดงคุณป้าผ่องศรี บุญขัน นักร้องหมอลำพวนของชุมชน ให้ข้อมูลเกี่ยวกับภาษาพวนและวัฒนธรรมพวน การสืบทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการลำพวน ภาพลายเส้นแสดงองค์ประกอบของการลำพวน โดยพ.อ.โสภณ เครือเพ็ชร ปราชญ์ไทยพวนอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก 321

ภาพประกอบ 227 แสดง“การลำแคน” เป็นการขับร้องแบบเรียบง่ายของชุมชนชาวพวน ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ที่ปัจจุบันหาผู้รับสืบทอดทำนองการร้อง และการเป่าแคนได้ยาก 321

ภาพประกอบ 228 แสดงการแสดง ลำพวน ในเทศกาลประเพณีบุญสงกรานต์ ณ วัดฝั่งคลอง ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก..... 322

ภาพประกอบ 229 แสดงการตีกลองเพลเป็นจังหวะ ของวัดศรีมงคง หมู่ 1 บ้านคลองคล้า ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก อันเป็นที่มาของการนำมาประยุกต์ใช้ ในการแข่งขันตีกลองทาน..... 323

ภาพประกอบ 230 แสดงการแข่งขัน ตีกลองทาน ในเทศกาลประเพณีบุญสงกรานต์ ณ วัดฝั่งคลอง ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก 323

ภาพประกอบ 231 แสดงคุณวนิดา รักพรม และชาวบ้านตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี กำลังสาธิตการละเล่นนางกวัก 325

ภาพประกอบ 232 แสดงตุ๊กตา “นางกวัก” ที่ใช้ในการละเล่นช่วงเทศกาลงานประเพณีกำฟ้า ซึ่งใช้ “กวัก”ซึ่งเป็นอุปกรณ์สำหรับกวักเส้นด้ายที่เป็นไจแล้วเพื่อไปขึ้นด้ายยืนในการทอผ้า 325

ภาพประกอบ 233 แสดงการรำพวนและการละเล่นนางกวัก ซึ่งเป็นการแสดงในงานเทศกาล ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี 326

ภาพประกอบ 234 แสดงลำพวน"บ้านทราย" อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี 326

ภาพประกอบ 235 แสดงการละเล่นนางกวักของไทยพวนหาดเสี้ยว ปัจจุบัน เป็นการแสดงเพื่อการท่องเที่ยว 328

ภาพประกอบ 236 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากลักษณะร่วมที่แสดงออกถึง อัตลักษณ์ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นประเภทอาหารของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน..... 333

ภาพประกอบ 237 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากลักษณะร่วมที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นประเภทอาหารของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน..... 334

ภาพประกอบ 238 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากลักษณะร่วมที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นประเภทเครื่องแต่งกายของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน... 336

ภาพประกอบ 239 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากลักษณะร่วมที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นประเภทเครื่องแต่งกายของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนใน 4 จังหวัดพื้นที่การศึกษา 338

ภาพประกอบ 240 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากลักษณะร่วมที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นประเภทเครื่องแต่งกายของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนใน 4 จังหวัดพื้นที่การศึกษา 339

ภาพประกอบ 241 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทที่อยู่อาศัยของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน..... 341

ภาพประกอบ 242 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะที่แสดงถึงเฮือนไทยพวน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก..... 342

ภาพประกอบ 243 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะทีแสดงถึงเฮือนไทยพวน อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี 343

ภาพประกอบ 244 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะที่แสดงถึงเฮือนไทยพวน อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี 344

ภาพประกอบ 245 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบศิลปะที่แสดงถึงเฮือนไทยพวนอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี..... 345

ภาพประกอบ 246 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะที่แสดงถึงเฮือนไทยพวน อำเภอศรีสัช นาลัย จังหวัดสุโขทัย..... 346

ภาพประกอบ 247 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเภทประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน..... 348

ภาพประกอบ 248 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเภทประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน..... 349

ภาพประกอบ 249 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเภทประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน..... 349

ภาพประกอบ 250 แสดงการเทียบเคียงลักษณะของอักษรไทยน้อย และลักษณะของอักษรไทย 351

ภาพประกอบ 251 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเภทภาษา วรรณกรรมพื้นบ้าน และประวัติศาสตร์บอกเล่า ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ที่แสดงถึงอักษรธรรม และอักษรไทย ที่มีบุคลิกลักษณะใกล้เคียงกัน 352

ภาพประกอบ 252 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเภทอาชีพของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน..... 354

ภาพประกอบ 253 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเภทอาชีพของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน..... 355

ภาพประกอบ 254 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเภทอาชีพของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน..... 356

ภาพประกอบ 255 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเภทอาชีพของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน..... 357

ภาพประกอบ 256 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเภทความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน 359

ภาพประกอบ 257 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเภทความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน 360

ภาพประกอบ 258 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเภทศิลปะพื้นถิ่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน 362

ภาพประกอบ 259 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเภทศิลปะพื้นถิ่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน 363

ภาพประกอบ 260 แสดงตัวอย่างของการประกอบใช้รูปลักษณ์กราฟิกเพื่อการสื่อสารภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1)องค์ประกอบหลัก 2)องค์ประกอบรอง 3)การจัดวางองค์ประกอบ 371

ภาพประกอบ 261 แสดง“อัตลักษณ์ศิลป์” จากลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่น ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางที่ปรากฏการใช้รูปลักษณ์กราฟิกซ้ำมากที่สุด 374

บทที่ 1
บทนำ

1. ภูมิหลังและที่มาความสำคัญ

ผู้วิจัยทำงานด้านการศึกษาและการออกแบบ มีโอกาสทำโครงการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ในพื้นที่อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอาศัยอยู่อย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่สมัยธนบุรี พ.ศ.2322 ถึงปัจจุบัน และยังพบกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตั้งถิ่นฐานในอีกหลายพื้นที่ของประเทศไทย ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน พบว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural identity) โดดเด่น มีการสืบทอด รักษาและฟื้นฟูอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ท้องถิ่นอย่างเห็นได้ชัด ผู้ศึกษาจึงเล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ด้วยการใช้กระบวนการวิจัยทางศิลปะและวัฒนธรรม เพื่อค้นหาองค์ประกอบทางศิลปะอันแสดงถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน นำมาต่อยอดการออกแบบกราฟิก (graphic design(เพื่อเป็นแนวทางการออกแบบสื่อสารอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมทั้งในเชิงศิลปะวัฒนธรรมและเชิงพาณิชย์ อีกทั้งเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนให้สอดคล้องกับยุคสมัยของสังคมไทยในปัจจุบัน ดังจะได้กล่าวในรายละเอียดดังนี้

ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization(ซึ่งมีฐานเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเป็นพลังขับเคลื่อนสังคม ด้วยเป้าหมายการพัฒนาในระดับมหภาคแบบทุนนิยมอุตสาหกรรม ที่เป็นกระแสพัดพาให้ประชากรโลกที่ต่างชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนา ผิวพรรณและวัฒนธรรม เชื่อมโยงติดต่อกันเสมือน“เบ้าหลอม” วัฒนธรรมให้เป็นหนึ่งเดียวทั่วโลกนั้น ก่อให้เกิดแรงต้านเพื่อสร้างความแตกต่างไปพร้อมกันที่อาจเรียกว่าปฏิโลกาภิวัตน์ หรือ การต่อต้านโลกาภิวัตน์ (Anti-globalization) โดยกระบวนการต่อต้านอย่างหนึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากมนุษย์ตระหนักถึงอัตลักษณ์และศักยภาพของสังคมที่ตนเองเป็นสมาชิก และถูกนำมาใช้แสดงออกอย่างชัดเจนเมื่อต้องปะทะหรือแข่งขันกับความเป็นอื่น) ซึ่งหมายมุ่งถึงความเป็นสากล) โดยสร้างกระบวนการท้องถิ่นนิยม (localism) อันเป็นการปลุกจิตสำนึกให้ผู้คนได้หันหลังย้อนมองมายังรากฐานของตนเองซึ่งได้แก่ความเป็นชุมชนท้องถิ่น เกิดกระบวนการรื้อฟื้นอัตลักษณ์ของชุมชนขึ้น

อัตลักษณ์ [1] (Identity) คือ คุณลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ของลักษณะเฉพาะของบุคคล องค์กร สังคม ชุมชน หรือประเทศนั้นๆ เช่น เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรมท้องถิ่น และศาสนา ฯลฯ ซึ่งมีคุณลักษณะที่ไม่ทั่วไปหรือสากลกับสังคมอื่นๆ และสามารถทำให้สิ่งนั้นเป็นที่รู้จักหรือจำได้

ความหมายของอัตลักษณ์ซึ่งเป็นใจความสำคัญของการศึกษาครั้งนี้ ได้มีนักวิชาการให้ความหมายไว้ต่างๆ อาทิ ฉลาดชาย รมิตานนท์ ได้อธิบายว่า อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ในธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคม (social construct) อัตลักษณ์จำเป็นต้องมีกระบวนการสร้างความเหมือนระหว่างพวกเรา หรือ คนอื่น เกิดควบคู่กันไป [2] โดย Richard Jenkins ได้อธิบายลักษณะเด่นของอัตลักษณ์ว่าเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและมีลักษณะของความเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลา[3] โดย วันดี สันติวุฒิเมธี ได้อธิบายลักษณะของ อัตลักษณ์เพิ่มเติมว่า การสร้างอัตลักษณ์อาจหยิบยืมบางส่วนมาจากวัฒนธรรมของกลุ่มอื่น และเมื่ออัตลักษณ์เก่ามีพลังน้อยลง อัตลักษณ์ใหม่อาจถูกสร้างขึ้นทดแทน อัตลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่ไม่ตายตัวและหยุดนิ่ง การสืบทอดและผลิตอัตลักษณ์ใหม่จึงเกิดขึ้นได้เสมอ ภายใต้กาลเวลาและบริบทสังคมที่เปลี่ยนไป [4]

ขณะที่ “อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์” (ethnic identity) ได้มีนักวิชาการให้ความหมายว่า สิ่งที่ทำให้สมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ รู้สึกร่วมกัน เป็นพวกเดียวกัน และรู้สึกแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น [5]

“พวน”(Phuen, Peun) เป็นคำเรียกกลุ่มชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ที่เมืองพวน แขวงเชียงขวาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้ชื่อว่าพวน เพราะตั้งอยู่ใกล้ภูเขาชื่อว่าภูพวน จึงตั้งชื่อเมืองว่า เมืองพวน และกลายเป็นชื่อคนที่ตั้งถิ่นฐานอย่ในเมืองนั้นว่า “คนพวน หรือชาว

---

[1] คำว่า อัตลักษณ์ (อ่านว่า อัด-ตะ-ลัก) ประกอบด้วยคำว่า อัต (อัด-ตะ) ซึ่งหมายถึง ตน หรือ ตัวเอง กับ ลักษณ์ ซึ่งหมายถึง สมบัติเฉพาะตัว ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า identity (อ่านว่า ไอ-เด็น-ติ-ตี้) หมายถึง [1]ผลรวมของลักษณะเฉพาะของสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งทำให้สิ่งนั้นเป็นที่รู้จักหรือจำได้, ที่มา : สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2550). **อัตลักษณ์**. จาก http://www.royin.go.th

[2]ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2542). คนกับอัตลักษณ์ 2. ใน **เอกสารประกอบการประชุมประจำปีทางมนุษยวิทยา** .

[3] Richard Jenkins (1966). **Social Idenity.** หน้า 219-221. อ้างใน อภิลักษณ์ ธรรมวิมุตติ และ พิทักษ์ ศิริวงศ์. (2560, มกราคม – เมษายน 2560). การดำรงอัตลักษณ์ไทยทรงดำ : ภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมสู่การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนหมู่บ้านหัวเขาจีน. ใน **Veridian E-Journal ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ**. 10 (1): หน้า 1156.

[4] วันดี สันติวุฒิเมธี. (2545). กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทใหญ่ชายแดนไทย-พม่า กรณีศึกษา หมู่บ้านเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่. หน้า 219-221.

[5] ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2544). แนวคิดในการศึกษาอัตลักษณ์ความเป็น “ไท”. ใน **เอกสารประกอบการประชุมวิชาการเรื่องการศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท**. และ สมหมาย ชินนาค. (2547). “มูน ไม่ใช่มูล :วาทกรรมต่อต้านรัฐของกลุ่มชาติพันธุ์ ไทย-ลาว ที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนปากมูล.” ใน **วาทกรรมอัตลักษณ์**. หน้า 151.

พวน" ต่อมาเมื่อมีการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยจึงเรียกว่า "ไทยพวน" ชาวไทยพวนยึดมั่นขนบธรรมเนียมประเพณี มีวัฒนธรรม และภาษาเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ชาวไทยพวนจะพูดภาษาไทยพวนกับคนกลุ่มเดียวกัน และใช้ภาษาไทยกลางสื่อสารกับคนต่างถิ่น ภาษาพูดของไทยพวนมีสำเนียงไพเราะ แตกต่างจากภาษาพูดของลาวเวียง

ชาติพันธุ์พวน หรือกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน เป็นประชากรที่อาศัยกระจายตัวอยู่ตามจังหวัดต่างๆ หลายแห่งในประเทศไทย โดยการอพยพและถูกกวาดต้อนเข้ามาหลายครั้ง ตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีตอนปลาย สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตามลำดับ และด้วยเหตุที่เป็นชนกลุ่มน้อย จึงส่งผลให้พื้นที่การแสดงตัวตนของชาวพวนไม่ปรากฏชัดเจนมากนักในสังคมไทย วาทกรรมของการสร้างความเป็นคนอื่นของรัฐชาติไทยในสมัยยุคต้น ๆ ได้มีทัศนคติของการกีดกันกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่ไม่ใช่ "คนไทย" ค่อนข้างชัดเจน ประกอบกับมีการนิยามความหมายของความเป็น "คนไทย" ซึ่งมีการสร้างกรอบทางความคิดให้ตั้งอยู่บนฐานแนวคิดทางประวัติศาสตร์แบบอาณานิคม ซึ่งมีลักษณะคับแคบ ตีบตัน แนวคิดนโยบายรัฐชาตินิยมของผู้นำสมัยนั้น ได้สร้างวาทกรรมความเป็น "ลาว" ให้แก่ชาวพวน ซึ่งมีนัยเชิงลบในสังคมไทยมากกว่าคำอื่น ๆ และชาวพวนได้ถูกกดทับให้เป็น "คนอื่น" มาหลายศตวรรษจนกระทั่งกระแสการพัฒนาในยุคโลกาภิวัตน์เป็นแรงผลักให้มุมมองของผู้นำและปัญญาชนเกิดการเปลี่ยนแปลง [6]

แต่เดิมรัฐชาติในอดีตมักผูกวัฒนธรรมไว้กับพื้นที่หรือพรมแดนทางภูมิศาสตร์ แต่ภายหลังสิ่งที่เรียกว่าชาติพันธุ์และวัฒนธรรม ไม่สามารถบรรจุไว้ในอาณาบริเวณใดบริเวณหนึ่งได้ เนื่องจากเป็นสิ่งที่มีพลวัต มีการตัดข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์ ลื่นไหลไปมาอยู่ตลอดเวลา ในขณะเดียวกัน นโยบายของรัฐไทยสมัยใหม่ ซึ่งพยายามส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ถูกกดทับมานาน ให้กลายเป็นนโยบายรักษา ฟื้นฟูวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ "ไทย" ขึ้นมา เพื่อประโยชน์ทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ดังนั้นการปรับทัศนคติใหม่ของคนในสังคมจึงเริ่มยอมรับความแตกต่างของชาติพันธุ์มากขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้นโยบายของรัฐจะเปิดพื้นที่ให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ที่ถูกมองว่าเป็นชายขอบ แต่ชาติพันธุ์กลุ่มย่อยๆ มักไม่สามารถแสดงพลังในการช่วงชิงพื้นที่ทางสังคมได้ด้วยตนเอง

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural identity) ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดต่างๆในประเทศไทย มีรากวัฒนธรรมตามความเชื่อและชาติพันธุ์พวน แขวงเชียงขวาง ในประเทศสาธารณรัฐประชาชนลาว เมื่อมีการอพยพย้ายถิ่นฐาน ไม่ว่าการลี้ภัยสงครามหรือการถูก

[6] อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2555). **จินตนาการทางมานุษยวิทยาแล้วย้อนมองสังคมไทย**. หน้า 85.

กวาดต้อนจากกองทัพเข้ามาสู่ประเทศไทย อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเดิมเปรียบเสมือนเครื่องหมายในการแสดงออกและสื่อสารถึงลักษณะเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ยังคงถูกรักษาไว้ ปัจจุบันกลุ่มวัฒนธรรมพวนในแต่ละจังหวัดยังคงสภาพสังคมเกษตรกรรม มีความผูกพันธ์กันแน่นแฟ้น ยังคงรักษาประเพณี วัฒนธรรมของชาติพันธุ์เป็นอย่างดี แต่บริบทของวัฒนธรรมใหม่ที่เกิดขึ้นในถิ่นฐานใหม่ ซึ่งต่างพิธีกรรมต่างความเชื่อ รวมถึงกระแสความเป็นเมือง (Urbanization) ได้แพร่กระจายสู่สังคมกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในแต่ละท้องที่ การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมตามชาติพันธุ์เดิมเปลี่ยนแปลงไป เกิดความสูญเสียอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Identity) จากการปรับตัวให้เข้ากับกลุ่มของสังคมใหญ่คือวัฒนธรรมไทย ซึ่งมีบทบาทเกี่ยวข้องโดยตรงกับวิถีการดำเนินชีวิต และเมื่อการสื่อสารวัฒนธรรมในทางตรงรูปแบบเดิมเพียงอย่างเดียว อาจไม่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของการสื่อสารในยุคปัจจุบันได้ ทำให้กลุ่มวัฒนธรรมพวนปรับตัวกับกระแสทางสังคมต่างๆ มีการรื้อฟื้นหรือผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (Cultural Reproduction) เพื่อสื่อสารอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้สอดคล้องตามบริบทของสภาพสังคม และเศรษกิจที่เปลี่ยนแปลงไป เปรียบเสมือนการรักษาวัฒนธรรมเอาไว้อย่างหนึ่ง

วัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวกลางคั่นระหว่างธรรมชาติของมนุษย์และการหล่อหลอมบุคลิกภาพ (personality) ของคนคนหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอิทธิพลทางวัฒนธรรมในเรื่องของความเชื่อ ค่านิยม โลกทัศน์ ดังนั้น วัฒนธรรมจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ วัฒนธรรมยังมีส่วนหล่อหลอม อัตลักษณ์ของปักเจกบุคคลอย่างมากมาย ทั้งในระดับบุคคลและอัตลักษณ์ของกลุ่ม ดังนั้นคำว่าอัตลักษณ์ แท้จริงคือเรื่องของภาพลักษณ์ตัวตนของมนุษย์ (images of oneself) ที่ได้จากการมีปฏิสัมพันธ์ในสังคม (social interaction) และเป็นความเข้าใจทั้งในระดับที่เรามีต่อตัวเอง และลักษณะที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆในสังคมตลอดชั่วชีวิตของเรา [7]

วัฒนธรรมคือพฤติกรรมการเรียนรู้ร่วมกันซึ่งสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งมายังอีกรุ่นหนึ่งเพื่อจุดมุ่งหมายในการสนับสนุนการดำเนินชีวิตของบุคคลและสังคม การปรับตัว การเจริญเติบโตและพัฒนาการ วัฒนธรรมเป็นตัวแทนสิ่งที่อยู่ภายนอก เช่น บทบาทของสถาบัน และสิ่งที่อยู่ภายใน เช่น ค่านิยม ทัศนคติ ความเชื่อ เป็นต้น [8]

การใช้ลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรมจากสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นซ้ำๆ หรือพบเห็นได้ง่ายในหลายท้องถิ่นภายในประเทศก็เป็นอีกอย่างหนึ่งที่สามารถพัฒนากลายเป็นอัตลักษณ์ทาง

---

[7] จุฑาพรรธ์ (จามจุรี) ผดุงชีวิต) .2550 .(**วัฒนธรรม การสื่อสาร และอัตลักษณ์**. หน้า 3-4.

[8] เรื่องเดิม. หน้า 4-5.

วัฒนธรรม (Cultural identity)ได้ เช่น วัตถุสิ่งของทางวัฒนธรรมบางอย่าง เช่น ใบตอง ลายไทย หรือหลังคาจั่วทรงสามเหลี่ยม จึงถูกนำมาใช้แสดงอัตลักษณ์ไทย เพราะเชื่อกันว่าเป็นสิ่งที่สะท้อนเนื้อแท้ของความเป็นไทย คล้ายกับที่มะเขือเทศเป็นตัวแทนของความเป็นอิตาเลียน หรือฮอทด็อกเป็นตัวแทนของความเป็นอเมริกัน การใช้วัตถุสิ่งของแทนอัตลักษณ์ไทยนั้น ปลูกฝังกันจนเป็นสูตรที่ตายตัว เช่น มติคณะรัฐมนตรีในปี พ.ศ.2544 กำหนดตามข้อเสนอของคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติไว้ว่า ดอกราชพฤกษ์ ศาลาไทย และช้างเป็นสัญลักษณ์ประจำชาติ สิ่งที่สะท้อนความเป็นไทยมีสองลักษณะคือ ในแง่สูงส่ง หรือไทยประเพณี (Traditional Thai) ที่มาจากวัด วัง และพิพิธภัณฑ์ มีความเป็นเลิศและวิจิตรบรรจง และในแง่สามัญหรือไทยพื้นบ้าน (Folk Thai) ที่มาจากชุมชนในชนบท มีความเรียบง่ายและใกล้ชิดธรรมชาติ [9]

ความหลากหลายของกลุ่มประชากรที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ความแตกต่างของท้องถิ่นที่อาศัย สิ่งหนึ่งที่ทำให้เกิดความหลากหลายของวัฒนธรรม(Cultural diversity) ความแตกต่างนั้นอาจมาจากวิถีชีวิต ทัศนคติ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี สภาพแวดล้อม ตลอดจนชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน การสื่อสารลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมประจำกลุ่มให้เด่นชัดเป็นสิ่งสำคัญ ส่งผลถึงการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรม ให้ปรากฏในรูปแบบต่างๆ สร้างความจดจำ และสามารถจำแนกความหลากหลายของชาติพันธุ์ หรือกลุ่มวัฒนธรรมเหล่านั้นได้

การศึกษาเรื่องทุนทางวัฒนธรรม สอดคล้องกับยุทธศาสตร์แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) ข้อ 2.2.1 [10] ที่มุ่งเน้นการพัฒนาสินค้าและบริการทั้งในระดับพื้นบ้านจนถึงระดับสูงซึ่งมีผลต่อคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนในวงกว้าง อาทิ การเพิ่มมูลค่าผลผลิตที่ให้มูลค่าเพิ่มสูงกว่าโดยจะให้ความสำคัญกับการย้อนกลับไปเริ่มทำกิจกรรมอื่นในห่วงโซ่มูลค่าที่มีมูลค่าเพิ่มสูงมากขึ้น เช่นในขั้นตอนของการพัฒนาหรือออกแบบสินค้า การวิจัยและพัฒนา และการสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ รวมถึงการก้าวไปข้างหน้าเพื่อทำกิจกรรมประเภทการพัฒนาตลาด โลจิสติกส์ และการสร้างตราสินค้า ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ให้มูลค่าเพิ่มสูงกว่าในขั้นตอนการผลิต

ปัจจุบันพบว่า วัฒนธรรมท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถสื่อสารถึงอัตลักษณ์ความเป็นไทยได้ ตามที่สุรชัย หวันแก้ว และกนกพรรณ อยู่ชา[11] ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ว่า

---

[9] ประชา สุวีรานนท์. (2552). ดีไซน์+คัลเจอร์ 2. หน้า 45.

[10] สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติสำนักนายกรัฐมนตรี. (2560). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560 – 2564. จาก https://www.nesdb.go.th/ewt_news.php?nid=6420

[11] สุรชัย หวันแก้ว และกนกพรรณ อยู่ชา. (2552). หน้า 5.

> “วัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นวัฒนธรรมหลายชนชั้น มิใช่ชนชั้นใดชนชั้นหนึ่ง มีคุณค่าทางศีลธรรมมีค่าทางจิตวิญญานสำหรับคนไทย มีความสำคัญ เพราะเป็นสิ่งมีคุณค่า เป็นคุณค่าทางใจ กระทบส่วนลึกสุดของความรู้สึก นำไปสู่เอกลักษณ์และการรวมกลุ่ม ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาท้องถิ่นการพัฒนาประชาธิปไตยและความสำคัญของประชาชน มีต้นทุนเป็นของตนเอง”

การผสมผสานระหว่างวัฒนธรรม ความเชื่อตามชาติพันธุ์เดิม กับ วัฒนธรรมใหม่ตามบริบาทของท้องถิ่นซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนนั้น รวมถึงสภาพสังคม และระบบเศรษฐกิจใหม่ มีการส่งเริมเรื่องอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรม (cultural industries) และเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (creative economy) เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม หรือในทางกลับกันปัจจัยทางการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นส่งผลอย่างไรกับการปรับเปลี่ยนการนำเสนออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างความแตกต่าง หรือลักษณะเฉพาะตัว ส่งผลถึงภาพลักษณ์ที่ชัดเจนของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ในพื้นที่ต่างๆของประเทศ

การให้ความสำคัญด้านวัฒนธรรมกับการสร้างโอกาส ส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกระทรวงวัฒนธรรม ผ่านงานสร้างสรรค์ในรูปแบบต่างๆ การยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ต่างออกไป เป็นการการขับเคลื่อนสังคมและเศรษฐกิจของประเทศด้วยวัฒนธรรม หนึ่งในนโยบายของการพัฒนาประเทศซึ่งมีกระทรวงวัฒนธรรมเป็นผู้ดำเนินการนโยบายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2560 ภายใต้วิสัยทัศน์ของประเทศไทย พ.ศ. 2558 - 2563ที่จะผลักดันให้ประเทศไทย ก้าวสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน กระทรวงวัฒนธรรมในฐานะหน่วยงานหลัก ที่รับผิดชอบงานด้านศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรม นำมิติทางวัฒนธรรมมาขับเคลื่อนการดำเนินงานได้แก่ 1) การพัฒนาคนและสังคม สร้างคนให้เป็นคนดี มีคุณธรรม ภูมิใจในความเป็นไทย สังคมที่มีความเอื้ออาทรและปรองดองสมานฉันท์ 2) สร้างรายได้ให้แก่ประชาชนและชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้อย่างสมดุลอันจะนำไปสู่ความมั่งคั่งของประเทศอย่างยั่งยืน 3) นำวัฒนธรรมมาใช้ในการสร้างความสัมพันธ์ ภาพลักษณ์และเกียรติภูมิของไทยในเวทีโลก และในปีงบประมาณ พ.ศ.2560 กระทรวงวัฒนธรรมจะขับเคลื่อนงานวัฒนธรรมโดยยึดกรอบยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี อาทิการนำวัฒนธรรมสร้างคนดี สังคมดี สร้างรายได้ สร้างภาพลักษณ์และเกียรติภูมิประเทศไทยในเวทีโลก รวมทั้งการขับเคลื่อนงานวัฒนธรรมสู่ประเทศไทย 4.0 ตามโมเดลของนายกรัฐมนตรี โดยขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วย "ปัญญา” ผนึกกำลังสานพลังประชารัฐ รวมถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 และที่

สำคัญได้กำหนดจุดเน้นของการดำเนินการด้านวัฒนธรรม 9 ด้าน ได้แก่ การเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และการอนุรักษ์ พัฒนาและสืบสานมรดกทางศิลปะและวัฒนธรรม การส่งเสริมอัตลักษณ์ไทยและความเป็นไทย การเสริมสร้างค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการ รวมถึงเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมและเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม การพัฒนาและบริการการเรียนรู้และการวิจัยทางศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม การนำทุนและทรัพยากรทางวัฒนธรรมมาต่อยอดและสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มรายได้ทางเศรษฐกิจ

ด้วยเหตุที่ อัตลักษณ์ของชุมชนเป็นทุนทางวัฒนธรรมอันเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของทุนทางสังคม และเป็นจุดแข็งที่สามารถเชื่อมโยงไปสู่ทุนทางเศรษฐกิจและทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ อีกทั้งความเข้มแข็งของอัตลักษณ์ของคนในชุมชนยังเป็นพลังหลักในการขับเคลื่อนการพัฒนาทุนทรัพยากรมนุษย์ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกัน ความร่วมมือ ความรักและสามัคคีของคนในสังคมและประเทศชาติ ซึ่งหากนำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural identity) มาสร้างคุณค่าและความหมายให้เกิดขึ้นกับการสื่อสารในเชิงพาณิชย์ ย่อมสร้างความมั่นคงของระบบเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งจะนำไปสู่การขับเคลื่อนสังคมและเศรษฐกิจของประเทศด้วยวัฒนธรรม

การออกแบบกราฟิก (graphic design) เป็นการสื่อสารประเภทหนึ่งที่ใช้สัญลักษณ์ลักษณะเฉพาะ ซึ่งในที่นี้เน้นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural identity) มาสร้างสัญลักษณ์การจดจำ รูปแบบหนึ่งของการออกแบบกราฟิกคือ การออกแบบอัตลักษณ์องค์กร (Corporate identity)

อัตลักษณ์องค์กร (corporate identity) คือการออกแบบเพื่อการสื่อสารภาพลักษณ์ขององค์กร เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนอย่างเป็นระบบ มาจากส่วนประกอบของ ลักษณะเฉพาะวัฒนธรรม สังคม สภาพแวดล้อม เชื้อชาติ ศาสนา และความเชื่อ ฯลฯ ไว้ในส่วนเดียวกัน ทำหน้าที่เป็นตัวแทนความหมายด้วยการนำเสนอมโนทัศน์ (Concept) เป็นตัวแทนในการสื่อสารองค์กร หรือกลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ ไปยังผู้รับ ทำให้เกิดการรับรู้ โดยมีนัยยะแฝงทั้งในด้านรูปแบบ และความหมาย มีความสำคัญที่ช่วยให้การสื่อสารนั้นประสบผลสำเร็จ จากส่วนประกอบในมิติต่างๆ เช่น มิติทางการสร้างสรรค์ มิติด้านสุนทรียศาสตร์ในมิติการออกแบบเชิงวัฒนธรรม การบันทึกประวัติศาสตร์ที่สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมและวัฒนธรรม มิติทางสังคมและเศรษฐกิจ เป็นต้น เพื่อสร้างการสื่อสารจากอัตลักษณ์ ที่มีรูปแบบเฉพาะตัว เป็นระบบ ปรากฏเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน สร้างความเข้าใจ รับรู้ จากการสื่อสารในทิศทางต่างๆที่เกิดแก่ บุคคลในองค์กร หรือบุคคลนอกองค์กรที่มีความเกี่ยวข้องกับองค์กรนั้น

ชอง โบริยาร์ด (Jean Baudrillard, 1967) ได้กล่าวถึงการบริโภคเชิงสัญลักษณ์กับทุนทางวัฒนธรรมไว้ว่า

> "สินค้าและบริการที่มีนัยยะทางวัฒนธรรมแฝงอยู่ มีอิทธิพลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงในเรื่องทางวัฒนธรรม ทั้งางบริโภค พฤติกรรมความคิด ความเชื่อ ค่านิยม การทำความเข้าใจการบริโภคในปัจจุบัน ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีอรรถประโยชน์ *(Utility)* หรือทฤษฎีความพึงอใจ *(Pleasure)* เพียงอย่างเดียว แต่ต้องมีการสร้างคุณค่า และความหมายให้กับวัตถุนั้น ซึ่งเรียกว่าการบริโภคเชิงสัญลักษณ์ "

ผลจากการศึกษาจะเป็นฐานข้อมูลความรู้ที่จะทำให้เข้าใจว่าบริบทของสังคม เศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม ที่ตั้งถิ่นฐาน ฯลฯ และความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ส่งผลอย่างไรกับการกำหนดหรือเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural identity) ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย และเพื่อนำเสนอองค์ประกอบทางศิลปะเป็นแนวทางในการออกแบบอัตลักษณ์องค์กร แนวโน้มในการสื่อสารและสืบทอดเรื่องราวทางวัฒนธรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ที่กำลังจะสูญหายจากสาเหตุผลของระบบเศรษฐกิจ สภาพสังคม สถานที่ตั้งถิ่นฐานใกล้เมืองหลวง(จังหวัดกรุงเทพมหานคร) นำมาซึ่งความจำเป็นในการแสดงตัวตนที่ชัดเจน เพื่อสื่อสารอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สอดคล้องกับยุคปัจจุบันต่อไป

จากความสำคัญของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และประเด็นเรื่องความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย สังคมและเศรษฐกิจ รวมถึงปัญหาเรื่องการสื่อสารวัฒนธรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในประเทศไทย **การศึกษาอัตลักษณ์กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยเพื่อแนวทางในการออกแบบ** ในครั้งนี้จึง มุ่งเน้นการศึกษาอัตลักษณ์กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย เพื่อศึกษารวบรวมอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural identity) ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางจำนวน 4 จังหวัด ได้แก่ อ.ปากพลี จ.นครนายก อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี และ อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย ซึ่งมีการจัดตั้งกลุ่มวัฒนธรรมชัดเจน และใช้วัฒนธรรมไทยพวนมาเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนวัฒนธรรมในเชิงพาณิชย์ โดยวิเคราะห์ผ่านลักษณะเฉพาะทางรากวัฒนธรรม มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น 8ประเภท ได้แก่ อาหาร, การแต่งกาย, ที่อยู่อาศัย, ประเพณี, ภาษา วรรณกรรมพื้นบ้านและประวัติศาสตร์คำบอกเล่า, อาชีพ, ความเชื่อพิธีกรรม และศิลปะพื้นถิ่น เพื่อนำข้อมูลในเชิงเปรียบเทียบลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนที่ได้มาศึกษาองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ (Element of Visual Arts) เพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบ

สื่อสารในเชิงพาณิชย์เกิดเป็นการสื่อสาร และถ่ายทอดวัฒนธรรม ที่ถูกสื่อสารในรูปแบบภาพตัวแทนทางวัฒนธรรม(Cultural Representation) เชื่อมโยงความหมาย กับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม(Cultural identity) เป็นภาพตัวแทน ของความหมาย ที่บ่งบอกถึงเนื้อหาสาระที่สังคมหรือกลุ่มวัฒนธรรมนั้น

2.คำถามหลักของการวิจัย

1. ลักษณะร่วมภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนเขตพื้นที่ภาคกลางในปัจจุบัน มีลักษณะเป็นอย่างไร

2. องค์ประกอบทางศิลปะที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนเขตพื้นที่ภาคกลางในปัจจุบัน ประกอบด้วยอะไรบ้าง มีลักษณะอย่างไร

3. ความมุ่งหมายของงานวิจัย

1. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural identity) ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย

2. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบทางศิลปะ (Element of Visual Arts) จากอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural identity) ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย

4. ความสำคัญของการวิจัย

การศึกษาองค์ประกอบทางศิลปะเพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบของอัตลักษณ์กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตภาคกลางของประเทศไทย เป็นตัวอย่างทางการศึกษามิติทางศิลปะวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนทางชาติพันธุ์หรือวัฒนธรรมที่มีกรณีศึกษาใกล้เคียงกัน ในลักษณะของการค้นคว้าการหาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อใช้ในการออกแบบ ให้สามารถสะท้อนให้เห็นการต่อยอดจากการดำรงอยู่ หรือเป็นการสืบทอดของอัตลักษณ์วัฒนธรรมของชุมชนนั้น ในรูปลักษณ์ของงานออกแบบเชิงวัฒนธรรมและเชิงพาณิชย์ที่สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน และสอดรับกับนโยบายภาครัฐในการขับเคลื่อนทุนทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ของประเทศ

5. ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาเรื่องอัตลักษณ์กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยเพื่องานออกแบบ ไว้ดังนี้

5.1 ขอบเขตด้านพื้นที่การวิจัย

การวิจัยนี้ได้เลือกกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย ซึ่งผู้ศึกษากำหนดพื้นที่ในการวิจัยจากการศึกษาข้อมูลช่วงเวลาและพื้นที่การอพยพ รวมถึงการอพยพเข้าประเทศไทยเป็นสาแหรกเดียวกัน มีการตั้งถิ่นฐานอยู่ตามหัวเมืองชั้นใน ในเขตภาคกลางของประเทศ และปัจจุบันยังเป็นพื้นที่ ที่มีการดำเนินชีวิต อนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีตามชาติพันธุ์พวนเอาไว้

หากแต่ความเข้มแข็งของการรวมกลุ่มทางวัฒนธรรมไทยพวน รวมถึงการประกาศตัวเป็นกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนเพื่อการพัฒนาชุมชนและการรวมกลุ่มในเชิงพาณิชย์มีปรากฏในพื้นที่ 4 จังหวัดในเขตภาคกลางคือ จังหวัดสุพรรณบุรี จังหวัดนครนายก จังหวัดลพบุรี และจังหวัดสุโขทัย ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ผู้ศึกษาสนใจและใช้เป็นกรณีศึกษางานศึกษาในครั้งนี้ จึงได้เลือกกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในภาคกลาง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอาศัยอยู่มากที่สุด โดยเลือกศึกษาเปรียบเทียบจำนวน 4 กลุ่ม ได้แก่1) กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก2) กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี3) กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี และ 4) กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

5.2 ขอบเขตด้านเนื้อหาการวิจัย

5.2.1 ศึกษาวัฒนธรรมไทยพวนในปัจจุบันที่อยู่ในเขตภาคกลางของประเทศไทย

5.2.2 ศึกษาลักษณะร่วมของอัตลักษณ์กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในปัจจุบันที่อยู่ในเขตภาคกลางของประเทศไทยผ่านกรอบการแบ่งมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่น 8 ประเภท ประกอบด้วย อาหาร การแต่งกาย ที่อยู่อาศัย ประเพณี ภาษาวรรณกรรมพื้นบ้าน ประวัติศาสตร์บอกเล่า อาชีพ ความเชื่อพิธีกรรม และศิลปะพื้นถิ่น

5.2.3 ศึกษาแนวทางการใช้องค์ประกอบทางศิลปะ)อัตลักษณ์ศิลป์) ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนเขตพื้นที่ภาคกลางเพื่อการออกแบบสื่อสารอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมทั้งในเชิงศิลปะวัฒนธรรมและเชิงพาณิชย์

5.3 ขอบเขตด้านประชากรที่ใช้ในการวิจัย

กำหนดกลุ่มประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยแบบเฉพาะเจาะจง (Purpose sampling) จังหวัดที่เป็นกลุ่มตัวอย่างยังคงใช้ภาษาพวนในการสื่อสารกับกลุ่มคนไทยพวนด้วยกัน และคงยังสืบทอด ความเชื่อ ประเพณีตามชาติพันธ์เดิมเอาไว้ และยังคงปรากฏให้เห็นเรื่องราวของรากวัฒนธรรม มรดกภูมิปัญญาของท้องถิ่น รวมถึงมีการรวมกลุ่มโดยใช้วัฒนธรรมไทยพวนเป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจโดยมีการจัดตั้งกลุ่มซึ่งมี

วัตถุประสงค์เชิงพาณิชย์ และใช้ทุนทางวัฒนธรรมมาสื่อสาร หรือสร้างภาพลักษณ์ให้กับชุมชน โดยมีแนวเกณฑ์การคัดเลือกดังนี้

5.3.1 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนที่อาศัยอยู่ในเขตภาคกลางของประเทศไทยในปัจจุบัน ซึ่งมีการรวมตัวและจัดตั้งกลุ่มเชิงพาณิชย์ ซึ่งใช้คำว่า “ไทยพวน” เป็นส่วนประกอบของการจัดตั้ง

5.3.2 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนที่อาศัยอยู่ในเขตภาคกลางของประเทศไทยในปัจจุบัน ซึ่งมีการรวมตัวและจัดตั้งกลุ่มเชิงพาณิชย์ โดยมีการจัดตั้งและดำเนินงานต่อเนื่องมาตั้งแต่ 3 ปีขึ้นไป

6. สมมุติฐานของการวิจัย

อัตลักษณ์กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนเขตพื้นที่ภาคกลาง เกิดการเปลี่ยนแปลงตามบริบททางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม ส่งผลถึงรูปแบบของการสื่อสารอัตลักษณ์กลุ่มวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป ซึ่งองค์ประทางศิลปะ)อัตลักษณ์ศิลป์) สามารถสื่อสารภาพลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนเขตพื้นที่ภาคกลางเพื่อการออกแบบได้

7. นิยามศัพท์เฉพาะ

กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน หมายถึง คำที่เรียกกลุ่มคนลาวที่อพยพมาจากเมืองพวน แขวงเชียงขวาง ประเทศสาธารณรัฐธิปไตยประชาชนลาว มายังประเทศไทยในช่วงสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงช่วงสมัยรัชกาลที่ 3 ตั้งถิ่นฐานและสร้างครอบครัว อยู่อาศัย ร่วมกับคนไทยในพื้นที่ 1) อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก 2) อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี 3) อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี และ 4) อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย จนถึงปัจจุบัน

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม หมายถึง ลักษณะร่วมของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่น 8ประเภท ได้แก่ 1) อาหาร 2) การแต่งกาย 3) ที่อยู่อาศัย 4) ประเพณี 5) ภาษา วรรณกรรมพื้นบ้านและประวัติศาสตร์คำบอกเล่า 6)อาชีพ 7) ความเชื่อพิธีกรรม 8) ศิลปะพื้นถิ่น ของกลุ่มวัฒนธรรม ซึ่งเป็นอิทธิพลเหนี่ยวนำและการยอมรับเป็นส่วนหนึ่งของบุคคล ชุมชน ในวัฒนธรรมนั้น

อัตลักษณ์ศิลป์ หมายถึง องค์ประกอบทางศิลปะที่ร่วมประกอบสร้าง แสดงให้เห็นถึงลักษณะร่วมทางมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น 8ประเภท ในรูปแบบกราฟิกที่โดดเด่นจำเพาะ สามารถสื่อสาร นำเสนอความรู้สึก ความเข้าใจ ไปสู่อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมนั้นได้

8. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

8. 1เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนเขตพื้นที่ภาคกลางในปัจจุบันซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในแหล่งอื่นๆ และการศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมอื่นๆในประเทศไทย ในการสืบทอดวัฒนธรรมและการพัฒนาวัฒนธรรมให้เกิดความร่วมสมัยให้คงอยู่ต่อไป

8.2 สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการต่อยอดการออกแบบซึ่งสามารถสื่อสารถึงอัตลักษณ์กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนให้เกิดความร่วมสมัยของสังคมไทยในปัจจุบันได้

9. กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาอัตลักษณ์กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยเพื่อแนวทางในการออกแบบ

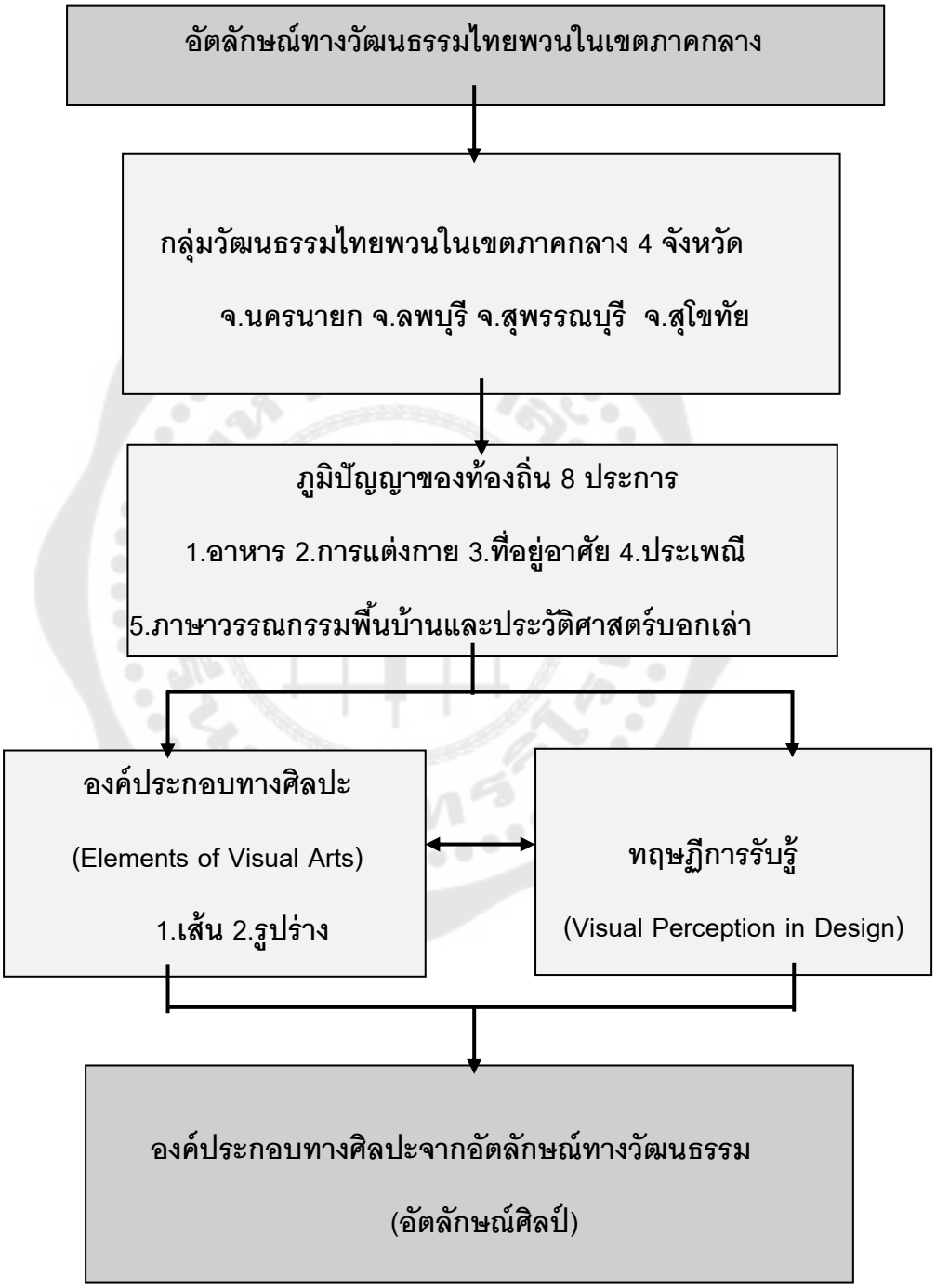

บทที่ 2
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาอัตลักษณ์กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย เพื่อแนวทางในการออกแบบ ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำเสนอตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

2. ชาติพันธุ์พวน และกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในประเทศไทย

2.1 ประวัติศาสตร์กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

2.2 การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย

2.3 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตภาคกลางของประเทศไทย

2.4 ภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตภาคกลางของประเทศไทย

2.4.1 อาหาร

2.4.2 การแต่งกาย

2.4.3 ที่อยู่อาศัย

2.4.4 ประเพณี

2.4.5 ภาษาวรรณกรรมพื้นบ้านและประวัติศาสตร์บอกเล่า

2.4.6 อาชีพ

2.4.7 ความเชื่อ พิธีกรรม

2.4.8 ศิลปะพื้นถิ่น

3. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

3.1 แนวคิดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

3.2 องค์ประกอบทางทัศนศิลป์ (Element of Visaul Arts)

3.3 ทฤษฎีการรับรู้ (Visual Perception in Design)

3.4 ทฤษฎีรูปทรงนิยม (Formalism Theory)

3.5 ทฤษฎีการเลียนแบบ (Immitationalism Theory)

4.เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.1 โครงการรากวัฒนธรรม การดำเนินงานโครงการภายใต้ยุทธศาสตร์ประเทศ กระทรวงวัฒนธรรม

4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชาติพันธุ์ที่เกี่ยวข้อง

1. วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

คำว่า “วัฒนธรรม” มีผู้ให้คำนิยามต่างกันในหลากหลายมุมมอง ความหมายขึ้นอยู่กับความสนใจและสาขาวิชา รวมถึงประสบการณ์ของผู้ให้คำนิยามหรือให้ความหมาย

วัฒนธรรม เป็นนามธรรม เป็นคุณค่า เป็นวิถีการดำเนินชีวิต อาจทั้งวิถีและวิธีการดำเนินชีวิต เป็นความดีงาม เมื่อกล่าวถึงวัฒนธรรม ย่อมมีมุมมองที่หลากหลาย ภาครัฐจะมองวัฒนธรรมที่เป็นยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการประเทศ มองเป็นทุนและปัจจัยต่างๆทางด้านเศรษฐกิจ ต่างกับมุมมองของสื่อและข่าวสารในสังคมทุนนิยม มักมองวัฒนธรรมในเชิงวัตถุและประเพณี มุมมองของนักชาตินิยม มองวัฒนธรรม ศิลปวัฒนธรรม ศิลปวัตถุ โบราณวัตถุ ในเชิงชาตินิยม ศักดิ์ศรีของความเป็นชาติ เหนือกว่าสำนึกในเชิงคุณค่า ความดีงามและวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี อาจไม่ต้องยึดติดกับอดีต ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเทศะที่เหมาะสมกลมกลืนในแต่ละช่วงเวลา [12]

วัฒนธรรม เป็นเรื่องของความคิดและความเชื่อที่กำหนดพฤติกรรม การกระทำของมนุษย์ เป็นปัจจัยหล่อหลอมให้เกิด ตัวตนของชาติพันธุ์ คนเราเคยชินกับวิถีชีวิตและวิถีปฏิบัติในสังคมที่เติบโตมา สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ “ติดตัว” คนเราไม่ว่าจะไปอยู่ที่ไหนก็ไม่อาจพ้นความเคยชินเดิมๆได้ (ศิริพร ณ ถลาง, 2559, น. 181)

วัฒนธรรมมีลักษณะพื้นฐานหลายอย่าง เช่น 1) เป็นระบบความคิดและค่านิยมที่สมาชิก สังคมมีร่วมกันของวัฒนธรรม 2) เป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ 3) มีพื้นฐานมาจากการใช้สัญลักษณ์ 4) เป็นองค์ความรู้และภูมิปัญญา 5) เป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง โดยมีทรัพยากรทางวัฒนธรรมหรือลักษณะต่างๆของระบบวัฒนธรรมจากอดีตถึงปัจจุบัน เป็นตัวแทนที่สามารถสื่อสารถึงวัฒนธรรมต่างๆได้ [13]

วัฒนธรรม (Culture) สามารถมองได้ในหลายมิติ ทั้งจากมิติที่จับต้องได้ในรูปวัตถุต่างๆ เช่น บ้าน วัด อาคาร เสื้อผ้า ถ้วยชาม เครื่องใช้ต่างๆ วัฒนธรรมส่วนนี้เป็นวัฒนธรรมเชิงวัตถุ (Artifacts)ส่วนวัฒนธรรมในมิติที่จับต้องไม่ได้เป็นวัฒนธรรมในรูปแบบของค่านิยม (Espoused values) ซึ่งเป็นสิ่งที่คนในสังคมใช้เป็นแนวทางการประพฤติปฏิบัติ และความเชื่อ (Basic assumption) ซึ่งเป็นแนวทางกำหนดการคิดและความรู้สึกต่อสถานการณ์ต่างๆ ของคนในสังคม [14]

---

[12] ศาสตราจารย์วิรุณ ตั้งเจริญ. (2552). วิสัยทัศน์ศิลปวัฒนธรรม. หน้า 18-19.

[13] ธนิก เลิศชาญฤทธิ์. (2554). การจัดการทรัพยากรทาง**วัฒนธรรม**. หน้า 14.

[14] ลั่นทม จอมจวบทรง. (2557). **วิถีชุมชน: การจัดการความรู้เพื่อยกระดับธุรกิจชาวบ้าน**. หน้า 122.

ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Cultural diversity) เมื่อมีการตั้งถิ่นฐาน มนุษย์เรียนรู้สภาพแวดล้อมเพื่อให้ตอบสนองต่อการอยู่อาศัย เมื่อสังคมมีความมั่นคง รูปแบบของการดำเนินชีวิต และกิจกรรมที่เกิดขึ้น เช่น ความเชื่อ ศาสนา ศิลปะ สถาปัตยกรรม ฯลฯ จะเกิดกระบวนการผลิตซ้ำ กลายเป็นรูปแบบและมีการสืบทอด กลายเป็นวัฒนธรรมไปในที่สุด ซึ่งในระยะแรกที่วัฒนธรรมก่อตัวขึ้น จะมีความเฉพาะเจาะจงต่อพื้นที่ เมื่อสังคมเกิดความเคลื่อนไหว เกิดการติดต่อกันระหว่างชุมชน เกิดการแลกเปลี่ยนทางการค้า จึงมีการจัดตั้ง อาศัยอยู่ในถิ่นฐานเดียวกันของผู้คนในวัฒนธรรมที่ต่างกัน หรือมีการขยายตัวของชุมชนทำให้ขอบวงของวัฒนธรรมซ้อนทับกัน จนเกิดเป็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมขึ้น [15]

สังคม อารยธรรม และวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่เกียวข้องกัน วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้มีสถานะค่อนข้างคงที่และต่อต้านการเปลี่ยนแปลง จึงมองได้ว่าวัฒนธรรมคือพฤติกรรมการเรียนรู้ร่วมกันสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งมายังคนอีกรุ่นหนึ่ง เพื่อจุดหมายในการสนับสนุนการดำเนินชีวิตของบุคคลและสังคม มีการปรับตัว การเจริญเติบโตและพัฒนาการ วัฒนธรรมเป็นตัวแทนสิ่งที่อยู่ภายนอก เช่น บทบาทของสถาบัน และสิ่งที่อยู่ภายใน เช่น ค่านิยม ทัศนคติ ความเชื่อ ฯ อาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของผู้คน จำแจกออกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1. มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) เช่น โบราณสถาน อนุสรสถาน โบราณวัตถุ ฯลฯ 2. วัฒนธรรมร่วมสมัย (Living or Contemporary Culture) เช่น เรื่องการทำมาหากิน หรือรูปแบบการดำเนินชีวิต เรื่องของภาษาและวรรณศิลป์ เรื่องของศาสนา ความเชื่อทางพิธีกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยมฯ เรื่องของศิลปะการละเล่นหรือสุนทรียศาสตร์ และเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับสถาบันทางสังคม 3.ภูมิปัญญาและเทคโนโลยี เมื่อมีการก่อเกิดวัฒนธรรม จะมีการเชื่อมโยงปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม หรือปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนนั้นกับกลุ่มชนอื่นๆอีกด้วย [16]

วัฒนธรรมท้องถิ่น (Local Culture) วัฒนธรรมในระดับหน่วยย่อยที่อาจมีความหลากหลายภายในวัฒนธรรมหลักของชาตินั้นๆ เช่น การใช้ชีวิตประจำวัน ภาษาท้องถิ่น ศาสนาความเชื่อ ประเทศไทยสามารถแบ่งวัฒนธรรมท้องถิ่นได้ตามภูมิภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันตก ภาคใต้ ซึ่งล้วนมีรูปแบบวัฒนธรรมท้องถิ่นที่แตกต่างกันไป ในแต่ละวัฒนธรรมท้องถิ่น ยังประกอบไปด้วยวัฒนธรรมสังคม จากมุมมองของ Sugrue และ Taylor (1996) อธิบายไว้ว่า วัฒนธรรมนั้นมีที่สถิตอยู่ในสังคมในฐานะของการเป็น

---

[15] เกรียงไกร เกิดศิริ. (2551). **ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม**. หน้า 16-17.

[16] จุฑาพรรธ์ (จามจุรี) ผดุงชีวิต. (2550). **วัฒนธรรม การสื่อสารและอัตลักษณ์**. หน้า 4-7.

เครื่องมือที่มีลักษณะเฉพาะในการเชื่อมโยงปัจเจกบุคคลในสังคมให้เข้ากับโครงสร้างสังคมนั้นๆ แต่ในอีกแง่หนึ่งวัฒนธรรมก็เป็นเรื่องของระบบว่าด้วยสหสัมพันธ์ทางโครงสร้างซึ่งประกอบด้วยสถาบันทางสังคมต่างๆ[17]

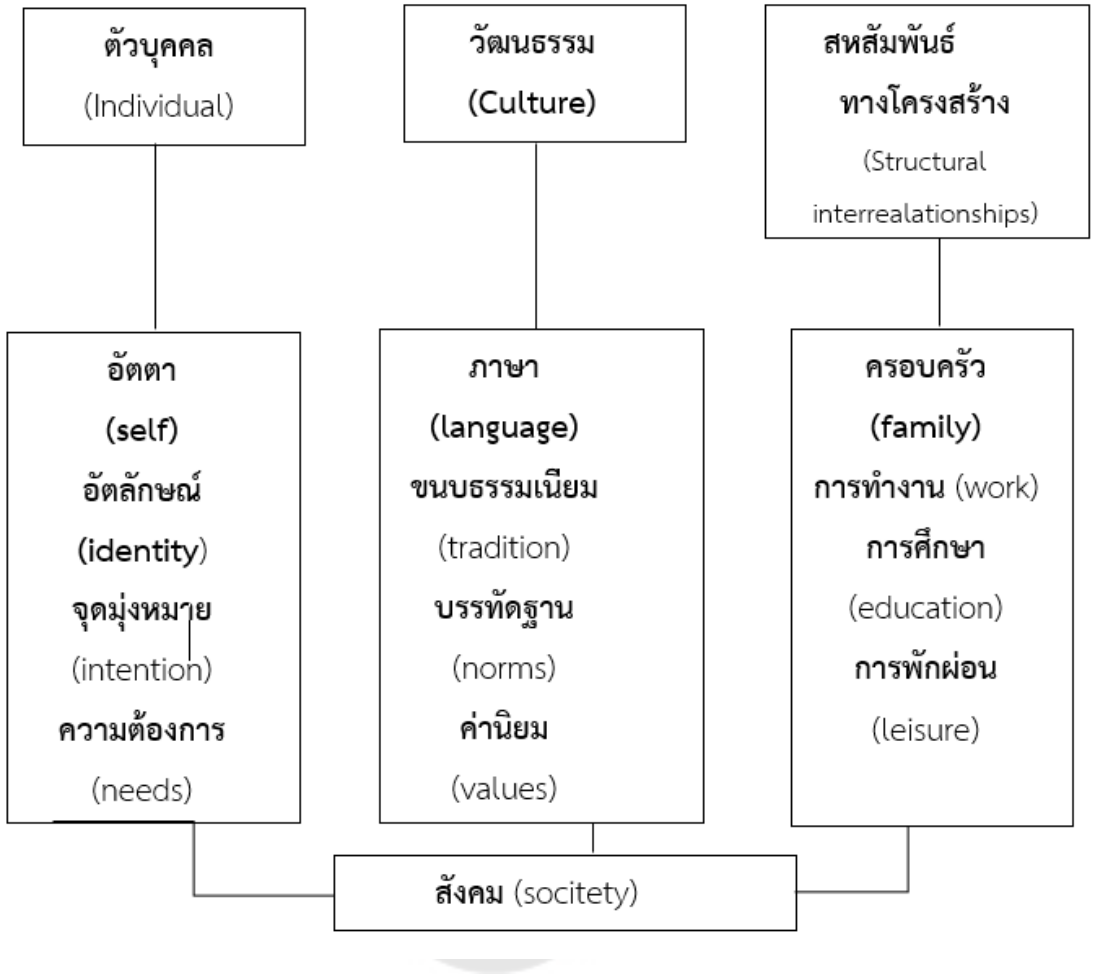

ภาพประกอบ 1 แสดงแผนผังแสดงถึงความสำคัญของวัฒนธรรมที่เป็นตัวกลางช่วยเชื่อมโยงปัจเจกบุคคลเข้ากับโครงสร้างของสังคม

ที่มา: Sugrue and Taylor, 1996

สังคมสร้างและกำหนดบริบทให้กับวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเครื่องมือเชื่อมโยงคน เข้าสู่ระบบแห่งความสัมพันธ์ของผู้คนในบริบททางสังคมของวัฒนธรรมนั้นๆ เมื่อมองดูสังคมใดๆ เราจะ

[17] จุฑาพรรธ์ (จามจุรี) ผดุงชีวิต. **เรื่องเดิม**. หน้า 8-9.

เห็นคุณลักษณะ หรืออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในสังคมนั้นๆ โดยมีวัฒนธรรมเป็นตัวคั่นกลางระหว่างธรรมชาติของมนุษย์และการหล่อหลอมบุคลิกภาพของคนคนหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของอิทธิพลทางวัฒนธรรมในเรื่องของ ความเชื่อ ค่านิยม โลกทัศน์ ฯ ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ ทั้งในระดับบุคคลและอัตลักษณ์กลุ่ม ดังนั้นคำว่า “อัตลักษณ์” แท้จริงคือเรื่องของภาพลักษณ์ตัวตนของมนุษย์ (Image of oneself) ที่ได้จากการมีปฏิสัมพันธ์ในสังคม (Social interaction) และเป็นความเข้าใจทั้งในระดับที่มีต่อตนเอง และในลักษณะที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในสังคม

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม สามารถจำแนกได้สองทาง คือ ปรากฏการณ์ที่สังเกตเห็นได้ เช่นความประพฤติ ผลผลิต รูปแบบการปฏิบัติ รวมทั้งภาษาและขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ และปรากฏการณ์ที่สังเกตเห็นไม่ได้ เช่น ความคิด ความเชื่อ ความต้องการ จุดมุ่งหมายของปัจเจกบุคคล ระบบค่านิยม คุณค่าในสังคม เป็นต้น [18]

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมหมายถึง ความรู้สึกของกลุ่มหรือวัฒนธรรมร่วมของกลุ่ม หรือการที่ปัจเจกชนมีอิทธิพลหรือได้รับการยอมรับจากวัฒนธรรมของกลุ่มนั้นๆ การยอมรับวัฒนธรรมของกลุ่มคนยังมีความเกี่ยวเนื่องกับเรื่องของบรรทัดฐานทางสังคม (Norms) ซึ่งบุคคลต้องสามารถยอมรับความเป็นเอกลักษณ์ หรืออัตลักษณ์เฉพาะของกลุ่มนั้นให้ได้และความสำคัญของการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม จะทำให้เห็นความแตกต่างและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ทั้งนี้ความแตกต่างดังกล่าวนั้นควรได้รับการยอมรับมากกว่าทำการตำหนิหรือเกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนเพราะเกิดจากความแตกต่างและการไม่ยอมรับในวัฒนธรรมเฉพาะของกลุ่มนั้นๆ นอกจากนี้การยอมรับในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มจะทำให้บุคคลได้รับการยอมรับเข้าร่วมเป็นสมาชิก ของกลุ่มได้ง่ายมากขึ้น

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Identity) คือได้เสนอตัวแปรสำหรับวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรม [19] ดังนี้

1) โลกทัศน์ (Worldview) เป็นความเชื่อที่เกี่ยวกับธรรมชาติของเป้าหมายชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์จักรวาลและสิ่งต่างๆรอบตัว

2) แบบแผนของบรรทัดฐาน (Normative Pattern) เป็นแนวทางในการปฏิบัติของกลุ่มสังคม

---

[18] จุฑาภรณ์ (จามจุรี) ผดุงชีวิต. **เรื่องเดิม**. หน้า 4-10.

[19] กาญจนา แก้วเทพ; และคนอื่น. (2555). **สื่อเก่า-สื่อใหม่: สัญญะ อัตลักษณ์ อุดมการณ์**. หน้า 44.

3) แบบรหัส (Code System) เป็นรูปแบบที่ใช้ในการสื่อสารเช่นภาษาถานที่เป็นต้น

4) ความสัมพันธ์ที่บุคคลได้รับรู้ (Perceived Relation) เช่นวัฒนธรรมปฏิสัมพันธ์การสื่อสารเป็นต้น

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไทยพวน แบ่งเป็น 5 ประเภท ได้แก่ อาชีพ ภาษา การแต่งกาย ที่อยู่อาศัย การถนอมอาหาร และการรักษาโรค ซึ่งอัตลักษณ์เหล่านี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เช่น การประกอบอาชีพ เดิมชาวไทยพวนมีอาชีพทางการเกษตร ว่างจากการทำนา ผู้หญิงทอผ้า ส่วนฝ่ายชายก็ทำงานไม้จักสาน แต่ปัจจุบันคนไทยพวนมีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย เช่น รับราชการค้าขาย รับจ้างทั่วไป เป็นต้น ทางภาษา เดิมคนไทยพวน พูดภาษาพวน แต่ปัจจุบันคนไทยพวนพูดพวนน้อยลง จะพูดในกลุ่มผู้สูงอายุ ส่วนคนหนุ่มสาวและเด็กจะพูดพวนไม่ได้การแต่งกาย เดิมทุกบ้านจะทอผ้าเพื่อใช้เองในครอบครัว ผู้หญิงจะใช้เสื้อที่ตัดจากผ้าฝ้ายหรือผ้ามัดหมี่ และนุ่งผ้าซิ่นตีนจก ส่วนชายสูงอายุใช้ผ้าขาวม้าพาดบ่ามาด้วยทุกครั้ง สวมกางเกงขาสั้น นุ่งโสร่งที่เป็นผ้าฝ้าย ใช้ผ้าขาวม้าคาดเอว แต่ปัจจุบันคนไทยพวนจะแต่งกายตามยุคสมัย และตามแบบตะวันตกที่อยู่อาศัยเดิมบ้านมีลักษณะเป็นบ้านไม้ยกพื้นสูง ต่อมาเป็นเรือนจั่วแฝดที่มีหลังคาผสมทั้งจั่วปั้นหยา และมนิลา แต่ปัจจุบันการปลูกสร้างบ้านเรือนทุกหลังนิยมสร้างบ้านด้วยรูปทรงแบบสมัยใหม่ และตามแบบตะวันตก การถนอมอาหารในอดีตเมื่อมีงานบุญต่างๆ ที่ต้องใช้ขนมประกอบในพิธีกรรมต่างๆ ชาวบ้านจะต้องลงมือทำขนมด้วยตนเอง แต่ในปัจจุบันชาวบ้านจะนิยมซื้อขนมสมัยใหม่ เช่น ขนมเค้ก ขนมปัง เป็นต้น มาถวายพระที่วัดแทนการลงมือทำด้วยตนเอง มีการถนอมโดยใช้ภูมิปัญญาในการถนอมอาหารที่เป็นเอกลักษณ์เกี่ยวกับปลา เช่น ปลาร้า และปลาส้มฟัก เป็นต้น ที่มีชื่อเสียงคือปลาส้มฟักมีชื่อเสียงมากจนทำให้เป็นวิสาหกิจชุมชน และเป็นสินค้า OTOP ของตำบลบ้านกล้วย การรักษาโรค เดิมคนไทยพวนรักษาโรคด้วยสมุนไพร และตามความเชื่อด้วยการสู่ขวัญ เป็นต้น แต่ปัจจุบันคนไทยพวนนิยมใช้บริการจากสถานพยาบาลแผนใหม่ และใช้ยาแผนปัจจุบัน [20]

ความหมายของคำว่า “วัฒนธรรม” ตามคำจำกัดความและการให้ความหมายตามทัศนคติ และข้อมูลสนับสนุนในประเด็นต่างๆ จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมเปรียบเสมือนสิ่งที่สะท้อนแสดงให้เห็นว่าสังคมนั้นมีลักษณะเฉพาะตัว หรืออัตลักษณ์อย่างไร ลักษณะเฉพาะตัวเหล่านั้นล้วนเกิดมาจากสภาพแวดล้อมด้านต่างๆที่เกิดขึ้นในพื้นที่ อิทธิพลที่เกิดจากปัจจัยต่างๆทั้งจาก

[20] วรา ชาภูคำ. (2556). **อัตลักษณ์ไทยพวน: กรณีศึกษาไทยพวน ตำบลบ้านกล้วย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี**. หน้า 6-7.

ภายนอก หรือภายในสังคมเป็นสิ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลงการแสดงออกของวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นได้ งานวิจัยเล่มนี้ ผู้วิจัยมีความสนใจในเรื่องอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย ซึ่งภาคกลางของประเทศไทยเป็นที่ตั้งของเมืองหลวงของประเทศ อิทธิพลของวัฒนธรรมใกล้เมืองมีผลโดยตรงกับวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมตามชีวิตความเป็นอยู่ดั้งเดิมของคนที่อยู่ในเขตภูมิภาคนี้

รูปแบบของการสื่อสารวัฒนธรรมที่สามารถแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมนั้นๆ โดยใช้องค์ประกอบทางศิลปะเป็นส่วนหนึ่งในการเป็นตัวแทนของการสื่อสาร จึงเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ผู้วิจัยให้ความสนใจ สอดคล้องกับการให้ความหมายของศาสตราจารย์วิรุณ ตั้งเจริญ เกี่ยวกับคำว่า “ศิลปะวัฒนธรรม” คือวัฒนธรรมในเชิงศิลปะ วัฒนธรรมที่สะท้อนออกมาในทางศิลปะ วัฒนธรรมที่เป็นกระแสการดำเนินชีวิตที่ดีงาม “วัฒน” ธรรมที่ “พัฒนา” ได้ และพัฒนาอยู่ตลอดเวลา วัฒนธรรมในเชิงศิลปะ เป็นภาพสะท้อนหรือเป็นปรากฏการณ์ที่เป็นรูปธรรมสะท้อนถ่ายมาจากกระแสการดำรงชีวิตจากบริบทในสังคม เป็นภาพสะท้อนที่คมชัดและดำรงอยู่[21]

2. ชาติพันธุ์พวน และกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในประเทศไทย

กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนเป็นกลุ่มวัฒนธรรมอีกกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่กระจายตัวอยู่ตามภูมิภาคต่างๆของประเทศไทยจากการอพยพมาอาศัยอยู่ในพื้นที่ในประเทศไทยมายาวนาน จึงทำให้มีความหลากหลายด้านวัฒนธรรมที่มีความโดนเด่นควรค่าแก่การอนุรักษ์ซึ่งสอดคล้องกับคุณค่าของชุมชนหรือเมือง ชาวไทยพวนเป็นชาติพันธุ์ที่มีการสืบทอดทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนมาแต่โบราณอาทิเช่นคำสอน ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม ศิลปกรรมศาสนาและภูมิปัญญาต่างๆ ไทยพวนประกอบอาชีพหลักด้านเกษตรกรรมการทำสวน และการจักสานโดยชาวไทยพวนได้ปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทสังคมสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมืองการปกครองที่เปลี่ยนแปลงไปแต่ละยุคสมัย และดำรงรักษาอัตลักษณ์ไทยพวนที่มีขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณี วิถีการดำเนินชีวิต ภาษาไทยพวน การแต่งกาย อาหารการกินที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว

2.1 ประวัติศาสตร์กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

พวน (Phuen, Puen) เป็นคำเดียวกับ พูน, โพน หมายถึงบริเวณที่สูง, ที่ราบสูง และเป็นคำที่เรียกกลุ่มชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในแคว้นเชียงขวางหรือบริเวณที่ราบสูง ในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีอาณาเขตติดต่อกับญวน ชื่อ พวน นั้น น่าจะมาจากชื่อของภูเขาที่

[21] วิรุณ ตั้งเจริญ. (2552). **วิสัยทัศน์ศิลปวัฒนธรรม.** หน้า 18-19.

อยู่ล้อมรอบเมือง ชื่อ ภูพวน ในบันทึกของหลวงวิจิตรวาทการ เรื่อง งานค้นคว้าของชนชาติไทย ได้กล่าวถึง ผู้เอิน ซึ่งสันนิษฐานว่า น่าจะเป็นชนกลุ่มเดียวกับชาวพวน เพราะที่เชียงขวางก็มีภูเขาลูกหนึ่งชื่อว่า ภูเอิน หรือ ภูเอิ้น อันเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำพวน ดังนั้นจึงสันนิษฐานได้ว่า ชื่อ พวน นั้นน่าจะสัมพันธ์กับลักษณะทางภูมิศาสตร์ในบริเวณแขวงเชียงขวาง จึงอาจสรุปได้ว่า พวนเป็นคำที่เรียกกลุ่มชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในแคว้นเชียงขวางหรือบริเวณที่ราบสูงในประเทศสาธารณรัฐธิปไตยประชาชนลาว มีอาณาเขตติดต่อกับญวน ทางภาคอีสานเรียกว่า ไทยพวนแต่ภาคกลาง เรียก ลาวพวน

เมืองพวน มีคำบอกเล่าเป็นตำนานอยู่ในพงศาวดารล้านช้าง และในนิทานเรื่องขุนบรมราชามีความโดยสรุปว่าขุนบรม (ลาวเรียก ขุนบูลม) มีลูกชาย 7 คน ให้ไปสร้างเมืองต่างๆ ลูกสุดท้องที่เจ็ด ชื่อเจ็ดเจิง หรือเจ็ดเจือง ให้ไปสร้างเมืองพวน (เชียงขวาง) มีดินแดนต่อเขตติดกับเมืองหลวงพระบาง แล้วทยอยเคลื่อนย้ายไปตั้งหลักแหล่งใหม่ทางสองฝั่งโขง ถึงอีสานเหนือเมื่อนับร้อยๆปีมาแล้ว บางกลุ่มเคลื่อนย้ายลงไปอยู่ภาคกลางทางลุ่มน้ำเจ้าพระยา อย่างน้อยตั้งแต่ยุคสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ก่อนมีศึกเจ้าอนุเวียงจันทน์สมัยรัชกาลที่ 3 ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 5 เรียกบริเวณอีสานเหนือ ทางอุดรธานี - หนองคาย ว่ามณฑลลาวพวน

เมืองพวนเป็นที่สูง มีภูเขาสลับซับซ้อน ผืนดินอุดมสมบูรณ์อากาศค่อนข้างเย็นตลอดทั้งปี เป็นแหล่งต้นน้ำหลากหลาย เช่น น้ำงึม น้ำเนีย น้ำเนียบ น้ำซัน เป็นต้น ที่ต่างไหลลงสู่แม่น้ำโขง มีเมืองเชียงขวาง เมืองเชียงคำ เมืองแสน เมืองสุย เมืองโมก เมืองกาง เมืองเสียง เป็นเมืองหลักที่มีพี่น้องไท - พวน อาศัยอยู่ค่อนข้างหนาแน่น ทางทิศตะวันออก มีดินแดนติดต่อกับเวียดนาม ด้านตะวันตกติดต่อกับ อาณาจักรสิบสองปันนา ทิศใต้ชิดพรมแดนกรุงศรีสัตนาคนหุต หรืออาณาจักรล้านช้าง เมื่อคราวกรุงศรีสัตนาคนหุตมีอำนาจเข้มแข็งได้รวมแคว้นสิบสองจุไท และเมืองพวนเข้าไว้ในอาณาจักรด้วย แต่ครั้นแยกออกเป็น หลวงพระบาง และเวียงจันทน์ เมืองพวนจึงไปขึ้นกับนครเวียงจันทน์เรื่อยมา มีบันทึกในพงศาวดารเรียกผู้คนไทพวนว่า “ลาว”

ไทพวนเคยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของราชอาณาจักรไทย ลาวและเวียดนาม จำเป็นต้องส่งบรรณาการให้แก่อาณาจักรทั้งสามเสมอมา ในบางช่วงเวลาที่เข้มแข็งก็ประกาศตนเป็นอิสระ มีพระมหากษัตริย์และราชวงศ์ขึ้นครองราชย์ แต่ในบางคราวที่อ่อนแออาณาจักรพวนยังต้องส่งบรรณาการให้ทั้ง ลาว ไทย และเวียดนาม ผู้คนไทพวนยังถูกกวาดต้อนเข้าไปอยู่ในความปกครองด้วย โดยไปตั้งถิ่นฐานทั้งในลาว เวียดนาม และไทย

ภาพประกอบ 2 แสดงแผนที่อาณาเขตติดต่อของแขวงเชียงขวางสถานที่ตั้งของ เมืองพวน (Muang Phuan) หรือชื่อเต็มว่า " มหารัตนบุรีรมย์พรหมจักรพรรดิ ศรีมหานัครตักกะเสลา นครเชียงขวางราชธานี"

เป็นเขตการปกครองที่มีสถานะเป็นอาณาจักรหนึ่งในประเทศลาว ซึ่งปัจจุบันเป็นตำแหน่งของแขวงเชียงขวาง ประชากรในเมืองพวนเรียกว่าชาวพวนเป็นกลุ่มชาติพันธ์ในกลุ่มไท-ลาวที่อพยพมาจากจีนตอนใต้ และตั้งตัวเป็นอิสระตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18 โดยมีเมืองเชียงขวางเป็นเมืองหลวง มีบทบาทในการค้าโลหะและของป่า ในราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 เมืองพวนอยู่ภายใต้การคุ้มครองของอาณาจักรล้านช้าง

ที่มา: https://th.wikipedia.org/wiki/เมืองพวน

2.2 การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย [22]

ชาวพวน มีถิ่นเดิมอยู่ที่เมืองพวนตอนเหนือของลาวแถบบริเวณเมืองเชียงขวาง มีการโยกย้ายถิ่นฐานเข้าสู่ดินแดนประเทศไทยตามยุคสมัยดังต่อไปนี้

1. สมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ประมาณ ปี พ.ศ. 2322 เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงโปรดเกล้าให้ สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกยกทัพไปตีเมืองเวียงจันทน์และหัวเมืองต่างๆ ซึ่งมีชื่อเรียกรวมกันว่าหัวพันทั้งห้าทั้งหก ประกอบด้วย เมืองคำม่วน เมืองคำเกิด เมืองเวียงไชย เมืองไพศาลี เมืองซำเหนือ และเมืองเชียงขวาง ได้กวาดต้อนมาไว้ที่เมืองร้าง เพราะถูกพม่ากวาดต้อนราษฎรไปตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า เมื่อ พ.ศ. 2310 เช่นเมืองสระบุรี ลพบุรี นครนายก และฉะเชิงเทรา

2. สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (ปี พ.ศ.2335) เมืองแถงและเมืองพวนแข็งข้อต่อเมืองเวียงจันทน์เจ้าเมืองเวียงจันทน์จึงได้ยกทัพไปปราบและกวาดต้อนครอบครัว ลาวพวนถูกส่งมาที่ประเทศไทย พระองค์ก็ทรงโปรดให้ลาวทรงดำไปตั้งบ้านเมืองที่เพชรบุรี ส่วนลาวพวนให้มาตั้งบ้านเรือนในกรุงเทพฯ

3. สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 ได้ทรงโปรดฯ ให้สร้างพระเจดีย์กลางน้ำที่สมุทรปราการ ในครั้งนั้นได้ทรงให้เจ้าอนุวงศ์เกณฑ์ชาวลาวในเวียงจันทน์มาช่วยตัดต้นตาลที่เมืองสุพรรณบุรี หลังจากเสร็จงานชาวลาวที่ถูกเกณฑ์มา ไม่ขอกลับเวียงจันทน์ รัชกาลที่ 2 จึงทรงโปรดให้ตั้งบ้านเรือนที่บางปลาม้า สุพรรณบุรี โดยชาวลาวที่ถูกเกณฑ์มาครั้งนี้เป็นลาวพวนแทบทั้งหมด

4. สมัยเจ้าอนุวงศ์แห่งเมืองเวียงจันทน์ ราวปี พ.ศ. 2370 ก่อกบฏต่อกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าให้พระยาราชสุภาวดี (เจ้าพระยาบดินทร์เดชา) เป็นแม่ทัพ ขึ้นไปปราบกบฏและได้กวาดต้อนครอบครัวลาวพวนมาไว้ที่ประเทศไทยอีกครั้ง ทรงให้ชาวลาวที่ถูกกวาดต้อนมา ไปตั้งบ้านเรือนที่ ลพบุรี สระบุรี สุพรรณบุรี นครชัยศรี และกาญจนบุรี

จากเหตุการณ์กบฏเจ้าอนุวงศ์ ทำให้ไทยกับเวียดนามทำสงครามกัน ในที่สุดสยามก็ชนะโดยสามารถยึด เมืองพวน เมืองแถง และหัวพันทั้งห้าทั้งหกได้ ในปี พ.ศ. 2376 และทำให้มีการกวาดต้อนลาวพวนและลาวทรงดำ มาอยู่ที่กรุงเทพฯ อีกครั้งหนึ่ง

---

[22] ดูภาคผนวก ก : ประวัติชาวพวนในดินแดนประเทศไทยอย่างสังเขป

ดูเพิ่มเติมใน บุณยสฤษฎ์ อเนกสุข และอารีรัตน์ เรืองกำเนิด. (2550). **พลวัตประเพณีบุญกำฟ้าของกลุ่มชาติพันธุพวนในบริบทการท่องเที่ยวของประเทศไทย**. ใน รายงานวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ 2550. จาก http://research.culture.go.th/ebook/ne158/folder/assets/basic-html/page1.html

5. ในสมัยรัชกาลที่ 5 จีนฮ่อได้เข้าตีเมืองพวน ทำให้สยามยกทัพไปปราบ ศึกครั้งนี้ยาวนานกว่า 16 ปี สยามก็ชนะในปี พ.ศ. 2431 หลังจากนั้นก็ได้มีการกวาดต้อนชาวพวนลงมาที่กรุงเทพฯ อีกระลอกใหญ่

จากประวัติการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของชาวพวน จากท้องถิ่นเดิมในเชียงขวางมาสู่สยาม ทำให้เห็นว่าชาวพวนส่วนใหญ่ที่ถูกกวาดต้อนมานั้น ได้มาตั้งถิ่นฐานในบริเวณภาคกลางและภาคตะวันออก แต่ก็มีชาวพวนบางส่วนได้อพยพเคลื่อนย้ายมาสู่บริเวณภาคอื่น ๆ ของไทยด้วย เช่นที่ภาคอีสานก็มีชาวพวนอพยพมาตั้งชุมชนอยู่ไม่น้อย เช่น ที่จังหวัดเลย หนองคาย อุดรธานี หนองบัวลำภู นอกจากนี้ยังมีชาวพวนบางส่วนได้อพยพย้ายจากอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี และ อำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี ไปอยู่ยังภาคอีสาน มีชาวไทยพวนอยู่ในประเทศไทยประมาณ 200,000 คน กระจายอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ ทุกภาคของประเทศไทย ยกเว้นเพียงแค่ภาคใต้เท่านั้น [23]

ภาพประกอบ 3 แสดงแผนที่แสดงเส้นทางอพยพของชาวพวน จากแขวงเชียงขวางในประเทศลาวสู่สยาม

ที่มา: https://e-shann.com/8794/ชุมชนลาวในภาคกลางของสยาม

[23] เจนสุดา สมบัติ. (2540). **ความเป็นพวน ในปรากฏการณ์ความเป็นไทยร่วมสมัย**. หน้า 25-26.

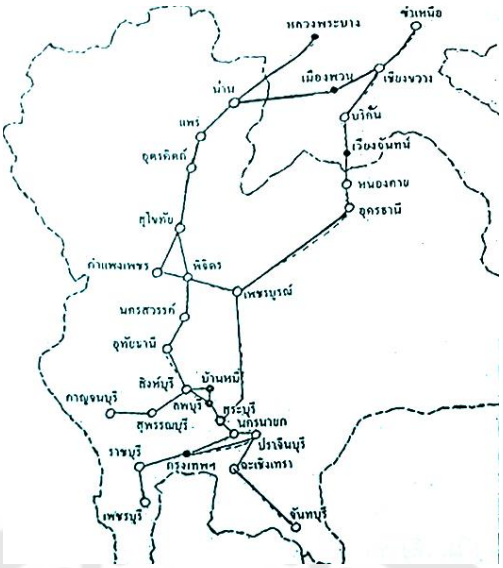

ภาพประกอบ 4 แสดงเส้นทางอพยพของชาวพวน จาก ซำเหนือ หลวงพระบาง เชียงขวาง เมืองพวน ในประเทศลาวสู่ประเทศไทย

ที่มา: https://e-shann.com/8794/ชุมชนลาวในภาคกลางของสยาม

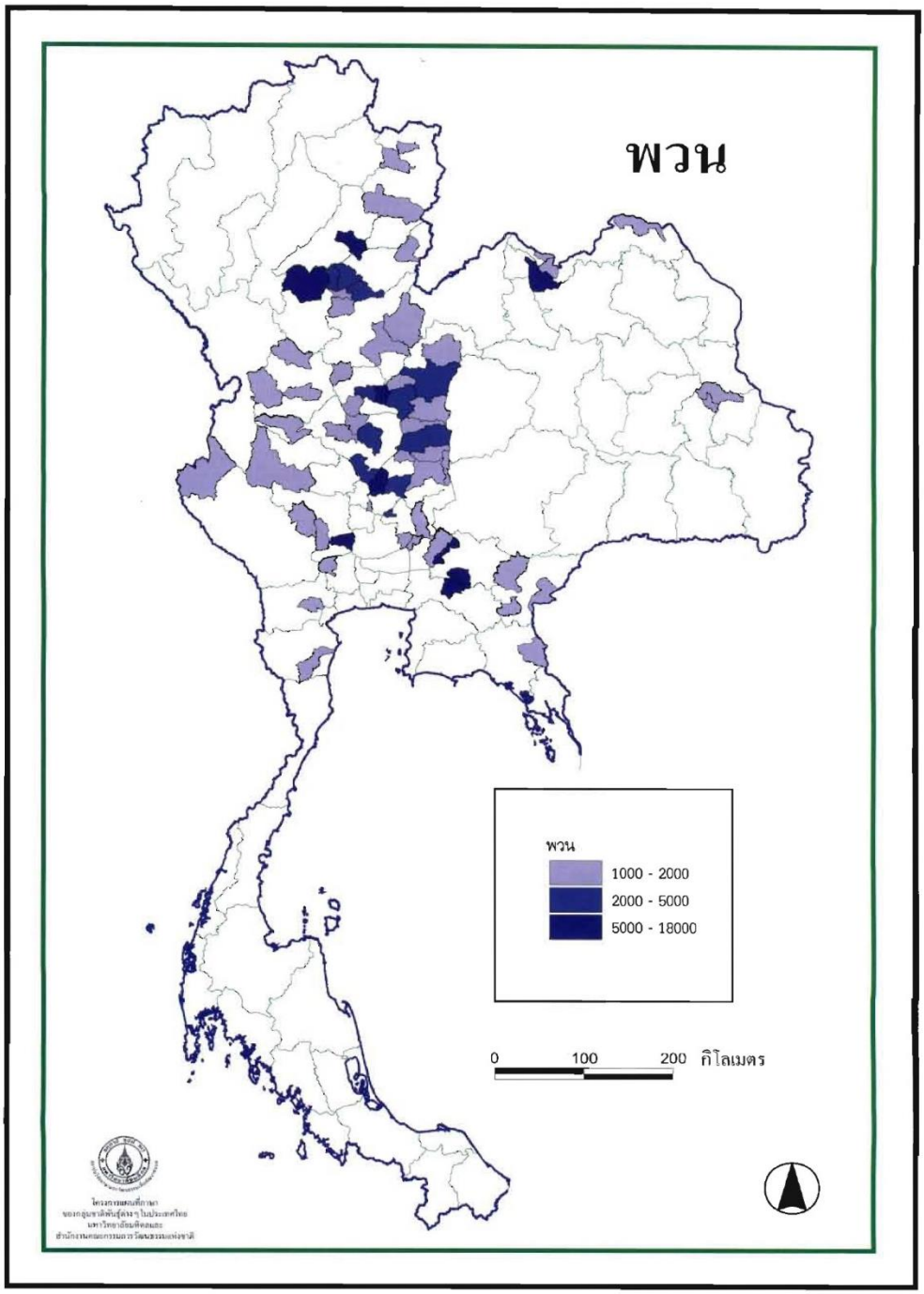

ภาพประกอบ 5 แสดงแผนที่ภาษาพวน แสดงจำนวนประชากรที่ใช้ภาษาพวนในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศไทย

ที่มา: สุวิไล เปรมศีรีรัตน์; และคนอื่นๆ. (2547)

คนพวนที่อพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่ประเทศไทยตามจังหวัดต่างๆ อาจแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มหลักๆ [24]ได้แก่ 1) เข้ามาในฐานะเชลยศึก 2) เข้ามาด้วยความสมัครใจ และ 3) ไม่สามารถระบุได้แน่ชัด

1) กลุ่มที่ถูกกวาดต้อนมาในฐานะเชลยศึกจากเมืองเวียงจันทน์ มักจะถูกส่งไปไว้ตามหัวเมืองชั้นในเพื่อชดเชยแทนคนไทยที่ถูกพม่ากวาดต้อนไปหลังเสียกรุงศรีอยุธยาเมื่อปี พ.ศ. 2310 ชาวพวนกลุ่มนี้ ได้แก่

- ลพบุรี ในพื้นที่อำเภอบ้านหมี่ อำเภอเมือง อำเภอโคกสำโรง
- สระบุรี ในพื้นที่อำเภอหนองโดน อำเภอดอนพุด อำเภอวิหารแดง
- นครนายก ในพื้นที่อำเภอปากพลี อำเภอบ้านนา
- ฉะเชิงเทรา ในพื้นที่อำเภอพนมสารคาม
- ปราจีนบุรี ในพื้นที่อำเภอศรีมหาโพธิ อำเภอศรีมโหสถ อำเภอบ้านสร้าง อำเภอกบินทร์บุรี
- สิงห์บุรี ในพื้นที่อำเภอพรหมบุรี
- สุพรรณบุรี ในพื้นที่อำเภอบางปลาม้า อำเภออู่ทอง
- ชลบุรี ในพื้นที่อำเภอพนัสนิคม

นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มชาวพวนที่ถูกกวาดต้อนลงมาจากเมืองเชียงขวางพร้อมชาวโซ่ง (ไทดำ) ที่ให้ไปอยู่ร่วมกับกลุ่มชาวพวนที่ตั้งอยู่แต่เดิม ได้แก่เมืองสระบุรี กับเมืองอื่นๆ ได้แก่ เมืองเพชรบุรี เมืองราชบุรี เมืองกาญจนบุรี เป็นต้น

2) กลุ่มชาวพวนที่อพยพเข้ามาด้วยความสมัครใจ มักจะอพยพเข้าไปรวมอยู่กับพวนกลุ่มเดิมหรือขยายถิ่นที่อยู่ใหม่ โดยชุมชนชาวพวนขยายไปอยู่ในพื้นที่ใหม่ ได้แก่ พิจิตร (อำเภอทับคล้อ อำเภอบางมูลนาค อำเภอตะพานหิน) สุโขทัย (อำเภอศรีสัชนาลัย) นครสวรรค์ (อำเภอช่องแค อำเภอชุมแสง อำเภอไพศาลี อำเภอตากฟ้า) อุทัยธานี (อำเภอทัพทัน) กาญจนบุรี (บางหมู่บ้านในอำเภอพนมทวน) เพชรบูรณ์ (บ้านดงขุย อำเภอชนแดน อำเภอหนองไผ่, ตำบลสระกรวด อำเภอศรีเทพ) อุตรดิตถ์ (ตำบลงิ้วงาม อำเภอเมือง) เป็นต้น

3) กลุ่มชาวพวนที่อยู่ในภาคเหนือและภาคอีสาน ได้แก่ แพร่ (ตำบลทุ่งโฮ้ง อำเภอเมือง) น่าน(บ้านหลับมืนพวน อำเภอเวียงสา, บ้านฝายมูล อำเภอท่าวังผา) พะเยา (บ้านห้วยกั้น อำเภอจุน) เชียงราย(บ้านป่าก๋อย อำเภอแม่สาย, บ้านศรีดอนมูล บ้านป่าสักน้อย

[24] การแบ่งกลุ่มดังกล่าว เป็นการแบ่งกลุ่มอย่างคร่าวๆ เท่านั้น เพื่อให้เห็นภาพการตั้งถิ่นฐานของชาวพวนได้ชัดเจนขึ้น โดยเรียบเรียงจากเอกสารพงศาวดารที่มีเนื้อหาจำกัด ร่วมกับการประมวลจากเอกสารงานวิชาการอื่นๆ ที่มีผู้ศึกษาไว้ก่อน ซึ่งยากต่อการจะระบุกลุ่มการอพยพเคลื่อนย้ายหรือการถิ่นฐานให้แน่ชัดลงไปได้

อำเภอเชียงแสน, ตำบลศรีดอนชัย อำเภอเทิง) อุดรธานี (อำเภอบ้านผือ) หนองคาย (อำเภอเมือง) และอุบลราชธานี (อำเภอเมือง) (ดวงกมล พันธ์วิชัย. 2543: ออนไลน์)

ปัจจุบัน กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยกระจายตัวอยู่ตามจังหวัดต่างๆ จำนวน 23 จังหวัด แบ่งออกออกเป็น ภาคเหนือ จำนวน 5 จังหวัด ภาคตะวันออก จำนวน 3 จังหวัดภาคตะวันตก จำนวน 3 จังหวัด ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 2 จังหวัด ภาคกลาง จำนวน 10 จังหวัด โดยอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ในแต่ละภาค ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 1 แสดงจังหวัดในแต่ละภาคที่มีกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอาศัยอยู่ในพื้นที่

ภาคเหนือ	จำนวน
จ.น่าน (บ้านฝ่ายมูล อ.ท่าวังผา,บ้านหลับมืนพรวน อ.เวียงสา)	5 **จังหวัด**
จ.แพร่ (ต.ทุ่งโฮ่ง อ.เมือง)	
จ.อุตรดิตถ์ (บ้านปากฝาง อ.เมือง)	
จ.พะเยา (บ้านห้วยกั้น อ.จุน)	
จ.เชียงราย (บ้านป่าก๋อย อ.แม่สาย บ้านศรีดอนมูล บ้านป่าสักน้อย อ.เชียงแสน ต.ศรีดอนชัย อ.เทิง)	
ภาคกลาง	**จำนวน**
จ.สุโขทัย (อ.ศรีสัชนาลัย)	10 **จังหวัด**
จ.สระบุรี (อ.หนองโดน อ.ดอนพุด อ.วิหารแดง)	
จ.นครนายก (อ.ปากพลี)	
จ.ลพบุรี (อ.บ้านหมี่ อ.บ้านทราย)	
จ.สิงห์บุรี (หมู่ที่ 3 ต.บางน้ำเชี่ยว อ.พรหมบุรี)	
จ.พิจิตร (อ.ทับคล้อ อ.บางมูลนาค, บ้านป่าแดง อ.ตะพานหิน)	
จ.สุพรรณบุรี (อ.บางปลาม้า)	
จ.นครสวรรค์ (อ.ช่องแค อำเภอชุมแสง อ.ไพศาลี อ.ตากฟ้า)	
จ.เพชรบูรณ์ (บ้านดงขุย อ.ชนแดน อ.หนองไผ่ ต.สระกรวด อ.ศรีเทพ)	
จ.อุทัยธานี (อ.ทัพทัน)	

ตาราง 1 (ต่อ)

ภาคตะวันออก	จำนวน
จ.ปราจีนบุรี (อ.ศรีมหาโพธิ อ.ศรีมโหสถ อ.บ้านสร้าง อ.กบินทร์บุรี)	3 จังหวัด
จ.ฉะเชิงเทรา (อ.พนมสารคาม, อ.สนามชัยเขต)	
จ.ชลบุรี (อ.พนัสนิคม)	
ภาคตะวันตก	**จำนวน**
จ.ราชบุรี (อ.เมือง)	3 จังหวัด
จ.กาญจนบุรี (บางหมู่บ้านใน อ.พนมทวน)	
จ.เพชรบุรี (อ.เขาย้อย อ.ท่ายาง)	
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	**จำนวน**
จ.อุดรธานี (อ.บ้านผือ ต.บ้านเชียง อ.หนองหาน)	2 จังหวัด
จ.หนองคาย (บ้านดงบัง บ้านกุดบง อ.โพนพิสัย, บ้านกวดโคกสว่าง ต.นาข่า อ.ท่าบ่อ, บ้านโพธิ์ตาก อ.โพธิ์ตาก, บ้านหม้อ อ.ศรีเชียงใหม่)	
ภาคใต้	**จำนวน**
ไม่มี	ไม่มี

หัวเมืองชั้นในสมัยต้นกรง พื้นที่ที่ตั้งถิ่นฐานเพิ่มเติม

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

คนพวนในบ้านเดิมคือประเทศลาวมีคนพวนเหลืออยู่ไม่มาก แต่ในเมืองไทย คนพวนเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่มีขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมเป็นของตนเอง แม้ภาษา ความเชื่อ และประเพณีพิธีกรรมบางอย่างจะคล้ายคลึงกับคนไทยอีสานหรือลาวอีสาน แต่ก็ไม่เหมือนกันโดยสิ้นเชิง ชาวพวนได้อพยพโยกย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ทั้งในเขตภาคเหนือ ภาคกลางและภาคอีสาน ดังนี้ ภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดพิจิตร (อำเภอตะพานหิน) จังหวัดสุโขทัย (อ.ศรีสัชนาลัย) จังหวัดอุตรดิตถ์ (อำเภอตรอน-ลับแล) และ จังหวัดกำแพงเพชร ภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดสิงห์บุรี (อำเภอพรหมบุรี) จังหวัดลพบุรี (อำเภอบ้านหมี่) จังหวัดสุพรรณบุรี (อำเภอบางปลาม้า) จังหวัดนครนายก (อำเภอปากพลี) จังหวัดสระบุรี และ จังหวัดฉะเชิงเทรา ภาคอีสาน ได้แก่ จังหวัดอุดรธานี และ จังหวัดหนองคาย

2.3 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตภาคกลางของประเทศไทย

ชาวลาวพวนในปัจจุบันนิยมเรียกตัวเอง (Endonym หรือ Autonym) ว่าไทยพวน เนื่องจากคำว่าไทยแสดงตัวตนของความเป็นชาติ ที่ต่างจากชาติพันธุ์ นั่นจึงหมายความว่าพวกเขาเป็นคนไทยเชื้อสายลาวพวน หรือไทพวน [25]

กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดต่างๆ ในเขตภาคกลางของประเทศไทย จำนวน10 จังหวัด ได้แก่ 1.อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย 2.อ.หนองโดน อ.ดอนพุด อ.วิหารแดง จ.สระบุรี 3.อ.ปากพลี จ.นครนายก 4.อ.บ้านหมี่ อ.บ้านทราย จ.ลพบุรี 5.อ.พรหมบุรี จ.สิงห์บุรี 6.อ.ทับคล้อ อ.บางมูลนาค บ้านป่าแดง อ.ตะพานหิน จ.พิจิตร 7.อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี 8.อ.ช่องแค อ.ชุมแสง อ.ไพศาลี อ.ตากฟ้า จ.นครสวรรค์ 9.อ.ชนแดน อ.หนองไผ่ อ.ศรีเทพ จ.เพชรบูรณ์ 10.อ.ทัพทัน จ.อุทัยธานี

2.3.1 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน จังหวัดสุโขทัย

การอพยพตั้งถิ่นฐาน [26]

ชาวพวนหาดเสี้ยวอพยพมาจากเมืองพวน แขวงเมืองเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เข้าสู่ประเทศไทยทางจังหวัดน่าน ผ่านจังหวัดแพร่ อุตรดิตถ์ แล้วมุ่งสู่เมืองสวรรคโลก ตามเส้นทางอพยพนี้ปรากฏว่ามีชาวพวนได้ตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ที่บ้านทุ่งโฮ่ง อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่ และบ้านนานกกก อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ (ชุมชนที่บ้านนานกกกนี้ ตั้งภูมิลำเนาอยู่ระยะหนึ่งก็อพยพมาอยู่ที่บ้านคลองปากร้าว ตำบลหนองอ้อ อำเภอศรีสัชนาลัย จากนั้นได้อพยพมาอยู่ริมฝั่งแม่น้ำยมทางทิศตะวันตก เรียกว่าบ้านหาดสูงในปัจจุบัน) สำหรับชาวพวนที่อพยพมาส่วนใหญ่จะตั้งหลักฐานที่บ้านหาดเสี้ยว ซึ่งอยู่คนละฝั่งกับบ้านหาดสูง

การอพยพของชาวพวนหาดเสี้ยวเป็นการอพยพมาด้วยความสมัครใจ โดยมีผู้นำฝ่ายฆราวาส คือ พี่น้องตระกูลสามแสน ได้แก่แสนจันทร์ แสนปัญญาและแสนพล (แสนหมายถึง ตำแหน่งนายทหารครั้งโบราณ) ผู้นำฝ่ายสงฆ์ คือ เจ้าหัวอ้ายสมเด็จวัดบ้านตาด

---

[25] ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (ปรับปรุงเมื่อ 2558). **กลุ่มชาติพันธุ์ : พวน ไทพวน**. ในฐานข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย. สืบค้น 15 พฤษภาคม 2562, จาก https://www.sac.or.th/databases/ethnic-groups/ethnicGroups/83

[26] สกล เกิดผล; และคนอื่นๆ. (2558). รายงานการวิจัย เรื่อง **การสืบสานวัฒนธรรมไทยพวนและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว : กรณีศึกษาอาเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย**. หน้า 68.

ชื่อหาดเสี้ยว

คำว่า “หาดเสี้ยว” (ต.หาดเสี้ยว) หมายถึง ท่าน้ำที่หาดทรายเสี้ยวคือแหว่งไซ ประกอบกับหาดทรายมีค้นส้มเสี้ยว(ต้นกาหลง) ใหญ่เป็นเครื่องหมายและตรงกับชื่อถิ่นฐานเดิม จึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านหาดเสี้ยว” ซึ่งปัจจุบันมี 5 หมู่บ้าน คือ บ้านหาดเสี้ยว บ้านหาดสูง บ้านใหม่ และบ้านแม่ราก เมื่อตั้งถิ่นฐานที่หาดเสี้ยวมั่นคงแล้วได้สร้างวัดขึ้นคือวัดโพธิ์ไทร (วัดหาดเสี้ยว ปัจจุบัน) ปรากฏหลักฐานการจัดงานฉลองวัดและโบสถ์ ในปี พ.ศ.2387 ซึ่งจารึกติดอยู่ที่ผนังโบสถ์ของวัดหาดเสี้ยว ในปัจจุบันอำเภอหาดเสี้ยว หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชเป็นระบบประชาธิปไตย ในปี พ.ศ.2475 แล้วต่อมา ปี พ.ศ.2476 ได้เปลี่ยนชื่อ “อำเภอหาดเสี้ยว” เป็น “อำเภอศรีสัชนาลัย ต่อมาปี พ.ศ.2510 ได้ปรับปรุงให้เข้ากับภาษาโรมัน โดยเปลี่ยนจาก “ศรีสัชนาลัย” เป็น “ศรีสัชนาลัย” ตามประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่องการเขียนชื่อจังหวัด อำเภอ และกิ่งอำเภอ เป็นอักษรโรมัน ลงราชกิจจานุเษกษา เล่มที่ 84 ตอนที่ 56 ลงวันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ.2510 และใช้ชื่อ “เมืองศรีสัชนาลัย” มาจนถึงปัจจุบัน

บ้านหาดเสี้ยวดั้งเดิม อยู่บริเวณภูพาน แขวงเมืองเชียงขวางประเทศลาว (ปัจจุบันคือ เมืองตุลาคม) ชาวพวนที่ถูกกวาดต้อนและอพยพด้วยความสมัครใจมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยจึงตั้งชื่อบ้านของตนว่าบ้านหาดเสี้ยว ทั้งที่ตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย และอีกที่หนึ่งคือบ้านหาดเสี้ยว ตำบลแก่งคอย อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี เพื่อเป็นการระลึกถึงบ้านเกิดเมืองนอนของตนในอดีต

วัฒนธรรมและประเพณี

วัฒนธรรมและประเพณีที่ชาวพวนหาดเสี้ยวสืบทอดมาถึงปัจจุบันได้แก่

1. กำฟ้า ขึ้น 3, 10, 15 ค่ำ เดือน 3
2. บวชพระแห่นาคด้วยขบวนช้าง 7 - 8 เมษายน
3. สังขานต์ (สงกรานต์) 13 - 15 เมษายน, 22 เมษายน สังขานผู้เฒ่า
4. บุญบั้งไฟ 16 - 17 เมษายน
5. สลากภัตต์ (วันวิสาขบูชา) ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6
6. วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา เดือน 8
7. กำเกียง แรม 9, 10, 11 ค่ำ เดือน 9
8. วันสารทและเทศน์มหาชาติ แรม 14 - 15 ค่ำ เดือน 10
9. วันออกพรรษาและเทศน์มหาชาติ (ไทยพวน) ขึ้น 14 - 15 ค่ำ เดือน 11

10. กฐิน, ลอยกระทง เดือน 12

ประเพณีการบวช หลังจากแห่ช้างแล้วพ่อนาคจะจัดพาหวานไปให้ชู้ (คนรัก) ฝ่ายหญิงจะมอบเครื่องกองบวช เช่น ผ้ากั้ง ผ้าหอคัมภีร์, ผ้ากราบ, ผ้านั่ง เป็นต้น มอบให้กับฝ่ายพ่อนาคเป็นการตอบแทน

การประกอบอาชีพ

การประกอบอาชีพของชาวพวนบ้านหาดเสี้ยวส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางกสิกรรม และหัตถกรรมพื้นบ้าน คำกล่าวกันจนติดปาก คือ “หญิงเข็นฝ้าย ชายตีเหล็ก” มีความหมายว่า “หญิงทอผ้า ชายตีเหล็ก” สิ่งที่รับการยกย่องของชาวพวน คือ “ผ้าชิ่นตีนจก” ซึ่งมีทั้งหมด 9 ลาย คือ 1. ลายเครือน้อย 2. ลายเครือกลาง 3. ลายเครือใหญ่ 4. ลายดอกมนสิบหก 5. ลายสิบสองหน่วยตัด 6. ลายน้ำอ่าง 7. ลายสองท้อง 8. ลายแปดขอ 9. ลายสี่ขอ สำหรับ “ชายตีเหล็ก” นั้น ก็ยังทำกันอยู่จนทุกวันนี้

ลักษณะภูมิประเทศที่ตั้งกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย มีแม่น้ำยมไหลผ่าน ซึ่งเป็นแหล่งอาหารประเภทปลาน้ำจืดและสัตว์น้ำต่างๆ ที่สำคัญของชุมชน ประกอบกับมีแก่งหินที่เรียกว่า “แก่งหลวง” ตั้งขวางลำน้ำยมอยู่ห่างจากชุมชนไปทางทิศใต้ประมาณ 8 กิโลเมตร (บริเวณอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยในปัจจุบัน) ในอดีตจึงมีการรวบรวมชาวชุมชนเป็นขบวนเกวียนพร้อมอุปกรณ์เครื่องมือในการจับปลาบริเวณแก่งหลวงดังกล่าวอีกด้วย

ภาพประกอบ 6 แสดงการจัดขบวนเกวียนเพื่อเดินทางมาจับสัตว์น้ำบริเวณ "แก่งหลวง" อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

เมื่อปี พ.ศ. 2480, ถ่ายภาพโดย ดร. โรเบิร์ต ลาริมอร์ เพนเดิลตัน (Dr. Robert Larimore Pendleton) นักวิทยาศาสตร์ทางดินและการเกษตร ชาวอเมริกัน ซึ่งเข้ามาปฏิบัติงานในฐานะที่ปรึกษาของกรมเกษตรและการประมง กระทรวงเกษตราธิการในขณะนั้น

ที่ ม า : https://www.facebook.com/Oldsiam/photos/pcb.2137660773028145/2137652003029022/?type=3&theater

2.3.2 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน จังหวัดสระบุรี

สระบุรีเป็นเมืองเก่าแก่ และมีความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรมมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 16 - 20 แต่เพิ่งมาก่อตั้งเป็นเมืองอย่างจริงจังในสมัยอยุธยาเป็นราชธานี ในรัชสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ มูลเหตุแห่งการตั้งเมืองเนื่องจากต้องการใช้เป็นที่ระดมพลในยามสงคราม และดำรงสถานะเมืองมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

ต้นสมัยรัตนโกสินทร์ สระบุรียังคงเป็นเมืองเปิด มีหน้าที่ระดมพลเพื่อไปช่วยทัพหลวง และหัวเมืองฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือและฝ่ายเหนืออยู่เป็นประจำโดยเฉพาะในรัชสมัยรัชกาลที่ 1 - 3 ได้ยกทัพไปปราบหัวเมือง เช่น เวียงจันทน์ หลวงพระบาง และกัมพูชาที่คิดกบฏอยู่บ่อยๆ จึงทำให้เป็นเมืองที่มีผู้คนหลายหลากชาติพันธุ์เข้ามาอยู่อาศัย ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 จึงได้รับการจัดตั้งเป็นจังหวัด มีการตัดทางรถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือและถนนมิตรภาพ หรือทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2 ผ่านไปยังจังหวัดนครราชสีมา จนปัจจุบันสระบุรีได้กลายเป็นชุมทางการคมนาคมที่สำคัญของทั้งภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และจังหวัดทางแถบตะวันตก

ส่วนชื่อของเมือง มีการสันนิษฐานว่าเดิมที่ตั้งเป็นเมืองมีพื้นที่อยู่ในทำเลใกล้บึงหนองโง้ง หลังจากตั้งเป็นเมืองจึงนำเอาคำว่า "สระ" มารวมกับคำว่า "บุรี" และใช้เป็นชื่อเมือง "สระบุรี" มาจนถึงปัจจุบัน

สมัยที่ไทยทำศึกกับประเทศลาว เมื่อชนะก็กวาดต้อนคนลาวเป็นจำนวนมาก ในจำนวนนั้น มีคนลาว - พวน อยู่ด้วย ต่อมาลาวพวนได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่ ต.บ้านกลับ สาเหตุที่ได้ชื่อว่าบ้านกลับก็เพราะว่า เมื่อก่อนถ้ามีใครอพยพไปตั้งถิ่นฐานที่อื่นก็จะต้องกลับถิ่นเก่าเสมอ ก็เลยได้ชื่อว่า "บ้านกลับ" นับตั้งแต่นั้นมา ปัจจุบันชาวบ้านยังรักษาวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวไทยพวน (ประเพณีกำฟ้าพาข้าวแลง) สืบทอดกันมานาน ชาวบ้านอยู่กันอย่างพี่น้องมีความสามัคคีของหมู่คณะ

2.3.3 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน จังหวัดนครนายก

ชาวไทยพวนในจังหวัดนครนายก เชื่อกันว่า อพยพเข้ามาในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ประมาณปี พ.ศ.2322 เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกยกทัพไปตีเมืองเวียงจันทน์และหัวเมืองต่างๆ ซึ่งมีชื่อเรียกรวมกันว่า หัวพันทั้งห้าทั้งหก ประกอบด้วย เมืองคำม่วน เมืองคำเกิด เมืองเวียงไชย เมืองไพศาลี เมืองซำเหนือ และเมืองเชียงขวาง ได้กวาดต้อนเอาลาวเวียง(ลาวเวียงจันทน์) ลาวพวนและลาวโซ่ง มาไว้ที่เมืองร้าง

(เพราะถูกพม่ากวาดต้อนราษฎรไปตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า เมื่อ พ.ศ. 2310) เช่นเมืองสระบุรี ลพบุรี นครนายก และฉะเชิงเทรา

ระยะที่สอง ในราวปี พ.ศ. 2335 สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเมืองแถงและเมืองพวนแข็งข้อต่อเมืองเวียงจันทน์ เจ้าเมืองเวียงจันทน์จึงได้ยกทัพไปปราบและกวาดต้อนครอบครัวลาวทรงดำ (ลาวโซ่ง) และลาวพวนส่งมากรุงเทพฯ ลาวทรงดำถูกส่งไปอยู่ที่เพชรบุรี ลาวพวนถูกส่งมาที่เมืองลพบุรี สระบุรี นครนายก ฉะเชิงเทรา ราชบุรีและจันทบุรีด้วย

ระยะที่สาม ในราวปี พ.ศ. 2370 เจ้าอนุวงศ์เมืองเวียงจันทน์ ก่อกบฏต่อกรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าฯ ให้พระยาราชสุภาวดี (เจ้าพระยาบดินทรเดชา) เป็นแม่ทัพ ขึ้นไปปราบกบฏ และได้กวาดต้อนครอบครัวลาวพวนมาไว้ที่อำเภอกบินทร์บุรี อำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี จังหวัดสระแก้ว จังหวัดลพบุรี และจังหวัดพิจิตร เป็นต้น

2.3.4 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน จังหวัดลพบุรี

ชาวพวนที่ตั้งรกรากในจังหวัดลพบุรี อยู่ที่ตำบลบ้านเซ่า อำเภอสนามแจง ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอบ้านหมี่ วิถีชีวิตของชาวไทยพวนมีบทบาทสำคัญต่อวัฒนธรรมไทย โดยได้เผยแพร่วัฒนธรรมประเพณี เช่น ประเพณี ฮีตสิบสองหรือประเพณี 12 เดือน ประเพณีสารทพวน (ห่อข้าว) การละเล่นต่างๆ ภาษา การปลูกบ้านเรือน การทอผ้าฝ้ายและผ้ามัดหมี่ การถนอมอาหาร เช่น การทำปลาร้า และปลาส้ม เป็นต้นไทยพวน มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ประหยัด อดทน อดออม สงบมีความผูกพันกับธรรมชาติ อาชีพหลักส่วนใหญ่คือการเกษตรกรรม ชาวไทยพวนทุกวันนี้ปรับตัวไปกับความเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันและรับเอาวัฒนธรรมสมัยใหม่เข้ามามากขึ้น เช่น หนุ่มสาวนิยมพูดภาษากลาง มีการสวมใส่เสื้อผ้าแบบสากล ปรับวัฒนธรรมบางอย่างให้เข้ากับปัจจุบันมากขึ้น ในขณะเดียวกันก็ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของตนเอาไว้ให้ลูกหลานได้สืบทอดต่อไป

ไทพวนบ้านท่าทราย และบ้านหลุมข้าว เป็นชนชาติที่สืบสานมาจากชาวพวนซึ่งมีถิ่นฐานบ้านเดิมอยู่ที่เมืองเชียงขวาง ประเทศลาว ต่อมาได้มีการอพยพมาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยเมื่อราว 200 ปีมาแล้ว โดยในเขตจังหวัดสระบุรี

2.3.5 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน จังหวัดสิงห์บุรี

ไม่มีการบันทึกชัดเจนว่า พี่น้องไทพวนอพยพจากเมืองเชียงขวางลงมาเมื่อใด แต่เริ่มต้นที่ ชาวไทพวนหรือลาวพวนอพยพจากเมืองเชียงขวางล่องลงมาหาที่ดินทำกินสองฝั่งแม่น้ำโขง สร้างบ้านแปลงเมืองที่เวียงจันท์ แล้วข้ามมาฝั่งขวาแม่น้ำโขงคือแถวๆอุดรธานี

หนองคาย นครพนม ช่วงรัชกาลที่ 3พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ให้เจ้าพระยาบดินทร์เดชา(สิงห์ สิงหเสนีย์) กวาดต้อนพี่น้องไทพวนลงมาอยู่แถวปราจีนบุรี นครนายก ฉะเชิงเทรา

การอพยพย้ายถิ่นยังไม่สิ้นสุด เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการค้าและนวัตกรรม“เรือสำเภาจีน” ที่เข้ามาค้าขายเกี่ยวกับของป่าและเครื่องเทศ จากกลุ่มเรือจีนและอินเดีย เกิดการอพยพเพื่อเข้ามาทำการค้ากับชาวต่างชาติ และกลุ่มนี้เองที่เคลื่อนย้ายถิ่นมาปักหลักอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา การเลือกสองฝั่งแม่น้ำของชาวไทพวนนั้นถือว่าเป็นภูมิปัญญาหนึ่งที่ชาญฉลาดเพราะว่าแม่น้ำเป็นทั้งเส้นทางการสัญจรไปมาในยุคสมัยนั้นและแหล่งอาหารอันอุดมสมบูรณ์ ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่สุขสบาย ทำไร่ทำนาก็ได้ผลผลิตเพิ่มพูน

พิพิธภัณฑ์เฮือนไทพวน ตั้งอยู่ที่วัดกุฎีทอง (ไม่รู้ปีพ.ศ.ที่สร้างวัดนี้) ภายในพิพิธภัณฑ์แสดงถึงวิถีชีวิต เครื่องมือทำกิน บ้านเรือน และหลากหลายเรื่องราว รวมถึงเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม สตรีสวมเสื้อคอกลมแขนยาวทรงกระบอก สีเหลืองไพร ห่มด้วยผ้าสไบเฉียงสีต่างๆ นุ่งผ้าถุงมัดหมี่ลายขวางและมีตีนจกสีแดง ส่วนผู้ชายสวมเสื้อหม้อฮ่อมสีคราม แขนสั้นบ้างยาวบ้าง คาดพุงด้วยผ้าขาวม้าผืนหนึ่ง แต่บางคนก็พาดไหล่

กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน จังหวัดพิจิตร

ชาวไทยพวนบ้านป่าแดง ตำบลหนองพะยอม อำเภอตะพานหิน จังหวัดพิจิตรมี พื้นเพเป็นชาวไทยพวนที่อพยพมาจากอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ซึ่งมีอาชีพเกษตรกรรม แต่คนกลุ่มนี้มีภูมิปัญญาการทอผ้าติดตัวมามีประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ และการละเล่นของชาวไทยพวนที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ที่ยังมีการถือปฏิบัติกันเรื่อยมาอย่างต่อเนื่อง เช่น ประเพณีงานบุญข้าวจี่ ประเพณีงานบุญกำฟ้า พิธีแห่นางแมว พิธีงานสารทพวน พิธีงานบุญข้าวห่อ พิธีบุญพระเวส พิธีเลี้ยงนา พิธีทำขวัญแม่โพสพ พิธีการอุปสมบท พิธีการแต่งงาน พิธีงานศพ พิธีเลี้ยงเจ้าพ่อแสงอรุณ พิธีสู่ขวัญ การละเล่นผีนางกวัก การละเล่นผีนางด้ง และการละเล่นผีนางสาก เป็นต้น

ปัจจุบันประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อและการละเล่น พิธีการหรือกิจกรรมบางอย่างได้เลือนหายไปกับกาลเวลา จะมีการปฏิบัติ การละเล่นบางอย่างในงานฟื้นฟูประเพณีในงานบุญกำฟ้าของชาวไทยพวนบ้านป่าแดงเท่านั้น ซึ่งงานประเพณีบุญกำฟ้าจัดขึ้นตรงกับวันขึ้น 3 ค่ำเดือน 3 ของทุกปี

2.3.7 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน จังหวัดสุพรรณบุรี

ชาวไทพวนที่อพยพมาอยู่เมืองสุพรรณบุรีนั้น มีการอพยพกันมาอีกหลายครั้ง ทั้งในสมัยรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 5 เมื่อคราวทำสงครามปราบฮ่อครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 เมื่อ ปี พ.ศ. 2413 นับว่าเป็นการอพยพของไทพวนเข้ามาสู่ประเทศไทย เป็นครั้งสุดท้ายด้วย

คนพวนอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย 2 รูปแบบคือ จากการอพยพด้วยความสมัครใจ เพราะความยากลำบากในการประกอบอาชีพ และความเบื่อหน่ายจากการที่เป็นเมืองหน้าด่านต้องได้รับความเดือดร้อนจากศึกสงครามที่ตนเองไม่ได้ก่อขึ้น จึงลี้ภัยเข้ามาในประเทศไทย การอพยพอีกวิธีหนึ่งคือ การถูกกวาดต้อนแบบ “ยกครัว” โดยกองทัพไทย ถึง 4 ครั้ง คือครั้งที่ 1 พ.ศ. 2322 สมัยกรุงธนบุรี ครั้งที่ 2 พ.ศ. 2338 สมัยรัชกาลที่ 1 คนพวนที่มาในครั้งนี้ไปอยู่รวมกับลาวเวียงที่สระบุรีทั้งหมด ยกไปตีเมืองพวนคือจากญวน พ.ศ. 2377 ครั้งที่ 3 และครั้งที่ 4 สมัยรัชกาลที่ 5 ยกไปปราบจีนฮ่อที่ยกเข้ามาบุกหัวเมืองพวน

คนไทพวนเข้ามาอยู่ในจังหวัดสุพรรณบุรีได้อย่างไร และมาเมื่อไร จากการดูปี พ.ศ. ที่มีการตั้งวัดต่างๆ มาเปรียบเทียบกันแล้วไม่ตรงกันเลย แต่พอประมาณได้ว่าไทพวนในสุพรรณบุรี ในที่นี้จะเน้นที่ไทพวนอำเภอบางปลาม้าจะต้องถูกกวาดต้อนมาในสมัยกรุงธนบุรี เมื่อปี พ.ศ. 2322 ครั้งที่เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก ซึ่งต่อมาได้ปราบดาภิเษกเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ 1 ทรงพระนามว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระมหากษัตริย์องค์ที่ 1 ของราชวงศ์จักกรี ได้ยกทัพไปตีเมืองหลวงพระบางได้ชัยชนะ เมื่อยกทัพกลับได้กวาดต้อนชาวลาวมาด้วย ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะชาวลาวพวน อพยพไปอยู่ตามหัวเมืองต่างๆ มีหลักฐานว่าวัดบ้านสูตร วัดลานคา วัดกกม่วง ตั้งวัดในเวลาไล่เลี่ยกัน หลังจากอพยพมาจากประเทศลาวได้ 14 - 34 ปี คือประมาณปี พ.ศ. 2336 - 2354 แต่ยังมีคนพวนอีกกลุ่มหนึ่งที่อพยพตามมาในภายหลัง และมีที่มาที่ต่างกับรุ่นแรกอย่างเห็นได้ชัด

หมู่บ้านโพธิ์ศรี อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี เป็นหมู่บ้านชาวไทยพวน ที่อพยพจากเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มาอยู่ที่แห่งนี้ และชาวบ้านก็ยังคงดำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตัวเองมายาวนานกว่า 200 ปีไม่เคยเปลี่ยน (หมู่บ้านโพธิ์ศรี. 2550: ออนไลน์)

เมื่อนำปี พ.ศ. ที่คนพวนในอำเภอบางปลาม้าตั้งวัดขึ้น แล้วนำไปเปรียบเทียบกับการอพยพเข้ามา จะเห็นได้ว่าคนไทพวนในอำเภอบางปลาม้า จะต้องอพยพเข้ามามากกว่า 1 ครั้งอย่างแน่นอน

เรื่องราวของคนไทพวนในสุพรรณบุรี ที่เขียนมานี้ได้รวบรวมมาจากเอกสารกรุงเทพฯ 200 ปี พิมพ์เมื่อปี พ.ศ. 2533 หนังสือรัตนโกสินทร์ ปี พ.ศ. 2535 หนังสือไทยพวน โดยพล เอกสายหยุด เกิดผล ปี พ.ศ. 2534 ตำนานไทยพวน โดยโพธิ์ แซมลำเจียก ปี พ.ศ. 2548 และจากคำบอกเล่า และข้อเขียนของ คุณพาว จำเนียร คนพวนวัดบ้านหมี่เก้าห้อง ผู้อำนวยการพิมาย โสมภีร์ ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดป่าพฤกษ์ อำเภอบางปลาม้า ดังนั้นเมื่ออ่านข้อเขียนนี้แล้วหากรู้สึกว่า

ไม่ตรงกับประวัติความเป็นมาของคนพวนหมู่บ้าน หรือวัดใด ขอให้คิดว่าเป็นความหลากหลายของตำนานคนพวนในสุพรรณบุรีอีกทางหนึ่ง

บ้านเก้าห้อง เป็นหมู่บ้านเก้าห้อง เก่าแก่ในประวัติศาสตร์ มีอายุประมาณ 150 ปี ชาวบ้านส่วนใหญ่สืบเชื้อสายมาจากเมืองเวียงจันทร์ เชียงขวาง อพยพมาตั้งแต่สมัย ร.3 ปัจจุบันเรียกตนเองว่า ไทยพวน มีภาษาพูดของตนเองเป็นภาษาลาวพวน ผู้คนบริเวณนี้ได้รับการกล่าวขานว่าขยันขันแข็งมากซึ่งหัวหน้าของชาวลาวพวนคนหนึ่งได้รับการแต่งตั้งบรรนาศักดิ์เป็น "ขุนกำแหงลือชัย" ทำหน้าที่เป็นนายกองเก็บส่วยและยังมีประเพณีเป็นของตนเอง เช่น ประเพณีกำฟ้า ประเพณีบั้งไฟไทยพวน

นอกจากนี้ยังมีคนจีนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานพร้อมกันโดยพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างสงบสุขและมีงานประจำปีของศาลเจ้าพ่อและเจ้าแม่ทั้ง 3 ตลาดซึ่งถือได้ว่าเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ วัฒนธรรม ทั้ง ไทย จีน ลาวพวน

2.3.8 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน จังหวัดนครสวรรค์

ลาวพวน - ไทพวนเป็นชนเผ่าดั้งเดิมของลาวมีถิ่นฐานอยู่ที่เมืองพวน แขวงเชียงขวาง ที่อยู่ภาคเหนือของลาว ติดกับแขวงหัวพัน และดินแดนสิบสองจุไทเดิม ปกครองโดยกษัตริย์ราชวงศ์เจ็ดเจือง มีแม่น้ำพวนไหลผ่าน

ส่วนลาวคลั่งอพยพมาพร้อมกันกับลาวพวน มีถิ่นฐานเดิมอยู่เทือกเขาภูคัง (ภูฆัง) ซึ่งมีลักษณะคล้ายระฆัง อยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของหลวงพระบาง และแขวงซำเหนือ คนทั่วไปเรียกลาวกลุ่มนี้ว่าลาวครั่ง (เพี้ยน) ลาวครั่งมีชื่อเรียกหลายชื่อ เช่น ลาวขี้ครั่ง ลาวเต่าเหลือง ลาวไทแดง แถบจังหวัดนครสวรรค์เรียกว่าลาวโนนปอแดง ลาวหนองเหมือด ลาวก๊ะล่ะ ลาวล่อก๊อ

ลาวพวน ลาวครั่ง เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน (แตกต่างเพียงถิ่นที่อยู่) มีขนาดใหญ่ในอดีตมีศักดิ์เป็นถึงมณฑลลาวพวน ก่อนจะเปลี่ยนมาเป็นมณฑลอุดร แต่น่าเสียดายที่ไม่มีการบันทึกไว้เป็นการเฉพาะ อาศัยศึกษาจากเอกสารหลายฉบับ งานวิจัย และการบอกเล่าจากผู้รู้คนท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน ฯลฯ

จากการสำรวจภาคสนามกลุ่มโซ่งและพวนหลายพื้นที่ พบว่าที่บ้านวังรอ ตำบลวังมหากร อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ เป็นแหล่งที่ตั้งถิ่นฐานร่วมของโซ่งและพวนที่ย้ายถิ่นฐานมาจาก เพชรบุรีและสุพรรณบุรี มาร่วม 6 ทศวรรษ ทำให้สนใจที่จะศึกษาว่า ทั้งกลุ่มโซ่งและพวนซึ่งต่างก็เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไท - ลาวที่ยังคงมีอัตลักษณ์เฉพาะตัวเกี่ยวกับความเชื่อที่ปรากฏในที่พักอาศัย เมื่อทั้งสองกลุ่มมีการแต่งงานข้ามกลุ่มอัตลักษณ์เฉพาะตัวเกี่ยวกับความเชื่อ

ที่ปรากฏในเรือนพักอาศัยยังคงหลงเหลืออยู่หรือไม่ ผลของการศึกษาพบว่า เรือนของกลุ่มโซ่งที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัวคือ มี “กระหล่อห้อง” หรือห้องผีบรรพบุรุษ ซึ่งต้องมีการทำพิธีเซ่นไหว้ หรือ “เสนเรือน” ยังมีปรากฏอยู่ในเรือน เฉพาะที่ผู้ชายโซ่งแต่งงานกับผู้หญิงพวนเท่านั้น แต่หากผู้หญิงโซ่งแต่งงานกับผู้ชายพวนในเรือนจะไม่ปรากฏว่ามี “กระหล่อห้อง” หลงเหลืออยู่แต่จะปรากฏห้องพระตามความเชื่อของพวนแทน ทำให้เห็นความสำคัญของการสืบทอดความเชื่อในเรือนว่าการสืบทอดความเชื่อในเรือนพักอาศัยของฝ่ายชาย สำคัญกว่าการสืบทอดความเชื่อของฝ่ายหญิง

2.3.9 **กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน จังหวัดเพชรบูรณ์**

ไทหล่ม จังหวัดเพชรบูรณ์เป็นคนเชื้อสายลาวที่มีต้นกำเนิดอยู่ทางดินแดนล้านช้าง เมืองหลวงพระบาง ไชยะบุรี บ่อแตน แก่นท้าว และเรื่อยลงมาทางใต้ จนถึงท่าลี่ เชียงคาน ด่านซ้าย นครไทชาติตระการ น้ำปาด ฟากท่า และมาจนถึงบริเวณเมืองหล่มในจังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งหากเราเอาเส้นสมมติทางการปกครองออกไป ไม่ว่าจะเป็นเส้นประเทศ เส้นภาคหรือเส้นจังหวัด จะเห็นได้ว่าดินแดนเหล่านี้เป็นพื้นที่ขนาดใหญ่เป็นผืนเดียวกันต่อเนื่องกัน และบรรดาผู้คนในพื้นที่เหล่านี้ ล้วนแต่มีวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต ตลอดจนอาหารและภาษาเป็นอย่างเดียวกันหมด จึงอาจเรียกเพื่อความเข้าใจที่ง่ายขึ้นว่ากลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้เป็น ลาวหลวงพระบาง ซึ่งจะแตกต่างจากลาวเวียงจันทน์และคนล้านนา

ไทหล่ม ซึ่งมีพื้นฐานรากเหง้าส่วนใหญ่เป็นคนที่สืบเชื้อสายมาจากลาวหลวงพระบาง ผู้ชายบรรพบุรุษของไทหล่มจึงนิยมสักขาแค่ส่วนขาท่อนบน ไม่สูงขึ้นไปถึงพุงและเอว อย่างที่คนสยามเรียกคนกลุ่มที่สักแบบนี้ว่า ลาวพุงขาว ต่างจากคนแถบล้านนา แพร่ น่าน ที่นิยมสักเลยสูงขึ้นไปถึงพุงและเอว ที่คนสยามเรียกคนกลุ่มนี้ว่า ลาวพุงดำ จึงอาจกล่าวได้ว่าเมืองหล่มเป็นพื้นที่ที่ลาวพุงขาวอยู่อาศัยมาแต่ดั้งเดิม ส่วนที่อาจจะมีผู้พบเห็นลาวพุงดำในเขตเมืองหล่มบ้างนั้น สันนิฐานว่าอาจเป็นการอพยพเข้ามาอยู่ในภายหลัง ซึ่งเป็นไปตามรายบุคคลหรือรายครอบครัว แต่ไม่ได้อยู่มาแต่ดั้งเดิมอย่างลาวพุงขาว

ต่อมามีคนลาวบางกลุ่มได้อพยพหรือถูกกวาดต้อนเข้ามาในพื้นที่ในภายหลังบ้าง อย่างเช่น ในสมัยกรุงธนบุรีและสมัยรัชกาลที่3 นั้น ก็เป็นการนำคนลาวจากเวียงจันทน์และที่อื่นๆ ที่ถูกกวาดต้อนมานั้นให้กลับเข้ามาอยู่ผสมกับไทหล่มในพื้นที่เดิมซึ่งอยู่อาศัยกันมาเนิ่นนานแล้ว

2.3.10 **กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน จังหวัดอุทัยธานี**

กลุ่มวัฒนธรรม “ลาวครั่ง”คือกลุ่มวัฒนธรรมที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ อ.บ้านไร่ อ.ทัพทัน จ.อุทัยธานี แต่ไม่ใช่ทุกชุมชนหรือหมู่บ้านเสมอไปที่เรียกตนเองว่า “ลาวครั่ง” แม้ว่าจะมีประวัติความเป็นมาเหมือนกัน นั่นคือเดิมทีอพยพมาจากหลวงพระบางและเวียงจันทน์มีการทอผ้า

ย้อมสีด้วยครั่ง บางชุมชนหรือหมู่บ้านที่เรียกตนเองว่า “ลาวครั่ง” ให้เหตุผลว่า เรียกตามหน่วยงานราชการหรือคนไทยอื่นๆ บางชุมชนหรือบางหมู่บ้านเรียกตนเองว่า “ลาวขี้คั่ง” และปฏิเสธที่จะถูกเรียกว่า “ลาวครั่ง” บางชุมชนหรือหมู่บ้านมีประวัติการอพยพมาจากเวียงจันทน์คราวเดียวกันแต่เรียกตนเองว่า “ลาวเวียง” หรือ “ไทขาว” บางชุมชนหรือหมู่บ้านก็ถูก “ลาวครั่ง” หมู่บ้านอื่นเรียกว่า “ลาวกา” เนื่องจากถูกมองว่า พูดเสียงดังเหมือนกา หรือยังมีอีกหลายหมู่บ้านที่ไม่รู้ชื่อชาติพันธุ์ตนเอง รู้แต่เพียงว่าตนเองเป็น “ลาวพุทธ” อพยพมาจากประเทศลาวและพูดภาษาลาวแตกต่างจากคนท้องถิ่น ความไม่ชัดเจนดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับที่ Chongkasikit (2010) กล่าวถึงชาติพันธุ์ “ไทครั่ง” ในภูมิภาคเหนือตอนล่างนี้ไว้ในแง่มุมหนึ่งว่า

“กลุ่มชาติพันธุ์ลาวต่างๆ ในบางพื้นที่ยังมีความสับสน เช่น คนไทยเชื้อสายลาวที่บ้านทัพหลวงและบ้านทัพคล้าย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี กับคนที่บ้านเนินขาม กิ่งอำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท ซึ่งมีสำเนียงพูดเช่นเดียวกันคือ สำเนียงลาวเวียงแต่กลับคิดว่าตนเองเป็นลาวครั่งหมือนกับคนทีบ้านกุดจอก ตำบลกุดจอก กิ่งอำเภอหนองมะโมง จังหวัดชัยนาท ซึ่งมีสำเนียงภาษานุ่มนวลแบบลาวครั่ง การจะศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ลาวในสังคมไทยคงต้องสร้างเกณฑ์การจัดแบ่งเผ่าพันธุ์ให้ชัดเจนจึงจะสามารถแยกแยะผู้คนแต่ละเผ่าพันธุ์ให้ได้ตรงกับเชื้อสายทีแท้จริง” (อัญชลี สิงห์น้อย วงศ์วัฒนา, 2016)

ลาวครั่ง หรือลาวภูครั่ง หรือลาวภูคั่ง ในเอกสารกล่าวว่าเป็นเมืองอยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง ปัจจุบันเป็นที่ทราบกันแล้วว่า ภูครั่ง เป็นชื่อภูเขาอยู่ในเขตอำเภอภูเรือในปัจจุบัน เชิงเขานี้มีบ้านหนองบัวตั้งอยู่และเป็นที่ตั้งของเมืองภูครั่งแต่เดิม และเป็นเมืองมีเจ้าเมืองปกครองอยู่จนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ ๕ จึงได้ย้ายเมืองไปตั้งเมืองด่านซ้ายริมน้ำหมันใกล้กับพระธาตุศรีสองรักษ์ รวมทั้งเจ้าเมืองภูครั่งก็ยกให้เป็นเจ้าเมืองด่านซ้ายด้วยในบริเวณนี้มีที่ราบแคบๆ ที่สามารถเดินทางติดต่อกับเมืองแก่นท้าว เมืองเลยซึ่งเมื่อเลียบริมน้ำโขงก็ต่อไปถึงเวียงจันทน์ และยังเป็นทางขึ้นไปเมืองหลวงพระบางอีกทางหนึ่งนอกจากที่น้ำปาด ดังนั้นเมื่อมีการอพยพผู้คนจากหัวเมืองลาวจากเมืองหลวงพระบาง เมืองเลย เมืองแก่นท้าว เมืองพันพร้าว (ในจังหวัดหนองคาย) ก็จะใช้เส้นทางนี้พักอยู่ที่เมืองพิษณุโลกไม่ก็เมืองพิชัย ก่อนจะเดินทางเข้าสู่หัวเมืองชั้นใน ส่วนกลุ่มพวนหรือกลุ่มลาวเวียงก็จะเข้ามาตามเส้นทางเมืองท่าบ่อซึ่งตรงข้ามกับฝั่งเวียงจันทน์ ผ่านบ้านผือไปยังหนองบัวลำพู ผ่านดงพญาเย็น แล้วเข้ามาพักที่สระบุรี ลาวภูครั่งที่ถูกกวาดต้อนในรัชกาลที่ 2 ให้ไปอยู่ที่เมืองนครชัยศรีหรือในจังหวัดนครปฐม ส่วนลาวที่เมืองหลวงพระบางกวาดต้อนมาอีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ 3 เนื่องจากศึกเจ้าอนุวงศ์ก็ให้ไปพักที่เมืองพิษณุโลกและพิชัย ก่อนจะส่งไปอยู่ ณ ที่พวกจากเมืองของตนเคยอยู่

ปัจจุบันพบว่ามีชาวลาวครั่งหรือลาวภูครังอยู่ที่ อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย, อำเภอพรหมพิราม อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก, ตำบลหนองกรด อำเภอเมือง บ้านโค้งวิไล อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์, อำเภอคลองขลุง จังหวัดกำแพงเพชร, อำเภอบ้านไร่ อำเภอทัพทัน จังหวัดอุทัยธานี, อำเภอหันคา อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท, อำเภอสระกระโจม อำเภอจระเข้สามพัน อำเภออู่ทองจังหวัดสุพรรณบุรี, อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี และอำเภอดอนตูม อำเภอกำแพงแสน อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม

2.4 ภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตภาคกลางของประเทศไทย

การศึกษารวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน เป็นการสืบค้นหาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural identity) หรือเอกลักษณ์ที่โดดเด่น สำหรับนำองค์ประกอบทางศิลปะ (อัตลักษณ์ศิลป์) มาออกแบบการสื่อสารอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ทั้งในเชิงศิลปวัฒนธรรมและเชิงพาณิชย์ ตามความมุ่งหมายของการศึกษาครั้งนี้ โดยมุ่งเน้นไปยังกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตภาคกลางของประเทศไทยที่ได้คัดเลือกเป็นกรณีศึกษาจำนวน 4 กลุ่ม ประกอบด้วย

1) ชุมชนกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในพื้นที่ตำบลหนองแสง และตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

2) ชุมชนกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในพื้นที่ตำบลบางปลาม้า และตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

3) ชุมชนกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในพื้นที่ตำบลหินปัก ตำบลบ้านทราย ตำบลบ้านกล้วยและตำบลโพนทอง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

4) ชุมชนกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในพื้นที่ตำบลหนองอ้อ และตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

โดยใช้หัวข้อมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่น 8 ประเภท ตามยุทธศาสตร์ประเทศของกระทรวงวัฒนธรรม [27] ได้แก่

1) อาหาร หมายถึง อาหารชาติพันธุ์ อาหารพื้นถิ่น และอาหารสุขภาพ

2) การแต่งกาย หมายถึง ผ้า เครื่องประดับ เครื่องแต่งกาย และผลิตภัณฑ์จากผ้า

---

[27] สำนักปลัดกระทรวงวัฒนธรรม. (2556). **คู่มือการดำเนินงานโครงการภายใต้ยุทธศาสตร์ประเทศของกระทรวงวัฒนธรรม โครงการรากวัฒนธรรม**. สืบค้นเมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2562, จาก https://www.m-culture.go.th/trang/images/hand_Rakwattanatham.pdf

3) ที่อยู่อาศัย หมายถึง บ้านโบราณ ย่านเก่า เมืองเก่า สิ่งก่อสร้าง และสถาปัตยกรรม

4) ประเพณี หมายถึง ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อวิถีชีวิต และการทำมาหากิน

5) ภาษา วรรณกรรมพื้นบ้าน และประวัติศาสตร์บอกเล่า หมายถึง ภาษาไทย ภาษาถิ่น ภาษาสัญลักษณ์ สำนวน สุภาษิต ตำรา นิทานพื้นบ้าน และชื่อบ้านนามเมือง

6) อาชีพ หมายถึง ช่างฝีมือดั้งเดิม หัตกรรม แพทย์แผนไทย สปา ฯลฯ

7) ความเชื่อ พิธีกรรม หมายถึง โหราศาสตร์ ไสยศาสตร์ ศรัทธาต่อวิถีศาสนาและศรัทธาของกลุ่มคนในแต่ละท้องถิ่น เช่น เรื่องขวัญ

8) ศิลปะพื้นถิ่น หมายถึง ภูมิปัญญาด้านศิลปะท้องถิ่น ศิลปะการแสดง ศิลปะการต่อสู้, การละเล่นพื้นบ้าน และกีฬาพื้นบ้าน

2.4.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาหาร

ภูมิปัญญาอาหารท้องถิ่น หมายถึง ธรรมเนียมและประเพณี พฤติกรรมของคนในสังคมที่ยึดถือปฏิบัติกันมาในเรื่องเกี่ยวกับอาหารทุกขั้นตอน และเป็นแบบอย่างวิธีการทำอาหารซึ่งประกอบด้วย ความรู้ ความเชื่อ ค่านิยมที่เกี่ยวกับอาหาร ที่เรียนรู้และรับถ่ายทอดต่อๆ กันจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยการนำทรัพยากรหรือวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาดัดแปลง ประยุกต์หรือนำมาผสมผสานกันเพื่อประกอบอาหารแปรรูปและถนอมอาหาร ทั้งเพื่อการยังชีพของสมาชิกในสังคม รวมทั้งเพื่อใช้ในประเพณีพิธีกรรมอีกด้วย

ภูมิปัญญาอาหารท้องถิ่น จึงมีจุดเด่นอยู่ที่ของวัตถุดิบจากธรรมชาติในท้องถิ่นนั้นๆ มีรสชาติเฉพาะถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ของตน ที่พัฒนาขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติและเหนือธรรมชาติในบางวาระ

สำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาหารของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน มีความคล้ายคลึงกับกลุ่มวัฒนธรรมไทยอีสาน คือมี “ปลาร้า” เป็นอาหารพื้นบ้านที่สืบทอดกันมายาวนาน ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นก็จะมี การทำปลาร้าที่เป็นแบบเฉพาะของตนเอง หรือของท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งปลาร้าหรือที่ชาวไทยพวน เรียกว่า “ปลาแดะ” เป็นการถนอมอาหารชนิดหนึ่ง สามารถเก็บไว้รับประทานได้นานเป็นปีๆ

อาหารไทยพวนอื่นๆ มักมาจากบริเวณใกล้ๆ บ้าน สวน หรือทุ่งนาของตนเอง เช่น บอน ขนุน หน่อไม้ ขี้เหล็ก เป็นต้น โดยนำมาปรุงอาหารด้วยวิธีที่เรียบง่ายทั้งแกง ผัด ต้ม ยำ ตำ นึ่ง ทอด ไม่ค่อยพิถีพิถันหรือใช้เวลาในการปรุงมากนัก ตัวอย่างของอาหารคาว เช่น ขนมจีนสมุนไพร -

น้ำยา แกงหม่าหมี้ (แกงขนุน) แกงบอน (นางหวาย) แกงเปอะหน่อไม้ ไก่ต้มน้ำปลา ปลาปัน (ทอดมันปลา) ปลาแดกตำ ส้มตำปลาแดก ลาบปลาดุก หมกหม้อ ชาวไทยพวนจะจัดสำรับอาหารคาว - หวาน พื้นถิ่นมื้อเย็น เรียกว่า “พาแลง”

นอกจากนี้แทบทุกบ้านจะต้องมี “แจ่ว” (น้ำพริกปลาแดก) ทานคู่กับผักสด ซึ่งทุกบ้านจะนิยมจับปลาจากแม่น้ำลำคลองมาทำปลาร้าหมักกับเกลือและข้าวคั่วใส่ไว้ในไห (บางทีเรียกว่า ปลาส้ม) เพื่อเก็บไว้รับประทานกันภายในบ้านหรือหมู่เครือญาติ หากเหลือกินเหลือใช้จะนำไปขาย ความนิยมอาหารประเภทแจ่ว สามารถพิจารณาได้จากบทขับลำไทยพวนเกี่ยวกับการกินอาหาร คือ “โอ.....น้อ ไทยพวนเอย...เจ้าได้กิ่นลาบเส่อถ้วย แล้วอย่าลืมแจ่วกับผัก ได้กิ่นพาเงินพาคำ อย่าชุลืมพาไม้”

นอกจากนี้ที่นิยมอย่างมากคือ “น้ำปู” (น้ำปู๋) ซึ่งเป็นส่วนประกอบหรือเครื่องปรุงรสของอาหารเกือบทุกประเภท เช่นเดียวกับอาหารของทางภาคเหนือ อาหารอื่นๆ จะเป็นอาหารง่ายๆ ที่ประกอบจากพืชผัก ปลา ที่มีในท้องถิ่น ส่วนอาหารหวาน เช่น ขนมบะโต่น (ขนมแฟง) ขนมล้อมแล้ม (ขนมบัวลอย) ขนมกง ขนมดาดกระทะ ขนมทองม้วนสมุนไพร และข้าวโล่ง

เมื่อมีงานบุญมักนิยมทำขนมจีน ข้าวจี่และข้าวหลาม อาทิ ข้าวจี่ในงานประเพณีกำฟ้าวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3, ข้าวหลามในงานบุญข้าวหลาม ซึ่งเป็นประเพณีการทำบุญด้วยข้าวหลามในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 หลังจากเสร็จสิ้นฤดูเก็บเกี่ยว เพื่อแสดงถึงความอิ่มหนำสำราญและช่วยสืบทอดพุทธศาสนาได้อีกทางหนึ่ง

นอกจากนี้ กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนยังนิยมทำกระยาสารทสำหรับงานบุญประเพณีวันสารทพวน ในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 เช่นเดียวกับชาวไทยที่นิยมทำกระยาสารทสำหรับงานบุญประเพณีวันสารทไทย ในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10

2.4.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการแต่งกาย

ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการแต่งกาย หมายถึง ผ้า, เครื่องประดับ, เครื่องแต่งกาย และผลิตภัณฑ์จากผ้า สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2541: 6) ได้อธิบายถึงการใช้ผ้าในวิถีชีวิตไทยไว้ว่า ผ้าเป็นวัสดุที่คนไทยนำมาใช้ประโยชน์ในลักษณะต่างๆ อย่างกว้างขวางในการดำรงชีวิตมาตั้งแต่ในอดีตทั้งที่เป็นเครื่องใช้สอย เครื่องใช้ในพิธีกรรม และที่สำคัญคือเครื่องนุ่งห่ม ในแต่ละท้องถิ่นได้กำหนดแบบแผนในการใช้ผ้าสำหรับบุคคลในระดับต่างๆ และในโอกาสต่างๆ กัน นับตั้งแต่ที่ใช้งานในชีวิตสามัญประจำวันไปจนกระทั่งใช้ในงานพิธีสำคัญ ทั้งนี้เป็นไปตามความนิยมแต่ละยุคสมัย

การแต่งกายในอดีต [28] ผู้หญิง ใช้ผ้าคาดอกแทนการสวมเสื้อ นุ่งซิ่นตีนจก หรือ สีพื้นแทรกลายขวาง บางท้องถิ่นนิยมนุ่งซิ่นมัดหมี่ ผู้ชายนุ่งกางเกงขาก๊วยสีดำใส่เสื้อสีดำ และผ้านุ่งโจงกระเบน ผ้าขาวม้าพาดบ่า หรือคาดเอว ผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่น ผ้าขาวม้ารัดนม เรียกว่า “แห้งตู้” ทั้งชายหญิงไม่สวมเสื้อ แต่เวลาไปไร่นาต้องสวมเสื้อสีดำ หรือสีคราม หญิงสวมเสื้อรัดตัวแขนยาวถึงข้อมือ กระดุมเสื้อใช้เงินกลมติดเรียงลงมาตั้งแต่คอถึงเอว เด็กผู้ชายก็จะใส่กำไลเท้า เด็กผู้หญิงใส่ทั้งกำไลมือกำไลเท้า

ทรงผม ชายหญิงเมื่อโกนผมไฟ แล้วหญิงจะไว้ผมจุก พออายุ 14 - 16 ปีจะไว้ผมยาวทรงผมของชาวไทพวน จะเป็นสิ่งบ่งบอกถึงสถานภาพของแต่ละคน เช่น ผู้หญิงที่เป็นสาวรุ่นจะไว้ผมทรงผูกผม คือ รวบผมมารวมกันไว้ตรงกลางศีรษะ แล้วใช้เชือกผูกผมไว้ ปล่อยผมยาวไปตามลำตัว เอาหนามเม่นแข็งกลัดไว้ตรงกลางศีรษะ เมื่ออายุ 18 - 19 ต้องไว้ทรงโค้งผม คือหยิบเอาผมที่ปล่อยลงไปมาทำเป็นรูปโค้ง พออายุ 20 ปีขึ้นไปจะต้องนำผมมาขมวดเป็นกระจุกไว้ที่กลางศีรษะ เรียกว่า เกล้าจุกกระเทียม และต้องปักหนามเม่น เมื่อแต่งงานแล้วจะไว้ผมยาวเกล้ามวยไว้ด้านหลัง ส่วนชายจะโกนผมจนเป็นหนุ่มจึงไว้ผมยาว

ภาพประกอบ 7 แสดงภาพถ่ายแสดงการแต่งกายของผู้หญิงชาวพวนที่เมืองเชียงขวาง โดยนุ่งผ้าซิ่น มีผ้าขาวม้ารัดนม ที่เรียกว่า “แห้งตู้”

ที่มา: ภาพประกอบนิทรรศการภายในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นไทยพวน วัดฝั่งคลอง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

[28] วีระพงศ์ มีสถาน. (2539). **สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ พวน**. หน้า 8. และ ชมรมศิลปวัฒนธรรมอีสาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **496) ไทพวน-ลาวพวน**. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2562, จาก http://www.isan.clubs.chula.ac.th/webboard/?transaction=post_view.php&room_no=0&id_main=733&star=0

ภาพประกอบ 8 แสดงเครื่องแต่งกายของชาวไทพวน

ที่มาภาพ: ศูนย์นวัตกรรมศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยบูรพา, “พวน”,

ภาพประกอบ 9 แสดงภาพชาวเมืองพวนที่วัดธาตุสีพม เมืองเชียงขวาง

จากการแต่งกาย น่าจะเป็นกลุ่มชนชั้นสูง มาถวายพุ่มดอกไม้เงิน ดอกไม้ทอง มาเฝ้าเจ้านายหรือข้าราชการที่มาจากสยามในคราวที่เป็นเมืองขึ้นต่อสยาม

ที่มา: ยชญ์ ทองเรือนดี ชัยพฤกษ์,

ภาพประกอบ 10 ลักษณะของทรงผมหญิงวัยรุ่นตามประเพณีไทพวน
สวมเสื้อป้าวมีเสื้อซ้อน นุ่งซิ่นไหมมัดหมี่คั่นต่อตีนขิด

(ภาพขวาถ่ายภาพ ค.ศ.1919 หรือ พ.ศ.2462)

ที่มา: (ภาพซ้าย) ศูนย์นวัตกรรมศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยบูรพา, “พวน”, (ภาพกลางและภาพขวา) ชมรมศิลปวัฒนธรรมอีสาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, “496) ไทพวน-ลาวพวน”,

ภาพประกอบ 11 แสดงเครื่องแต่งกายของชาวไทพวน บ้านถ้ำลา บ้านนาคำ แขวงหัวพัน

ที่มาภาพ: (ภาพซ้าย) อ้ายเติ่ง, “ไทพวนจากเชียงขวางสู่อีสาน (ชาติพันธุ์อีสานผ่านลายเส้น 2)”, (ภาพขวา) ชมรมศิลปวัฒนธรรมอีสาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, “496) ไทพวน-ลาวพวน”

ชุดแต่งกายประจำเผ่าในปัจจุบันของไทพวน [29]

ในโอกาสพิเศษ ชาวไทพวนจะสวมชุดประจำเผ่า (ปกติทั่วไปของชาวไทพวนจะแต่งกายเหมือนสาวลาวทั่วไป คือนุ่งเสื้อตามสมัยนิยม นุ่งผ้าซิ่น) สวมเสื้อป้าวยาวถึงหน้าขา พันมวยผมด้วยผ้าขิดหรือผ้าขาว เป็นผ้าผืนเล็กๆคล้ายผ้าแพรมนของภูไท นุ่งซิ่นไหมมัดหมี่ลวดลายต่างๆต่อหัวซิ่นด้วยผ้าพื้นหรือผ้าขิดต่อปลายซิ่นด้วยตีนซิ่นขิดหรือจก หากในโอกาสพิเศษจะมีการห่มสไบทับด้วย

เสื้อป้าวไทพวน เป็นเสื้อผ้าฝ้ายสองชั้นย้อมด้วยคราม อาจจะย้อมให้เข้มจนเป็นสีดำไปเลยก็มี และชาวไทพวนแขวงหัวพันก็ยังนิยมสวมเสื้อป้าวสีขาวด้วย ด้านในของเสื้อป้าวจะซับในด้วยผ้าฝ้ายเนื้อบางสีแดง ดำ คราม หรือน้ำตาล ขึ้นอยู่กับความชอบว่าจะซับในด้วยสีใด ปกคอเสื้อเป็นผ้าพื้นไม่มีลวดลายเย็บด้วยแถบผ้าสีต่างๆเป็นชั้นที่ปลายคอเสื้อด้านขวาของตัวเสื้อเพียงด้านเดียว อีกด้านหนึ่งไม่เย็บลาย มีสายผูกเสื้อ นิยมเป็นผ้าสีแดงนำมาเย็บเป็นสาย ที่ปลายสายผูกเสื้อจะตกแต่งด้วยด้ายสีต่างๆเป็นพู่เล็กๆ

เสื้อตัวด้านในของไทพวน เป็นเสื้อคล้ายเสื้อเอี๊ยมของจีน โดยจะมีการผูกปมที่ด้านหลังบริเวณคอและเอว ปัจจุบันชาวไทพวนเชียงขวางจะนิยมสวมเสื้อยืดหรือเสื้อในแทน เนื่องจากเสื้อป้าวนั้นเป็นเสื้อที่ปิดส่วนของหน้าอกได้ไม่หมด จึงต้องมีการสวมเสื้อซ้อนด้านในด้วย

สำหรับการแต่งกายในชีวิตประจำวันของชาวพวนในประเทศไทยนั้น หญิงสูงวัยมักสวมเสื้อ “คอกระทะ” หรือเสื้อ “อีเป้า” (เสื้อคอกระเช้า) บางถิ่นนุ่งซิ่นตีนจก บางถิ่นนุ่งซิ่นมัดหมี่ ชายมักนุ่งกางเกงขาก๊วยดำ เสื้อดำ ทั้งนี้การแต่งกายของแต่ละภูมิภาคจะแต่งกายแตกต่างกัน [30] โดยมีข้อสันนิษฐานว่าแต่เดิมการแต่งกายไม่ต่างกับหลวงพระบางหรือเวียงจันทน์มากนัก ต่างแต่ลวดลายผ้าซิ่น การสวมเสื้อป้ายก็สวมในวันสำคัญ คนที่สามารถใส่เสื้อได้บ่อยๆคือชนชั้นสูง สังเกตว่าเสื้อแบบพวนเป็นเสื้อที่มีลักษณะเก่าแก่ เสื้อพื้นสีดำมีลวดลายเล็กน้อยหรือแทบไม่มี คงได้รับอิทธิพลจีนพอสมควร จนภายหลังมีการประดิษฐ์ การแสดงรำพวน จึงเกิดเสื้อปั๊ดหรือเสื้อป้าวพวนที่มีลวดลาย ซึ่งคงดัดแปลงจากเสื้อไทลื้อ [31]

ชาวพวนที่ตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย บางพื้นที่ยังคงเอกลักษณ์วัฒนธรรมผ้าทอและการแต่งกายแบบดั้งเดิมไว้ได้ บางพื้นที่มีการนำเอาการทอผ้าจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นมาดัดแปลงเป็นของตนเองแต่บางพื้นที่ก็ไม่มีการสานต่อเรื่องการทอผ้าและเครื่องแต่งกาย จึงมีการรื้อฟื้นรูปแบบของเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายที่สูญหายไปเพื่อสร้างเอกลักษณ์ในวัฒนธรรมของตนเอง โดย

---

[29] ชมรมศิลปวัฒนธรรมอีสาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **เรื่องเดิม**.

[30] วีระพงศ์ มีสถาน. **เรื่องเดิม**. หน้า 8.

[31] ชมรมศิลปวัฒนธรรมอีสาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **เรื่องเดิม**.

อาศัยข้อมูลจากสื่อและจากการไปศึกษาดูงานที่แขวงเชียงขวาง สปป.ลาว เป็นแนวทางการออกแบบสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ของตนเองในแต่ละพื้นที่ [32]

ภาพประกอบ 12 แสดงการแต่งกายของชาวไทพวนในปัจจุบัน (พ.ศ.2557) ที่ Ban Nakoud จังหวัดหัวพัน สปป.ลาวผู้หญิงเกล้าผมมวยอยู่บนศีรษะตามประเพณีไทพวน นุ่งซิ่นต่อตีน

ที่มา : Traditional Arts and Ethnology Centre

ภาพประกอบ 13 แสดงชุดไทพวนโบราณ ทำจากผ้าฝ้าย อายุ 80 ปี ที่เหลืออยู่ชุดเดียวที่พิพิธภัณฑ์แขวงเชียงขวาง สปป.ลาว

และถูกใช้เป็นต้นแบบสำหรับการออกแบบเครื่องแต่งกายของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในประเทศไทย ที่สูญหายขาดช่วงไปแล้วต้องการรื้อฟื้นเพื่อสร้างเอกลักษณ์ของกลุ่มตนขึ้นมาใหม่

ที่มา: (ภาพซ้าย) มาดาม ลั่นทมขาวว์, เพจไทยพวน, โพสเมื่อ 23 กุมภาพันธ์ 2013, (ภาพขวา) ถนัด ยันต์ทอง, เพจไทยพวน, โพสเมื่อ 13 สิงหาคม 2018

[32] ชมรมศิลปวัฒนธรรมอีสาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 1309) **ไทพวนในประเทศไทย ยุคพัฒนาการแต่งกายประจำชาติพันธุ์**. สืบค้นเมื่อ 18 พฤษภาคม 2562, จาก http://www.isan.clubs.chula.ac.th/webboard

ภาพประกอบ 14 แสดงภาพมารดาของคุณสาธร โสรัจประสพสันติ แต่งกายโบราณแบบชาวไทยพวนศรีสัชนาลัย

ที่มา : สาธรพิพิธภัณฑ์ผ้าทองคำ, “วิถีชีวิตของไทยพวนศรีสัชนาลัย”

ในพื้นที่ภาคอีสานของไทย กลุ่มวัฒนธรรมชาวพวนที่ยังคงเอกลักษณ์การแต่งกายไว้ได้มีเพียง 3 จังหวัด คือ หนองคาย เลย และอุดรธานี ส่วนจังหวัดร้อยเอ็ดเคยพบบันทึกของชาวฝรั่งเศสยุคล่าอาณานิคม กล่าวถึงชาวพวนในตัวเมืองร้อยเอ็ดที่อพยพมาครั้งศึกเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ ว่าพบปะปนอยู่กับชาวไทลาวท้องถิ่นแต่ปัจจุบันกลืนหายไปหมดสิ้น ปัจจุบันชาวพวน 3 จังหวัดภาคอีสานดังกล่าว มีการรื้อฟื้นรูปแบบเครื่องแต่งกายด้วยผ้าย้อมครามและมัดหมี่ที่ดัดแปลงรูปแบบเครื่องแต่งกายของชาวพวนจากแขวงเชียงขวางและหัวพัน เพื่อให้แตกต่างจากชาวอีสานทั่วไป [33]

[33] อ้ายเติ่ง. **ไทพวนจากเชียงขวางสู่อีสาน (ชาติพันธุ์อีสานผ่านลายเส้น 2).** สืบค้นเมื่อ 20 พฤษภาคม 2562, จาก https://board.postjung.com/1041786

ภาพประกอบ 15 แสดงเครื่องแต่งกายในงานเทศกาลบุญประเพณี
ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

ที่มา: อ้ายเติ่ง, “ไทพวนจากเชียงขวางสู่อีสาน (ชาติพันธุ์อีสานผ่านลายเส้น 2)”

ภาพประกอบ 16 แสดงเครื่องแต่งกายในงานเทศกาลบุญประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน
อ.ศรีเชียงใหม่ จ.หนองคาย

และภาพลายเส้นที่ได้รับรูปแบบเสื้อป้าวไทพวนแบบเชียงขวางชัดเจน ทั้งใช้ซิ่นมัดหมี่ย้อมครามตามภูมิปัญญาพื้นถิ่น

ที่มา: อ้ายเติ่ง, เรื่องเดียวกัน / ที่มาข้อมูล : ชมรมศิลปวัฒนธรรมอีสาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, เรื่องเดียวกัน

ภาพประกอบ 17 เครื่องแต่งกายในงานเทศกาลบุญประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน บ้านกลาง อ.เชียงคาน จ.เลย และภาพลายเส้น

ที่มา: อ้ายเติ่ง, เรื่องเดียวกัน / ที่มาข้อมูล : ชมรมศิลปวัฒนธรรมอีสาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, เรื่องเดียวกัน

ผ้าเบี่ยง

ผ้าเบี่ยง ผ้ากราบ ผ้าสไบเฉียง หรือ ผ้าโต่ง (พวนบ้านทราย) คือผ้าในลักษณะเดียวกันคือพาดเฉียงบ่า ผ้าเบี่ยงของชาวพวนทำจากผ้าฝ้าย พัฒนามาจาก “ผ้าแฮงตู้” หรือ “ผ้าเคียนนำ” ที่ใช้คาดอกสตรี เมื่อทอออกมาได้ผ้าฝ้ายสีขาวก็สามารถปกปิดร่างกายได้ หากชายผ้ายาวก็สามารถใช้คลุมหัวไหล่ได้ด้วย จนกลายมาเป็นการพาดบ่าหรือสไบ ผ้าเบี่ยงแต่ละชาติพันธุ์มีเอกลักษณ์แตกต่างกันทั้งชนิดผ้า ลวดลาย และวิธีการพาด

เมื่อคนพวนเฒ่าเข้าวัด จะมีผ้าเบี่ยงฝ้ายสีขาวพาดบ่า เพื่อใช้เป็น “ผ้ากราบ” โดยใช้ปลายผ้าวางสำหรับรองมือกราบพระ ชาวพวนจึงเก็บรักษาผ้าเบี่ยงประจำตัวนี้ไว้อย่างดี และผู้เป็นแม่จะนำผ้าเบี่ยงนี้ให้แก่ลูกชายเพื่อประกอบพิธีทำขวัญบายศรีในวันทำขวัญนาค ผ้าเบี่ยงนี้จึงมีความสำคัญต่อบุตรชายยิ่งนัก

ภาพประกอบ 18 แสดงการใส่เสื้อหม่ากาแล้ง นุ่งผ้าซิ่นมัดหมี่
และมี “ผ้าโต่ง” พาดบ่า ของสตรีชาวพวนบ้านหมี่

ที่มาภาพ: สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดลพบุรี, “ชุมชนไทยพวน”, 2559

2.4.3 **ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทที่อยู่อาศัย บ้านเรือน และสถาปัตยกรรม**

ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทที่อยู่อาศัย บ้านเรือน และสถาปัตยกรรม แบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ 1) กลุ่มอาคารบ้านเรือนและส่วนประกอบ กับ 2) สถาปัตยกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนาซึ่งสืบค้นได้อย่างสังเขปดังนี้

กลุ่มอาคารบ้านเรือนและสภาพแวดล้อม [34]

กลุ่มอาคารบ้านเรือนและส่วนประกอบของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน จัดเป็น “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น” ซึ่งธาดา สุทธิธรรม ได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

> “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น” หมายถึง สถาปัตยกรรมเฉพาะพื้นที่ ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานหรือบริบทที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นด้านสภาพแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และภูมิปัญญา ของแต่ละกลุ่มชน อันเป็นผลทำให้เกิดสถาปัตยกรรมที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัว สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นจึงมีปรากฏอยู่ในทุกประเทศและซอกมุมทั่วโลกที่มีมนุษย์อาศัยอยู่ นอกจากนี้ ยังกล่าวได้ว่า สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเป็นสถาปัตยกรรมของคนทั่วไปหรือสามัญชนเป็นส่วนใหญ่ เพราะสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นสร้างขึ้นจากบริบทด้านที่ตั้งและสิ่งแวดล้อม การนำวัสดุท้องถิ่นมาใช้ก่อสร้างเป็นหลักมากกว่าการซื้อหาวัสดุสำเร็จรูปจากภายนอก แล้วนำมาก่อสร้างโดยใช้แรงงานและภูมิปัญญาในท้องถิ่น หากชุมชนใดห่างไกลจากการ

---

[34] เรียบเรียงจาก วีระพงศ์ มีสถาน. **เรื่องเดิม**. หน้า 10-12. และ อรศิริ ปาณินท์. (2555, กันยายน 2554 - สิงหาคม 2555) บ้านและเรือนพื้นถิ่นไทพวนบางปลาม้า สุพรรณบุรี : ความแปรเปลี่ยนและการปรับตัว. **วารสารหน้าจั่ว**. ฉบับที่ 8 หน้า 201-214. อ่านเพิ่มเติมใน อรศิริ ปาณินท์. (2546). **วิจัย: ภูมิปัญญาชาวบ้านในเรือนพื้นถิ่นไทพวนในประเทศไทย: การนำไปสู่สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นใหม่บนฐานของภูมิปัญญาและเทคโนโลยีท้องถิ่น**.

ปะทะสังสรรค์กับสังคมภายนอก รูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น จะแสดงถึงรูปแบบต้นกำเนิดของชนเผ่านั้น ซึ่งต่อมารูปแบบอาจได้รับอิทธิพลจากภายนอก แต่เมื่อมีการนำแนวคิดไปก่อสร้างในบริบทที่ตั้งและสังคมวัฒนธรรมที่มีรากฐานอยู่แล้วในท้องถิ่นรูปแบบก็มักได้รับการประยุกต์หรือพัฒนาขึ้นเป็นรูปแบบใหม่ๆ" [35]

"สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เป็นสถาปัตยกรรมของสามัญชน ที่แม้จะปรากฏอยู่ทั่วทุกแห่งหน แต่สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นกลับเป็นสถาปัตยกรรมที่แสดงอัตลักษณ์และภูมิปัญญาของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมได้ดีที่สุด" [36]

เนื่องจากคำว่า เรือน ในภาษาไทย ตรงกับคำว่า เฮือน ในภาษาพวน ในที่นี้จึงใช้คำว่า เฮือนในการอธิบายความในหัวข้อกลุ่มอาคารบ้านเรือนและส่วนประกอบ

รูปแบบเฮือนพวนที่เชียงขวาง

ชาวพวนเชียงขวาง ต้องย้ายถิ่นออกจากพื้นที่เดิมเพราะภัยสงครามหลายครั้งเรื่อยมา เฉพาะในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองใน พ.ศ.2488 มหาอำนาจตะวันตกเข้าแทรกแทรงกลุ่มการเมืองในอินโดจีน ทั้งเวียดนามและลาว สหรัฐอเมริกาใช้เครื่องบินทิ้งระเบิดปูพรมถล่มลาวโดยเฉพาะเมืองเชียงขวาง ในช่วง พ.ศ. 2507-2516 บ้านเรือนราษฎรและศาสนสถานต่างๆ ถูกทิ้งระเบิดทำลายจนหมดสิ้นเนื่องจากเชียงขวางเป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการลำเลียงอาวุธยุทโธปกรณ์จากเวียงจันทน์ผ่านเชียงขวางไปยังเวียดนาม ชาวพวนเพิ่งย้อนกลับมาตั้งถิ่นฐานใหม่ในพื้นที่เดิม ตั้งแต่ พ.ศ. 2518 [37] ซึ่งสันนิษฐานว่าเฮือนที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน ส่วนใหญ่ได้รับรูปแบบมาจากเวียงจันทน์ [38] ดังนั้นการศึกษาหลักฐานเฮือนพวนแบบดั้งเดิมจึงมักใช้ภาพถ่ายเก่าสมัยก่อนสงครามอินโดจีน (ตั้งแต่ปีค.ศ. 1946 จนถึง 1989) โดยส่วนใหญ่ถูกศึกษารวบรวม และจัดพิมพ์เผยแพร่โดยสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศ (École française d'Extrême-Orient หรือ EFEO) แต่ในปัจจุบันได้มีนักวิชาการเดินทางเข้าไปสำรวจเก็บข้อมูลยังถิ่นฐานเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์พวนในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมากขึ้นตามลำดับ

---

[35] ธาดา สุทธิธรรม. (2554). **การอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสานในแนวทางการมีส่วนร่วม**. หน้า 1-2.

[36] ธาดา สุทธิธรรม. **เรื่องเดียวกัน**. บทนำ.

[37] อรศิริ ปาณินท์ และนพดล จันทวีระ. (2554, กันยายน 2553 - สิงหาคม 2554). บ้านและเรือนพวนเชียงขวาง: การย้อนกลับมาตั้งถิ่นฐานใหม่ในพื้นที่เดิม. **วารสารหน้าจั่ว**. ฉบับที่ 25: หน้า 48.

[38] **เรื่องเดิม**. หน้า 66.

รูปภาพที่ 1 ลักษณะบ้านเรือน บ้านนาคูนน้อยแบบโบราณ

ภาพประกอบ 19 แสดงลักษณะบ้านเรือน บ้านนาคูนน้อยแบบโบราณ

ที่มา: สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และคณะ, การศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนตระกูลภาษาลาวพวน บ้านนาคูนน้อย เมืองนาซายทอง แขวงกำแพงนะคอนเวียงจันสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว, สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ, 2540, หน้า 96.

ภาพประกอบ 20 แสดงภาพถ่ายเฮือนชาวพวนที่เมืองเชียงขวาง

ที่มา: นิทรรศการภายในพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นไทยพวนวัดฝั่งคลอง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

ภาพประกอบ 21 แสดงเฮือนพวน บ้านนาอู่ เมืองคูน แขวงเชียงขวาง สำรวจเมื่อ ตุลาคม 2552

ที่มา: อรศิริ ปาณินท์. (2554, กันยายน 2553 - สิงหาคม 2554). การเปลี่ยนถ่ายสัมภาระทางวัฒนธรรมของขาวพวน : จากเชียงขวางสู่ลุ่มน้ำภาคกลางของไทย. วารสารหน้าจั่ว (7): 161.

ภาพประกอบ 22 แสดงเฮือนไทยพวนที่ในแขวงหัวพัน สปป.ลาว ราวปี พ.ศ.2554

ที่มา: Rik Ponne. (2011). Na Khang – Na Kout Historical Landscape Viengthong District, Houaphanh Province, Lao PDR. cover.

ส่วนประกอบและพื้นที่การใช้งานของเฮือนพวน

ชาวพวนปลูกบ้านไม้ยกพื้นสูง เสาทำด้วยไม้เนื้อแข็ง ส่วนผนังและหลังคาอาจแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มตามวัสดุคือ 1) มุงหลังคาด้วยหญ้าคา พื้นปูด้วยฟากไม้ไผ่ ฝากรุด้วยไม้ไผ่สานขัดแตะที่นำมาประกบกระหนาบใบไม้ให้อยู่ตรงกลาง กับ 2) มุงหลังคาด้วย “ไม้เก็ด” (กระเบื้องไม้) หรือกระเบื้องขอ พื้นบ้านปูด้วย “แป้น” (ไม้กระดานที่เลื่อยเป็นแผ่นๆ) ฝาเรือนนิยมใช้กระดาน โดยการเลือกใช้วัสดุมักขึ้นอยู่กับความพร้อมและความต้องการของเจ้าบ้าน ซึ่งต่อมา

มักมีการปรับปรุงหลังคาจากไม้เก็ดหรือกระเบื้องขอเป็นวัสดุสมัยใหม่อย่างสังกะสีหรือกระเบื้องซึ่งเป็นวัสดุที่มีความคงทนและราคาถูกกว่า

กลุ่มเฮือนแบบดั้งเดิมมักไม่มีรั้วกั้น แต่มีต้นไม้ที่ปลูกกั้นอาณาเขตของเฮือนแต่ละกลุ่มแบบหลวมๆ เท่านั้น ซึ่งเป็นลักษณะครอบครัวแบบขยายและระบบสังคมเครือญาติ

รูปแบบเฮือนที่มีเอกลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนที่ชัดเจน คือเป็นเรือนแฝด ยกใต้ถุนสูง มีหลังคาทั้งแบบจั่วและปั้นหยา และมีเฮือนครัวขวางด้านหลังโดยมีหลังคาคลุมพื้นที่อีก 1 ชุด

ผังชั้นบนของเฮือน เป็นเฮือนแฝด เฮือนหนึ่งคือโถงโล่ง (ซานท่อง) ใช้งานเอนกประสงค์ อีกแถบหนึ่งของโถงโล่งซึ่งคือเฮือนอีกหลังซึ่งส่วนใหญ่อยู่ทางทิศตะวันออกถูกกั้นเป็นห้องไว้สำหรับลูกสาวและใช้เก็บของมีค่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจนอัฐิของบรรพบุรุษ เรียกส่วนห้องนี้ว่า “กงเฮือน” หรือ “กวงเฮือน”มีบันไดหน้าเฮือนตรงเข้าโถง และอาจมีบันได 2 ทางทั้งด้านหน้าและด้านหลังสำหรับเฮือนที่มีขนาดใหญ่มีหน้าต่าง (ป่องเอี๊ยม) ตามสมควรทั้งสองเฮือนวางเฮือนครัวแนวขวางไว้ท้ายห้องโถง และมีชานต่อจากเฮือนครัว โดยชานนี้เป็นทั้งชานเปียกสำหรับซักล้างและเป็นชานแดดสำหรับตากพริก หอม กระเทียม อันเป็นเครื่องเคียงอาหาร (ซึ่งปัจจุบันบางหลังได้ต่อหลังคาคลุมพื้นที่ชานดังกล่าวนี้) ***ซึ่งรูปแบบผังเฮือนนี้นับเป็นสูตรสำเร็จของเฮือนพวนและสามารถนับเป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่งที่สำคัญของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนได้***[39] ไม่ว่าจะมีหลังคาทั้งแบบจั่วและปั้นหยาหรือแบบใดคลุมก็ตาม ลักษณะการใช้งานพื้นที่ตามกรอบผังดังกล่าว มีปัจจัยส่วนหนึ่งมาจากความเชื่อในการปลูกเรือนที่ยึดถือกันมาแต่อดีต [40]

ชั้นล่างของเฮือน ใช้ทำเล้าหมู เป็ด ไก่ วัว ควาย และวางหูกทอผ้า ซึ่งมีลักษณะการใช้งานที่คล้ายคลึงกันทุกกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน รวมทั้งกลุ่มวัฒนธรรมอื่นๆ ในเอเชียอาคเนย์ แต่ปัจจุบันได้ย้ายเล้า/คอกสัตว์ออกจากใต้ถุนเฮือนหมดแล้วตามนโยบายด้านสุขอนามัยของรัฐ

เยียข้าว หรือ เงียข้าว (ยุ้งข้าว) ส่วนใหญ่สร้างไว้แยกต่างหากแต่มักอยู่ไม่ห่างจากเฮือนนอนมากนัก แต่ในบางครั้งก็สร้างอยู่ใกล้ที่นาเพื่อความสะดวก ยกเว้นกลุ่ม

---

[39] อรศิริ ปาณินท์. (2554, กันยายน 2553 - สิงหาคม 2554). การเปลี่ยนถ่ายสัมภาระทางวัฒนธรรมของขาวพวน : จากเชียงขวางสู่ลุ่มน้ำภาคกลางของไทย. **วารสารหน้าจั่ว** (7): 158.

[40] ความเชื่อในการปลูกเฮือนพวนอย่างหนึ่งที่สำคัญต่อรูปแบบและการใช้งานของเฮือนพวนรุ่นเก่า คือจะสร้างครั้งเดียว ไม่ขยายเฮือนออกไป ซึ่งสอดคล้องกับระบบครอบครัวขยายและระบบเครือญาติของชาวพวน ซึ่งมีสำนวนที่เกี่ยวข้องกับคติดังกล่าวว่า *“ต่อตูบเสียหลาน ต่อฉานเสียลูก”*

วัฒนธรรมไทยพวนตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย ที่มักสร้างอยู่ร่วมกับเฮือนนอน โดยอยู่ทางทิศตะวันตกของโถง (ซานท่อง) ซึ่งอาจได้อิทธิพลจากเฮือนไทยยวนก็เป็นได้เนื่องจากอยู่ในภูมิภาคที่ใกล้ชิดกัน

ภาพประกอบ 23 แสดงเฮือนพวนหมู่ 10 ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 24 แสดงบริเวณอาณาเขตของเฮือนพวน
หมู่ 10 ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

ในแต่ละหลังนิยมปลูกรั้วด้วยต้นไม้เตี้ยๆ แทนรั้วสูงปิดทึบ ที่สะท้อนความสัมพันธ์ระบบเครือญาติในชุมชน

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 25 แสดงยุ้งข้าวที่สร้างขึ้นภายในบริเวณอาณาเขตของเฮือนพวนแต่ละหลัง ในท้องที่หมู่ 10 ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

บริเวณใต้ถุนยุ้งข้าวและด้านข้างยุ้ง ใช้เก็บอุปกรณ์เครื่องมือการทำนาและการประมง ฯลฯ

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

เฮือนของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนที่อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี พบงานประดับอาคารจำพวกลวดลายไม้ฉลุหรือบานเฟี้ยมแบบจีน เนื่องจากช่างไม้แถบบ้านหมี่ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนไหหลำ ซึ่งมาได้ลูกเมียเป็นคนพวนหลายครอบครัว ด้วยเหตุนี้บ้านเรือนส่วนใหญ่ของผู้มีฐานะในบ้านหมี่และท่าวุ้งจึงเป็นฝีมือช่างชาวจีน [41]

รูปแบบและอายุสมัยของเฮือนพวน

จากการศึกษาเฮือนพวนกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบางปลาม้าของศาสตราจารย์อรศิริ ปาณินท์ [42] ได้จัดรูปแบบและอายุสมัยของเฮือนพวน ออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ 1) เฮือนที่มีอายุการสร้างเกิน 100 ปี ซึ่งพบว่าบางเรือนมีอายุ 150 ปี และ 180 ปี เป็นเฮือนจั่วแฝดหลังคาทรงไทยแบบประเพณี มีเหงาและปั้นลม

กลุ่มที่ 2) อายุการสร้าง 60 – 100 ปี เป็นเฮือนจั่วแฝด หลังคาไม่มีเหงาและปั้นลม ความลาดเอียงหลังคาลดลงไม่เป็นทรงจอมแหแบบเฮือนอายุ 100 ปี

กลุ่มที่ 3) อายุการสร้าง 50 ปีลงมา เป็นเฮือนจั่วเดียวคลุมเต็มพื้นที่ที่เคยเป็นจั่วแฝด เพราะสร้างง่ายและประหยัดกว่าจั่วแฝด ทั้งยังไม่ต้องซ่อมรางน้ำในช่วงต่อของจั่วอีกด้วย

จากการศึกษาเฮือนพวนกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย ของประธาน ยานกูลวงศ์ [43] ได้จัดรูปแบบและอายุสมัยของเฮือนพวน ออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ 1) เฮือนโบราณสมัยแรก ในการสร้างเฮือนสมัยโบราณจะสร้างในครั้งเดียวและไม่ต่อเติมเฮือนอีก เนื่องจากชาวพวนสมัยก่อนมีความเชื่อว่าจะเป็นอัปมงคล ส่งผลให้เฮือนโบราณมีขนาดใหญ่มาก มีพื้นที่ของโถงกลางหลายระดับชั้นเพื่อรองรับกิจกรรมตามวิถีชีวิตและมีเฮือนครัวที่ใหญ่เพราะอยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่

กลุ่มที่ 2) เฮือนโบราณสมัยหลัง ยังคงรักษารูปลักษณ์ของเฮือนดั้งเดิมเอาไว้ แต่มีการรื้อเอาไม้ของเฮือนเก่าที่มีพื้นที่กว้างใหญ่เกินกว่าจำนวนสมาชิกในครอบครัวออกแล้วก่อสร้างโดยช่างในท้องถิ่น ไม่ต้องลงทุนซื้อวัสดุใหม่

---

[41] สุดารา สุจฉายา. (2542). **ลพบุรี**. หน้า 292.

[42] อรศิริ ปาณินท์. **เรื่องเดิม**. หน้า 157.

[43] ประธาน ยานกูลวงศ์. (2553). **การดำรงอยู่ของการใช้พื้นที่ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของบ้านแบบปัจจุบัน กรณีศึกษา บ้านไทพวน หาดเสี้ยวอาเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย**. วิทยานิพนธ์ ศศ.บ. (สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. หน้า 157.

กลุ่มที่ 3) เฮือนสมัยกลาง คือเฮือนที่ปรับเปลี่ยนจากเฮือนโบราณสมัยหลังโดยวิธีการ “ดีดบ้าน” เปลี่ยนเสาไม้เป็นเสาปูน เพราะพื้นที่ใช้สอยโดยรวมมีขนาดเล็กลง ทำให้ง่ายต่อการดีด

กลุ่มที่ 4) เฮือนร่วมสมัย หรือเฮือนแบบผสม เป็นเฮือนแบบปูนผสมไม้ที่ได้รับการปรับปรุงมาจากเฮือนสมัยกลาง ด้วยการรื้อวัสดุไม้จากเฮือนเดิมที่เหลืออยู่ไม่มากนักมาใช้สร้างเฮือนใหม่ เช่น โครงสร้างหลังคาและเปลือกหุ้มอาคารชั้นบน ผสมกับโครงสร้างเทเสา หล่อคานชั้นล่าง และจะก่อผนังกั้นด้วยอิฐและฉาบปูนปิดด้านล่าง ทำให้อาคารเริ่มทึบตันไม่โปร่งเหมือนบ้านยกใต้ถุน

กลุ่มที่ 5) เฮือนสมัยใหม่ จะเกิดขึ้นในช่วงเวลาใกล้เคียงกับเฮือนร่วมสมัย เนื่องจากวัสดุจากเฮือนเดิมนำมาใช้ต่อไม่ได้มากนัก และลูกหลานมีอาชีพและรายได้ที่มั่นคง จึงต้องการสร้างบ้านให้แข็งแรงและสะดวกสบายเหมือนชุมชนเมือง อีกทั้งไม่อยากให้บ้านที่ชำรุดต้องมาเป็นภาระดูแลซ่อมแซมของพ่อแก่แม่เฒ่าอีกต่อไป เฮือนประเภทนี้มีทั้งแบบยกใต้ถุนสูงและแบบบ้านชั้นเดียว ก่อสร้างด้วยเทคนิคในปัจจุบัน

รูปแบบสันนิษฐานของเฮือนไทยพวน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

แม้ว่าปัจจุบันจะไม่สามารถพบเฮือนพวนได้มากนัก หากมีแต่เพียงข้อมูลที่พันเอกโสภณ เครือเพ็ชร ปราชญ์ไทยพวนนครนายก ได้อธิบายและให้เขียนภาพประกอบเฮือนไทยพวนของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอปากพลี 3 ยุค สำหรับใช้ในนิทรรศการของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลอง คือ 1) ยุคต้น ในสมัย ปี 2372 - 2436 ที่มีลักษณะเป็นเฮือนไม้ไผ่ขนาดเล็กที่เรียกว่าเฮือนผูก 2) ยุคกลาง ปี 2436 - 2500 และ สมัยไทยพวนยุคปลาย ปี 2500-ปีจจุบัน ทั้งนี้ ภายในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลอง ได้จัดทำเฮือนพวนจำลอง แสดงการใช้พื้นที่และสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ บนเฮือนพวนอีกด้วย

ภาพประกอบ 26 แสดงนิทรรศการของศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลอง จัดแสดงเฮือนไทยพวน ที่รวบรวมสิ่งของเครื่องใช้ภายในเฮือมมาจัดวาง

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

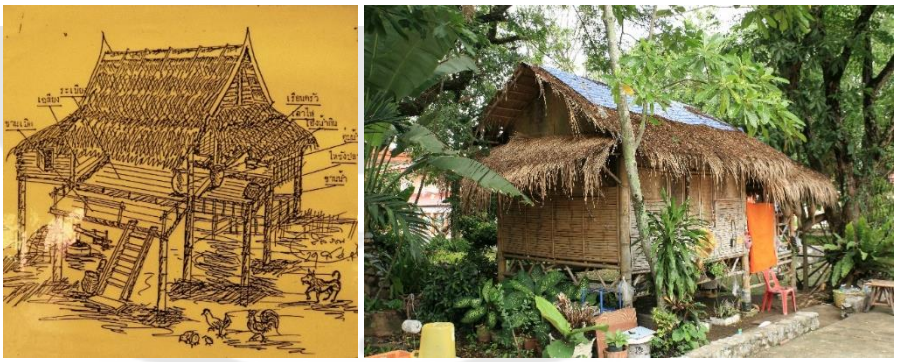

ภาพประกอบ 27 แสดงภาพลายเส้นแสดงรูปแบบเฮือนพวนอำเภอปากพลี ยุคต้น ในสมัยปี 2372-2436 และการสร้างเฮือนพวนจำลองแบบยุคต้น จัดแสดงภายในบริเวณวัดฝั่งคลอง

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 28 แสดงภาพลายเส้นแสดงรูปแบบเฮือนพวนอำเภอปากพลี ในยุคกลาง ปี 2436-2500

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

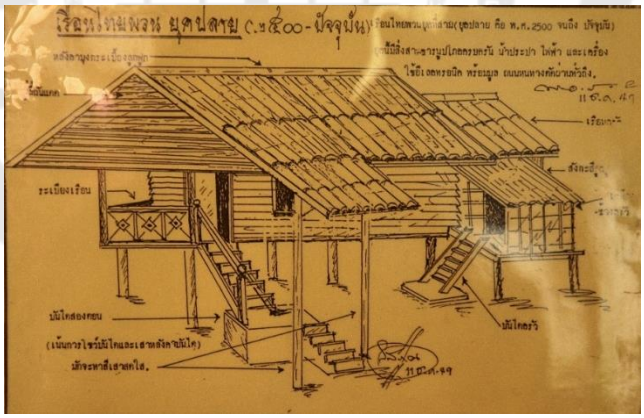

ภาพประกอบ 29 แสดงภาพลายเส้นแสดงรูปแบบเฮือนพวนอำเภอปากพลี ในยุคปลาย ปี 2500-ปัจจุบัน

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

กลุ่มสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนา

สถาปัตยกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนา เป็นสิ่งสะท้อนภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบเนื่องจากอดีตได้เป็นอย่างดี ทั้งองค์ความรู้ทางศิลปกรรมและเชิงช่าง องค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ของตน รวมทั้งองค์ความรู้เกี่ยวกับหลักศาสนา เป็นต้น หลักฐานเท่าที่ยังเหลือปรากฏอยู่ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนทั้ง 4 กลุ่มที่เป็นกรณีศึกษา พอสรุปได้ดังนี้

1). กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ได้แก่ เจดีย์รายขนาดเล็กของวัดเกาะหวาย ตำบลเกาะหวาย และฐานอุโบสถหลังเก่าของวัดโพธิ์ศรี ตำบลหนองแสง เป็นต้น

2). กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ไม่ปรากฏสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนาแบบพวนอย่างชัดเจน

3). กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ได้แก่ อุโบสถวัดบ้านทราย ตำบลบ้านทราย, เจดีย์วัดเชียงงา ตำบลเชียงงา, อุโบสถและเจดีย์วัดทุ่งทะเลหญ้า ตำบลโพนทอง เป็นต้น

4). กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ได้แก่ อุโบสถหลังเก่า หอไตร เจดีย์ และซุ้มประตูโขง ของวัดหาดเสี้ยว เป็นต้น

ภาพประกอบ 30 แสดงเจดีย์ราย รูปแบบคล้ายเจดีย์ทรงเครื่อง ที่ถูกบูรณะซ่อมแซมใหม่บริเวณทางเข้าวัดเกาะหวาย ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 31 แสดงอุโบสถหลังเก่าของวัดโพธิ์ศรี (วัดเหนือ) หมู่ 2 ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

ที่อาจมีลักษณะเป็น “สิม” ในวัฒนธรรมล้านช้าง แต่ปรากฏเหลือแค่เพียงส่วนฐาน

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 32 แสดงอุโบสถวัดบ้านทราย ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

มีประวัติการสร้างตั้งแต่ปีพ.ศ.2399 เดิมเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป 2 องค์ ที่นำมาจากประเทศลาว แต่ถูกขโมยไปแล้ว ปัจจุบันอาคารอยู่ระหว่างการบูรณปฏิสังขรณ์โดยกรมศิลปากร

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 33 แสดงประตูอุโบสถวัดบ้านทรายประดับตกแต่งด้วยการปิดกระจกลายพรรณพฤกษา ล้อมรอบภาพสลักนูนต่ำตรงกลางที่เป็นภาพลิงพนมมือเอาไว้

หน้าต่างตกแต่งด้วยการปิดกระจกลายพรรณพฤกษา เช่นเดียวกัน บริเวณด้านหลังอุโบสถพบเจดีย์รายจำนวนหลายองค์ คงเป็นเจดีย์ธาตุ รูปแบบหลังรัชกาลที่ 5

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

เจดีย์วัดเชียงงา [44]

เจดีย์วัดเชียงงา ตำบลเชียงงา อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี มีประวัติความเป็นมาว่าเมื่อชาวพวนอพยพมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่แห่งนี้ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 เป็นต้นมา ได้สร้างพระธาตุไว้เพื่อเป็นที่ระลึกถึงดินแดนบ้านเกิดเมืองนอนที่แขวงเชียงขวาง นอกจากนี้ชื่อบ้านเชียงงายังเป็นชื่อหมู่บ้านเก่าที่อยู่ในแขวงเชียงขวาง สปป.ลาว อีกด้วยเช่นกัน

เจดีย์วัดเชียงงามีขนาดฐานกว้างด้านละ 14 เมตร สูง 40 เมตร จัดเป็นกลุ่มเจดีย์ทรงระฆังอิทธิพลเจดีย์พม่า - มอญ [45] ที่ทำฐานหรือส่วนรองรับองค์ระฆังเป็นแบบบัวถลาลาดเอนหลายชั้น มีลูกแก้วรองรับอยู่ในผังยกเก็จหรือย่อมุมมาก องค์ระฆังไม่มีบัลลังก์ประดับลวดลายรัดอกรอบ ปลียอดรูปดอกบัวทรงผอมสูง บนยอดสุดปักฉัตรโลหะ ปิดทองฉลุลาย รูปแบบเจดีย์วัดเชียงงานี้ สันนิษฐานว่านำแบบมาจากพระธาตุฝุ่นอีกต่อหนึ่ง ข้อสังเกตการประดับสิงห์แบบจีนบนมุม

---

[44] ปรับปรุงจาก ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (ม.ป.ป.) **ธาตุดำ**. ฐานข้อมูลศิลปกรรมเอเชียอาคเนย์. สืบค้นเมื่อ 20 กรกฎาคม 2562, จาก https://www.sac.or.th/databases/seaarts/th/architectureth/ลาว/item/241-ธาตุดำ.html

[45] ศักดิ์ชัย แสงสิงห์. (2560). **เจดีย์ในประเทศไทย : รูปแบบพัฒนาการและพลังศรัทธา**. นนทบุรี: เมืองโบราณ.หน้า 645-646.

ฐานเขียงทั้ง 4 มุม อาจเป็นฝีมือช่างชาวจีนที่เข้ามาในพื้นที่อำเภอบ้านหมี่เป็นจำนวนมากในระยะต่อมา

ภาพประกอบ 34 แสดงประติมากรรมรูปสิงห์แบบจีนที่มุมฐานเขียง
และ เจดีย์วัดเชียงงา ตำบลเชียงงา อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

พระธาตุฝุ่น (ทาดฝุ่น หรือ ธาตุปุ้น ก็เรียก) เป็นพระธาตุสำคัญที่สุดประจำเมืองคูนมีตำนานกล่าวถึงที่มาว่าในคราวแบ่งพระบรมสารีริกธาตุและพระบรมอัฐิพระพุทธเจ้า ชาวพวนไปไม่ทันรวบรวมได้แต่ฝุ่นที่ได้จากการปลงพระสรีรสังขารพระพุทธองค์ หรือพระอังคาร (เถ้าถ่าน) นำมาบูชา จึงมีชื่อเรียกว่าพระธาตุฝุ่น ธาตุฝุ่นเป็นเจดีย์เพียงแห่งเดียวในแถบนี้ที่พยายามจำลองเจดีย์แบบมอญ โดยเฉพาะ รูปแบบของฐานสี่เหลี่ยมเพิ่มมุมจำนวนมาก เป็นฐานลาดเอียงรองรับองค์ระฆังที่ไม่มีบัลลังก์นั้น ล้วนแต่เป็นรูปแบบสำคัญของเจดีย์มอญในประเทศพม่า นักประวัติศาสตร์ศิลปะสันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นในช่วงที่มีอิทธิพลจากพม่าเข้ามาสู่ดินแดนลาว กำหนดอายุสมัยอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22

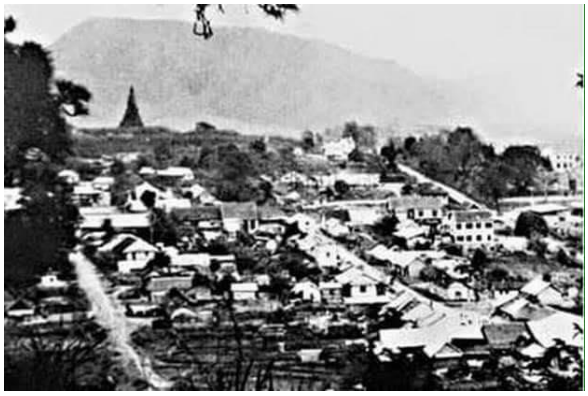

ภาพประกอบ 35 แสดงภาพถ่ายเก่าเมืองคูน แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เห็นพระธาตุฝุ่นตั้งอยู่บนเนินนอกเมือง

ที่มา: ระบุไม่ได้

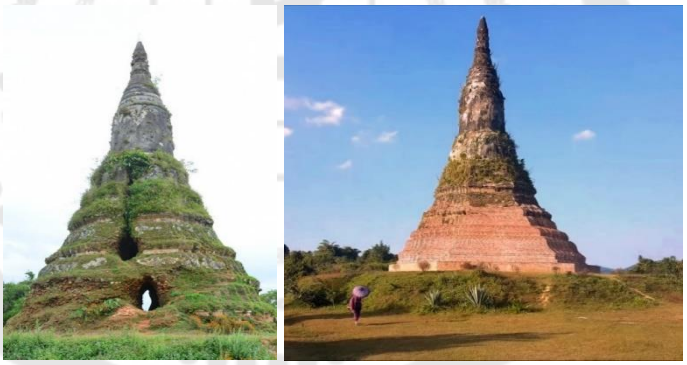

ภาพประกอบ 36 แสดงธาตุฝุ่น (ทาดฝุ่น) หรือธาตุดำ ก่อนการบูรณะ และ ธาตุฝุ่น (ทาดฝุ่น) หรือธาตุดำ หลังการบูรณะ ตามลำดับ

ที่มา: (ภาพซ้าย) ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (มปป.). ธาตุดำ. ฐานข้อมูลศิลปกรรมเอเชียอาคเนย์, สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2562, (ภาพขวา) Skyline channel, (โพสเมื่อ ธันวาคม 2561) แบ่งปันน้ำใจสู่เมืองลาว EP103 ฯ.

อุโบสถหลังเก่าและเจดีย์วัดทุ่งทะเลหญ้า

วัดทุ่งทะเลหญ้า ตำบลโพนทอง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี เป็นวัดของกลุ่มชาติพันธุ์พวนที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานบริเวณนี้ สร้างขึ้นราวปลายรัชกาลที่ 4 - ต้นรัชกาลที่ 5 ตั้ง

เป็นวัดเมื่อ พ.ศ.2411 อุโบสถไม้หลังเก่านี้สร้างโดยนายอำเภอหลวงพิทักษ์ ลักษณะคล้ายสิม ประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยขนาดใหญ่ ด้านหน้าอุโบสถหลังเก่า ประดิษฐานเจดีย์ที่เป็นฝีมือช่างท้องถิ่นเมื่อประมาณปลายสมัยรัชกาลที่ 5 บรรจุอัฐิของอดีตเจ้าอาวาสวัดทุ่งทะเลหญ้า คือ หลวงพ่อสำเร็จทอง หรือ สำเร็จทองดี

ต่อมาอุโบสถไม้และเจดีย์มีสภาพทรุดโทรม และได้รับความเสียหายอย่างมากจากเหตุอุทกภัยเมื่อปี 2556 กรมศิลปากรร่วมกับกองทุนตลาดหุ้นรวมใจช่วยภัยน้ำท่วม ที่ได้รับงบสนับสนุนจากบริษัทห้างร้านภาคเอกชน ดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์ในปี 2557 จนมีสภาพสมบูรณ์ดังเช่นในปัจจุบัน

ภาพประกอบ 37 แสดงอุโบสถไม้หลังเก่าและเจดีย์วัดทุ่งทะเลหญ้า สภาพหลังจากประสบอุทกภัยปี 2556 และสภาพขณะดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์ในปี 2557 ตามลำดับ

ที่มา: บริษัท ศูนย์บริการเหล็กสยาม จำกัด (มหาชน). (มปป.). โครงการบูรณะอุโบสถและเจดีย์

ภาพประกอบ 38 แสดงสภาพอุโบสถไม้หลังเก่าและเจดีย์ด้านหน้าในปัจจุบัน ภายหลังการบูรณปฏิสังขรณ์

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

อุโบสถหลังเก่า (สิม) วัดหาดเสี้ยว

จารึกที่วัดหาดเสี้ยวกล่าวไว้ว่าได้สร้างวัดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2387 ปีถามเมา (ปีเถาะไทย) ในคิมหันต์ฤดู (ฤดูร้อน) เดือนกินตะหม่า (เดือนห้าไทย) ซึ่งแต่เดิมชื่อวัดโพธิ์ไทย มาจนถึงปี พ.ศ. 2460 สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญานวโรรส เสด็จและทรงโปรดรับสั่งเปลี่ยนแปลงแก้ไขชื่อเสียใหม่ จากจารึกของวัดหาดเสี้ยวเองทำให้เราทราบว่าชุมชนพวนมาตั้งรกรากอยู่บริเวณ นี้ไม่ต่ำกว่า 150 ปีแล้ว

วัดโพธิชัย หรือวัดโพธิไทร ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.2460 ได้เปลี่ยนชื่อเป็นวัดหาดเสี้ยว จากศิลาจารึกที่ติดไว้ที่ฝาผนังอุโบสถ พบว่าอุโบสถสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2287 นับเป็นโบราณสถานสกุลช่างไทยพวนที่เก่าแก่ที่สุดที่อยู่มาถึงปัจจุบัน กรมศิลปากรได้สำรวจและขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ มีอาคาร อุโบสถ หอไตร เจดีย์ด้านทิศตะวันออก รวม 3 รายการ ส่วนประตูโขงของวัดที่เดิมเคยมีจำนวน 8 ประตูถูกรื้อออกไปเหลือเพียงประตูเดียว

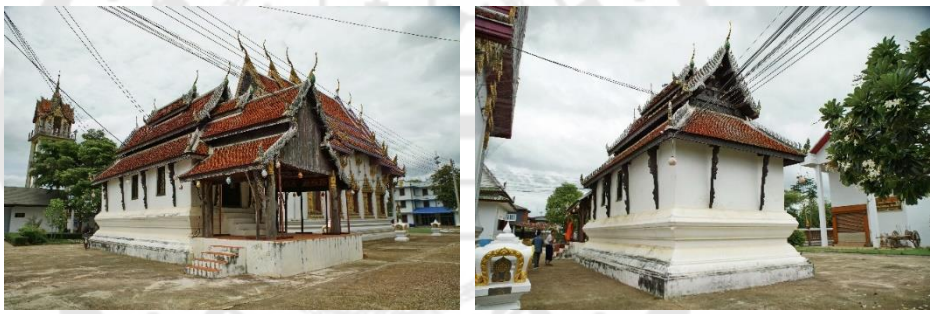

ภาพประกอบ 39 แสดงอุโบสถหลังเก่า (สิม) ของวัดหาดเสี้ยว

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 40 แสดงสิมในเมืองสุย (เมืองสู้ย/สุ่ย/สุย (Muang Sui)

ตั้งอยู่บนเส้นทางระหว่างพูคูน - โพนสะหวัน ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่มีรูปแบบคล้ายคลึงกับอุโบสถหลังเก่าของวัดหาดเสี้ยว

ที่มา: ยชญ์ ทองเรือนดี ชัยพฤกษ์. (โพสเมื่อ กรกฎาคม 2561). สืบค้นเมื่อ 23 สิงหาคม 2562

ภาพประกอบ 41 แสดงที่ผนังด้านในอุโบสถหลังเก่าวัดหาดเสี้ยว มีจารึกกล่าวถึงการสร้างวัดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2387

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 42 แสดงซุ้มประตูโขง เจดีย์ และหอไตร เป็นโบราณสถานที่สำคัญของวัดหาดเสี้ยว

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

2.4.4 ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทประเพณี

ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทประเพณี หมายถึง ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อ วิถีชีวิต และการทำมาหากิน ประเพณีพื้นบ้านของชาวไทยพวน อาจแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลัก คือ 1) ประเพณีในรอบปี (ฮีต) กับ 2) ประเพณีในรอบชีวิต อาทิ การเกิด การบวช การแต่งดอง และการตาย เป็นต้น

ฮีตพวน

ฮีตของชาวไทยพวน คล้ายกับฮีตสิบสองของชาวอีสานที่เรียกกันว่า “ฮีตสิบสองคองสิบสี่” คำว่า ฮีต มาจากคำว่า รีต (จารีต) ฮีตสิบสองหมายถึงจารีตประเพณีประจำทั้ง 12 เดือนในรอบปี ส่วนคำว่า คอง มาจากคำว่า ครรลองคลองธรรม, ทำนองคลองธรรม คลองหรือคอง แปลว่าพิทักษ์หรือดำรงไว้ คองสิบสี่ หมายถึงสิ่งที่ดีงามที่ควรประพฤติ 14 อย่าง [46]

[46] "ฮีตสิบสอง" เป็นโอกาสทำบุญในทุกๆ เดือนของรอบปีและถือเป็นจรรยาของสังคม ผู้ที่ฝ่าฝืนก็จะเป็นผู้ที่ผิดฮีตหรือผิดจารีตนั่นเอง (หลายครั้งฮีตสิบสองมักจะกล่าวควบคู่ "คลองสิบสี่" (คองสิบสี่) ที่เป็นดังแบบแผนหรือแนวทางดำเนินชีวิต แต่

ฮีตชาวไทยพวนมีการกล่าวถึงไว้เป็นบทร้อยกรองสอดคล้องกันและนำไปใช้กันมากในงานเอกสารต่างๆ คือ

เดือนอ้ายบุญข้าวจี่ เดือนยี่บุญข้าวหลาม

เดือนสามบุญกำฟ้า เดือนห้าบุญสงกรานต์

เดือนหกบุญหมู่บ้าน เดือนแปดบุญเข้าพรรษา

เดือนเก้าบุญห่อข้าว เดือนสิบเอ็ดบุญตักบาตรเทโว

เดือนสิบสองใส่กระจานเทศก์มหาชาติ สนุกแล ฯ [47]

งานบุญประเพณีส่วนใหญ่ของชาวพวน เกี่ยวข้องกับหลักความเชื่อเรื่องผีฟ้า ผีบรรพบุรุษ ความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตรซึ่งมีอยู่เดิม ผนวกเข้าหลักพระพุทธศาสนาที่มาทีหลัง ปะปนกันจนบางครั้ง ไม่อาจแบ่งได้ชัดเจน ซึ่งเป็นลักษณะของงานบุญประเพณีในวัตนธรรมของชาติพันธุ์อื่นๆ ในเอเชียอาคเนย์ที่เป็นสังคมเกษตรกรรม (ทำนาข้าว) เช่นกัน โดยเฉพาะวัฒนธรรมของภาคอีสานที่มีรูปแบบหรือคติประเพณีอย่างเดียวกันหรือใกล้เคียงกับวัฒนธรรมชาวพวนอย่างมาก อาทิ บุญเดือนยี่หรือบุญคูณลาน [48] ของชาวอีสานกับพิธีสู่ขวัญข้าวของชาวพวน ซึ่งงานบุญประเพณีในรอบปีหรือ ฮีตสิบสอง ของทั้ง 2 กลุ่มวัฒนธรรม อาจจัดขึ้นในช่วงระยะเวลาเดียวกันบ้าง (ซึ่งมักขึ้นอยู่กับฤดูกาลการทำนาเป็นสำคัญ) หรือจัดขึ้นในระยะเวลาที่แตกต่างกันไป

จะมุ่งเน้นไปทางศีลธรรมมากกว่าด้านอาชีพ), ที่มา : หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ฯ นครพนม. (ม.ป.ป.). **ฮีตสิบสอง**. ประเพณี 12 เดือนอีสาน. สืบค้นเมื่อ 26 กรกฎาคม 2562, จาก http://www.finearts.go.th/nakhonphanomlibrary/parameters/km/item

[47] ถูกกล่าวถึงในเอกสารต่างๆ อาทิ พงศ์ศักดิ์ ชาลีเขียว. (2550). **การอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยพวน : ศึกษาเฉพาะกรณีไทยพวนบ้านมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี**. รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น. หน้า 31. และ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (ม.ป.ป.). **ประเพณีของชาวไทยพวน**. สืบค้นเมื่อ 27 กรกฎาคม 2562, จาก https://www.stou.ac.th เป็นต้น

สังเกตว่าฮีตในบทร้อยกรองดังกล่าวมีไม่ครบทั้ง 12 เดือน คือไม่ปรากฏเดือน 4. 7 และ 10 ซึ่งสอดคล้องกันระหว่างข้อมูลจากเอกสารรายงานที่ศึกษาประเพณีวัฒนธรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในพื้นที่ต่างๆ ที่ไม่มีฮีตหรือประเพณีสำคัญในช่วงเดือนดังกล่าว มีเพียงพิธีกรรมตามความเชื่อหรือธรรมเนียมปฏิบัติบางประการเท่านั้น

[48] คำว่า บุญคูณลาน นั้น ลาน ในที่นี้คือ ลานนวดข้าว คือ เอาข้าวที่เก็บเกี่ยวแล้วมากองให้สูงขึ้น กริยาที่ทำให้ข้าวเปลือกที่นวดแล้วเป็นกองสูงขึ้น เรียกว่าคูณ ไม่ได้มาจากการอธิฐานให้ข้าวเพิ่มพูนทวีคูณ

ภาพประกอบ 43 แสดงงานประเพณีบุญคูณลานเป็นฮีตเดือนยี่ของชาวอีสาน

มีใจความหลักคือเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ข้าว ในลานของตนหลังเก็บเกี่ยวข้าวในนาแล้ว ควบคู่ไปกับการเรียกขวัญข้าวสู่ยุ้งข้าว (ซึ่งเชิญขวัญข้าวออกไปตอนนวดข้าว) อันมีคติหลักเช่นเดียวกับประเพณีสู่ขวัญข้าวของชาวพวน

ที่มา: (ภาพซ้าย)มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2556). ฮีตสิบสองครองสิบสี่กับวิถีสุขภาพ : เดือนอ้าย-เดือนหก. จุลสารสาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพออนไลน์ (ฉบับที่ 3 ปี 2556). สืบค้นเมื่อ 25 กรกฎาคม 2562, (ภาพขวา) : สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดร้อยเอ็ด. (2561). อ.ประทุมรัตต์ จ.ร้อยเอ็ด จัดงานประเพณีบุญคูณลานสู่ขวัญข้าว ประจำปี 2561 สืบสานฮีตสิบสองคลองสิบสี่ ประเพณีอีสาน. สืบค้นเมื่อ 25 กรกฎาคม 2562

ภาพประกอบ 44 แสดงพิธีสู่ขวัญข้าวของชาวพวน ชุมชนวัดท่าตลาด อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ประจำปี 2559

มีหมอพรสู่ขวัญข้าวแบบพวนโบราณ และแบ่งข้าวเปลือกใส่ในแต่ละกระบุง แตกต่างจากงานบุญคูณลานของชาวอีสานที่นำข้าวเปลือกมากองรวมกันไว้ แต่มีคติใจความสำคัญคล้ายคลึงกัน ทั้งนี้ พิธีสู่ขวัญข้าวของชาวพวนนิยมทำในเดือนยี่ เช่นเดียวกับงานบุญคูณลานของชาวอีสานอีกด้วย

ที่มา: ร้อยตรีกฤตธนรัชต์ แสงสุวรรณสินธุ์. (โพสเมื่อ ธันวาคม 2559). พิธีสู่ขวัญข้าวชาวไทยพวน บางปลาม้า สุพรรณบุรี.

จากตัวอย่างข้อมูลฮีตหรือประเพณีในรอบปีของกลุ่มวัฒนธรรมชาวไทยพวนในพื้นที่ต่างๆ คือ

- ภาพรวมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน [49]
- กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก [50]
- กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี [51]
- กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี [52]
- กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย [53]

---

[49] มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. **เพิ่งอ้าง**. และ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (ม.ป.ป.). “ประเพณีและเทศกาลสำคัญ” ใน **พวน** ฐานข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย. จาก https://www.sac.or.th/databases/ethnic-groups/ethnicGroups/83

[50] ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (2555). **แผ่นพับของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลอง(ไทยพวน)**. ฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย. จาก https://db.sac.or.th/museum/museum-detail/864 และ ปัญญาดา นาดี. (2560, มกราคม-เมษายน 2560). เอกลักษณ์ของวัฒนธรรม"ชาวไทยพวนที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวในชุมชน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเชีย ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**. 7 (1).

[51] พงศ์ศักดิ์ ชาลีเขียว. (2550). **เรื่องเดียวกัน**. หน้า 31-34.

[52] สมคิด จูมทอง. (2546). **วัฒนธรรมไทยพวนตำบลบ้านทราย**. องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านทราย ลพบุรี. อ้างถึงใน วรา ชาภูคา. (2556). **อัตลักษณ์ไทยพวน: กรณีศึกษาไทยพวน ตาบลบ้านกล้วย อาเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี**. วิทยานิพนธ์ปริญญา ศศ.ม. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. หน้า 226-227. และ ร้อยตำรวจโทเชาว์วัย ศุภรตรีทิเพศ. (2542). **การรับนวัตกรรมและพิธีกรรมทางศาสนา : กรณีศึกษาชุมชนไทยพวนในจังหวัดลพบุรี**. วิทยานิพนธ์ปริญญา มน.ม. (สาขาวิชามานุษยวิทยา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

[53] สำนักบรรณสารสนเทศ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (ม.ป.ป.). **วิถีชุมชนคนหาดเสี้ยว**. นิทรรศการออนไลน์. จาก https://library.stou.ac.th/odi/online/exhibition-hadseaw/life.html และ สาธรพิพิธภัณฑ์ผ้าทองคำ. (2555). **ฮีตคองชาวไทยพวนศรีสัชนาลัย**. จาก http://www.sathorngoldtextilemuseum.com/12-months-tradition.html และ สำนักงานเทศบาลตำบลหาดเสี้ยว. (ม.ป.ป.). **ประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญของตำบลหาดเสี้ยว**. จาก http://www.hadsiew.com/customize-ประเพณี-18723-1.html

สามารถสรุปฮีตสิบสองของชาวอีสานและชาวพวนจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ได้ดังตารางต่อไปนี้

ตาราง 2 แสดงตารางแสดงกำหนดประเพณีและพิธีกรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนกลุ่มต่างๆ

	ฐานข้อมูลไทยพวน มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมาธิราช	ฐานข้อมูลกลุ่มชาติ พันธุ์ในประเทศไทย ศูนย์มานุษยวิทยาสิริน	อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก	ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี	ตำบลบ้านกล้วย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี	ตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย
เดือนอ้าย	บุญข้าวจี่	เฮ้านา เอาแรง	บุญข้าวเม่า	บุญข้าวจี่	บุญข้าวเม่า บุญข้าวจี่	เอาแรง ลงแขก เกี่ยวข้าว
เดือนยี่	บุญข้าวหลาม	บุญลานข้าว	สู่ขวัญข้าว	บุญข้าวคั่ว (ข้าวเม่า)	บุญข้าวหลาม สู่ขวัญข้าว	กินดอง
เดือนสาม	บุญกำฟ้า	บุญกำฟ้า ทานข้าวหลาม-ข้าวจี่ เฮี่ยะขวัญ ข้าวเข้ายุ้ง สู่ขวัญข้าว	บุญกำฟ้า ทานข้าวจี่	บุญกำฟ้า	บุญกำฟ้า (บางหมู่บ้านทำบุญข้าวหลามไปพร้อมกัน)	บุญกำฟ้า
เดือนสี่	-	กินดอง ขึ้นบ้านใหม่	กินดอง (แต่งงาน)	-	บุญบวชนาค กินดอง	ประเพณีแห่นาคด้วยขบวนช้าง (ปัจจุบันกำหนดราว 7 เมษายน)
เดือนห้า	บุญสงกรานต์	บุญสงกรานต์	บุญสงกรานต์ สมาผู้ใหญ่	บุญสงกรานต์	บุญสงกรานต์	
เดือนหก	บุญหมู่บ้าน	บุญกลางบ้าน เลี้ยงปู่ตา	บุญวันวิสาขะ บายศรีพระ เลี้ยงปู่ตา	บุญหลังบ้าน (กำหนดเองตามแต่ละบ้าน)	บุญวิสาขะ พิธีแฮกนา เลี้ยงศาลเจ้าพ่อสนั่น	วันวิสาขบูชา บุญสลากภัต งานจุดบั้งไฟ ขึ้น15ค่ำ เดือน 6
เดือนเจ็ด	-	สู่ขวัญพระพุทธ บายสีพระสงฆ์	-		บุญกลางบ้าน บวชนาค	-

ตาราง 2 (ต่อ)

เดือนแปด	บุญเข้าพรรษา	บุญเข้าพรรษา	บุญเข้าพรรษา สู่ขวัญควาย	บุญเข้าพรรษา	บุญเข้าพรรษา	บุญเข้าพรรษา
เดือนเก้า	บุญห่อข้าว	สารทพวน สู่ขวัญควาย	สารทพวน กำเกียง	สารทพวน (กำหนดระหว่าง เดือนเก้าถึง สิ้นเดือนสิบ)	สารทพวน บุญห่อข้าว ส่งผีย่าผีเฒียง	กำเกียง บุญห่อข้าว
เดือนสิบ	-	บุญสลากภัตร ทานข้าวสะ	บุญสลากภัต ทานข้าวสะ		บุญแหวนต้น ทาน	ทานข้าวสะ
เดือนสิบเอ็ด	บุญตักบาตร เทโว	บุญออกพรรษา ตักบาตรเทโว	ช่วงเฮือ-แข่งเรือ ตักบาตรเทโว ข้าวกระยาคู	บุญออกพรรษา ตักบาตรเทโว	บุญออกพรรษา ตักบาตรเทโว แข่งเรือ	บุญออกพรรษา (ทำร่วมกับบุญ สลากภัต) ประเพณีแห่องค์ กฐินทางน้ำ ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ไป จนถึงกลางเดือน 12
เดือนสิบ สอง	ใส่กระจาด เทศน์มหาชาติ	ทำบุญกฐิน บุญพระเวส ลอยกระทง ทานข้าวเม่า	บุญเผวส บุญข้าวเม่า บุญข้าวหลาม	เทศน์มหาชาติ บุญใส่กระจาด	เทศน์มหาชาติ ใส่กระจาด ลอยกระทง	

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

<u>การแบ่งประเภทฮีตและประเพณีพิธีกรรมต่างๆ</u>

ฮีตหรืองานบุญสำคัญของชาวไทยพวน มักมีกำหนดระยะเวลาจัดงานตรงกัน มีจำนวน 5 งาน ได้แก่ 1) บุญกำฟ้า เดือนสาม 2) บุญสงกรานต์ เดือนห้า 3) บุญเข้าพรรษา เดือนแปด 4) บุญออกพรรษา เดือนสิบเอ็ด และ 5) เทศน์มหาชาติ ระหว่างเดือนสิบเอ็ดถึงเดือนสิบสอง โดยฮีตหรืองานบุญสำคัญทั้ง 5 งานดังกล่าว มักมีประเพณีหรือพิธีกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับความเชื่อเรื่องผี ขวัญ และเครือญาติ ตลอดจนธรรมเนียมปฏิบัติและการละเล่นต่างๆ ร่วมอยู่อีกด้วย ขณะที่

งานบุญอื่นๆ อาจมีกำหนดระยะเวลาจัดงานไม่ตรงกันได้ตามความตกลงในแต่ละพื้นที่ อาทิ บุญข้าวหลาม, บุญหมู่บ้าน เป็นต้น

อีกทั้งในบางพื้นที่รับเอาฮีตหรือประเพณีพื้นถิ่นมาถือเป็นฮีตของกลุ่มตน อาทิ กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี ที่รับเอาฮีตอีสานหลายอย่างมาเป็นของตน [54] , กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี และกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ที่ปรากฏฮีตเดือนหก งานบุญบั้งไฟ นอกจากนี้ยังปรากฏงานบุญประเพณีที่มีลักษณะเฉพาะของตน อาทิ งานบุญประเพณีแห่ช้างบวชนาค และประเพณีแห่องค์กฐินทางน้ำ ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย เป็นต้น ซึ่งการผสมปะปนของประเพณี/พิธีกรรมระหว่างชาติพันธุ์เฉพาะกลุ่มกับชาติพันธุ์พื้นถิ่น และลักษณะภูมิประเทศสภาพแวดล้อม เป็นพลวัตของวัฒนธรรมตามปกติ

ประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ ของชาวไทยพวน มีอยู่เป็นจำนวนมากยากต่อการศึกษารวมรวมไว้ได้อย่างครบถ้วน รวมทั้งการแบ่งประเภทฮีตและประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ของชาวไทยพวนก็เช่นกัน แม้มีผู้ได้แบ่งออกหลายรูปแบบ [55] แต่ในที่นี้แบ่งออกเป็นเพียง 2 กลุ่มใหญ่และยกตัวอย่างอย่างสังเขป เพื่อสะดวกต่อความเข้าใจคือ

1) กลุ่มฮีตหรือประเพณีหลัก ซึ่งมักเกี่ยวข้องกับวงจรการทำเกษตรกรรม (ทำนาปลูกข้าว) ในรอบปี แทรกหรือผนวกเข้ากับคติทางพระพุทธศาสนา (วันสำคัญหรือการฟังเทศน์ฟังธรรม)

2) กลุ่มประเพณี พิธีกรรม ที่เกี่ยวกับผี ขวัญ และเครือญาติ ตลอดจนธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆ ซึ่งมักสอดแทรกหรือเกี่ยวเนื่องทั้งก่อนและหลังในระยะเวลาเทศกาลงานบุญที่สำคัญ อาทิ ธรรมเนียมอาบน้ำก่อนกาในเช้าวันงานบุญสงกรานต์ พิธีสูตรเสื้อสูตรผ้าในงานบุญสงกรานต์ ประเพณีเส่อกระจาดที่ทำร่วมกับงานบุญเทศน์มหาชาติ [56] เป็นต้น

ตาราง 3 แสดงเปรียบเทียบระหว่างฮีตอีสานกับฮีตพวนและพิธีกรรมชาวพวน

---

[54] สามารถสืบค้นได้จากหลายแหล่งข้อมูล ในที่นี่ยกตัวอย่างได้แก่ โพธิ์ แซมลำเจียก. (2537). **ตำนานไทยพวน**. หรือ ฤดีมน ปรีดีสนิท. (2539). **รายงานการศึกษาวิจัยเรื่อง "วิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรมประเพณี และประวัติศาสตร์ชุมชนกรณีไทย-พวน อำเภอบ้านผือ"**. เป็นต้น

[55] เช่น แบ่งเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับศาสนา (พุทธ. พราหมณ์) ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร พิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผี เป็นต้น. ดูเพิ่มใน ร้อยตำรวจโทเชาว์วัย ศุภรตรีทิเพศ. **เรื่องเดียวกัน.** 2542. หน้า 96-97.

[56] บางครั้งเรียกให้คล้องจองกันเพื่อประโยชน์ด้านการประชาสัมพันธ์ของจังหวัดทางภาคอีสานว่า "เส่อกระจาด-บุญพระเหวด-เทศน์มหาชาติ" และยังปรากฏสำนวนภาคกลางว่า "มหาชาติกระจาดใหญ่" ซึ่งเป็นสำนวนที่หมายถึงการจัดกัณฑ์เทศน์ใหญ่โต

เดือน	ฮีตอีสาน [46]	ฮีตพวน [47]	พิธีกรรมชาวพวน เกี่ยวกับผี ขวัญ และเครือญาติ
เดือนอ้าย	บุญเข้ากรรม	บุญข้าวจี่	-
เดือนยี่	บุญคูนลาน	บุญข้าวหลาม (บางพื้นที่)	สู่ขวัญข้าว, เยียข้าว
เดือนสาม	บุญข้าวจี่	บุญกำฟ้า บุญข้าวหลาม (บางพื้นที่)	เลี้ยงปู่ตา (ครั้งที่ 1), ทานข้าวจี่
เดือนสี่	บุญพระเวส	-	กินดอง (แต่งงาน)
เดือนห้า	บุญสงกรานต์	บุญสงกรานต์ บุญหมู่บ้าน (บางพื้นที่)	สูตรเสื้อสูตรผ้า สมาผู้ใหญ่
เดือนหก	บุญบั้งไฟ	บุญหมู่บ้าน (บางพื้นที่)	เลี้ยงปู่ตา (ครั้งที่ 2) บุญบั้งไฟ (บางพื้นที่)
เดือนเจ็ด	บุญซำฮะ (ล้าง) หรือบุญบูชาบรรพบุรุษ มีการเซ่นสรวงหลักเมือง ผีตาแฮก	-	-
เดือนแปด	บุญเข้าพรรษา	บุญเข้าพรรษา	-
เดือนเก้า	บุญข้าวประดับดิน	สารทพวน	สู่ขวัญควาย บุญห่อข้าว กำเกียง ทานข้าวสะ
เดือนสิบ	บุญข้าวสาก หรือข้าวสลาก (สลากภัต)		
เดือนสิบเอ็ด	บุญออกพรรษา	บุญตักบาตรเทโว ด้วยข้าวกระยาดู (บางวัดจัดเทศน์คาถาพัน) เทศน์มหาชาติ	เส่อกระจาด (มักทำร่วมกับเทศน์มหาชาติ) บุญข้าวเม่า
เดือนสิบสอง	บุญกฐิน สำหรับประชาชนที่อาศัยอยู่ตามริมฝั่งแม่น้ำใหญ่ โขง ชี มูล จะมีการจัดส่วงเฮือ (แข่งเรือ) เพื่อระลึกถึงอุสุพญานาค		

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

คำอธิบายคติที่มา ฮีต 12 หรือประเพณีสิบสองเดือน และพิธีกรรมเกี่ยวกับผี, ขวัญ, เครือญาติ ของชาวพวนอย่างสังเขป [57] ดังนี้

เดือนอ้าย เป็นเดือนที่ข้าวในนาสุก เริ่มเก็บเกี่ยว เหมาะแก่การทำข้าวจี่

[57] รายละเอียดขั้นตอนการประพฤติปฏิบัติต่างๆของงานประเพณีและพิธีกรรมอื่นๆ ของชาวไทยพวน มีผู้ศึกษาอย่างละเอียดไว้จำนวนมาก จึงขอละรายละเอียดไว้ ณ ที่นี้

เดือนยี่ เป็นเดือนที่ชาวนาเก็บเกี่ยวและขนข้าวมาไว้ที่ลานข้าว มีประเพณีเรียกขวัญให้มาอยู่ที่ลานกับข้าวด้วย เรียกว่า “สู่ขวัญข้าว”

เดือนสาม เป็นประเพณี “กำฟ้า” กำหนด 3 วัน วันแรกหยุดงานและหยุดการใช้สัตว์พาหนะทุกชนิด ให้ทุกคนถือศีล เข้าวัดทำบุญ วัดถัดไปเป็นประเพณีเลี้ยงปู่ตา อีกวันทำบุญถวายข้าวจี่แก่พระสงฆ์ เรียกว่า “ทานข้าวจี่” [58]

เดือนสี่ ชาวไทยพวนถือว่าเป็นเดือนมงคล งานไร่นาเสร็จสิ้น นิยมจัดงาน “กินดอง” หรือ “แต่งดอง” คืองานแต่งงาน

เดือนห้า งานบุญใหญ่คือบุญสงกรานต์ ชาวไทยพวนจะไปสรงน้ำพระและรดน้ำผู้ใหญ่ เรียกว่า “สมาผู้ใหญ่” และยังมีประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวเนื่องในบุญสงกรานต์หลายอย่าง อาทิ ธรรมเนียมอาบน้ำก่อนกา, ประเพณีสูตรเสื้อสูตรผ้า เป็นต้น

เดือนหก ทำบุญในวันวิสาขบูชา และเลี้ยงปู่ตา

เดือนเจ็ด ชาวบ้านกำลังไถหว่านดำข้าว จึงไม่มีงานบุญ

เดือนแปด ชาวบ้านกำลังปักดำข้าว จึงมีเพียงงานบุญตามศาสนาคือบุญเข้าพรรษา

เดือนเก้า เป็นเดือนที่สิ้นสุดการทำนา นำความกลับเข้าบ้าน จึงมีพิธี “สู่ขวัญควาย” และประเพณีกำเกียงเป็นประเพณีที่กระทำกันในวันขึ้น 11 ค่ำ เดือน 9 ซึ่งเป็นประเพณีที่ทำขึ้นเพื่อเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุลให้กับผีที่อดอยาก

[58] การทำบุญด้วยข้าวจี่ในประเพณีกำฟ้าของชาวพวน เป็นงานประเพณีคนละอย่างกับ “บุญข้าวจี่” ที่เป็นงานบุญประเพณีของชาวอีสาน ที่กระทำกันในเดือนสาม จนเรียกว่า บุญเดือนสาม

เดือนสิบ งานบุญข้าวสะ หรือทานข้าวสะ [59] ทำกันประมาณเดือนสิบ กำหนดวันเอง ซึ่งมักเป็นหลังวันสารท โดยชาวบ้านจะนำข้าวสาร กล้วย อ้อย เผือก มัน เครื่องบริโภคอื่นๆ ที่สามารถเก็บไว้ได้นาน มาใส่ใบตองมาให้พระสงฆ์เขียนคำจารึกเป็นภาษาบาลี ขอความสวัสดี แล้วเอาไปใส่ไว้ในนา พร้อมทั้งขอข้าวพระมาปั้นเป็นเต่า แล้วตากแดดให้แห้งเสร็จแล้วก็นำไปไว้ในโอ่งข้าวสาร นอกจากนี้ยังได้นำทรายไปให้พระสงฆ์ปลุกเสก เพื่อนำไปวางไว้ในนา และวางไว้รอบบ้าน การปฏิบัติดังนี้ก็เนื่องจากความเชื่อว่า จะได้มีข้าวปลากินอุดมสมบูรณ์

เดือนสิบเอ็ด เดือนนี้ฝนตกมากมีน้ำเต็มตลิ่ง ชาวบ้านจึงจัดงานแข่งเรือ เรียกว่า "***ช่วงเฮือ***" และเป็นฤดูออกพรรษา

งานตักบาตรเทโวสณะด้วยข้าวกระยาคู เมื่อข้าวหรือผลไม้ออกรวงต้องนำไปถวายพระสังฆ์เจ้าก่อนจึงนำมารับประทานได้ ชีวิตถึงจะเจริญรุ่งเรือง บางวัดมีการจัดเทศน์คาถาพัน และงานประเพณีใส่กระจาดหรือประเพณีเส่อกระจาด

เส่อกระจาด เป็นประเพณีที่มักจัดขึ้นในงานเทศน์มหาชาติ กำหนดหลังฤดูกาลออกพรรษา คือวันข้างแรม เดือน 11 ถึงกลางเดือน 12 เมื่อหมู่บ้านใดกำหนดให้มีเทศน์มหาชาติแล้ว ทางวัดจะส่งหนังสือกัณฑ์เทศน์ไปตามวัดต่าง ๆ เพื่อให้ส่งพระเข้ามาร่วมเทศน์ก่อนวันเทศน์ 1 วัน ซึ่งเรียกว่า วันตั้ง คือวัน "เส่อ(ใส่) กระจาด" นั่นเอง วันรุ่งขึ้นเป็นวันเทศน์มหาชาติ เจ้าของบ้านจะรวบรวมสิ่งของที่เพื่อนบ้านนำมาใส่กระจาด ทำเป็นกัณฑ์เทศน์ไปถวายพระที่วัด โดยถือว่าการทำบุญเทศน์มหาชาตินี้ เป็นการทำบุญครั้งยิ่งใหญ่ประจำปีที่ได้มาร่วมการกุศลกัน

[59] คำว่า "สะ" ชาวพวนบ้านหมี่หมายถึง การผสมข้าวปลาอาหารหลายๆ อย่างเข้าด้วยกัน ขณะที่ ชาวพวนบ้านหาดเสี้ยว ตำบลศรีสัชนาลัย หมายถึง มาก

เดือนสิบสอง มีการฉลองบุญกฐิน บุญเทศน์มหาชาติ นอกจากนี้ในอดีตมีประเพณีทิ้งดุ้นไฟเพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ ตลอดจนบุญทานที่เรียกว่า “บุญข้าวเม่า”

อัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของงานประเพณีกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

งานบุญประเพณีต่างๆ ของชาวไทยพวน ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับหลักความเชื่อเรื่องผีฟ้า ผีบรรพบุรุษ และความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตรซึ่งมีอยู่เดิม ผนวกเข้าหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นลักษณะหรืออัตลักษณ์ร่วมของงานบุญประเพณีในวัตนธรรมของชาติพันธุ์อื่นๆ ในเอเชียอาคเนย์ ที่เป็นสังคมเกษตรกรรม(ทำนาข้าว) โดยเฉพาะชาวอีสานและชาวลาว ที่มีรูปแบบและคติของงานประเพณีคล้ายคลึงกันอย่างมาก

อย่างไรก็ตามหากเฟ้นเลือกงานบุญประเพณีของชาวไทยพวนที่สามารถแสดงอัตลักษณ์ได้อย่างโดดเด่นแล้ว อาจระบุว่าเป็นงานบุญกำฟ้า ซึ่งเป็นประเพณีสำคัญที่สุดประเพณีหนึ่งของชาวไทยพวน [60]ที่มุ่งหมายแสดงความขอบคุณผีฟ้าที่ประทานฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล รูปแบบของงานบุญกำฟ้าจึงมักประกอบไปด้วยพิธีกรรมและธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆ มากมาย อาทิ การตั้งบายศรีบูชาฟ้าและประกาศขอพรจากเทพยาดาที่รักษาท้องฟ้า หรือผีฟ้า การรำหรือการแสดง บุญข้าวหลาม-บุญข้าวจี่ การไหว้ผี และการละเล่นพื้นบ้านต่างๆ เป็นต้น ปัจจุบันบุญกำฟ้ายังคงประพฤติปฏิบัติอยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนส่วนใหญ่ การจัดงานเทศกาลบุญกำฟ้าที่มีชื่อเสียงได้แก่ อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี, ตำบลทุ่งโฮ้ง อำเภอเมืองแพร่, อำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี และอำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรี เป็นต้น

กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย มีประเพณีแห่นาคด้วยขบวนช้าง [61] ที่เป็นอัตลักษณ์และเอกลักษณ์โดดเด่นแตกต่างไปจากกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนแห่งอื่นๆ ซึ่งมีประวัติการสืบเนื่องของประเพณีนี้มาไม่ต่ำกว่า 80 ปี ที่พบร่วมกับเครื่องแต่งกายนาค ที่ทำจากผ้าซิ่นตีนจก อาทิ เทริด สักกัจจัง เป็นต้น จึงนับว่าเป็นงานประเพณีแห่งภูมิปัญญาของชาวไทยพวนหาดเสี้ยวอย่างแท้จริง ประเพณีแห่นาคด้วยขบวนช้างนี้แต่เดิมจัดขึ้นในแรม 3 ค่ำ เดือน 4 และบวชในวันแรม 4 ค่ำ เดือน 4แต่นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2524 เป็นต้นมา ได้เปลี่ยนเป็นวันที่ 7 เมษายนของทุกปี แล้วจัดพิธีบวชในวันรุ่งขึ้นถัดมา ด้วยเหตุผลที่ว่า

---

[60] อาจเทียบเคียงกับงานบุญเบิกฟ้าของชาวอีสาน ที่มีกำหนดระยะเวลาจัดงานในราวเดือน 3 เช่นกัน มีการจัดงานที่มีชื่อเสียงที่จังหวัดมหาสารคาม

[61] ดูเพิ่มใน ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (อัพเดทเมื่อ กันยายน 2560). **แห่ช้างบวชนาค จ. สุโขทัย**. ฐานข้อมูลประเพณีท้องถิ่นในประเทศไทย. จาก https://www.sac.or.th/databases/rituals/detail.php?id=86

ช่วงเวลานี้เด็กๆ ที่เรียนหนังสือจะปิเทอม และคนที่ไปทำงานต่างถิ่นก็สามารถจะลาหยุดกลับภูมิลำเนามาบวชได้ พร้อมได้รับการระบุในปฏิทินการท่องเที่ยวของจังหวัดสุโขทัยอีกด้วย

ทั้งนี้ มีข้อสังเกตว่าตำบลหาดเสี้ยวมีเขตติดต่อกับจังหวัดแพร่และลำปาง ที่เลี้ยงช้างไว้ใช้งานจำนวนมาก เช่นเดียวกับในพื้นที่ตำบลบะ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ซึ่งเป็นชุมชนคนเขมร ที่มีประเพณีบวชนาคขี่ช้าง และยังมีคติที่คล้ายคลึงกันอย่างมากด้วยเช่นกัน [62]

ภาพประกอบ 45 แสดงขบวนแห่ขี่ช้างบวชนาค และพิธีทำขวัญนาค บ้านปรึง ต.บะ อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์

ที่มา: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน),

ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ส่วนใหญ่ของชาวไทยพวนย่อมแสดงถึงอัตลักษณ์ร่วม ที่ไม่เพียงมีเฉพาะในกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนเท่านั้น แต่มักมีลักษณะร่วมกันกับกลุ่มวัฒนธรรมใกล้เคียงกัน โดยเฉพาะกลุ่มวัฒนธรรมอีสานและวัฒนธรรมลาวเวียงจันทน์ ในที่นี้ขอยกตัวอย่างประเพณีที่มีรูปแบบใกล้เคียงกันดังกล่าว 2 อย่าง ได้แก่ บุญข้าวจี่ กับบุญข้าวหลาม ดังนี้

<u>บุญข้าวจี่ บุญเดือนสามของชาวอีสาน กับการทำข้าวจี่ ในบุญกำฟ้าของชาวพวน</u>

[62] คติความเชื่อในงานประเพณีแห่นาคด้วยขบวนช้าง ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย และกลุ่มวัฒนธรรมไทยเขมร ตำบลบะ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ได้สะท้อนผ่านการปฏิบัติพิธี เจ้านาคขึ้นขี่ช้างโดยใส่แว่นตาดำ ซึ่งหมายความว่ายังมืดมนมีอวิชชาอยู่ ต่อเมื่อขี่ช้างไปถึงโบสถ์เข้าสู่พิธีอุปสมบทในโบสถ์แล้วจึงถอดแว่นตาดำออก เสมือนเห็นแสงสว่าง คือการเข้าสู่พระธรรมวินัย นาคที่แต่งตัวสันฉูดฉาดก็เปรียบเหมือนกับการยังอยู่ในวังวนของกิเลส ต่อเมื่อบวชเป็นพระนุ่งห่มจีวรคือการละทิ้งกิเลส ช้างที่ใช้ในประเพณีการบวชแต่งองค์ทรงเครื่องงดงามโดยสมมุติให้เป็นดั่งช้างแก้วหรือช้างเผือกของพระมหาจักรพรรดิ. ที่มา : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (อัพเดทเมื่อ กันยายน 2560). **บวชนาคขี่ช้าง จ.สุรินทร์**. ฐานข้อมูลประเพณีท้องถิ่นในประเทศไทย. จาก https://www.sac.or.th/databases/rituals/detail.php?id=62

ข้าวปุ้น (ขนมจีน) และข้าวจี่ [63] เป็นอาหารที่ถูกใช้ประกอบในประเพณีกำฟ้า ซึ่งเป็นประเพณีสำคัญของชาวพวน ตรงกับวันขึ้น 3 ค่ำเดือน 3 ก่อนวันกำฟ้า 1 วัน จะถือเป็นวันสุกดิบแต่ละบ้านจะทำข้าวปุ้น พร้อมทั้งน้ำยา และน้ำพริกไว้เลี้ยงดูกัน มีการทำข้าวหลามเผาไว้ในกระบอกข้าวหลามอ่อน มีการทำข้าวจี่เพื่อนำไปเซ่นไหว้ผีฟ้าและแบ่งกันกินในหมู่ญาติพี่น้อง พอถึงวันกำฟ้าทุกคนในบ้านจะไปทำบุญที่วัด มีการใส่บาตรด้วยข้าวหลาม ข้าวจี่ ตกตอนบ่ายจะมีการละเล่นไปจน ถึงกลางคืน การละเล่นที่นิยมได้แก่ ช่วงชัย มอญซ่อนผ้า นางด้ง ฯลฯ

แม้ว่าการใช้ข้าวปุ้น ข้าวจี่ และข้าวหลาม ในงานบุญประเพณีต่างๆนั้น มีความคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมไทยอีสานเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะงานบุญข้าวจี่ [64] ซึ่งเป็นประเพณีหนึ่งในฮีตสิบสองของกลุ่มวัฒนธรรมอีสานและลาว แต่กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนใช้ข้าวจี่ในงานบุญกำฟ้า

ภาพประกอบ 46 แสดงการทำบุญข้าวจี่ของชาวอีสานที่กระทำกันในเดือนสาม ซึ่งเป็นประเพณีหนึ่งในฮีตสิบสอง

ที่มา: https://www.isangate.com/new/31-art-culture/tradition/317-heet-m3.html

---

[63] ข้าวจี่คือเอาข้าวเหนียวปั้นเป็นก้อนเอาไม้เสียบย่างไฟเหมือนไก่ย่าง เมื่อข้าวสุกเกรียมแล้วก็เอาไข่ซึ่งตีไว้แล้วทาแล้วย่างซ้ำอีกกลายเป็นไข่เคลือบข้าวเหนียว เสร็จแล้วถอดไม้ออกแล้วเอาน้ำอ้อยหรือน้ำตาลที่เป็นก้อนยัดใส่แทนกลายเป็นข้าวเหนียวยัดไส้. ที่มา : วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (ม.ป.ป.). **บุญข้าวจี่.** สืบค้นเมื่อ 30 กรกฎาคม 2562, จาก https://th.wikipedia.org/wiki/บุญข้าวจี่

[64] บุญข้าวจี่ เป็นงานบุญเดือนสามของชาวอีสานที่มีกำหนดอยู่ในฮีตสิบสอง ดังรู้จักกันทั่วไปว่า "เดือนสามคล้อยจั่วหัวปั้นข้าวจี่ เดือนสี่คล้อยจั่วน้อยเทศน์มะที (มัทรี)" ส่วนใหญ่จะกำหนดวันแรม 13 ค่ำ และ 14 ค่ำ เดือนสาม บุญข้าวจี่เป็นกิจกรรมร่วมของชุมชนหลายหมู่บ้าน บางทีจึงเรียกงานบุญนี้ว่า "บุญคุ้ม" คืองานบุญจากคุ้มบ้านต่างๆ, ที่มา : ศรีพล พิลาสุตา. (ม.ป.ป.) **ประเพณีบุญข้าวจี่.** สืบค้นเมื่อ 30 กรกฎาคม 2562, จาก https://sites.google.com/site/wwwphrasriphlphilasutacom/khxmul-nakreiyn

<u>บุญข้าวหลาม</u>

เป็นประเพณีการทำบุญด้วยข้าวหลามของชาวไทยพวน กระทำเป็นประจำทุกปีในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 หลังจากเสร็จสิ้นฤดูเก็บเกี่ยว และมักถูกรวมอยู่ในพิธีกรรมช่วงท้ายของงานบุญกำฟ้าเช่นเดียวกับข้าวจี่ ขณะที่กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี และบางพื้นที่อื่นๆ จัดบุญข้าวหลามขึ้นในเดือนยี่ แยกต่างหากจากประเพณีอื่น

ในช่วงต้นปีมักมีอากาศหนาวเย็น ชาวบ้านมารวมตัวกันเผาข้าวหลามก่อนวันพระหนึ่งวันนำข้าวอันเป็นพืชหลักของตนที่ได้จากการเก็บเกี่ยวครั้งแรก ซึ่งเรียกว่าข้าวใหม่ จะมีกลิ่นหอมน่ารับประทานไปทำบุญถวายพระสงฆ์ในตอนเช้าและแบ่งกันทาน งานบุญข้าวหลามเป็นการสร้างความสามัคคีภายในชุมชน และช่วยสืบทอดพุทธศาสนาได้อีกทางหนึ่ง เพราะการทำบุญด้วยข้าวหลามเป็นหนึ่งในลักษณะทาน 9 ครั้งตามพุทธประวัติ

งานประเพณีบุญข้าวหลามที่ค่อนข้างมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก ได้แก่ งานประเพณีของชาวลาวเวียงจันทน์และลาวพวนในอำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา งานบุญข้าวหลามนั้นเป็นประเพณีของชาวไทยพวนที่โดดเด่นร่วมกับกลุ่มวัฒนธรรมลาวเวียงจันทน์

ภาพประกอบ 47 แสดงประเพณีบุญข้าวหลาม ต.ดงกระทงยาม อ.ศรีมหาโพธิ จ.ปราจีนบุรี ที่จัดขึ้นในเดือน 3

ที่มา: ธนภัท กิจจาโกศล. (2562). สืบสานประเพณีไทยพวนบุญข้าวหลาม ศรีมหาโพธิ

ภาพประกอบ 48 แสดงการเผาข้าวหลามเนื่องในงานประเพณีบุญกำฟ้า ณ วัดกุฎีทอง ต.บางน้ำเชี่ยว อ.พรหมบุรี จ.สิงห์บุรี

ที่มา: ทองเอนดอทคอม. (โพสเมื่อ กรกฎาคม 2560). ประเพณีกำฟ้า ไทยพวน วัดกุฎีทอง

นอกจากนี้ ยังมีประเพณีที่สันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลจากกลุ่มวัฒนธรรมอื่นๆใกล้เคียง อาทิบุญบั้งไฟ ซึ่งเป็นฮีตเดือนหก ของชาวอีสาน, บุญสลากภัต [65] ซึ่งเป็นฮีตเดือนสิบของชาวอีสานและล้านนา เนื่องจากประเพณีดังกล่าวไม่ปรากฏในทุกพื้นที่ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างบุญบั้งไฟ

<u>บุญบั้งไฟ</u> [66]

บุญบั้งไฟเป็นหนึ่งในฮีตสิบสองเดือนของชาวอีสานและชาวลาว นิยมทำกันในเดือน 6 หรือเดือน 7 อันเป็นช่วงฤดูฝนเข้าสู่การทำนา ตกกล้า หว่าน ไถ โดยมีที่มาจากเรื่องพญาคันคาก ผู้รบชนะพญาแถน (เทพเทวดาที่ประทานน้ำฝนให้แก่มนุษย์) และขอให้แถนบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล พญาแถนจึงบอกให้พญาคันคาก ว่าต้องการฝนเมื่อใด ให้ส่งสัญญาณ

---

[65] สลากภัต เป็นศัพท์ในพระวินัยปิฎก เป็นชื่อเรียกวิธีถวายทานแก่พระสงฆ์วิธีหนึ่ง (สลากภตฺต :บาลี)ที่ไม่ระบุว่าถวายพระสงฆ์รูปไหน โดยการจับสลากเพื่อแจกภัตตาหารหรือปัจจัยวัตถุที่ได้รับจากผู้ศรัทธาถวาย เพื่ออนุเคราะห์แก่ผู้ศรัทธาที่มีปัจจัยวัตถุจำกัดและไม่สามารถถวายแก่พระสงฆ์ทั้งหมดได้. ที่มา : วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (ม.ป.ป.). **สลากภัต**. สืบค้นเมื่อ 31 กรกฎาคม 2562. จาก https://th.wikipedia.org/wiki/สลากภัต

งานบุญสลากภัตนี้ ภาคเหนือเรียกว่าตานก๋วย ภาคอีสานเรียกบุญข้าวสาก ที่แม้ว่าจุดประสงค์เดิมของประเพณีนี้ คือ การถวายอาหารแด่ภิกษุโดยวิธีการจับสลาก ใช้ในกรณีที่หาอาหารได้ยาก แต่ปัจจุบันแม้จะมีอาหารสมบูรณ์แล้วก็ยังนิยมทำบุญตามประเพณีอยู่ นับเป็นงานที่มีผู้คนมาร่วมงานทำบุญกันมาก ได้เห็นฝีมือการตกแต่งต้นสลากภัตที่สวยงาม เป็นการอนุรักษ์ช่างฝีมือพื้นบ้านอีกทางหนึ่ง. ที่มา : ประเพณีไทยดอทคอม. (ม.ป.ป.). **ประเพณีถวายสลากภัต**. สืบค้นเมื่อ 31 กรกฎาคม 2562. จาก <u>http://www.prapayneethai.com/ประเพณีถวายสลากภัต</u>

[66] ดูตำนานบุญบั้งไฟที่ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ. (2560). **บุญบั้งไฟ**. สืบค้นเมื่อ 31 กรกฎาคม 2562. จาก https://www.m-culture.go.th/sisaket/ewt_news.php?nid=926&filename=index

ไปบอกด้วยการจุดบั้งไฟขึ้นฟ้าไป พญาแถนก็จะสั่งฝนลงมาให้ เมื่อถึงฤดูทำนาก็จะขอฝนมาทำนา ก็ส่งสัญญาณบอกแถนด้วยการจุดบั้งไฟ

นอกจากความสนุกสนานแล้ว บุญบั้งไฟยังแฝงไว้ด้วยความเชื่อถือศรัทธาที่มีมาอย่างยาวนาน และสะท้อนความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน สั่งสมสืบกันมา ตั้งแต่การเลือกไม้ไผ่มาทำบั้งไฟ การตัดไม้ไผ่โดยไม่เป็นอันตราย การบรรจุดินปืนลงกระบอกไม้ไผ่ การตกแต่งบั้งไฟเป็นงานศิลปะ การเซิ้ง การรับลำ และความเชื่อในผีแถน โดยมีกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอย่างน้อย 3 กลุ่มที่รับเอาฮีตนี้เข้ามาปฏิบัติ ได้แก่ 1) อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี, 2) อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย และ 3) อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี (เฉพาะที่อำเภอบ้านหมี่ปัจจุบันไม่นิยมปฏิบัติแล้ว) [67] เป็นต้น

ภาพประกอบ 49 แสดงภาพถ่ายเก่าการเซิ้งบั้งไฟในการแห่บั้งไฟ และการจุดบั้งไฟของชาวพวน โคกปีบอำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี เมื่อราวปี พ.ศ. 2514

ที่มา: มติชนออนไลน์. (โพสเมื่อ พฤษภาคม 2560). งัดภาพเก่ายัน 'จุดบั้งไฟ' ชาวพวนศรีมโหสถ ประเพณีเก่า ไม่ได้เพิ่งเกิด

[67] ร้อยตำรวจโทเชาว์วัย ศุภรตรีทิเพศ. **เรื่องเดียวกัน**. หน้า 105.

ภาพประกอบ 50 แสดงคนพวนจุดบั้งไฟ ในบุญบั้งไฟขอฝนตามประเพณีลาว เมื่อ พ.ศ. 2513 ที่วัดต้นโพธิ์ศรีมหาโพธิ ตำบลโคกปืบ อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี

ที่มา: มติชนออนไลน์. (โพสเมื่อ กุมภาพันธ์ 2559). สุจิตต์ วงษ์เทศ : คนพวน จากเชียงขวาง ในลาว สร้างเจดีย์แบบเชียงขวาง ในไทย.

2.4.5ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทภาษา วรรณกรรมพื้นบ้าน และประวัติศาสตร์บอกเล่า

ภาษาไทยพวน [68]

ภาษามีบทบาทที่สำคัญและมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งในด้านจิตวิทยา สังคมวิทยา และมานุษยวิทยา วัฒนธรรมตลอดจนความเจริญในด้านต่าง ๆ ของชนแต่ละกลุ่มที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบันได้ ก็ด้วยอาศัยภาษาเป็นเครื่องมือถ่ายทอดและอนุรักษ์ไว้ ภาษาของชนทุกชาติรวมทั้งภาษาถิ่นไทยก็ย่อมมีบทบาทสำคัญเช่นนี้เหมือนกันทั้งสิ้น

ภาษาพวนเป็นอยู่ในตระกูลภาษาไท - กะได กลุ่มไทตะวันตกเฉียงใต้ เป็นภาษาหนึ่งในเจ็ดกลุ่มใหญ่และได้สืบทอดมาจากยูนาน - เชียงแสน ในราว 1000 ปีมาแล้ว ในปัจจุบันนี้จากแผนที่ประเทศไทยจากแผนที่ภาษาในประเทศไทย ปรากฏว่า มีผู้พูดภาษาพวนในประเทศไทยตามท้องถิ่นต่างๆ ดังนี้ คือ ลพบุรี สิงห์บุรี สระบุรี อุทัยธานี สุพรรณบุรี กำแพงเพชร เพชรบูรณ์ สุโขทัย พิจิตร แพร่ นครนายก ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา เลย หนองคาย และอุดรธานี เป็นต้น โดยสำเนียงภาษาพูดของชาวไทยพวนก็เช่นเดียวกัน มิได้เหมือนกันทุกท้องถิ่น

[68] มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (ม.ป.ป.). **ภาษาไทยพวน**. สืบค้นเมื่อ 1 สิงหาคม 2562 จาก https://www.stou.ac.th/Offices/rdec/nakornnayok/Main/OnlineExhibitions/Thaiphun/langauge.html

ภาษาพูดของชาวไทยพวนมีสำเนียงไพเราะอ่อนหวาน ต่างจากภาษาพูดของลาวเวียงที่มีเสียงสั้นและห้วนกว่า โดยมีลักษณะเด่นคือมีเสียงพูดที่อุดมประด้วยสระเออ เช่น ผิเลอ (อะไร) เส่อ (ใส่ นุ่ง สวย)มื้อเหม่อ (วันใหม่) จึงทำให้มีชื่อเรียกชาวไทยพวนอีกอย่างว่า “ลาวกะเลอ” [69]

ซึ่งภาษาของลาวพวนจะต่างไปจากลาวเวียงเพราะมีความคล้ายภาษาพูดในภาษาผู้ไท หรือไทยล้านนา และคำศัพท์ส่วนใหญ่จะคล้ายกับภาษาไทยอีสาน แต่ภาษาไทยพวนจะมีเสียง ญ เพิ่มเสียงนาสิกเข้าไปด้วย และจะไม่มีเสียง ช หรือ ฉ โดยจะออกเสียงเป็น ซ หรือ ส แทน ส่วนตัวรอเรือนั่นจะออกเสียงเป็น ฮอ และ ลอ แทน ดังนั้น ภาษาไทยพวนจึงไม่มีการออกเสียงควบกล้ำ เมื่อออกเสียงอักษรกลาง เป็นพยัญชนะต้นชาวไทยพวนจะออกเสียงเป็นเสียงตรีและในคำตายเสียงสั้น คนไทยพวนจะออกเสียงสูง ส่วนเสียงจัตวา ชาวไทยพวนจะออกเสียงต่ำ

ส่วนด้านภาษาเขียนของชาวไทยพวนใช้สื่อสารในกลุ่มของตนเอง โดยใช้อักษรไทยน้อยจากนิทานพื้นบ้านลงใบลานเพื่อให้อ่านในพิธีกรรมต่างๆ เช่น งานงันเฮือนดีอยู่กรรม และใช้อักษรธรรมจากเรื่องเกี่ยวกับธรรมะลงบนใบลาน สำหรับใช้เทศน์หรืออ่านในงานบุญเข้าพรรษา [70]

ปัจจุบันภาษาไทยพวนมีเสียงต่าง ๆสมควรที่จะนำมาเขียนประกอบไว้ในคำชี้แจงทำความเข้าใจเป็นเบื้องต้นดังนี้

เสียงพยัญชนะ ภาษาพวนจะมีหน่วยเสียงทั้งหมด 20 หน่วยเสียง คือมีพยัญชนะที่แตกต่างไปจากเสียงพยัญชนะของภาษาไทย 3 หน่วยเสียงเท่ากัน ภาษาพวนจะไม่มีเสียง ช, ฉ จะออกเสียงเป็น ซ, ส แทน ไม่มีเสียง ร จะออกเสียงเป็น ฮ, ล แทน และเสียง ญ นาสิกเพิ่มขึ้น ในขณะเดียวกันก็ยังคงใช้เสียงพยัญชนะ ย อยู่

เสียงสระ สระของภาษาพวนจะมีเสียงสระเดี่ยว 18 เสียง สระประสม 6 เสียง แต่ภาษาไทยจะมีสระประสมเพียง 5 เสียง (ไม่มีสระเอือะ) และที่น่าสนใจมากของภาษาพวนก็คือ จะออกเสียงสระไอต่างไปจากสระไอคำที่ภาษาไทยใช้สระไอ พวนจะออกเสียงสระเออ

<u>เสียงสะกดและพยัญชนะควบกล้ำ</u> เสียงสะกดที่ใช้แตกต่างจากเสียงสะกดภาษาไทยคือ เสียง ก (แม่กก) ในคำที่ประสมด้วยสระเสียงยาวของภาษาไทย เช่น ปาก ออก

---

[69] ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (ปรับปรุงเมื่อ 2558). พวน ไทพวน. ฐานข้อมูลงานวิจัยทางชาติพันธุ์ในประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 1 สิงหาคม 2562. จาก https://www.sac.or.th/databases/ethnic-groups/ethnicGroups/83

[70] ภานุพงศ์ อุดมศิลป์. (2542). ไทยพวนในภาคกลาง ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 6**. หน้า 2727.

ตาก เปียก เผือก ภาษาพวนจะออกเป้นสระเสียงสั้นและมีเสียงหยุดที่เส้นเสียงคือออกเป็น ปะ เอาะ ตะ เปียะ เผือะ สำหรับเสียงพยัญชนะควบกล้ำ 2 เสียง คือ คว, กว, เช่น ควาย กวาง

เสียงวรรณยุกต์ เสียงวรรณยุกต์จะมี 6 เสียง มีความคล้ายคลึงกับภาษาไทยเป็นส่วนใหญ่ เว้นแต่ในกรณีต่อไปนี้

1. คำเป็นที่มีพยัญชนะก จ ด ต บ ป อ เป็นพยัญชนะต้นและใช้ไม้โท ภาษาไทยจะเป็นเสียงโท คนพวนจะออกเป็นสูง - ขึ้น (คล้ายกับเสียงตรี)

2. เสียงวรรณยุกต์จัตวาของภาษาไทย เมื่อปรากฏอยู่ในพยางค์หน้าของวลีหรือคำประสมของภาษาพวน จะออกเสียงเป็นต่ำคลายเสียงเอก

3. คำตาย สระเสียงสั้น ภาษาพวนจะออกเป็นเสียงสูง-ขึ้น , สูง-ตก ต่างจากภาษาไทย

อักษรไทยพวน

1. อักษรที่ใช้ในการบันทึกเรื่องราวในศาสนาหรือคัมภีร์อัมศักดิ์ เรียกว่า อักษรธรรม หรือตัวธรรม

2. อักษรไทยน้อย ใช้เขียนเรื่องราวทางโลก เช่น การะเกด สุริวงศ์และชาวพวนจะนิยมนำเรื่องราวเหล่านี้ที่เขียนด้วยอักษรไทยน้อยมาอ่านในการอยู่เป็นเพื่อนศพ เรียกว่า งันเฮือนดี โดยใส่ทำนองและลีลาที่ไพเราะ น่าฟังเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งอักษรทั้ง 2 ชนิดนี้มีผู้เฒ่าเป็นส่วนใหญ่ของชาวพวนสามารถอ่านได้เป็นอย่างดี

การเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษาพวนในปัจจุบัน

เนื่องจากมนุษย์ใช้การเลียนแบบเสียงเป็นวิธีการสืบทอดวัฒนธรรมทางภาษา เสียงพูดในภาษาที่มีการเลียนแบบสืบต่อกันมาชั่วระยะหนึ่งย่อมผิดเพี้ยนกันไปได้เช่นกัน ฉะนั้นในภาษาทุกๆ ภาษาที่ยังมีผู้ใช้พูดอยู่จะมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นเป็นสิ่งที่ค่อยเป็นค่อยไป หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งเราจะมองเห็นภาพการเปลี่ยนแปลงได้ชัดเจนก็ต่อเมื่อเวลาผ่านไปมากพอสมควร เช่นเราอาจกลับไปดูภาษาเขียนสมัยก่อนๆ แล้วจึงสังเกตเห็นได้เป็นต้น

นอกจากนี้ผู้ใช้ภาษาที่มีวัยหรืออายุแตกต่างกันก็นับได้ว่าเป็นปัจจัยทางสังคมที่สำคัญทำให้การใช้ภาษานั้น ๆ แตกต่างไป โดยเฉพาะถ้าเปรียบเทียบภาษาพูดที่อยู่ในสังคมเดียวกันแตกต่างกันที่อายุจะเห็นว่ามีความแตกต่างกันเด็กที่พึ่งพูดได้ใหม่ๆ ก็พูดต่างไปจากคนที่พูดได้เก่ง เหตุที่คนวัยต่างกันมีการใช้ภาษาพูดของตน วัยนี้อาจเป็นวัยที่ไวต่อการรับคำใหม่

ใช้คำใหม่หรือคำแสลง ส่วนผู้สูงอายุอาจไม่สนใจในการเปลี่ยนแปลงนักและพอใจที่จะใช้ภาษาของตนที่เคยใช้มามากกว่า

จากการศึกษาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงการใช้คำของคนสามระดับอายุในภาษาพวนของจังหวัดลพบุรีและสิงห์บุรี จึงพบว่าผู้พูดภาษาพวนนำคำศัพท์อื่นมาใช้ร่วมกับคำศัพท์เดิมในภาษาพวนถึงร้อยละ 53.4 ซึ่งเป็นที่สังเกตโดยสรุปว่าปรากฏอัตราการนำคำศัพท์อื่นมาใช้ร่วมกันกับคำศัพท์เดิมในปริมาณที่มากกว่าการใช้คำศัพท์เดิมร่วมกันทุกระดับอายุ โดยเฉพาะผู้พูดภาษาซึ่งมีอายุน้อยกว่า 30 ลงมา จะเปลี่ยนแปลงคำในการใช้ภาษาพวนมากกว่าระดับอายุอื่นๆ

อาจสรุป เหตุผลของการเปลี่ยนแปลงที่นอกเหนือไปจากการเปลี่ยนแปลงที่เป็นธรรมชาติของภาษาได้หลายประการด้วยกันคือ

1. สถานที่ตั้งของชุมชนผู้พูดภาษาพวน (ทั้งที่ตำบลบางน้ำเชี่ยว อ.พรหมบุรี จ.สิงห์บุรี ต.ทะเลชุบศร อ.เมือง จ.ลพบุรี อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี) อยู่แวดล้อมด้วยผู้พูดภาษาไทย จำเป็นต้องติดต่อสื่อสารด้วยภาษาไทยอยู่เป็นประจำทุกวัน จะพูดภาษาพวนเฉพาะคนพวนด้วยกันเท่านั้น โอกาสที่จะพูดภาษาพวนเพียงภาษาเดียวมีน้อยลงไปกว่าเดิม

2. สภาพการประกอบอาชีพของชุมชนพวนทุกกลุ่มดังกล่าว อยู่ในขายงานพัฒนาที่สำคัญของจังหวัดทำให้สภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวชาวพวนอยู่ในฐานะดีเกือบทั้งสิ้น จึงมีผลให้ผู้พูดภาษาพวนรุ่นปัจจุบันมีการศึกษาดี และมีโอกาสเรียนรู้ภาษาไทยกรุงเทพจากระบบโรงเรียน ภาษไทยกรุงเทพจึงเข้ามามีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงเสียงและความหมายของคำเป็นอย่างมาก

3. ค่านิยมหรือความรู้สึกที่ไม่ต้องการแตกต่างไปจากชนกลุ่มใหญ่ของสังคมทำให้คนพวนรุ่นใหม่ไม่นิยมที่เรียนรู้ภาษาของตนอย่างลึกซึ้งดังจะสังเกตได้ว่ามีผู้พูดภาษาพวนที่อยู่ในวัยกลางคนหรืออายุน้อยกว่า30 ปีลงมา น้อยคนมากที่จะสนใจหรือเข้าใจความหมายของถ้อยคำในผญาภาษิตหรือวรรณกรรมท้องถิ่นที่เขียนด้วยอักษรไทยน้อยของคนพวน

ในสมัยก่อนชาวไทยพวนได้เรียนภาษาถิ่นของตนกันบ้างเฉพาะในกลุ่มผู้ชายโดยอาศัยวัดเป็นสถานที่ศึกษา ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 สภาพสังคมและการปกครองในระดับท้องถิ่นเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไป ชาวไทยพวนจึงเริ่มสนใจเรียนรู้ภาษาไทยมากขึ้น จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้มีตราพระราชบัญญัติประถมศึกษาขึ้นในปี พ.ศ.2465 ชาวไทยพวนจึงได้ศึกษาภาษาไทยมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังสนับสนุนให้บุตรหลานได้เข้าเรียนหนังสือตามโรงเรียนต่างๆ ที่รัฐบาลไทยจัดตั้งขึ้น และเนื่องจากการใช้ภาษาไทยทั้งการฟัง พูด อ่าน และเขียนมีความจำเป็นต่อ

การดำรงชีวิตในสมังคมไทย การเรียนรู้และใช้ภาษาถิ่นก็เริ่มเสื่อมความนิยมลง [71] ส่งผลให้ชาวไทยพวนในปัจจุบันส่วนใหญ่ใช้ภาษาไทยโดยเฉพาะภาษาเขียน แต่กลับมาตื่นตัวในการอนุรักษ์และสนับสนุนในการใช้ภาษาพวนมากขึ้นตามกระแสต่อต้านโลกาภิวัฒน์และเฟ้นหาอัตลักษณ์ของตน เช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในระยะหลัง

มีการศึกษารวบรวมคำที่ใช้ในภาษาพวนเป็นพจนานุกรมหลายฉบับ ฉบับปัจจุบันที่ได้รับการตีพิมพ์เป็นหนังสือได้แก่ พจนานุกรมภาษาพวน ในวาระเฉลิมฉลอง 90 ปี มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่เมื่อ พ.ศ. 2558 โดย ยุพิน เข็มมุกต์ และคณะ

ตาราง 4 แสดงตารางเปรียบเทียบอักษรพวนกับอักษรไทย

ที่มา: ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช พิพิธภัณฑ์ไทยพวนบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

<u>การนำอักษรมาใช้เป็นสัญลักษณ์</u>

ศาสตราจารย์เกียรติคุณประหยัด พงษ์ดำ ศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ ได้นำอักษรพวนมาออกแบบเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน เมื่อครั้งการประชุมสัมมนาวิถีชีวิตไทยพวนในประเทศไทยครั้งที่ 1 ที่จังหวัดสุโขทัย ปี 2545 [72]

---

[71] ภานุพงศ์ อุดมศิลป์. **เรื่องเดียวกัน**. หน้าเดียวกัน.

[72] ชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทย. (ม.ป.ป.). **หนังสือร้อยใจไทยพวนครั้งที่ 35**. (ม.ป.ท.). หน้า 27.

สมคิด จูมทอง [73] ได้ให้คำอธิบายถึงการนำอักษรมาใช้เป็นสัญลักษณ์ดังกล่าวว่า

"สัญลักษณ์แห่งความสามัคคี ประหยัด พงษ์ดำ ศิลปินแห่งชาติ คนออกแบบ เป็นปรมาจารย์ภาพพิมพ์ ออกแบบตอนใช้งานประชุมวิถีไทยพวน สุโขทัย 2545 ความหมายตราอักษรคำว่า พวน ที่มีลักษณะคล้ายเลข 3 ไทย ด้านซ้ายคือ พ ด้านล่าง ว ด้านขวาหางยาวคือ น ดอกไม้ 3 ดอก ความหมายเกี่ยวกับศาสนาคือ ดอกบัว 3 ดอกคือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หรือความหมายกับการแต่งกายคือดอกฝ้าย ไทยพวนทอผ้าฝ้าย มีลักษณะการทอ 3 แบบคือ ย้อมคราม แบบมอฮ่อม ของไทยพวนจังหวัดแพร่ มัดย้อมมัดหมี่ของลพบุรี และจกของสุโขทัย"

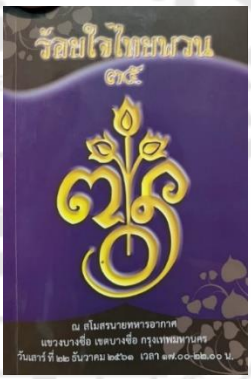

ภาพประกอบ 51 แสดงหนังสือร้อยใจไทยพวนครั้งที่ 35 ของชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทย นำสัญลักษณ์ชมรมที่นำอักษรพวนมาใช้บนหน้าปก

ที่มา: ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช พิพิธภัณฑ์ไทยพวนบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

<u>ชื่อบ้านนามเมือง</u>

ชื่อบ้านนามเมืองเป็นสิ่งสะท้อนถึงลักษณะสภาพแวดล้อม ภูมิประเทศ คติแนวคิด และชาติพันธุ์ ได้ (โดยเฉพาะชื่อเฉพาะหรือชื่อที่ใช้ภาษาถิ่น, ภาษาชาติพันธุ์) รวมทั้งชื่อบ้านนามเมืองของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนเช่นเดียวกัน ตัวอย่างการใช้ลักษณะสภาพแวดล้อม

[73] สัมภาษณ์ อาจารย์สมคิด จูมทอง ประธานสภาวัฒนธรรมบ้านทราย ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์วัดบ้านทราย ณ วัดบ้านทรายหมู่ 2 ต.บ้านทราย อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี. สัมภาษณ์เมื่อ 27 พฤษภาคม 2562.

นำมาตั้งเป็นชื่อชุมชนได้แก่ ชุมชนชาวไทยพวนบ้านโคกมอน [74] ในพื้นที่อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี จากที่ตั้งมีต้นมอนขึ้นจำนวนมาก, ชุมชนชาวไทยพวนบ้านหนองแสง ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ที่มีชื่อบ้านและชื่อตำบลมาจากต้นแสง ซึ่งเป็นไม้หายากที่ขึ้นอยู่ในพื้นที่ชุมชน

เดิมนั้นเข้าใจกันว่าชื่อชุมชนไทยพวนส่วนใหญ่ตั้งขึ้นตามลักษณะสภาพแวดล้อมหรือการประกอบอาชีพ อาทิ “หาดเสี้ยว” ของชุมชนไทยพวนตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ที่เชื่อกันว่ามาจากลักษณะภูมิประเทศที่มีแม่น้ำยมไหลผ่าน, “บ้านหมี่” ของชุมชนไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ที่เชื่อกันว่ามาจากการทำผ้ามัดหมี่ของชาวไทยพวนที่อาศัยอยู่ในชุมชนแห่งนี้ แต่ในปัจจุบันเมื่อมีการเดินทางเข้าไปศึกษาเพิ่มเติมยังพื้นที่แขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มากยิ่งขึ้น พบว่าชื่อ “หาดเสี้ยว” และ “บ้านหมี่” เป็นชื่อชุมชนในแขวงเชียงขวาง ซึ่งอธิบายได้ว่าชาวไทยพวนที่ถูกกวาดต้อนอพยพโยกย้ายถิ่นฐานมาตั้งชุมชนในประเทศไทย ได้นำเอาชื่อชุมชนเดิมที่ตนเคยอยู่อาศัยในแขวงเชียงขวาง มาใช้เพื่อเป็นที่ระลึกถึงดินแดนบ้านเกิดบรรพบุรุษของตน สอดคล้องกับการพบชื่อชุมชนไทยพวนหาดเสี้ยวและบ้านหมี่ในพื้นที่อื่น คือ บ้านหาดเสี้ยว ที่ตำบลแก่งคอย อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี [75] และชุมชนบ้านหมี่ ในเขตเทศบาลตำบลบางปลาม้า อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

นอกจากนี้ พบว่าชุมชนไทยพวนในอำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา มีนำชื่อบ้านเมืองของตนที่เคยอยู่ในประเทศลาวมาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านของตนด้วยเช่นกัน อาทิ บ้านเมืองกาย บ้านเตาเหล็ก บ้านจอมศรี บ้านเชียงใต้ บ้านเมืองแมด บ้านหัวกระสังข์ เป็นต้น [76]

---

[74] ชุมชนโคกมอน เป็นชุมชนชาวพวนที่ถูกกวาดต้อนมาราวหลัง พ.ศ.2380 และได้สร้างเจดีย์ศิลปะเชียงขวางขึ้นเป็นที่วัดแสงสว่าง โดยชื่อ ***โคกมอน*** หมายถึง พื้นที่เนินสูง มีต้นขัดมอนขึ้นหนาแน่นทั่วไป แต่ถูกทางราชการระบุให้เป็น โคกมอญ เพราะเข้าใจผิดจากลักษณะเจดีย์แบบเชียงขวางที่คิดว่าเป็นเจดีย์แบบมอญ ส่วนชื่อ โคกไทย เป็นชื่อที่กระทรวงมหาดไทยผูกขึ้นใหม่ใช้เรียกแทนชื่อเก่าว่า โคกมอญ เมื่อหลังวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2482 (วันประกาศเปลี่ยนชื่อจากประเทศสยามเป็นประเทศไทย). ที่มา : มติชนออนไลน์. (โพสเมื่อ กุมภาพันธ์ 2559). สุจิตต์ วงษ์เทศ : คนพวน จากเชียงขวาง ในลาว สร้างเจดีย์แบบเชียงขวาง ในไทย. สืบค้นเมื่อ 1 สิงหาคม 2562, จาก https://www.matichon.co.th/entertainment/arts-culture/news_46173

[75] มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (ม.ป.ป.). **ประวัติความเป็นมาของชาวไทยพวน**. จาก https://www.stou.ac.th/Offices/rdec/nakornnayok/Main/OnlineExhibitions/Thaiphun/StoryMain.html และ สาธร พิพิธภัณฑ์ผ้าทองคำ. (ม.ป.ป.). ประวัติชาวไทยพวนศรีสัชนาลัย. จาก http://www.sathorngoldtextilemuseum.com/thai-phuan-history.html

[76] ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. (โพสเมื่อ มิถุนายน 2555). **ภาษาไทยพวนบ้านหัวกระสังข์ ตำบลบ้านซ่อง**. จาก http://www.m-culture.in.th/album/138120

วรรณกรรมและนิทานพื้นบ้าน

วรรณกรรมและนิทานพื้นบ้านแต่เดิมมีบทบาทในสังคมชาวพวนอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะกลุ่มวัฒนธรรมตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย เพราะเป็นการผ่อนคลายสร้างความสนุกสาน และการเรียนรู้วัฒนธรรมของตนที่แฝงอยู่ในวรรณกรรมและนิทาน ผู้เล่าซึ่งเป็นผู้อาวุโสรับรู้เห็นสิ่งต่างๆ มามาก มักเป็นผู้เล่าให้ลูกหลานฟัง รวมทั้งการฟังวรรณกรรมและนิทานพื้นบ้านผ่านทางรายการวิทยุชุมชน ก็นับว่ามีผลอย่างมากเช่นเดียวกัน วรรณกรรมและนิทานพื้นบ้านที่รู้จักแพร่หลายมีชื่อคุ้นหู ได้แก่ จำปาสี่ต้น สีธนมโนราห์ แก้วหน้าม้า การะเกด สังข์สินไชย ขูลูนางอั้ว ฯลฯ เป็นต้น แม้ในปัจจุบันการรับรู้ถึงวรรณกรรมและนิทานพื้นบ้านจะสูญหายไปแทบทั้งหมดแล้วก็ตาม

ในที่นี้ขอยกตัวอย่างนิทานพื้นบ้านเรื่องจำปาสี่ต้น ซึ่งแพร่หลายในกลุ่มวัฒนธรรมอีสานและลาว อย่างสังเขป ดังนี้

⊙ สมัยหนึ่งนานมาแล้ว มีเจ้ามหาชีวิต (พระราชา) พระองค์หนึ่ง มีมเหสี 2 องค์ วันหนึ่งมีโขลงช้างป่าเข้ามาในพระราชอาณาเขตขณะที่มเหสีฝ่ายขวาที่ทรงครรภ์ใกล้กำลังจะประสูติกาลแต่เจ้ามหาชีวิตก็ทรงตัดสินใจออกจากพระนครไปคล้องช้างป่าโขลงนั้น เมื่อพระองค์เสด็จไปได้เพียงสามวัน มเหสีฝ่ายขวาก็ประสูติโอรสออกมาถึงสี่องค์ มเหสีฝ่ายซ้ายทราบเรื่องก็คิดอิจฉาออกอุบายสั่งให้คนสนิทไปหาลูกสุนัขที่ออกใหม่มาสี่ตัว แล้วลอบเข้าไปสับเปลี่ยน ส่วนโอรสทั้งสี่นั้นนางให้เอาไปใส่แพลอยน้ำไป เมื่อเจ้ามหาชีวิตเสด็จกลับพระนครทรงขับไล่มเหสีฝ่ายขวาออกจากพระนคร เพราะถือว่าเป็นกาลีบ้านกาลีเมือง จะทำให้บ้านเมืองวุ่นวาย

ฝ่ายโอรสทั้งสี่ได้ถูกหญิงชราพบเข้าและนำกลับไปเลี้ยงด้วยความยินดี เนื่องจากนางไม่มีบุตร นางได้เลี้ยงดูโอรสทั้งสี่อย่างดี กระทั่งมเหสีฝ่ายซ้ายรู้ว่าโอรสทั้งสี่นั้นยังไม่ตาย จึงให้คนสนิทเอายาพิษไปให้โอรสทั้งสี่กินจนเสียชีวิต หญิงชราเสียใจมากจึงได้ฝังร่างของโอรสทั้งสี่ไว้ในสวน และในไม่ช้าก็มีต้นจำปาสี่ต้นเจริญเติบโตขึ้นเหนือหลุมฝังศพทั้งสี่ เมื่อมเหสีฝ่ายซ้ายทราบเรื่องต้นจำปาทั้งสี่ นางได้สั่งให้ทหารไปโค่นต้นจำปานั้นลงและสั่งให้เอาไปโยนทิ้งน้ำ กระทั่งฤาษีเก็บได้และนั่งทางในก็รู้เรื่องราวโดยตลอด จึงทำน้ำมนตร์รดต้นจำปาทั้งสี่ ต้นจำปานั้นกลายเป็นชายหนุ่มรูปงาม ฤาษีก็สั่งสอนศิลปะวิทยาการต่างๆ เมื่อทั้งสี่เล่าเรียนวิชาสำเร็จแล้วก็กราบลาพระฤาษีออกเดินทางไปหาพระบิดา

เมื่อโอรสมาถึงพระนครก็ให้คนเข้าไปกราบทูลเจ้ามหาชีวิตว่าโอรสทั้งสี่ของพระองค์กลับมาแล้ว เจ้ามหาชีวิตไม่ทรงเชื่อจึงสั่งทหารให้จับตัวแต่ไม่มีทหารคนไหนสู้กับโอรสทั้งสี่ได้ เมื่อเจ้ามหาชีวิตยิงธนูใส่โอรสทั้งสี่ ลูกธนูที่ยิงไปนั้นกลับกลายเป็นขนมไปสิ้น ครั้นโอรสทั้งสี่ยิงธนู ลูกธนูกลับกลายเป็นดอกไม้ เจ้ามหาชีวิตเห็นดังนั้นจึงทรงแน่พระทัยว่าชายหนุ่มทั้งสี่นั้นเป็นโอรส

ของพระองค์เป็นแน่ เทพยดาจึงได้ดลบันดาลให้เกิดเหตุการณ์ประหลาดเช่นนี้ เมื่อสอบถามเรื่องราวทั้งหมดแล้วก็ให้คนไปรับมเหสีฝ่ายขวากลับเข้าวัง ส่วนมเหสีฝ่ายซ้ายถูกขับไล่ออกไปอยู่นอกพระนคร ตั้งแต่นั้นทั้งหมดได้อยู่ร่วมกันด้วยความสุข ๏

เค้าโครงนิทานพื้นบ้านเรื่องจำปาสี่ต้นนี้ ได้ถูกอธิบายใส่รายละเอียดต่างๆ ตามแต่จะเสริมแต่งเรื่องราว โดยมีสำนวนหนึ่งเป็นตำนานที่เกี่ยวกับชื่อเมืองจำปานครกาบแก้วบัวบาน (เมืองหนองบัวลำภู) ที่พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชแห่งอาณาจักรล้านช้าง อพยพผู้คนมาสร้างบ้านแปลงเมือง [77]

สาระหลักธรรมสำคัญของเรื่องจำปาสี่ต้น คือคติความเชื่อเรื่องกรรมทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว และการเวียนว่ายตายเกิด มีผู้สันนิษฐานว่าอาจเป็นเรื่องเดียวกับวรรณกรรม “นางคำกลอง” ที่ผู้ประพันธ์คือนันทวงศาจารย์ นักปราชญ์คนสำคัญในช่วง พ.ศ. 2078 ซึ่งตรงกับสมัยพระเจ้าโพธิสารราช ถึงช่วง พ.ศ. 2114 สมัยพระไชยเชษฐาธิราช หนังสือเรื่องนางคำกลอง จึงคาดว่าประพันธ์ในช่วง พ.ศ. 2078 – 2114 [78]

เรื่องจำปาสี่ต้นถูกสืบเนื่องเป็นวรรณกรรมที่จารลงในใบลาน พบในภาคอีสานหลายแห่ง อาทิ จารด้วยอักษรธรรม พบที่วัดทุ่งศรีเมือง ต.ในเมือง อ.เมือง จ.อุบลราชธานี, จารเป็นอักษรไทยน้อย พบที่ต.คลองน้ำใส อ.อรัญประเทศ เป็นต้น ซึ่งมักนำเนื้อเรื่องมาใช้ในการเทศนาฟังธรรม หรือถูกนำมาใช้เล่าเรื่องผ่านการละเล่นนาฏศิลป์พื้นบ้านต่างๆ อาทิ หมอลำ ละครรำ หรือแม้แต่ละครวิทยุ ในปัจจุบันยังถูกเผยแพร่เป็นหนังสือต่างๆมากมายหลายภาษาหลายสำนวน รวมทั้งถูกแปลงเป็นละครเวที ละครโทรทัศน์ต่างๆ อาทิสี่ยอดกุมาร เป็นต้น

---

[77] สุพัตรา ภูล้นแก้ว. (โพสเมื่อ เมษายน 2560). **ภารกิจพิเศษ สรุปการวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่น จำปาสี่ต้น** จาก http://supattraphoolonkaew1234.blogspot.com/2017/04/1.html

[78] ทิดหมู มักหม่วน. (โพสเมื่อ กุมภาพันธ์ 2561). **วรรณกรรม นางคำกลอง**. จาก https://www.isangate.com/new/32-art-culture/knowledge/543-nang-kam-klong.html

ภาพประกอบ 52 แสดงนิทานพื้นบ้านเรื่องจำปาสี่ต้น ที่ถูกถ่ายทอดเป็นวรรณกรรมสำนวนต่างๆ

ที่มา: ทิดหมู มักหม่วน. (โพสเมื่อ กุมภาพันธ์ 2561). วรรณกรรม นางคำกลอง.

2.4.6 ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาชีพ

อาชีพของชาวพวน ในแขวงเชียงขวาง ประเทศลาว ปัจจุบันแบ่งออกเป็น 2 ชนชั้น คือ ชนชั้นชาวไร่นาและชนชั้นกรรมกร - ชนชั้นชาวไร่นายึดอาชีพทำการเกษตรกรรม ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ ชนชั้นชาวไร่นามีจำนวนมาก จึงเรียกว่าประชาชนพลเมืองของชาติ - ชนชั้นกรรมกร ได้แก่ กลุ่มที่ยึดอาชีพการทำงานต่างๆ ให้กับรัฐบาล เช่น ครู แพทย์ ข้าราชการโดยทั่วไปที่ทำงานในสำนักงานองค์การต่างๆ ประจำเมืองและแขวง เพศหญิงจะเกษียณอายุราชการเมื่ออายุได้ 55 ปี เพศชายเกษียณอายุราชเมื่ออายุได้ 60 ปี [79]

อาชีพของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในประเทศไทย แต่เดิมประกอบอาชีพ 2 อย่างที่สำคัญคือการทำนากับการทอผ้า ผู้หญิงชาวไทยพวนในบางท้องถิ่นจะทอผ้าใช้กันเอง เช่น ไทยพวนที่ตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย และที่อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี และในบางท้องถิ่นนิยมใช้ผ้าซิ่นที่มีขายอยู่ตามท้องตลาดทั่วไป เนื่องจากความสะดวกและความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ปรับเปลี่ยนไปตามกระแสความเจริญ เช่น ไทยพวนในแถบจังหวัดนครนายกและจังหวัดปราจีนบุรี เป็นต้น [80]

นอกจากการทำนาที่พบทุกกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนแล้ว การจักสานเพื่อผลิตเป็นอุปกรณ์เครื่องใช้เครื่องมือประกอบอาชีพต่างๆ อาทิ งอบ กระบุง กระด้ง

---

[79] โพไช สุนนะลาด. (2538). **ดนตรี : วิถีชีวิตชาวไทยพวน แขวงเชียงขวาง ประเทศลาว**. รายงานการวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ. หน้า 163-165. อ้างใน ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). **ฐานข้อมูลงานวิจัยทางชาติพันธุ์ในประเทศไทย**. จาก https://www.sac.or.th/databases/ethnicredb/research_detail.php?id=350

[80] ภานุพงศ์ อุดมศิลป์. **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 6**. 2542. หน้า 2727.

ภาพประกอบ 53 แสดงการทำนาข้าวที่เมืองเชียงขวาง ในภูมิประเทศเป็นหุบเขาและที่ราบสูง

ที่มา: http://picpanzee.com/laoslanshare

ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาชีพทอผ้า [81]

ไทพวนเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีบรรพบุรุษสืบเชื้อสายมาจากเมืองพวน ซึ่งมีถิ่นฐานเดิมอยู่แขวงเมืองเชียงขวางทางตอนเหนือของเมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ชาวพวนได้อพยพโยกย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานรกรากทำกินในประเทศไทยเมื่อราว 200 กว่าปีมาแล้ว ได้กระจายตัวไปอาศัยในจังหวัดต่างๆ ทั่วภูมิภาคของประเทศไทย ซึ่งจะพบตามหัวเมืองต่างๆ คือ ลพบุรี สระบุรี นครนายก ปทุมธานี ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา สิงห์บุรี สุพรรณบุรี เพชรบุรี ราชบุรี พิจิตร แพร่ น่าน สุโขทัย อุตรดิตถ์ เพชรบูรณ์ หนองคาย อุดรธานี นครสวรรค์ พิษณุโลก และเลย

ผ้าทอของชาวไทพวนถือเป็นมรดกภูมิปัญญาที่ชาวไทพวนสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่นมีเอกลักษณ์และลักษณะพิเศษเฉพาะตัว กล่าวคือ มีกรรมวิธีในการผลิตและวิธีการต่างๆ ที่ละเอียดอ่อนงดงามทั้งทางด้านการกำหนดลวดลาย สีสันที่โดดเด่นสะดุดตา ลวดลายต่างๆ ล้วนประณีตละเอียดอ่อนทั้ง กรรมวิธี การมัดหมี่ การควบเส้น การขิด การจก และการแต้มสี ล้วนเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ของผ้าทอของชาวไทพวนอย่างแท้จริง ลวดลายบนผ้านุ่งที่ชาวไทพวนนุ่งนั้นล้วนแฝงด้วยคติความเชื่อในจารีต ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของตนเองที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากรุ่นปู่ย่าตายายมาสู่รุ่นพ่อแม่และถึงรุ่นลูกหลานนานนับเวลาเกือบ 200 ปี ที่สำคัญได้แก่

[81] กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (ม.ป.ป.). **ผ้าทอไทยพวน**. จาก http://ich.culture.go.th/index.php/th/ich/traditional-craftsmanship/242-cloths/445--m-s

1) วัฒนธรรมผ้าทอของกลุ่มไทพวนอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี และจังหวัดสระบุรี กลุ่มนี้มีความชำนาญในการทอผ้ามัดหมี่ จำแนกได้เป็น ผ้าซิ่นหมี่เปี่ยง ผ้าซิ่นหมี่โลดหรือหมี่รวด ผ้าซิ่นหมี่ย้อยหรือหมี่หยอด ผ้าซิ่นล่ายหรือหมี่ถี่ ผ้าซิ่นหมี่คั่นและผ้าซิ่นหมี่หญ้าหัด หรือหมี่หนูแอ้น ผ้าซิ่นทั้ง 6 ชนิด นิยมต่อหัวซิ่นด้วยสีแดง สีเหลืองสลับเขียว

2) ผ้าทอของชาวไทพวนตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย กลุ่มนี้มีความชำนาญในการจกและการเก็บขิดลงบนผืนผ้า ทั้งนี้ จะใช้วิธีการจกด้านหน้าของผ้า ปล่อยให้ด้านหลังนุงนังไม่เรียบร้อย และจะใช้คู่สีมากกว่า 5 สีขึ้นไป ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นสีที่สดใสฉูดฉาด ลวดลายที่จกจำแนกได้เป็นลายหลัก ซึ่งจะวางไว้ในตำแหน่งกึ่งกลางของผ้าจก และลายประกอบ โดยส่วนใหญ่จะเป็นลายประกอบบนเชิงผ้าจก

การแต่งกายของสตรีชาวไทพวนจะนิยมนุ่งผ้าซิ่นตีนจกต่อหัวต่อเอวคาดเข็มขัดเงิน สวมเสื้อคอกระเช้า ภาษาพวน เรียกว่า เสื้อคอกระทะหรือเสื้ออีเป้า ส่วนผู้ชายจะนุ่งโส้งขาก้อม สวมเสื้อย้อมคราม หากไปทำบุญที่วัดจะนุ่งเสื้อผ้าฝ้ายสีขาวมีผ้าพาดบ่า ชุมชนไทพวนที่ยังคงมีการแต่งกายแบบดั้งเดิม เช่น ชุมชนไทพวนบ้านหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัด ลพบุรี ชุมชนไทพวนตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ซึ่งสตรีชาวไทพวนจะนิยมนุ่งผ้าที่ตนเองเป็นผู้ทอขึ้นไว้ใช้เอง มีลวดลายสีสันสวยงามเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชน นอกจากนี้ยังมีกลุ่มทอผ้าขิดของชาวไทพวนอำเภอบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี ซึ่งนิยมทอสิ่งถักทอประเภทของใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ผ้าห่ม ผ้าสไบ ผ้าปรกหัวนาค ย่าม หมอนขิด ผ้าปรกหัวช้าง ตุง หรือธง

ลวดลายและสัญลักษณ์เหล่านี้ บางลายสืบต่อกันมาหลายชั่วคนและยังสามารถเชื่อมโยงกับลวดลายที่ปรากฏอยู่ในศิลปะอื่นๆ เช่น บนจิตรกรรมฝาผนัง และสถาปัตยกรรม หรือบางทีก็มีกล่าวถึงในตำนานพื้นบ้าน และในวรรณคดี เป็นต้น ชื่อลวดลายและสัญลักษณ์บางชื่อก็เป็นภาษาท้องถิ่น บางชื่อก็เรียกกันมาโดยไม่รู้ประวัติซึ่งแม้แต่ผู้ทอก็อธิบายไม่ได้ว่าทำไมจึงเรียกชื่อนั้น บางลวดลายก็มีผู้ตั้งชื่อให้ใหม่บางลวดลายก็เป็นคติร่วมกับความเชื่อสากลและปรากฏอยู่ในศิลปะของหลายชาติ เช่น ลายขอ หรือลายก้นหอย เป็นต้น ซึ่งนับว่าเป็นลายเก่าแก่แต่โบราณของหลายๆ ประเทศทั่วโลก [82]

การทอผ้าพื้นเมือง เป็นศิลปหัตถกรรมที่มีความประสานสัมพันธ์กับภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐานเชื้อชาติ ตลอดจนถึงระบบความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีศาสนาและวัฒนธรรมอันเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำรงชีวิตของแต่ละกลุ่มชน เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบและเป็น

---

[82] โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (ม.ป.ป.). **ศิลปะการทอผ้าพื้นเมืองของไทยในปัจจุบัน**. จาก http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?book=21&chap=3&page=t21-3-infodetail03.html

ข้อกำหนดในการเลือกใช้วัสดุการออกแบบลวดลาย และสีสันของผ้าทอ ไปจนถึงการกำหนดชนิดของผ้าทอเพื่อใช้ให้เหมาะสม สอดคล้องกับอุดมการณ์พื้นฐานของการดำรงชีวิตในกลุ่มชนแต่ละกลุ่ม (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2530, น. 85)

การทอผ้าและการทำผลิตภัณฑ์จากผ้าท้องถิ่น จึงนับเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความโดดเด่นมากที่สุดทางหนึ่งที่สามารถแสดงอัตลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากสามารถสะท้อนค่านิยมและคติความเชื่อต่างๆ ผ่านทางลวดลาย สัญลักษณ์ และเทคนิครูปแบบการทอผ้า

ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการแต่งกายและการทอผ้าของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนมีความโดดเด่นสามารถแสดงอัตลักษณ์ของชุมชนได้อย่างดีที่สุดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะการทอผ้ามัดหมี่ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี และการทอผ้าซิ่นตีนจกของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ที่เป็นที่รู้จักแพร่หลายอย่างกว้างขวาง ซึ่งนอกจากจะอนุรักษ์รูปแบบและลวดลายการทอผ้าแบบดั้งเดิมแล้ว กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนทั้งสองแห่งดังกล่าวยังประยุกต์นำทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรวัฒนธรรมที่โดดเด่นในท้องถิ่นมาประดิษฐ์เป็นลวดลาย เพื่อให้เกิดเอกลักษณ์แก่กลุ่มของตน เหมาะสำหรับใช้สำหรับเป็นสินค้าที่ระลึกประเภทสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indications หรือ GI) ได้เป็นอย่างดี

2.4.7 **ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทความเชื่อและพิธีกรรม**

ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทความเชื่อและพิธีกรรมหมายถึง โหราศาสตร์, ไสยศาสตร์, ศรัทธาต่อวิถีศาสนา, ศรัทธาของกลุ่มคนในแต่ละท้องถิ่น

พิธีกรรม [83] เป็นการกระทำที่เราสมมุติขึ้น เป็นขั้นตอน มีระเบียบวิธี เพื่อให้เป็นสื่อกลาง หรือหนทาง ที่จะนำมาซึ่งความสำเร็จในสิ่งที่คาดหวังไว้ และทำให้เกิดความสบายใจ มีกำลังใจ ที่จะดำเนินชีวิตต่อไป ลักษณะสำคัญของพิธีกรรม คือ 1) เป็นสื่อสัญลักษณ์ แสดงถึงความเป็นจริง เช่นการไหว้ การคำนับต่างๆ และ 2) กระทำเพื่อให้เกิดความสบายใจ กำลังใจ เพราะความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติของมนุษย์

จากความหมายของพิธีกรรมดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า พิธีกรรมเป็นการกระทำเพื่อก่อให้เกิดความสบายใจ และเป็นสื่อกลางระหว่างความเชื่อต่างๆ ของมนุษย์ ซึ่งพิธีกรรมนี้เกิดขึ้น

---

[83] ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. (โพสเมื่อ มีนาคม 2559). **พิธีกรรมพาขวัญสูตรชะตา**.. **ชาวไทยพวนตำบลเกาะหวาย**. จาก http://www.m-culture.in.th/album/173224

และอยู่คู่กับมนุษย์มานานแล้ว ซึ่งปรากฏหลักฐานด้านต่างๆ ทางโบราณคดีตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบัน และปรากฏในหลายพื้นที่ของโลก เช่น ยุโรป เอเชีย เป็นต้น ซึ่งจะแตกต่างตามความเชื่อของแต่ละชุมชน และศาสนา และบางพิธีกรรมก็ปฏิบัติกันเฉพาะกลุ่มชุนเท่านั้น

โดยกลุ่มวัฒนธรรมลาว กลุ่มวัฒนธรรมไทยอีสาน และกลุ่มวัฒนธรรมของกลุ่มวัฒนธรรมอื่นๆในลุ่มแม่น้ำโขง รวมทั้งกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนที่มีความคล้ายคลึงกันอย่างมาก ในที่นี้สรุปกลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

- กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผี ทั้งผีฟ้าและผีบรรพบุรุษ
- กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับวงจรชีวิต
- กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับขวัญ

- กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผี ทั้งผีฟ้าและผีบรรพบุรุษ

การนับถือพระยาแถน นิทานพระยาคันคาก ความเชื่อเรื่องผี และผีบรรพบุรุษก่อให้เกิดพิธีกรรมที่ส่วนใหญ่แสดงถึงความกตัญญูรู้คุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าว ตัวอย่างพิธีกรรมจากความเชื่อความศรัทธาต่อผีฟ้าพญาดินและผีบรรพบุรุษที่ได้ถูกผนวกรวมอยู่ในงานบุญประเพณีสำคัญของชาวพวนอย่างชัดเจน ได้แก่ ประเพณีกำฟ้า และประเพณีสารทเดือนเก้า เป็นต้น

นอกจากงานประเพณีสำคัญแล้ว ยังปรากฏความเคารพหรือพิธีกรรมในระดับหมู่บ้านต่อบรรพบุรุษ ได้แก่ “ศาลปู่ตา” ซึ่งเป็นศาลสำหรับไหว้สักการะผีบรรพบุรุษซึ่งมักสร้างไว้ทุกหมู่บ้าน ตลอดจนความเชื่อเรื่องขวัญที่เป็นความเชื่อและวัฒนธรรมร่วมกันของชาวอุษาคเนย์ด้วย โดยก่อให้เกิดพิธีกรรมต่างๆ มากมายเกี่ยวกับตัวตน สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติป่าไม้ สัตว์เลี้ยง บ้านเรือน ตลอดจนสรรพสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ซึ่งอาจกล่าวไว้เป็นตัวอย่าง อาทิ

<u>กำฟ้า : เซ่นไหว้ฟ้าฝนเพื่อการทำเกษตรกรรม</u> [84]

คนพวนนับถือ “ฟ้า” หรือพญาแถน เพราะเชื่อว่าเมื่อได้ทำบุญประกอบพิธีกรรมตั้งบายศรีบูชาขอพรจากผู้รักษาฟากฟ้าแล้ว เทพยดาจะบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ซึ่งมาจากพื้นฐานความเชื่อว่าเมื่อถึงเดือนสามย่างเข้าสู่ฤดูฝนเป็นครั้งแรกในรอบปี ชาวนาชาวไร่ต้องนำปุ๋ยคอกไปใส่ในไร่นาของตนเป็นปฐมฤกษ์ จึงกำหนดวันเวลาประกอบประเพณีกำฟ้าเมื่อฟ้าร้องครั้ง

[84] บุญยงค์ เกศเทศ. (2562). **รากเหง้าเผ่าพันธุ์ในสยาม**. หน้า 119.

แรกในวันข้างขึ้นเดือน 3 ซึ่งอาจแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นถิ่น แต่มักอยู่ในช่วงระยะเวลาเดือนอ้าย ขึ้น 14 ค่ำ ถึงเดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ

คำว่า "กำ" เป็นคำพวน หมายถึงการสักการะ ประเพณีกำฟ้าจึงหมายถึงการสักการะฟ้า ถือเป็นงานบุญอันยิ่งใหญ่ประจำปีของชาวพวน ประกอบไปด้วยงานบุญพิธีกรรมและการละเล่นต่างๆ ต่อเนื่องกัน 3 วัน เนื่องจากเป็นประเพณีบูชาพญาแถน ผู้เป็นใหญ่แห่งท้องฟ้าบันดาลฝน ที่เกี่ยวข้องโดยตรงต่อวิถีชีวิตเกษตรกรรมของชาวพวนทั้งมวล

ภาพประกอบ 54 แสดงพิธีบายศรีบวงสรวงบูชาฟ้าในงานบุญกำฟ้า ตำบลบ้านหลวง อำเภอดอนพุด จังหวัดสระบุรี

ที่มา: ห้องสมุด ศูนย์วิทยพัฒนา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช นครนายก. (มปป.). ประเพณีกำฟ้า จังหวัดสระบุรี.

<u>สารทเดือนเก้า : ประเพณีแห่งความกตัญญู 4 ข้อของชาวไทยพวน</u> [85]

มีประเพณี “บุญข้าวสะ” เดือน 10 ของชาวพวนแต่โบราณ ก่อนจะเป็น “ขนมกระยาสารท” ในสารทพวน หรือ บุญเดือน 9 (แรม 14 ค่ำ เดือน 9) และ”เส่อกระจาดสารทพวน”[86] ในปัจจุบัน

[85] ถนัด ยันต์ทอง. (โพสเมื่อ 28 กรกฎาคม 2562). **สารทเดือนเก้า**. จาก https://www.facebook.com/489196851094814/posts/2847831468564662?sfns=mo

[86] เป็นคำเรียกขึ้นใหม่ให้สอดคล้องกัน คนละงานประเพณีเส่อกระจาด (ใส่กระจาด) ที่ตรงกับฤดูเทศกาลออกพรรษา คือระยะข้างแรม เดือนสิบเอ็ด

ประเพณีบุญข้าวสะของสารทพวน คล้ายคลึงกับ ประเพณีบุญห่อข้าวประดับดินของสารทลาว ซึ่งมีจุดมุ่งหมาย คล้ายกัน คือ นำห่อข้าวไปวางไว้ตามดิน เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับ ผีเปรต ผีบรรพชน ไม่มีญาติ สัมภเวสีต่างๆ

ประเพณีทานข้าวสะ หรือประเพณีเดือนสิบ เรียกว่า " การทานข้าวสะ" ปัจจุบันนี้เป็นประเพณีที่ไม่นิยมปฏิบัติกันแล้ว การทานข้าวสะนั้นเดิมใช้ปฏิบัติกัน เนื่องมาจากความเชื่อว่า เป็นการอ้อนวอนขอความอุดมสมบูรณ์ในการเกษตรกรรม เมื่อถึงเดือนสิบ ชาวบ้านจะเอาใบตองมาให้พระสงฆ์เขียนคำจารึกเป็นภาษาบาลี ขอความสวัสดี แล้วเอาไปใส่ไว้ในนา พร้อมทั้งขอข้าวพระมาปั้นเป็นเต่า แล้วตากแดดให้แห้งเสร็จแล้วก็นำไปไว้ในโอ่งข้าวสาร นอกจากนี้ยังได้นำทรายไปให้พระปลุกเสก เพื่อนำไปวางไว้ในนา และวางไว้รอบบ้าน การปฏิบัติดังนี้ก็เนื่องจากวามเชื่อว่า จะได้มีข้าวปลากินอุดมสมบูรณ์ การทำไร่ทำนาจะได้ผลดี ข้าวออกรวงอย่างเต็มที่ ปราศจากตัวแมลงเพลี้ยมารบกวนนอกจากนี้ยังเป็นความเชื่อว่า จะทำให้สิ่งไม่ดีทั้งหลายอัตรธานไปจากทุ่งนาและบ้านเรือนของตนอีกด้วย [87]

การนับถือผีการไหว้เป็นความเชื่อและพิธีกรรมเก่าของพวนและกลุ่มชาติพันธุ์ไทอื่นๆ มีมาก่อนศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธพุทธ ผีมีสองประเภท คือ ผีดีและผีร้าย ผีดีอยู่บนฟ้าคือเทวดา ผีฟ้าพญาแถน ผีร้ายอาศัยอยู่พื้นดินทั่วไปในธรรมชาติ อาจทำให้โทษได้หากทำผิดด้วยความไม่รู้ จึงต้องเอาใจใส่ปฏิบัติให้เหมาะสม เมื่อศาสนาพุทธแพร่หลาย จึงยกระดับมาเป็นการกรวดน้ำให้ผู้ตายและผีไม่มีญาติเจ้ากรรมนายเวร แต่ประเพณีความเชื่อเรื่องผีที่มีมาก่อนยังไม่หมดไป

ต่อมาไทยพวนได้รวมประเพณีความเชื่อเข้าด้วยกัน รวม “ห่อข้าวสะ” กับ “ห่อข้าวประดับดิน” และ “สลากภัตร” รวมกันเป็นงาน “เส่อกระจาดสารทพวน” โดยเมื่อเก็บเกี่ยวข้าวออกรวงขณะเปลือกอ่อน นำมาทำข้าวสะและอาหาร กาละแม ขนมกง

“พวนโบราณ”ไม่มีขนมกระยาสารทที่เป็นของไทยและเอเชียอาคเนย์ที่มีต้นทางมากจากอินเดีย คำว่า “ข้าวสะ”ของชาวพวน หมายถึงเอาข้าวมา “สะๆ” คือ "ใส่รวมกัน" มีหลายชนิด เช่น ข้าวตอก ข้าวเม่า ถั่วเขียว คั่วให้สุก เอาเปลือกออกมาผสม เรียกว่า “เอามาสะๆ รวมกันไว้” เอาไปทำบุญจึงเรียกว่า"บุญข้าวสะ" แล้วพัฒนาปรับปรุงเพิ่มเติมตามสมัยกลายเป็น “กระยาสารท” ไปในที่สุด

งานประเพณี “เส่อกระจาดสารทพวน” มีจุดมุ่งหมาย 4 ประการ คือ

---

[87] วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (ม.ป.ป.). **ชาวไทพวน**. สืบค้นเมื่อ 4 กรกฎาคม 2562. จาก https://th.wikipedia.org/wiki/ชาวไทพวน

1) นำข้าวปลาอาหาร ขนม ผลไม้ ไปทำบุญกับพระ อุทิศส่วนกุศลให้ "แม่เฒ่าเหย่อ"(เหย่อ คือ ใหญ่) หรือแม่โพสพ ที่ตัดร่างกายของแม่เฒ่า คือเมล็ดข้าวมากินนำมาถวายพระ ให้ได้ฉันข้าวใหม่

2) นำอาหารขนมผลไม้แจกจ่ายญาติพี่น้อง เรียกว่า “ไขว้สารท”

3) นำอาหารขนมผลไม้เป็น “ห่อข้าวประดับดิน” วางไว้ตามโบสถ์ โคนต้นไม้ บนพื้นดิน อุทิศให้บรรพชนที่ไม่รู้ชื่อ และให้สัตว์ต่างๆได้กิน (ปัจจุบันบางวัดไม่ให้ทำสกปรก)

4) นำอาหารขนมผลไม้ใส่กระทง พร้อมรูปปั้นคนสัตว์ต่างๆ เอาไปไว้ตามสามแยกอุทิศให้ “ผีเจียง” ผีไม่มีญาติ เปรตทั่วไป (เจียง แปลว่า หนึ่ง อาจหมายถึงบรรพชนก็ได้)

เห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายของประเพณีเส่อกระจาดสารทพวน คือ สอนให้คนพวนรู้จักความกตัญญูต่อ แม่เฒ่าเหย่อ บรรพชน และมีน้ำใจต่อญาติพี่น้อง ผีเจียง และสรรพสัตว์

- กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับวงจรชีวิต

ชาวไทยพวนมีคติความเชื่อและมีพิธีกรรมในวงจรชีวิตอีกมากมาย ตั้งแต่การเกิด การอยู่ การดอง (การแต่งงาน) การเจ็บ และการตาย เป็นต้น ในที่นี้จะยกตัวอย่างเพียงความเชื่อเรื่องการปลูกเฮือนของชาวไทยพวน

<u>ความเชื่อเรื่องการปลูกเฮือน</u> [88]

ตามคติความเชื่อของไทยพวนจะปลูกสร้างเฮือนต้องเลือกที่ให้ได้ลักษณะที่ดีที่เป็นมงคล ต้องมีผู้รู้ ผู้เฒ่าผู้แก่ไปดูที่ดูทางให้ มีวิธีดูที่ทางที่ 4 อย่าง คือ 1) ขุดหลุมให้ลึกพอประมาณ แล้วเอาใบไม้ปกหลุมไว้ 1 คืน รุ่งเช้าเปิดหลุมเอาดินขึ้นมาดมดูกลิ่นอย่างไร ถ้าดินมีกลิ่นเหม็น กลิ่นเน่าผิดกลิ่นธรรมชาติของดินเป็นอัปมงคล ปลูกเฮือนไม่ได้จะทำให้เจ็บไข้ได้ป่วย 2) นอกจากดูดิน ดมกลิ่นดิน ดูน้ำในหลุมด้วยว่า น้ำเป็นอย่างไร สีอะไรน้ำใสหรือสีเน่ามีมัน น้ำมีกลิ่นเหม็น ปลูกเฮือนไม่ได้จะเจ็บป่วย น้ำจะท่วมบ้าน 3) ปลูกเฮือน ต้องไม่ปลูกใกล้หอบ้าน เป็นขะลำ และ 4) ปลูกเฮือนที่รื้อลงจะสร้างใหม่ต้องทิ้งไว้ 1 ปี ก่อนจึงปลูกใหม่ได้

[88] วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. **เรื่องเดียวกัน**. เพิ่งอ้าง

การปลูกเฮือนต้องปลูกให้เสร็จในวันเดียว คือ ขึงศุกร์ ปลูกเสาร์ เมื่อขุดหลุมเสร็จจะใช้ของมาปิดปากหลุมกันไม่ให้สัตว์ลงไป หลุมเสาแต่ละหลุมจะมีชื่อเรียกคล้องจองกันเช่น คำสี คำดี คำมี ฯลฯ

การตัดไม้ทำเสาเฮือน จะต้องหาวันไปตัดให้ได้มงคล และไม้ที่เอามาทำเสาจะต้อง 1. ลำต้นตรง ไม่คดงอ 2. ไม้ไม่แตก ไม่กลวง เมื่อล้มไม้ลงแล้วจึงพบว่าใจไม้แตกกลวงก็จะเอามาใช้ปลูกเฮือนไม่ได้ 3. ไม้ที่จะทำเสาต้องเป็นไม้โม่แยงเงา คือ เงาของไม้ไม่ทอดลงน้ำ 4. ไม่มีกิ่งตาย มีใบดก มีมดอยู่มากๆ ถือว่าจะทำให้อยู่ดีกินดี มีความสามัคคีกลมเกลียว 5. ขณะตัดไม้ทำเสา ถ้ามีเสียงนกเค้าแม้วร้อง ตุ๊กแกร้อง แลนร้อง (ตะกวด) ฟานร้อง (เนื้อทราย) แม้ไม้จะล้มแล้วก็เอามาทำเสาไม่ได้ ถือเป็นอัปมงคล

การลงเสาเอกหรือเสาแฮกเสาขวัญ ต้องหาวันลงเสาจะต้องไม่ให้ถูกวันเก้ากอง ถือเป็นอัปมงคลก่อนยกเสาลงหลุมต้องว่าคาถานกคุ่มตีใส่หน้าเสา หัวเสาติดแผ่นทองมัดด้วยไซ ยอดกล้วย ต้นอ้อย ภายในไซจะใส่ เงิน ทอง ข้าวสาร ดอกไม้ มีการแห่รอบบริเวณเฮือน 3 รอบ พราหมณ์ หรือผู้รู้จะกระทำพิธีเดินด้วยการถือไหเกลือไหปลาร้า ชาวบ้านจะถือกบ ฆ้อเฒ่า (หลาว มีด สิ่ว ลูกแห งา)

สำหรับพิธีกรรมที่ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในพื้นที่ต่างๆ โดยรวม ได้แก่ พิธีสูตรเสื้อสูตรผ้า [89] ที่เป็นพิธีกรรมต่อชะตาที่สำคัญในเทศกาลงานบุญสงกรานต์

[89] ในที่นี้ใช้ “สูตรเสื้อสูตรผ้า” ตามฐานข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยของศูนย์มานุษยวิทยา สิรินธร (องค์การมหาชน) นอกจากนี้ยังมีเรียกชื่อ “สู่เสื้อสู่ผ้า” และ “สูตเสื้อสูตผ้า” ซึ่งคือประเพณีอย่างเดียวกัน ปัจจุบันได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาของจังหวัดนครนายก

ภาพประกอบ 55 แสดงพิธีสูตรเสื้อสูตรผ้าในงานบุญสงกรานต์ของชาวไทยพวน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ชาวบ้านจะนำหาบพาสูตร (กระบุงใส่เสื้อผ้านุ่งและเครื่องประกอบ) และถังน้ำไปตั้งเรียงไว้ พระสงฆ์จะสวดบทชัยมงคลคาถาไปพร้อมกับการทำพิธีหยดเทียนด้ายมงคล

ที่มา: ถ่ายภาพโดยกิติศักดิ์ เยาวนานนท์

- กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับขวัญ

คำว่า “ขวัญ” ตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 กล่าวว่า “ขวัญ หมายถึงผมหรือขนที่ขึ้นเวียนเป็นก้นหอย; มิ่งมงคล, สิริ, ความดี เช่น ขวัญข้าว ขวัญเรือน; สิ่งที่ไม่มีตัวตน เชื่อกันว่ามีอยู่ประจำชีวิตของคนตั้งแต่เกิดมา ถ้าขวัญอยู่กับตัวก็จะเป็นสิริมงคล เป็นสุขสบาย จิตใจมั่นคง ถ้าคนตกใจหรือเสียขวัญ ขวัญก็จะออกจากร่างไป เรียกว่า ขวัญหาย ขวัญหนี ขวัญบิน เป็นต้น ทำให้คนนั้นได้รับผลร้ายต่างๆ และอนุโลมใช้ไปถึงสัตว์หรือสิ่งของบางอย่าง เช่น ช้าง ม้า ข้าว เรือน ฯลฯ ว่ามีขวัญเช่นเดียวกับคนเหมือนกัน”

สุจิตต์ วงษ์เทศ ได้อธิบายเรื่องขวัญว่าหมายถึงส่วนไม่เป็นตัวตน มองไม่เห็น จับต้องไม่ได้แต่เคลื่อนไหวได้ มีหลายหน่วยสิงสู่อยู่ส่วนต่างๆของร่างกาย บนศีรษะกลางกระหม่อมเรียก จอมขวัญ มีรูปร่างแบบลายขดก้นหอยหรือลายนิ้วมือ ซึ่งคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ราว 2,500 ปีมาแล้ว เขียนรูปขวัญไว้บนภาชนะวัฒนธรรมบ้านเชียง ส่วนการทำขวัญ เป็นพิธีกรรมง่ายๆที่แสดงความผูกพันและความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติ ภายในชุมชนสังคมเกษตรกรรม แต่เมื่อรับศาสนาพราหมณ์กับพุทธเข้ามาจากอินเดียราว พ.ศ. 1000 จึง

ผสมผสานปรับเปลี่ยนให้ซับซ้อนขึ้น ทั้งในข้อมูลว่าพิธีบวชนาค เป็นพิธีกรรมพื้นเมืองอุษาคเนย์ที่ไม่มีในอินเดียอีกด้วย [90]

ภาพประกอบ 56 แสดงลวดลายรูปก้นหอยที่สันนิษฐานว่าเป็นลายขวัญ บนภาชนะดินเผาสำหรับใช้ในพิธีกรรมของวัฒนธรรมบ้านเชียง ราว 2,500 ปีมาแล้ว

ที่มา: สุจิตต์ วงศ์เทศ, ""ขวัญ" ความเชื่อในศาสนาผีฯ", ในมติชนออนไลน์, โพสเมื่อ กรกฎาคม 2560,

ความเชื่อเรื่องขวัญเป็นลักษณะร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ไททั้งในประเทศไทยและประเทศใกล้เคียง ทั้งในอินเดีย จีน พม่า เป็นต้น พิธีกรรมเรียกขวัญ เป็นพิธีกรรมเก่าแก่และมีบันทึกในพงศาวดารและวรรณกรรมโบราณ [91] โดยความเชื่อเรื่องขวัญและพิธีทำขวัญที่พบในประเทศไทยอาจกล่าวอย่างสังเขปได้ดังนี้

- *ความเชื่อเรื่องขวัญและพิธีทำขวัญในภาคกลางของไทย*

คนไทยภาคกลางมีการบันทึกการทำขวัญให้เกิดสิริมงคลและเป็นกำลังใจ มักมีพีธีทำขวัญในแต่ละช่วงวัยของชีวิตและช่วงที่ชีวิตมีความเปลี่ยนแปลงได้แก่ การทำขวัญเด็กการทำขวัญเดือน การทำขวัญนาค การทำขวัญบ่าวสาว อย่างไรก็ตาม ความนิยมในการทำขวัญลดลงมากโดยเฉพาะในสังคมเมืองที่ยังคงอยู่คือการทำขวัญนาคพิธีทำขวัญนาคมีผู้เข้าร่วมพิธีคือ นาค พ่อ และแม่ของนาค หมอทำขวัญและญาติมิตร นอกจากนี้ ยังมีการทำขวัญพืชและสัตว์ที่สัมพันธ์กับคน เป็นการทำขวัญเพื่อเสริมความเชื่อมั่น รำลึกถึงบุญคุณและเป็นสิริมงคล การทำ

[90] สุจิตต์ วงศ์เทศ. (โพสเมื่อ กรกฎาคม 2560). **"ขวัญ" ความเชื่อในศาสนาผี "ขรรค์ชัย – สุจิตต์" ชวนฟังปี พาทย์สาธิต "ทำขวัญนาค" รับเข้าพรรษา**". จาก https://www.matichon.co.th/education/news_595280

[91] รุจินาถ อรรถสิษฐ. (2550). **"ขวัญ : ขวัญชีวิตของคนไทย"**. กลุ่มงานการแพทย์พื้นบ้านไทย สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ (สวสส.). จาก http://www.shi.or.th/download/169/

ขวัญสัตว์มักเป็นสัตว์ที่มีคุณประโยชน์ต่อคนและต่อส่วนรวมได้แก่ การทำขวัญข้าว การทำขวัญควาย การทำขวัญช้าง ขณะที่การทำขวัญสิ่งของ ได้แก่ การทำขวัญเรือน การทำขวัญเสา การทำขวัญเกวียน และการทำขวัญพระพุทธรูป เป็นต้น

- *ความเชื่อเรื่องขวัญและพิธีฮ้องขวัญในภาคเหนือของไทย*

ในสังคมภาคเหนือสืบต่อความเชื่อเรื่องขวัญมาช้านาน ทั้งชาวไทยใหญ่ ไทยลื้อ ไทยเขิน ฯลฯ รวมทั้งสังคมภาคเหนือตอนล่างมีความเชื่อว่าขวัญเป็นสิ่งที่อยู่ในร่างกายทุกคน ชาวล้านนามีคำเรียกลักษณะขวัญ ที่อยู่กับเนื้อกับตัวว่า “รู้คิง” หมายถึงอาการของคนที่รู้เรื่อง รู้สึกตัว มีความรู้สึกเข้าใจทุกอย่าง ทุกขณะพูดและทำการใดก็รู้สติ ขวัญเป็น พลังแฝงในจิตใจเป็นนามธรรม ดูแลควบคุมกายจิตใจและวิญญาณให้มีดุลยภาพ ชาวล้านนามีพิธีกรรมโบราณ เรียกว่า “พิธีฮ้องขวัญ” หมายถึง พิธีเรียกขวัญให้กลับคืนสู่ร่างเดิม พิธีฮ้องขวัญเป็นการผสมผสานระหว่างความเชื่อเรื่องขวัญกับศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ พิธีฮ้องขวัญจะทำในโอกาสที่ชีวิตมีการเปลี่ยนแปลงหรือมีเหตุต้องจากบ้านไปไกล มีความเจ็บป่วยและเกิดอุบัติเหตุหรือในกรณีที่มีบุคคลสำคัญมาเยี่ยมเยือนบ้านเมือง พิธีกรรมฮ้องขวัญของชาวล้านนามักปฏิบัติร่วมกับ พิธีกรรมสะเดาะเคราะห์ (ส่งเคราะห์) และพิธีสืบชะตา โดยจะมีปฏิบัติต่อเนื่องกัน โดยเริ่มจากการสะเดาะเคราะห์ การสืบชะตาและการเรียกขวัญ พิธีฮ้องขวัญ ยังคงปฏิบัติกันอยู่ในสังคมล้านนา ทั้งชนเผ่าชาวไทยล้านนาและชาวเหนือตอนล่าง มีบทบาทเป็นพิธีกรรมแสดงความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคม สร้างเสริมกำลังใจและขัดเกลาจริยธรรมและพฤติกรรมคนในสังคม พิธีเรียกขวัญหรือพิธีทำขวัญของ ชาวเหนือมีหลายลักษณะ ได้แก่ การเรียกขวัญเด็ก (การทำขวัญ) ขวัญลูกแก้ว (นาค)ขวัญนาค ขวัญสามเณร ขวัญผู้ป่วย ขวัญบ่าวสาว ขวัญผู้ที่จะเดินทางไกล ขวัญผู้ที่มาเยือน ขวัญผู้ใหญ่บ้านและอาจารย์วัด ขวัญข้าว ขวัญช้าง ขวัญวัวควาย ขวัญเรือน ขวัญเสา ผู้ที่เข้าร่วมพิธีเรียกขวัญมี หมอขวัญเจ้าของขวัญญาติพี่น้องที่เข้าร่วมพิธีเรียกขวัญ อุปกรณ์ประกอบพิธีกรรมมีเครื่องบายศรี

ภาพประกอบ 57 แสดงคำว่า “ขวัญ” ในภาษากลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ

ที่มา: นลิน สินธุประมา, “การเดินทางของ “ขวัญ””, ในมิวเซียมสยาม, อัพเดทเมื่อ เมษายน 2562,

- *ความเชื่อเรื่องขวัญและพิธีสู่ขวัญในภาคอีสานของไทย*

ชาวอีสานมีความเชื่อเรื่องขวัญมาแต่โบราณ ขวัญเป็นสิ่งไม่มีตัวตน มีประจำชีวิตของคนและสัตว์ตั้งแต่เกิด หากมีเหตุที่ทำให้ขวัญไม่ดีเช่น ความเจ็บป่วย ไปทำงานต่างถิ่น หรือมีเหตุให้ตกใจเสียใจ ขวัญจะหนีออกจากตัวตน จะต้องทำการเรียกขวัญ ชาวอีสานเรียก “พิธีสู่ขวัญ” หรือ “พิธีสูตร (สูด) ขวัญ” บางทีเรียกการบายศรีสู่ขวัญ หรือ การบายศรีสูตรขวัญ (สูตรเป็นคำเก่าแก่ของชาวอีสานแปลว่า การสวด) เพื่อให้ขวัญกลับมาอยู่กับตัวให้มีกำลังใจ ส่งเสริมจิตใจให้ดี ชาวอีสานมีพิธีบายศรีสู่ขวัญหลายประเภทตามโอกาสและกรณี อาทิการสู่ขวัญเด็ก การสู่ขวัญแม่อยู่กรรม การสู่ขวัญแม่มาน การสู่ขวัญแม่ออกกรรม การสู่ขวัญนาค การสู่ขวัญบ่าวสาว การสู่ขวัญ คนเจ็บป่วย การสู่ขวัญพระเณร การสู่ขวัญวัวควาย การสู่ขวัญช้าง การสู่ขวัญนา การสู่ขวัญลาน การสู่ขวัญข้าว การสู่ขวัญเล้า การสู่ขวัญเกวียน การสู่ขวัญก่องข้าว การสู่ขวัญเฮือน การสู่ขวัญผู้ใหญ่ การสู่ขวัญผู้กลับจากทางไกล การสู่ขวัญผู้ที่จะจากไปไกล การสู่ขวัญผู้มาเยือน ฯลฯ การสู่ขวัญแต่ละอย่างจะมีคำสูตรขวัญ (บทสูตรขวัญหรือบทสวดขวัญ) ที่แตกต่างกันออกไป คำสูตรขวัญหรือคำเรียกขวัญแต่งแบบร้อยกรอง สำนวนไพเราะและมักเป็นคติสอนใจ

- *ความเชื่อเรื่องขวัญและพิธีสู่ขวัญในภาคใต้ของไทย*

ชาวไทยภาคใต้มีความเชื่อเรื่องขวัญเช่นเดียวกับชาวไทยภาคอื่น มีการเอ่ยถึงการทำขวัญข้าว การทำขวัญนาค การทำขวัญบ่าวสาว แต่ไม่มีข้อมูลที่ชัดเจนนัก การทำขวัญของชาวไทยภาคใต้ที่มีการปฏิบัติและสืบทอดต่อเนื่อง คือ “การทำขวัญเรือ” การทำขวัญเรือมีการจำแนกเป็นพิธีทำขวัญเรือประมงหรือพิธีทำขวัญเรือยาวพายแข่ง พิธีทำขวัญเรือประมงมักประกอบพิธีกรรมก่อนที่จะนำเรือออกไปใช้ในแม่น้ำหรือทะเล นิยมทำในวันเสาร์หรือวันอังคาร เพราะถือว่าเป็นวันแข็ง บุคคลที่เข้าร่วมในพิธีทำขวัญเรือ คือ หมอขวัญ เจ้าของเรือและครอบครัว

ของเจ้าของเรือ ลูกเรือ การทำขวัญเรือมักไม่มีบุคคลภายนอกหรือเพื่อนบ้านเข้าร่วมพิธีกรรม บทบาทของพิธีทำขวัญเรือ มี 3 บทบาท คือ บทบาทเชิงจิตวิทยา บทบาททางวัฒนธรรมและเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันวิถีชีวิตและสังคมเปลี่ยนแปลงไป ทำให้พิธีทำขวัญเรือลดความสำคัญลงและสูญหายไปในบางพื้นที่

กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับขวัญ ซึ่งมีลักษณะร่วมกันของกลุ่มชาติพันธุ์ไททั้งในประเทศไทยและประเทศใกล้เคียง ทั้งในอินเดีย จีน พม่า เป็นต้น รวมทั้งพิธีกรรมเรียกขวัญ ส่วนผู้ประกอบพิธีผู้ชายเรียกว่า หมอพร เครื่องทำพิธีสู่ขวัญที่คล้ายคลึงกันไม่ว่าจะทำพิธีสู่ขวัญใดๆ มักได้แก่

- พาขวัญหรือพานบายศรี มีหลายประเภท อาทิ บายศรีนมแมว บายศรีปากขาม ฯลฯ
- ทำกรวยดอกไม้และด้ายสายสิญจน์
- ข้าว อาจเป็นข้าวสาร ข้าวเหนียว บางกรณีใช้ข้าวตอก
- ไก่ต้มหนึ่งคู่
- เหล้าไหหนึ่ง
- ขนมบางอย่าง เช่น ขนมต้มขาว ขนมต้มแดง หรือข้าวต้มมัด
- น้ำขมิ้นส้มป่อยใส่ขันเงิน สำหรับประพรม

2.4.7 **ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทศิลปะพื้นถิ่น**

ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทศิลปะพื้นถิ่นหมายถึง ภูมิปัญญาด้านการแสดง, ศิลปะการต่อสู้, การละเล่นพื้นบ้าน, กีฬาพื้นบ้าน เป็นต้น โดยการแสดงและการละเล่นพื้นที่บ้านของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนส่วนใหญ่มักใช้แสดงหรือละเล่นในช่วงเทศกาลงานบุญสำคัญต่างๆ อาทิ เทศกาลบุญกำฟ้า เทศกาลบุญสงกรานต์ เป็นต้น

<u>ศิลปะการแสดง</u>

การแสดงที่เป็นอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ของชาวพวนคือ ลำพวน ซึ่งเป็นเป็นการแสดงความสามารถทางภาษาและศิลปะการขับร้องทำนองขับขาน พบทุกกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนที่เป็นกรณีศึกษาในครั้งนี้ ขณะที่ศิลปะการแสดงอื่นๆ ส่วนใหญ่ได้ถูกประดิษฐ์ขึ้นใหม่เพิ่มเติม ซึ่งหากประดิษฐ์ขึ้นโดยกลุ่มชุมชนของตนเองก็จะมีลักษณะเรียบง่าย ได้รับอิทธิพลจากการฟ้อนรำของภาคอีสาน เช่น การระบำพวน หรือได้รับอิทธิพลการละเล่นของภาคกลาง เช่น การลำตัดพวน เป็นต้น แต่หากประดิษฐ์ขึ้นโดยสถาบันการศึกษา อาทิ วิทยาลัยนาฏศิลป์ประจำพื้นที่ต่างๆ ก็จะมี

การปรับปรุงดัดแปลงให้มีความสวยงามตามแนวคิดและวัตถุประสงค์ในการจัดงานงานนั้นๆ อาทิ เซิ้งไทยพวน, ฟ้อนพวน เป็นต้น

การลำพวน [92]

รองศาสตราจารย์เด่นดวง พุ่มศิริ ผู้เชี่ยวชาญด้านการละเล่นและการแสดงพื้นบ้านของไทย ได้ให้ความหมายของคำว่า ลำ ว่า “ลำ คือ เนื้อร้องในใจความต่างๆ กัน เช่น ลำไหว้ครู ลำเกี้ยว ลำสาด ลำว่า ลำด่า ลำลอย เป็นต้น” [93] ดังนั้น ลำพวน จึงควรมีความหมายว่า เนื้อร้องพวน คือ เพลงของพวน นั่นเอง

ลำพวน เป็นศิลปะและวรรณคดีพื้นบ้านที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษของชาวพวน เรียก คนลำ ว่า หมอลำพวน โดยผู้ที่ลำจะนั่งกับพื้น ดนตรีที่ประกอบในการลำคือแคน ผู้เป่าแคนเรียกว่า หมอแคนคำกลอนที่ใช้ลำนั้นมีทั้งที่แต่งมาแต่โบราณ และทั้งที่นึกคิดขึ้นขณะลำ (ด้นสด) ทำนองการลำของหมอลำพวนจะร้องเป็นท่อนๆ คล้ายบทสวนเป็นวรรคๆ แต่ละวรรคจะประกอบด้วยทำนองขึ้นๆลงๆในแบบแผน พอสิ้นวรรคหนึ่งๆ ทั้งเสียงแคนและสียงลำจะหยุดเป็นห้วงๆ

บทลำนำเป็นคำพูดที่ผูกร้อยด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ เฉียบแหลมด้วยปัญญาหรือ ที่เรียกว่า ผญา คล้ายกับ คำร้อยกรองในภาษาไทย มีลักษณะเป็นปริศนาให้คิด เป็นคำสอน เป็นแนวทางปฏิบัติในการดำรงชีวิต เป็นคำอำนวยพรที่สอดแทรกไว้ในเรื่องราวที่จะขับลำนำหรือลำพวนในแต่ละโอกาส อาทิเช่น ประวัติความเป็นมา เรื่องเล่านิทาน การแสดงออกของความรัก การตัดพ้อต่อว่าหรือเสียดสีค่อนแคะกัน ความอาลัยอาวรณ์จากการสูญเสีย หรือพลัดพรากซึ่งกันและกัน

เนื้อหาเรื่องราวมักเกี่ยวกับการถามข่าวคราวสารทุกข์สุขดิบ คำสอน บทเกี้ยวพาราสีหรือการกล่าวชื่นชมผูกสมัครรักใคร่ต่อกัน และยังมีการลำแบบปะคารมโต้ปฏิภาณของผู้ลำด้วยกันเองเรียกว่า การลำซิงซู้ หรือ ลำซิงซู้ โดยผู้ลำฝ่ายชายกล่าวคารมโวหารแสดงความฉลาดปราดเปรื่อง ฝ่ายหญิงจะลำแก้บทกลอนลำ ทดสอบปฏิภาณไหวพริบของฝ่ายชาย

ลำพวน สามารถแสดงได้แทบทุกโอกาสงาน หากเป็นงานบุญต่างๆ หรือเทศกาล เมื่อมีการแสดงหมอลำพวนที่อาจแยกเป็นฝ่ายชายและฝ่ายหญิง คำร้องคำลำประเภทเกี้ยวพาราสี เรียกเสียงครึกครื้นเฮฮา เป็นที่สนุกสนานครื้นเครงเป็นการลำร้องโต้ตอบกันในเชิงส่วนงานอื่นๆเช่น งานศพคนตาย หรือที่เรียกเป็นภาษาพื้นบ้านว่า “งันเฮือนดี” เป็นการไปช่วยบ้าน

---

[92] วีวีระพงศ์ มีสถาน. (2539). **สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์พวน**. หน้า 29.

[93] กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. (ม.ป.ป.). **ลำตัด**. ใน มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. จาก http://ich.culture.go.th/index.php/th/ich/performing-arts/236-performance/349

งาน อยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพ ก็จะมีลำพวนเพื่อไม่ให้เงียบเหงา โดยการวานหรือจ้างหมอลำพวน ให้มาลำพวนในงานนั้น ๆ ปัจจุบันการแสดงหมอลำพวนพื้นบ้าน หาชมได้ยากนักเพราะผู้ที่ร้องลำและหมอแคนมีน้อยลูกหลานก็ไม่มีใครสืบทอดเพราะปัจจุบันนี้การร้อง เต้น ก็เปลี่ยนแปลงไปมาก เยาวชนนิยมเลียนแบบตะวันตกเป็นส่วนใหญ่ จึงหาคนสืบทอดภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษ สั่งสมมาเป็นเวลายาวนานได้ยาก

ลักษณะพิเศษของลำพวน มี 3 ประการ คือ

1. สถานที่แสดงหมอลำพวนไม่ต้องสร้างเวทีแสดง

2.ทำนองการลำหมอลำพวนมีท่วงทำนองครั่ำครวญออดอ้อนนุ่มนวลและอ่อนหวานฟัง

เสียงคนและเสียงแคนจะหยุดหายไป เมื่อสิ้นสุดของแต่ละวรรค การลำเมื่อเริ่มวรรคใหม่ ทั้งเสียงคนลำและเสียงแคนจะเริ่มขึ้นพร้อม ๆ กัน

3. คนลำไม่แสดงท่าทางประกอบเพราะทำนองลำพวน จังหวะไม่กระชั้นหรือเร่งเร้า

ก่อนการแสดงทุกครั้งหมอลำและหมอแคน จะต้องทำพิธีที่เรียกว่าการไหว้ครูเสียก่อน โดยผู้ที่มีอาวุโสที่สุดจะเป็นผู้จัดเตรียมอุปกรณ์ในการแต่งเครื่องไหว้ครูให้ครบ โดยอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดเครื่องไหว้ครูนั้นประกอบไปด้วย ขันธ์ 5 ดอกไม้ เงิน 12 บาท เหล้า หมากพลู บุหรี่ เป็นต้น

คุณสมบัติของผู้ประกอบพิธีกรรม

1.ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการแสดงลำพวนเป็นอย่างดี

2. สามารถให้คำแนะนำอบรมสั่งสอนตักเตือนผู้อื่นได้

3. ต้องปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม

4. เป็นบุคคลที่สังคมยอมรับนับถือ

5. เป็นผู้มีความเหมาะสมทั้งด้านวัยวุฒิและคุณวุฒิ

ลำพวนเป็นการแสดงพื้นบ้านในงานเทศกาลต่างๆ และมักลำในหมู่ชาวพวนด้วยกันเอง ภาษาที่ใช้ลำนั้นฟังยากเพราะต้องประสมอิงเข้ากับทำนองลำ ทำให้ผู้ฟังที่ไม่ใช่เจ้าของภาษาไม่ทราบความหมาย ทำให้ไม่มีการว่าจ้างลำพวนในวงกว้าง ผู้สนใจที่จะสืบทอดน้อยลงเป็นลำดับ แต่ในปัจจุบันได้มีการประยุกต์บทกลอนคำร้องและทำนองให้กระชับฉับไวสำหรับใช้ในการแสดงต่อสาธารณะมากยิ่งขึ้น

ลำตัดพวน [94]

ลำตัดพวนเป็นศิลปะการแสดงที่คิดเพิ่มเติมขึ้นมาในภายหลัง คือ การนำภาษาพวนมาใส่ในคำร้องของการแสดงลำตัด หรือการนำเอาเพลงพื้นบ้านหลายชนิดมาตัดรวมเข้าเป็นบทเพลง โดยเนื้อเพลงและทำนองเพลงที่นำมาให้ลูกคู่รับมีจังหวะและทำนองที่สนุกสนานตามลักษณะของลำตัดอยู่แล้ว หรืออาจดัดแปลงเป็นฉ่อยภาษาพวนก็ได้ เพื่อเพิ่มความสนุกสนานให้เหมาะสำหรับการแสดงสาธารณะ แตกต่างไปจากการลำพวนแบบเดิมที่มักแสดงอยู่ในกลุ่มชาวพวนด้วยกันในโอกาสต่างๆ อย่างไรก็ตามการแสดงลำตัดพวนนับเป็นการเผยแพร่ภาษาพวนไปด้วย

ภาพประกอบ 58 แสดงการระบำของชุมชนไทพวน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ในเทศกาลงานสงกรานต์ประจำปี พ.ศ.2557 ณ วัดปทุมวงษาวาส (วัดใหม่) ตำบลเกาะหวาย

ที่มา: ถ่ายภาพโดยกิติศักดิ์ เยาวนานนท์

[94] เรียบเรียงจาก กองกิจการเครือข่ายทางวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2559). **ชุมชนต้นแบบสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์**. (มปท.). หน้า 65. และ เทพิกา รอดสการ. (2560). **ลำพวน**. โครงการบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประจำปีงบประมาณ 2560 หน้า 7.

ภาพประกอบ 59 แสดงการแสดงลำตัดพวน ภายในงานมอบโล่เกียรติยศและเงินรางวัลให้กับชุมชนต้นแบบสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ซึ่งจัดโดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรม

ที่มา : กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2559). ชุมชนต้นแบบสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์. หน้า 65.

เซิ้งไทยพวน เซิ้ง หมายถึง การร้องรำทำเพลงแบบพื้นเมืองอีสาน ลีลาและจังหวะการร่ายรำจะรวดเร็วกระฉับกระเฉง เซิ้งไทยพวนจึงเป็นการแสดงนาฏศิลป์พื้นเมืองที่ได้คิดค้นท่าฟ้อนรำที่ ผสมกับลักษณะบุคคลิกชอบสนุกสนานร่าเริงของชาวอีสาน พบได้ในกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตำบลบ้านผือ อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี

ฟ้อนพวน ฟ้อน หมายถึง ระบำที่มีนักแสดงพร้อมกันเป็นหมู่ เป็นศิลปะการร่ายรำที่มีลีลาเฉพาะในท้องถิ่นล้านนา ที่มีการเคลื่อนไหวแขนขายืดยุบเข่าตามจังหวะเพื่อความอ่อนช้อยสวยงาม การฟ้อนพวนเป็นศิลปะการแสดงของวิทยาลัยนาฏศิลปลพบุรี ประดิษฐ์ขึ้นในปี พ.ศ.2544 เป็นการแสดงที่สื่อถึงหญิงสาวชาวไทยพวนร่วมกันฟ้อนเฉลิมฉลองในงานประเพณีของหมู่บ้าน

ภาพประกอบ 60 แสดงการฟ้อนไทพวน ประดิษฐ์และออกแบบโดยชมรมนาฏศิลป์ จังหวัดหนองคาย จากนั้นวิทยาลัยนาฏศิลป์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้นำไปเผยแพร่ต่อ

ที่มา: http://www.isan.clubs.chula.ac.th/folkdance/

ภาพประกอบ 61แสดงการฟ้อนพวน ของวิทยาลัยนาฏศิลปลพบุรี ประดิษฐ์ขึ้นในปี พ.ศ.2544

ที่มา: ศูนย์กลางข้อมูลทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. (เผยแพร่เมื่อ มิถุนายน 2555).

<u>การละเล่นพื้นบ้าน</u>

การละเล่นพื้นบ้านของชาวไทยพวนมักจะอยู่ในช่วงเทศกาลงานบุญใหญ่ที่มีข้อกำหนดให้พัก จากงาน อาทิ ในช่วงกำฟ้า กำสงกรานต์ เป็นต้น การละเล่นที่เป็นที่นิยมได้แก่ เล่นผีนางกวัก ผีลิงลม ผีนางด้ง ผางสาก ผีนางข้อง ฯลฯ ซึ่งอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการละเล่นมักเป็นเครื่องไม้เครื่องมือง่ายๆที่ใช้ในชีวิตประจำวัน อาทิ ผีนางกวักที่ลำตัวทำมาจากกวักทอผ้า ส่วนหัวทำจากน้ำเต้า หรือผีนางด้งที่ทำมาจากกระด้งร่อนข้าว เป็นต้น ในที่นี้ยกตัวอย่างการละเล่นผีนางกวัก

การละเล่นผีนางกวัก เป็นการละเล่นพื้นเมืองที่พบได้ในกลุ่มวัฒนธรรมล้านนา - ล้านช้างบางชุมชน โดยทางภาคเหนือเรียกว่าเล่นผีบ่ากวัก กลุ่มวัฒนธรรมลาวครั่งในท้องที่อำเภอเดิมบางนางบวช จังหวัดสุพรรณบุรี และอำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม ก็พบการละเล่นชนิดนี้ในช่วงสงกรานต์เช่นกัน [95] ขณะที่ชาวไทยพวนมักจะเล่นผีนางกวักจะเล่นกันในช่วงสงกรานต์ และช่วงประเพณีกำฟ้าของชาวพวน โดยกวักและข้าวของที่ใช้ทำนางกวักต้องเป็นของแม่หม้าย ส่วนคนจับกวัก (คนอัญเชิญ) ต้องเป็นแม่หม้าย เดิมมักเล่นตามทางสามแพร่ง เชิญผีทางหลวง ผีทั่วไป คนที่เพิ่งตาย เมื่อเชิญวิญญาณมาแล้วก็จะถามคำถาม มีทั้งเวลาเรื่องธรรมชาติ การเล่าเรียน เรื่องลูกหลาน เรื่องทั่วไป เขียนคำตอบบนดินบ้าง เขียนในกระด้งใส่ทรายบ้าง คำถามเป็นลักษณะ ถาม-ตอบ ใช่-ไม่ใช่ การเล่นผีนางกวักเป็นพื้นที่หนึ่งของการพบปะกันของคนหนุ่มสาว เมื่อก่อนจึงมักจะเล่นตอนกลางคืน ปัจจุบันเล่นได้ทั้งกลางวันและกลางคืน ส่วนมากเป็นการเล่นสาธิตในงานประเพณี [96]

วัสดุหลักที่ใช้ทำผีนางกวัก คือ กวัก หรือ มะกวัก ทำจากไม้ไผ่นำมาสานเป็นลายตาหกเหลี่ยม ทรงสูงลักษณะเป็นทรงกระบอก คล้ายชะลอมปากผาย โดยมีความกว้างของทรงกระบอกมีหลายขนาดขึ้นกับผู้ใช้ ด้านหัวมักทำให้ปลายบานออกคล้าย ข้อง ส่วนด้านท้ายมีรูอยู่กึ่งกลางสำหรับสอดกับหางเห็น

ภาพประกอบ 62 แสดงกวักหรือมะกวัก ที่ทำจากไม้ไผ่ ใช้สวมหางเห็น
สำหรับกวักเส้นด้ายฝ้ายออกจากระวิง

ที่มา: https://www.gotoknow.org/posts/359266

[95] ข่าวสดออนไลน์. (โพสเมื่อ มีนาคม 2560). **นครปฐม ค้นพบทายาทคนสุดท้ายตำนานผีนางกวัก**. จาก http://www.khaochad.com/85772?r=1&width=1280

[96] ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (ม.ป.ป.). **บทความวิชาการ ร้อยของ ร้อยเรื่อง ร้อยเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น**. ใน ฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย. จาก https://db.sac.or.th/museum/article/66

ภาพประกอบ 63 แสดงวัสดุหลักที่ใช้ทำผีนางกวักคือ กวักทอผ้า ซึ่งมีทั้งการตกแต่งแบบเรียบง่าย และประดิษฐ์ประดอยคล้ายคนจริง

ที่มา: ข่าวสดออนไลน์. (โพสเมื่อ มีนาคม 2560). นครปฐม ค้นพบทายาทคนสุดท้าย ตำนานผีนางกวัก.

ภาพประกอบ 64 แสดงการสาธิตวิธีการละเล่น “นางกวัก” ที่ใช้ในการละเล่นช่วงเทศกาลงาน ประเพณีกำฟ้า ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

ที่มา: ศูนย์มานุษยวิทยา สิรินธร (องค์การมหาชน). (2561). การเล่นนางกวัก ไทยพวน บ้านทราย. ใน ฐานข้อมูลประเพณีท้องถิ่นในประเทศไทย

3. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

3.1 แนวคิดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

3.2 องค์ประกอบทางทัศนศิลป์ (Element of Visaul Arts)

3.3 ทฤษฎีการรับรู้ของเกสตอลท์ (Visual Perception in Design : Gestalt Theory)

3.4 ทฤษฎีรูปทรงนิยม (Formalism Theory)

3.5 ทฤษฎีการเลียนแบบ (Immitationalism Theory)

3.1 แนวคิดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Visual Culture Identity)

อัตลักษณ์ (Identity) เป็นคำที่ถูกพูดถึงโดยทั่วไปในปัจจุบัน ทั้งในระดับโลก ระดับสากล ระดับท้องถิ่น และระดับบุคคล โดยอัตลักษณ์ไม่เพียงแต่จะเป็นประเด็นทางวิชาการที่กำลังได้รับความสนใจมากขึ้น ในฐานะที่เป็นเครื่องมือทางความคิดเพื่อที่จะเข้าใจการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมืองให้ชัดเจนเท่านั้น หากแต่ยังเป็นเรื่องราวในชีวิตประจำวันไม่ว่าจะเป็นมิติของชาติพันธุ์ ชนชั้น ศาสนา และสถานภาพทางครอบครัว

Stryker, S., & Burke, P. J. [97] ให้คำนิยามคำว่า อัตลักษณ์ หรือ Identity ว่าเป็นหน่วยเล็กๆ ในการศึกษาทางสังคมวิทยา ซึ่งเชื่อมโยงเรื่องของทัศนคติที่มีต่อตัวตนหรือเอกลักษณ์เป็นความสัมพันธ์ในเชิงบทบาทหน้าที่ และพฤติกรรมอันเกิดจากบทบาทของบุคคล นักทฤษฎีอัตลักษณ์ได้ตั้งข้อโต้แย้งกันว่าตัวตนคือ การรวมตัวกันของอัตลักษณ์ ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของลักษณะเฉพาะ เช่นเดียวกับการที่เราตอบคำถามตัวเองว่า “ตัวฉันคือใคร”แล้วก็ได้จะได้คำตอบว่า “ฉันเป็นหมอ” “ฉันเป็นตำรวจ” เป็นต้น ซึ่งคำตอบเหล่านี้จะเชื่อมโยงกับบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของแต่ละบุคคล

อัตลักษณ์ท้องถิ่นเกิดจากสิ่งต่างๆ ที่ถูกสร้างขึ้นในละพื้นที่ เช่น ตราสัญลักษณ์ คำขวัญ สัญลักษณ์ประจำท้องถิ่น ประเพณี การแต่งกาย ภาษาที่ใช้พูด สถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่สังคมได้สร้างขึ้นจนกลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นของแต่ละพื้นที่ [98] ปัจจุบันการเคลื่อนไหวของสังคมแนวใหม่ (New Social Movement) พยายามที่สร้างหรือแสดงอัตลักษณ์ โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงค่านิยมและพัฒนาทางเลือกสำหรับวิถีชีวิตด้วยการสร้างนวัตกรรมทางวัฒนธรรมและสร้างสรรค์ วิถีชีวิตแบบใหม่ (Creation of New Life Style) [99] อัตลักษณ์จึงเป็นเครื่องมือทางกระบวนทางสังคมใหม่ที่ชุมชนนำมาสร้างความรู้ความเข้าใจทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมซึ่งถือเป็นเรื่องราวในชีวิตประจำวันของตนกับ ชุนชนรายรอบ

---

[97] Stryker, S., & Burke, P. J. (2000). The past, present, and future of an identity theory.

[98] ทินวงษ์ รักอิสสระกุล,ธัญญธร อินทร์ท่าฉาง. (2554). **การศึกษาอัตลักษณ์ท้องถิ่นประจำภาคเหนือตอนล่างเพื่อออกแบบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ของที่ระลึก**.

[99] ณฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. (2553). **อัตลักษณ์ชุมชน**.

Stuart Hall [100] ได้อธิบายถึงการเกิดอัตลักษณ์ในวงจรวัฒนธรรม (Circuit of Culture) ว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร ใครผลิตอะไรขึ้นมา จนเกิดการสร้างเอกลักษณ์มีกระบวนการอย่างไร และจุดหยุดยั้งอยู่ตรงไหน หรือจะแปรเปลี่ยนไปเมื่อใด ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

1) การผลิต (Production) แต่ละบุคคลสร้างความหมายและแลกเปลี่ยนความหมาย จากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม โดยความหมายจะถูกผลิตขึ้นจากสื่อที่มีทั้งความหลากหลายและแตกต่างกัน

2) การบริโภค (Consumption) ทางวัฒนธรรมมีความหลากหลายของความหมาย โดยมีความหมายจากการตีความหรือเป็นภาพตัวแทนได้มากกว่าหนึ่งความหมาย

3) อัตลักษณ์ (Identity) เป็นการแสดงออกต่อตนเองเกี่ยวกับคำถามว่า “เราเป็นใคร?”“เรารู้สึกอย่างไร?” และ “เรารู้สึกร่วมในกลุ่มไหน?”

4) กฎระเบียบ (Regulation) ความหมายทางวัฒนธรรมไม่ได้เป็นเพียงสิ่งที่ฝังอยู่ในความคิด แต่ก่อรูปเป็นปฏิบัติการของกฎระเบียบในสังคม (Regulate Social Practice) ที่มีความสำคัญในการให้ความหมายต่อโลกของมนุษย์ และให้วิธีการใช้ความหมายนั้นในปฏิบัติการประจำวัน

5) ภาพตัวแทน (Representation) เป็นการประกอบสร้างความหมายผ่านภาษาโดยใช้สัญญะเพื่อสื่อสารอย่างมีความหมายกับผู้อื่น และสามารถใช้สัญญะเพื่อการอ้างอิงถึงโลกความจริง รวมถึงสิ่งที่เป็นจินตนาการ และความคิดนามธรรมที่ไม่ปรากฏในโลกวัตถุในกระบวนการดังกล่าว จุดเริ่มต้นจะอยู่ตรงที่ใดก็ได้เพราะว่าไม่ได้เป็นกระบวนการแบบเส้นตรง (Linear) หรือแบบลำดับขั้น (Sequential) แต่ละวงจรจะไม่ถูกผูกเอาไว้ที่จุดใดจุดหนึ่ง แต่จะถูกแยกกันเพื่อให้เรามองเห็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นอิสระในแต่ละช่วงเวลาหรือช่วงสถานการณ์

Miller &Steinberg [101] ชี้ว่าการเข้าใจว่า คนๆ หนึ่งจากวัฒนธรรมหนึ่งๆ มีการรับรู้ ตีความ และแสดงออกอย่างไรนั้น เราต้องเข้าใจอิทธิพลที่สำคัญอย่างน้อย 4 อย่าง คือ

1) อิทธิพลทางวัฒนธรรม (Cultural Influences) คือการมองวัฒนธรรมในวงกว้างในด้านค่านิยม และโลกทัศน์ (Worldview) อิทธิพลทางวัฒนธรรม ได้แก่ ค่านิยม บรรทัดฐานและกฎระเบียบต่างๆ

---

[100] Stuart Hall. (1994). **Critical Dialogues in Cultural Studies.**

[101] อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ. (2544). **ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา.**

2) อิทธิพลทางสังคมวิทยา (Sociocultural Influences) เป็นการมองวัฒนธรรมในระดับแคบลงมาคือ การเข้าใจคนคนนั้นเป็นกลุ่มคนกลุ่มไหนในสังคม เช่น เพศ อายุ อาชีพ ศาสนา เป็นต้น ซึ่งคนแต่ละกลุ่มสังคมจะมีวัฒนธรรมย่อย (Sub - culture) แตกต่างกัน โดยมองรวมถึงบทบาทและความสัมพันธ์ทางสังคมที่ถูกกำหนดมา และความคาดหวังต่อพฤติกรรมการแสดงออกของคนกลุ่มนั้นๆ ในสังคมอิทธิพลทางสังคมวิทยา ได้แก่ การเป็นสมาชิกกลุ่มของตน อัตลักษณ์ทางสังคมและอัตลักษณ์ของบุคคล ความคาดหวังในบทบาทของคนในสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม

3) อิทธิพลทางจิตวิทยา (Psychological Influences) การเข้าใจกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการคิด ทัศนคติ การรับรู้ รวมถึงกระบวนการแยกประเภทจัดกลุ่มภายในความคิดของบุคคลในแต่ละวัฒนธรรมอิทธิพลทางจิตวิทยา เช่น ความคิดแบบเหมารวม (Stereotype) อคติ (Prejudice) และชาติพันธุ์นิยม (Ethnocentrism) เป็นต้น

4) อิทธิพลทางสภาพแวดล้อม (Environmental Influences) คือ การศึกษาถึงผลของสภาพแวดล้อมที่มีต่อพฤติกรรมไม่ว่าจะเป็นภูมิประเทศ ภูมิอากาศ สภาพห้อง สถานที่ ลักษณะ ขนาดและประเภทองค์กร ฯลฯ

ในขณะที่ระบบคุณค่าและความเชื่อที่ผู้คนร่วมกัน ได้สร้างอัตลักษณ์แก่สมาชิกของเครือข่ายสังคม โดยมีพื้นฐานจากความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันที่ผู้คนต่างวัฒนธรรมมีอัตลักษณ์ต่างกันนั้น เพราะพวกเขามีชุดคุณค่าและความเชื่อต่างกัน แต่ขณะเดียวกันปัจเจกบุคคลหนึ่งก็อาจเป็นคนของวัฒนธรรมที่แตกต่างกันได้หลายวัฒนธรรม พฤติกรรมของผู้คนจะถูกกำหนดและจำกัดโดยอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองซึ่งส่งผลให้ความรู้สึกเป็นเจ้าของวัฒนธรรมนั้นแรงขึ้นไปด้วย วัฒนธรรมฝังอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คน และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมยังทำให้การปิดภายในเครือข่ายเข้มข้นขึ้น โดยสร้างขอบเขตของความหมายและความคาดหวังที่จำกัดคนบางคนและข้อมูลบางอย่างไม่ให้เข้าถึงเครือข่าย ซึ่งเครือข่ายเกี่ยวข้องกับการสื่อสารในขอบเขตทางวัฒนธรรมที่มวลสมาชิกร่วมกันสร้างขึ้นใหม่และตกลงกันใหม่อย่างต่อเนื่อง [102]

การสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมจะทำให้เห็นความแตกต่างและความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ทั้งนี้ความแตกต่างดังกล่าว ควรได้รับการยอมรับมากกว่าการตำหนิหรือเกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคน เพราะการไม่ยอมรับในวัฒนธรรมเฉพาะของกลุ่มนั้นๆ นอกจากนี้ การ

---

[102] Fritjof Capra อ้างใน วิศิษฐ์ วังวิญญู, ณัฐพัส วังวิญญู และสว่าง พงศ์ศิริพัฒน์. (2553). **โยงใยที่ซ่อนเร้น** = The hidden connections.

ยอมรับในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มจะทำให้บุคคลได้รับการยอมรับเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มได้ง่ายมากขึ้นด้วย

ลักษณะของอัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตาม “ธรรมชาติ” หรือเกิดขึ้นลอยๆแต่ก่อรูปขึ้นมาภายในวัฒนธรรมในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง โดยที่วัฒนธรรมก็เป็นสิ่งสร้างทางสังคม (Social Construct) และไม่ใช่อะไรที่หยุดนิ่งตายตัวหากแต่เป็นวงจร ซึ่งมีผู้เรียกว่า “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (Circuit of Culture) [103]

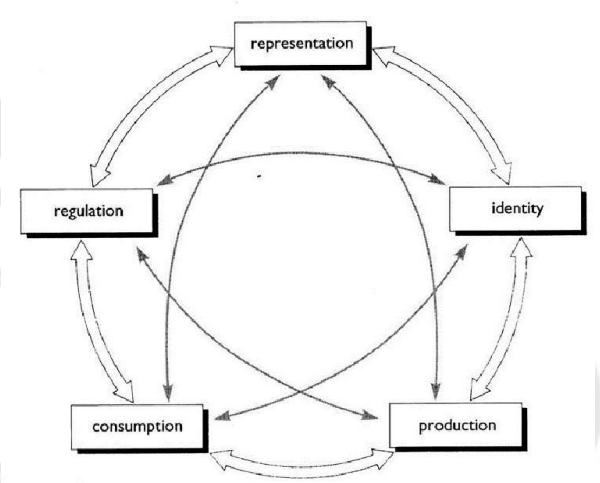

ภาพประกอบ 65 แสดง The Circuit of Culture

ที่มา: Stuart Hall. (1997). Representation Cultural Representations and Signifying Practices. p. 1.

จากที่กล่าวข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นการแสดงออกของบุคคลกลุ่มคนและชุมชนทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะของตนอาจจะมีการปรับเปลี่ยนจากอิทธิพลต่างๆมีการสืบทอด มีความมั่นคงเป็นรากฐานอันสำคัญของชุมชน

[103] Hall, S. (Ed.). (1997). **Representation: Cultural representations and signifying practices.** p. 1.

3.2 **องค์ประกอบทางทัศนศิลป์** (Element of Visaul Arts)

องค์ประกอบทางศิลปะ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของลักษณ์ที่ปรากฏให้เห็น ความสัมพันธ์ของ รูปธรรม (สิ่งที่ปรากฏให้เห็นทางสายตา) และนามธรรม (ความหมายที่แฝงไว้จากสิ่งที่ปรากฏให้เห็น) ประกอบไปด้วยองค์ประกอบพื้นฐานขององค์ประกอบทางทัศนศิลป์อย่างไร เพื่อการอ้างอิงถึงสิ่งใด โดยผู้วิจัยกำหนดแนวคิดองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ (Visaul Arts) เพื่อการออกแบบอัตลักษณ์โดยอ้างอิงจากทัศนธาตุ ซึ่งเป็นองค์ประกอบขั้นต้นขององค์ประกอบศิลปะ Basic principle (Primary of Visual Arts) ประกอบด้วย 1.เส้น 2.รูปร่าง 3.รูปทรง 4.สี 5.ลวดลาย

องค์ประกอบทางทัศนศิลป์ที่เป็นส่วนประกอบของการออกแบบอัตลักษณ์ในทัศนะของโชติวัฒน์ ปุณโณปถัมภ์ [104] ได้กล่าวไว้ว่า งานศิลปะใดๆล้วนดึงดูดสายตา และสร้างความประทับใจได้จากลักษณะทางนามธรรม 2 ประการ ได้แก่ “ความกลมกลืน” กับ “ความแตกต่าง” โดยความกลมกลืนหมายถึง เอกภาพ คือลักษณะของความเป็นพวกเดียวกัน กลมกลืนกัน มีท่วงทำนองสอดคล้องกัน โดยรวมแล้วมีโทนของความสงบนิ่ง ก่อเกิดพลัง อีกส่วนหนึ่งคือความแตกต่าง หมายถึง จลภาพ คือ ลักษณะของความเคลื่อนไหวไปได้ทุกทิศทุกทาง ความตัดกัน ความขัดแย้ง ทั้ง เอกภาพ และจลภาพประกอบด้วยองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ ได้แก่ จังหวะ ลวดลาย พื้นผิว แนวกรอบอ้างอิง ความสมดุล ขนาด สัดส่วน โดยสามารถเทียบเคียงได้กับองค์ประกอบพื้นฐาน (Basic principle) ตามทฤษฎีออกแบบของโลกฝ่ายตะวันตก

ในการศึกษาองค์ประกอบทางศิลปะ (Elements of Visual Arts) ที่แสดงถึงอัตลักษณ์กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย เพื่อแนวทางในงานออกแบบ ผู้วิจัยใช้แนวคิดองค์ประกอบทางศิลปะ (Elements of Visual Arts) เพื่อแนวทางในการออกแบบจากอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม โดยอ้างอิงจากทัศนธาตุ ซึ่งเป็นองค์ประกอบขั้นพื้นฐานขององค์ประกอบศิลปะ ประกอบด้วย 1) เส้น 2) รูปร่าง 3) รูปทรง 4) สี 5) ลวดลาย ร่วมกับทฤษฎีการรับรู้ (Visual Perception in Design) ในการลดทอน แทนค่า และการจัดวางองค์ประกอบ นำเสนอ “อัตลักษณ์ศิลป์” เพื่อการรับรู้ แสดงให้เห็นถึงรูปลักษณ์ ลักษณะจำเพาะของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลาง

สามารถสรุปแนวทางในการใช้องค์ประกอบทางศิลปะตามแนวคิดองค์ประกอบทางศิลปะ (Elements of Visual Arts) เพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบได้ดังนี้

---

[104] โชติวัฒน์ ปุณโณปถัมภ์. (2559). **อัตลักษณ์ในงานออกแบบ บทพิจารณาเพื่องานออกแบบสื่อสาร**. หน้า D.

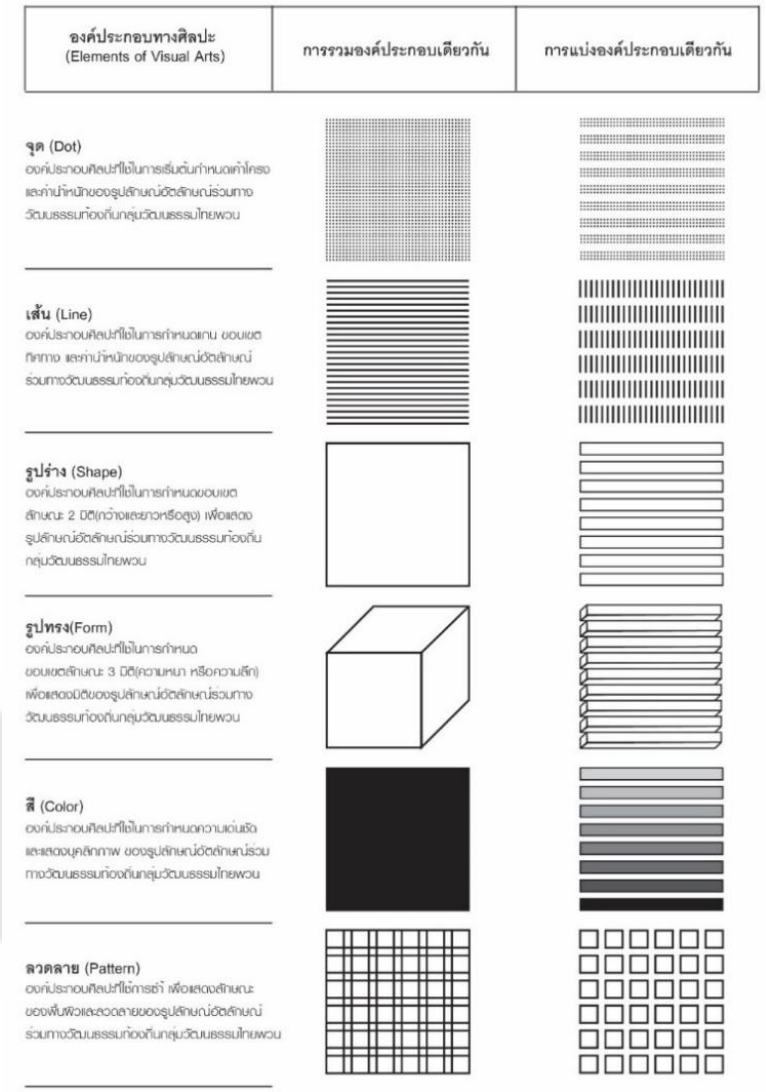

ภาพประกอบ 66 แสดงแนวทางในการใช้องค์ประกอบทางศิลปะ
เพื่อแสดงรูปลักษณ์อัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรมท้องถิ่นกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

3.2.1 **องค์ประกอบทางศิลปะประเภทเส้น** (Line) ในการศึกษาผู้วิจัยกำหนดให้เส้น เป็นองค์ประกอบศิลปะที่ใช้ในการกำหนดแกน ขอบเขตทิศทาง และค่านำ้หนักของรูปลักษณ์อัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรมท้องถิ่นกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

เส้น (Line) ความหมายของเส้นคือการที่จุดหลายๆ จุดถูกนามาวางต่อเนื่องจนกลายเป็นเส้นรูปทรงต่างๆ ขึ้นมารูปทรงของเส้นที่จะสื่อออกมาถึงความรู้สึกที่แตกต่างกันออกไป

ส่วนใหญ่แล้วเส้นจะมีอยู่ทุกๆ งานออกแบบเส้นเป็นสิ่งที่สื่อถึงอารมณ์ของผลงานออกมาได้ในแบบที่ต้องการ [105]

เส้น (Line) หมายถึงร่องรอยที่เกิดจากเคลื่อนที่ของจุด หรือถ้าเรานำจุดมาวางเรียงต่อๆ กันไปก็จะเกิดเป็นเส้นขึ้น เส้นมีมิติเดียวคือ ความยาว ไม่มีความกว้าง ทำหน้าที่เป็นขอบเขตของที่ว่าง รูปร่าง รูปทรงน้ำหนัก สีตลอดจนกลุ่มรูปทรงต่างๆ รวมทั้งเป็นแกนหรือโครงสร้างของรูปร่างรูปทรง เส้นเป็นพื้นฐานที่สำคัญของงานศิลปะทุกชนิด เส้นสามารถให้ความหมายแสดงความรู้สึก และอารมณ์ได้ด้วยตัวเอง และด้วยการสร้างเป็นรูปทรงต่างๆ ขึ้น เส้นมี 2 ลักษณะคือ เส้นตรง (Straight Line) และเส้นโค้ง (Curve Line) เส้นทั้งสองชนิดนี้ เมื่อนำมาจัดวางในลักษณะต่างๆ กัน จะมีชื่อเรียกต่างๆ และให้ความหมาย ความรู้สึกที่แตกต่างกันอีกด้วย

ความสำคัญของเส้น

- ใช้ในการแบ่งที่ว่างออกเป็นส่วนๆ
- กำหนดขอบเขตของที่ว่าง หมายถึง ทำให้เกิดเป็นรูปร่าง (Shape) ขึ้นมา
- กำหนดเส้นรอบนอกของรูปทรง ทำให้มองเห็นรูปทรง (Form) ชัดขึ้น
- ทำหน้าที่เป็นน้ำหนักอ่อนแก่ ของแสดงและเงา หมายถึง การแรเงาด้วยเส้น
- ให้ความรู้สึกด้วยการเป็นแกนหรือโครงสร้างของรูป และโครงสร้างของภาพ

ชลูด นิ่มเสมอ [106] ได้อธิบายถึง เส้น (Line) ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของโครงสร้างทางศิลป์เป็นแกนของทัศนศิลป์ทุกๆ แขนง เส้นเกิดจากจุดที่ต่อกันในทางยาว เส้นขั้นต้นที่เป็นพื้นฐานจริงๆมี 2 ลักษณะ คือ เส้นตรง กับเส้นโค้ง เส้นต่างๆ ล้วนประกอบขึ้นจาก เส้นตรงและเส้นโค้งและเส้นยังมีหน้าที่เป็นขอบเขตของที่ว่า ขอบเขตของสิ่งของ ขอบเขตของรูปทรง ขอบเขตของน้ำหนัก และขอบเขตของสี เป็นต้น

เส้นลักษณะอื่นๆ ที่เราเรียกว่า เส้นขั้นที่ 2 ล้วนเกิดจากการประกอบกันข้าวของเส้นตรงและเส้นโค้ง เช่น เส้นตรงแล้วโค้งสลับกัน เส้นฟันปลาเกิดจากเส้นตรงมาประกอบกัน เส้นโค้งประกอบเข้าด้วยกันจะได้เส้นลูกคลื่นหรือเส้นเกล็ดปลา เส้นโค้งที่ต่อเนื่องโดยมีแรงผลักดันให้ถ่างออกสม่ำเสมอจะเป็นวงก้นหอยเป็นเส้นพลังของจักรวาลที่เห็นได้จากกลุ่มดาว

โรล็องด์ บาร์ตส์ (Roland Barthes) [107] ได้อธิบายว่า เส้น หมายถึง ร่องรอยที่เกิดจากเคลื่อนที่ของจุด หรือถ้าเรานำจุดมาวางเรียงต่อๆ กันไปก็จะเกิดเป็นเส้นขึ้น เส้นนมีมิติเดียว คือ ความยาว ไม่มีความกว้าง ทำหน้าที่เป็นขอบเขต ของที่ว่างรูปร่าง รูปทรง น้ำหหนัก สี ตลอดจนกลุ่ม

---

[105] พรทิพย์ เรืองธรรม. (2556). **ทฤษฎีการออกแบบ**.

[106] ชะลูด นิ่มเสมอ. (2531). **องค์ประกอบของศิลปะ**.

[107] โรล็องด์ บาร์ตส์. (2544). **มายาคติ**. หน้า 71.

รูปทรางต่างๆ รวมทั้งเป็นแกนหรือโครงสร้างของรูปทรง เส้นเป็นพื้นฐานที่สำคัญของงานศิลปะทุกชนิด เส้นสามารถให้ความหมายแสดงความรู้สึก และอารมณ์ได้ด้วยตัวเอง และด้วยการสร้างเป็นรูปทรางต่างๆ ขึ้น เส้นมี 2 ลักษณะคือ เส้นตรง (Straight Line) และ เส้นโค้ง (Curve Line) เส้นทั้งสองชนิดนี้เมื่อนำมาจัดวางในลักษณะต่างๆ กันจะมีชื่อเรียกต่างๆ และให้ความรู้สึกที่แตกต่างกันอีกด้วยลักษณะของเส้น

3.2.2 **องค์ประกอบทางศิลปะประเภทรูปร่าง** (Shape) ในการศึกษาผู้วิจัยกำหนดให้ รูปร่าง เป็นองค์ประกอบศิลปะที่ใช้ในการกำหนดขอบเขตลักษณะ 2 มิติ (กว้างและยาวหรือสูง) เพื่อแสดงรูปลักษณ์อัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรมท้องถิ่นกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

รูปร่าง (Shape) รูปร่างเป็นองค์ประกอบต่อเนื่องจากเส้นเกิดจากการนำเส้นมาต่อกันจนได้รูป 2 มิติ ที่มีความกว้างและความยาว (หรือความสูง) ในทางศิลปะจะแบ่งรูปร่างออกเป็น 2 แบบคือ รูปร่างที่คุ้นตาแบบที่เห็นแล้วรู้ว่านั่นคืออะไร เช่นดอกไม้ คน ต้นไม้และรูปร่างแบบฟรีฟอร์มเป็นแนวที่ใช้รูปร่างสื่อความหมายที่จินตนาการไว้ออกมาไม่มีรูปทรงที่แน่นอนดูแล้วเกิดจินตนาการถึงอารมณ์ที่ต้องการสื่อได้ [108]

ชลูด นิ่มเสมอ [109] ได้อธิบายถึง รูปร่าง (Shape) และรูปทรง (From) ว่าเป็นรูปธรรมทางศิลปะที่สื่อความหมายจากศิลปินไปสู่ผู้ดู โดยทั่วไปคำทั้งสองจะใช้แทนกันได้เพราะมีความใกล้เคียงกัน แต่ในทางทัศนศิลป์ จะมีความแตกต่างกัน โดย รูปทรง คือเนื้อที่ของรูปร่าง สี เส้น แสง และเงา หรือเนื้อที่ขององค์ประกอบทางศิลปะทั้งหมดนี้รวมกัน ขณะที่รูปร่างเป็นภาพสองมิติ ที่หมายถึง เนื้อที่ภายในเส้นขอบเขต เช่น ลากเส้นเป็นรูปวงกลมเนื้อที่ภายในวงกลมนั้นคือรูปร่าง ลักษณะของรูปร่างจะแสดงเนื้อที่ของผิวที่เป็นระนาบมากกว่าจะเป็นปริมาตรหรือมวล ตัวอย่างเช่น แผ่นกลมกับลูกกลมจะมีรูปร่างเป็นวงกลมเหมือนกัน แต่มีรูปทรงต่างกันเพราะโครงสร้างต่างกัน

กุลนิดา เหลือบจำเริญ [110] กล่าวว่า รูปร่าง หมายถึง ส่วนที่มีพื้นที่ มีเส้นขอบที่แยกเป็นตัวพื้นที่มีปริมาณ (Value) สี (Colour) ผิว (Texture) แตกต่างจากสิ่งแวดล้อมข้างเคียงอย่างชัดเจน มีเนื้อที่ภายในกับเนื้อที่ภายนอกที่แยกออกมาจากขอบเขต ลากออกมาบรรจบกันที่เป็นสองมิติ คือ ด้านกว้าง ยาว สูง

---

[108] พรทิพย์ เรืองธรรม. **เรื่องเดียวกัน**.

[109] ชะลูด นิ่มเสมอ. **เรื่องเดียวกัน**.

[110] กุลนิดา เหลือบจำเริญ. (2553). **องค์ประกอบศิลป์**. หน้า 40.

ฉัตร์ชัย อรรถปักษ์ [111] (2550, น. 39) กล่าวว่า รูปร่าง หมายถึง การนำเส้นมาประกอบกันให้เกิดความกว้างและความยาว ไม่มีความหนาหรือลึก มีลักษณะสองมิติ และรูปแบบที่เป็นสองมิติ แสดงพื้นที่ผิวเป็นระนาบแบน ไม่แสดงความเป็นปริมาตร

ประเภทของ รูปร่างในทางศิลปะ แบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

1) รูปร่างธรรมชาติ (natural Shape) หมายถึง รูปร่างที่ถายทอดแบบมาจากธรรมชาติ เช่น คน สัตว์ พืช ก้อนหิน ก้อนเมฆ ฯลฯ หรืออาจเรียกว่า รูปร่างที่เกิดจากสิ่งมีชีวิต (Organic)

2) รูปร่างเรขาคณิต (Geometric Shape) หมายถึง รูปร่างที่มนุษย์สร้างขึ้น มีโครงสร้าง แน่นอน ได้แก่ รูปร่างสามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม วงกลม ฯลฯ

3) รูปร่างนามธรรม (Abstract Shape) หมายถึง รูปร่างที่ถูกเปลี่ยนแปลงให้ง่ายขึ้นหรือตัดทอนไม่ตรงกับความเป็นจริง อาจจะขยาย ลด ตัดทอน ดัดแปลง แต่ยังพอจำเนื้อหาได้ เช่น รูปร่างบวก และรูปร่างลบ (Positive & Negative Shape)

รูปร่างบวก หมายถึง รูปร่างที่เกิดจากการล้อมรอบด้วยเส้น หรือเกิดจากส่วนประกอบสำคัญของศิลปะ ได้แก่ สี ระนาบของน้ำหนัก พื้นผิว ฯลฯ มี 2 มิติ ปรากฏอยู่บนพื้นที่ว่างเปล่า หรือพื้น

รูปร่างลบ หมายถึง บริเวณพื้น (Ground) หรือเนื้อที่วางเปล่าที่ถูกแทนที่หรือรองรับรูปร่าง บริเวณเนื้อที่ส่วนที่เหลือจากรูปร่างอื่น

รูปร่างบวกและรูปร่างลบอาจะเกิดขึ้นได้พร้อมๆกันในงานทัศนศิลป์ และสับเปลี่ยนได้และได้ทั้งสองนัยเป็นทั้งรูปร่างบวกและรูปร่างลบ

รูปร่างไม่แสดงเนื้อหา (Non-objective Shape) หรือรูปร่างอิสระ หมายถึง รูปร่างที่เกิดขึ้นโดยไม่จำเป็นต้องอ้างอิงธรรมชาติ อาจเกิดขึ้นด้วยความบังเอิญ มีรูปร่างแปลก พิกล อันเกิดจากการสร้างสรรค์ให้มีรูปแบบใหม่

โชติวัฒน์ ปุณโณปถัมภ์ [112] ได้อธิบายเรื่อง รูปร่าง และรูปทรง ดังนี้

---

[111] ฉัตร์ชัย อรรถปักษ์ (2550). **องค์ประกอบศิลปะ**. หน้า 39.

[112] โชติวัฒน์ ปุณโณปถัมภ์. (2559). **อัตลักษณ์ในงานออกแบบ บทพิจารณาเพื่องานออกแบบสื่อสาร.** หน้า 42-49.

รูปร่างเกิดจากส่วนประกอบของจุด และเส้น เป็นขอบเขตพื้นที่ เกิดจากเส้นที่จุดเริ่มต้นและปลายมาบรรจบกัน หรือตัดซ้อนทับกัน แสดงตัวเพียง 2 มิติ มีลักษณะแบน ไม่มีความลึก แบ่งลักษณะของรูปร่างออกเป็น

- รูปร่างเรขาคณิต (Geometric Shapes) สร้างสรรค์จากอุดมคติ ซับซ้อนเป็นระเบียบสมบูรณ์

- รูปร่างธรรมชาติ (Organic Shapes) อิสระ เป็นกันเอง ลื่นไหล ระเบียบสร้างจากธรรมชาตินอกจินตนาการ

- รูปร่างนามธรรม (Abstract Shapes) สร้างสรรค์จากจินตนาการล้อเลียนธรรมชาติ สัญลักษณะเพื่อการสื่อสาร

3.2.3 **องค์ประกอบทางศิลปะประเภทรูปทรง** (Form) ในการศึกษาผู้วิจัยกำหนดให้ รูปทรง เป็นองค์ประกอบศิลปะที่ใช้ในการกำหนดขอบเขตลักษณะ 3 มิติ (ความหนาหรือความลึก) เพื่อแสดงมิติของรูปลักษณ์อัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรมท้องถิ่นกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

รูปทรง (Form) น้ำหนัก (Value) รูปทรงเป็นรูปร่างที่มิติเพิ่มขึ้นมากลาย เป็น 3 มิติ คือ มีความลึกเพิ่มเข้ามาด้วยน้ำหนักเป็นส่วนที่มาเสริมให้ดูออกว่ารูปทรงมีน้ำหนักขนาดไหน เบา หรือหนัก ทึบหรือโปร่งแสง น้ำหนักจะเกิดจากการเต็มสี และแสงแรงเงาลงไปในรูปทรงจนได้ผลลพัธ์ออกมาตามที่ต้องการ [113]

รูปทรง คือโครงสร้างทางรูปของงานศิลปะรวมทั้งรูปภายในและรูปภายนอกเป็นโครงสร้างที่ก่อรูปภาพในและรูปภายนอก เป็นโครงสร้างที่ก่อรูปขึ้นด้วยหน่วยเพียงหน่วยเดียวหรือหลายหน่วยรวมตัวกัน ขึ้นมีความหมายแน่นทึบเป็น 3 มิติ ไม่ว่าจะเป็นวัตถุจริงอย่างประติมากรรมหรือเห็นเป็นจริงอย่างงานจิตรกรรม รูปทรงจะมีโครงสร้าง มีความหมาย และเอกภาพในตัว เอง รูปร่างและ รูปทรงทางทัศนศิลป์อาจแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท คือ รูปทรงเรขาคณิต (Geometric form) รูปทรงอินทรีย์ (Organic form) รูปทรงอิสระ (Free from)

[113] พรทิพย์ เรืองธรรม. **เรื่องเดียวกัน**.

รูปทรง (Form) แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

รูปทรงจากสิ่งมีชีวิต (Organic Form) หมายถึง รูปทรงที่เกิดจากธรรมชาติ ได้แก่ คน พืช สัตว์ ฯลฯ มีลักษณะ 3 มิติ ให้ความรู้สึกมีชีวิตชีวา

รูปทรงเรขาคณิต (Geometric Form) หมายถึง รูปทรงที่มนุษยสร้างขึ้น เช่น สี่ เหลี่ยมลูกบากศ์ ปิรามิด ทรงกระบอก กรวย ฯลฯ

รูปทรงอิสระ (Free Form) หมายถึง รูปทรงที่เกิดขึ้นเองอย่างอิสระ ไม่มีโครงสร้าง แน่นอน เช่น รูปทรงของก้อนเมฆ เปลวไฟ หยดน้ำ ก้อนกรวด ก้อนหิน ฯลฯ ส่วนใหญ่จะมีรูปทรงแปลกให้ความรู้สึกเคลื่อนไหวเป็นอิสระ

รูปทรง เกิดพร้อมพื้นที่ว่างเสมอ มีลักษณะกำหนดกันและกัน รูปทรงมีลักษณะพื้นฐาน คือ รูปทรง 2 มิติ จะสร้างพื้นที่ว่าง 2 มิติ และรูปทรง 3 มิติจะสร้างพื้นที่ว่าง 3 มิติ รูปร่าง และรูปทรงมักเกิดพื้นที่ว่างควบคู่กันเสมอ เกิดขึ้นกับพื้นที่ว่าง มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน อ้างอิงกันและกัน ลักษณะอัตลักษณ์ของรูปร่าง และรูปทรงจะอยู่ด้านหน้า พื้นที่ว่างมักจะอยู่ด้านหลัง หากรูปร่าง รูปทรงมีกำลังมากจะทำหน้าที่เป็นรูปร่าง หรือรูปทรงนั้นๆ ไม่สามารถกลายเป็นพื้นภาพได้ รูปร่าง และรูปทรงจะทำหน้าที่กำหนดเส้นขอบ เส้นขอบของแต่ละรูปร่าง รูปทรงที่ชนกันจะใช้ขอบร่วมกัน และยังสามารถกลับค่าจาก รูปร่าง หรือรูปทรง เป็นพื้นที่ว่างได้เสมอ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการรับรู้จากงานออกแบบนั้นๆว่าส่วนใดส่งผลต่อการรับรู้มากกว่ากัน

ในการจัดองค์ประกอบศิลป์ การจัดรูปร่างรูปทรง คือ การนำเอารูปร่างรูปทรงของสิ่งที่ปรากฏมาจัด เช่น รูปร่าง รูปทรงธรรมชาติ สามารถนำมาจัด ได้ 2 ลักษณะคือ

1) การออกแบบให้เรียบง่าย โดนการสร้างสรรค์รูปทรงในลักษณะลดตันทอน คือ สิ่งที่เห็นว่าเกินความจำเป็นลง หรือเปลี่ยนแปลงรูปทรงนั้น เป็นอย่างอื่น หรืออัด แปลงรูปทรงแต่ยังดูออกว่าดัดแปลงมาจากรูปแบบอะไร

2) การประดิษฐ์ตกแต่ง (Decorative) เป็นการต่อเติมเสริมแต่งลวดลายลงบนรูปทรง ธรรมชาติให้ได้รูปแบบที่แสดงลวดลายมากกว่าโครงสร้างของรูปทรงรูปร่าง รูปทรงเรขาคณิต มีการจัดได้หลายรูปแบบ เช่น การวางเรียงกัน การวางซ้อนกัน การวางให้เกี่ยวกัน ฯลฯ รูปร่าง รูปทรงอิสระ มีลักษณะคล้ายๆกันกับการจัดรูปทรงเรขาคณิต โดยมากจะออกเป็นลวดลายต่างๆ เช่น ลายผ้า ลายตกแต่งต่างๆ

ทองเจือ เขียดทอง [114] ได้อธิบายในเรื่องของการนำเสนอรูปร่างรูปทรงในการออกแบบตราสินค้าที่มีรูปลักษณะต่างๆ ไว้ ดังนี้

1.รูปลักษณะของความเชื่อ (Idol Form) หรือรูปอุดมคติ (Ideal Form) เป็นการนำเอารูปเคารพ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือ ลักษณะประจำชาติ มาใช้จินตนาการในการออกแบบตราสัญลักษณ์ ดังนี้

1.1 ศาสนา เป็นสัญลักษณ์แทนความเชื่อ ความศรัทธาของศาสนิกชนผู้นับถือศาสนา ลัทธิต่างๆ ที่มีอยู่ในโลก เช่น ศาสนาพุทธ: เสมาธรรมจักร ศาสนาคริสต์: ไม้กางเขน ศาสนา อิสลาม: วงเดือนพระจันทร์เสี้ยว เป็นต้น

1.2 เทพเจ้า เป็นการสื่อความหมายถึงความเชื่อ ความศรัทธา เสริมสร้างความมั่นใจ

1.3 เทพนิทาน เป็นการสื่อความหมายถึงความมหัศจรรย์เหนือธรรมชาติ

1.4 โชคลางและดวงชะตา ความเชื่อทางด้านนี้มีผลต่อการออกแบบตราสัญลักษณ์ทางการค้า จึงต้องเลือกสัญลักษณ์ ตัวอักษร และสีที่เป็นมงคล หรือบางคนมีความเชื่อเรื่องจักราศี จึงนำสัญลักษณ์ประจำราศีของตนมาใช้เป็นตราสัญลักษณ์

1.5 ราศีและนักษัตร ความเชื่อเรื่องสัตว์สัญลักษณ์ประจำปีซึ่ง 1 รอบจะมี 12 ปี คือปีชวด: หนู ปีฉลู: วัว ปีขาล: เสือ ปีเถาะ: กระต่าย ปีมะโรง: งูใหญ่ ปีมะเส็ง: งูเล็ก ปีมะเมีย: ม้า ปีมะแม: แพะปีวอก: ลิง ปีระกา: ไก่ ปีกุน: หมู เป็นต้น จึงนิยมนำสัตว์ประจำปีเกิดของตนหรือการก่อตั้งมาใช้เป็นตราสัญลักษณ์

1.6 ธงชาติ เป็นการสื่อความหมายถึงความเป็นเจ้าของร่วมกัน ความเป็นชาตินิยม

1.7 บุคคลสำคัญ เป็นการสื่อความหมายถึงความจงรักภักดี และความสามารถที่เป็นเลิศ

1.8 เหล่าสัตว์ในวรรณคดี เป็นการสื่อความหมายถึงความเป็นเลิศตามลักษณะบุคลิกต่างๆ ของสัตว์เหล่านั้น เช่น หงส์เป็นสัญลักษณ์ของความสง่างาม ราชสีห์เป็นสัญลักษณ์ของความมีอำนาจ พละกำลัง ม้ายูนิคอร์นเป็นสัญลักษณ์ของความสง่างาม คล่องแคล่ว ปราดเปรียว เป็นต้น สำหรับรูปลักษณะของการออกแบบตราสัญลักษณ์ประเภทนี้เป็นการออกแบบเพิ่มเสริมความเชื่อมั่น ความศรัทธาให้กับตราสัญลักษณ์นั้นๆ

---

[114] ทองเจือ เขียดทอง. (2542). **การออกแบบสัญลักษณ์**. หน้า. 211-233.

2. รูปลักษณะธรรมชาติ (Organic Form or Nature Form) เป็นวิธีการนำเอาสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์มีความคุ้นเคย มาตัดทอนออกเป็นตราสัญลักษณ์

2. 1 มนุษย์ (Human) เพศชาย (Male) เพศชายมีลักษณะในความเป็นผู้นำในหลายๆ สังคม ดังนั้นในโลกธุรกิจึงนิยมนำรูปเพศชายมาใช้เป็นตราสัญลักษณ์กันอย่างกว้างขวาง เพศหญิง (Female) เพศหญิงมีลักษณะของความงาม ความนุ่มนวล อ่อนหวาน และเอาใจใส่ทางด้านครัวเรือน จึงนิยมนำรูปเพศหญิงมาใช้เป็นตราสัญลักษณ์ทางด้านนี้กันอย่างมากมาย

2. 2 สัตว์ (Animals) การใช้รูปสัตว์เป็นตราสัญลักษณ์จะทำให้เกิดอารมณ์คล้อยตามได้ดีเป็นพิเศษ จึงนิยมใช้รูปลักษณะของสัตว์เป็นตราสัญลักษณ์กันมาตั้งแต่อดีตรูปลักษณะของสัตว์ที่ได้รับความนิยมนำมาใช้ในการออกแบบตราสัญลักษณ์ เช่น

2. 2. 1 รูปม้า ตราสัญลักษณ์รูปม้าโดยเฉพาะม้าขาวมักจะมีความหมายที่โรแมนติกและสูงส่งเสมอ ม้าขาวมักใช้เป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์ อุดมคติสูงส่ง อำนาจ และชัยชนะ

2. 2. 2 รูปช้าง คนไทยเชื่อว่าช้างเป็นสัตว์มงคล เป็นสัตว์คู่บารมีของกษัตริย์ ช้างจึงเป็นสัญลักษณ์แห่งผู้มีพละกำลัง สติปัญญา และทรงอำนาจ

2. 2. 3 รูปสิงโต เป็นสัตว์ที่บรรดาสัตว์ทั้งหลายกลัวเกรงเปรียบเสมือนเจ้าป่า เป็นตัวแทนของความกล้าหาญ แกร่งกล้า และมีพลัง

2. 2. 4 รูปเสือ เสือเป็นสัตว์ที่ดุร้ายแต่แฝงไปด้วยความสวยงามมีเสน่ห์ราวกับมีมนต์ขลัง เสือจึงเป็นสัญลักษณ์ของความกล้าหาญ แกร่งกล้า และมีพลัง

2. 2. 5 รูปสุนัข หมาหรือสุนัขเป็นสัตว์ที่ใกล้ชิดกับมนุษย์มากหมา จึงเป็นสัญลักษณ์ของความซื่อสัตย์ และความน่ารัก

2. 2. 6 รูปนก นกเป็นสัตว์ปีกที่สวยงามให้ความรู้สึกถึงอิสระ มนุษย์ได้นำรูปนกมาใช้เป็นสัญลักษณ์ต่างๆมากมาย

2. 2. 7 รูปปลา ปลาเป็นสัตว์น้ำที่ใกล้ชิดกับมนุษย์ในลักษณะของสัตว์เลี้ยง และใช้เป็นอาหาร ปลาเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายถึงความสำเร็จ ความอุดมสมบูรณ์

2.3 พืชพันธุ์ การใช้รูปพืชพันธุ์เป็นตราสัญลักษณ์จะทำให้เกิดความรู้สึกถึงความเป็นมิตรกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พืชพันธุ์อาจสื่อความหมายถึงสัญลักษณ์ประจำ

ชาติ ภูมิภาค ตลอดจนท้องถิ่นนั้นๆ รูปลักษณะของพืชพันธุ์ที่ได้รับความนิยมนำมาใช้ในการออกแบบตราสัญลักษณ์ เช่น รูปดอกไม้ เป็นการสื่อความหมายถึงความสวยงาม ความอ่อนหวาน ความสดชื่น รูปใบไม้ เป็นการสื่อความหมายถึงการเจริญเติบโต การหมุนเวียนของฤดูกาล รูปผลไม้ เป็นการสื่อความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ ส่วนต่างๆของต้นไม้ เช่น ลำต้น กิ่งก้าน หนวด หรือราก ก็สามารถนำมาใช้เป็นตราสัญลักษณ์

3. รูปลักษณะวัตถุสิ่งของ (Object Form) เป็นวิธีการนำเอารูปทรงของสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น หรือนำเอาผลิตภัณฑ์ สินค้า หรือบริการ มาเป็นรูปทรงพื้นฐานในการออกแบบตราสัญลักษณ์ โดยการตัดทอนรายละเอียดที่ไม่จำเป็นออกไป รูปลักษณะวัตถุสิ่งของจะมีความหมายโดยตรงและโดยอ้อม

3. 1 ศิลปกรรม สื่อความหมายถึง การให้ความสำคัญของความงาม หรือรสนิยม รูปลักษณะของศิลปกรรมที่นิยมนำมาใช้ในการออกแบบตราสัญลักษณ์ เช่น งานจิตรกรรม ประติมากรรม เป็นต้น

3. 2 สถาปัตยกรรม สื่อความหมายถึง ความมั่นคง แข็งแรง คุณค่าทางสุนทรียะ ความเด่นชัดทางสถาปัตยกรรมประจำชาติ ภูมิภาค หรือท้องถิ่นนั้นๆ รูปลักษณะของสถาปัตยกรรมที่นิยมนำมาใช้ในการออกแบบตราสัญลักษณ์ เช่น โบราณสถาน พระราชวัง วัด โบสถ์ วิหาร เจดีย์ อาคาร หอคอย หอนาฬิกา เป็นต้น

3. 3 ยานพาหนะ สื่อความหมายถึง การดำเนินกิจการขององค์กรต่างๆ รูปลักษณะของยานพาหนะที่นิยมนำมาใช้ในการออกแบบตราสัญลักษณ์ เช่น รถยนต์ รถโดยสาร จักรยาน จักรยานยนต์ เรือ เครื่องบิน จรวด ยานอวกาศ เป็นต้น

3. 4 หัตถกรรม สื่อความหมายถึง ปรัชญา ภูมิปัญญา ลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น รูปลักษณะของหัตถกรรมที่นิยมนำมาใช้ในการออกแบบตราสัญลักษณ์ เช่น เครื่องเขิน อาวุธประจำกาย เครื่องประดับ เครื่องนุ่มห่ม เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน เป็นต้น

3. 5 ผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม สื่อความหมายถึง สินค้าหรือบริการขององค์กรนั้นๆ รูปลักษณะของผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมที่นิยมนำมาใช้ในการออกแบบตราสัญลักษณ์ เช่น อุปกรณ์ไฟฟ้า อุปกรณ์คอมพิวเตอร์ อุปกรณ์สื่อสาร ผลิตภัณฑ์การเกษตร เป็นต้น

3. 6 ลูกศร (Arrows) ความหมายของลูกศรมีความสัมพันธ์ต่อตราสัญลักษณ์ของการขนส่ง เมื่อบอกทิศทางลูกศรจะเป็นตัวชี้แสดง แต่เมื่อใช้เป็นตราสัญลักษณ์ ลูกศรจะมีความหมายอื่นประกอบอยู่ด้วย

4. รูปลักษณะเรขาคณิต (Geometric Form) เป็นวิธีการนำเอารูปเรขาคณิตซึ่งเป็นรูปพื้นฐานมาเป็นแนวทางในการออกแบบตราสัญลักษณ์

โกสุม สายใจ และบำรุง อิศรกุล [115] ได้นำเสนอแนวคิดในการออกแบบตราสัญลักษณ์ โดยใช้รูปลักษณะเรขาคณิตในแบบต่างๆ ดังนี้

4. 1 รูปวงกลมรูปร่างวงกลมทำให้ดูโดยรวมเป็นจุดเนื้อหา รายละเอียดที่เพิ่มเติมเข้าไปควรจะสัมพันธ์กับส่วนโค้งของวงกลม เพื่อให้ดูกลมกลืนเป็นเอกภาพ สิ่งสำคัญที่ควรคำนึงถึงคือการปรับหมุนหรือพลิกกลับ เพราะอาจเกิดการผิดพลาดในการกำหนดตำแหน่งของตราสัญลักษณ์ได้

4. 2 รูปวงรีรูปวงรีที่ใช้ในการออกแบบตราสัญลักษณ์มี 2 ลักษณะ คือ วงรีที่มีความโค้งมนเหมือนรูปไข่ และวงรีที่เรียงยาวตามแนวนอน การปรับมุมหรือพลิกกลับสามารถทำได้ทั้งแนวตั้งและแนวนอน

4. 3 รูปสามเหลี่ยม รูปสามเหลี่ยมที่นิยมนำมาใช้ในการออกแบบตราสัญลักษณ์ มักจะเป็นรูปสามเหลี่ยมหน้าจั่วและสามเหลี่ยมมุมฉาก โดยกำหนดให้ด้านเป็นฐาน ปลายแหลมชี้ขึ้น คล้ายรูปพีระมิด

4. 4 รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่นิยมกันมากมีลักษณะเหมือนป้ายหรือกล่องเมื่อปรับหมุนหรือพลิกกลับจะได้รูปแบบใหม่ เช่น รูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน สี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด หรือรูปสี่เหลี่ยมที่เกิดการเอนตัวให้ความรู้สึกว่ากำลังเคลื่อนไหว

4. 5 รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ได้รับความนิยมน้อยกว่ารูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสนักออกแบบนิยมปรับให้มุมทั้งสี่โค้งมน เป็นแบบแคปซูลทำให้ดูสวยงาม ทันสมัย และแปลกตามากยิ่งขึ้น

4. 6 รูปห้าเหลี่ยม เป็นรูปแบบที่มีลักษณะคล้ายรูปบ้าน นักออกแบบมักนิยมใช้เป็นตราสัญลักษณ์ที่เกี่ยวกับโครงการอสังหาริมทรัพย์ทั่วไป การปรับมุมหรือพลิกกลับสามารถทำได้หลายลักษณะ

4. 7 รูปหกเหลี่ยม เป็นรูปแบบที่ให้ความรู้สึกสมดุล แปลกตา มองด้านใดก็ได้สามารถนำไปใช้ในการออกแบบตราสัญลักษณ์ได้อย่างกว้างขวาง

4. 8 รูปแปดเหลี่ยม เป็นรูปแบบที่ให้ความรู้สึกสมดุลในตัวเอง เหมาะสมต่อการออกแบบ เป็นรูปแบบที่ให้ความรู้สึกสมดุลของกิจการที่เกี่ยวกับความมั่นคงหรือเที่ยงตรง การปรับหมุนหรือพลิกกลับไม่ทำให้เกิดรูปแบบใหม่มากนัก

---

[115] โกสุม สายใจ และบำรุง อิศรกุล. (2540). **การออกแบบนิเทศศิลป์ 2**. หน้า 90-94.

ภาพรูปทรงเรขาคณิตไม่สร้างแรงจูงใจเท่าใดนัก ดังนั้น ภาพสะท้อนรูปทรงที่ดีที่สุด คือภาพแบบเรียบง่ายทำซ้ำหลายครั้ง เครื่องหมายภาพรูปทรงเรขาคณิตแบ่งออกเป็นตราสัญลักษณ์แบบบรรยาย และตราสัญลักษณ์ที่ไม่ใช่ภาพลักษณ์ สำหรับแนวทางการออกแบบตราสัญลักษณ์ประเภทนี้จะนำเสนอเพื่อความเรียบง่ายและเป็นสากล

5. รูปลักษณะตัวอักษร (Lettering Form) เป็นวิธีการนำเอาตัวอักษรชื่อเต็ม ตัวอักษรชื่อย่อของ องค์กร หน่วยงาน หรือบริษัท เป็นต้น ไม่ว่าจะเป็นภาษาใดมาออกแบบให้มีลักษณะเฉพาะของตัวเอง ทั้งนี้โดยอาศัยบุคลิก ลักษณะเด่นของตัวอักษร

6. รูปลักษณะอิสระ (Free Form) หรือนามธรรม (Abstract Form) เป็นวิธีการนำเอารูปลักษณะที่สร้างสรรค์ขึ้นมาจากจินตนาการ อุดมการณ์ หรือแนวความคิดขององค์กร หน่วยงาน หรือบริษัทมาเป็นแนวทางในการออกแบบ เพื่อสื่อความหมาย ความรู้สึกอารมณ์ แต่จะมีความหมายโดยทางอ้อม และมักจะใช้รูปเรขาคณิต และเส้นลักษณะต่างๆมาใช้ในการออกแบบ สำหรับแนวทางในการออกแบบตราสัญลักษณ์ประเภทนี้เป็นการนำเสนอเพื่อสื่อความหมายที่เป็นนามธรรม

3.2.4 **องค์ประกอบทางศิลปะประเภทสี** (Color) ในการศึกษาผู้วิจัยกำหนดให้ สี เป็นองค์ประกอบศิลปะที่ใช้ในการกำหนดความเด่นชัด แสดงบุคลิกภาพ และแทนค่าน้ำหนักของรูปลักษณ์อัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรมท้องถิ่นกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

สี (Color) สี ของงานกราฟิกถือเป็นหัวใจหลักสำคัญเพราะการเลือกใช้สีจะแสดงถึงอารมณ์ที่ต้องการได้ชัดเจนมากกว่าส่วนประกอบอื่นๆ ทั้งหมด เช่น สีโทนร้อน สำหรับงานที่ต้องการความตื่นเต้น ท้าทาย สีโทนเย็น สำหรับงานต้องการให้ดูสุภาพสบายๆ สีแดง ให้ความรู้สึกอนัตราย เร่าร้อน รุนแรง มั่นคง อุดมสมบูรณ์ สีส้มให้ความรู้สึกสว่าง เร่าร้อนฉูดฉาด สีเหลืองให้ความรู้สึกสว่างสดใส สดชื่น ระวัง สีเขียว ให้ความรู้สึกงอกงาม พักผ่อน สดชื่นสีน้ำเงินให้ความรู้สึกสงบผ่อนคลายสง่างามทึม สีม่วงให้ความรู้สึกหนัก สงบ มีเลศนัย สีน้ำตาล ให้ความรู้สึกเก่า หนักสงบเงียบสีขาวให้ความรู้สึกบริสุทธิ์ สะอาด ใหม่ สดใส สีดำให้ความรู้สึกหนักหดหู่เศร้าใจทึบ สีทองเงิน และสีมันวาว แสดงความรู้สึกมั่นคง สีดำกับขาว แสดงถึงความรู้สึกทางอารมณ์ที่ถูกกดดัน สีเทาปานกลาง แสดงถึงความนิ่งเฉย สงบ สีเขียวแก่ผสมสีเทาแสดงถึงความสลด รันทดใจ ชรา สีสดและสีบางๆ ทุกชนิดแลดงความรู้สึก กระชุ่มกระชวย แจ่มใส [116]ความหมายของคำว่า “สี”ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน คือ

[116] พรทิพย์ เรืองธรรม. **เรื่องเดียวกัน**.

1) ลักษณะของแสงที่ปรากฏแก่สายตาเราให้เห็นเป็นสี เช่น ขาว ดำ เขียว ฯลฯ ซึ่งสามารถมองเห็นได้ด้วยจักษุสัมผัส

2) การสะท้อนรัศมีของแสง (Spectrum) มาสู่ตาเรา

สีสามารถแยกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ สี ธรรมชาติ เป็นสีที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และ สีที่มนุษย์สร้างขึ้นเป็นสีที่สังเคราะห์ขึ้น เช่น สีวิทยาศาสตร์ ซึ่งมนุษยได้ทดลองจากแสงต่างๆ นำมาผสมโดยการทอแสงประสานกัน

แม่สี วัตถุธาตุ / แม่สี จัดเป็นวัสดุที่เป็นสี ในตัว เรียกว่า (Pigment หรือสี ขั้นที่ 1 ประกอบด้วย 3 สี ได้แก่ แดง หลือง น้ำ เงิน สีขั้นที่ 2 เกิดจากการผสมกัน ของสีขั้นที่ 1 ในปริมาณที่เท่าๆกัน จำนวน 2 สี ได้แก่เขียว ส้ม ม่วง และสีขั้นที่ 3 เกิดจากการผสมกัน ของสีขั้นที่ 1 และ 2 ในปริมาณเท่าๆกนั ได้แก่ ส้ม เหลือง ส้มแดง ม่วงแดง ม่วงน้ำงิน เขียว เหลือง เขียวน้ำเงิน

ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีบุคลิกภาพจากหนังสือ Color Image Scale ของชิเงโนบุโคบายาชิ (Shigenobu Kobayashi) บุคลิกภาพประกอบปรากฏในงานออกแบบกราฟิก มีความสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นแนวทางให้นักออกแบบสามารถสร้างสรรค์ผลงานที่สามารถสื่อความหมายหรือแนวคิดได้ตรงตามโจทย์ ใช้วิธีการแบ่งบุคลิกภาพจากสีเป็นตัวอ้างอิงสีเป็นตัวบ่งบอกบุคลิกภาพและอารมณ์ได้มากที่สุด [117]

เพื่อให้งานออกแบบมีประสิทธิภาพในการสื่อสารและทำให้ผู้พบเห็นเกิดอารมณ์คล้อยตามไปในงานออกแบบทฤษฎี Image Scale ของ ชิเกโนบุ โคบายาชิ (Shigenobu Kobayashi) มีการแบ่งหมวดหมู่ของสีที่เหมาะสมกับบุคลิกภาพซึ่งนิยามคำตามรูปแบบการใช้ชีวิตของมนุษย์ (Life Style) ออกเป็น 15 หมวด โดยแต่ละหมวดจะแยกย่อยลงไปอีก รวมทั้งหมด 180 บุคลิกภาพ มาใช้อ้างอิงในการทำข้อมูลเรื่องสี

บุคลิกภาพหลัก ชวนฝัน (Romantic) บุคลิกภาพย่อย ได้แก่ นุ่มนวล, อ่อนนุ่ม, อ่อนๆ (Soft) มีสเน่ห์, ดูน่าหลงไหล (Charming) น่ารักใคร่ (Amiable) น่าสัมผัส, น่าจับต้อง (Agreeable to the touch) ซื่อ, ไร้เดียงสา, ไม่ทันคน (Innocent) อ่อนหวานและชวนฝัน (Sweet and dreamy) อ่อนแอ, ปวกเปียก (Supple) งดงามเหมือนในฝัน (Dreamy)

บุคลิกภาพหลัก ชัดเจน, โปร่งใส, ไม่มีข้อสงสัย (Clear) บุคลิกภาพย่อย ได้แก่ สุกใส, สว่าง, เปล่งปลั่ง (Light) เนี้ยบ, เรียบร้อย, ไร้ที่ติ (Neat) โดูสดชื่นและเป็นหนุ่มสาว (Fresh and young) บริสุทธิ์ (Pure) ของสะอาด, หมดจด (Clean) เรียบสะอาด (Pure and simple) ดูใสเหมือนแก้วเปล่งประกาย (Crystalline) สะอาดสดชื่น (Clean เรียบง่าย (Simple)

---

[117] Shigenobu Kobayashi. (1992). **Color Image Scale.** p. 12.

บุคลิกภาพหลัก สบายๆ ไม่มีกฎเกณฑ์ บุคลิกภาพย่อย ได้แก่ เป็นหนุ่มเป็นสาว (Youthful) (Cool-Casual) มั่นคง, หนักแน่น (Steady) แลดูอ่อนวัย (Young) ฉลาด, โก้เก๋, ฝั่งผาย (Smart) ดูเป็นชาวตะวันตก (Western) ดูกระฉับกระเฉง, คล่องแคล่วแบบนักกีฬา (Sporty) รวดเร็ว (Speedy) กระฉับกระเฉง (Agile)

บุคลิกภาพหลัก สมัยใหม่, หัวใหม่ (Modem) บุคลิกภาพย่อย ได้แก่ ผู้ดี, เก๋อย่างชาวกรุง (Urban) หัวก้าวหน้า, คนหัวใหม่ (Progressive) ดูใจเย็น, สงบ (Composed) มีชื่อเสียง, เป็นที่จดจำ (Distinguished) ดูมีสติปัญญา (Intellectual) ได้รับการอบรม (Cultivated) ถูกต้องแน่นอน (Exacct) เฉียบแหลม (Sharp) ดูสมเหตุสมผล (Rational) ดูเป็นผู้ชาย, สุขุมหนักแน่น (Masculine) ล้ำเลิศ, น่าทึ่ง (Sublime) เอาจริงเอาจัง (Earnest) ดูทำตัวเหมาะสม (Proper) ดูเป็นโลหะ (Metalic) พิถีพิถัน (Precise)

บุคลิกภาพหลัก เป็นทางการ (Formal) บุคลิกภาพย่อย ได้แก่ ดูมีค่า (Precious) ถมึงทึงขึงขัง (Solemn) สง่าผ่าเผย, ตระหง่าน (Majestic) มีเกียรติยศ, ดูภูมิฐาน (Dignified) เชี่ยวชาญ, น่าเชื่อถือ (Authoritative)

บุคลิกภาพหลัก ยอดเยี่ยม, เลอเลิศ (Dandy) บุคลิกภาพย่อย ได้แก่ ดูสูงส่ง, เป็นชนชั้นสูง (Aristocratic) ขยันขันแข็ง (Diligent) ลึกลับ, มีเล่ห์เหลี่ยม (Subtle and mysterious) เรียบโก้ (Quiet and sophisticated) เด่น, มีชื่อเสียง (Eminent) มีรสขม (Bitter)สงบ, เรียบนิ่ง (Placid) กระทัดรัด, กระฉับกระเฉง (Dapper) ดูเหมาะสมที่จะใช้งาน (Practical) ไพเราะ, กังวาน (Sound) แข็งแกร่งทนทาน (Strong and robust) เอาจริงเอาจัง (Serious)

บุคลิกภาพหลัก ได้รับความนิยมมาโดยตลอด (Classic) บุคลิกภาพย่อย ได้แก่ ดูเป็นชนบท, ต่างจังหวัด (Provincial) ดูหยาบๆไม่พิถีพิถัน (Rustic) สุก, อุดมสมบูรณ์ (Mellow) มีรสชาติ, มีรสนิยม (Tasteful) ซับซ้อน (Complex) ล้าสมัย, เชย (Old-fashioned) ประเพณีนิยม (Traditional) หัวเก่า, อนุรักษ์นิยม (Conservative) ประณีตบรรจง (Elaborate) หนักหน่วงและลึกซึ้ง (Heavy and deep) แข็งแกร่ง, ทนทาน (Sturdy)

บุคลิกภาพหลัก ดูเป็นชนเผ่า, ป่าเถื่อน (Ethnic Wild) บุคลิกภาพย่อย ได้แก่ ดูป่าเถื่อน (Wild) ดูเป็นชนเผ่า (Ethnic) มีวินัย, เอาการเอางาน (Robust) ไม่อ่อนน้อม (Untamed)

บุคลิกภาพหลัก ดูมีการเคลื่อนไหว (Dynamic) บุคลิกภาพย่อย ได้แก่ มีชีวิตชีวา (Lively) ร้อน, เผ็ด (Hot) ดูกบฏ, ท้าทายแนวคิดเดิมๆ (Progressive) อย่างแข็งขัน, กระปรี้กระเปร่า (Vigorous) มีพละกำลัง (Forcefull) เด่นชัด, อาจหาญ, ชัดเจน (Bold) เคลื่อนไหว

, กระฉับกระเฉง (Dynamic and active) คล่องแคล่ว, ว่องไว (Active) ดุเด็ดเผ็ดมัน (Fiery) สะดุดตา (Striking) จัดๆแรงกล้า (Intense)

บุคลิกภาพหลัก หรูหรา, โอ่อ่า, งดงาม (Gorgeous) บุคลิกภาพย่อย ได้แก่ ดูหลักแหลม (Brilliant) มีเสน่ห์, งดงาม (Fascinating) เป็นเงา (Glossy) เย้ายวน (Alluring) จับต้องได้, มีหลักฐาน (Substantial) รวย, มีฐานะ (Rich) มากมาย, พรั่งพรู (Abundant) ดูมีกลิ่นหอม (Aromatic) รอบคอบ, เป็นผู้ใหญ่ (Mature) ฟุ่มเฟือย, หรูหราเกินจำเป็น (Extravagant) หรูหรา, ฟุ่มเฟือย (Luxurious) มีการประดับประดา (Decorative) ดูโอ่อ่ายิ่งใหญ่, อลังการ (Grand)

บุคลิกภาพหลัก สบายๆ (Casual) บุคลิกภาพย่อย ได้แก่ ชื่นบานใจ, น่ายินดี (Cheerful) ปิติยินดี (Happy) เฉลิมฉลอง, รื่นเริง (Festival) สนุกสนาน (Enjoyable) สดใส , สว่างไสว (Bright) เตะตา, ลานตา (Dazzling) สนุกสนาน, รื่นเริง (Mery) รื่นรมย์, เพลิดเพลิน (Amusing) ฟูฟ่า (Flamboyant) ชี้โอ, ชอบแสดงออก (Showy) เต็มไปด้วยสีสัน (Colorful)

บุคลิกภาพหลัก น่ารัก, กระจิ๋มกระจิ๋ม (Pretty) บุคลิกภาพย่อย ได้แก่ ฉูดฉาด (Vivid) ดูเป็นของเมืองร้อน (Tropical) อร่อย, ชื่นใจ, จับใจ (Delicious) ดูเป็นมิตร (Friendly) อ่อนหวาน (Sweet) เบิกบาน, ผ่องใส (Sunny) น่ารักน่าเอ็นดู (Cute) เหมือนเด็กๆ, น่าเอ็นดู (Childlike)

บุคลิกภาพหลัก เป็นธรรมชาติ (Natural) บุคลิกภาพย่อย ได้แก่ สุภาพ, นุ่มนวล (Gentle)-ใกล้ชิด, เป็นส่วนตัว (Intimate) ใจคอกว้างขวาง, น่านับถือ (Generouse) พึงพอใจ (Pleasant) ชวนหัว, สบายๆ (Lighthearted) พักอย่างสงบ (Restful) อิสระ, ตามใจอยาก, สบายๆ (Free) มีสุขภาพดี (Healthy) ราบรื่น, เรียบๆ (Smooth) ดูเป็นของพื้นถิ่น (Domestic) เปิดเผย, ตรงไปตรงมา (Open) อ่อนๆ (Mild) ระลึกถึงความหลัง (Nostalgic) หวานอมเปรี้ยว (Sweet-sour) สะอาด, บริสุทธิ์ (Wholesome) ดูมีรสเปรี้ยว (Citrus) ดูสงบ, สบาย (Peaceful) ง่าย , กระจ่างชัด (Plain) สงบนิ่ง, เยือกเย็น (Tranguil) สดใหม่, สดชื่น (Fresh) สะเทือนอารมณ์ (Emotional) แห้งๆ (Dry) นุ่มนวล, เบาๆ (Tender) มีวัฒนธรรม (Cultired) ประณีต, บรรจง (Delicate) ดึงดูดและเรียบง่าย (Simple and appealing) ดูเกี่ยวกับน้ำ (Aqueous) ชุ่มฉ่ำ (Devy)

บุคลิกภาพหลัก สะโอดสะอง, สวยแบบผู้ดี (Elegant) บุคลิกภาพย่อย ได้แก่ ดูเป็นผู้หญิง, อ่อนหวาน (Feminine) โก้, เพรียว, เฉียว (Sleek) สวยบริสุทธิ์ (Pure and elegant) เป็นมันเงา (Polished) สวยสุภาพ (Gentle and elegant) สง่างาม, นุ่มนวลเหมาะสม (Graceful) สงบ, ใจเย็น (Sedate) ดูสูงส่ง, มีเกียรติ (Noble) กำลังเป็นที่นิยม (Fashionable)

สงบ, นิ่ง (Calm) สละสลวย, ประณีต (Refined) มีเล่ห์เหลี่ยม (Subtle) น่าหลงไหล (Interesting) ลึกลับ, น่าค้นหา (Mysterious) สงบเสงี่ยม, เจียมตัว (Modest)

บุคลิกภาพหลักเก้, เท่ห์, ทันสมัยแบบวัยรุ่น (Chic) บุคลิกภาพย่อย ได้แก่ เงียบ, สงบ (Quiet) สูงส่งทรงเกียรติ (Noble and elegant) ดูเป็นญี่ปุ่น (Japanese) สุขุม นุ่มลึก (Sober) เรียบหรู (Quiet and elegant) มีท่า, มีสไตล์ (Stylish)

ในการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวกับบุคลิกภาพของชิเกโนบุโคบายาชิ ในงานออกแบบกราฟิกมีการแบ่งบุคลิกภาพออกมาเป็น 15 หมวดหลักและ 180 บุคลิกภาพย่อย ซึ่งแต่ละองค์กรควรต้องมีบุคลิกภาพประกอบเฉพาะตัว เพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่แตกต่างออกไปและมีความชัดเจน เพื่อนำไปประยุกต์ออกแบบ

การใช้สี (Color) โคบายาชิ สร้างระบบ Color Image Scale ขึ้นมาเพื่อเป็นเครื่องมือในการแยกแยะคุณสมบัติต่างๆของสี โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆดังนี้ 1) chromatic เช่น สีแดง สีเหลือง สีฟ้า และ 2) achromatic เช่น สีขาว สีดำ สีเทา ซึ่งในระบบของ Japanese Industrial Standard จะมีอยู่ 10 สีที่ใช้เป็นพื้นฐานในการผสมสีต่างๆ โดยสีแต่ละสีจะมีความแตกต่างของโทนสีด้วย 2 ปัจจัย คือ ความสว่างของสี หรือที่เรียกว่า Value และ ความอิ่มตัวของสี หรือที่เรียกว่า chroma

ระบบการไล่ระดับสี การไล่ระดับสีของ Kobayashi ขึ้นอยู่กับระยะห่างระหว่างสีในสเกลที่ส่งผลต่อภาพลักษณ์ของสี ดังเช่น สีขาว สีแดง และสีดำ ที่มีระยะห่างที่ไกลจากกัน ทำให้ภาพลักษณ์ของสียิ่งแตกต่างกันมากขึ้น ในทางตรงข้าม สีที่มีระยะห่างใกล้เคียงกันก็จะให้ภาพลักษณ์ที่คล้ายคลึง กันซึ่งสามารถแบ่งเฉดและโทนสีได้ดังนี้

Vivid tones คือ สีสด เป็นสีเดี่ยวที่มีความอิ่มตัวของสีสูงที่สุด เป็นสีสดให้ความรู้สึกมีชีวิตชีวา และดึงดูดความสนใจได้ดี

Bright tones คือ สีสว่าง เป็นสีเดียวที่ความสว่างของสีสูง เป็นสีที่สว่างใส ให้ความรู้สึกที่อ่อนหวาน น่ารัก ช่างฝัน

Subdue tones คือ สีหม่น เป็นสีที่มีสว่างของสีในระดับกลางถึงต่ำ ให้ความรู้สึกที่สงบเงียบ นุ่มนวล หรูหรา และอนุรักษ์นิยม

Dark tones คือ สีโทนมืด เป็นสีเข้มที่ไม่มีความสว่างของสีหรือมีในระดับที่ต่ำมาก ให้ความรู้สึกเคร่งเครียด เอาจริงเอาจัง

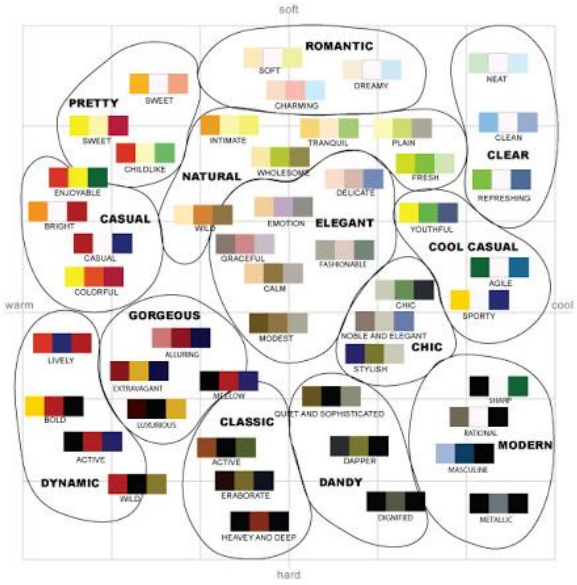

ภาพประกอบ 67 แสดง Color Colorbination Image Scaleการแบ่งสีตามบุคลิกภาพของชิเกโนบุโคบายาชิ

ที่มา: http://particletree.com/notebook/color-image-scale/

สีกับความรู้สึก

1) เกี่ยวกับขนาด สีอ่อน ทำให้รู้สึกกว้างใหญ่ สีเข้ม หรือมืดทำให้รู้สึกว่าเล็กลง แคบลง

2) เกี่ยวกับความสะอาด สีผสมขาวหรือสีนวลๆให้ความรู้สึกสะอาดตาน่าจับ น่าใช้มากกว่าสีเข้มหรือสีแท้

3) เกี่ยวกับพลังสีแท้จะให้พลังสดใส แข็งแกร่งมากกว่าสีที่ถูกผสมแล้ว เช่น สีแดง มีพลังมากกว่าสีชมพูหรือสีน้ำตาล ซึ่งสีชมพูมาจากการผสมของสีแดงและสีขาวส่วนสีน้ำตาล มากจากการผสมสีแดงกับดำสีที่ให้ความรู้สึกร้อนแรงจะให้พลังมากกว่าสีที่ให้ความรู้สึกเย็น เช่น สีแดงม่วง แดงส้มมีพลังมากกว่าสีเขียว สีน้ำเงิน สีที่ผสมสีดำให้ความรู้สึกมีน้ำหนักมากกว่าสีที่ผสมขาว

4) เกี่ยวกับความเคลื่อนไหว สีกลุ่มร้อนเคลื่อนไหวดีกว่าสีเย็น ความเคลื่อนไหวของสี แต่ละสี รับรู้ได้ด้วยสายตาและจิต สี แต่ละสี เปล่งประกายออกมาในลักษณะของความสั่นสะเทือนของสี สีน้ำเงิน สงบมั่นคง มีแนวโน้มที่จะเคลื่อนไหวในตัวเอง สีเหลือง สดใส ชัดเจน มีแนวโน้ม ที่จะเคลื่อนไหวสู่ภายนอก สีเขียว สดใส ร่มเย็น มีแนวโน้มที่จะเคลื่อนไหวเข้าสู่กึ่งกลาง

5) เกี่ยวกับระยะสี แต่ละสีให้ความรู้สึกเกี่ยวกับระยะใกล้ไกลต่างกัน เช่น ระยะหน้า (Fore ground) เหลือง ส้ม แดง ระยะกลาง (Middle ground) ส้มแดง เขียว น้ำเงิน ระยะหลัง (Back ground) ม่วง ม่วงน้ำเงิน

วรรณะของสี

สีวรรณร้อน (Warm Tone) คือสีที่มีแสงอาทิตยปนอยู่ด้วย ให้ปริมาตรความรู้สึกและเพิ่มพลังการกระตุ้นประสาทตา ร้อนแรง อบอุ่น มีสีแดงเป็นสี หลักวรรณะสีร้อนในวงสีประกอบด้วย สี 6 สี คือ สีเหลือง สีส้มเหลือง สีส้ม สีส้มแดง สีแดง และสีม่วงแดง

สีวรรณะเย็น (Cool Tone) คือกลุ่มสี ที่ให้ปริมาตรลดลง สงบและเย็นกว่า ความรู้สึกสงบ เย็นตา ความสดชื่น ร่มเย็น วรรณะสีเย็นในวงสี ประกบด้วย สี 6 สี คือ สี ม่วง สี ม่วงน้ำเงิน สี น้ำเงิน สีเขียวน้ำเงิน สีเขียว และสีเขียวเหลือง [118]

สีกลมกลืน (Analogous Color)

1) สีที่ผสมกัน เมื่อกำหนดสีใดสีหนึ่งขึ้นเป็นระยะแรก สีที่ใช้ต่อไปเป็นสีกลมกลืนด้านเดียวหรือขนาบข้างจะต้องใช้สีข้างเดียวหรือสองข้างเสมอ

2) สีกลมกลืนข้างเดียว เป็นการใช้สีแบบเดียวกันหรือวรรณะเดียวกัน เช่น ใช้สีเขียว - เขียวเหลือง - เขียวน้ำเงิน

3) สีกลมกลืนขนาบข้าง กำหนดสีอ่อน /แก่ลงไปสีที่ใช้ต่อไปที่สองข้างต้องใช้สีใกล้เคียงเพิ่มต่อออกไปทั้งสองข้าง เช่น กำหนดสีม่วง สีที่จะใช้ต่อไปต้องเป็นม่วงแดง - ม่วงน้ำเงิน - แดง - น้ำเงิน

4) สีที่กลมกลืนกันนั้นควรจะมีสีใดสีหนึ่งเป็นใหญ่หรือมีจำนวนอยู่มากที่สุดและไม่ควรนำเอาสีที่มีความจัดมากเหมือนๆ กันมาใช้ร่วมกัน

โชติวัฒน์ ปุณโณปถัมภ์ [119] สีมีความสำคัญต่อการรับรู้ สื่ออารมณ์ ความรู้สึก สร้างความหมายในกิจกรรมต่างๆ สีมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับแสง เป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สัมพันธ์กับการมองเห็น อีกทั้ง สียังเป็นคุณสมบัติหนึ่งที่แทรกอยู่ในองค์ประกอบอื่นๆ เช่น จุด เส้น รูปร่าง รูปทรง

สามารถจำแนกสี ในลักษณะของการมองเห็น ได้ 3 รูปแบบคือ ความแตกต่างระหว่างสี (Hue) ความสดหม่นของสี (Saturation) ความมืดสว่าง (Value)

การใช้สีเป็นตัวกลางในการสื่อสาร เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในการทำงานออกแบบ เพราะสีมีบทบาทสำคัญต่ออารมณ์ความรู้สึก กระตุ้นการรับรู้ ช่วยดึงดูดและเรียกร้องความสนใจ เป็น

---

[118] กุลนิดา เหลือบจำเริญ. **เรื่องเดียวกัน**. หน้า 83.

[119] โชติวัฒน์ ปุณโณปถัมภ์. **เรื่องเดียวกัน**. หน้า 60.

พื้นฐานของการจำแนกสิ่งต่างๆออกจากกัน โชติวัฒน์ ปุณโณปถัมภ์ [120] ได้ยกตัวอย่างเกี่ยวกับบทบาทของสี ไว้ดังนี้

สี สร้างอัตลักษณ์ และการจดจำ สีมีส่วนสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ เนื่องจากการสร้างการจดจำด้วยสี เป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่ช่วยให้ผู้บริโภคจดจำได้ เช่น ธนาคารในประเทศไทยมีการกำหนดสีหลักเพื่อใช้ในการสื่อสารร่วมกับสัญลักษณ์รูปแบบต่างๆ ส่งผลถึงการแยกแยะและจดจำของผู้บริโภคได้เป็นอย่างดี

ภาพประกอบ 68 แสดงตัวอย่างตราสัญลักษณ์ของธนาคารไทย มีการกำหนดสีหลักเพื่อง่ายในการสื่อสารและจดจำของผู้บริโภค

ที่มา: โชติวัฒน์ ปุณโณปถัมภ์. (2559). อัตลักษณ์ในงานออกแบบ. หน้า 60

สี ใช้จำแนกแยกแยะ มีการใช้สีเพื่อแยกแยะลักษณะต่างๆของวัตถุประเภทเดียวกัน แต่แตกต่างกันด้วยรูปลักษณ์ ซึ่งมีสีเป็นตัวกำหนดความแตกต่างนั้น หรือ การใช้สีในเชิงเปรียบเทียบ เช่น การเปรียบเทียบคน กับสีของปู เช่น

คนปูดำ หมายถึง คนที่มีชีวิตแบบติดดิน ฝ่าฟันอุปสรรค์ด้วยตนเอง เปรียบเปรยกับการหาปูเพื่อรับประทาน คนประเภทนี้จะหาจับปูด้วยตนเองตัวเป็นๆ (ปูเป็นโดยทั่วไป ตามธรรมชาติมีสีดำ)

คนปูแดง หมายถึง คนที่มีชีวิตที่สะดวกสบายขึ้น จะรับประทานปู ก็จะหาแต่ปูที่ผ่านการปรุง เหมือนปูสุกในจานพร้อมรับประทานที่มีสีแดง

คนปูขาว หมายถึง คนที่รับรู้พื้นฐานของสิ่งต่างๆน้อยที่สุด ได้รับการดูแลเป็นอย่างดี ปูที่รับประทานถูกแกะเปลือกหมด เหลือแต่เนื้อสีขาว

[120] โชติวัฒน์ ปุณโณปถัมภ์. **เรื่องเดิม**. หน้า 60-69.

ภาพประกอบ 69 แสดงตัวอย่างสีของปู ซึ่งใช้จำแนกแยกแยะลักษณะของคน ในเชิงการเปรียบเทียบ

ที่มา: โชติวัฒน์ ปุณโณปถัมภ์. (2559). อัตลักษณ์ในงานออกแบบ. หน้า 61

สี ช่วยบ่งบอกอายุ เช่น การใช้สีบ่งบอกอายุของผลไม้ ธรรมชาติสร้างปรากฏกาณ์ของการเปลี่ยนแปลงสีจากเขียวเป็นสีเหลือง ของผลไม้หลายๆอย่าง สีที่เกิดการเปลี่ยนแปลงส่งผลถึงการคำนวณเวลาในการเก็บเกี่ยว หรือการกำหนดเวลาในการขนส่งเพื่อจัดจำหน่าย

สี ช่วยในการจดจำ การสร้างสัญลักษณ์ด้วยสีในสถานที่ต่างๆเพื่อช่วยเตือน หรือเป็นจุดสังเกตเพื่อสร้างการจดจำให้แก่ผู้ใช้สถานที่จดจำบริเวณนั้นได้ เช่น ที่จอดรถหลายแห่งใช้สีที่ต่างกันเป็นตัวแบ่งชั้น ซึ่งเป็นตัวช่วยจำที่ดี

สีช่วยในการแบ่งประเภทชนิดของการใช้งาน สิ่งของบางอย่างมีรูปร่างที่เหมือนกัน แต่มีคุณสมบัติ หรือประโยชน์ในการใช้งานที่แตกต่างกัน ซึ่งสีสามารถเป็นตัวแยกแยะเป็นเหมือนสัญลักษณ์ที่ระบุถึงคุณสมบัติเพื่อการใช้งานตามประโยชน์ใช้สอยต่างๆได้ เช่น ผลิตภัณฑ์เครื่องใช้หลายชนิด เช่น สายต่อ USB2, USB3 มีรูปลักษณะคล้ายคลึงกัน แต่มีความเร็วในการรับส่งข้อมูลที่แตกต่างกัน จึงมีการแยกสีเพื่อเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกความเร็วในการใช้งาน USB2 ใช้สีขาว USB3 ใช้สีฟ้า หรือสานต่อสัญญานภาพและเสียงจากโทรทัศน์ มีการใช้สีในการจำแนกหัวเสียบ สายต่อเสียงใช้สีขาว - แดง สายต่อภาพใช้สีเหลือง เป็นต้น

สีช่วยจำแนกแบ่งหมวดหมู่ การนำเสนอที่ประกอบไปด้วยข้อมูลที่มีปริมาณมาก และหลากหลายซึ่งมีความต้องการนำเสนอข้อมูลเหล่านั้นในวลาเดียวกัน สี จะเป็นตัวช่วยแบ่งข้อมูลเหล่านั้นให้เกิดความแตกต่างจากการมองเห็น ผู้รับสารสามารถใช้สายตาจำแนกรายละเอียดของข้อมูลที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ออกเป็นส่วนย่อยได้ ช่วยแก้ปัญหาความสับสน ทำให้การสื่อสารข้อมูลง่าย และมีประสิทธิภาพมากขึ้น

สีบอกชะตากรรม โหราศาสตร์ คือความเชื่อที่อ้างอิงอิทธิพลแห่งดวงดาว มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องเทพ (ดวงดาวในฐานะเทพ) โดยเทพแต่ละองค์จะมีสีประจำสัญลักษณ์เฉพาะตน สีสัญลักษณ์ที่กำหนดด้วยความเชื่อ ถูกนำมาสร้างความสัมพันธ์กับดวงชะตาของมนุษย์ ในลักษณ์ของการเลือกใช้สีให้ถูกโฉลก การเลือกใช้สีตามดวงดาวจึงกลายเป็นความเชื่อและเครื่องยึดเหนียวจิตใจ

สีมีผลต่อการระลึกรู้ การลดทอนรายละเอียดเพื่องานออกแบบที่ต้องการความเรียบง่าย(Simplify) คือการลดทอนรายละเอียด ให้คงเหลือแค่สาระสำคัญที่ต้องการบ่งถึงเท่านั้น การลดทอนรายละเอียดต่างๆ แต่สี ยังคงเป็นองค์ประกอบที่ปรากฏให้เห็น เพราะสีสามารถนำมาใช้เป็นตัวแทน ที่ช่วยอ้างอิงความจำ จากประสบการณ์การรับรู้เดิม ก่อนที่สมองจะต่อเติมจินตนาการแปรรูปส่วนย่อย (อนุภาค) ให้เป็นส่วนใหญ่ (มหภาค) ต่อไป

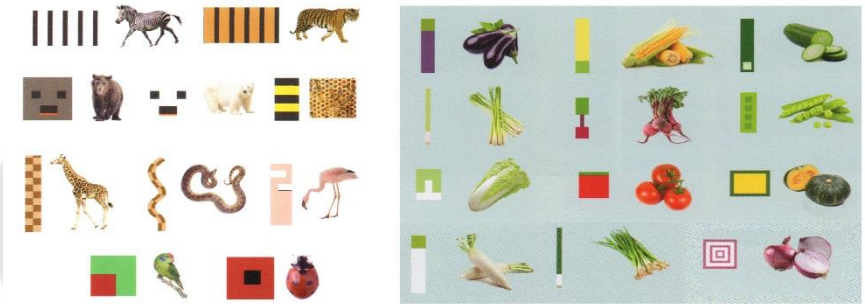

ภาพประกอบ 70 แสดงแถบสีที่ลดทอนแสดงลักษณะตัวแทนของพืชผัก และแถบสีที่ลดทอนแสดงลักษณะของสัตว์

ที่มา: โชติวัฒน์ ปุณโณปถัมภ์. (2559). อัตลักษณ์ในงานออกแบบ. หน้า 65

สี สื่อสารอารมณ์ความรู้สึก สี มีอิทธิพลกับอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์แต่ ทัศนคติ ความเชื่อ รสนิยม ประสบการณ์ หรือสังคม วัฒนธรรม ทำให้การสื่อสารอารมณ์ความรู้สึกที่มาจากสีแตกต่างกัน ประสบการณ์และความประทับใจ รวมไปถึงสภาพแวดล้อมมีอิทธิพลสำคัญในการกำหนดความรู้สึกจากสี เช่น ความประทับใจเมื่อได้อยู่ท่ามกลางธรรมชาติ สีซึ่งเกิดจากสิ่งรอบตัวมักเกิดขึ้นในทัศนคติเชิงบวก สีฟ้าจากสภาพอากาศและท้องฟ้าที่ปลอดโปร่ง สีเขียวของใบไม้ในฤดูฝน ความสดชื่นของบรรยากาศความชุ่มฉ่ำนั้น แต่ในทางกลับกัน ถ้าสภาพแวดล้อม หรือบรรยากาศก็สามารถสร้างความหดหู่ได้ ความเหงาของสีดำในคืนเดือนมืด สีขาวโพลนที่เวิ้งว้างของหิมะในฤดูหนาว

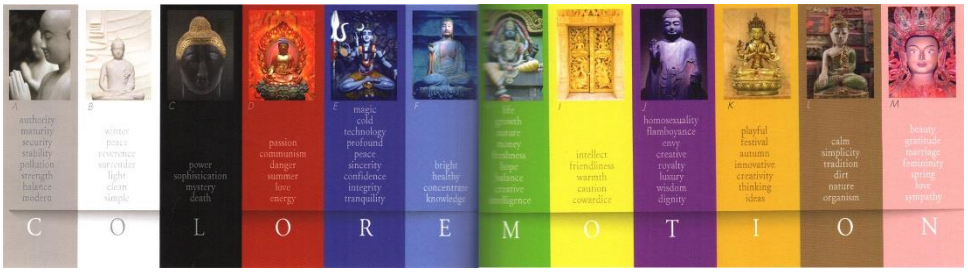

ภาพประกอบ 71 แสดงอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งเกิดจากรูปเคารพและความเชื่อทางศาสนา

ที่มา: โชติวัฒน์ ปุณโณปถัมภ์. (2559). อัตลักษณ์ในงานออกแบบ. หน้า 68-69

ดังที่ ผ.ศ.โชติวัฒน์ ปุณโณปถัมภ์ได้กล่าวไว้ว่า งานศิลปะใดๆ ล้วนดึงดูดสายตาและสร้างความประทับใจจากลักษณะทางนามธรรม 2 ประการได้แก่ ความกลมกลืน หรือ เอกภาพ หมายถึงลักษณะของความเป็นพวกเดียวกัน เดินไปในทิศทางเดียวกัน กลมกลืนสอดคล้องกันโดยรวมแล้วมีโทนของความสงบนิ่ง ก่อเกิดพลัง และ ความต่าง หรือ จลภาพ หมายถึง ลักษณะของความเคลื่อนไหวไปได้ทุกทิศทาง ความตัดกัน ความขัดแย้ง โดยรวมแล้วคือ สภาพความเคลื่อนไหว ก่อเกิดรสชาติ (โชติวัฒน์ ปุณโณปถัมภ์. 2559 : D) จากความหมายดังกล่าวสัมพันธ์กับ โทนสี - ตัวแทน อารมณ์ - ความหมาย การเคลื่อนไหวภายใน และการเคลื่อนไหวภายนอก

โทนสี - ตัวแทน อารมณ์-ความหมาย การเคลื่อนไหวภายใน และการเคลื่อนไหวภายนอก การตั้งข้อสังเกตอารมณ์ของสี สีเขียวจัดเป็นสีกลางที่มีความสงบมากที่สุด ให้ความรู้สึกสงบสมดุล ในขณะที่สีเหลือง สีส้ม สีแดง มีระดับการเคลื่อนไหวที่เพิ่มมากขึ้น จากความใฝ่รู้สู่ความร่าเริง และรุนแรงมากขึ้นตามลำดับ ส่วนสีฟ้า สีน้ำเงิน และสีม่วง เป็นความเคลื่อนไหวภายในที่มากขึ้นเป็นลำดับเช่นกัน จากความว่องไวของสติ สู่ปัญญาล้ำลึก จนถึงอารมณ์ศิลปะที่พลุ่งพล่าน

โดยรวมแล้วคือสภาพความเคลื่อนไหว ก่อเกิดรสชาติ ในงานออกแบบชิ้นหนึ่ง ๆ ควรมีทั้งเอกภาพ และจุลภาพรวมอยู่ด้วยกันด้วยสัดส่วนที่เหมาะสม ส่งผลต่อการรับรู้ของผู้รับสาร เกิดเป็นภาพจำ กลายเป็นการสร้างอัตลักษณ์ให้งานออกแบบได้

สีไม่ได้มีความหมายโดยตัวของมันเอง แต่ต้องเกาะเกี่ยวกับสิ่งอื่น จึงจะเกิดความหมายเชิงสัญลักษณ์ขึ้นมาได้ การเลือกใช้สีในงานออกแบบจึงต้องคำนึงถึงบริยทของการใช้งานด้วย [121]

อารยะ ศรีกัลยาณบุตร[122] กล่าวถึงการใช้สีในการออบแบบตราสินค้าว่าตราสินค้าที่ดีนั้นควรจะทำงานได้ในสีเดียวแต่ในปัจจบนมีสถานการณ์ที่อนุญาตให้ใช้ตราสินค้าที่เป็นสีต่างๆ นักออกแบบก็ควรมีความระมัดระวังและความเข้าใจให้ลึกซึ้งถึงเหตุหลและผลกระทบที่จะเกิดจากสีที่ตนเลือก

ตัวแปรที่มีผลต่อการนำสีมาใช้ เมื่อได้เลือกสีที่จะใช้ได้แล้วก็ต้องคำนึงถึงตัวแปรต่างๆที่มีผลต่อการนำสีเหล่านั้นมาใช้งานด้วย เพราะสีๆ เดียวกันหรือชุดเดียวกัน อาจจะสื่อสารข้อมูลได้แตกต่างกันหากอยู่ในสถานการณ์ที่มีตัวแปรไม่เหมือนกัน

ตัวแปรที่สำคัญที่อาจส่งผลให้สีมีการเปลี่ยนแปลงมีดังนี้

1. Color association ความช่างสังเกตและความพยายามจะจดจำสิ่งมนษย์ทำให้มีการนำสีเข้ามาเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ ที่มองเห็นอยู่รอบตัว ซึ่งเมื่อมีต่างๆของการสั่งสมความคิดนานเข้า ก็อาจจะถึงจุดที่สีก็จะกลายเป็นตัวแทนหนึ่งของสิ่งนั้นๆ ไปเลย เช่น เพราะไฟดูเป็นสีแดง และน้ำดูเป็นสีฟ้า สีแดง จึงให้ความรู้สึกอบอุ่น (เหมือนไฟ) และสีฟ้า ให้ความรู้สึกเย็น (เหมือนน้ำ) เป็นต้น อย่างไรก็ตามการนำสีไปเกี่ยวข้องกับความหมายหรือคุณสมบัติของสต่างๆ ก็ขึ้นอยู่กับการถ่ายทอดความคิดในกลุ่มสังคมนั้นๆ ซึ่งหากต้องการจะสื่อสารกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นสังคมเมืองก็อาจจะไม่มีความแตกต่างกันมากนักระหว่างแต่ละเมือง แต่หากเป็นสังคมในหน่วนที่เล็ก อาจจะแตกต่างกันได้ จึงควรมีการศึกษตัวแปรนี้ในกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการจะสื่อสารด้วยเสียก่อนเพื่อจะได้ช่วยให้สามารถคาดหวังปฏิกิริยาตอบสนองได้แม่นยำขึ้น

2. Combination of hue การใช้สีหลายๆ สีรวมกันในงานออกแบบหนึ่งฉันเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในการออกแบบตราสินค้าน้อยกว่าการออกแบบเรขศิลป์อื่นๆ ดังที่จะพบว่ามีตราสินค้าจำนวนมากที่มีสีเพียงสีเดียว อย่างไรก็ตามก็ยังมีตราสัญลักษณ์อยู่ไม่น้อยที่มีการใช้สมากกว่าหนึ่งสี ซึ่งในกณณีเช่นนั้นนักออกแบบนอกจากจะต้องเลือกชุดสีที่เหมาะสมกับ แนวความคิดและอารมณ์ ลีลา และบุคลิกของงานแล้ว ยังจำเป็นต้องมีความเข้าใจถึงธรรมชาติต่างๆ ของสีเมื่อนำมาอยู่ร่วมกันด้วยว่า เมื่อนำสมากกว่าหนึ่งสีมาอยู่ร่วมกัน สีเหล่านั้นจะมีผลกระทบต่อกันและกันได้ในหลายๆ ลักษณะ เช่น อาจจะไปเสริมหรือลดความเข้มให้กันและกันหรืออาจจะบิดเบือนให้

---

[121] โชติวัฒน์ ปุณโณปถัมภ์. **เรื่องเดิม**. หน้า 69.

[122] อารยะ ศรีกัลยาณบุตร. **เรื่องเดียวกัน**. หน้า 62.

เพี้ยนไป เป็นต้น ซึ่งปรากฏการณ์ที่สำคัญอย่างหนึ่งของการที่สี่ทำปฏิกิริยาต่อกันและกันก็คือ simultaneous Contrast ซึ่งเป็นประสบการณ์ของการมองเห็นซึ่งเมื่อมองสี ๆ หนึ่ง อวัยวะที่มีหน้าที่รับสีๆ นั้นในดวงตาจะล้าลง ทำให้อวัยวะที่รับสีอื่นๆ ทำงานได้ดีกว่า และไปมีผลกระทบเมื่อละสายตาไปมองสีที่อยู่ข้างๆ

3. Value and saturation ในการเลือกสีตามแนวความคิดและอารมณ์ลีลาและบุคลิกของงานนั้น หากเลือกโดยเพียงกำหนดชื่อก็อาจจะทำให้ได้สีที่ต่างกันก็ได้ ตัวอย่างเช่น เมื่อพูดว่า “ สีเหลือง” ในความคิดของแต่ละคนแม้จะเห็นสีเหลือง แต่เป็นสีเหลืองที่แตกต่างกันไป เป็นต้น สีซึ่งมืดลงหรือสว่างขึ้นเมื่อเจือสีขาวหรือสีดำปนลงไปนั้นเป็นการเพิ่มหรือลดคุณค่าของสี (value) ของสี ในขณะที่สีที่ถูกเจือด้วยน้ำให้อ่อนลงหรือถูกทาทับหลายๆ เที่ยวให้เข้มขึ้นนั้นเป็นการลดหรือเพิ่มความอิ่มสี (saturation) การเลือกสีจึงต้องมีการเลือกอย่างเฉพาะเจาะจงโดยอาศัยตารางสีที่โรงพิมพ์ใช้กัน

4. Shape form and edge ตัวแปรนี้ คือ การที่นักออกแบบควรจะคำนึงถึงลักษณะของพื้นที่ที่จะนำสีนั้นไปใช้ ว่ามีรูปร่าง หรือขอบรูปแบบไหน เพราะแม้จะเป็นสีเดียวกันแต่อยู่ในคนละรูปร่างหรือมีขอบรูปต่างกัน ก็จะให้ผลในการสื่อสารที่แตกต่างกัน เช่น สี่เหลี่ยมสีฟ้าก็จะดูแตกต่างจากวงกลมสีฟ้า หรือวงรีสีฟ้าที่มีขอบคมชัดก็จะดูไม่นุ่มนวลเท่าวงรีสีฟ้าที่มีขอบไม่ชัด (blur) เป็นต้น อย่างไรก็ตามเรื่องนี้มักไม่ค่อยจะเป็นปัญหามากนัก เพราะโดยมากแล้วนักออกแบบมักจะเคยชินที่จะกำหนดรูปร่างและขอบรูปเสียก่อน แล้วจึงจะมีการตัดสินใจในเรื่องของสี

5. Size and proportion ตัวแปรอีกตัวแปรหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่จะนำสีมาใช้ก็คือ ขนาดและสัดส่วนของพื้นที่นั้น เช่น จุดเล็กๆ สีแดงบนพื้นสีเขียว (ซึ่งเป็นสีตัดกัน) ก็อาจจะมีความเด่นไม่แพ้จุดใหญ่ๆ สีน้ำเงินบนพื้นสีเขียว (ซึ่งเป็นสีใกล้เคียงกัน) ก็ได้

6. Pattern and texture ลวดลายซ้ำและพื้นผิวก็เป็นอีกตัวแปรหนึ่งที่มีผลต่อการนำสีมาใช้ ในด้านของลวดลายซ้ำนั้น องค์ประกอบนี้มักจะมีผลทางด้านการรับรู้ในด้านยุคสมัยได้อย่างรวดเร็ว เช่น สีฟ้าที่อยู่บนลวดลายซ้ำรูปวงกลมให้ความรู้สึกถึงยุค 60 's ในขณะที่สีฟ้าที่อยู่บนลวดลายซ้ำรูปขนมเปียกปูนให้ความรู้สึกที่แตกต่างกันด้วย เช่น สีเหลืองบนพื้นผิวเรียบมันจะให้ความรู้สึกทันสมัย ในขณะที่สีเหลืองเดียวกันเมื่ออยู่บนพื้นผิวที่ดูหยาบขรุขระกลับให้ความรู้สึกอบอุ่นเป็นมิตร เป็นต้น

ตัวแปรทั้งหกนี้ โดยจะมีผลต่อการใช้สีในการออกแบบตราสัญลักษณ์ทั้งสิ้นแต่ในกรณีหนึ่งอาจจะไม่มีทั้งหมดทุกตัวแปร และความสำคัญของแต่ละตัวแปรก็แตกต่างกันไป

3.2.5 **องค์ประกอบทางศิลปะประเภทลวดลาย** (Pattern) ในการศึกษาผู้วิจัยกำหนดให้ ลวดลาย เป็นองค์ประกอบศิลปะที่ใช้การซ้ำ เพื่อแสดงลักษณะของพื้นผิวและลวดลายของรูปลักษณ์อัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรมท้องถิ่นกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ลวดลาย (Pattern) หมายถึง ลายเส้นและสีสันที่มีการประดิษฐ์สร้างสรรค์ให้เกิดคุณค่าทางความงามและนำไปใช้ประดับตกแต่งในงานศิลปะประเภทต่างๆ ทั้งในงานทัศนศิลป์ ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และงานศิลปะประยุกต์เช่น ออกแบบผลิตภัณฑ์ ออกแบบตกแต่ง ออกแบบนิเทศศิลป์ และออกแบบพาณิชยศิลป์

รูปแบบลวดลายในธรรมชาติของพืช สัตว์ แมลง ปรากฏการณ์จากธรรมชาติเหล่านี้ เป็นสิ่งบันดาลใจให้มนุษย์มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และจินตนาการที่หลากหลายไม่มีที่สิ้นสุดต่อไปนี่เป็นรูปแบบลวดลายในธรรมชาติที่เราไม่คิดว่ามันจะเกิดขึ้นเองได้ แต่มันก็เกิดขึ้นจากธรรมชาติจริงๆ ลักษณะของลวดลาย ได้แก่ 1) ลวดลายในพืช เช่น ลวดลายในดอกไม้ ลวดลายในใบไม้ ลวดลายในเปลือกไม้ 2) ลวดลายในแมลง เช่น ลวดลายในปีก ส่วนหัว ดวงตา และลำตัวของแมลง เป็นต้น 3) ลวดลายในสัตว์ เช่น ลวดลายในตัวสัตว์ทั้งสัตว์บก สัตว์น้ำ สัตว์เลื้อยคลาน 4) ลวดลายปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น ฟ้าแลบ ฟ้าร้อง ฝนตก ลวดลายของพื้นดินแตกระแหง เป็นต้น 5) ลวดลายเรขาคณิต เช่น ลวดลายรูปสามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม ครึ่งวงกลม เป็นต้น 6) ลวดลายพาณิชย์ศิลป์ เช่น ปรากฏในงานโฆษณาหลายรูปแบบประกอบในตัวผลิตภัณฑ์ สินค้า เครื่องหมายการค้า

3.3 ทฤษการฏีการรับรู้ (Visual Perception in Design)

ทฤษฎีเกสตอลท์ (Gestalt's Theory) มาจากสกุลจิตวิทยาเยอรมันนี (Gestalt Phychology) หลักการคือ "ส่วนรวมมีค่ามากกว่าผลบวกของส่วนย่อย" หรือ "The whole is greater than the sum of the parts." [123] ปัจจัยการรับรู้ของ Gestalt สร้างกรอบอ้างอิงในการมองเห็น (Visual Frame of Reference) ให้นักออกแบบได้เข้าใจและมีพื้นฐานทางจิตวิทยาการมองที่เชื่อถือได้ในการวิเคราะห์ เพื่อใช้สำหรับการจัดการกับบริเวณว่างต่างๆ ของข้อมูลทางกราฟิก Gestalt ในภาษาเยอรมัน หมายถึง "รูปร่าง - รูปทรงหรือลวดลายโดยรวมทั้งหมด" ได้แนวคิดมาจากนักจิตวิทยา Max Wertheimer ที่ได้สังเกตภาพทิวทัศน์ระหว่างการเดินทาง หรือการเปิดหนังสือแบบผ่านๆ การดูหนังการ์ตูน ทำให้มองเห็นความต่อเนื่องปะติดปะต่อกันเป็นภาพเคลื่อนไหว ดูมีชีวิตขึ้นมา

---

[123] Wertheimer, M. (1938). Gestalt theory. In W. D. Ellis (Ed.), ***A source book of Gestalt psychology.*** (pp. 1-11).

ทฤษฎีนี้พัฒนามาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1900 โดยนักจิตวิทยาเยอรมัน-ออสเตรีย จากความเชื่อที่ว่าตามนุษย์และความคิด มักจะ “ค้นหาสิ่งที่เป็นแบบแผน” (Pattern Seeking) เช่นเดียวกับ Pattern Recognition ของ William Gibson ซึ่งค้นหาความหมายของวัฒนธรรม Street และ cool ในฐานะ Cool Hunter และทำการทดลองจนเกิดแนวคิดว่า “มนุษย์รับรู้ได้ดีถ้าสิ่งเร้านั้นน่าสนใจ และสิ่งใดจะน่าสนใจเมื่อเราเลือกให้ความสนใจกับสิ่งนั้น (Gibson, 2003) เรียกว่า “การคัดสรรที่จะรับรู้” “Selecting Attention”ซึ่งการรับรู้นี้ จะเข้าใจความหมายได้ดีก็ต่อเมื่อเรามองดูภาพโดยรวมทั้งหมด เรียกว่า Gestalt Perceptual Phycology หรือ ‘ตาช่วยจัดระบบประสบการณ์ด้านการมองเห็น’ [124]

หลักการเรียนรู้ของกลุ่มเกสตัลท์ กลุ่มเกสตัลท์กล่าวว่า การเรียนรู้ที่เห็นส่วนรวมมากกว่าส่วนย่อยนั้นจะต้องเกิดจากประสบการณ์เดิม และการเรียนรู้ย่อมเกิดขึ้น 2 ลักษณะ ดังนี้

1) การรับรู้ (Perception) หมายถึง การแปลความหมาย หรือการตีความต่อสิ่งเร้าของ อวัยวะ รับสัมผัสส่วนใดส่วนหนึ่งหรือทั้งห้าส่วน ได้แก่ หู ตา จมูก ลิ้น และผิวหนัง และการตีความนี้มักอาศัยประสบการณ์เดิม ดังนั้น แต่ละคนอาจรับรู้ในสิ่งเร้าเดียวกัน แตกต่างกันได้แล้วแต่ประสบการ์ เช่น นางสาว ก. เห็นสีแดงแล้วนึกถึงเลือด แต่นางสาว ข. เห็นสีแดงอาจนึกถึงกุหลาบสีแดงก็ได้

2) การหยั่งเห็น (Insight) หมายถึง การเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยจะเกิดแนวคิดในการเรียนรู้หรือการแก้ปัญหาขึ้นอย่างฉับพลันทันทีทันใด (เกิดความคิดแวบขึ้นมาในสมองทันที) การมองเห็นแนวทางการแก้ปัญหาตั้งแต่จุดเริ่มต้น เป็นขั้นตอนจนถึงจุดสุดท้ายที่สามารถจะแก้ปัญหาได้ เช่น การร้องออกมาว่า ยูเรก้า ของอาร์ คีเมดิส เพราะเกิดการหยังเห็น (Insight) ในการแก้ปัญหา การหาปริมาตรของมงกุฎทองคำโดยวิธีการแทนที่น้ำว่าปริมาตรของมงกุฎที่จมอยู่ในน้ำจะเท่ากับปริมาตรของน้ำที่ล้นออกมา ซึ่งใช้วิธีการนี้ในการหาปริมาตรของวัตถุที่มีรูปทรงไม่เป็นเรขาคณิตมาจนถึงบัดนี้

การใช้ทฤษฎี Gestalt นั้นจึงประกอบด้วย ส่วนย่อย (Parts) ของภาพที่มองเห็น (Visual Image) เป็นสิ่งที่วิเคราะห์แยกย่อยประเมินผลได้ กับ ส่วนรวม (Whole) ของภาพที่มองเห็นเมื่อเอาส่วนต่างๆมาประกอบรวมกัน จะเห็นความแตกต่างและสำคัญกว่าส่วนย่อย เช่น ภาพ 1 ภาพแยกส่วนเป็น ก้อนหิน น้ำ สีฟ้าคราม เกลียวคลื่น เกาะ เรือ ภูเขา หาดทราย แต่เมื่อรวมกันเราจึงรับรู้ว่านี่คือ Pattern ของสิ่งที่เรียกว่า “ทะเล” ทั้งหมดนี้ มีอิทธิพลทั้งต่อ งานศิลปะ

---

[124] H. G. Kohler K. R. Peel Rosemary A. Hoar. (1970). Extramembranous Pregnancy And Amniorrhoea. In **An International Journal of Obstetrics & Gynaecology.** Volume 77, Issue 9.

งานออกแบบกราฟิกภาพถ่าย มาจนถึงปัจจุบัน Gestalt มีหลักการใหญ่และหลักการย่อย ในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะหลักการหลัก ซึ่งมีข้อมูลดังนี้

จากการศึกษาเปรียบเทียบอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural identity) ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย ในการกำหนดแนวทางเพื่อการออกแบบ “อัตลักษณ์ศิลป์” ผู้วิจัยศึกษาแนวคิดองค์ประกอบทางศิลปะ (Elements of Visual Arts) ร่วมกับทฤษฎีการรับรู้ (Visual Perception in Design) เพื่อการลดทอน แทนค่า และการจัดวางองค์ประกอบของรูปลักษณ์ที่สามารถแสดงเอกลักษณ์ สื่อสารภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้ง 8 ประเภท ประกอบด้วย

1) **กฎของความคล้ายคลึง** (Similarity) การจัดวางองค์ประกอบแบบการซ้ำและเน้นสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้นมาให้แตกต่าง

การวางองค์ประกอบแบบการซ้ำ แล้วเน้น สิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นมาให้แตกต่าง ซึ่งมนุษย์จะรับรู้ได้เร็ว ถ้าสิ่งนั้นน่าสนใจ (ตัวอย่างเต่าหดหัว นามธรรม) (นักว่ายน้ำ รูปธรรม เก่งเหมือนฉลามแต่ไม่ได้มาด้วยความสามารถของตัวเอง) (สิ่งที่เหมือนกัน (สี/รูป/ทรง/พื้นผิว/ขนาด/ทิศทาง) สายตาจะจัดระบบเข้าเป็นชุดเดียวกันก่อน)

กฎนี้เป็นกฎที่ Max Wertheimer ตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1923 โดยใช้เป็นหลักการในการวางรูปกลุ่มของการรับรู้ เช่น กลุ่มของ เส้น หรือสี ที่คล้ายคลึงกัน หมายถึงสิ่งเร้าใด ๆ ก็ตามที่มีรูปร่าง ขนาด หรือสี ที่คล้ายกัน คนเราจะรับรู้ว่า เป็นสิ่งเดียวกัน หรือพวกเดียวกัน

ภาพประกอบ 72 แสดงตัวอย่างการจัดวางองค์ประกอบแบบการซ้ำ ตามกฎของความคล้ายคลึง (Similarity)

ที่มา: https://www.usertesting.com/blog/gestalt-principles/

2) **กฎของความใกล้ชิด** (Proximity) การจัดวางองค์ประกอบส่วนย่อยที่มีความเกี่ยวข้องกัน ในตำแหน่งที่ใกล้ชิดกัน

การวางองค์ประกอบกราฟิกส่วนย่อยที่มีความเกี่ยวข้องกันในตำแหน่งที่ใกล้ชิดกัน เกาะกลุ่มกันเพื่อสร้างภาพ/สื่อ ความหมาย ส่วนที่อยู่ใกล้กว่ารู้สึกเป็นกลุ่มมากกว่า

สาระสำคัญของกฎนี้ มีอยู่ว่า ถ้าสิ่งใด หรือสถานการณ์ใดที่เกิดขึ้นในเวลาต่อเนื่องกัน หรือในเวลาเดียวกัน อินทรีย์จะเรียนรู้ ว่า เป็นเหตุและผลกัน หรือ สิ่งเร้าใดๆ ที่อยู่ใกล้ชิดกัน มนุษย์มีแนวโน้มที่จะรับรู้ สิ่งต่างๆ ที่อยู่ใกล้ชิดกันเป็นพวกเดียวกัน หมวดหมู่เดียวกัน

ภาพประกอบ 73 แสดงตัวอย่างการวางองค์ประกอบกราฟิกส่วนย่อยที่มีความเกี่ยวข้องกันในตำแหน่งที่ใกล้ชิดกัน เกาะกลุ่มกันเพื่อสร้างภาพ/สื่อ ความหมาย ส่วนที่อยู่ใกล้กว่ารู้สึกเป็นกลุ่มมากกว่า ตามกฎของความใกล้ชิด – (Proximity)

ที่มา: https://www.usertesting.com/blog/gestalt-principles/

3) กฎของความต่อเนื่อง (Continuation) การจัดวางองค์ประกอบตามทิศทาง

การจัดวางองค์ประกอบตามทิศทาง การมองของสายตาจากซ้ายไปขวา จากบนลงล่าง ประโยชน์คือ ช่วยในการถ่ายทอดเนื้อหาเป็นขั้นตอน เป็นลำดับ ดูต่อเนื่อง เชื่อมโยงถึงกันเป็นภาพใหญ่ (เป็นระบบการรับรู้เชิงจิตภายใน มันเห็นชัดเจนในเชิงประจักษ์) สิ่งเร้าที่มีทิศทางในแนวเดียวกัน ซึ่งจะรับรู้ว่าเป็นพวกเดียวกัน

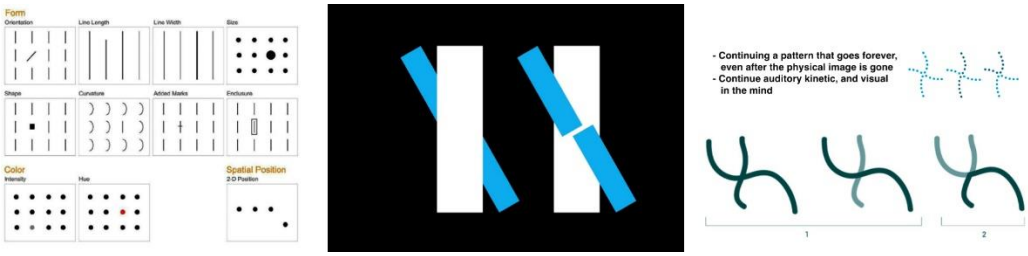

ภาพประกอบ 74 แสดงตัวอย่างการจัดวางองค์ประกอบตามทิศทาง ช่วยในการถ่ายทอดเนื้อหาเป็นขั้นตอน เป็นลำดับ ดูต่อเนื่อง เชื่อมโยงถึงกันเป็นภาพใหญ่ ตามกฎของความต่อเนื่อง (Continuation)

ที่มา: https://www.usertesting.com/blog/gestalt-principles/

4) กฎของภาพและพื้น (Figure and Ground) การจัดวางองค์ประกอบที่ประกอบด้วย ภาพ หมายถึงสิ่งที่มีรูปร่างเด่นชัด ปรากฏขึ้นมาจากเส้นขอบของอาณาเขต และ พื้น หมายถึงส่วนที่เหลือทั้งหมดภายในอาณาเขต

ตามกฎการรับรู้ (Law of Perception) ช่วยให้เรารับรู้ผ่านสภาพที่ติดกัน (Contrast) ของ ภาพกับพื้น Figure 1 รูป บวก positive element 2 พื้นที่ว่างสัมพันธ์ spatial relationship Ground 1 พื้นบวก white space 2 พื้นลบ negative space หลัก Gestalt ส่วนนี้ จึงเป็นเรื่องของการรับรู้ระหว่าง Figure & Ground หรือ Negative & Positive Space อย่างแท้จริง ภาพกับพื้น (Figure and Ground) นี้ สัมพันธ์กับความฉลาดของสายตาในการเลือกมอง (Selective Theory) ซึ่งก็คือความสัมพันธ์ระหว่างภาพและพื้น เมื่อทั้งสองสิ่งนี้อยู่ในอาณาเขตเดียวกัน ภาพคือสิ่งที่มีรูปร่างที่เด่นชัดปรากฏขึ้นมาจากเส้นขอบของอาณาเขต และพื้นก็คือส่วนที่เหลือทั้งหมดภายในอาณาเขต ตามแนวคิดของกลุ่มเกสตัลท์เกี่ยวกับการรับรู้ (Perception) นี้ขึ้นอยู่กับรูปแบบของตัวกระตุ้นทั้งหมดมากกว่าส่วนย่อยหรือผลรวมของส่วนย่อยรวมกัน การรับรู้ทางสายตาจึงสลับไปมาระหว่างภาพกับพื้น (Figure and Ground) ขึ้นอยู่กับการเลือก (Selection) ที่จะเพ่งไปที่จุดใดก็จะเห็นสิ่งนั้น

Schiffman & Kanuk (2000 อ้างถึงใน นิตยา สุภาภรณ์, 2552) การรับรู้คือกระบวนการที่บุคคลแต่ละคนมีการเลือกการประมวลผลและการตีความเกี่ยวกับตัวกระตุ้นออกมาให้ความหมายและได้ภาพของโลกที่มีเนื้อหา

Millet (1954 อ้างถึงใน บูชญา ประดิษฐพร, 2557) การรับรู้หมายถึง การรับโดยการเห็น ได้ยิน สัมผัส ได้รสและรู้สึกถึงอุณหภูมิแล้วส่งผลต่อระบบประสาทส่วนกลาง เช่น การคิด การจำ ความต้องการและจินตนาการ

Tuck (2010 อ้างถึงใน ชาญณรงค์ศิริสุขโภคา, 2557) ได้กล่าวถึง ทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มเกสตัลท์ (Gestalt's Theory) เกิดจากนักจิตวิทยาชาวเยอรมัน โดยมีผู้นำกลุ่มคือ เวอร์ไธเมอร์ (Wertheimer) โคห์เลอร์ (Kohler) คอฟฟ์กา (Koffka) และเลวิน (Lewin) ซึ่งกลุ่มมีแนวความคิดว่าการเรียนรู้เกิดจากการจัดประสบการณ์ทั้งหลายที่มีอยู่อย่างกระจัดกระจายให้มารวมกันเสียก่อน แล้วค่อยพิจารณาส่วนย่อยต่อไป หลักการเรียนรู้ของทฤษฎีกลุ่มเกสตัลท์เน้นการเรียนรู้ที่ส่วนรวมมากกว่าส่วนย่อย ซึ่งจะเกิดขึ้นจากประสบการณ์และการเรียนรู้โดยเกิดขึ้นจาก 2 ลักษณะ คือ

1) การรับรู้ (Perception) (นันทวัฒน์บุญไธสง, 2543) การรับรู้หมายถึง การแปลความหมายหรือการตีความต่อสิ่งเร้าของอวัยวะรับสัมผัสส่วนใดส่วนหนึ่งหรือทั้ง 5 ส่วน ได้แก่ตา หูจมูก ลิ้น และผิวหนัง การตีความนี้มักจะอาศัยประสบการณ์เดิม ดังนั้นแต่ละคนอาจจะรับรู้ในสิ่งเร้าเดียวกันแตกต่างกันได้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแต่ละคน

2) การหยั่งเห็น (Insight) (นันทวัฒน์บุญไธสง, 2543) การหยั่งเห็นหมายถึง การเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยจะเกิดแนวความคิดในการเรียนรู้หรือการแก้ปัญหาขึ้นอย่างฉับพลันทันทีทันใด (เกิดความคิดแวบขึ้นมาในสมองทันที) มองเห็นแนวทางการแก้ไขปัญหาตั้งแต่จุดเริ่มต้นเป็นขั้นตอนจนถึงจุดสุดท้ายที่สามารถจะแก้ไขปัญหาได้มองเห็นสถานการณ์ในแนวทางใหม่ๆ โดยเกิดจากความเข้าใจและความรู้สึกที่มีต่อสถานการณ์ว่าได้ยิน ได้ค้บพบแล้ว ทำให้มองเห็นช่องทางการแก้ไขปัญหาได้ในทันทีทันใด

แนวโน้มที่จะตีความภาพที่ไม่ชัดเจนว่าง่าย และสมบูรณ์เทียบกับความซับซ้อน และไม่สมบูรณ์ ตัวอย่างการใช้จะเป็นรูปร่างที่ทับซ้อนกัน เมื่อเพิ่มสีจะสามารถระบุรูปร่างได้ง่ายขึ้นและรู้ว่าเป็นสี ซึ่งกล่าวว่าเมื่อต้องการให้มนุษย์เกิดการรับรู้ ในสิ่งเดียวกัน ต้องกำหนดองค์ประกอบขึ้น 2 ส่วน คือ

- ภาพหรือข้อมูลที่ต้องการให้สนใจ เพื่อเกิดการเรียนรู้ในขณะนั้น (Figure)

- ส่วนประกอบหรือพื้นฐานของการรับรู้ (Background or Ground) เป็นสิ่งแวดล้อมที่ประกอบอยู่ในการเรียนรู้ นั้น ๆ แต่ผู้สอนยังมิต้องการให้ผู้เรียนสนใจในขณะนั้น

ปรากฏว่า วิธีการแก้ปัญหา โดยกำหนด Figure และ Background ของเกสตัลท์ได้ผลเป็นที่น่าพอใจ เพราะสามารถทำ ให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้ด้วยการรับรู้อย่างเดียวกันได้

บางครั้ง Figure อาจเปลี่ยนเป็น Ground และ Ground อาจเปลี่ยนเป็น Figure ก็ได้ ถ้าผู้สอนหรือผู้นำเสนอ เปลี่ยนสิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียน หรือกลุ่มเป้าหมายเบนความสนใจไปตามที่ตนต้องการ

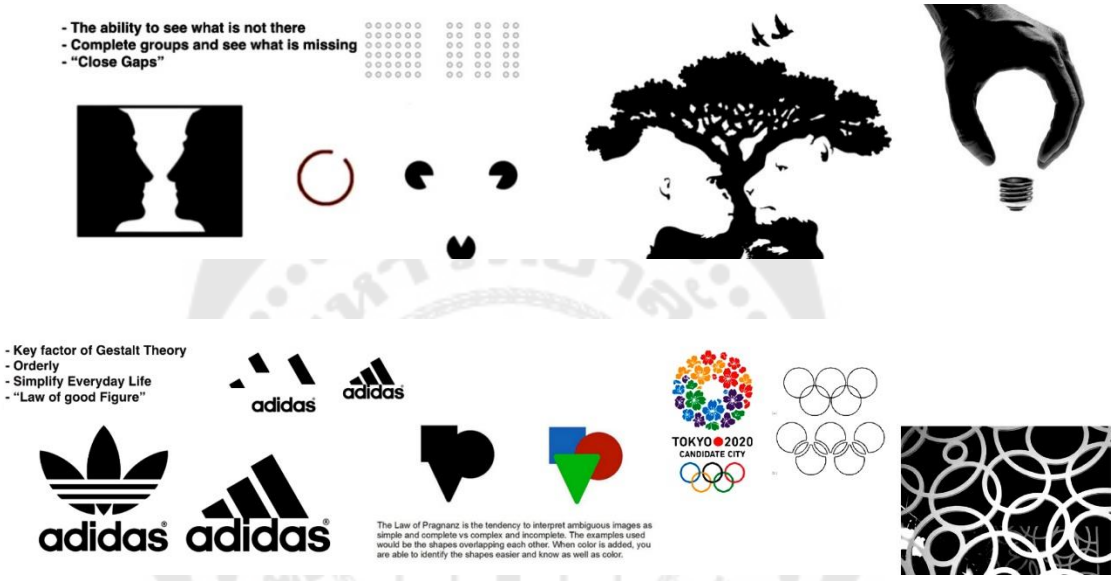

ภาพประกอบ 75 แสดงตัวอย่างภาพกับพื้น Figure 1 รูป บวก positive element 2 พื้นที่ว่าง สัมพันธ์ spatial relationship Ground 1 พื้นบวก white space 2 พื้นลบ negative space ตามกฎภาพกับพื้น (Figure and Ground)

ที่มา: https://www.usertesting.com/blog/gestalt-principles/

5) **กฎของความสมมาตร** (Symmetry) การจัดวางองค์ประกอบตามการรับรู้ถึงการเข้ากัน ความงามได้สัดส่วน และความสมดุล

การรับรู้ถึงการเข้ากันได้ หรือความงามได้สัดส่วน และความสมดุล ดังความสวยงามหรือความสมบูรณ์แบบที่สะท้อนออกมา รูปแบบของความเที่ยงตรงและความคิดที่ชัดเจนของความสมดุลหรือ "รูปแบบความคล้ายคลึงในตัวเอง" ที่สามารถพิสูจน์หรือตรวจสอบได้ตามกฎของระบบในเชิงรูปนัย โดยใช้เรขาคณิต, ฟิสิกส์ หรืออื่นๆ ถึงแม้ว่าความหมายจะต่างกันในบางบริบท แต่ทั้งคู่เกี่ยวข้องกันและถูกอภิปรายโต้แย้งกันในการเปรียบเทียบ

แนวความคิดเรื่องความเที่ยงตรงถูกต้องของสมมาตรมีหลากหลายวิธีตัดสินและนิยาม เช่น สมมาตรอาจจะใช้ในประเด็นของเวลาที่ผ่านไป ตามความสัมพันธ์ของตำแหน่งตามการแปลงทางเรขาคณิต เช่น ขนาด, การสะท้อน, และการหมุน ตลอดจนการแปลงฟังก์ชันชนิดอื่นๆ และตามมุมมองของวัตถุนามธรรม, แบบจำลองตามทฤษฎี, ภาษา, ดนตรี และความรู้

สมมาตรสามารถมีคำนิยามที่แตกต่างกันได้ เช่น สมมาตรในทางเรขาคณิตซึ่งคุ้นเคยกันดีในทางคณิตศาสตร์ตามความสมบูรณ์ ความสมมาตรในทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในบริบทนี้ ความสมมาตรที่รองรับผลเชิงลึกที่พบในฟิสิกส์สมัยใหม่ รวมถึงในแง่มุมมิติและเวลาในทางมนุษยศาสตร์, ครอบคลุมและหลากหลายในประวัติศาสตร์, สถาปัตยกรรม, ศิลปะ, และศาสนา

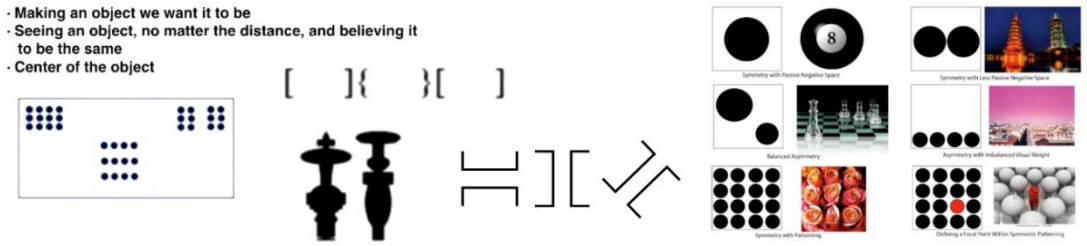

ภาพประกอบ 76 แสดงตัวอย่างการรับรู้ถึงการเข้ากันได้ หรือความงามได้สัดส่วนและความสมดุล ตามกฎแห่งความสมมาตร (Symmetry)

ที่มา: https://www.usertesting.com/blog/gestalt-principles/

เพื่อกำหนดแนวทางของการใช้องค์ประกอบทางศิลปะ (Elements of Visual Arts) จากข้อกำหนดของกฎตามทฤษฎีการรับรู้ (Visual Perception in Design) ในการลดทอนแทนค่า และการจัดวางองค์ประกอบของอัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรมท้องถิ่นกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในลักษณะต่างๆ แบ่งออกตามองค์ประกอบทางศิลปะ ทั้ง 6 ประเภท ได้แก่ 1) จุด 2) เส้น 3) รูปร่าง 4) รูปทรง 5) สี 6) ลวดลาย ได้ดังนี้

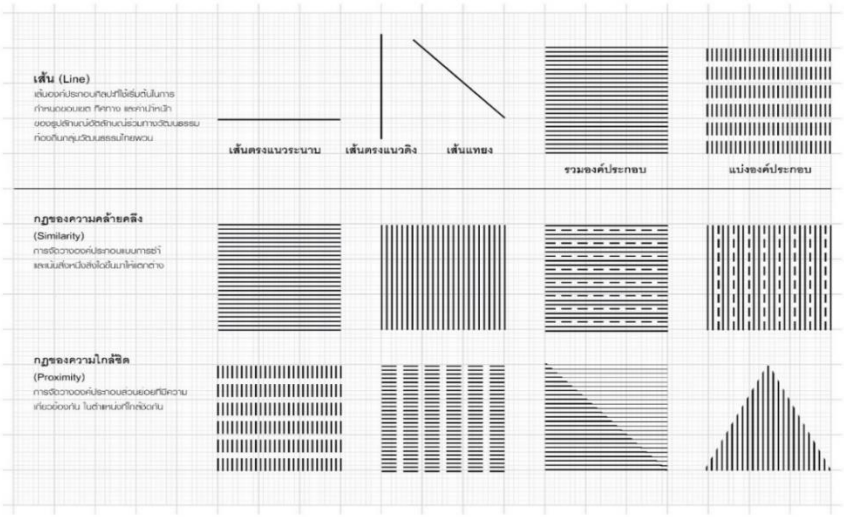

ภาพประกอบ 77 แสดงการจัดวางองค์ประกอบด้วย “เส้น”ตามทฤษฎีการรับรู้ (Visual Perception in Design) เพื่อแสดงรูปลักษณ์อัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรมท้องถิ่นกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

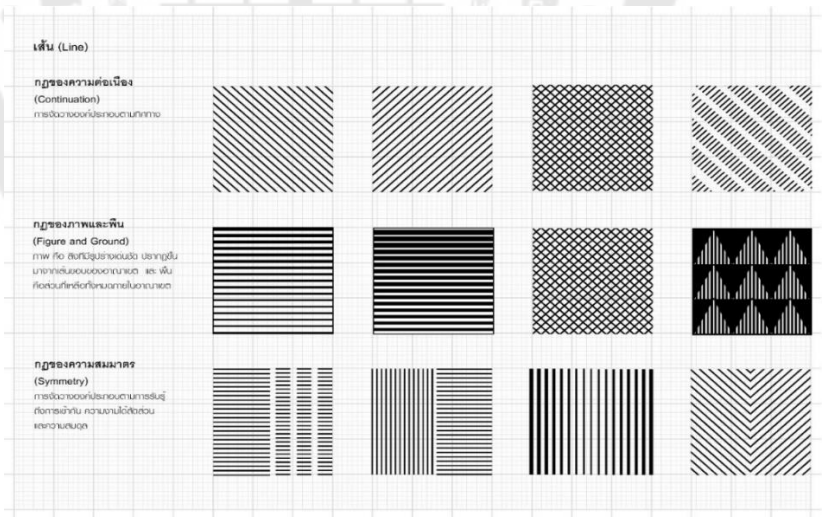

ภาพประกอบ 78 แสดงการจัดวางองค์ประกอบด้วย “เส้น”ตามทฤษฎีการรับรู้ (Visual Perception in Design) เพื่อแสดงรูปลักษณ์อัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรมท้องถิ่นกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

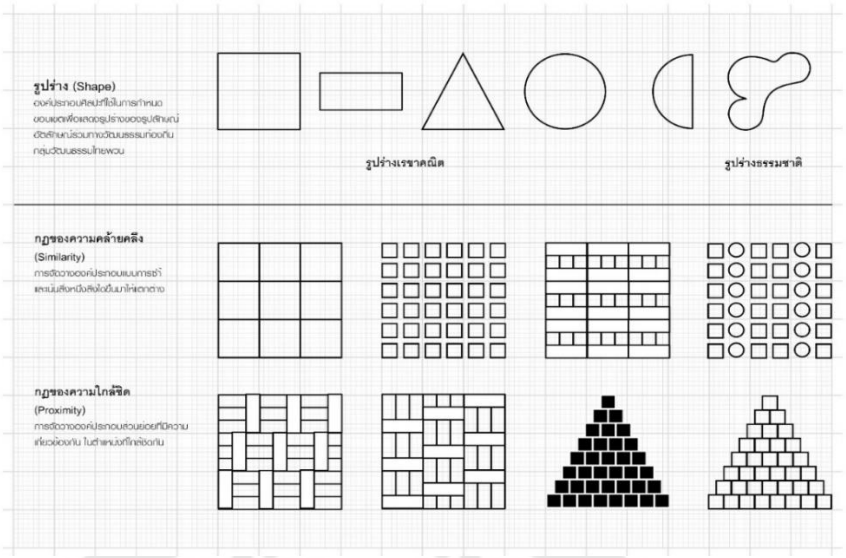

ภาพประกอบ 79 แสดงการจัดวางองค์ประกอบด้วย “รูปร่าง”ตามทฤษฎีการรับรู้ (Visual Perception in Design) เพื่อแสดงรูปลักษณ์อัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรมท้องถิ่นกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

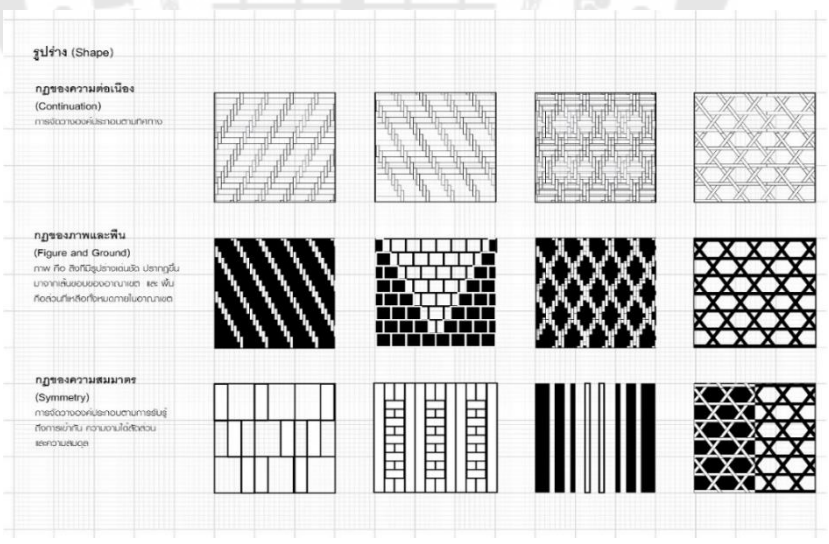

ภาพประกอบ 80 แสดงการจัดวางองค์ประกอบด้วย “รูปร่าง”ตามทฤษฎีการรับรู้ (Visual Perception in Design) เพื่อแสดงรูปลักษณ์อัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรมท้องถิ่นกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

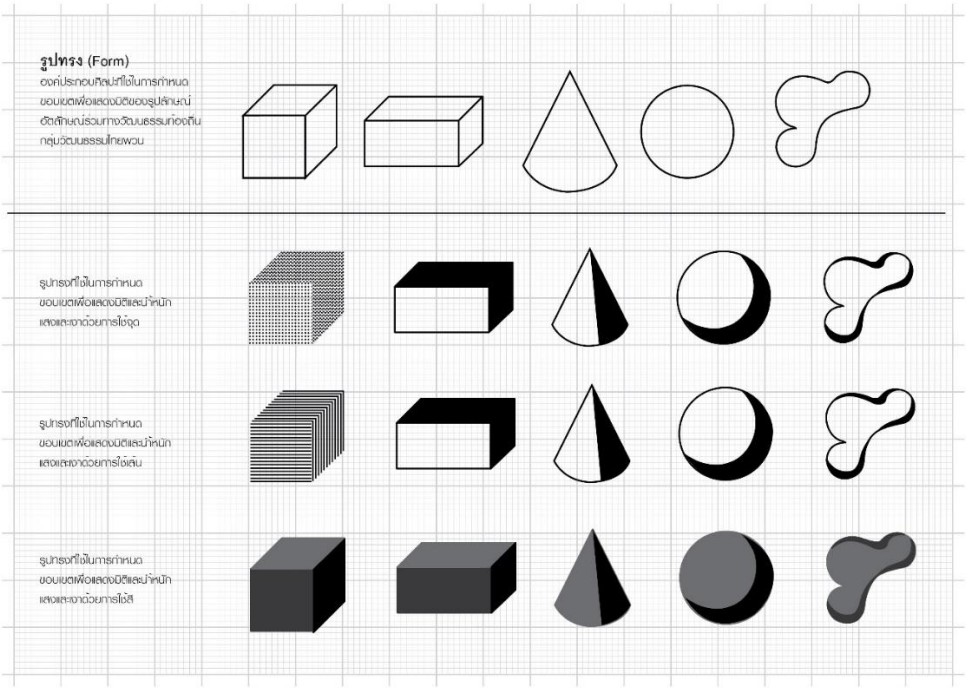

ภาพประกอบ 81 แสดงการจัดวางองค์ประกอบด้วย “รูปททรง”ตามทฤษฎีการรับรู้ (Visual Perception in Design) เพื่อแสดงรูปลักษณ์อัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรมท้องถิ่นกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

3.4 **ทฤษฎีรูปทรงนิยม** (Formalism Theory)

สันติ ลอรัชวี[125] เป็นการจัดการผลงาน โดยเน้นการนำส่วนประกอบมูลฐานของศิลปะ (Element of Visual Arts) เช่น รูปร่าง พื้นผิว สี น้ำหนัก มาใช้เป็นองค์ประกอบหลัก ผลงานที่ปรากฏอาจมีลักษณะลดทอนเป็นเหลี่ยมเป็นมุม อย่างรูปร่างเรขาคณิต และถ่ายทอดออกมาในลักษระกึ่งนามธรรม(Semi -Abstract) การจัดการในลักษณะนี้ต้นแบบที่นำเสนอนั้นจะถูกลด สกัด ตัดทอน เพื่อนำบางส่วนที่ให้ความสำคัญมาสื่อให้ผู้ชมได้รับรู้

ทฤษฎีการสร้างงานศิลปะที่ใช้ส่วนประกอบมูลฐาน ของศิลปะ เช่น เส้น รูปร่าง รูปทรง มาใช้โดยตรง และอาจจะเป็นการลด ตัดทอน สิ่งที่เป็นจริง ในธรรมชาติ มาสร้างขึ้นใหม่ โดยผู้ชมงานศิลปะนั้น พอจะสามารถ ระบุได้ว่าเป็นภาพอะไร

[125] สันติ ลอรัชวี. (2561). **บันทึกชั้นเรียน เอ สู่ บี**. หน้า 14.

3.5 ทฤษฎีการเลียนแบบ (Immitationalism Theory)

สันติ ลอรัชวี [126] เป็นการแสดงแนวคิดในการสร้างสรรค์ เพื่อให้ได้มาซึ่งคุณค่าของการแสดงออกที่เหมือนจริงตามตาเห็น (Relalistic) หรือเหมือนจริงตามความรู้สึก หรือมีทั้งสองคุณค่ารวมกัน มักจะเกิดการถ่ายทอดในลักษณะที่เหมือนจริงตามต้นแบบ ซึ่งผู้ดูโดยส่วนใหญ่สามารถเข้าใจได้ด้วยต่างเคยมีพื้นฐาน ประสบการณ์เกี่ยวกับรูปแบบเหล่านี้มาแล้ว โดยผู้ออกแบบอาจนำเสนอตามที่ตาเห็น หรือจัดวางใหม่ ตัดทอนบางส่วน นำมาแสดงเฉพาะบางส่วน หรือเพิ่มเติมขึ้นมาใหม่ ตามความคิดและเงื่อนไขของแต่ละบุคคล

4. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.1 โครงการรากวัฒนธรรม

ปัจจุบันวัฒนธรรมมีบทบาทมากขึ้นในระบบเศรษฐกิจอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยวอันเนื่องมาจากการแข่งขันในตลาดโลกที่ซับซ้อนมากขึ้นส่งผลให้ทุกประเทศต่างพยายามหาสิ่งที่แตกต่างและโดดเด่นวัฒนธรรมจึงกลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทุกฝ่ายนำมาใช้เพื่อสร้างความแตกต่างในการแข่งขันซึ่งประเทศไทยมีทรัพยากรวัฒนธรรมที่สามารถเพิ่มศักยภาพและสร้างมูลค่าให้กับประเทศในเวทีตลาดโลก

กระทรวงวัฒนธรรมมีภารกิจในการอนุรักษ์ส่งเสริมและสืบทอดงานด้านศาสนาศิลปะและวัฒนธรรมของชาติให้คงอยู่อย่างยั่งยืนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม (นายสนธยา คุณปลื้ม) ได้เล็งเห็นความสำคัญของวัฒนธรรม “วัฒนธรรมสร้างคนคนสร้างชาติ” จึงเร่งปรับบทบาทของกระทรวงวัฒนธรรมเป็นกระทรวงสังคมกึ่งเศรษฐกิจและมอบนโยบาย “สืบสานสร้างสรรค์บูรณาการ” เพื่อใช้เป็นกรอบและแนวทางการขับเคลื่อนงานวัฒนธรรมของหน่วยงานในสังกัดกระทรวงวัฒนธรรม

โครงการรากวัฒนธรรม เป็นโครงการสำคัญนับเป็นหนึ่งใน 17 โครงการของกระทรวงวัฒนธรรมที่เปิดโอกาสให้ชุมชนแสวงหาอัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรมที่แท้จริงในท้องถิ่นของตนเพื่อนำเสนอและเผยแพร่สู่สาธารณชนมีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหารากวัฒนธรรม “ของดีบ้านฉัน” ที่โดดเด่นและเป็นสุดยอดของท้องถิ่นเพื่อสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจสร้างรายได้ให้กับตนเองครอบครัวและชุมชนซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติซึ่งในปี พ.ศ. ๒๕๕๗ กระทรวงวัฒนธรรมจะดำเนินการแสวงหาคัดสรรในเรื่องของประเพณีศิลปะการแสดงอาหารและผ้าทอเป็นการนำร่องก่อนเพื่อเพิ่มศักยภาพให้ประเทศสามารถแข่งขันบนเวทีอาเซียนและเวทีโลกโดยที่ยังคงรักษาอัตลักษณ์วัฒนธรรมไทยอันเป็นรากเหง้าของประเทศไว้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

---

[126] **เรื่องเดิม**. หน้าเดียวกัน.

กรอบแนวคิดโครงการรากวัฒนธรรม คือการแสวงหารากวัฒนธรรม (ของดีบ้านฉัน) ที่เป็นประเพณี ศิลปะการแสดง อาหารและผ้าทอที่โดดเด่นของชุมชน โดยชุมชนร่วมกันคัดเลือก เพื่อนำไปสู่การคัดสรรในระดับอำเภอ จังหวัด ภาค และประเทศ พร้อมทั้งนำข้อมูลองค์ความรู้เรื่อง รากวัฒนธรรมที่ผ่านการคัดสรรมาบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เพื่อเผยแพร่และบริการ เป็นต้นน้ำของการศึกษา ค้นคว้า พัฒนา บ่มเพาะ ต่อยอดไปสู่อุตสาหกรรมวัฒนธรรมสร้างสรรค์ สร้างคุณค่าทางสังคมและมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจได้อย่างยั่งยืน โดยผ่านกระบวนงานสืบสายสร้างสรรค์ และบูรณาการการมีส่วนร่วมของหน่วยงานองค์กร และประชาชนเจ้าของวัฒนธรรมในทุกระดับ

ภาพประกอบ 82 แสดงรากวัฒนธรรมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้

ที่มา: https://www.m-culture.go.th/trang/images/hand_Rakwattanatham.pdf

รากวัฒนธรรม หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต ซึ่งกลุ่มชนและสังคมได้ร่วมกันสร้างสรรค์ สั่งสมปลูกฝังเรียนรู้ปรับประยุกต์สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นเกิดความเจริญงอกงามทั้งด้านจิตใจ และวัตถุ เป็นทุนทางสังคมที่ทำให้เกิดความรักความผูกพัน รู้คุณค่าหวงแหนและภาคภูมิใจในแผ่นดินเกิด

รากวัฒธรรม “ประเพณี” หมายถึง ประเพณีเกี่ยวกับ ศาสนา ความเชื่อ วิถีชีวิต การทำมาหากิน เป็นประเพณีที่ชุมชนนั้นๆ ได้ถือปฏิบัติสืบทอดกันมา มีความเป็นมา เรื่องราวและ ภูมิหลังที่ชัดเจนโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์มีรูปแบบการนำเสนอที่ดึงดูดความสนใจและสร้างความประทับใจ พร้อมถ่ายทอดองค์ความรู้ไปสู่คนอื่น และคนรุ่นต่อไปมีการพัฒนา สร้างสรรค์ปรับ

ประยุกต์อยู่บนพื้นฐานความรับผิดชอบต่อสังคม และวัฒนธรรมไทย ก่อให้เกิดความรัก ความสามัคคี ความผูกพัน และความภาคภูมิใจของคนในสังคม สามารถสร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้กับครอบครัว และชุมชน ส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

วัฒนธรรม “ศิลปะการแสดง” หมายถึง การแสดงที่เกี่ยวกับดนตรีขับร้อง รำเต้น และละครที่แสดงเป็นเรื่องราว มีความเป็นมาและภูมิหลังที่ชัดเจนมีรูปแบบการนำเสนอที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ ดึงดูดความสนใจสร้างความประทับใจได้ มีการบ่มเพาะต่อยอดถ่ายทอดองค์กรความรู้ไปสู่คนอื่นและคนรุ่นต่อไป มีการพัฒนาสร้างสรรค์ปรับประยุกต์อยู่บนพื้นฐานการรับผิดชอบต่อสังคมและวัฒนธรรมไทยสร้างความรักความสามัคคีความผูกพัน และความภาคภูมิใจของคนในชุมชนสร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้กับครอบครัวและชุมชนส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งยั่งยืน

รากวัฒนธรรม “อาหาร” หมายถึงอาหารชาติพันธุ์ อาหารพื้นถิ่น อาหารสุขภาพจากภูมิปัญญาไทยเป็นอาหารที่มีความเป็นมาเรื่องราวที่สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของชุมชนเป็นอาหารที่ใช้วัตถุดิบที่มีลักษณะจำเพาะโดดเด่นและมีชื่อเสียงของชุมชนกระบวนการผลิตไม่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมและไม่ทำลายวัตถุดิบที่มีจำกัดมีคุณค่าทางโภชนาการรสชาติกลมกล่อมเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่มีการพัฒนามาตรฐานและปรับปรุงสูตรอาหารให้มีคุณค่าและมูลค่าเพิ่มขึ้น มีการบ่มเพาะต่อยอดถ่ายทอดองค์กรความรู้ไปสู่คนอื่นและคนรุ่นต่อไป มีความสามารถในการผลิตเชิงปริมาณพร้อมแสดงสาธิตและจำหน่ายโอกาสต่างๆ สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้กับครอบครัวและชุมชนส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งยั่งยืน

รากวัฒนธรรม “ผ้าทอ” หมายถึงผ้าผืนที่ทำจากเส้นใยธรรมชาติหรือผ้าผืนซึ่งทำจากเส้นใยธรรมชาติผสมเส้นใยสังเคราะห์นำมาถักทอเป็นผืนมีลวดลายที่สวยงามสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาอัตลักษณ์ของชาติพันธ์ และท้องถิ่นที่โดดเด่นมีประวัติความเป็นมามีการพัฒนาสร้างสรรค์และประยุกต์การถักทอและลวดลายบนผืนผ้ามีการคัดสรรวัตถุดิบที่มีคุณภาพและมาตรฐานเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมกระบวนการผลิตไม่เป็นพิษกับสิ่งแวดล้อมและไม่ทำลายวัตถุดิบที่มีจำกัดมีคุณค่าและมาตรฐานเป็นที่ยอมรับและพึงพอใจของคนส่วนใหญ่มีการบ่มเพาะต่อย อดถ่ายทอดองค์ความรู้ไปสู่คนอื่นและรุ่นต่อไปมีความสามารถในการผลิตเชิงปริมาณพร้อมแสดงสาธิตและจำหน่ายในโอกาสต่างๆสามารถสร้างอาชีพและสร้างรายได้ให้กับครอบครัวและชุมชนส่งผลให้ชุมชน มีความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

ผลที่ได้คือ เกิดองค์ความรู้ที่มีคุณภาพสื่อให้เห็นถึงรากวัฒนธรรมของดีบ้านฉันในหลากหลายมิตินำไปสู่การศึกษาค้นคว้าสืบสานส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น และหน่วยงานองค์กรภาครัฐภาคเอกชนภาคประชาสังคมเด็กเยาวชนประชาชนเกิดการรับรู้เข้ามามีส่วนร่วมรู้สึกเป็นเจ้าของ

ก่อให้เกิดความรักความผูกพันความภาคภูมิใจความห่วงแผนนำไปสู่การพัฒนาบ่มเพาะต่อยอดสร้างสรรค์ [127]

ภาพประกอบ 83 แสดงแผนภูมิกระบวนงานโครงการรากวัฒนธรรม “ของดีบ้านฉัน”

ที่มา: https://www.m-culture.go.th/trang/images/hand_Rakwattanatham.pdf

4.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ธิญาดา ยอดแก้ว (2547) การศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเทศในกลุ่มอาเซียน[128] พบว่าแนวทางการออกแบบภาพสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมจากการทดลองออกแบบเพื่อหาแนวทางในการออกแบบภาพสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยได้ใช้เกณฑ์ในการออกแบบภาพสัญลักษณ์ของ Kuwayama (1973) และหลักการประเมินสัญลักษณ์เครื่องหมายภาพของ Follis and Hammer (1979) ปรากฏแนวทางการออกแบบภาพสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม ดังนี้ หลักในการออกแบบภาพสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมควรศึกษาและถ่ายทอดลักษณะเฉพาะของแต่ละวัฒนธรรมที่เด่นชัดที่สุด เพื่อสร้างภาพลักษณ์ ที่มีแบบฉบับเฉพาะตัว หลักการใช้สีสำหรับงาน

[127] สำนักปลัดกระทรวงวัฒนธรรม. (2556). **คู่มือการดำเนินงานโครงการภายใต้ยุทธศาสตร์ประเทศของกระทรวงวัฒนธรรม โครงการรากวัฒนธรรม**. จาก https://www.m-culture.go.th/trang/images/hand_Rakwattanatham.pdf

[128] ธิญาดา ยอดแก้ว. (2547). **การศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเทศในกลุ่มอาเซียน**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (นิเทศศิลป์). มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ออกแบบควรคำนึงถึงลักษณะของสีที่นิยมนำมาใช้ หรือนำเสนอจนเกิดเป็นเอกลักษณ์ของสีในวัฒนธรรมนั้นๆ การเลือกสีในการออกแบบต้องคำนึงถึงหลักความจริง การใช้สีที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมย่อมก่อให้เกิดการสื่อความหมายที่ดี และเป็นการส่งเสริมงานออกแบบให้ดียิ่งขึ้น หลักการจัดวางองค์ประกอบ ในการจัดวางองค์ประกอบของภาพ การออกแบบควรนำเสนอในส่วนที่สำคัญเพียงเรื่องเดียว หรือเน้นจุดสนใจเพียงจุดเดียวเท่านั้น เพื่อการตีความหมายภาพที่ชัดเจน สามารถสื่อความหมายได้อย่างตรงประเด็นที่สุด

สันต์ สุวัจฉราภินันท์ ทวีศักดิ์ เกียรติวีระศักดิ์ และ รัฏฐา ฤทธิศร (2555) สัญวิทยา: การถอดรหัสและการประยุกต์อัตลักษณ์ไทยเพื่อเป็นแนวทาง การออกแบบ [129] จากการลงพื้นที่เพื่อสังเกตการสื่อความหมายเชิงสัญญะของสถาปัตยกรรมในสถานที่ต่างๆ ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับการวิเคราะห์รูปแบบของงานสถาปัตยกรรมผ่านทฤษฎีสัญญวิทยา ได้ข้อสรุปเสนอแนะเบื้องต้นสำหรับการนำเอาสัญญวิทยาไปใช้เพื่อการออกแบบเป็น 3 แนวทางคือ 1) แนวทางการใช้สัญญวิทยาเชิงประวัติศาสตร์ ถือว่าการศึกษาเนื้อหาต่างๆในเชิงประวัติศาสตร์เป็นส่วนสำคัญในการอธิบาย การเกิดรูปสัญญะและความหมายสัญญะ ช่วยในการค้นหา และกำหนดทิศทางการใช้รูปสัญญะ เช่น แนวทางที่ใช้รูปทางประวัติศาสตร์ ส่งผลให้เกิดการสื่อสารที่ชัดเจนได้ หรือแนวทางที่เน้นความหมายสัญญะทางประวัติศาสตร์มากกว่ารูปสัญญะ 2) แนวทางการใช้สัญวิทยาที่ส่งผลต่อการสื่อสารและการรับรู้ นำไปสู่ความเข้าใจร่วมกันในสังคม จะกลายเป็นเงื่อนไขของการเลือกสัญญะที่สามารถทำหน้าที่ในการสื่อสารได้ และ 3) แนวทางการใช้สัญญวิทยาในเชิงวิพากษ์ โดยสืบค้นถึงการเกิดขึ้นและการประกอบสร้างขึ้นว่ามาจากเหตุการณ์ใด เป็นการวิพากษ์เปิดร่องรอยของความหมายที่ถูกประกอบสร้าง ใช้ในแนวทางของการรื้อสร้างและปลดปล่อยให้ความหมายเลื่อนไหลไม่จำกัด งานวิจัยชิ้นนี้เชื่อว่า สัญญวิทยาสามารถนำมาวิเคราะห์หารูปสัญญะ รหัสหรือความหมาย เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการออกแบบสถาปัตยกรรมได้ ส่วนการออกแบบคือการประยุกต์จะบรรลุผล ขึ้นอยู่กับกลุ่มคน ประสบการณ์ และความรู้ของผู้ที่ใช้ รวมถึงความหมายที่ทำงานในระดับสากล หรือระดับเฉพาะเป็นปัจจัยทำให้เกิดการรับรู้และการยอมรับที่แตกต่างกัน

นภดล จันทวีระ (2552) ได้ศึกษาเรื่องระบบนิเวศประเพณีวัฒนธรรมของเรือนพื้นถิ่นไทพวนบ้านบางมะเฟือง ตำบลคู้ยายหมี อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา [130] พบว่าการ

---

[129] สันต์ สุวัจฉราภินันท์ ทวีศักดิ์ เกียรติวีระศักดิ์ และ รัฏฐา ฤทธิศร. (2555). สัญวิทยา: การถอดรหัสและการประยุกต์อัตลักษณ์ไทยเพื่อเป็นแนวทาง การออกแบบ. การประชุมวิชาการ ประจำปี 2555 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต กรุงเทพฯ.

[130] นพดล จันทวีระ. (2552). **ระบบนิเวศ ประเพณีวัฒนธรรมของเรือนพื้นถิ่นไทพวน บ้านบางมะเฟือง ตำบลคู้ยายหมี อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา**. วิทยานิพนธ์ สถ.ม. (สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น). มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ปรับเปลี่ยนของเรือนพื้นถิ่นไทพวนได้ปรับเปลี่ยนที่อยู่บนพื้นฐานกรอบรูปลักษณ์ของโครงสร้างเดิม และเปลี่ยนรูปลักษณ์จากรูปเรือนพื้นถิ่นแบบประเพณีนิยมเดิมมีการปิดล้อมเรือนให้มีความมิดชิดมากขึ้นหลังคาปรับเปลี่ยนให้มีความลาดชันน้อยลงหรือแม้กระทั่งการปรับเปลี่ยนในรูปแบบที่ร่วมสมัยขึ้นอยู่กับสภาพทางสถานะของผู้คนในพื้นที่

บทที่ 3
วิธีดำเนินงานวิจัย

การวิจัยเรื่อง “**การศึกษาอัตลักษณ์กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยเพื่อแนวทางในการออกแบบ**” ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นมาจากเอกสาร บทความทางวิชาการ หนังสือ บันทึก รวมถึงวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษากลุ่มไทยพวนเขตพื้นที่ภาคกลางเพื่อมุ่งหาอัตลักษณ์ โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) ในการศึกษากลุ่มวัฒนธรรมในชุมชนเพื่อค้นหาและวิเคราะห์อัตลักษณ์กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนเขตพื้นที่ภาคกลาง ด้วยพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ร่วมกับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative Data Analysis) ในการศึกษารากวัฒนธรรมของกลุ่มตัวอย่าง แล้วนำข้อมูลมามาวิเคราะห์เนื้อหาถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยมีรายละเอียดตามลำดับขั้นตอนต่อไปนี้

1. วิธีการดำเนินงานวิจัย

1.1 วิธีวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) มีลำดับขั้นตอนการศึกษาวิเคราะห์ดังนี้

1.1.1 ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ทั้งเอกสารราชการ เอกสารทางวิชาการ เอกสารงานวิจัย เอกสารทางอิเลคโทรนิค อินเตอร์เนต ตลอดจนเอกสารที่มีความเกี่ยวข้องกับชาติพันธ์พวน และประวัติศาสตร์การอพยพย้ายถิ่นฐานจากแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สู่ประเทศไทย วิถีชีวิตของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศและประเด็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไทยพวน เพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์และสังเคราะห์ เพื่อค้นหาองค์ประกอบทางศิลปะอันแสดงถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยตามสภาพของสังคมในปัจจุบัน ซึ่งข้อมูลการศึกษาดังกล่าวใช้เป็นแนวในการต่อยอดการออกแบบเพื่อการสื่อสารอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมทั้งในเชิงศิลปะวัฒนธรรมและเชิงพาณิชย์

1.1.2 ศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Study) จากพื้นที่การศึกษา เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยพวน ในประเด็นต่างๆของรากวัฒนธรรม มรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ประกอบไปด้วย

1.1.2.1 อาหาร ได้แก่ อาหารชาติพันธุ์ อาหารพื้นถิ่น

1.2.2.2 การแต่งกาย ได้แก่ ผ้า เครื่องแต่งกาย ผลิตภัณฑ์จากผ้า และเครื่องประดับ

1.2.2.3 ที่อยู่อาศัย ได้แก่ บ้านโบราณ ย่านเก่า เมืองเก่า สิ่งก่อสร้าง และสถาปัตยกรรม

1.2.2.4 ประเพณี ได้แก่ ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อ วิถีชีวิต และการทำมาหากิน

1.2.2.5 ภาษา ได้แก่วรรณกรรมพื้นบ้าน และประวัติศาสตร์บอกเล่า ได้แก่ ภาษาถิ่น ภาษาสัญลักษณ์ สำนวน สุภาษิต ตำรา นิทานพื้นบ้าน และชื่อบ้านนามเมือง

1.2.2.6 อาชีพ ได้แก่ ช่างฝีมือดั้งเดิม หัตถกรรม และอาชีพที่เกิดขึ้นในชุมชน

1.2.1.7 ความเชื่อ พิธีกรรม ได้แก่ โหราศาสตร์ ไสยศาสตร์ ศาสนา ศรัทธาของกลุ่มคนในแต่ละท้องถิ่น

1.2.1.8 ศิลปพื้นถิ่น ได้แก่ ภูมิปัญญา ศิลปะท้องถิ่น ศิลปการแสดง ศิลปการต่อสู้ การละเล่นพื้นบ้าน เป็นต้น

โดยการศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในชุมชนเขตภาคกลางโดยวิธีการดังนี้

1) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In - depth Interview) โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก(In - depth Interview) สนทนากลุ่มย่อย (Group Interview) เพื่อให้ได้ประเด็นที่หลากหลายในเรื่องรากวัฒนธรรม มรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น และสภาพสังคม เศรษฐกิจในปัจจุบันส่งผลอย่างไรกับกลุ่มชาวไทยพวนในเขตพื้นที่การศึกษา

2) การสังเกตการณ์ (Observation Interview) ทั้งการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม เพื่อให้ได้ประเด็นที่หลากหลาย สามารถวิเคราะห์แยกแยะความน่าเชื่อถือได้

3) การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

3.1 ข้อมูลเรื่องอัตลักษณ์กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ในเขตพื้นที่การศึกษา ในเขตภาคกลางของประเทศไทย ประกอบด้วย จ.ลพบุรี (อ.บ้านหมี่) จ.สุพรรณบุรี (อ.บางปลาม้า) จ.นครนายก (อ.ปากพลี) จ.สุโขทัย (อ.ศรีสัชนาลัย)

จากการศึกษา รากวัฒนธรรม มรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น 8 ประเภท ได้แก่ 1)อาหาร 2)การแต่งกาย 3)ที่อยู่อาศัย 4)ประเพณี 5)ภาษา วรรณกรรมพื้นบ้านและประวัติศาสตร์คำบอกเล่า 6)อาชีพ 7)ความเชื่อพิธีกรรม 7)ศิลปะพื้นถิ่น ที่ยังคงปรากฏให้เห็นในวิถีชีวิตของชาวไทยพวนในเขตภาคกลาง

3.2 นำข้อมูลจากการวิเคราะห์อัตลักษณ์วัฒนธรรมไทยพวน ในเขตพื้นที่ของการศึกษาไปสังเคราะห์หาแนวทางในการออกแบบอัตลักษณ์องค์กรที่มีผลเกี่ยวข้องกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย คือกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนใน 4 จังหวัดในเขตภาคกลางของประเทศไทย ประกอบด้วย จ.ลพบุรี (อ.บ้านหมี่) จ.สุพรรณบุรี (อ.บางปลาม้า) จ.นครนายก (อ.ปากพลี) จ.สุโขทัย (อ.ศรีสัชนาลัย) อภิปรายผลและแสดงตัวอย่างการแนวทางในการออกแบบ และพรรณนาวิเคราะห์ข้อมูล

2. การกำหนดประชากรและการเลือกลุ่มตัวอย่าง

2.1 การเลือกพื้นที่การวิจัย การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการเลือกพื้นที่การวิจัยแบบเจาะจง จากการศึกษาการตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในปัจจุบัน ซึ่งพื้นที่ทางภาคกลางของประเทศไทยเป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน กระจายตัวตั้งถิ่นฐานอยู่มากที่สุดเป็นจำนวน 10 จังหวัด ได้แก่ 1) อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย 2) อ.หนองโดน อ.ดอนพุด อ.วิหารแดง จ.สระบุรี 3) อ.ปากพลี จ.นครนายก 4) อ.บ้านหมี่ อ.บ้านทราย จ.ลพบุรี 5) อ.พรหมบุรี จ.สิงห์บุรี 6) อ.ทับคล้อ อ.บางมูลนาค บ้านป่าแดง อ.ตะพานหิน จ.พิจิตร 7) อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี 8) อ.ช่องแค อ.ชุมแสง อ.ไพศาลี อ.ตากฟ้า จ.นครสวรรค์ 9) อ.ชนแดน อ.หนองไผ่ อ.ศรีเทพ จ.เพชรบูรณ์ 10) อ.ทัพทัน จ.อุทัยธานี

2.2 การเลือกกลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มประชากรในการศึกษาวิจัย และลงเก็บข้อมูลภาคสนาม เป็นประชาชนเชื้อสายไทยพวน ซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ ที่มีกลุ่มวัฒนธรรมพวนอาศัยอยู่ ในพื้นที่ภาคกลางของประเทศ การเลือกกลุ่มประชากรในการวิจัยแบบเฉพาะเจาะจง (Purpose sampling) เนื่องจากช่วงเวลาและพื้นที่ ที่มีการอพยพเป็นสาแหรกเดียวกัน มีการตั้งถิ่นฐานอยู่ตามหัวเมืองชั้นใน ในเขตภาคกลางของประเทศไทย ปัจจุบันยังเป็นพื้นที่ ที่มีการดำเนินชีวิต อนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรม ประเพณีตามชาติพันธุ์พวนเอาไว้ และยังมีมีการจัดตั้งกลุ่มการค้าซึ่งมีการใช้วัฒนธรรมไทยพวนมาเป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนวัฒนธรรมในเชิงพาณิชย์ไม่น้อยกว่า 3 ปีขึ้นไป

2.3 การเลือกกลุ่มตัวอย่าง กำหนดกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนใน 1) อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี 2) อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี 3) อ.ปากพลี จ.นครนายก 4) อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย การเลือกกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยแบบเฉพาะเจาะจง (Purpose sampling) เนื่องจากอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก มีกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอาศัยอยู่เป็นกลุ่มใหญ่ ยังคงใช้ภาษาพวนในการสื่อสารกับกลุ่มคนไทยพวนด้วยกัน และคงยังสืบทอดความเชื่อ ประเพณีตามชาติพันธ์เดิมเอาไว้ แต่ปัจจุบันสภาพสังคม และเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง

ไปมีผลกับการใช้ทุนทางวัฒนธรรมมาสื่อสาร หรือสร้างภาพลักษณ์เพื่อแสดงออกและเป็นที่รู้จักของผู้คนในสังคม และเพื่อพัฒนาสินค้าหรือบริการของชุมชน ให้มีอัตลักษณ์ที่ชัดเจน ทั้งยังเป็นพื้นที่ใกล้เมืองใหญ่ คือ จังหวัดกรุงเทพมหานคร ยิ่งทำให้เกิดการพยายามรักษาวัฒนธรรมตามชาติพันธ์เอาไว้ ให้สอดคล้องกับบริบทด้านต่างๆของพื้นที่ เป็นส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนวัฒนธรรมในเชิงพาณิชย์

3. เครื่องมือและการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลในการดำเนินงานเพื่อให้ตอบกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยเรื่อง **การศึกษาอัตลักษณ์กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยเพื่อแนวทางในการออกแบบ** เครื่องมือที่จะใช้ในการวิจัยประกอบไปด้วย

3.1 แบบสำรวจเบื้องต้น (Basic Survey) โดยการบันทึก อ้างอิงจากเอกสารและหลักฐานทางวิชาการที่กล่าวถึงประเด็นที่ศึกษาคือรูปแบบวิถีชีวิต พฤติกรรม คติความเชื่อ พิธีกรรม การสืบทอดแนวความคิดเชิงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

3.2 แบบสัมภาษณ์ (Interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลที่มีอยู่จริงด้าน พฤติกรรมและวิถีชีวิต การปรับตนเปลี่ยนแปลงและสืบทอดแนวความคิดในภูมิปัญญา ตลอดจนถึงคติความเชื่อพิธีกรรมต่างๆที่สูญหายไปและยังดำรงอยู่

3.3 แบบสังเกต (Observation) โดยใช้แบบสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมกับชุมชน การสังเกตการณ์ลักษณะปรากฏการณ์ เหตุการณ์ พฤติกรรม วิถีชีวิต แนวทางความคิด ความเชื่อและพิธีกรรมของลักษณะเฉพาะกลุ่ม รวมถึงการเก็บข้อมูลจากลักษณะเฉพาะทางรากวัฒนธรรมมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น 8 ประเภท ได้แก่ อาหาร การแต่งกาย ที่อยู่อาศัย ประเพณี ภาษา วรรณกรรมพื้นบ้านและประวัติศาสตร์คำบอกเล่า อาชีพ ความเชื่อพิธีกรรม ศิลปะพื้นถิ่น ในพื้นที่ต่างๆ ที่กำหนดในขอบเขตของการศึกษา

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการจัดการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยเริ่มเก็บข้อมูลจากกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชน ตามลำดับวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

4.1 แบบสำรวจเบื้องต้น (Basic Survey) การสำรวจภาคสนาม แบบไม่เป็นทางการและเป็นทางการ ผ่านผู้นำชุมชน ในพื้นที่การศึกษา โดยมีการบันทึกเสียงและถ่ายภาพประกอบ

4.2 แบบสัมภาษณ์ (Interview) ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงร่างสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับกลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลตามสภาพจริงในชุมชน พฤติกรรม วิถีชีวิต

แนวความคิด ความเชื่อและพิธีกรรม ภูมิปัญญาต่างๆของชุมชน โดยมีการบันทึกเสียงและถ่ายภาพประกอบ

4.3 แบบสังเกต (Observation) ใช้การสังเกตแบบไม่เป็นทางการโดยเข้าไปสังเกตในชุมชนที่ศึกษา เป็นการสังเกตเชิงคุณภาพถึงลักษณะเฉพาะของกลุ่ม อาทิ แนวทางของศิลปวัฒนธรรม พฤติกรรม วิถีชีวิต แนวความคิด ความเชื่อและพิธีกรรม ภูมิปัญญาต่างๆของชุมชน และลักษณะเฉพาะทางรากวัฒนธรรม มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น 8 ประเภท ได้แก่ 1) อาหาร 2)การแต่งกาย 3)ที่อยู่อาศัย 4)ประเพณี 5)ภาษา วรรณกรรมพื้นบ้านและประวัติศาสตร์คำบอกเล่า 6)อาชีพ 7)ความเชื่อพิธีกรรม 7)ศิลปะพื้นถิ่น เพื่อให้เห็นแนวทางหรือแนวความคิดที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน

4.4 แบบสอบถาม (Questionnaires) เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อวิเคราะห์และมองทัศนคติของกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่การศึกษาเพื่อให้ผู้ตอบแบบสอบถามรับรู้ เข้าใจ และสามารถแสดงความคิดเห็น ตอบกลับเพื่อจะได้ข้อมูลที่ถูกต้องและชัดเจนมากขึ้น

5. การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจ สัมภาษณ์ และสังเกตมาวิเคราะห์ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ**การศึกษาอัตลักษณ์กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยเพื่อแนวทางในการออกแบบ** ใช้วิธีวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

5.1.1 ตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลเบื้องต้นโดยใช้วิธีการ

1) ตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกันของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักด้านบุคคล เวลา สถานที่

2) ตรวจสอบด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งใช้มากกว่าหนึ่งวิธี คือ การสนทนากลุ่มย่อยและรายบุคคล การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ประกอบการสังเกตุการณ์แบบมีส่วนร่วมเพื่อศึกษาวิภีชีวิต และข้อมูลตามส่วนประกอบของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น 8 ประการ ทำการถามซ้ำเพื่อยืนยันความเข้าใจและความถูกต้องของข้อมูล

3) ตรวจสอบข้อมูลกับเจ้าของข้อมูล โดยสำรวจการตีความผลสรุปต่างๆ ว่าตรงกัน สามารถสะท้อนลักษณะเฉพาะของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในพื้นที่นั้นได้

5.1.2 นำข้อมูลมาวิเคราะห์จำแนกเป็นประเภท ตามประเด็นที่กำหนดไว้ในกรอบแนวคิดการวิจัยและการวิเคราะห์เนื้อหา เชื่อมโยงข้อมูลตามข้อเท็จจริงที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ทั้ง 4 จังหวัดตามที่กำหนดในขอบเขตการศึกษา ใน

ประเด็น การศึกษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural identity) ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย และการวิเคราะห์ข้อมูลอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural identity) ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย เพื่อนำไปสู่แนวทางการออกแบบ ผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

5.2.1 นำข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูล ทั้งจากแบบสำรวจ การสัมภาษณ์ ภาพถ่ายจากการสำรวจ “รากวัฒนธรรม” มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น 8 ประเภท ได้แก่ 1) อาหาร 2) การแต่งกาย 3) ที่อยู่อาศัย 4) ประเพณี 5) ภาษา วรรณกรรมพื้นบ้านและประวัติศาสตร์คำบอกเล่า 6) อาชีพ 7) ความเชื่อพิธีกรรม 8) ศิลปะพื้นถิ่น มาประมวลผลวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา การหาค่าความถี่ร้อยละ การหาค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในการวิเคราะห์มาอธิบายเปรียบเทียบอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนที่ได้มาศึกษาองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ (Element of Visual Arts) เพื่อเป็นแนวทางในการออกแบบกราฟิกสื่อสารในเชิงพาณิชย์ตามกรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 4
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาและเก็บข้อมูลภาคสนาม เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย โดยมีพื้นที่การศึกษา ได้แก่ อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี และอำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย เพื่อศึกษาลักษณะร่วม จากการศึกษาเปรียบเทียบภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น 8 ประเภท ได้แก่ 1)อาหาร 2)การแต่งกาย 3)ที่อยู่อาศัย 4)ประเพณี 5)ภาษาวรรณกรรมพื้นบ้านและประวัติศาสตร์บอกเล่า 6)อาชีพ7)ความเชื่อ พิธีกรรม 8)ศิลปะพื้นถิ่น แสดงให้เห็นถึง อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural identity) ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย และเพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบทางศิลปะ(Elements of Visual Arts) จากอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural identity) ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการนำเสนออัตลักษณ์ศิลป์ สำหรับการสื่อสารอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ทั้งในเชิงศิลปวัฒนธรรมและเชิงพาณิชย์

การศึกษาเก็บข้อมูลมุ่งเน้นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยเลือกกลุ่มประชากรในการวิจัยแบบเฉพาะเจาะจง (Purpose sampling) ซึ่งได้แก่ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน หรือผู้มีบทบาทสำคัญด้านวัฒนธรรมไทยพวน เพื่อให้ได้ประเด็นที่ครอบคลุมครบถ้วนเท่าที่เป็นไปได้ในเรื่อง“รากวัฒนธรรม” ซึ่งหมายถึงมรดกทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น รวมทั้งสภาพสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบันของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่การศึกษาทั้ง 4 แห่ง ดังกล่าว ร่วมกับการสำรวจสภาพพื้นที่ อาคารบ้านเรือน ศาสนสถานและโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน

รายชื่อผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชุมชน ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในภาคกลางที่เลือกศึกษามีดังนี้

กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ได้แก่

1) พระครูวิริยานุโยค(สมบัติ บุญประเสริฐ) เจ้าอาวาสวัดฝั่งคลอง ต.เกาะหวาย

2) พระครูวิสุทธิ ธรรมานันท์ เจ้าอาวาสวัดศรีมงคล หมู่ 1 ต.หนองแสง

3) คุณอุทัย บุญมั่ง รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองแสง และประธานสภาวัฒนธรรมตำบลหนองแสง

4) คุณสุภาพ บุญเลิศ เลขานุการนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองแสง

5) นายศรชัย ลาหอม กำนันตำบลหนองแสง

6) คุณผ่องศรี บุญขัน นักร้องหมอลำพวน ตำบลหนองแสง

7) คุณสุนันท์ วัฒนวิเชียร เป็นประธานกลุ่มสตรีสหกรณ์หัตถกรรมผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่

8) คุณศิริลักษณ์ จันนา สมาชิกกลุ่มสตรีสหกรณ์หัตถกรรมผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่

กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ได้แก่

1) อาจารย์วารินทร์ มงคลรัตน์ ปูชนียบุคคลไทยพวนจังหวัดสุพรรณ เลขที่ 29 ต.บางปลาม้า อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี

2) อาจารย์พงษ์ พันธุ์ศิริ ประธานชมรมไทยพวนสุพรรณบุรี

3) ร้อยตรีกฤตธนรัชต์ แสงสุวรรณสินธุ์ (หมวดวีป บางปลาม้า) ประชาสัมพันธ์ชมรมไทยพวนจังหวัดสุพรรณบุรี / ประธานชมรมไทยพวนบ้านท่าตลาด

4) พันเอกพิเศษ สมนึก เพียงสามสี ผู้ก่อตั้งศูนย์การเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมวิถีชีวิตไทยพวนบ้านไผ่เง เลขที่ 242 หมู่ 1 ต.วังน้ำเย็น อ.บางปลาม้า

5) คุณดารณี วงศ์จันทร์ ประธานกลุ่มจักสานบ้านโพธิ์ศรี 23/1 หมู่ 12 บ้านโพธิ์ศรี ต.บางปลาม้า อ.บางปลาม้า

<u>กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี</u> ได้แก่

1) คุณวนิดา รักพรม (อดีตผู้ใหญ่บ้าน) บ้านสำโรงใหญ่ หมู่ 10 ต.หินปัก อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรีประธานกลุ่มสตรีอาสาชุมชนบ้านพวน

2) อาจารย์สมคิด จุมทอง ประธานสภาวัฒนธรรมบ้านทราย ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์วัดบ้านทราย ณ วัดบ้านทรายหมู่ 2 ต.บ้านทราย อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี

3) อาจารย์ไพโรจน์ ลายน้ำเงิน ศูนย์วัฒนธรรมตำบลโพนทอง ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์พื้นถิ่นศูนย์วัฒนธรรมตำบลโพนทอง ณ วัดทะเลหญ้า ต.โพนทอง อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี

4) คุณยินดี จันทร์สุวรรณ เจ้าของเรือนพวนเลขที่ 11 บ้านสำโรงใหญ่ หมู่ 10 ต.หินปักอ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี

<u>กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย</u> ได้แก่

1)นายสาธร โสรัจประสพสันติ ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาภูมิปัญญาชาวบ้าน

2) นายชนะ เข็มมุกด์ ปราชญ์ชาวบ้านหาดเสี้ยว

3) นางวรรณา วัฒนวงศ์สุโข ผู้อำนวยกองการศึกษา เทศบาลตำบลหาดเสี้ยว

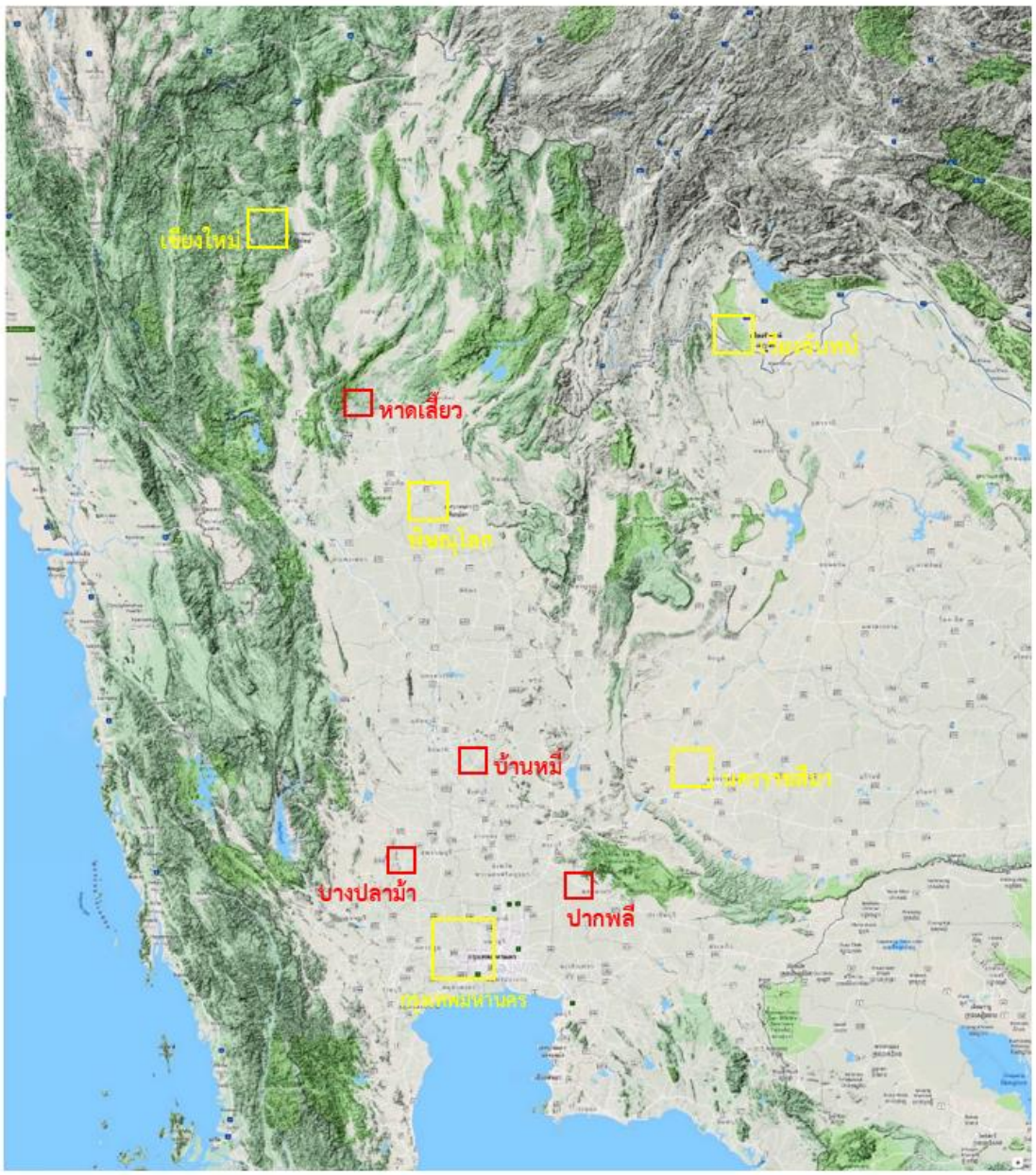

ภาพประกอบ 84 แสดงภาพถ่ายดาวเทียมแสดงลักษณะภูมิประเทศและที่ตั้งกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนทั้ง 4 แห่ง ซึ่งเป็นพื้นที่ในการศึกษา

ได้แก่ 1) อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก 2) อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี 3) อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี 4) อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย และระยะห่างโดยสังเขปจากจังหวัดหัวเมืองทางภาคกลาง ได้แก่ กรุงเทพมหานคร ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา และภาคเหนือ ได้แก่จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดพิษณุโลก รวมถึงนครหลวงเวียงจันทน์

ที่มา: www.google.co.th/maps@2019

ที่ตั้ง ลักษณะภูมิประเทศและการตั้งถิ่นฐาน

ลักษณะภูมิประเทศของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนทั้ง 4 กลุ่ม ที่ใช้เป็นกรณีศึกษาในครั้งนี้มีความแตกต่างกัน ซึ่งนอกจากสภาพแวดล้อมที่มีผลโดยตรงต่อรูปแบบการประกอบอาชีพ การหาอาหารและประเพณีวัฒนธรรมบางประการแล้ว ทำเลที่ตั้งใกล้ตัวเมืองใหญ่ ตลาดขนาดใหญ่และการคมนาคมเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญต่อการตั้งถิ่นฐานและการปรับตัวของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนที่ส่งผลมาจนถึงปัจจุบันสามารถเปรียบเทียบที่ตั้ง ลักษณะภูมิประเทศ และการตั้งถิ่นฐาน ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนทั้ง4 กลุ่ม ได้ดังตารางแสดงข้อมูลลักษณะทำเลที่ตั้งและภูมิประเทศของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน 4 กลุ่ม

ตาราง 5 แสดงข้อมูลลักษณะทำเลที่ตั้งและภูมิประเทศของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน 4 กลุ่ม

	กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก	**กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี**	**กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี**	**กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย**
ประวัติการตั้งถิ่นฐาน	ถูกกวาดต้อนไว้ที่หัวเมืองชั้นใน (สันนิษฐานว่าเป็นชาวพวนกลุ่มแรกที่เข้ามาในไทยร่วมกับพื้นที่อื่นๆ ใกล้เคียง ในสงครามตีเมืองเวียงจันทน์ครั้งที่ 1 เมื่อ พ.ศ. 2321)	เป็นชาวพวน ที่เจ้าอนุวงศ์คุมลงมาในคราวถวายพระเพลิงศพรัชกาลที่ 2 มาตัดต้นตาลและลำเลียงจากจังหวัดเพชรบุรี และสุพรรณบุรี เพื่อสร้างฐานรากของพระสมุทรเจดีย์ (ระหว่าง พ.ศ.2368 -2370)	ถูกกวาดต้อนและอพยพมาหลายครั้ง ครั้งแรกคราวรัชกาลที่ 3 จนกระทั่งคราวหนีกบฏฮ่อในรัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2408-2433)	ขยายถิ่นที่อยู่ใหม่ก่อนปีพ.ศ.2387 (จารึกวัดหาดเสี้ยว)

ตาราง 5 (ต่อ)

	กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก	กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี	กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี	กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย
ขนาดพื้นที่ขนาดชุมชน	ตำบลเกาะหวาย ตำบลหนองแสง	ตำบลบางปลาม้า ตำบลมะขามล้ม	จำนวน 10 ตำบลในอำเภอบ้านหมี่ ได้แก่ บ้านกล้วย บ้านทราย เชียงงา โพนทอง หินปัก บางกะพี้ ไผ่ใหญ่ สนามแจง หนองทรายขาว และหนองเต่า	ตำบลหาดเสี้ยว และใกล้เคียง รวม 6-7 หมู่บ้าน
ภูมิประเทศหลัก	ที่ราบเชิงเขาและที่ราบลุ่ม	ที่ราบลุ่ม	ที่ราบสลับกับเนินเขาหรือภูเขา	ที่ราบลานตะพักลำน้ำและเทือกเขา
ภูเขา-ป่าไม้หลัก	เขาใหญ่	-	เขาสนามแจง	เทือกเขาขนาดใหญ่
ลุ่มน้ำหลัก	ลุ่มน้ำนครนายก	ลุ่มน้ำท่าจีนตอนกลาง (ลุ่มน้ำสุพรรณบุรี)	ลุ่มน้ำเจ้าพระยา	ลุ่มน้ำยม
ลำน้ำสายรองที่ใช้ตั้งถิ่นฐาน	คลองท่าดินแดง	คลองรางทอง คลองสองพี่น้อง	คลองท่าตะโก - ห้วยแก้ว แม่น้ำบางขาม	ตั้งถิ่นฐานริมแม่น้ำยม
ตัวเมือง / ย่านตลาดการค้า	ตลาดนครนายก ตลาดปราจีนบุรี	ตลาดเก้าห้อง ริมแม่น้ำท่าจีน	ตลาดเมืองลพบุรี ห่างไป 30 กม.	ตลาดเมืองสวรรคโลค ตลาดเมืองทุ่งยั้ง
เส้นทางคมนาคมทางบกในปัจจุบัน	ถนนสุวรรณศร ห่างจากตัวเมืองนครนายก 10 กม.	ถ.สายบางปลาม้า-สุพรรณฯ ถ.สายบางปลาม้า-อู่ทอง	เส้นทางรถไฟสายเหนือ ถ.สุรนารายณ์ (บ้านหมี่-โคกสำโรง-ม่วงค่อม) ถ.สายบ้านหมี่-ท่าวุ้ง	ถ.ศรีสัชนาลัย-สวรรคโลก , ถ.ศรีสัชนาลัย-อุตรดิตถ์, ถ.ศรีสัชนาลัย-แพร่

ตาราง 5 (ต่อ)

	กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก	กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี	กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี	กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย
รูปแบบชุมชน	ส่วนใหญ่เป็นการตั้งถิ่นฐานแบบรวมกลุ่ม / ที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินอยู่ในพื้นที่แปลงเดียวกัน พบได้น้อย	ส่วนใหญ่เป็นการตั้งถิ่นฐานแบบรวมกลุ่ม / ที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินอยู่ในพื้นที่แปลงเดียวกัน พบได้น้อย	ส่วนใหญ่เป็นการตั้งถิ่นฐานแบบรวมกลุ่มในแต่ละตำบล / ที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินอยู่ในพื้นที่แปลงเดียวกัน พบได้น้อย	ส่วนใหญ่เป็นการตั้งถิ่นฐานแบบรวมกลุ่มริมฝั่งแม่น้ำยม/ที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินอยู่ในพื้นที่แปลงเดียวกัน พบได้น้อย
ข้อสังเกต	ตั้งอยู่ใกล้ตัวเมืองนครนายกและตัวเมืองปราจีนบุรี	มีการตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่มเดียวกันในพื้นที่ 7 ตำบล 12 หมู่บ้าน จำนวนราว 14,000 คน ตั้งอยู่ใกล้ชุมทางการค้าขนาดใหญ่ของชาวจีน คือตลาดเก้าห้อง	เป็นชุมชนไทยพวนที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ตามข้อมูลปี 2540 มีชาวไทยพวนราว 38,274 คน	ตั้งอยู่ห่างไกลจากย่านการค้าหรือตลาดขนาดใหญ่ แต่มีการติดต่อกับกลุ่มวัฒนธรรมทางภาคเหนือ และชุมชนที่มีการเลี้ยงช้าง

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

การศึกษาเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ในครั้งนี้ ใช้ลักษณะของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่น มาเป็นกรอบและแนวทางในการสัมภาษณ์ โดยใช้หัวข้อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น 8 ประเภท ได้แก่

1) อาหาร หมายถึง อาหารชาติพันธุ์, อาหารพื้นถิ่น อาหารสุขภาพ และอาหารประเพณี

2) การแต่งกาย หมายถึง ผ้า, เครื่องประดับ, เครื่องแต่งกาย และผลิตภัณฑ์จากผ้า

3) ที่อยู่อาศัย หมายถึง บ้านโบราณ, ย่านเก่า, เมืองเก่า, สิ่งก่อสร้าง และสถาปัตยกรรม

4) ประเพณี หมายถึง ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา, ความเชื่อวิถีชีวิต และการทำมาหากิน

5) ภาษา วรรณกรรมพื้นบ้าน และประวัติศาสตร์บอกเล่า หมายถึง ภาษาไทย , ภาษาถิ่น, ภาษาสัญลักษณ์, สำนวน, สุภาษิต, ตำรา, นิทานพื้นบ้าน และชื่อบ้านนามเมือง

6) อาชีพ หมายถึง ช่างฝีมือดั้งเดิม, หัตกรรม, แพทย์แผนไทย, สปา ฯลฯ

7) ความเชื่อ พิธีกรรม หมายถึง โหราศาสตร์, ไสยศาสตร์, ศรัทธาต่อวิถีศาสนา และศรัทธาของกลุ่มคนในแต่ละท้องถิ่น เช่น เรื่องขวัญ

8) ศิลปะพื้นถิ่น หมายถึง ภูมิปัญญาด้านศิลปะท้องถิ่น, ศิลปะการแสดง, ศิลปะการต่อสู้, การละเล่นพื้นบ้าน และกีฬาพื้นบ้าน

1. ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาหารของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาหารหมายถึง อาหารชาติพันธุ์, อาหารพื้นถิ่น อาหารสุขภาพและอาหารในงานประเพณี ซึ่งกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนทั้ง 4 แห่ง แม้จะเป็นสังคมเกษตรกรรมที่เพาะปลูกข้าวเหมือนกัน แต่กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในพื้นที่การศึกษาทั้ง 4 แห่งมีถิ่นฐานที่ตั้งแตกต่างกันออกไป ส่งผลถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาหารในวัฒนธรรมไทยพวนดังนี้

1.1 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อ.ปากพลี จ.นครนายก
อาหารชาติพันธุ์และอาหารพื้นถิ่น

ลักษณะภูมิประเทศที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ตั้งอยู่บริเวณเชิงเทือกเขาซึ่งมีต้นไผ่ขึ้นเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในพื้นที่ตำบลหนองแสง ชาวบ้านจึงนิยมนำหน่อไม้มาประกอบอาหารพื้นถิ่นประเภทต่างๆ อาทิ ต้ม แกง ลวก ฯลฯ ร่วมกับน้ำปรุงหรือน้ำพริก

ภูมิปัญญาถนอมอาหารพื้นบ้านของชาวบ้านไทยพวน เทศบาลตำบลเกาะหวาย อ.ปากพลี จ.นครนายก คือ "ปลาดู" ซึ่งจะคล้ายๆ กับปลาร้า เพียงแต่ชาวบ้านไทยพวนจะนำปลาดุก ปลาช่อน ปลานิล ปลาตัวสดๆ มาหมักประมาณ 20-30 วัน แล้วนำปลาดูที่ได้มาทอดหรือย่าง รสเปรี้ยวนำเค็ม กินกับผักพื้นบ้าน

ข้อแตกต่างระหว่างปลาร้า กับปลาดู คือ ปลาร้า (ปลาแดะ ในภาษาพวน) จะใช้ระยะเวลาการหมักนานเป็นปี หมักโดยใช้เกลือและข้าวคั่วที่ทำจากข้าวเปลือกโขลกละเอียด แต่ปลาดูจะใช้ระยะเวลาการหมักไม่ถึงปี และการหมักจะเพิ่มส่วนผสม กระเทียม พริกไทย และข้าวคั่วที่ใช้หมักจะทำจากข้าวสารบดละเอียด ทำให้ได้ปลาดูหรือปลาร้าสดที่มีรสชาติกลมกล่อม คือมีรสเปรี้ยวและไม่เค็มจัดเหมือนปลาร้าทั่วไป กล่าวกันว่าเหตุที่ต้องหมั่นดูแลปลาที่หมักไม่ให้เปรี้ยวจนเกินไปนั้นเป็นที่มาของคำว่า "ปลาดู" นั่นเอง

ปัจจุบัน “ปลาดู” ได้รับการคัดสรรสุดยอดผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) โดยจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรเกาะหวาย ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

ภาพประกอบ 85 แสดงปลาดู อาหารพื้นบ้านคนไทยพวน ปัจจุบันเป็นหนึ่งในผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของ จ.นครนายก

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 86 แสดงนางสาวพรนันท์ สัณหจันทร์ ผู้อำนวยการสำนักงาน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานนครนายก เยี่ยมชมวัฒนธรรมด้านอาหารของชาวชุมชนไทพวน อำเภอปากพลี

ที่มา: http://www.tat8.comและ ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

จากการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลชุมชนบ้านโคกกระชาย ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2558 พบว่าพื้นที่บ้านโคกกระชายส่วนใหญ่เป็นทุ่งนา มีลำห้วยท่าแดงไหลผ่าน อุดมไปด้วยปลาหลากหลายชนิดที่สามารถนำมาเป็นวัตถุดิบในการประกอบอาหารและแปรรูปอยู่มาก ยกตัวอย่างเช่น ปลาขาว ปลาสร้อย ปลาช่อน ปลาชะโด ปลากราย ปลาดุก ปลาตะเพียน ปลาหมอ เป็นต้น จึงเกิดการรวมกลุ่มนำปลาที่ได้มาแปรรูปนำออกจำหน่ายเพื่อสร้างรายได้

กระบวนการแปรรูปปลาของชุมชนบ้านโคกกระชาย เป็นสูตรการแปรรูปที่ได้จากการหารือของคนในหมู่บ้านเพื่อพัฒนาสูตรให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน และผลิตอย่างพิถีพิถันทำให้สินค้ามีคุณภาพ ผลิตภัณฑ์ที่จำหน่ายนั้น ได้แก่ ปลาส้ม ปลาร้า ปลาเค็ม ปลาดู ปลาร้าสับ น้ำปรุง (มีอยู่ 4 รสชาติ) แหนมปลาชะโดปลาร้า มีตราสินค้า “ปลาร้าสะแกซึง” เป็นต้น

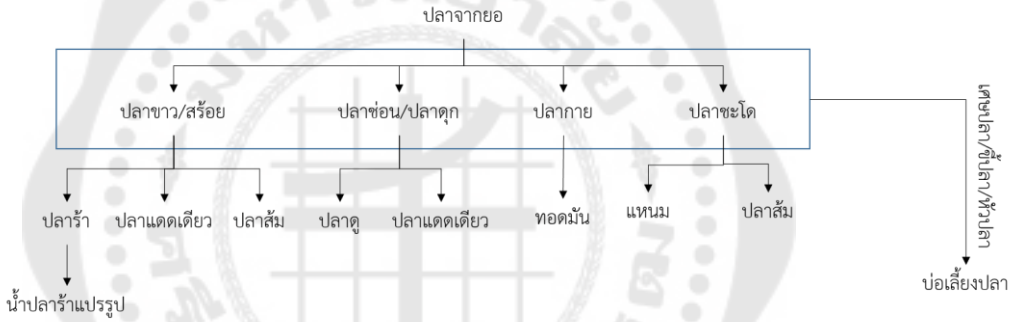

ภาพประกอบ 87 แสดงลำดับขั้นตอนและประเภทผลิตภัณฑ์อาหารแปรรูปจากปลาชนิดต่างๆ ของชุมชนบ้านโคกกระชาย

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 88 แสดงปลาร้า ซึ่งเป็นอาหารประจำบ้านของชาวไทยพวน และไหบรรจุปลาร้า

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 89 แสดงการปรุงและแปรรูปปลาร้าด้วยการทอดและการทำน้ำปรุงจากปลาร้า

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 90 แสดงแหนมปลาชะโด ปลาส้มจากปลาชะโด

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

อาหารในงานประเพณี

อาหารที่กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอปากพลี นิยมทำในงานเทศกาลงานบุญต่างๆ ก็จะได้แก่ ข้าวปุ้น (ขนมจีน), ข้าวจี่, ขนมกงแหน, ข้าวโล้น, ขนมดาดกระทะ, ขนมคาบหมู ฯลฯ รวมทั้งข้าวเกรียบย่างไฟที่คล้ายกับข้าวเกรียบว่าวหรือข้าวแคบของล้านนา ที่ใช้ประกอบพิธีสูตรเสื้อสูตรผ้าในเทศกาลสงกรานต์ด้วยข้าวเกรียบหรือที่ชาวไทยพวนเรียกว่าข้าวเขียบ เป็นสิ่งที่สำคัญในการทำพิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้า ซึ่งสมัยก่อนนั้นพิถีพิถันกันมาก ทุกบ้านจะต้องทำกันเอง เมื่อนำมายางแล้วจะพองใหญ่ขึ้น แสดงถึงชีวิตจะเจริญรุ่งเรืองขึ้น การใช้ใน

พิธีจะนำมาปูรองบนถาดที่วางซ้อนอยู่บนกระบุงใส่ผ้าอีกที ของที่วางบนข้าวเขียบได้แก่ ข้าวต้มมัด ผลไม้ และขันธ์ 5 (มีธูป 5 ดอก เทียน 5 เล่ม ดอกไม้ 5 ดอก ใสในขันมีข่าวสาร) เป็นต้น

ภาพประกอบ 91 แสดงการทำข้าวเกรียบย่างไฟ เพื่อใช้ประกอบพิธีสูตรเสื้อสูตรผ้าในเทศกาลสงกรานต์ ณ วัดฝั่งคลอง โดยใช้รองบนถาดที่วางซ้อนอยู่บนกระบุงอีกชั้นหนึ่ง

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ขนมคาบหมู เป็นขนมกวนจากแป้งข้าวจ้าว ถั่วลิสง กะทิ น้ำตาล หนังหมูสับ โรยหอมเจียว สัมผัสนุ่ม มัน ไม่หวานมาก เดิมเป็นขนมประจำครัวเฮือน แต่เนื่องจากต้องใช้แรงงานมากและใช้เวลานานในการกวนแป้ง ปัจจุบันจึงนิยมทำเฉพาะในงานบุญ งานพิเศษตามวาระต่างๆ

ภาพประกอบ 92 แสดงการกวนแป้งทำขนมคาบหมูของบ้านบุ่งเข้ ตำบลหนองแสงอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

1.2 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี
อาหารชาติพันธุ์และอาหารพื้นถิ่น

ลักษณะอาหารชาติพันธุ์และอาหารพื้นที่ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบางปลาม้า อาจพิจารณาได้จากอาหารที่ใช้ในการประกวดแข่งขันในเทศกาลระดับท้องถิ่นต่างๆ ตลอดจนอาหารที่ใช้เลี้ยงรับรองแขกผู้มีเกียรติทั้งจากไทยและต่างประเทศ ที่พบว่าอาหารส่วนใหญ่เป็นข้าวปุ้น (ขนมจีน) ผักสดกับน้ำพริกนานาชนิด และปลาแดะ (ปลาร้า) แบบต่างๆ ส่วนประเภทอาหารอื่นๆ ได้แก่ ไข่เค็ม ปลาเค็ม ปลาส้ม ซึ่งเป็นกระบวนการถนอมอาหารให้เก็บไว้ได้นานและเพิ่มรสชาติ ส่วนขนมหวานที่อร่อยขึ้นชื่อคือขนมใส่ไส้ห่อใบตอง

สืบเนื่องจากพื้นที่ของอำเภอบางปลาม้า เป็นพื้นที่ลุ่มน้ำที่มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ ส่งผลให้มีอาหารประเภทปลาจำนวนมาก ทั้งตามธรรมชาติและที่เพาะเลี้ยง จึงมีการทำอาหารแปรรูปเป็นสินค้าอย่างแพร่หลาย อาทิ ปลาร้าแปรรูป (น้ำปรุงปลาร้า น้ำพริกปลาร้า ฯลฯ) , แจ่วบอง (พริกเผาตำใส่มะขาม พริกแห้ง หอม กระเทียม น้ำตาล ใส่กระบอกไม้ไผ่) ซึ่งมีทั้งเป็นโรงงานผลิต และกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ปลาของบ้านมะขามล้ม ตำบลมะขามล้ม ที่ทำปลาจ้อเป็นสินค้าโอทอป

จากการสัมภาษณ์ร้อยตรีกฤตธนรัชต์ แสงสุวรรณสินธุ์ เมื่อ 28 พฤษภาคม 2562 ได้ให้ข้อมูลดังนี้

“อาหารในสำรับจะมี ปลาร้า ทำได้หลายอย่าง ปลาร้าหลนเครื่องก็จะให้แม่ครัวดัดแปลงแต่ละบ้านจะต่างกันที่ส่วนผสมปลาร้าสับเรียกว่าลาบปลาแดะ ปลาร้าทรงเครื่องคือเอามาต้มปรุงกับพริก ขิง ต่อมาใส่เครื่องเขียงเข้าไปต้มด้วยกัน ปลาที่ต้มเมื่อก่อนเป็นปลาในพื้นที่ที่หาได้ ปลาช่อน ปลาหรด ปลากระทิง แต่นิยมปลาดุก มากกว่า ปลาม้าไม่นิยม ปลาม้ามักเอามาต้มยำ ทอดจะไม่ทำปลาร้า เพราะว่าราคาแพงและหายาก เนื้อไม่เข้ากัน ที่นิยมคือปลาดุก เพราะหาง่าย ปลาหรดตอนนี้หายากแล้ว ปลาช่อนหาได้บ้างแต่ก็ไม่นิยม

ปลาตากแห้งก็ทำ จะเป็นปลาขนาดเล็ก เรียกว่า ปลาข้อป๊อก ปลาช่อนเรียกว่าปลาข้อ ปลาข้อป๊อกคือปลาช่อนขนาดเล็ก ถ้าจะใส่เกลือสมัยก่อนนิยมนำมาแล่ใส่เกลือแล้วตากแห้ง พอจะกินจะเอามาย่างหรือเผา ไม่นิยมทอด สมัยก่อนปลาตัวใหญ่จะคัดขาย ตัวเล็กเก็บไว้กิน ตรงไหนมีที่ลุ่มน้ำเข้าถึงปลาจะชุม โดยเฉพาะข้างทางรถไฟ

แกงจาน แกงหน่อไม้เปรี้ยว จานคือลักษณะการฝาน เรียกว่าจาน หน่อไม้เปรี้ยวมาดอง มาต้ม สมัยก่อนต้มใส่ปลาหมอ แมงลัก ปลานี่แล้วแต่พื้นที่ หน่อไม้สดไม่นิยมกิน มักจะดองคือการถนอมอาหาร

สำรับพวนปกติมีถึง 2-3 อย่างขึ้นไป ที่ขาดไม่ได้คือ น้ำพริกปลาร้า อาจจะเอาพริกแห้งตำใส่ปลาที่มาต้มปลาร้า เอาน้ำปลาร้ามาผสมกับปลาสดที่หาได้มาต้มด้วยกัน ให้น้ำปลาร้าซึมไปในเนื้อปลา การตำน้ำพริกคือเอาพริกเสียบไม้ย้อยแล้วเผา (ไม้ย้อยคือไม้หรือเหล็กเสียบพริก) เอาพริกที่เผาแล้วมาตำกับหอม กระเทียม ใส่เกลือ ตำเสร็จอาจจะเอาน้ำปลาร้าที่เดือดแล้วมาหยอดให้มันนัว เสร็จแล้วก็จุนหรือตูนเอาเนื้อปลาที่ต้มมาใส่ในครกแล้วตำด้วยกัน ปรุงรส อาจจะใส่เครื่องเคียงแล้วแต่เทคนิค ตำให้แหลก แล้วตำเป็นก้อนปั้นไว้ เอามาใส่ภาชนะอื่นเก็บได้หลายวัน พอจะทานก็เอาก้อนน้ำพริกมาใส่ถ้วย ตักน้ำปลาร้า ปลาอาจจะตำให้เข้ากันก็ได้ หรือเอามาใส่ทีหลังสดๆ พอต้มเสร็จจะเห็นเนื้อปลาข้างนอก เก็บได้หลายวัน ปกติ 4-5 วัน บางทีก็แห้งเลยนะ เราใส่ปลาร้าพอจะทานก็ต้มปลาร้าใส่

นอกจากนั้นก็มีแจ่วหมากเผ็ดรอย คือเอาพริกใหญ่สดมาปิ้งหรือคั่วแต่ไม่ต้องตำ พริกใหญ่ปิ้งแล้วมาผสมกับน้ำปลาร้าที่มีเนื้อปลาด้วยจะดี ต้มแล้วเอาพริกใส่ สมัยนี้แปลงเป็นปลาร้าทรงเครื่อง คือลักษณะเดียวกัน เราต้มเอาปลาร้าใส่ ปลาดุกใส่ ใส่พริก คล้ายๆ กับปลาร้าทรงเครื่อง ส่วนน้ำพริกกะปิมีตอนหลังเลยนะ กะปิจะมาทำน้ำปลาหวาน

ขนมต้มแดงต้มขาวเป็นของพวน บางครั้งเรียกขนมตาควายหรือกะโล่นกะเล่น เม็ดจะใหญ่ ไส้มะพร้าว ไว้เลี้ยงศาลพระภูมิ ขนมกะล่อนกะแล่น เม็ดจะเล็กกว่าขนมต้ม คือบัวลอยภาคกลาง จะใช้แป้งปั้นต้มกับน้ำตาล กะทิ สารทพวนต้องมีกระยาสารท กาละแม ข้าวเหนียวแดง”

ภาพประกอบ 93 แสดงการประกวดอาหารท้องถิ่นภายในงานวันสตรี โดยกลุ่มหัตถกรรมแม่บ้านอำเภอบางปลาม้าในปี 2556 อาหารส่วนใหญ่เป็นข้าวปุ้น (ขนมจีน) และผักสดกับน้ำพริกนานาชนิด

ที่มา: https://www.gift406.com

ภาพประกอบ 94 แสดงอาหารที่ใช้เลี้ยงรับรองผู้เข้าร่วมงานทอดผ้าป่าสมาคมมิตรภาพลาว - ไทย และสมาคมเพื่อมิตรภาพไทย - ลาว เมื่อวันที่ 19 มิถุนายน2556

ที่มา: https://www.facebook.com/thaipuansoceity

ภาพประกอบ 95 แสดงการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลจากผู้นำชุมชนในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ รวมทั้งด้านอาหาร ณ ศูนย์การเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตไทยพวนบ้านไผ่เง

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 96 แสดงการรับประทานอาหารร่วมกับผู้นำชุมชนไทยพวนบางปลาม้า ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลเรื่องอาหารพื้นถิ่นพบว่ามีอาหารทำจากผักในพื้นถิ่น แกงจืดและปลาน้ำจืดที่นำมาปรุงเป็นอาหารต่างๆ

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 97 แสดงสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนปลาแปรรูป ต. มะขามล้ม อ.บางปลาม้า จ.สุพรรรณบุรี ซึ่งรวมกลุ่มกันส่งเสริมแปรรูปปลา เพิ่มมูลค่าด้านการผลิตอาหาร และผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

อาหารในงานประเพณี

ในช่วงเทศกาลประเพณีบุญกำฟ้า ชาวไทยพวนบางปล้าม้า อาทิ ชุมชนวัดลานคา จัดเผาข้าวหลามสำหรับใช้ถวายเพลพระสงฆ์พร้อมกับข้าวปุ้น (ขนมจีน) ในช่วงบ่ายจะนำข้าวหลามไปไหว้ผีบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นพิธีกรรมไหว้ผีบรรพบุรุษเดือน 3 (ไหว้ผีบรรพบุรุษของชาวไทยพวนมักจัดขึ้น 2 ครั้งในรอบปี ครั้งแรกจัดขึ้นในเดือน 3 มักจัดร่วมกับประเพณีกำฟ้า ครั้งที่ 2 จัดในเดือน 6 ซึ่งอาจจัดขึ้นร่วมกับงานบุญหมู่บ้านหรือบุญบั้งไฟ) ที่เหลือจึงนำไปแจกจ่ายให้กับชุมชนต่างๆ

ขนมตาควาย (ขนมต้มแดงต้มขาว) ไส้มะพร้าว ใช้เลี้ยงศาลพระภูมิ , ขนมกะล่อน (บัวลอย) แป้งปั้นก้อนกลมเล็กๆ ต้มกับน้ำตาล กะทิ เป็นต้น

ภาพประกอบ 98 แสดงการเผาข้าวหลามในงานประเพณีบุญกำฟ้า ชาวบ้านจะนำข้าวหลามถวายพระสงฆ์รวมทั้งไหว้ปู่เจ้าย่าเมือง และแจกจ่ายให้กับชาวชุมชนต่างๆทั้งที่เป็นหมู่บ้านไทยพวนและที่ไม่ใช่หมู่บ้านไทยพวน

ที่มา: วัดลานคา, โพสในเพจวัดลานคา เมื่อ 19 มกราคม 2018

1.3 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

อาหารชาติพันธุ์และอาหารพื้นถิ่น

อาหารชาติพันธุ์และอาหารพื้นถิ่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบ้านหมี่ มีลักษณะเรียบง่าย แต่แฝงไว้ด้วยการอนุรักษ์ภูมิปัญญาดั้งเดิมของบรรพบุรุษอย่างเหนียวแน่น สามารถรักษารูปแบบกระบวนการทำอาหารไว้ได้ ตั้งแต่ วัตถุดิบประเภทพืชผัก และปลาชนิดต่างๆ รวมทั้งวิธีการปรุงที่เน้นหนักในการทำให้อาหารมีรสชาติกลมกล่อม

อาหารที่เป็นที่นิยม ได้แก่ แจ่วลาบ หมี่กรอบ กระยาสารท ปลาส้มฟักทอด แกงขี้เหล็ก น้ำพริกปลาร้า ตุ๋นฟักไก่มะนาวดอง แกงจานน้ำสือ (แกงหน่อไม้เปรี้ยว) ฯลฯ ทั้งนี้แกงขี้เหล็กของชาวไทยพวนบ้านหมี่จะไม่ใส่กะทิ แต่จะใส่น้ำปลาแดะ (ปลาร้า) แทน

จากการสัมภาษณ์อาจารย์สมคิด จุมทอง เมื่อ 27 พฤษภาคม 2562 ได้ให้ข้อมูลดังนี้

“อาหารขึ้นโต๊ะก็มีแจ่ว แกงขี้เหล็ก เอาวัตถุดิบพื้นบ้าน หน่อไม้ตอนนี้ไม่มีแล้ว ที่มาขายเป็นคนนอกพื้นที่มาขาย ในงานวัด งานเลี้ยง งานศพจะมีน้ำพริก แจ่ว แกงเผ็ด คนสมัยก่อนเรียกฝอ คือแกงเผ็ด งานศพมีอาหารเลี้ยงแขก ถวายพระ ใช้วัตถุดิบที่หาได้ อย่างแกงเผ็ด แกงจืดฟักหัวใช้เท้า ถ้าสมัยก่อนพื้นถิ่นจริงๆ มีต้นแคขึ้นตามทุ่งนา แคป่า ผักทุ่งนาเรียกผักกระโดน แต่สมัยนี้ไม่ค่อยมีแล้ว

ปลาส้มฟักถือเป็นภูมิปัญญาก็ได้เพราะมันเกินวัตถุดิบที่เหลือ เอามาหมักเป็นปลาร้า ปลาแดก สมัยก่อนปลาส้มเป็นตัวๆ เดี๋ยวนี้เอามาสับ มีกรรมวิธีใหม่ คนที่อื่นมาก็ชอบใจเลยทำเป็นสินค้าจำหน่าย อาหารที่รู้เลยว่านี่เป็นสำรับพวนก็ แจ่ว มีตั้งสมญานามให้ด้วย เค้าเปรียบเทียบว่า บ้านทรายทำแจ่วอร่อยกว่าบ้านคนคลอง (บ้านอื่นๆในลพบุรี) แล้วก็ปลาย่าง แกงปลาตัวเล็กๆ ใส่ผัก แต่เดี๋ยวนี้ปลาก็ไม่มีแล้วเพราะหว่านพืชหว่านปุ๋ยหมดแล้ว"

จากการสัมภาษณ์คุณวนิดา รักพรมเมื่อ 26 พฤษภาคม 2562 ได้ให้ข้อมูลดังนี้

"คนพวนจะนำวัตถุดิบที่หาได้ตามท้องถิ่นมาประกอบอาหารเป็นหลัก อาหารที่ยังกินกันอยู่คือ แจ่ว จะนำพริกสดไปเผาไฟตำรวมกับหอมแดง กระเทียม มะเขือเทศลูกเล็กปลาซ่อนหรือปลาดุกต้มเป็นปลาร้า บ้านเราจะใส่มะเขือเทศไม่เหมือนพวนที่อื่นๆ ปลาส้มแผ่น ห่อด้วยใบตอง หมี่เปียก ใช้หมี่ชนิดเดียวกับหมี่กรอบแต่จะเปียกเหมือนหมี่ซั่ว ใส่ซอสแดง โรยไข่ ยำตะไคร้ หรือหัวกิ้งเคอ แกงจานน้ำเสอ หรือแกงหน่อไม้เปรี้ยว

ถ้าเป็นขนมจะมีขนมดาดกระทะ ลักษณะคล้ายบ้าบิ่นแต่จะใส่กระทะ ส่วนผสมมีแป้งมะพร้าวน้ำหอม กะทิ น้ำตาล

ในประเพณีกำฟ้าจะทำข้าวจี่ ข้าวหลาม นำไปถวายพระ กำฟ้าจะทำวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 เป็นการขอขมาฟ้าดิน ออกทุ่งไร่นาไม่ให้ฟ้าร้องฟ้าผ่า ข้าวที่เอามาทำจะเป็นข้าวใหม่ ข้าวจี่จะเอาข้าวเหนียวนึ่งมาปิ้งแล้วชุบไข่ ประเพณีสารทพวน เมื่อก่อนจะกวนกระยาสารทเอง จะตำข้าวเม่าเอง เอาข้าวมาคั่วเป็นขาวตอก"

ภาพประกอบ 99 แสดงแกงจานน้ำสือ (แกงหน่อไม้เปรี้ยว)

ที่มา: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ภาพยนตร์สารคดีเรื่องวัฒนธรรมอาหารชาติพันธุ์ # 01" โพสเมื่อ เมษายน 2562

อาหารในงานประเพณี

อาหารในงานงานประเพณีที่โดดเด่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบ้านหมี่ ได้แก่ หมกเมาะ ซึ่งเป็นแกงอย่างหนึ่งที่มีหลายแบบ อาทิ หมกเมาะปลาข้อใส่ใบยอ หมกเมาะใส่ไก่ใส่ผักกาดขาว เป็นต้นหมกเมาะเป็นแกงที่พบเห็นได้ในโอกาสพิเศษต่าง ๆ เช่น งานแต่งงาน งานประเพณีกำฟ้า ฯลฯ

นอกจากนี้ยังมี ข้าวหลาม ข้าวจี่ กระยาสารท ข้าวเขียบ (ข้าวเกรียบ) ฯลฯ สำหรับใช้ในงานบุญงานพิธีต่างๆ เช่น งานบุญวันสารท งานบุญสงกรานต์ พิธีสูตรเสื้อสูตรผ้า เป็นต้น เช่นเดียวกับกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอื่นๆ

ภาพประกอบ 100 แสดงหมกเมาะปลาข้อใส่ใบยอ

ที่มา: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ภาพยนตร์สารคดีเรื่องวัฒนธรรมอาหารชาติพันธุ์ # 01" โพสเมื่อ เมษายน 2562

ภาพประกอบ 101 แสดงการร่วมกันเตรียมอาหารสำหรับพิธีสูตรเสื้อสูตรผ้าในงานบุญสงกรานต์ (ฮีตเดือนห้า)

ที่มา: ไทยพีบีเอสออนไลน์, “ย้อนตำนานถิ่นฐานพวนบ้านหมี่ : เรื่องนี้มีตำนาน, เผยแพร่เมื่อ กรกฎาคม 2562

1.4 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

อาหารชาติพันธุ์และอาหารพื้นถิ่น

วัฒนธรรมด้านอาหารการกินอาหารของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตำบลหาดเสี้ยว มักได้มาจากพืชผักสวนครัวในบ้าน อาทิเช่น ถั่วฝักยาว มะเขือ หน่อไม้ ขี้เหล็ก บอน กล้วย มะกรูด มะนาว พริกขี้หนู ตะไคร้ มะกรูด ผักตู้ด แค แมงลัก หญ้านาง ฯลฯ โดยเฉพาะหน่อไม้ที่มีมากบริเวณป่าริมน้ำที่สามารถนำมาดัดแปลงปรุงอาหารได้หลายอย่าง หรือแม้แต่ลวกสำหรับรับประทานร่วมกับน้ำพริกปลาร้า เช่นเดียวกับกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนแห่งอื่น นอกจากนี้ยังหาอาหารจากแม่น้ำยม เช่น ปลา ปู กบ เป็นต้น ซึ่งมักนำมาปรุงเป็นอาหารจำพวก น้ำพริกปลาร้า แกงขี้เหล็ก ลาบมะเขือ แกงหน่อไม้ แกงเบอก๊านตง (แก่นชง) ข้าวโค้ง (ขนมวง) ข้าวเม่า ข้าวเหนียวแดง ขนมเทียนไส้เค็ม ข้าวต้มหาเหาะ (ข้าวต้มหัวหงอก) ฯลฯ

ตัวอย่างอาหารพื้นถิ่นที่โดดเด่น ได้แก่ แกงเบอก๊านตง (แก่นชง) แกงจะใส่ใบย่านาง กับขนมข้าวต้มหาเหาะ หรือเรียกอีกอย่างว่า ข้าวต้มหัวหงอก ทำจากข้าวเหนียว กล้วย ถั่ว โรยด้วยมะพร้าว มัดเหมือนข้าวต้มมัด

จากการสัมภาษณ์นายชนะ เข็มมุกด์ และนางวรรณา วัฒนวงศ์สุโข เมื่อ 1 กรกฎาคม 2562ได้ให้ข้อมูลดังนี้

“เมื่อตอนเป็นเด็กอาหารกะทิเข้ามาน้อย น้ำพริกเป็นหลัก ปลาร้าต้มใส่น้ำพริกแต่ว่าตอนหลังมาผสมผสานเป็นแกงภาคกลาง เบอก้านตรง (แก่นซง) ทุกวันนี้ที่ตลาดเหนือจะมีแกงขี้เหล็ก แกงหน่อไม้ ลาบมะเขือ ที่มาขายแล้วคนจะรุมซื้อ

ขนมพวนได้แก่ ขนมไส้หวาน ขนมไส้เค็ม ขนมไส้เค็มคือขนมเทียน ขนมข้าวเม่า จะมีข้าวตอก ข้าวเม่า ถั่วลิสง งา ไม่ใส่แบะแซ เป็นผงร่วนๆ ถ้ามีมะพร้าวก็คั้นใส่ ไว้กินหน้าแล้งตอนไม่มีอาหาร มีกระยาสารท ขนมจีนต้องทำเอง มีขนมข้าวโค้ง ดั้งเดิมเป็นกล้วย แต่ตอนนี้ประยุกต์เป็นมัน เมื่อก่อนที่บ้านทำประจำไว้แจกพี่น้อง บ้านหาดเสี้ยวทำมาแจกบ้านหาดสูง พี่น้องเค้าเชื่อมโยงกันหมด พอเข้าพรรษาหรือออกพรรษาทีก็ไปแจกบ้านโน้น”

ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาหารของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาหารในพื้นที่กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนจากการศึกษา สามารถแบ่งออกเป็นหัวข้อ 2 ประเภท ได้แก่ 1) อาหารชาติพันธุ์และอาหารพื้นถิ่น 2) อาหารในงานประเพณี

อาหารชาติพันธุ์และอาหารพื้นถิ่น

การนำทรัพยากรหรือวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาประกอบอาหาร โดยมีความนิยมทานปลาที่สามารถจับได้จากลำน้ำ และท้องนาในพื้นที่ เช่น ปลาดุก ปลาช่อน ปลานิล ฯ ใช้ภูมิปัญญาในการถนอมอาหารประเภทปลาดังกล่าวเป็น ปลาร้า (ปลาแดะ) หรือดัดแปลงเป็นแจ่วปลาร้า ตลอดจนการนำผักในท้องถิ่นมารับประทานร่วมกันทั้งทานสดหรือนำมาปรุง โดยเฉพาะหน่อไม้ วัตถุดิบหลักที่ได้จากต้นไผ่ ซึ่งพบได้ในทุกพื้นที่ที่กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอาศัยอยู่ สามารถนำมาประกอบอาหารได้หลากหลาย

สาเหตุหลักประการหนึ่งที่ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาหารของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนที่ศึกษาทั้ง 4 กลุ่ม มีความคล้ายคลึงกันอย่างมาก อาจเนื่องด้วยการเลือกทำเลที่ตั้งชุมชน เพื่อตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัยและทำเกษตรกรรม โดยพื้นที่ ที่กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนทั้งสี่จังวัดมีลักษณะ พื้นที่ในลักษณะที่ราบลุ่ม ที่ราบเชิงเขา หรือที่ราบตะพักน้ำและเทือเขา และมีแหล่งน้ำธรรมชาติไหลผ่าน การตั้งหลักแหล่งที่อยู่ริมลำน้ำ เช่นเดียวกัน และอยู่ในภูมิภาคใกล้เคียงกัน คือพื้นที่ภาคกลางและภาคกลางตอนเหนือของประเทศไทย จึงทำให้มีพืชผักประเภทเดียวกัน รวมทั้งการสืบทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่นได้อย่างเหนียวแน่น โดยเฉพาะกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ที่มีอาหารพื้นถิ่นโดดเด่นค่อนข้างมาก ส่วนพื้นที่อำเภอบางปลาม้าซึ่งเป็นพื้นที่ราบลุ่มอุดมสมบูรณ์ มักพบการแปรรูปปลาน้ำจืดเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ ในปัจจุบัน

อาหารในงานประเพณี

กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนเป็นสังคมเกษตรกรรมที่เพาะปลูกข้าวเป็นหลัก การนำอาหารหลักที่ได้จากการเพาะปลูกของตน คือ ข้าว มาใช้เป็นอาหารหลักในประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องกับฤดูกาลเพาะปลูกข้าวในรอบปี อาทิ บุญข้าวหลามเดือนสาม ประเพณีกำฟ้า (หรือบุญข้าวหลาม) ที่ใช้ข้าวใหม่ที่ได้จากท้องนาช่วงข้าวในนาสุกและเริ่มเก็บเกี่ยว ประกอบกับไม้ไผ่ลำใหม่ที่กำลังเจริญเติบโต เนื้อไม้ใหม่หอม เหมาะนำมาทำข้าวหลามเพื่อนำไปทำบุญให้เกิดสิริมงคล การใช้ข้าวปุ้น (ขนมจีน) และข้าวจี่ ก่อนนำข้าวที่เหลือไปจัดเก็บสำหรับเป็นอาหารหลักของชุมชน

อาหารต่างๆ ที่กล่าวมาล้วนนำมาใช้กินกับข้าว ซึ่งเป็นอาหารหลักแทบทุกกลุ่มวัฒนธรรมในเอเชียอาคเนย์ มีแปรรูปข้าวเป็นข้าวปุ้น (ขนมจีน) รวมทั้งการใช้แป้งข้าวเจ้าสำหรับนำมาใช้ทำขนมประเภทต่างๆ ดังนั้นความโดดเด่นของอาหารกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนจึงมิได้อยู่ที่ประเภทอาหารหรือกระบวนการประกอบอาหารแต่อย่างใด หากแต่อยู่ที่การเลือกอาหารหลัก คือ “ข้าว” นำมาใช้ในประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์ของชาวพวน ซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรมที่เพาะปลูกข้าวเป็นหลัก โดยเฉพาะการใช้ ข้าวปุ้น (ขนมจีน) และข้าวจี่ และข้าวหลามในประเพณีกำฟ้า ซึ่งเป็นประเพณีสำคัญของชาวพวน รวมทั้งการทำข้าวเขียบ (ข้าวเกรียบย่าง) ในพิธีสูตรเสื้อสูตรผ้า เป็นต้น โดยการนำอาหารหลักที่ได้จากการเพาะปลูกของตน คือ ข้าว มาใช้เป็นอาหารหลักในประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องรับกันกับฤดูกาลเพาะปลูกข้าวในรอบปี อาทิ บุญข้าวหลามเดือนสาม ที่ใช้ข้าวใหม่มาทำข้าวหลามเพื่อนำไปทำบุญให้เกิดสิริมงคล ก่อนนำข้าวที่เหลือไปจัดเก็บสำหรับเป็นอาหารหลักของชุมชนต่อไป

ตาราง 6 แสดงลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาหาร ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน 4 แห่ง ในปัจจุบัน

กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน	หัวข้อและสิ่งที่พบในแต่ละพื้นที่การศึกษา	ลักษณะร่วมอาหาร
1) อ.ปากพลี จ.นครนายก	<u>อาหารชาติพันธุ์และอาหารพื้นถิ่น</u> ปลาดู ปลาดูทอดสมุนไพร แจ่ว น้ำพริก ปลาร้า หมี่กะทิ แกงจานน้ำเสอ แกงหน่อไม้ ฯลฯ <u>อาหารในงานประเพณี</u> ข้าวหลาม ข้าวจี่ ข้าวปุ้น ข้าวเขียบ (ข้าวเกรียบย่าง) ขนมคาบหมู ฯลฯ	<u>อาหารพื้นถิ่น</u> ปลาแดะ (ปลาร้า) หน่อไม้
2) อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี	<u>อาหารชาติพันธุ์และอาหารพื้นถิ่น</u> ลาบปลาแดะ (ปลาร้าสับ) ปลาร้าทรงเครื่อง (ต้มปลาร้าปรุงด้วยพริก ขิง) น้ำพริกปลาร้า แกงหน่อไม้เปรี้ยว แจ่วบอง ฯลฯ <u>อาหารในงานประเพณี</u> ข้าวหลาม ขนมตาควาย (ขนมต้มแดงต้มขาว) ขนมกะล่อน (บัวลอย) กระยาสารท กาละแม ข้าวเหนียวแดง ฯลฯ	
3) อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี	<u>อาหารชาติพันธุ์และอาหารพื้นถิ่น</u> แจ่วลาบ หมี่กรอบ กระยาสารท ปลาส้มฟักทอด แกงขี้เหล็ก น้ำพริกปลาร้า ตุ๋นฟักไก่มะนาวดอง แกงหน่อไม้เปรี้ยว (แกงจานน้ำสือ) ฯลฯ <u>อาหารในงานประเพณี</u> ข้าวหลาม ข้าวจี่ กระยาสารท ฯลฯ	<u>อาหารในงานประเพณี</u> เมนูซึ่งทำมาจากข้าว ข้าวหลาม ข้าวจี่ กระยาสารท
4) อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย	<u>อาหารชาติพันธุ์และอาหารพื้นถิ่น</u> น้ำพริกปลาร้า แกงขี้เหล็ก ลาบมะเขือ แกงหน่อไม้ แกงเบอก๊านตง (แก่นชง) ข้าวโค้ง (ขนมวง) ข้าวเม่า ข้าวเหนียวแดง ขนมเทียนไส้เค็ม ข้าวต้มหาเหาะ (ข้าวต้มหัวหงอก) ฯลฯ <u>อาหารในงานประเพณี</u> ข้าวหลาม ข้าวจี่ กระยาสารท ฯลฯ	

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนา

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการแต่งกายของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

2.1 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

จากการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลนายอุทัย บุญมั่ง รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองแสง ประธานวัฒนธรรมตำบลหนองแสง ผู้นำชุมชนกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี พบว่าในปัจจุบัน วัฒนธรรมด้านเครื่องแต่งกายได้หายสูญไปเกือบหมดแล้ว การแต่งกายในชีวิตประจำวันเป็นลักษณะตามสมัยนิยมทั่วไป ผู้หญิงสูงวัยอาจใส่เสื้อคอกระเช้าสำหรับการแต่งกายในงานเทศกาลและงานบุญประเพณีต่างๆ มักใส่เครื่องแต่งกายสุภาพ เป็นชุดประยุกต์ตามอย่างไทยภาคกลางทั่วไป หรือเสื้อลายดอกในเทศกาลสงกรานต์ เป็นต้น ส่วนผู้ชายนิยมใส่เสื้อกางเกงม่อฮ่อม มักมีผ้าขาวม้าคาดเอวไว้ ซึ่งมีลักษณะเหมือนกันกับกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอีก 3 แห่งที่เป็นพื้นที่ในการศึกษา อาจวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการแต่งกายของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอปากพลีสูญหายไป เนื่องจากการตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้ตัวเมืองนครนายก ซึ่งเป็นเมืองใหญ่มีตลาดและสินค้าเสื้อผ้าค้าขายจำนวนมาก โดยอยู่ห่างจากชุมชนไทยพวนอำเภอปากพลีไปเพียงราว 10 กิโลเมตร และมีถนนสุวรรณศรเป็นเส้นทางคมนาคมที่สะดวกรวดเร็วอีกด้วย ทำให้ชาวไทยพวนนิยมซื้อเสื้อผ้าที่มีราคาถูกแทนการใส่เครื่องแต่งกายท้องถิ่นแบบดั้งเดิม

ปัจจุบัน ชาวชุมชนไทยพวนอำเภอปากพลี นิยมสวมใส่เสื้อผ้าร่วมสมัยในชีวิตประจำวัน ขณะที่การแต่งการในเทศกาลงานบุญประเพณี มีทั้งการใส่ชุดผ้าฝ้ายสีขาวสไปขาว เสื้อลูกไม้ผู้สูงอายุ เสื้อลายดอกฯลฯ ซึ่งมักนิยมใส่ในงานบุญระดับหมู่บ้าน หากเป็นงานบุญใหญ่ เช่นงานบุญสงกรานต์ อาจแต่งกายด้วยเสื้อผ้าไทยประยุกต์อย่างภาคกลางพร้อมห่มสไบเฉียง เป็นต้น มีออกแบบเครื่องแต่งกายทางวัฒนธรรมเป็นชุดทางการเพื่อใช้สวมใส่สำหรับในงานเทศกาลหรืองานบุญประเพณีสำคัญ หรือเพื่อการต้อนรับผู้มาเยือนจากต่างท้องถิ่น โดยผู้หญิงนุ่งซิ่นมัดหมี่ลายแทรก เสื้อแขนกระบอก และห่มสไบเฉียง

ภาพประกอบ 102 แสดงการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีขาว พาดสไบขาว ของชาวบ้านตำบลหนองแสง ในงานบุญประเพณีสรงน้ำพระ (พระภิกษุสงฆ์) ที่วัดหนองหัวลิงนอก เนื่องในวันวิสาขบูชา เมื่อปี พ.ศ.2560

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 103 แสดงการแต่งกายด้วย เสื้อลูกไม้ผู้สูงอายุ ฯลฯ ในงานบุญประเพณีสรงน้ำพระคำตันที่วัดศรีมงคล (วัดคลองคล้า) เมื่อปี พ.ศ.2560

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 104 แสดงการแต่งกายด้วยชุดไทยประยุกต์พร้อมห่มสไบเฉียงของชาวไทยพวน อำเภอปากพลีในเทศกาลงานสงกรานต์ประจำปี พ.ศ.2557 ณ วัดฝั่งคลอง ตำบลเกาะหวาย

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 105 แสดงเครื่องแต่งกายทางวัฒนธรรมเพื่อใช้สวมใส่ในงานสำคัญ หรือเพื่อการต้อนรับผู้มาเยือนจากต่างท้องถิ่น โดยผู้หญิงนุ่งซิ่นมัดหมี่ลายแทรก เสื้อแขนกระบอก และห่มสไบเฉียง

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 106 แสดงการแต่งกายด้วยเสื้อลายดอกของชาวไทยพวนตำบลหนองแสง ในเทศกาลงานสงกรานต์ประจำปี พ.ศ.2559

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

2.2 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

จากการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลผู้นำชุมชนกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบางปลาม้า พบว่าในปัจจุบัน ส่วนใหญ่การแต่งกายในชีวิตประจำวันเป็นลักษณะตามสมัยนิยมทั่วไป ผู้หญิงสูงวัยมักใส่เสื้อหมากกะแล่ง (เสื้อคอกระเช้า) เช่นเดียวกับภาคกลางและภาคอีสาน ส่วนผู้ชายใส่เสื้อกางเกงม่อฮ่อม มักมีผ้าขาวม้าคาดเอวไว้

สำหรับการทอผ้าเพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องแต่งกายนั้นได้สูญหายไปนานแล้ว เนื่องจากสามารถหาซื้อเสื้อผ้าสะดวก ด้วยเพราะอยู่ใกล้ตลาดเก้าห้องซึ่งเป็นแหล่งค้าขายขนาดใหญ่ริมแม่น้ำท่าจีน โดย ร.ต.กฤตธนรัชต์ แสงสุวรรณสินธุ์ ให้สัมภาษณ์เมื่อ 28 พฤษภาคม 2562 ว่า

“การแต่งกายเมื่อก่อนเป็นผ้าย้อมมะเกลือ ทอกันเองแล้วย้อมตามธรรมชาติ ถ้าไม่ย้อมก็จะเป็นผ้าขาวสีของฝ้าย แต่ทอผ้าไม่ค่อยนิยมเพราะส่วนใหญ่ซื้อจากตลาดเก้าห้องที่มีมาร้อยกว่าปีแล้ว ชาวจีนเป็นผู้ค้าขาย”

กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนบางปลาม้า ได้ออกแบบเครื่องแต่งกายโดยอาศัยข้อมูลจากสื่อและจากการไปศึกษาดูงานที่แขวงเชียงขวาง สปป.ลาว เป็นแนวทางในการรื้อฟื้นเครื่องแต่งกาย คือ สวมเสื้อป้าว ซึ่งเป็นเสื้อรูปแบบดั้งเดิมที่แขวงเชียงขวาง เลือกใช้สีม่วง ขลิบปกเสื้อสาบเสื้อและ

ปลายแขนเสื้อเป็นสีแดง นุ่งซิ่นมัดหมี่ลายแทรก เพื่อสร้างเอกลักษณ์แก่ตนเอง ไม่ให้ซ้ำกับเสื้อป้าวของจังหวัดอื่นๆ สำหรับเป็นชุดทางการในงานเทศกาลหรืองานบุญประเพณีสำคัญ

ขณะที่เสื้อผ้าที่ใช้ใส่ในชีวิตประจำวัน อาทิ เสื้อคอกระเช้าของสตรีสูงวัย มีลักษณะคล้ายคลึงกับภาคกลาง แตกต่างจากเสื้อหมากกะแล่งของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบ้านหมี่อย่างเห็นได้ชัด

ภาพประกอบ 107 แสดงการใส่เสื้อคอกระเช้าเมื่ออยู่เรือน การสวมเสื้อลูกไม้และนุ่งซิ่นมัดหมี่ของชาวบ้านตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 108 แสดงการใส่เสื้อป้าวสีม่วง ที่ออกแบบขึ้นใหม่ตามแบบเสื้อป้าวเมืองเชียงขวางสำหรับผู้หญิงเพื่อใช้แสดงเอกลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมของตน

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 109 แสดงร.ต.กฤตธนรัชต์ แสงสุวรรณสินธุ์ ขณะเล่นแคน สวมเสื้อกางเกงม่อฮ่อม คาดผ้าขาวม้าเป็นชุดสุภาพสำหรับงานเทศกาลหรืองานบุญทั่วไปของผู้ชาย

ที่มา: ถ่ายภาพโดยกิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 110 แสดงเครื่องแต่งกายหญิง เสื้อป้าวสีม่วง นุ่งซิ่นมัดหมี่ลายแทรก และเครื่องแต่งกายชายการสวมเสื้อแขนกระบอกสีม่วงคาดผ้าขาวม้า เป็นชุดทางการในงาเทศกาลหรืองานบุญประเพณีสำคัญเพื่อสร้างเอกลักษณ์แก่ตนเอง ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบางปลาม้า

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 111 แสดงการแต่งกายของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรีที่ออกแบบประยุกต์ขึ้นใหม่สำหรับแสดงเอกลักษณ์กลุ่มวัฒนธรรมของตน ในงานทอดผ้าป่าสมาคมมิตรภาพลาว-ไทย และสมาคมเพื่อมิตรภาพไทย-ลาว 19 มิถุนายน2556

ที่มา :เพจชมรม ไทยพวนแห่งประเทศไทย

2.3 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

ในปัจจุบัน ส่วนใหญ่การแต่งกายในชีวิตประจำวันเป็นลักษณะตามสมัยนิยมทั่วไป ผู้หญิงสูงวัยมักใส่เสื้อหม่ากาแล้ง (หรือเสื้อหมากกะแล่งในภาษาอีสาน) คือเสื้อสายเดี่ยว คอทรงเหลี่ยมจับจีบ นุ่งผ้าซิ่นมัดหมี่ลายแทรก มี “ผ้าโต่ง” พาดบ่า ถ้าใส่ไปวัดหรือออกงานจะใส่เสื้อแขนกระบอกเพื่อให้ดูสุภาพ ซึ่ง ผ้าโต่ง, ผ้าเบี่ยง, ผ้าสไบเฉียง คือผ้าแบบเดียวกัน ภาษาไทยกลางแต่โบราณคือ”ผ้าป้าย” สำหรับผู้ชายในชีวิตประจำวันหรืองานบุญงานพิเศษเล็กๆในท้องถิ่น มันนิยมสวมชุดม่อฮ่อม ซึ่งมีลักษณะเหมือนกันกับกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอีก 3 แห่งที่ใช้เป็นกรณีศึกษา

จากการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลคุณวนิดา รักพรม หนึ่งในผู้นำชุมชนตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ เมื่อ 26 พฤษภาคม 2562 ได้ให้ข้อมูลว่า

“ผู้หญิงเวลาอยู่บ้านใส่หมากกะแหล่ง)เสื้อคอกระเช้าสายเดี่ยว ทรงเหลี่ยมจับจีบรูดกลางหน้าอก สีสันสดใส) ไปวัดต้องมีสไบ ถือเป็นเอกลักษณ์ของพวนเลย ผู้ชายอยู่บ้านไม่ใส่เสื้อ นุ่งกางเกงขาก๊วย ไปวัดถึงจะใส่เสื้อ เสื้อสีขาว คอกลมคล้ายเสื้อม่อฮ่อม ผ้าขะม้าลายตาม่อง คนไทยเรียกลายสก็อต พวนเรียกผ้าขะม้า ไม่ใช่ผ้าขาวม้า ซิ่นดำปี้กคือซิ่นทอพื้นดำทั้งผืน”

ภาพประกอบ 112 แสดงการใส่เสื้อหม่ากาแล้ง (เสื้อคอกระเช้า) ของชาวชุมชนตำบลหินปักขณะทอผ้าภายในศูนย์วิสาหกิจชุมชนสตรีอาสาบ้านพวนที่มีคุณวนิดา รักพรม เป็นผู้ดูแล

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

จากการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลอาจารย์สมคิด จุมทอง หนึ่งในผู้นำชุมชนตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ กล่าวว่า

“คนพวนจะทอผ้าเอง ใช้ด้ายดิบ ทอไว้ไปทำนา ย้อมสีตะโก มะเกลือ ซักง่าย ใช้สีขาวมันเลอะไว แต่ถ้าไปวัดจะนุ่งพิเศษหน่อย ค่อนข้างประณีต ผู้หญิงนุ่งสวยงาม ประดิษฐ์ประดอย ผ้าซิ่นต้องทอ เดิมที่ทอลายพื้นๆ ด้าย 3 ตะกรอ ตอนหลังคิดประดิษฐ์ลายใหม่ มัดแน่นๆ เพิ่มเติมความสวยงามเพื่อมาวัด เป็นการโชว์ บอกพื้นฐานของตัวเอง ชาวบ้านธรรมดาก็นุ่งธรรมดาตามสภาพที่มีอยู่ การแต่งกายที่โดดเด่นที่สุดคือการมาวัด งานใหญ่ๆส่วนมากก็อยู่ที่วัด ผู้ชายเวลาอยู่บ้านจะถอดเสื้อ มาวัดจะนุ่งขาก๊วย เสื้อแขนกระบอก ผ้าสไบ นั่นก็เรียบร้อยแล้วเพราะปกติอยู่บ้านไม่ใส่เสื้อ โดยมากมีสไบ เค้าแสดงออกถึงความเคารพนับถือ หรือจะสืบทอดมาจากพวนที่ลาวก็ไม่รู้นะ แต่ที่ลาวสไบพวดบ่าไม่เหมือนเรา เค้าพาดเหมือนพระ เค้าเรียกอังสะ รุ่นหลังไม่ค่อยมีแล้ว มีแต่คนแก่ๆ เราเรียกผ้าขาวม้าแพ้วโต่ง (วิธีการพาดผ้า) คล้ายๆ พาดสไบเอาผ้าขาวม้ามาพาด เหมือนผ้าพาดไหล่”

อาจกล่าวได้ว่าการแต่งกายของภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการแต่งกายของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบ้านหมี่ มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาชีพที่ทอผ้ามัดหมี่ ทำให้ในปัจจุบันยังพบสตรีสูงวัยนุ่งซิ่นมัดหมี่ในชีวิตประจำวันอยู่บ้าง และสตรีสูงวัยส่วนใหญ่มักสวมเสื้อหม่ากะแล่งซึ่งเป็นเสื้อคอกระเช้าที่มีคอป้ายเป็นรูปสี่เหลี่ยมพร้อมจับจีบที่ของ

เสื้อให้กระชับแต่สวมใส่สบาย ทั้งยังมีวิธีการแต่งกายในงานบุญประเพณีที่เพิ่มเติมจากการแต่งกายในชีวิตประจำวันเพียงเล็กน้อย คือ การใส่ผ้าเบี่ยง (ผ้าโต่งสีขาว) ของผู้หญิง และการสไบผ้าขาวม้าที่เรียกว่าผ้าขาวม้าแพ้วโต่งของผู้ชาย เป็นต้น โดยไม่มีการนำเสื้อป้าวหรือเสื้อป้ายมาใช้แต่อย่างใด

ประวัติการแต่งกายในอดีตของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบ้านหมี่ มีหลักฐานปรากฏชัดเจนทั้งเป็นรูปถ่ายเก่า ที่แสดงให้เห็นถึงความสืบเนื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการแต่งกายได้เป็นอย่างดี

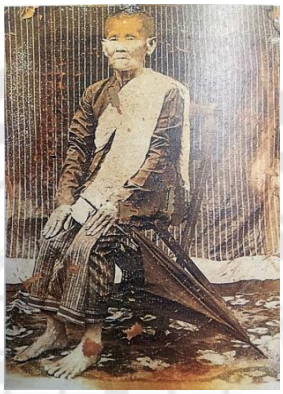

ภาพประกอบ 113 แสดงการแต่งกายของหญิงชราชาวพวนบ้านหมี่ในอดีตสังเกตซิ่นมัดหมี่ที่นุ่งเป็นมัดหมี่ลายแทรก มีตีนซิ่นเป็นลายขวาง

ที่มา: สุดารา สุจฉายา, ลพบุรี, (กรุงเทพฯ : สารคดี), 2542, หน้า 158.

ภาพประกอบ 114 แสดงอาจารย์สมคิด จูมทอง ผู้ดูแลศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช พิพิธภัณฑ์ไทยพวนบ้านทราย สาธิตวิธีการ “ผ้าขาวม้าแพ้วโต่ง ”คือการเอาผ้าขาวม้ามาพาดเหมือนผ้าพาดไหล่ แสดงออกถึงความเคารพนับถือ ใช้เมื่อเวลาไปงานบุญเข้าวัด

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 115 แสดงเครื่องแต่งกายในงานเทศกาลบุญประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี จัดแสดงในศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช พิพิธภัณฑ์ไทยพวนบ้านทราย

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 116 แสดงการใส่เสื้อหม่ากาแล้ง คอทรงเหลี่ยมจับจีบ
นุ่งผ้าซิ่นมัดหมี่ลายแทรก ของผู้หญิงไทยพวนบ้านหมี่

ที่มา: Phawanthaksa, “บ้านบ้านทราย มรดกทางวัฒนธรรมอันมีคุณค่าจากแคว้นเชียงขวาง”, 2562

ภาพประกอบ 117 แสดงการใส่เสื้อเสื้อแขนกระบอกของผู้สาวบ้านหมี่ สำหรับใส่ไปวัด เพื่อให้ดูสุภาพและการแต่งกายงานประเพณีของชาวพวนบ้านทุ่งทะเลหญ้า ต.โพนทอง อ.บ้านหมี่ ลพบุรี

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

2.4 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

จากการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลนายสาธร โสรัจประสพสันติ ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาภูมิปัญญาชาวบ้าน ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการแต่งกายของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ตำบลหาดเสี้ยว ดังนี้

“การแต่งกายในวิถีชีวิตประจำวันของชาวไทยพวนศรีสัชนาลัย มีการแต่งกายที่คล้ายกันของแต่ละหมู่บ้านคือ ผู้ชายจะสวมใส่เสื้อม่อฮ่อมกางเกงม่อฮ่อมผ้าขาวม้าคาดเอว ในวันปกติที่ทำงานหนักและไปร่วมงานศพ เมื่อไปทำบุญงานต่างๆ จะใส่เสื้อคอกลมแขนยาวบ้างแขนสั้นบ้างสีสุภาพมีผ้าขาวม้าคาดเอวและพาดบ่า ผู้หญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานจะสวมผ้าซิ่นตีนสีแดงและ “แฮ้งตู๊” คือคาดอก หรือใส่เสื้อด้วยสีสันที่สวยงามมวยผมเสียบผมด้วยขนเม่น หรือผู้ที่มีฐานะพอสมควรก็จะเสียบด้วยปิ่นเงิน ส่วนผู้หญิงที่แต่งงานมีครอบครัวนั้นจะคาดอกด้วยขะหัวแล้ (ผ้าขาดอกสีน้ำเงิน) หรือผ้าขะหัวสีขาวนุ่งซิ่นเข็น ซิ่นมุกสีดำ”

จากการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลอาจารย์ชนะ เข็มมุกด์ ปราชญ์ชาวบ้าน ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการแต่งกายของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตำบลหาดเสี้ยว ดังนี้

"ผู้ชายจะใส่ซังแล๊ เป็นสัญลักษณ์ของไทยพวน ซัง คือกางเกงทั่วไป แล๊ คือสีน้ำเงิน เสื้อแล๊คือเสื้อแขนสั้นยาวถึงข้อศอก สีน้ำเงินเหมือนกัน ไม่มีปก เป็นสัญลักษณ์ของไทยพวน แต่เมื่อก่อนผู้ชายไม่ใส่เสื้อเลย เอาผ้าขาวม้าพาดบ่า แต่ถึงเวลาทำนา ผู้ชายใส่เสื้อแขนยาว สีออกโทนดำ ย้อมมะเกลือ ติดกระดุมพดด้วง ของผู้หญิงถ้านับย้อนหลังไป 80-90 ปี อยู่บ้านจะไม่ใส่เสื้อเอาผ้ารัดนม เรียกว่า แฮ้งตู๊ ข้างล่างเป็นซิ่น ต่อมาก็ใส่เสื้อแขนกระบอก"

ปัจจุบันผ้าทอไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว ไม่ได้เป็นเครื่องแต่งกายในชีวิตประจำวันอีกต่อไปแล้ว จะมีการนำมาใส่อีกครั้งเฉพาะเทศกาลสำคัญ ขณะที่เสื้อแล๊ซังแล๊ หรือเสื้อม่อฮ่อม พร้อมการคาดผ้าขาวม้ายังเป็นชุดในชีวิตประจำวันของผู้ชาย รวมทั้งงานบุญประเพณีในท้องถิ่นได้อีกด้วยเช่นกัน โดยผ้าขาวม้าของชาวไทยพวนตำบลหาดเสี้ยวมีความพิเศษที่ทอเป็นลวดลายรูปช้างอันเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งจากประเพณีแห่นาคด้วยขบวนช้าง

อาจกล่าวได้ว่าการแต่งกายของภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการแต่งกายของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตำบลหาดเสี้ยว มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับอาชีพทอผ้าซิ่น ทั้งยังมีวิธีการแต่งกายในงานบุญประเพณีที่เพิ่มเติมจากการแต่งกายในชีวิตประจำวันเพียงเล็กน้อย คือ การใส่ผ้าเบี่ยง (ผ้าโต่งสีขาว) ของผู้หญิง และการสไบผ้าขาวม้าที่เรียกว่าผ้าขาวม้าแพ้วโต่งของผู้ชายเป็นต้น โดยไม่มีการนำเสื้อป้าวหรือเสื้อป้ายมาใช้แต่อย่างใด

ภาพประกอบ 118 แสดงการแต่งกายของชายชาวพวนหาดเสี้ยว เมื่อทำงานในงานไร่นา ถ้าไม่ถอดเสื้อก็ใส่เสื้อม่อฮ่อมติดกระดุมหรือเสื้อย้อมสีดำมะเกลือ กางเกงขาสั้นกรอมเข่าสีเดียวกัน เรียกว่า“ เสื้อแล๊ ซ้งแล๊” มีผ้าขาวม้าผูกสะเอว หรือในชีวิตประจำวันเว้นว่างจากการทำงาน ไปทำบุญ ก็จะใช้ผ้าขาวม้าพาดไหล่

และภาพสตรีไทยพวน อศรีสัชนาลัยกับการแต่งกาย.ในงานเทศกาล ประเพณีนุ่งซิ่นตีนจก ใส่เสื้อแบบไทยประยุกต์ในลักษณะต่างๆ คาดสไบทับตามความเหมาะสมของงาน

ที่มา: http://www.sathorngoldtextilemuseum.com/ และถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 119 แสดงลวดลายผ้าขาวม้าของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตำบลหาดเสี้ยว ทอเป็นรูปช้างที่เป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของชุมชน มีที่มาจากประเพณีแห่นาคด้วยขบวนช้าง

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการแต่งกายของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการแต่งกายในพื้นที่กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนจากการศึกษา สามารถแบ่งออกเป็นหัวข้อ 2 ประเภท ได้แก่ 1) การแต่งกายในชีวิตประจำวัน 2) การแต่งกายในงานเทศกาล หรืองานบุญประเพณี

การแต่งกายในชีวิตประจำวัน

การแต่งกายในชีวิตประจำวันของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนทั้ง 4 กลุ่ม ได้เปลี่ยนไปเป็นตามสมัยนิยม ยกเว้นแต่ยังมีการนุ่งซิ่น และการสวมเสื้อหมากกะแล่ง หรือเสื้ออีเป้า (เสื้อคอกระเช้า) ของสตรีสูงวัย กับการคาดผ้าขาวม้าหรือผ้าขาวม้าในผู้ชายไทยพวน สามารถพบอย่างแพร่หลายในกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนทุกกลุ่ม

การแต่งกายในงานเทศกาล หรืองานบุญประเพณี

การแต่งกายในงานเทศกาล หรืองานบุญประเพณีต่างๆของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ผู้หญิงมีการนุ่งซิ่นลายแทรก ซึ่งเป็นลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของไทยพวน และสวมเสื้อหมากกะแล่ง หรือเสื้อแขนกระบอก คาดทับด้วยสไบผ้า ผู้ชายใส่เสื้อและกางเกงม่อฮ่อม คาดผ้าขาวม้าหรือแพ้วโต่งผ้าขาวม้า สามารถพบอย่างแพร่หลายในกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนทุกกลุ่ม

สำหรับการแต่งกายในเทศกาลงานบุญประเพณีต่างๆ ปรากฏการแต่งกายที่สามารถแสดงเอกลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนทั้ง 4 กลุ่มได้ เนื่องจากยังพบกลุ่มที่มีการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้า ยังคงทอผ้าลวดลายไทยพวนโบราณ จึงปรับใช้เป็นส่วนหนึ่งในการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของการแต่งกาย ได้แก่ กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน กลุ่มอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ที่สืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้ามัดหมี่ และกลุ่มวัฒนธรรม

ไทยพวน ตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ที่สืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าตีนจก ขณะที่กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอีกกลุ่ม คือ และกลุ่มอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ไม่มีการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้า แต่คิดสร้างเครื่องแต่งกายทางวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นขึ้นมา ซึ่งยังคงใช้ผ้าทอลวดลายไทยพวนโบราณเช่นกัน

ตาราง 7 แสดงลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทเครื่องแต่งกายของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน 4 แห่งในปัจจุบัน

กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน	หัวข้อและสิ่งที่พบในแต่ละพื้นที่การศึกษา	ลักษณะร่วมเครื่องแต่งกาย
1)อ.ปากพลี จ.นครนายก	<u>การแต่งกายในชีวิตประจำวัน</u> ใส่ตามสมัยนิยมในปัจจุบัน <u>การแต่งกายในงานเทศกาล หรืองานบุญประเพณี</u> ผู้หญิงสวมเสื้อไทยประยุกต์ห่มสไบนุ่งซิ่นมัดหมี่ลายแทรก ผู้หญิงสูงวัยใส่เสื้อลูกไม้หรือเสื้อผ้าฝ้ายสีขาวสไบผ้า ผู้ชายใส่ชุดม่อฮ่อมแพ้วโต่ง (คาดสไบ) ผ้าขาวม้า	<u>การแต่งกายในงานเทศกาล หรืองานบุญประเพณี</u> - ผู้ชายใส่ชุดม่อฮ่อมแพ้วโต่ง (คาดสไบ)ผ้าขาวม้า - ผู้หญิงสวมเสื้อแขนกระบอกแพ้วโต่ง หรือใส่เสื้อหมากกะแล่ง ถ้าเป็นงานบุญที่วัดจะแพ้วโต่งและนุ่งซิ่นมัดหมี่ลายแทรก
2) อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี	<u>การแต่งกายในชีวิตประจำวัน</u> ใส่ตามสมัยนิยมในปัจจุบัน ผู้หญิงสูงวัยนิยมใส่เสื้อคอกระเช้าแบบภาคกลาง ผู้ชายใส่ชุดม่อฮ่อมคาดผ้าขาวม้า <u>การแต่งกายในงานเทศกาล หรืองานบุญประเพณี</u> ผู้หญิงสวมเสื้อป้าว (เสื้อป้าย) สีม่วง นุ่งซิ่นมัดหมี่ลายแทรก (ล้าย) ผู้ชายใส่เสื้อแขนกระบอกประยุกต์สีม่วง คาดผ้าขาวม้า	

ตาราง 7 (ต่อ)

กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน	หัวข้อและสิ่งที่พบในแต่ละพื้นที่การศึกษา	ลักษณะร่วมเครื่องแต่งกาย
3) อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี	<u>การแต่งกายในชีวิตประจำวัน</u> ใส่ตามสมัยนิยมในปัจจุบัน ผู้หญิงนิยมใส่เสื้อหมากกะแล่ง นุ่งซิ่น ผู้ชายนุ่งการเกงคาดผ้าขาวม้า <u>การแต่งกายในงานเทศกาล หรืองานบุญประเพณี</u> ผู้หญิงสวมเสื้อแขนกระบอกสีขาว หรือใส่เสื้อหมากกะแล่ง ถ้าเป็นงานบุญที่วัดทั่วไป ร่วมกับแพ้วโต่ง นุ่งซิ่นมัดหมี่ลายแทรก ผู้ชายใส่เสื้อแขนกระบอก นุ่งกางเกงขาก๊วย หรือชุดม่อฮ่อม แพ้วโต่ง ด้วยผ้าขาวม้าลายตาม่อง	
4) อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย	<u>การแต่งกายในชีวิตประจำวัน</u> ใส่ตามสมัยนิยมในปัจจุบัน ผู้หญิงสูงวัยนิยมใส่เสื้ออีเป้า (เสื้อคอกระทะ,คอกระเช้า) นุ่งซิ่นตีนจก ผู้ชายถอดเสื้อ นุ่งซ้งแล๊ (กางเกงม่อฮ่อมขาก๊วย) คาดผ้าขาวม้า <u>การแต่งกายในงานเทศกาล หรืองานบุญประเพณี</u> ผู้หญิงสวมเสื้อไทยประยุกต์ห่มสไบนุ่งซิ่นตีนจก ผู้ชายจะใส่เสื้อแล๊ ซ้งแล๊ (ชุดม่อฮ่อม) คาดหรือสไบผ้าขาวม้า	

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทที่อยู่อาศัยของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

กลุ่มอาคารบ้านเรือนของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน จัดเป็น “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น” ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานหรือบริบทที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นด้านสภาพแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และภูมิปัญญา ของแต่ละชุมชน อันเป็นผลทำให้เกิดสถาปัตยกรรมที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัว และสามารถแสดงภูมิปัญญาของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมได้ดี

และเนื่องด้วยชุมชนของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนทั้ง 4 กลุ่มพื้นที่การศึกษาในครั้งนี้ ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ที่แตกต่างกัน ส่งผลให้ที่อยู่อาศัยของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนแต่ละพื้นที่ มีความคล้ายคลึงหรือความแตกต่างกันอย่างไร ในการศึกษานี้ใช้คำว่า เฮือน ซึ่งเป็นภาษาเรียกที่อยู่อาศัยของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนแทนคำว่า เรือน

3.1 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ใกล้เส้นทางคมนาคมสายหลักและอยู่ไม่ไกลจากตัวจังหวัดนครนายก จึงมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบวิถีชีวิตจากวัฒนธรรมดั้งเดิมไปอย่างมาก รวมทั้งเฮือนพวนดั้งเดิมที่หายสูญไปเกือบหมด คงเหลืออยู่เพียงไม่กี่หลัง ในพื้นที่บางหมู่บ้านของตำบลหนองแสง ได้แก่ เฮือนในหมู่บ้านหนองหัวลิงใน และเฮือนในหมู่บ้านเนินหินแร่

ผังชุมชนบ้านหนองหัวลิงใน ตำบลหนองแสงนี้พบว่ามีที่ทำกินล้อมรอบที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นรูปแบบชุมชนเกษตรกรรมที่นิยมรูปแบบหนึ่ง การจัดกลุ่มเฮือนส่วนใหญ่เป็นเฮือนกลุ่มไม่กั้นแยกรั้ว อยู่กันแบบเครือญาติ ด้วยคติที่ไม่นิยมต่อเติมเฮือนหลังเดิม อีกทั้งการสร้างเฮือนและเยียข้าว (ยุ้งข้าว) มีความเชื่อว่าต้องไม่ให้เงาของเฮือนมาทับเยียข้าว มีผลดีต่อการการวางผังและสุขภาวะอย่างมาก ทำให้ต้องมีการเว้นระยะในกลุ่มเฮือน แสงแดดส่องถึงเยียข้าวไม่อับชื้น และมีช่องว่างให้ลมธรรมชาติผ่านระบายอากาศได้โดยสะดวก

เฮือนที่บ้านหนองหัวลิงใน และบ้านเนินหินแร่ เป็นเฮือนไม้ขนาดใหญ่ ยกพื้นสูง หลังคาปั้นหยายกจั่วและหลังคาปั้นหยา มีมุข และมีชานพักบันไดยื่นออกมา ฝาเฮือนเป็นฝาไม้กระดานตีตามแนวนอนวางขวาง เจาะป่องอี้ยม (หน้าต่าง) วางเสาเฮือนที่ทำจากไม้บนตอม่อที่หล่อจากคอนกรีตเพื่อป้องกันความชื้นไม่ทำให้เสาไม้ผุได้ง่าย

ในพื้นที่บ้านเนินหินแร่ ตำบลหนองแสง ยังสามารถพบเยียข้าว (ยุ้งข้าว) ขนาดใหญ่ ซึ่งบ้านเนินหินแร่เป็นหมู่บ้านที่ทำนาในสัดส่วนมากที่สุดในตำบลหนองแสงด้วย โดยเยียข้าวจะถูกใช้เก็บข้าวในฤดูเก็บเกี่ยว หลังจากนำข้าวออกไปแล้วจึงใช้เป็นที่เก็บอุปกรณ์เครื่องมือต่างๆแทน แต่พบว่าตัวเฮือนนอนเดิมที่สร้างคู่กับเยียข้าวได้รื้อและสร้างบ้านใหม่แล้ว เยียข้าวดังกล่าวทำเป็นเฮือนหลังคาจั่วคู่ หลังคาจั่วยื่นออกมาจรดกัน และต่อเติมเพิงหลังคาให้ยื่นคลุมออกมาทั้ง 4 ด้าน ฝาเป็นไม้กระดานตีแนวตั้งประกบด้วยไม้แผ่นขวางด้านนอกเพื่อรองรับน้ำหนักข้าวที่บรรจุอยู่ภายใน

ภาพประกอบ 120 แสดงเฮือนพวนที่พบภายในหมู่ 3 บ้านหนองหัวลิงใน ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลีเสาไม้ของเฮือนวางบนตอม้อคอนกรีต (ซึ่งเดิมคงเคยเป็นก้อนหินมาก่อน) เพื่อป้องกันการผุของเสาไม้ นับเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างหนึ่ง

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 121 แสดงเฮือนพวนที่พบภายในหมู่ 4 บ้านเนินหินแร่ ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลีเป็นเฮือนไทยพวนฝาไม้กระดานขนาดใหญ่ เสาไม้ของเฮือนวางบนตอม้อคอนกรีต

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 122 แสดงเยียข้าว (ยุ้งข้าว) ขนาดใหญ่ภายในหมู่ 4 บ้านเนินหินแร่ ตำบลหนองแสง ทำเป็นเฮือนหลังคาจั่วคู่กัน และต่อเติมเพิงหลังคาให้ยื่นคลุมออกมาทั้ง 4 ด้าน

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 123 แสดงเยียข้าว (ยุ้งข้าว) ในพื้นที่หมู่ 4 บ้านเนินหินแร่ ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลีที่ถูกใช้เก็บอุปกรณ์สิ่งของเครื่องมือเมื่อไม่ถูกใช้ในการเก็บข้าว ช่วงนอกฤดูกาลเก็บเกี่ยว

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

3.2 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

การสำรวจเก็บข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทที่อยู่อาศัยของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ได้เลือกชุมชนไทยพวน บ้านวัดโบสถ์ ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า ซึ่งเป็นชุมชนที่พบเฮือนพวน ตั้งอยู่ริมลำคลองรางทอง มีการวางผังชุมชนที่แสดงระบบสังคมเครือญาติ คือสร้างเป็นกลุ่มๆ ไม่ปลูกบังลมซึ่งกันและกัน แต่จะปลูกใกล้กันค่อนข้างชิด พื้นที่ในบ้านค่อนข้างจำกัด มีถนนเส้นเล็กๆที่ตัดผ่านเข้ามาในหมู่บ้านภายหลังจึงมีลักษณะคดโค้งไปตามช่องระห่างเฮือนและเยียข้าว

ภาพประกอบ 124 แสดงภาพถ่ายดาวเทียมแสดงรูปแบบการตั้งชุมชนของบ้านวัดโบสถ์ ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ที่มีรูปแบบการวางผังชุมชนเป็นกลุ่มๆ รวมไว้อยู่บริเวณริมคลองรางทอง แวดล้อมไปด้วยพื้นที่ทำกิน

ที่มา: www.google.co.th/maps@2019

ในท้องที่ชุมชนบ้านวัดโบสถ์ ตำบลมะขามล้ม พบว่ามีเฮือนทรงไทยจั่วแฝดอยู่เป็นจำนวนมากที่หน้าจั่วมีป้านลม (ปั้นลม) บางหลังมีตัวเหงาอยู่ที่ปลายป้านลมทั้งสองข้าง แต่บางหลังก็ไม่มี ฝาเฮือนมีความหลากหลาย ดั้งเดิมนิยมเป็นฝาปะกนลูกฟักหรือฝาสายบัว ต่อเมื่อผุผังจึงมักตีใหม่ด้วยฝาไม้แผ่นทั้งแนวตั้งและแนวนอน รวมทั้งยังพบการใช้ฝาขัดแตะอีกด้วย ซึ่งฝาเฮือนต่างๆที่กล่าวมาอาจถูกใช้ผสมกันอยู่ภายในเฮือนหลังเดียวกันได้ ขณะที่บางหลังได้รื้อทำฝากระดานใหม่ด้านนอกทั้งหลังแต่ยังเก็บรักษาฝาเทงห่อง หรือ กงเฮือน ที่เป็นฝาปะกนหรือฝาลูกฟักไว้

เยียข้าว (ยุ้งข้าว) ที่สำรวจพบในบ้านวัดโบสถ์ ตำบลมะขามล้ม นิยมเป็นทรงจั่วขนาดย่อม หลังคายังคงสภาพเป็นกระเบื้องว่าวที่กร่อนชำรุดไม่ได้มีการเปลี่ยนเป็นสังกะสีหรือกระเบื้องลอนเหมือนอย่างตัวเฮือน เนื่องจากไม่ถูกใช้ประโยชน์แล้ว ฝาเยียข้าวเป็นไม้ขัดแตะฉาบทับด้วยขี้ควายขี้วัวผสมดินโคลน ซึ่งเมื่อแห้งตัวแล้วสามารถกันน้ำฝนได้ ทั้งยังประหยัดค่าก่อสร้าง ประตูเยียข้าวมีไม้แผ่นวางขวางไว้แต่ละแผ่นมีเลขกำกับแสดงถึงระดับของข้าวที่เคยบรรจุอยู่ภายใน

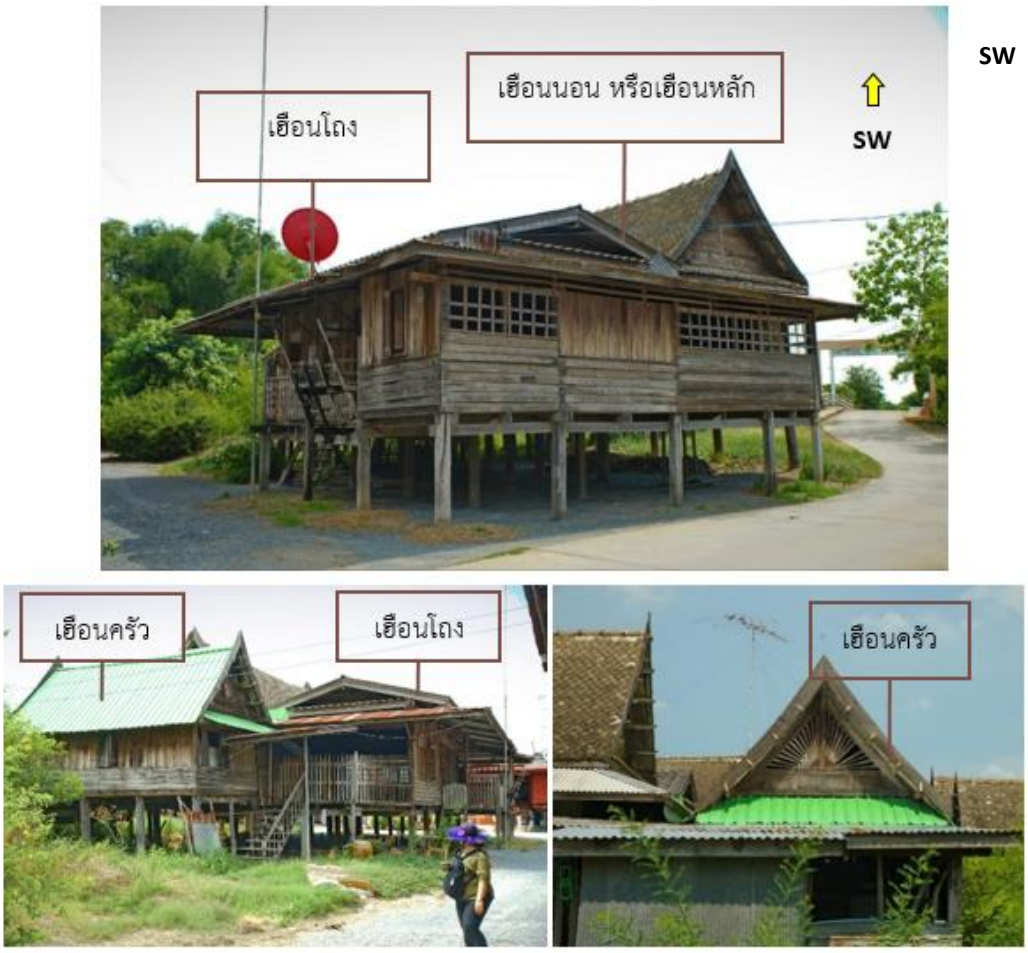

ภาพประกอบ 125 แสดงเฮือนพวนในพื้นที่ หมู่ 6 บ้านวัดโบสถ์ ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า ที่มีผังเป็นเฮือนทรงไทยจั่วแฝด คือเฮือนนอนกับเฮือนโถง และมีเฮือนครัววางขวางเฮือนโถง ลวดลายภายในหน้าจั่วของเฮือนครัวจัดเรียงไม้เป็นลวดลายคล้ายพระอาทิตย์เพื่อเว้นช่องให้อากาศถ่ายเทจึงนิยมใช้กับจั่วเฮือนครัวไฟ

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 126 แสดงรูปแบบของฝาเฮือนบ้านไทยพวนที่พบในพื้นที่ อำเภอบางปลาม้า มีฝาปะกนแบบดั้งเดิม ฝาไม้กระดานตีตามแนวตั้ง มีการเว้นช่องลมระบายอากาศ ฝาไม้กระดานตีตามแนวนอน ฝาไม้ไผ่ขัดแตะ ฝาฟากไม้ไผ่

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 127 แสดงตัวอย่างเฮือนที่ปรับเปลี่ยนฝาเฮือนเป็นไม้แผ่นภายนอกแต่ยังคงรักษาฝาห้องเทงห่อง หรือ กงเฮือน ที่เป็นฝาลูกฟักไว้

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 128 แสดงพื้นที่ชั้นบนของเฮือนพวน ประกอบไปด้วยเฮือนโถงกับเฮือนนอน เฮือนในภาพเป็นเฮือนที่ทำหลังคาจั่วเดียวบริเวณโถงนอน และใช้หลังคาลาดคลุมบริเวณเฮือนโถง เพราะสร้างง่ายและประหยัดกว่าจั่วแฝด

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 129 แสดงบริเวณเฮือนนอนจะอยู่สูงกว่าเฮือนโถง ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างระดับเรียกว่า “ป่องมอง”ส่วนสำคัญของเฮือนนอนคือ เทงห่อง หรือ กงเฮือน ที่ถูกกั้นเป็นห้องสำหรับลูกสาวและเก็บของมีค่าพื้นที่ในระดับเฮือนนอนจะทำชานเล็กๆ ด้วยไม้กระดานแผ่นเดียวยื่นออกมาทางเฮือนโถงตลอดแนว สำหรับใช้นั่งหรือวางสิ่งของดั่งในภาพ เรียกชานเล็กๆนี้ว่า “ป้านเลียบ”

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

จากการสัมภาษณ์ ร.ต.กฤตธนรัชต์ แสงสุวรรณสินธุ์ ผู้นำชุมชนไทยพวนตำบลมะขามล้ม เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2562 ได้ให้ข้อมูลว่า

“ยุคก่อนเป็นกระท่อมไม้ไผ่ พื้นฐานมาแบบนั้น ยุคกลางประมาณเกือบร้อยปี มาใช้ไม้เป็นปั้นหยา คือบ้านพวนชัดเจน ที่เชียงขวางก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่งมันอยู่ในอิทธิพลเรื่องการเปลี่ยนแปลง ที่นี่เป็นปั้นหยา ไม่ใช่กาแล ที่นี่จั่วแหลม ใช้การสลัก ใช้ไม้กลึง แต่บางบ้านทำจั่วล้ม บางบ้านก็ทำช่องลมแบบแกะสลักแล้วแต่ฐานะ แต่ตอนนี้รื้อไปแล้ว”

ภาพประกอบ 130 แสดงเยียข้าว (ยุ้งข้าว) ที่พบในชุมชนหมู่ 6 บ้านวัดโบสถ์ ตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า เป็นเฮือนขนาดย่อมยกพื้น หลังคาหน้าจั่ว บางเฮือนยังคงใช้กระเบื้องว่าวตั้งแต่ครั้งแรกสร้างฝาผนังเยียข้าวนิยมใช้ไม้แผ่นหรือไม้ไผ่สานขัดแตะ ป้ายด้วยขี้วัวหรือขี้ควายผสมโคลนให้ทั่ว เป็นการยาแนวอุดช่องว่างระหว่างช่องไม้ได้อย่างสนิท แต่ปัจจุบันเยียข้าวไม่ถูกใช้เก็บข้าวแล้ว

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 131 แสดงบริเวณประตูเยียข้าวถูกปิดด้วยแผ่นไม้ที่มีตัวเลขกำกับเพื่อเป็นหน่วยวัดระดับปริมาณข้าวภายในเยียข้าวว่าสูงเท่ากระดานแผ่นที่เท่าไหร่

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

นอกจากการสำรวจเก็บข้อมูลในชุมชนบ้านวัดโบสถ์แล้ว ยังได้เก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทที่พักอาศัยในพื้นที่ชุมชนบ้านรางบัวซึ่งอยู่ใกล้เคียงกัน พบว่ามีเฮือนไทยพวนกลุ่มที่อายุต่ำกว่า 50 ปี เฮือนไทยพวนกลุ่มนี้ มีรูปแบบประยุกต์ตามสภาพเป็นอยู่ของสังคม แต่ยังคงลักษณะผังเฮือนแบบเฮือนไทยพวน ลักษณะเฮือนที่พบเป็นเฮือนทรงไทยเดิมแบบเรือนหมู่ มีชานแล่นกลางและยื่นปีนนกจากเฮือนมาคลุมชาน เฮือนหลังหนึ่งหนังคาจั่วมีป้านลมและตัวเหงาฝาเฮือนเป็นฝาสายบัว เฮือนอีกหลังหนึ่งหลังคาจั่วและมีป้านลมเช่นกันแต่ไม่มีตัวเหงาที่ปลายป้านลม ฝาเฮือนเป็นฝาลูกฟัก ซึ่งเฮือนที่มีรูปแบบทรงเรือนไทยเดิมในระยะอายุสมัยการสร้างต่ำกว่า 50 ปี

ภาพประกอบ 132 แสดงเฮือนทรงไทยเดิมแบบเรือนหมู่ 3 หลัง อายุต่ำกว่า 50 ปี ในชุมชนบ้านรางบัวตำบลมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า ที่หน้าจั่วเฮือนหลังหนึ่งมีตัวเหงาที่ปลายป้านลม

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

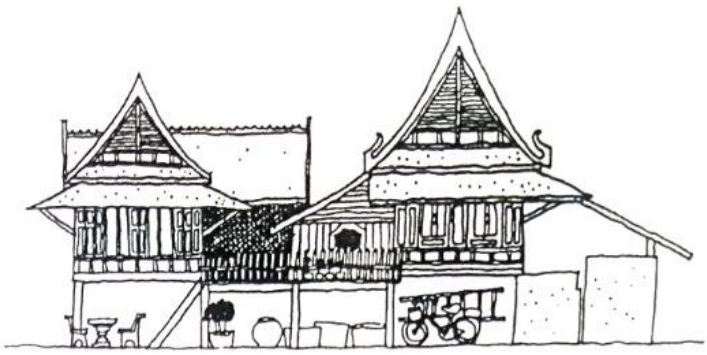

ภาพประกอบ 133 แสดงภาพลายเส้นเฮือนทรงไทยเดิมแบบเรือนหมู่ 3 หลัง อายุต่ำกว่า 50 ปี

ที่มา: อรศิริ ปาณินท์, ภูมิปัญญาชาวบ้านในเรือนพื้นถิ่นไทพวนในประเทศไทย:การนำไปสู่สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นใหม่บนฐานของภูมิปัญญาและเทคโนโลยีท้องถิ่น, 2546, หน้า 121

ภาพประกอบ 134 แสดงฝาเฮือนแต่ละหลังด้านหน้าเป็นแบบฝาลูกฟักและแบบฝาสายบัว ที่มีลักษณะเหมือนกับเรือนไทยภาคกลาง

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

3.3 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

ชุมชนไทยพวนบ้านหินปักใหญ่ ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ ปรากฏเฮือนไทยพวนตั้งอยู่เป็นกลุ่มๆ กระจายตัวล้อมรอบวัดหินปักใหญ่ที่เป็นศูนย์ชุมชน และมีที่ทำกินอยู่ด้านนอกล้อมรอบชุมชน

เฮือนไทยพวนในชุมชนบ้านหินปักใหญ่ มีทั้งที่สร้างในยุคแรกเริ่มอายุราว 100 - 200 ปี และมีเรือนในยุคถัดไปคือยุคกลางอายุราว 50 - 100 ปี อยู่ด้วย เยียข้าว (ยุ้งข้าว) ในชุมชนหินปักใหญ่มีความสวยงามประณีตและแข็งแรง ซึ่งมีทั้งเยียข้าวประจำบ้าน เยียข้าวรวมในกลุ่มเครือญาติ และเยียข้าวรวมในที่นาที่อยู่รอบนอกหมู่บ้าน ที่แสดงให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์จากการมีระบบจัดการน้ำที่ดีทำนาข้าวได้ผลผลิตสูง

ในอดีตชุมชนไทยพวนบ้านหินปักใหญ่ ไม่มีการทำรั้วกั้นสามารถเดินถึงกันได้โดยตลอด ต่อมาเมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนไปเฮือนแต่ละหลังหรือแต่ละกลุ่มจึงทำรั้วเตี้ยๆจากพุ่มไม้เพื่อกั้นอาณาเขต กระทั่งในปัจจุบันที่ปรากฏการก่อสร้างกำแพงกั้นเป็นรั้วถาวรเพิ่มมากขึ้น ทำให้สูญเสียอัตลักษณ์และสภาพแวดล้อมของชุมชนไปอย่างมาก

ภาพประกอบ 135 แสดงการกั้นรั้วด้วยพุ่มไม้เตี้ยๆระหว่างกลุ่มเฮือน ภายในชุมชนบ้านหินปักใหญ่ ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 136 แสดงเยียข้าว (ยุ้งข้าว) ภายในชุมชนบ้านหินปักใหญ่ ซึ่งมีทั้งเยียข้าวประจำเฮือนหรือกลุ่มเฮือนและเยียข้าวรวมติดที่นาริมขอบนอกชุมชน แสดงถึงความอุดสมบูรณ์ทำนาได้ผลผลิตมาก

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

รูปแบบเฮือนไทยพวนที่พบในพื้นที่บริเวณหมู่ 10 บ้านสำโรงใหญ่ ตำบลหินปัก มีทั้งที่ยังคงรูปแบบดั้งเดิมไว้ แต่ส่วนใหญ่ถูกดัดแปลงตามฐานะของเจ้าของบ้าน รวมทั้งการกั้นทำรั้วแยกพื้นที่ และการเลิกใช้งานเยียข้าว (ยุ้งข้าว) ประจำบ้าน ไปใช้เยียข้าวรวมเพียงอย่างเดียว ตามเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนไป

เฮือนไทยพวนที่พบอายุในช่วง 50 - 100 ปี เป็นเฮือนไม้สักขนาดใหญ่ หลังคารูปแบบจั่วของเฮือนนอนทำเป็นจั่วใบปรือหรือจั่วใบเรือ ที่เป็นประกอบด้วยแผ่นไม้ขนาดเล็กเรียงซ้อนทางแนวนอน นิยมใช้กับเรือนนอน เครื่องบนมีการประดับยอดจั่วและเชิงชายด้วยสรไน (ไม้กลึงยอดจั่ว) บริเวณเฮือนนอนจะมีขนาดใหญ่กว่า เฮือนประกอบ ยกใต้ถุนเฮือนด้วยเสาสูง ฐานเสาเป็นปูน มีขนาดเฮือนนอนที่ใหญ่มากโดยทำส่วนชาน “ป้านเลียบ” ที่กว้างหลายแผ่นกระดานก่อนต่อเชื่อมกับเฮือนโถงก็สามารถพบได้เช่นกัน กั้นพื้นที่ภายในเฮือนด้วยบานเฟี้ยม โดยบานเฟี้ยมแต่ละบานมีส่วนประกอบของซี่ลูกกรงเหล็กเพื่อระบายอากาศ พบช่องลมไม้ฉลุลวดลายสวยงามบริเวณส่วนบนโดยตลอดของฝาเฮือน เนื่องจากช่างไม้แถบบ้านหมี่ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนไหหลำ มาได้ลูกเมียเป็นคนไทยพวน ด้วยเหตุนี้บ้านเรือนส่วนใหญ่ของผู้มีฐานะในอำเภอบ้านหมี่จึงเป็นฝีมือช่างชาวจีน ส่งผลถึงรูปแบบส่วนตกแต่งเฮือนไทยพวนที่มีศิลปแบบจีนเป็นส่วนผสม เช่น ลายฉลุช่องลม บานเฟี้ยม ลายฉลุตกแต่งหน้าจั่ว เป็นต้น

เฮือนไทยพวนอีกรูปแบบมีหลังคาปั้นหยาไม้สักขนาดใหญ่ อายุในช่วง 50 - 100 ปี พบมากในชุมชนไทยพวนบ้านหินปักใหญ่ สร้างตามคติเดิมของเฮือนพวนคือสร้างให้ใหญ่ตั้งแต่แรกเพื่อรองรับครอบครัวขยาย เนื่องจากไม่นิยมต่อเติมเฮือนในภายหลัง เดิมมีเชิงชายเป็นไม้ฉลุสวยงามแต่ปัจจุบันไม่ปรากฏแล้วคงถูกรื้อออกไปพร้อมกับการเปลี่ยนหลังคาเป็นสังกะสีเนื่องจากของเดิมชำรุดเสื่อมสภาพ มีช่องลมอยู่ด้านบนฝาเฮือนโดยตลอดทั้งหลัง มีครัวอยู่ด้านหลัง บันไดเฮือนมีชายคาคลุม ป่องเอี้ยม (หน้าต่าง) ยาวเป็น 2 ตอนจรดพื้นซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของเฮือนไทยพวนที่พบในพื้นที่อำเภอบ้านหมี่

จากการสัมภาษณ์คุณวนิดา รักพรม อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 10 และผู้นำชุมชนบ้านพวน ตำบลหินปัก เมื่อ 26 พฤษภาคม 2562 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะเฮือนพวนดังนี้

“ครอบครัวพวนจะอยู่บริเวณเดียวกัน มียุ้งข้าวอยู่นอกบ้าน สมัยก่อนบนบ้านจะมีห้องนอนยาวหนึ่งห้อง เรียกว่า กงเฮือน คือห้องนอนลูกสาว ไว้เก็บทรัพย์สินด้วย ข้างนอกเรียกว่าซานท่อง หมายถึง ชานเรือนที่ยื่นออกมา บ้านหมี่จะต่างจากที่อื่นตรงไม้แกะ จ้างช่างจีนทำลายไม้จะขึ้นอยู่กับช่างจีน ไม้ฝาเป็นไม้สัก ใต้ถุนสูงเท่าเสาไม้ ใต้ถุนบ้านจะเลี้ยงควาย แยกคอกวักคอก

ควาย บ้านของป้าปัจจุบันจะมีล่องแยกสัดส่วนออกไป ปีกนี้เจ้าของบ้านอยู่ อีกปีกเป็นลูกจ้างที่มาทำนา

เมื่อก่อนริมคลองมีไม่ไผ่เยอะ คลองนี้ดั้งเดิมเรียกว่าคลองสนามแจง ยาวมาจากบ้านหมี่เดี๋ยวนี้เปลี่ยนชื่อ เพราะจำชื่อคลองผิด เลยย้ายคลองไม้เสียบไปอยู่สนามแจง"

จากการสัมภาษณ์อาจารย์สมคิด จุมทอง ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลบ้านทราย ผู้นำชุมชนชาวพวน ตำบลบ้านทราย และผู้ดูแลศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช พิพิธภัณฑ์ไทยพวนบ้านทราย เมื่อ 27 พฤษภาคม 2562 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์เฮือนพวนในพื้นที่ตำบลบ้านทราย ดังนี้

"ถ้าจะมองว่าบ้านพวนในปัจจุบันต้องนับอายุบ้าน วัสดุที่เค้าสร้างหาที่ได้ในสมัยนั้น ตอนหลังมีการค้าเข้ามา มีปูน เหล็กเข้ามา และเห็นแบบใหม่ๆ ในเมือง ลูกหลานดูจากแบบแล้วก็มาทำ ของเก่าๆ เลยหายไป ลักษณะบ้านแล้วแต่พื้นที่ แล้วแต่เจ้าของ ถ้าเจ้าของมีใจอนุรักษ์ก็ทำแบบเดิม ดูช่างว่าทำได้ไหม ราคาแพงขึ้นไหม ถ้าเห็นแบบไหนถูกกว่าก็เอาแบบนั้นไม่ได้คำนึงถึงการอนุรักษ์ บ้านพวนเก่าในบ้านทรายบางหลังก็รื้อไปแล้ว ถ้าเจ้าของบ้านหรือลูกหลานบางคนเป็นเขยมาสร้างใหม่ เห็นแบบจากที่อื่น ทางเหนือมีกาแลก็สร้างตามทั้งๆ ที่ไม่รู้ว่ามีความหมายว่าอย่างไร"

ภาพประกอบ 137 แสดงเฮือนพวนขนาดใหญ่ที่พบในพื้นที่หมู่ 10 บ้านสำโรงใหญ่ ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่รูปแบบจั่วของเฮือนนอนทำเป็นจั่วใบปรือหรือจั่วใบเรือ ที่เป็นประกอบด้วยแผ่นไม้ขนาดเล็กเรียงซ้อนทางแนวนอน นิยมใช้กับเรือนนอน เครื่องบนมีการประดับยอดจั่วและเชิงชายด้วยสรไน (ไม้กลึงยอดจั่ว) และไม้ฉลุ

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 138 แสดงเฮือนพวนขนาดใหญ่ของคุณวนิดา รักพรม ตั้งอยู่ในหมู่ 10 ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จ.ลพบุรีเครื่องบนมีการประดับยอดจั่วและเชิงชายด้วยสรไน (ไม้กลึงยอดจั่ว) และไม้ฉลุ

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 139 แสดงป่องเอี้ยม (หน้าต่าง) ยาวเป็น 2 ตอนจรดพื้นซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของเฮือนไทยพวนที่พบในพื้นที่อำเภอบ้านหมี่ จ.ลพบุรี

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 140 แสดงภายในเฮือนพวนของคุณวนิดา รักพรม ที่ทำชานเฮือนนอน (ป้านเลียบ) ขนาดใหญ่ยื่นออกมา คั่นด้วยบานเฟี้ยมก่อนจรดกับพื้นเฮือนโถง ขณะที่ป่องมองตีไม้ปิดไม่ให้เกิดช่องว่างเช่นเฮือนพวนทั่วไป

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 141 แสดงประตูบานเฟี้ยมกั้นพื้นที่ระหว่างเฮือนนอนกับเฮือนโถง และช่องลมลวดลายไม้ฉลุฝีมือช่างชาวจีน

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 142 แสดงเฮือนพวนทรงปั้นหยาของคุณยินดี จันทร์สุวรรณ เลขที่ 11 หมู่ 10 บ้านสำโรงใหญ่ ต.หินปัก อ.บ้านหมี่ ที่มีอายุในช่วง 50-100 ปี ซึ่งเป็นเฮือนพวนขนาดใหญ่ สำหรับรองรับครอบครัวขยายที่มีสมาชิกจำนวนมาก

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

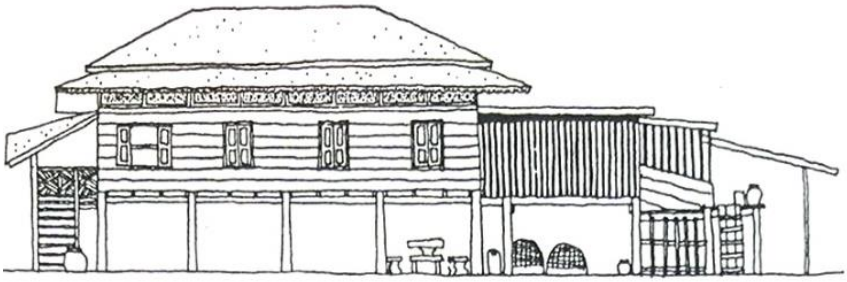

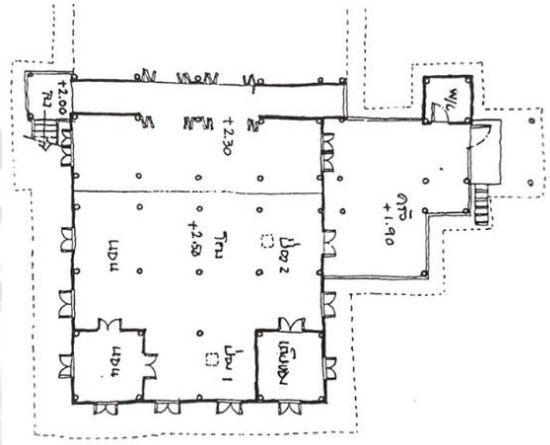

ภาพประกอบ 143 แสดงภาพลายเส้นและผังพื้นชั้นบนของเฮือนปั้นหยา อายุระหว่าง 50 - 100 ปี ของคุณยินดี จันทร์สุวรรณ

ที่มา : อรศิริ ปาณินท์, ภูมิปัญญาชาวบ้านในเรือนพื้นถิ่นไทพวนในประเทศไทย: การนำไปสู่สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นใหม่บนฐานของภูมิปัญญาและเทคโนโลยีท้องถิ่น, 2546, หน้า 121.

ภาพประกอบ 144 แสดงบันไดทางขึ้นทางทิศใต้ที่ต่อเชื่อมกับเฮือนโถง มีชานพักและชายคาคลุม

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 145 แสดงคุณยินดี จันทร์สุวรรณ เจ้าของเฮือนปั้นหยาหลังใหญ่ถ่ายภาพบริเวณกงเฮือน (ห้องนอน) และ ส่วนเฮือนนอนขนาดใหญ่ ที่มีช่องลมอยู่ด้านบนตลอดแนวฝาเฮือน และมีป่องเอี้ยม (หน้าต่าง) 2 ตอน ยาวจรดพื้นทั้งทางทิศใต้และทิศตะวันออก

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 146 แสดงส่วนเฮือนโถงขนาดใหญ่

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 147 แสดงลักษณะฝาเฮือนของป้ายินดี จันทร์สุวรรณ และเฮือนใกล้เคียง ที่มีช่องลมแบบระแนงอยู่ด้านบนตลอดแนว และมีป่องเอี้ยม (หน้าต่าง) 2 ตอน ยาวจรดพื้น

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 148 แสดงเฮือนไทยพวนในปัจจุบัน(อายุต่ำกว่า50ปี) เปลี่ยนแปลงตามรูปแบบที่เป็นปัจจุบันมากขึ้น แต่ยังคงแบบแผนผังเฮือนแบบไทยพวนที่มีลักษณะเป็นเฮือนแฝดไว้บางส่วน

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 149 แสดงเฮือนกฎิสงฆ์หลังหนึ่งภายในวัดบ้านทราย ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ที่มีการประดับช่องลมและรวงผึ้ง (โก่งคิ้ว) ด้วยไม้ฉลุลวดลาย
ลักษณะป่องเอี้ยม (หน้าต่าง) เป็น 2 ตอน ยาวจรดพื้นเฮือน

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

3.4 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

เฮือนของชาวไทยพวนศรีสัชนาลัยนิยมปลูกสร้างให้ติดๆกันเพื่อการพึ่งพาอาศัยกัน ลักษณะของเฮือนจะเป็นเฮือนไม้ยกพื้นสูงเพื่อใช้ใต้ถุน ซึ่งจะโปร่งอากาศถ่ายเทได้สะดวก เป็นเนื้อที่ที่ใช้ประโยชน์ใช้สอยหลายประการ เช่น เป็นคอกวัว - ควาย เล้าเป็ด - ไก่ ตั้งกี่ทอผ้าให้แม่บ้านและลูกสาว ตั้งเตาตีเหล็กให้พ่อบ้านและลูกชาย ใช้เก็บถ่านไม้ฟืน ตั้งแคร่ไม้ไผ่ไว้พักผ่อน และ ลมกัน (คุยกัน) กับเพื่อนบ้าน

ลักษณะของตัวเฮือนชาวไทยพวนศรีสัชนาลัย เป็นเฮือนแฝด แต่แบ่งเฮือนทั้งสองด้วยชานเฮือนยกพื้นสูง เสาเฮือนไม้ลบมุมเป็นลักษณะเสาแปดเหลี่ยม หลังคาปั้นหยายกจั่ว ฝาไม้กระดานแนวตั้ง แบ่งพื้นที่เฮือนออกเป็น 4 ส่วน คือ เมื่อขึ้นบันไดไปจะมี "ซานท่อง" (ชานเรือน) "เฮือนเหญ่อ" (เรือนหลังใหญ่) "เงียเค้า" (ยุ้งข้าว) และ "เฮือนครัว" (เรือนครัว) ซึ่งเฮือนใหญ่นั้นจะกั้นแบ่งส่วนเรียกว่า "กวงเฮือน" เพื่อให้ลูกสาวนอน ในห้องนี้จะมีหิ้งไว้บูชาผีเรือน เรียกว่า "ผีพ่อเลี้ยง" ห้อง "กวงเฮือน" จะไม่อนุญาติให้บุคคลภายนอกล่วงล้ำเข้าไปเพราะจะผิดผีพ่อเลี้ยง ถ้ามีการล่วงล้ำเจ้าบ้านจะต้องนำดอกไม้ธูปเทียนไปขอขมา ปัจจุบันนี้เฮือนแบบไทยพวนนับวันจะเลือนหาย เพราะลูกหลานนิยมบ้านทรงสมัยใหม่

ชาวไทยพวนมีภูมิปัญญาที่ควรยกย่องอย่างยิ่ง ในเรื่องการทำให้ "กวงเฮือน" เย็น เพราะมีลมพัดผ่านด้วยการเจาะรูไม้กะทอด จะเจาะเป็นระยะๆตามแนวยาว รูเจาะนี้นอกจากลมจะถ่ายเทได้สะดวกแล้วบ้านที่มีลูกสาวในยามค่ำคืนอาจจะมีคู่รักหรือ "อ้ายบ่าว" ไปยืนบนเขื่อนควาย (ไม้คอกควาย) เอาไม้แหย่เข้าไปในช่องที่เจาะไว้เพื่อหยอกล้อ "พู้สาว" หรือเพื่อเรียกให้พู้สาวออกมาคุยกันที่ป่องเอี๊ยม

บริเวณตัวเฮือนเรียก "กางบ๊าน" แล้วแต่ว่าบ้านใครจะมี "กางบ๊าน" กว้างขวางมากน้อย บริเวณ "กางบ๊าน" จะใช้ประโยชน์ต่างๆ เช่น ปลูกข่า หัวติงเคอ (ตะไคร้) หม่าพริก (พริก) หม่านาว (มะนาว) หม่าเขือ (มะเขือ) แค หม่าหมี้ (ขนุน) ผักเน่า (ชะอม) ฯลฯ และไม่ลืมที่จะปลูก "เดาะคำเดาะคอน" (ดอกดาวเรือง) "เดาะสามปี" (ดอกบานไม่รู้โรย) และ "เดาะพุด" (ดอกพุด) เพื่อ "พู้เฒ่า" (คำเรียกปู่ย่าตายาย) เก็บไปไหว้พระที่วัด กางบ๊าน ทำเป็นที่ตากฝ้าย เล่นนางกวักในประเพณีกำฟ้า ชาวไทยพวนจะทำรั้วบ้านด้วยไผ่ผ่าซีกจะปลูกผักเน่า (ชะอม) ตำลึง ต้นย่านางบวบ ฟัก ฯลฯ ให้ทอดเถาพันเลื้อยนรั้ว ผักเหล่านี้จะทอดยอดชูใบให้เด็ดไปประกอบอาหาร เจ้าของเต็มที่จะแบ่งปันให้เพื่อนบ้าน โดยมิต้องซื้อหา รั้วบ้านชาวไทยพวนศรีสัชนาลัยจึงเป็นรั้วแบบกินได้

ภาพประกอบ 150 แสดงเฮือนพวนที่สร้างขึ้นมาใหม่ตามภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตำบลหาดเสี้ยว โดยมีลักษณะที่แตกต่างจากเฮือนพวนของกลุ่มวัฒนธรรมอื่น คือมีเฮือน 2 หลัง ได้แก่ เฮือนนอนกับเฮือนเงียเค้า (ยุ้งข้าว) ซึ่งอยู่ในระดับเดียวกัน มีลานโล่งอยู่ระหว่างเฮือนทั้งสอง

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 151 แสดงลักษณะของเรือนไทยพวนในพื้นที่การศึกษา 4 จังหวัด ได้แก่ อ.ปากพลี จ.นครนายก อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี และ อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย ซึ่งมีลักษณะผังเรือนแฝดรูปแบบการจัดสรรพื้นที่ภายในออกเป็นสองส่วน แต่แตกต่างกันตรงรูปลักษณ์และองค์ประกอบของเรือน

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทที่อยู่อาศัยของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทที่อยู่อาศัยในพื้นที่กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน จากการศึกษาพบลักษณะร่วมของเรือนอาศัยในรูปแบบแผนผังเป็นเรือนแฝด และการวางแผนผังเรือนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน

รูปแบบแผนผังเป็นเรือนแฝด และการวางแผนผังเรือน

ที่อยู่อาศัย(เรือน) ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนทั้ง 4 กลุ่มที่ศึกษามีรูปแบบแผนผังเป็นเรือนแฝด จั่วหลังคาคู่ ยกพื้นเสาสูง มีการแบ่งพื้นที่การใช้งานภายในประกอบด้วยเรือนนอน (เรือนหลัก) กับเรือนโถง มีเรือนครัววางขวางเรือนโถง ในส่วนของพื้นที่เรือนนอนจะมีห้องที่เรียกว่า “กวงเรือน” ซึ่งเป็นห้องนอนของผู้หญิง และเก็บของมีค่า และในบริเวณใกล้เรือนจะมียุ้ง

ข้าวอยู่ด้วย กล่าวได้ว่าเป็นของภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทที่อยู่อาศัยร่วมกันทั้ง 3 กลุ่ม ยกเว้นกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย มีความแตกต่างในเรื่องของยุ้งข้าว ไว้บนเฮือน

รูปแบบแผนผังเป็นเฮือนแฝด ทำให้ต้องมีหลังคาจั่วคู่ปกคลุม ในแต่ละพื้นที่การศึกษามีการใช้รูปแบบของหลังคาเฮือนที่แตกต่างกัน ประกอบด้วย หลังคาจั่วคู่รูปแบบปั้นหยายกจั่ว หลังคาหน้าจั่วคู่

ลักษณะของฝาเฮือน ประกอบด้วย ฝาเฮือนไม้กระดาน ฝาปะกน ฝาสายบัว และฝาไม้ไผ่ขัดแตะ

ความแตกต่างในการวิเคราะห์รูปแบบที่อยู่อาศัยและการตั้งถิ่นฐานชุมชนจากกลุ่มเฮือนไทยพวนที่พบในแต่ละพื้นที่อย่างสังเขปดังนี้

1) กลุ่มเฮือนพวนของชุมชนตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก พบว่าหลงเหลือเฮือนพวนอยู่ในปัจจุบันไม่มากนัก เฮือนไทยพวนที่ยังคงเหลืออยู่ลักษณะเป็นเฮือนไม้ขนาดใหญ่ แบ่งพื้นที่ภายในออกเป็นสองส่วนตามผังแบบเฮือนไทยพวน ยกพื้นสูง หลังคาปั้นหยา และปั้นหยายกจั่ว มีชานพักบันไดยื่นออกมา ฝาเฮือนเป็นฝาไม้กระดานตีตามแนวนอนวางขวาง เจาะป่องอี้ยม (หน้าต่าง) วางเสาเฮือนที่ทำจากไม้บนตอม้อที่หล่อจากคอนกรีตเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างเฮือนอย่างหนึ่งที่พบในกลุ่มตำบลหนองแสงแต่ไม่พบที่อื่น คือการวางเสาไม้เฮือนบนตอม้อคอนกรีต ซึ่งในอดีตอาจเป็นก้อนหินขนาดใหญ่เช่นเดียวกับที่พบในเรือนภาคใต้ มีจุดประสงค์เพื่อป้องกันความชื้นจากในดินเข้าสู่เสาไม้เฮือน ซึ่งนับว่าได้ผลดี

กลุ่มเฮือนพวนหลงเหลืออยู่น้อย ในเบื้องต้นสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นสาเหตุการตั้งถิ่นฐานใกล้เมืองใหญ่คือเมืองนครนายก และกรุงเทพมหานคร สามารถเดินทางซื้อวัสดุอุปกรณ์การก่อสร้างได้สะดวก หรือการย้ายถิ่นฐานเข้าไปทำงานในเมืองจนไม่มีผู้อยู่อาศัยหรือรักษาเฮือนพวนเอาไว้ได้

2) ชุมชนกลุ่มอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ลักษณะเป็นเฮือนแฝด ปรากฏกลุ่มเฮือนพวนทั้ง 3 ยุค คือยุคแรก ยุคกลาง และยุคหลัง แต่ส่วนใหญ่เป็นยุคแรกกับยุคหลังที่เป็นยุคแรกแบบทรงไทยเดิม อายุ 100 - 150 ปี หน้าจั่วคู่ มีป้านลมชัดเจนซึ่งอาจมีตัวเหงาที่ปลายป้านลมหรือไม่มีก็ได้ มีเฮือนครัววางขวางเฮือนนอน กับที่เป็นยุคหลังแบบหลังคาคลุมเดี่ยว อายุการสร้างน้อยกว่า 50 ปี

มีข้อสังเกตว่ากลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบางปลาม้ามีขนาดใหญ่หลายชุมชน ประกอบกับพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มน้ำอุดมสมบูรณ์ จึงอาจเป็นปัจจัยในการอยู่อาศัยในเฮือนเดิมอย่างต่อเนื่องหลายชั่วคน

3) ชุมชนกลุ่มอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี เป็นชุมชนชาวพวนที่อาจกล่าวได้ว่ามีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทยด้วยโดยข้อมูลปี 2540 แจ้งว่ามีชาวไทยพวนราว 38,274 คน กระจายอยู่ในพื้นที่ 10 ตำบลของอำเภอบ้านหมี่ แต่พบว่ามีกลุ่มเฮือนพวนหลงเหลืออยู่มากแค่ในพื้นที่บางหมู่บ้านเท่านั้น โดยกลุ่มเฮือนที่ปรากฏส่วนใหญ่มีรูปแบบในยุคกลาง อายุราว 50 - 100 ปี มีขนาดเฮือนขนาดใหญ่ อย่างเฮือนยุคแรกซึ่งมีคติการสร้างไว้รองรับครอบครัวขยายโดยไม่ต่อเติมเฮือนในภายหลัง เป็นเฮือนหลังคาปั้นหยายกจั่วรูปแบบจั่วใบปรือ มีการประดับยอดจั่วและเชิงชายด้วยสรไน (ไม้กลึงยอดจั่ว) จั่วบริเวณเฮือนนอนจะมีขนาดใหญ่กว่าเฮือนประกอบ ภายในเฮือนมีการกั้นพื้นที่ด้วยบานเฟี้ยม มีช่องลมลายฉลุ หรือระแนงไม้ตลอดแนวฝาบ้าน ซึ่งได้รับอิทธิพลจากช่างชาวจีนในพื้นที่

4) สำหรับกลุ่มตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย รูปแบบการสร้างเฮือนที่แตกต่างออกไป โดยเฉพาะการสร้างยุ้งข้าว (เงี้ยเค้า) อยู่ในระดับเฮือนนอนโดยอยู่ทางทิศตะวันตกของโถง (ซานท่อง) ซึ่งอาจได้อิทธิพลจากเฮือนไทยวนหรือเฮือนไทลื้อเนื่องจากอยู่ในภูมิภาคที่ใกล้ชิดกัน อีกทั้งเฮือนส่วนใหญ่ได้ถูกดัดแปลงเพื่อใช้ประโยชน์ให้สอดคล้องกับสภาพสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบัน โดยมีผู้ศึกษาและได้ข้อสรุปว่าเกิดจากการที่ชาวไทยพวนรุ่นหลังที่มีการศึกษาและฐานะดี ซึ่งไม่ได้อาศัยอยู่ที่เฮือนของตนแต่ย้ายเข้าไปทำงานในเมือง ได้ปรับปรุงเฮือนหลังเก่าให้เหมาะสมสำหรับญาติผู้ใหญ่ที่สูงวัยอยู่อาศัย

ตาราง 8 แสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทที่อยู่อาศัยของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน 4 แห่งในปัจจุบัน

กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน	หัวข้อและสิ่งที่พบในแต่ละพื้นที่การศึกษา	ลักษณะร่วมที่อยู่อาศัย
1)อ.ปากพลี จ.นครนายก	<u>เฮือนอาศัย</u> เฮือนหลังคาปั้นหยายกจั่ว มีมุกชานพักบันไดยื่นออกมา ฝาไม้กระดานตีตามแนวนอนวางขวาง เจาะป่องเอี้ยม(หน้าต่าง) ยกพื้นสูงวางเสาเฮือนที่ทำจากไม้บนตอม่อที่หล่อจากคอนกรีตเพื่อป้องกันความชื้นไม่ทำให้เสาไม้ผุได้ง่าย	<u>เฮือนอาศัย</u> ลักษณะเฮือนแฝด หลังคาจั่วคู่ ยกพื้นเฮือนสูงจากระดับพื้นดิน - หลังคาปั้นหยายกจั่ว - หลังคาหน้าจั่ว
2) อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี	<u>เฮือนอาศัย</u> เฮือนแฝดไทยเดิม หลังคาจั่วแฝด ฝาปะกน และเฮือนพื้นบ้านจั่วแฝด ฝาไม้กระดานตีตามแนวตั้งและแนวนอน รวมถึงการใช้ฝาไม้ไผ่ขัดแตะ ในส่วนกงเฮือน มีเฮือนครัววางขวางเฮือนโถง ลวดลายภายในหน้าจั่วของเฮือนครัวจัดเรียงไม้เป็นลายพระอาทิตย์ เพื่อเว้นช่องให้อากาศถ่ายเท	
3) อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี	<u>เฮือนอาศัย</u> เฮือนแฝดไม้สัก หลังคาปั้นหยายกจั่วรูปแบบจั่วใบปรือ มีการประดับยอดจั่วและเชิงชายด้วยสรไน (ไม้กลึงยอดจั่ว) จั่วบริเวณเฮือนนอนจะมีขนาดใหญ่กว่าเฮือนประกอบ ยกใต้ถุนเฮือนด้วยเสาสูง ฐานเสาเป็นปูน มีขนาดเฮือนนอนที่ใหญ่มากโดยทำส่วนชาน "บ้านเลียบ" ที่กว้างหลายแผ่นกระดานก่อนต่อเชื่อมกับเฮือนโถง กั้นพื้นที่ภายในเฮือนด้วยบานเฟี้ยม โดยบานเฟี้ยมแต่ละบานมีส่วนประกอบของซี่ลูกกรงเหล็ก ฝาเฮือนเจาะป่องเอี้ยม (หน้าต่าง) ยาวเป็น 2 ตอนจรดพื้น ส่วนบนฝาเฮือนเจาะช่องลมไม้ฉลุลวดลายสวยงาม บริเวณส่วนบนโดยตลอดของฝาเฮือน เพื่อการระบายอากาศ	<u>เฮือนอาศัย</u> ลักษณะเฮือนแฝด หลังคาจั่วคู่ ยกพื้นเฮือนสูงจากระดับพื้นดิน - หลังคาปั้นหยายกจั่ว - หลังคาหน้าจั่ว

ตาราง 8 (ต่อ)

กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน	หัวข้อและสิ่งที่พบในแต่ละพื้นที่การศึกษา	ลักษณะร่วมที่อยู่อาศัย
4) อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย	<u>เฮือนอาศัย</u> เฮือนแฝด แต่แบ่งเฮือนทั้งสองด้วยชานเฮือน ยกพื้นสูง เสาเฮือนไม้ลบมุมเป็นลักษณะเสาแปดเหลี่ยม หลังคาปั้นหยายกจั่ว ฝาไม้กระดานแนวตั้ง แบ่งพื้นที่เฮือนออกเป็น 4 ส่วน คือ เมื่อขึ้นบันไดไปจะมี "ชานท่อง" (ชานเรือน) "เฮือนเหญ่อ" (เรือนหลังใหญ่) "เงียเค้า" (ยุ้งข้าว) และ "เฮือนครัว" (เรือนครัว) ซึ่งเฮือนใหญ่นั้นจะกั้นแบ่งส่วนเรียกว่า "กวงเฮือน" เพื่อให้ลูกสาวนอน ในห้องนี้จะมีหิ้งไว้บูชาผีเรือน เรียกว่า "ผีพ่อเลี้ยง" ห้อง "กวงเฮือน"" เฮือนได้รับอิทธิพลจากไทยลื้อ มีผังเฮือน การใช้พื้นที่ รวมทั้งคติความเชื่อเกี่ยวกับเฮือนหลายอย่างแตกต่างไปจากกลุ่มเฮือนไทยพวนในพื้นที่อื่นๆ ที่เห็นเด่นชัดคือ การจัดวาง เงียเค้า (ยุ้งข้าว) ไว้บนเฮือนระดับเดียวกับเฮือนนอน	

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

4. ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทประเพณี หมายถึง ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา ความเชื่อวิถีชีวิต และการทำมาหากิน ประเพณีพื้นบ้านของชาวไทยพวน อาจแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลัก คือ 1) ประเพณีในรอบปี (ฮีต) กับ 2) ประเพณีในรอบชีวิต อาทิ การเกิด การบวช การแต่งดอง และการตาย เป็นต้น

งานบุญประเพณีส่วนใหญ่ของชาวพวน เกี่ยวข้องกับหลักความเชื่อเรื่องผีฟ้า ผีบรรพบุรุษ ความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตรซึ่งมีอยู่เดิม ผนวกเข้าหลักพระพุทธศาสนาที่มาทีหลัง ปะปนกันจนบางครั้งไม่อาจแบ่งได้ชัดเจน ซึ่งเป็นลักษณะของงานบุญประเพณีในวัตนธรรมของชาติพันธุ์ในเอเชียอาคเนย์ ที่เป็นสังคมเกษตรกรรม (ทำนาข้าว) เช่นกัน โดยเฉพาะวัฒนธรรมของภาคอีสานที่มีรูปแบบหรือคติประเพณีอย่างเดียวกันหรือใกล้เคียงกับวัฒนธรรมชาวไทยพวนเป็นอย่างมาก

4.1 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

ประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอปากพลี ที่ยังคงมีการปฏิบัติสืบเนื่องอยู่อย่างชัดเจน ได้แก่ บุญข้าวจี่ กำฟ้า บุญข้าวหลาม สงกรานต์ แห่บั้งไฟ สารทพวนและบายศรีพระ เป็นต้น

ประเพณีสงกรานต์ไทยพวนอำเภอปากพลีได้รับการสนับสนุนให้เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นและเป็นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญ โดยบรรจุอยู่ในปฏิทินท่องเที่ยวจังหวัดนครนายก สถานที่จัดงานเทศกาลสงกรานต์ไทยพวนหลักคือวัดฝั่งคลองและวัดปทุมวงษาวาส (วัดบ้านใหม่) ตำบลเกาะหวาย โดยปัจจุบันใช้ชื่อว่า “เทศกาลสงกรานต์วัดฝั่งคลอง” ในทุกวันที่ 13 เมษายนของทุกปีมีกิจกรรมที่น่าสนใจ เช่น ทำบุญตักบาตร ปล่อยนก ปล่อยปลา สรงน้ำพระและรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ ก่อพระเจดีย์ทราย พิธีสูตรเสื้อสูตรผ้า พิธีบายศรีสู่ขวัญ และการแสดงทางวัฒนธรรมชาวไทยพวน เป็นต้น

ประเพณีสูตรเสื้อสูตรผ้าที่เป็นพิธีกรรมต่อชะตาที่สำคัญในเทศกาลงานบุญสงกรานต์วัดฝั่งคลอง ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาของจังหวัดนครนายก โดยชาวบ้านจะนำอาหารคาวหวานไปถวายพระสงฆ์ พร้อมกับเสื้อผ้าทุกคนในครอบครัวคนละ 1 ตัว พับใส่ในกระบุง พร้อมจัดทำกระทงใบตองบรรจุมีข้าวดำ ข้าวแดง ข้าวขาว ปลาร้า หัวหอม กระเทียม พริกแห้ง ฯลฯ พร้อมทั้งดอกไม้ธูป 5 ดอก เทียน 1 เล่มวางบนถาดเหนือกระบุงที่ใส่เสื้อผ้า แล้วนำไปให้พระสงฆ์สวดอธิษฐานให้นำสิ่งเลวร้ายออกไปจากทุกคนในครอบครัว

อย่างไรก็ตาม ชุมชนชาวไทยพวนต่างๆ ในระดับหมู่บ้านของอำเภอปากพลี ยังคงดำเนินสืบสานประเพณีงานบุญสงกรานต์อยู่เช่นเดิม โดยมีการสรงน้ำพระและการสรงน้ำผู้ใหญ่เป็นกิจกรรมสำคัญที่แสดงถึงความเคารพต่อผู้อาวุโสในชุมชนของตนอยู่อย่างไม่เสื่อมคลาย

ภาพประกอบ 152 แสดงงานบุญประเพณีสงกรานต์ของชุมชนไทยพวนวัดฝั่งคลอง-วัดบ้านใหม่ ที่ได้รับการสนับสนุนให้เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นและเป็นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญ โดยบรรจุอยู่ในปฏิทินท่องเที่ยวจังหวัดนครนายก

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 153 แสดงพิธีสรงน้ำพระในงานบุญสงกรานต์ ที่จัดขึ้นทั้งที่วัดฝั่งคลองและวัดปทุมวงษาวาส (วัดบ้านใหม่) ต่อเนื่องกัน

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 154 แสดงงานบุญประเพณีสงกรานต์ของชุมชนไทยพวนวัดฝั่งคลอง-วัดบ้านใหม่ ที่ได้รับการสนับสนุนให้เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นและเป็นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญ โดยบรรจุอยู่ในปฏิทินท่องเที่ยวจังหวัดนครนายก

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 155 แสดงประเพณีก่อกองทรายและการแสดงทางวัฒนธรรมจัดขึ้นที่วัดปทุมวงษาวาส

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 156 แสดงประเพณีเสื้อสูตรผ้าในเทศกาลบุญสงกรานต์ที่วัดฝั่งคลอง ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาของจังหวัดนครนายก

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

จากการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลนายอุทัย บุญมั่ง รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองแสง เกี่ยวกับประเพณีวิถีชีวิตของชาวชุมชนหนองแสง ได้ข้อมูลว่าชาวตำบลหนองแสงยังคงปฏิบัติประเพณีพื้นถิ่นของตนเองอยู่บ้าง แต่อาจลดทอนในรายละเอียดลงรวมทั้งงานบุญที่เกี่ยวกับการทำการเกษตรลดลงอย่างมาก คงเหลือแต่งานประเพณีสำคัญๆ อาทิ ประเพณีกำฟ้า บุญวันสารท ซึ่งมีทั้งสารทพวน สารทไทย เป็นต้น

“....การกำฟ้า คือการหยุดทำงานทุกอย่าง ทำได้เพียงประกอบอาหาร ในวันกำฟ้าตอนเช้าจะไปทำบุญที่วัด อาหารที่ต้องถวายพระคือ ข้าวหลาม หรือเรียกว่า บุญข้าวหลามเพื่อบูชาพญาแถน.....”

ภาพประกอบ 157 แสดงนายอุทัย บุญมั่ง รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองแสง ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประเพณีวิถีชีวิตของชาวชุมชนหนองแสง

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ประเพณีสารทพวนเป็นประเพณีหนึ่งของชาวไทยพวนที่อพยพมาอยู่ในจังหวัดนครนายก ซึ่งมีมากที่สุดที่อำเภอปากพลี ชาวพวนเหล่านี้ยังคงยึดถือประเพณี วัฒนธรรมที่ปฏิบัติต่อกันมาตั้งแต่ครั้งยังอยู่ ที่ประเทศลาว ชาวไทยพวนในอำเภอปากพลี นับถือพุทธศาสนาเช่นเดียวกับคนไทย ประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ที่ชาวพวนถือปฏิบัติกันในรอบปี จะมีลักษณะคล้ายและต่างกับของคนไทย ซึ่งบางอย่างมีความเป็นเอกลักษณ์ ของชาวไทยพวน ประเพณีวันสารทในอำเภอปากพลี จะทำบุญวันสารท 3 ระยะ คือ สารทพวน จะทำในหมู่บ้านไทยพวน ในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 , สารทลาว (ลาวเวียงจันทน์) จะทำในหมู่บ้านไทยลาวทุกบ้านในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10, สารทไทย ในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ทุกหมู่บ้านจะทำบุญสารทไทย รวมทั้งไทยพวนและไทยลาวซึ่งได้ทำสารทพวนหรือสารทลาวไปแล้ว ประเพณีสารทชาวบ้านจะนำกระยาสารทพร้อมอาหารคาวหวานไปทำบุญที่ วัด ทางวัดจะนิมนต์พระวัดในหมู่บ้านอื่นที่ไม่ได้ทำสารทนั้นๆ มาร่วมด้วย เมื่อเสร็จพิธีแล้ว จะแบ่งกระยาสารท ให้กับพระวัดอื่นที่รับนิมนต์สำหรับไปฉันที่วัดของตน

ประเพณีสารทพวน เป็นประเพณีหนึ่งของชาวไทยพวนที่ยึดถือปฏิบัติ เป็นแนวทางวิถีทาง ทำนองคลองธรรม มาตั้งแต่บรรพบุรุษ เพื่อสั่งสอนลูกหลานด้วยความเลื่อมใสศรัทธา อาจจะเปลี่ยนแปลงบ้าง ตามยุคสมัย ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับอิทธิพลของวัฒนธรรมอื่นที่แทรกเข้ามาบดบังสภาพเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลง ของสังคม ประเพณีสารทพวน แสดงให้เห็นถึงความพิถีพิถันในการทำงาน เริ่มตั้งแต่การเตรียมวัตถุดิบ วัสดุ อุปกรณ์สำหรับการทำกระยาสารท การแสดงความมีน้ำใจ ความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจกัน มีการช่วยเหลือกันผู้ที่ทำเสร็จแล้ว ก็ช่วยผู้ที่ยังทำไม่เสร็จ การแสดงความกตัญญูต่อพื้นดินทำกิน โดยมีการนำ สำรับคาวหวาน และทำห่อข้าว ไปใส่ใน

นา และทำหาบผีย่ีผีเจียงไปส่งไว้นอกบ้านด้วย เพื่อส่งผลให้พืชผลในไร่ นาอุดมสมบูรณ์ ได้ผลผลิตมีกินตลอดปี

ภาพประกอบ 158 แสดงการร่วมกันกวนกระยาสารท และการถวายกระยาสารทแก่พระภิกษุสงฆ์ในงานประเพณีสารทพวน ของชาวไทยพวน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

4.2 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบางปลาม้า ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำท่าจีนและลำน้ำสาขาที่ไหลลงลำน้ำท่าจีนเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นพื้นที่ ที่เหมาะสมต่อการทำนาปลูกข้าว เกษตรกรชาวนาทั้งชาวไทยพื้นถิ่นและชาวไทยพวนจึงให้ความสำคัญกับงานบุญประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการเพาะปลูกข้าวเป็นสำคัญ

จากการสัมภาษณ์อาจารย์วารินทร์ มงคลรัตน์ เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2562 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับงานประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนบางปลาม้า ดังนี้

- เดือนยี่ บุญข้าวเม่า ทานข้าวคั่ว คือการทำทาน ทานข้าวคั่ว เพราะว่าเริ่มเกี่ยวข้าว เอาข้าวที่กำลังจะสุกมาทำข้าวเม่า พวนเรียกข้าวคั่ว

- กำฟ้า หยุดงาน 3 วัน 1.ขึ้น 3 ค่ำเดือน 3 กำฟ้าทั้งวัน 2.ขึ้น 10 ค่ำ เดือน 3 กำฟ้าครึ่งวันหรือกำฟ้าตุ้มเพล พอเสียงกลองเพลตุ้มก็ไปทำนาได้ ช่วงเช้าทำบุญ 3. ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 กำฟ้าจังหัน เมื่อทำบุญช่วงเช้าเสร็จก็ไปทำนาต่อได้เลย

- เดือน 4 สู่ขวัญข้าว เมื่อนำข้าวขึ้นยุ้งแล้วทำพิธีสู่ขวัญหน้ายุ้งข้าว เพื่อเรียกขวัญข้าวให้มาอยู่ในยุ้ง สู่ขวัญเกวียน สู่ขวัญควาย ทำเมื่อซื้อควายมาใหม่

- สงกรานต์ มีพิธีพาสู่เสื้อ นำเสื้อผ้าของคนในครอบครัว เฉพาะเสื้อ ใส่ตะกร้าข้างบนมีข้าวปั้น 4 ก้อน มะม่วง 4 อย่างละ 4 ข้าวเกรียบ ข้าวต้ม ถ้วยน้ำตาล

เทียนไข นำไปให้พระสวดเจริญพุทธมนต์เพื่อเป็นศิริมงคล เทียนไขไม่ต้องจิก จุดอย่างเดียวเอาปักไว้ที่ถ้วยน้ำตาล อาหารหวานคาว ปะพรมน้ำมนต์ บุญหลังบ้าน บุญกลางบ้าน ทำเดือน 6

- สารทพวนทำแรม 14 ค่ำ เดือน 9 บางหมู่บ้านทำแรม 15 ค่ำ เดือน 10 สงกรานต์ ทำพาสูดเสื้อ มีกระบุงเล็กๆ หรือห่อผ้า ใส่ข้าวต้มมัด ข้าวเกรียบ ธูป เทียน เสื้อผ้าของคนในบ้านเอา พระจะสวดชยันโต ให้สิริมงคล

จากการสัมภาษณ์ ร.ต.กฤตธนรัชต์ แสงสุวรรณสินธุ์ เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2562 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับงานประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนบางปลาม้า ดังนี้

“เดือนยี่ทำบุญข้าวเม่า ทานข้าวคั่ว คือการทำทานด้วยข้าวที่กำลังจะสุกเอามาทำข้าวเม่า (พวนเรียกข้าวคั่ว) เป็นการทำบุญก่อนเกี่ยวข้าว

บุญกำฟ้าหรือบุญข้าวจี่ กำฟ้าที่นี่ทำสามรอบ รอบแรกขึ้น 3 ค่ำเดือน 3 กำฟ้าเต็มวัน คือละเว้นการทำงาน การไปไร่ไปนาไปสวน หลังจากทำบุญที่วัดเสร็จก็มีการละเล่น มีการสังสรรค์กัน ที่นี่ไม่มีการเล่นนางกวัก จะเล่นพื้นบ้านทั่วๆไป อย่างการพนัน ชนไก่

ครั้งที่ 2 ขึ้น 10 ค่ำ เดือน 3 กำฟ้าครึ่งวันหรือกำฟ้าตุ้มเพล ช่วงเช้าไปทำบุญที่วัด พอเสียงกลองเพลตุ้มก็ไปทำนาปกติ

ครั้งที่ 3 ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 คือบุญข้าวจี่ของลาวเวียง แต่พวนของเราเรียกกำฟ้ากำฟ้าจังหัน บางที่เรียกไม่เหมือนกันนะ ทำบุญเสร็จแล้วก็ไปทำไร่ทำนาได้เลย

กำฟ้านี่บางหมู่บ้านถ้าฟ้าไม่ร้องเค้าไม่ทำกำฟ้านะ ถ้าฟ้าไม่ร้องเลยเค้าก็ทำวันสุดท้ายเลย วันที่ขึ้น 15 ค่ำเดือน 3 บ้านกกม่วง รอฟ้าร้องก่อน อันนี้คือสุพรรณเค้าทำแบบนี้แต่โดยทั่วๆ ไปเค้าจะคล้ายๆกัน

เดือน 4 ก่อนพาสู่เสื้อ จะทำสู่ขวัญข้าว เมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จ เอาข้าวขึ้นยุ้ง ทำพิธีสู่ขวัญหน้ายุ้งข้าว แต่ทุกวันนี้จะไปรวมกันที่เดียวเพราะแต่ละบ้านยุ้งผุพัง ไม่ได้เก็บข้าวไว้แล้ว ปัจจุบันเกี่ยวข้าวแล้วขายเลย แต่บางบ้านจะมีสู่ขัวญอยู่ แต่จะเอาข้าวจะใส่กระบุงไว้ เตรียมไส้สำหรับสู่ไม่เยอะ เป็นข้าวที่เอาไว้กินเอง

สู่ขวัญเกวียน สู่ขวัญควาย ทำต่อเนื่องกันเลย แล้วแต่ฤกษ์ยาม สู่ขวัญข้าวเน้นวันศุกร์เพื่อเป็นสิริมงคล สู่ขวัญควายเมื่อซื้อควายมาหรือใช้งานมาแล้วก็จะสู่ขวัญ เหมือนซื้อรถใหม่ ใครซื้อรถซื้อเรือนก็สู่ขวัญ ทุกอย่างจะมีการสู่ขวัญ เพื่อเป็นสิริมงคล ไปเกณฑ์ทหารมาหรือพระสึกใหม่มาก็จะสู่ขวัญ

ช่วงพาสู่เสื้อ หรือสู่เสื้อสู่ผ้า ทำกันในวันสงกรานต์ วันที่ 13 ขึ้นปีใหม่ไทย จะนำเสื้อผ้าของคนในครอบครัวเอาเฉพาะเสื้อใส่ตะกร้าหรือกระจาด ด้านบนมีข้าวปั้น 4 ก้อน มะม่วง 4 ลูก ข้าวเกรียบ 4 แผ่น ข้าวต้ม 4 ชิ้น อาหารหวานคาว ถ้วยน้ำตาล เทียนไข นำไปให้พระสวดเจริญพุทธมนต์เพื่อเป็นศิริมงคล จุดเทียนไขเอาไปปักไว้ที่ถ้วยน้ำตาล พระจะปะพรมน้ำมนต์ เดือน 6 ทำบุญหลังบ้าน บุญกลางบ้าน แล้วแต่หมู่บ้านๆ นั้น

สารทพวนทำแรม 14 ค่ำ เดือน 9 บางหมู่บ้านทำแรม 15 ค่ำ เดือน 10”

ภาพประกอบ 159 แสดงประเพณีกำฟ้าของชุมชนไทยพวนวัดลานคา จัดขึ้นในวันขึ้น ๓ ค่ำ เดือนยี่ ชาวบ้านจะเผาข้าวหลาม ถวายพระสงฆ์ รวมทั้งไหว้ปู่เจ้าย่าเมือง และแจกจ่ายให้กับบุคคลอื่นที่ไม่ใช่หมู่บ้านไทยพวน

ที่มา: วัดลานคา, โพสในเพจวัดลานคา เมื่อ 19 มกราคา 2018

ภาพประกอบ 160 แสดงโครงการสืบสานประเพณีบุญกำฟ้า อำเภอบางปลาม้า
เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2559 ณ วัดโพธิ์ศรี อำเภอบางปลาม้า

ที่มา: องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุพรรณบุรี, กิจกรรม, (มปป.)

1) กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

จากการสัมภาษณ์ อาจารย์สมคิด จูมทอง เมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม 2562 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับงานประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบ้านหมี่ ดังนี้

“บุญกลางบ้าน ไม่ได้ทำทุกหมู่บ้านแล้ว การดำเนินพิธี สวดพุทธมนต์เย็น นำเอาสายสิญจน์โยงตามบ้านแล้วเอามารวมกันที่จะจัดงาน มีตะกร้า ทราย น้ำ พระสวด ค่าปัจจัยถวายพระ (ค่าคายสวด) วันเสาร์ก่อนทำบุญกลางบ้านจะมีพิธีสวดต่ออายุ โดยผู้จะต่ออายุต้องไปขอข้าวสารใส่กระบอกเล็กๆ ตามบ้านให้เท่ากับอายุของตน

เราพยายามอนุรักษ์ประเพณีอยู่ บางอย่างก็หายไป คนรุ่นใหม่ไม่ทำต่อแล้ว ตอนนี้ยังมีบุญกลางบ้าน ทำกันแต่ละหมู่บ้าน บางหมู่ก็ไปทำที่วัด หมู่ 6 ยังทำอยู่ แต่กลายเป็นทำ 2 วงไม่สะดวกทำร่วมกัน วัตถุประสงค์ของการทำบุญกลางบ้านคือ เพื่อให้คนในหมู่บ้านรวมกันสามัคคีกัน ลักษณะการทำคือ สวดพุทธมนต์เย็นก่อน เอาได้สายสิญจน์โยงตามบ้านแล้วเอามารวมกันที่จะจัดงาน มีตะกร้าทราย น้ำ พระสวด ค่าปัจจัยถวายพระ (ค่าคายสวด) ถ้าหมู่ไหนไม่ได้ทำก็ไปรวมกับหมู่ที่ทำได้ แรกๆ ทำกระจัดกระจายแต่เดี๋ยวนี้มารวมกัน

วันเสาร์ก่อนทำบุญกลางบ้านจะมีการสวดต่ออายุ เอาข้าวสารใส่กระบอกเล็กๆ ข้าวสารเท่าอายุ สมมุต อายุ 40 ปีก็ต้องไปขอข้าวสาร 40 บ้าน เอามาสวด คนที่เค้ายังนับถือก็ทำ แต่คนยุคใหม่ไม่มีเวลาก็ไม่ทำ จะทำบุญปกติ

วันสงกรานต์ วันที่ 13 เมษายน มีสูตรเสื้อสูตรผ้า"

จากการสัมภาษณ์คุณวนิดา รักพรม เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2562 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับงานประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบ้านหมี่ ดังนี้

"สงกรานต์หลังจากสงน้ำพระเสร็จ จะทำบุญรวมญาติถ้าไม่ทำที่บ้านก็จะไปรวมกันที่วัด ทำให้ปู่ย่าตายาย มีสูตรเสื้อสูตรผ้า เอาเสื้อของเราและคนในครอบครัวใส่ตะกร้า ใส่ทราย ข้าว เทียน ส่วนบายศรีจะทำเป็นช่อตามอายุ ช่อบายศรีทำด้วยฝ้ายพันไม้เล็กๆ พันแล้วจะคล้ายคัตตอนบัด กระจายปักบนข้าวสารหรือข้าวเปลือก และจะมีบายศรีพระ หมายถึงสู่ขวัญพระด้วย

เส่อกระจาด ไทยเรียกเทศน์มหาชาติ เอาผลไม้ ธูปเทียนใส่กระจาดใส่กัณฑ์เทศน์ เราก็ทำขนมจีน ขนมต้ม ไว้ต้อนรับแขกที่มาใกระแจะ (กระจาด) เหมือนกับว่าให้รู้จักพี่น้อง บ้านสำโรงน้อยเป็นญาติเราเค้าก็จะเอาของมาใส่ให้ เค้าเรียกใส่กระจาด

ประเพณีที่ทำอยู่ตอนนี้ก็มี 1.กำฟ้า 2.สารทพวน 3.สงกรานต์มีสูดเสื้อสูดผ้า รดน้ำดำหัว ทำบุญรวมญาติ 4.เดือน 6 ทำบุญกลางบ้านแต่ไปทำที่วัด ทำหลังจากสงกรานต์แล้ว5.เลี้ยงศาลปู่ตา ทำสองครั้ง เดือน 6 จะเลี้ยงไข่และหมู เดือน 12เลี้ยงข้าวเม่า พอข้าวออกรวงใหม่ก็ตำข้าวเม่าก่อน แต่ตอนนี้ซื้อของไหว้ทั้งหมดไม่ได้ทำเอง แต่ยังมีเลี้ยงศาลอยู่อยู่ ที่บ้านสำโรงใหญ่มีศาลเจ้าพ่อสนั่น พวนแต่ละบ้านมีซื่อปู่ไม่เหมือนกัน"

ประเพณีเส่อกระจาด หรือใส่กระจาดของชาวตำบลบ้านทราย จะจัดกันภายหลังจากเทศกาลออกพรรษา ประมาณเดือน 12 ซึ่งจะมีก่อนวันเทศน์มหาชาติ 1 วัน ชาวบ้านเรียกว่าวันตั้งบุญมหาชาติ การเส่อกระจาดได้กำหนดขึ้นเพื่อให้ญาติพี่น้องที่อยู่บ้านใกล้เรือนเคียงได้มีโอกาสได้มาเยี่ยมเยือนกัน และได้มาทำบุญเทศน์มหาชาติร่วมกัน นอกจากนี้ยังได้พบปะสนทนาได้สนุกสนานและเชื่อมความสามัคคีกันและกัน ส่วนเช้าวันใหม่จะเป็นวันเทศน์มหาชาติหรือบุญพระเวส ชาวบ้านจะนำข้าวปลาอาหารต่าง ๆ ไปทำบุญและฟังเทศน์มหาชาติที่วัด ซึ่งการเทศน์มหาชาติมีทั้งหมด 13 กัณฑ์ พุทธศาสนิกชนเชื่อว่า การได้ฟังเทศน์มหาชาติจบทั้ง 13 กัณฑ์ ฟังวันเดียวกันจะทำให้ได้กุศลผลบุญอย่างยิ่ง

วันเส่อกระจาด หรือวันตั้งบุญมหาชาติ ญาติพี่น้องต่างตำบลต่างบ้าน และผู้มาเยือนจะนำสิ่งของมาเส่อกระจาด (ใส่กระจาด) อาทิ กล้วย อ้อย ส้ม ส้มโอ ผลไม้ต่าง ๆ หรือบางคนอาจจะนำธูป เทียน และปัจจัย เช่น เงินมาเส่อกระจาดด้วย

ประเพณีเส่อกระจาดมีมาตั้งแต่สมัยโบราณ ปัจจุบันประเพณีดังกล่าวค่อนข้างจะมีวงแคบ มีในหมู่ลูกหลาน และญาติสนิทเท่านั้น ต่างกับในสมัยอดีตที่ผู้มาเส่อกระจาดจะมาจากหมู่บ้านต่าง ๆ มากมายและสนุกสนาน ต่อเมื่อสภาวะเศรษฐกิจและค่าใช้จ่ายในครอบครัวสูงขึ้น ทำให้การเส่อกระจาดมีเฉพาะในบางวัดบางตำบลเท่านั้นได้แก่ ตำบลบ้านกล้วย ตำบลบ้านทราย และตำบลหินปัก เป็นต้น

ภาพประกอบ 161 แสดงการจัดเตรียมงานเส่อกระจาด-เทศน์มหาชาติ
ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่

ที่มา: วัฒนธรรมไทยพวนบ้านทราย บ้านหมี่ ลพบุรี, โพสเมื่อ ธันวาคม 2018,

4.4 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

ชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัยมีวัฒนธรรมที่เรียกว่า ฮีต หมายถึง จารีต ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ซึ่งประเพณีบางอย่างก็เลือนหายไปบ้างแล้ว

จากการสัมภาษณ์นายชนะ เข็มมุกด์ เมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2562 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับงานประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอศรีสัชนาลัย ดังนี้

“แห่ช้าง (การบวชโดยนาคจะอยู่บนหลังช้างแล้วแห่ไปวัด)

-ทานข้าวสะ (สารทพวน) สิ้นเดือน 9 แรม 14 ค่ำ ความเชื่อของคนโบราณ ยมบาลจะปล่อยผีมารับอาหารจากญาติพี่น้องที่ยังอยู่ อาหารที่ทำบุญจะเป็นอาหารที่คนตายชอบ

กำฟ้า จะหยุดงาน 3 วัน คือ 1.ขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 หยุดงาน 24 ชั่วโมง 2.ขึ้น 10 ค่ำ เดือน 3 หยุดงาน 18 ชั่วโมง 3.ขึ้น 15 ค่ำเดือน 3 ทำงานต่อจากไปทำบุญที่วัดเสร็จสิ้น

กำแปลว่า หยุดการทำงาน ในปีหนึ่งมีกำ 3 ครั้ง ในเดือน 3 นับแบบจันทรคติ แต่ละครั้งช่วงระยะการกำจะไม่เท่ากัน กำครั้งแรกคือ 24 ชั่วโมง ครั้งที่ 2 ประมาณ 18 ชั่วโมง คือกำครั้งแรกเริ่มต้นเมื่อตะวันตกดิน การทำมาหากินต้องยุติ การประกอบอาชีพ เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงหมู ทำไม่ได้ ทำกินได้อย่างเดียว การละเล่นเล่นได้ แม้แต่ควายจะทำไร่ไถนาก็ห้ามทั้งสิ้น ทุกวันนี้ยังทำอยู่ วันแรกขึ้น 3 ค่ำเดือน 3 ครั้งต่อไป ขึ้น 10 ค่ำเดือน 3 และขึ้น 15 ค่ำเดือน 3

ห่อข้าวดำดิน ทำแรม 14 ค่ำ เดือน 9 เป็นความเชื่อของคนโบราณ ยมบาลจะปล่อยผีมารับอาหารจากญาติพี่น้อง อาหารที่ถวายพระจะเป็นอาหารที่คนตายชอบ

ช้างเช่ามา โดยพื้นฐานแล้วคนหาดเสี้ยวไม่มีช้าง เคยถามตาที่เกิดปี 2434 เรื่องช้างตาบอกว่าเกิดมาจำความได้ก็มีบวชช้างแล้ว อย่างน้อยก็เกือบ 130 ปีมาแล้ว ที่เป็นช้างเพราะเป็นคติความเชื่อในพุทธประวัติตอนรับกษัตริย์เข้าเมือง มีการแห่ช้างเข้ามาด้วย ”

จากการสัมภาษณ์นางวรรณา วัฒนวงศ์สุโข ผู้อำนวยการฝ่ายการศึกษา เทศบาลตำบลหาดเสี้ยวเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม 2562 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับงานประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอศรีสัชนาลัย ดังนี้

“ประเพณีตอนนี้ก็แห่ช้าง กำฟ้า เทศบาลช่วยบางส่วน ถ้าเทศบาลไม่ช่วยบ้างก็เริ่มถดถอย เมื่อก่อนนี้ทำกำฟ้า ทำขนมแจกพี่น้อง เดี๋ยวนี้หายหมด อย่างสงกรานต์ก็ทำขนมแจกบ้านโน้นบ้านนี้ เดี๋ยวนี้ไม่มีแล้ว ขนมที่ทำแจกมีขนมคนเล ข้าวเหนียวแดง ทานข้าวสะ ปัจจุบันยังทำอยู่”

ภาพประกอบ 162 แสดงคุณสาธร โสรัจประสพสันติ นางวรรณา วัฒนวงศ์สุโข และคุณชนะ เข็มมุกด์ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับงานประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ประเพณีนาคขี่ช้างเป็นประเพณีการบวชหมู่ของชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว จัดขึ้นในวันที่ 7 เมษายน ของทุกปี มีที่มาจากวันที่พระเวชสันดรประสูติ ทรงได้รับช้างเผือกสำคัญชื่อ “ปัจจัยนาเคนทร์” ซึ่งสามารถบันดาลให้ฝนตกตามฤดูกาล อีกทั้งก่อนที่พระองค์จะทรงออกผนวชยังได้ทำทานใหญ่ด้วยการให้ช้างปัจจัยนาเคนทร์นี้แก่ชาวเมืองอื่น ชาวไทยพวนเชื่อในเรื่องอานิสงส์แห่งบุญ จึงให้ลูกหลานที่จะบวชในปีเดียวกันมาบวชพร้อมกัน และให้ขี่ช้างเพื่อความเป็นมงคล หากบวชเป็นพระเรียก “จ้าวหัว” หากบวชเป็นเณรเรียก “จั่วอ้าย”

ก่อนเข้าสู่พิธี ช้างที่มาร่วมขบวนจะตกแต่งด้วยผ้าลาดช้างและผ้าคลุมหัวช้างที่จกเป็นลายแตกต่างกัน และวาดลวดลายบริเวณลำตัวอย่างสวยงาม ส่วนนาคจะแต่งตัวนุ่งผ้าขาวหรือผ้าม่วงสีต่างๆ แล้วห่มสไบสีคลุมทับ แต่งหน้าทาแป้งให้เข้ม ใส่เครื่องประดับของมีค่าต่างๆ ได้แก่ สร้อยทอง เข็มขัดนาค แหวน บนศีรษะสวมเทริดประดับดอกไม้กระดาษ ทำเป็นหางนาคโค้งไปด้านหลัง พร้อมทั้งสวมแว่นตาดำ เมื่อนาคเข้าทำพิธีและขึ้นนั่งบนคอช้างแล้วจะต้องพนมมือถือธูป เทียน ดอกไม้สด และไม้แกะสลักรูปหัวนาคกับแผ่นไม้หรือกระดาษลายเขียน เรียกว่า “สักกัจจัง” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความเคารพนบน้อม หรือขอขมาผู้หลักผู้ใหญ่

การจัดขบวนแห่นั้นจะนำด้วยขบวนรำ ขบวนแตรวงหรือกลองยาว ตามด้วยขบวนถือเทียนเอก กรวยอุปัชฌาย์ ผ้าไตร อัฐบริขาร เครื่องไทยทาน และปิดด้วยขบวนช้าง เริ่มแห่ตั้งแต่วัดหาดเสี้ยวไปทางตลาดใต้ (ตลาดสดเทศบาลตำบลหาดเสี้ยว) แล้วอ้อมมายังตลาดเหนือ (ตลาดสินค้าทางการเกษตร) ก่อนจะนำช้างลงเล่นน้ำในแม่น้ำยม และพานาคไปพักผ่อนที่บ้านของนาค

คติความเชื่อในงานประเพณีแห่นาคด้วยขบวนช้าง ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย มีความคล้ายคลึงกับกลุ่มวัฒนธรรมไทยเขมร ตำบลบะ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ได้สะท้อนผ่านการปฏิบัติพิธี เจ้านาคขึ้นขี่ช้างโดยใส่แว่นตาดำ ซึ่งหมายความว่ายังมืดมนมีอวิชชาอยู่ ต่อเมื่อขี่ช้างไปถึงโบสถ์เข้าสู่พิธีอุปสมบทในโบสถ์แล้วจึงถอดแว่นตาดำออกเสมือนเห็นแสงสว่าง คือการเข้าสู่พระธรรมวินัย นาคที่แต่งตัวสันฉูดฉาดก็เปรียบเหมือนกับการยังอยู่ในวังวนของกิเลส ต่อเมื่อบวชเป็นพระนุ่งห่มจีวรคือการละทิ้งกิเลส ช้างที่ใช้ในประเพณีการบวชแต่งองค์ทรงเครื่องงดงามโดยสมมุติให้เป็นดั่งช้างแก้วหรือช้างเผือกของพระมหาจักรพรรดิ

ภาพประกอบ 163 แสดงประเพณีแห่นาคด้วยขบวนช้าง เป็นประเพณีอันโดดเด่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ตำบลหาดเสี้ยวที่ได้รับการสนับสนุนให้เป็นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ที่มา: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา,“ ประเพณีบวชช้างหาดเสี้ยว ”(มปป.),

ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทประเพณีในพื้นที่กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน จากการศึกษาพบประเพณีที่เป็นลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นในประเพณีรอบปีที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน จากการเป็นสังคมเกษตรกรรมและยึดโยงเข้ากับหลักความเชื่อเรื่อง ผีฟ้า ผีบรรพบุรุษ ความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตร ควบคู่กับการสอดแทรกหลักพระพุทธศาสนา โดยมี

ประเพณีในรอบปีที่ถือเป็นลักษณะร่วมที่ชัดเจนที่สุดของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ได้แก่ ประเพณีกำฟ้า และ ประเพณีสารทพวน

ประเพณีกำฟ้า

ประเพณีกำฟ้า ซึ่งเป็นประเพณีสำคัญที่ต้องประพฤติปฏิบัติเป็นประจำทุกช่วงเดือนสาม (กุมภาพันธ์ - มีนาคม) มีจุดประสงค์ของประเพณีคือเป็นการบวงสรวงต่อพระยาแถนผีฟ้า ผู้ยิ่งใหญ่แห่งท้องฟ้าที่จะดลบันดาลความอุดมสมบูรณ์แก่เกษตรกรที่เพาะปลูกข้าว ประเพณีในรอบปีที่สำคัญรองลงมาคือประเพณีในวันสงกรานต์ ซึ่งประกอบไปด้วยพิธีกรรมที่มีเอกลักษณ์โดดเด่นคือ พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้า ปัจจุบันได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาของจังหวัดนครนายก

หากพิจารณาสัญลักษณ์การท่องเที่ยวที่แสดงออกถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์พวนและได้รับการ “สร้าง” ให้เป็นประเพณีเพื่อการท่องเที่ยวมากที่สุดคือ “ประเพณีบุญกำฟ้า” หรือ “บุญกำฟ้า” เนื่องจากได้ถูกบรรจุอยู่ในปฏิทินการท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ซึ่งหมายถึงการที่ประเพณีกำฟ้าได้รับการรับรองโดยหน่วยงานรัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเพื่อสะท้อนถึงตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์พวนในประเทศไทยอย่างเป็นทางการ

ประเพณีสารทพวน

ประเพณีสารทพวน ฮีตเดือน 9 มีลักษณะเฉพาะของตัวเองตามแต่ละท้องถิ่น คล้ายกับเป็นการผสานระหว่างประเพณีบุญข้าวห่อหรือบุญข้าวประดับดิน บุญข้าวสาก (ข้าวสะ) ของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว อันเป็นงานบุญประเพณีที่สะท้อนถึงความรักสามัคคีเอื้อเฟื้อเผยแผ่ของคนในชุมชน เนื่องจากเป็นงานบุญที่ต้องช่วยกันตระเตรียมอาหารร่วมกันและแบ่งบันอาหารกัน อีกทั้งยังแสดงถึงคติการนับถือผี ทั้งผีบรรพบุรุษและผีจร อันเป็นการกตัญญูรู้คุณระลึกถึงผู้ที่เสียชีวิตไปแล้ว

พิธีสูตรเสื้อสูตรผ้า ในประเพณีสงกรานต์

พิธีกรรมซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน โดยชาวบ้านจะนำอาหารคาวหวานไปถวายพระสงฆ์ พร้อมกับเสื้อผ้าทุกคนในครอบครัวคนละ 1 ตัว พับใส่ในกระบุง พร้อมจัดทำกระทงใบตองบรรจุมีข้าวดำ ข้าวแดง ข้าวขาว ปลาร้า หัวหอม กระเทียม พริกแห้ง ฯลฯ พร้อมทั้งดอกไม้ธูป 5 ดอก เทียน 1 เล่ม วางบนถาดเหนือกระบุงที่ใส่เสื้อผ้า แล้วนำไปให้พระสงฆ์สวดอธิษฐานให้นำสิ่งเลวร้ายออกไปจากทุกคนในครอบครัว

ภูมิปัญญาประเภทประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนทั้ง 4 กลุ่มที่ศึกษา มีประเพณีในรอบปีที่คล้ายคลึงกับวัฒนธรรมที่เป็นสังคมเกษตรกรรมเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะวัฒนธรรมของภาคอีสานที่มีรูปแบบ

หรือคติประเพณีอย่างเดียวกันหรือใกล้เคียงกับวัฒนธรรมชาวไทยพวนอย่างมาก คือยึดโยงเข้ากับหลักความเชื่อเรื่อง ผีฟ้า ผีบรรพบุรุษ ความอุดมสมบูรณ์ทางการเกษตร ควบคู่กับการสอดแทรกหลักพระพุทธศาสนา

ตาราง 9 แสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน 4 แห่งในปัจจุบัน

กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน	หัวข้อและสิ่งที่พบในแต่ละพื้นที่การศึกษา	ลักษณะร่วมประเพณี
1) อ.ปากพลี จ.นครนายก	ประเพณีที่ยังคงปฏิบัติอยู่ - ประเพณีกำฟ้า - ประเพณีเกี่ยวเนื่องงานสงกรานต์ อาทิ สูตรเสื้อสูตรผ้า - ทำบุญกลางบ้าน - สารทพวน	ประเพณีที่ยังคงปฏิบัติอยู่ - ประเพณีกำฟ้า
2) อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี	ประเพณีที่ยังคงปฏิบัติอยู่ - ประเพณีเดือนยี่ ทานข้าวเม่า (เอาข้าวที่กำลังจะสุกมาทำข้าวเม่า พวนเรียกข้าวคั่ว) - ประเพณีกำฟ้า - เดือน 4 สู่ขวัญข้าว สู่ขวัญเกวียน สู่ขวัญควาย - ประเพณีเกี่ยวเนื่องงานสงกรานต์ อาทิ สูตรเสื้อสูตรผ้า - สารทพวน	 - สารทพวน
3) อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี	ประเพณีที่ยังคงปฏิบัติอยู่ - ประเพณีกำฟ้า - ประเพณีเกี่ยวเนื่องงานสงกรานต์ อาทิ สูตรเสื้อสูตรผ้า - ทำบุญกลางบ้าน - สารทพวน	- สูตรเสื้อสูตรผ้า
4) อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย	ประเพณีที่ยังคงปฏิบัติอยู่ - ประเพณีกำฟ้า - ประเพณีเกี่ยวเนื่องงานสงกรานต์ อาทิ สูตรเสื้อสูตรผ้า - สารทพวน - ประเพณีที่โดดเด่นได้แก่ การบวชช้าง คือ การนำช้างมาร่วมในพิธีบรรพชาอุปสมบทมาจากคติความเชื่อ	

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

5. ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทภาษา วรรณกรรมพื้นบ้าน และประวัติศาสตร์บอกเล่า

ภาษา เป็นทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทจับต้องไม่ได้ จำเป็นต้องมีการสื่อความหมายออกมาในรูปของคำพูด ตัวอักษร ฯลฯ ถือเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญและโดดเด่นของแต่ละกลุ่มวัฒนธรรม - ชาติพันธุ์ต่างๆ

การเก็บข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทภาษา วรรณกรรมพื้นบ้าน และประวัติศาสตร์บอกเล่า ในพื้นที่กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนทั้ง 4 แห่ง แบ่งออกเป็นหัวข้อ 3 ประเด็นหลักคือ ชื่อบ้านนามเมือง, การใช้ภาษา และวรรณกรรมพื้นบ้านหรือประวัติศาสตร์บอกเล่า นอกจากนี้ยังรวมถึงสำนวน สุภาษิต คำพังเพย ที่ยังคงปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

5.1 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

<u>ชื่อบ้านนามเมือง</u>

การตั้งชื่อชุมชนจากทรัพยากรธรรมชาติ เหตุกาณ์สำคัญ หรือสิ่งที่พบได้มากในชุมชนชุม ปรากฏให้เห็นในพื้นที่ที่กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนเข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัย เช่น ชุมชนชาวไทยพวนบ้านหนองแสง ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก มีชื่อบ้านและชื่อตำบลมาจากต้นแสง ซึ่งเป็นไม้หายากที่ขึ้นอยู่ในพื้นที่ชุมชน ลักษณะต้นแสง เป็นไม้ยืนต้น ใบเรียวปลายแหลม ลูกกลมขนาดผลมะขามป้อม ใบใช้กินเป็นอาหารและยาได้

เกี่ยวกับชื่อหมู่บ้านคลองคล้า หมู่ 1 ตำบลหนองแสง สัมภาษณ์พระครูวิสุทธิธรรมานันท์ เจ้าอาวาสวัดศรีมงคล หมู่ 1 ตำบลหนองแสง ได้รับคำอธิบายถึงชื่อหมู่บ้านคลองคล้าว่ามีที่มาจากมีต้นคล้าที่ขึ้นอยู่ริมคลองจำนวนมากในอดีต แต่ปัจจุบันแทบไม่ปรากฏอยู่แล้ว ทางวัดจึงได้ปลูกต้นคล้าไว้เป็นแนวกำแพงวัดเพื่ออนุรักษ์ให้คนรุ่นหลังได้รู้จัก

ภาพประกอบ 164 แสดงต้นแสง ที่มาชื่อบ้านและชื่อตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 165 แสดงพระครูวิสุทธิ ธรรมานันท์ เจ้าอาวาสวัดศรีมงคล หมู่ 1 ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี และต้นคล้าที่ปลูกไว้เป็นแนวกำแพงวัดเพื่ออนุรักษ์ให้คนรุ่นหลังได้รู้จัก

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ตามคำบอกเล่าของผู้สูงอายุในชุมชนกล่าวว่าที่ตั้งบ้านเนินหินแร่ หมู่ 4 ตำบลหนองแสง เดิมเป็นป่าดงดิบมีพื้นที่กว้างขวาง มีเขตติดต่อกับเชิงเขากระท้อน เขตดงพญาเย็น (อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่) ได้มีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งอพยพมาจากอำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี ในระยะแรกที่เข้ามาก็เริ่มทำการเกษตร ต่อมามีพื้นที่โล่งเตียนเพิ่มมากขึ้นก็ได้มีการจับจองพื้นที่เพื่อประกอบอาชีพ และสร้างบ้านเรือนอยู่หลายกลุ่ม เช่น กลุ่มบ้านไร่ กลุ่มบ้านน้อย กลุ่มบ้านหนองโสน กลุ่มบ้านเนินหินแร่ ฯลฯ และด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ของกลุ่มชุมชนเหล่านี้ ซึ่งประกอบไปด้วยหินแร่หรือหินลูกรังเป็นจำนวนมาก จึงเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านที่ว่า “เนินหินแร่” มาจนถึงปันถึงปัจจุบันที่มาชื่อบ้านหนองหัวลิง (ต่อมาแยกเป็นบ้านหัวลิงใน และบ้านหัวลิงนอก) บ้างว่าเคยมีหัวกะโหลกของลิงที่ตายแล้วเป็นจำนวนมาก แต่น่าเป็นเพราะแต่เดิมทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านเต็มไปด้วยต้นไม้ที่ชื่อ “ต้นหัวลิง” เมื่อชาวบ้านไปพบจึงใช้เป็นชื่อของหมู่บ้าน “หนองหัวลิง” มาจนถึงปัจจุบัน ส่วนชื่อต้นไม้ที่ได้ชื่อว่าหัวลิง ก็เพราะบริเวณผลจะมีสันเป็นเส้น คล้ายตะเข็บหนา มีเพียงด้านเดียว ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับหัวของลิงนั่นเอง

ภาพประกอบ 166 แสดงต้นหัวลิงที่มักขึ้นตามที่ลุ่มชุ่มน้ำในเขตตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ประวัติศาสตร์บอกเล่า

ประวัติศาสตร์บอกเล่าชุมชนท่าแดง หมู่ 3 ตำบลเกาะหวาย เล่ากันว่าในการอพยพมาจากประเทศลาว ในสมัยกรุงธนบุรี มีพระภิกษุชาวลาวชื่อ “หลวงพ่อภาระ” อพยพมาด้วยพร้อมกับนำพระศรีอาริย์ทองสำริด หน้าตักกว้าง 27 ซม. สูง 99 ซม. โดยบรรทุกบนหลังช้าง และได้หยุดพักเหนื่อยในเวลาเย็น ดวงอาทิตย์สีแดง และที่ที่หยุดพัก บริเวณนั้นเป็นดินแดงมีแม่น้ำลำคลองไหลผ่านตลอดสาย จึงเรียกว่า “ท่าแดง” หลวงพ่อภาระเห็นว่าพื้นที่แห่งนี้อุดมสมบูรณ์ดี ยิ่งเดินทางอพยพมานานจึงได้ปรึกษากับชาวบ้านผู้นำการอพยพ ชื่อว่า “ สุนันทา” และได้พร้อมใจกันลงหลักปักฐาน ตั้งถิ่นบ้านเรือนสร้างที่ทำมาหากินตามลำคลองและเรียกว่า “บ้านท่าแดง” นอกจากนี้ยังปรากฏเรื่องเล่าถึงผู้นำชุมชนในการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยพวนตำบลหนองแสง คือเจ้าพ่อการะเกด และเมื่อตายไปจึงมีผู้สร้างเป็นศาลปู่ตาประจำชุมชน

ภาพประกอบ 167 แสดงศาลปู่ตา “เจ้าพ่อสนั่น” ภายในวัดท่าแดงที่ตั้งอยู่ริมคลองท่าแดงที่มีประวัติศาสตร์บอกเล่าถึงการตั้งถิ่นฐานของชาวพวนที่อพยพมา ณ ที่แห่งนี้

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 168 แสดงการให้สัมภาษณ์ของอาจารย์สุภาพ บุญเลิศ (เลขานุการนายก อบต. หนองแสง) และน้องชาย เกี่ยวกับประวัติศาสตร์บอกเล่า ตำนานและนิทานพื้นบ้านของชุมชนตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

<u>การใช้ภาษาพวน</u>

ภาษาพูดของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอปากพลี ในพื้นที่ตำบลเกาะหวาย ยังคงใช้ภาษาพวนในการสื่อสารเฉพาะผู้สูงอายุ คนรุ่นใหม่ไม่นิยมพูดแล้ว ส่วนภาษาเขียนปัจจุบันไม่มีคนในชุมชนสามารถเขียนได้แล้ว มีเพียงพันเอกโสภณ เครือเพ็ชร์ ปราชญ์ท้องถิ่นคนเดียวเท่านั้นที่ยังเขียนได้

อย่างไรก็ตาม ทางเทศบาลตำบลเกาะหวายได้ดำเนินการอนุรักษ์ภาษาเขียนพวน โดยบรรจุอักษรพวนในป้ายชื่อสถานที่สำคัญในเขตเทศบาล อาทิ วัดเกาะหวาย วัดท่าแดง ศาลปู่ตา เป็นต้น

ภาพประกอบ 169 แสดงการจัดแสดงนิทรรศการในหัวข้อด้านภาษาพวนของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลองที่มีพันเอกโสภณ เครือเพ็ชร์ ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้ซึ่งสามารถเขียนภาษาพวนได้ร่วมอยู่ในการจัดแสดง

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 170 แสดงป้ายที่ใช้ตัวอักษรพวนกำกับชื่อสถานที่สำคัญทางวัฒนธรรมของชาวไทยพวนในเขตพื้นที่ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

สำนวน สุภาษิต คำพังเพย

ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทสำนวน สุภาษิต คำพังเพย ที่พบในกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี ได้แก่ ภาพปริศนาธรรมเป็นภาพประติมากรรมปูนปั้นนูนต่ำ บริเวณผนังฐานอุโบสถจำนวน 16 ภาพ โดยมี 4 ภาพที่อยู่บนฐานด้านสกัดหน้า-หลัง มีคำอธิบายภาพประกอบ ส่วนภาพอื่นๆด้านข้างอุโบสถอีก 12 ภาพไม่มีคำบรรยาย จากหลักฐานจารึกที่ฐานอุโบสถความว่า “พ.ศ.2471 นายผาลีช่างปั้น” ตัวอย่างคำสุภาษิต คำพังเพยที่สันนิษฐานได้จากงานประติมากรรมปูนปั้นดังกล่าว อาทิ จับเสือไปไถนาจับแมวไปแจวเรือ , ลิงได้แก้ว ไก่ได้พลอย ฯลฯ

ภาพปริศนาธรรมที่เป็นภาพประติมากรรมปูนปั้นนูนต่ำ บริเวณผนังฐานอุโบสถวัดศรีมงคลดังกล่าวได้รับการศึกษาและตีพิมพ์ในหนังสือโดยหน่วยงานการศึกษาท้องถิ่นบ้างแล้ว กระทั่งในปี 2560 สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้จัดทำโครงการศึกษาและจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ภาพปริศนาธรรม ณ วัดศรีมงคลแห่งนี้ ซึ่งเป็นการส่งเสริมการศึกษาและกระตุ้นเตือนในชุมชนเห็นคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน

ภาพประกอบ 171 แสดงงานศิลปกรรมปูนปั้นนูนต่ำเป็นภาพปริศนาธรรมรอบอุโบสถหลังปัจจุบันของวัดศรีมงคล (วัดคลองคล้า)หมู่ 1 บ้านคลองคล้า ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 172 แสดงในปี 2560 สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้จัดทำโครงการศึกษาและจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ภาพปริศนาธรรม ณ วัดศรีมงคล) วัดคลองคล้า) หมู่ 1 บ้านคลองคล้า ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

5.2 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

ชื่อบ้านนามเมือง

ที่มาของชื่อเรียกอำเภอบางปลาม้า สืบเนื่องจากบริเวณลุ่มน้ำท่าจีน ตั้งแต่ตอนใต้ตลาดเก้าห้องลงมาจนถึงตำบลวังตาเพชร เป็นลุ่มน้ำ น้ำในห้วยหนอง คลอง บึง ไหลมารวมกันในแม่น้ำ จึงเป็นบริเวณที่มีปลาชุกชุม โดยเฉพาะปลาม้ามีมากกว่าบริเวณอื่นๆ ที่มาของชื่อบ้านนามเมืองยังมีนิทานพื้นบ้าน เรื่อง “เจ้าเง” โดยเล่าสู่กันฟังปากต่อปาก กล่าวถึงควายที่มีเขา “เก” ในพื้นที่ชุมชนที่มีต้นไผ่จำนวนมาก เรียกรวมกันว่าบ้าน “ไผ่เง” ปัจจุบันคือหมู่ 1 บ้านไผ่เง ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

ภาษาพวน

ปัจจุบัน กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี มีการพูดภาษาพวนอยู่ในชีวิตประจำวัน แต่ส่วนใหญ่ไม่สามารถเขียนภาษาพวนได้เนื่องจากไม่มีความจำเป็นต้องใช้ โดยเฉพาะกลุ่มนักเรียนเยาวชนที่เรียนเขียนอ่านภาษาไทยจากโรงเรียน

ภาพประกอบ 173 แสดงการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทภาษาถิ่นกับผู้นำชุมชนไทยพวนที่ศูนย์การเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตไทยพวนบ้านไผ่เง หมู่ 1 ตำบลวังน้ำเย็น อำเภอบางปลาม้า

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

5.3 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

ที่มาชื่ออำเภอ “บ้านหมี่”

ชาวพวนที่อพยพมาจากแขวงเชียงขวางในประเทศลาว มาหยุดพักตั้งภูมิลำเนาในท้องที่นี้ อำเภอบ้านหมี่ ตั้งเป็นอำเภอเมื่อปี พ.ศ. 2426 ชื่อเรียกตั้งครั้งแรกว่า อำเภอสนามแจง เนื่องจากตั้งอยู่ที่ริมเขาสนามแจง ต่อมาย้ายไปตั้งอยู่บ้านห้วยแก้ว ตำบลมหาสอน จึงได้เปลี่ยนชื่อใหม่ตามที่ตั้งว่า อำเภอห้วยแก้ว) บริเวณวัดห้วยแก้วมีคลองห้วยแก้วไหลผ่าน คนละแห่งกับตำบลสายห้วยแก้วในปัจจุบัน) ซึ่งเป็นธรรมเนียมในการตั้งชื่อบ้านชื่อเมืองตามลักษณะภูมิประเทศที่ตั้งถิ่นฐาน

พ.ศ. 2441 มีการสร้างทางรถไฟสายเหนือผ่าน ทางราชการจึงย้ายอำเภอมาสร้างใหม่ที่ตำบลบ้านเซ่า (ตำบลบ้านหมี่ในปัจจุบัน) ได้เปลี่ยนชื่อเรียกอำเภอกลับไปเป็นอำเภอสนามแจงอีก พ.ศ. 2457 เปลี่ยนชื่อเป็นอำเภอบ้านเซ่า ตามตำบลที่ตั้ง คำว่า เซ่า หรือ เซา เป็นภาษาพวน หมายถึง หยุดหรือพัก

พ.ศ. 2482 มีพระราชกฤษฎีกาเปลี่ยนชื่ออำเภอจากอำเภอบ้านเซ่าเป็นอำเภอบ้านหมี่ มาจนถึงปัจจุบันนี้ และจะครบรอบ 80 ปีที่เปลี่ยนชื่ออำเภอในวันที่ 25 กันยายน 2562

คำว่า หมี่ ที่เป็นชื่อบ้าน ตำบล และอำเภอนั้น แต่เดิมเข้าใจว่าหมายถึง การมัดเส้นไหมเป็นเปลาะให้เป็นลวดลายและสีสันต่างๆ ตามที่ได้ออกแบบแล้วนำไปย้อมสี ซึ่งเป็นขั้นตอนอันเป็นเอกลักษณ์ของผ้าทอมัดหมี่ เนื่องจากราษฎรในละแวกนั้นมีความถนัดในการทอผ้าฝ้ายมัดหมี่ เมื่อมาตั้งหลักแหล่งจึงตั้งชื่อบ้านเป็นเครื่องหมายในการประกอบอาชีพว่า "บ้านหมี่" อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันพบว่ามีชุมชนบ้านหมี่ เมืองแปก แขวงเชียงขวาง สปป.ลาว จึงได้ข้อสันนิษฐานใหม่ว่ากลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนที่อำเภอบ้านหมี่ ได้นำชื่อบ้านเมืองเดิมของตนมาตั้งเพื่อเป็นการระลึกถึงภูมิถิ่นฐานเดิมของตน ทั้งนี้ ยังปรากฏชื่อบ้านหมี่ ตำบลบ้านหมี่ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี อีกด้วย

ภาพประกอบ 174 แสดงภาพถ่ายป้ายบ้านหมี่ เมืองแปก (เมืองโพนสวัน ในปัจจุบัน) แขวงเชียงขวาง สปป.ลาว ที่เป็นถิ่นฐานเดิมของชาวไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี และชาวไทยพวนบ้านหมี่ ตำลบางปลาม้า อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

ที่มา: ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช พิพิธภัณฑ์ไทยพวนบ้านทราย

ประวัติศาสตร์บอกเล่า

เรื่องราวการตั้งถิ่นฐานของชุมชนไทยพวนบ้านทราย หมู่ 2 อำเภอบ้านหมี่ จ.ลพบุรี ที่อพยพถิ่นฐานมาจากเมืองพวน แขวงเชียงขวาง ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี และย้ายกันมาเป็นระยะ โดยครั้งสุดท้ายที่ได้ย้ายมามากที่สุดคือช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 เล่าต่อกันมาว่า พ.ศ. 2369 มีพระภิกษุสงฆ์ ชื่อว่า “หล้า” ชาวบ้านเรียกว่า “ครูบานาวา” ออกธุดงค์มาจากเชียงขวาง ประเทศลาว เพื่อตามหาญาติ และพบพี่สาวชื่อว่า “ถอ” ที่หมู่บ้านทราย อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี จึงสร้างวัดบ้านทราย และอยู่ที่นั่นเกือบ 20 ปี แล้วออก

ธุดงค์ย้ายที่อยู่ใหม่ไปทางเหนือ จนพบพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ บริเวณวังน้ำใหญ่ หรือที่เรียกกันว่า “วังเดือนห้า” พร้อมสร้างวัดบ้านทรายใหม่บนที่แห่งนี้จนถึงปัจจุบัน

<u>นิทานพื้นบ้าน</u>

จากการสัมภาษณ์อาจารย์สมคิด จูมทอง เมื่อ27 พฤษภาคม 2562 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้าน ดังนี้

“นิทานหรือเรื่องเล่า ขุนลูนางอัวะ เคยได้ยินแต่ชื่อแต่ไม่รู้รายละเอียด ลุงผาลีอันทะชัย หมอแคนเคยเล่าให้ฟังว่า เหมือนนิยายรักสามเศร้า มีบ้าน 2 บ้าน บ้านหนึ่งมีลูกสาว บ้านหนึ่งมีลูกชาย อยากให้แต่งงานกัน ต่อมามีหนุ่มคนรวยมาขอลูกสาวบ้านนี้ แม่อยากได้ลูกเขยรวย ลูกสาวก็ตรอมใจตาย ผูกคอตาย คล้ายๆ กับสาวเครือฟ้า พอผู้ชายทราบข่าวก็ตรอมใจตายตาม”

นิทานจะเล่าตอนลำพวน ใช้เวลานานหน่อย คนฟังต้องอดทน เมื่อก่อนจะเล่นงานศพ งานบวช งานกฐิน งานผ้าป่า ปัจจุบันไม่ค่อยมีลำแล้ว คนลำตายแล้ว คนยุคใหม่ไม่สนใจเท่าไหร่ เพราะฟังไม่รู้ อีกอย่างมันเหมือนของอีสาน จังหวะเร็ว เร็วๆ นี้บ้านโคกกระเทียมทำบุญกลางบ้านแล้วลำพวนเล่นกัน เค้าเชิญคนบ้านทรายไป 2 คน เป่าแคน ลุงผาลีไปเป่าให้ วัฒนธรรมนี้ค่อนข้างเฉพาะตัวถ้าคนสานต่อไม่มีก็จะสืบทอดยาก”

จากการสัมภาษณ์คุณวนิดา รักพรม เมื่อ26 พฤษภาคม 2562 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้าน ดังนี้ “*เพลงกล่อมเด็ก เมื่อก่อนมี ร้องทำนองว่า “ไปให้ไปนาเอาไข่กามาต๊อน” ส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวที่เกิดในชีวิตเรา ”และ “นิทานมีนางอัวะ แต่ไม่ได้ศึกษา ตำนานก็เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา”*

<u>การใช้ภาษาพวน</u>

ปัจจุบันกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี มีการพูดภาษาพวนอยู่ในชีวิตประจำวัน แต่ส่วนใหญ่ไม่สามารถเขียนภาษาพวนได้เนื่องจากไม่มีความจำเป็นต้องใช้ โดยเฉพาะกลุ่มนักเรียนเยาวชนที่เรียนเขียนอ่านภาษาไทยจากโรงเรียน

อย่างไรก็ตาม คณะผู้นำชุมชนไทยพวนอำเภอบ้านหมี่ ได้จัดโครงการอบรมภาษาพวนให้แก่เยาวชนและผู้สนใจ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ภาษาพวนให้คงอยู่คู่กับชุมชนไทยพวนอำเภอบ้านหมี่ โดยจัดขึ้นเป็นประจำต่อเนื่องกันทุกปี

ภาพประกอบ 175 แสดงโครงการอนุรักษ์ภาษาไทยถิ่น (ภาษาพวน) ณ วัดบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรีที่จัดต่อเนื่องกันเป็นประจำทุกปี

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

จากการสัมภาษณ์คุณวนิดา รักพรม เมื่อ26 พฤษภาคม 2562 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ภาษาพวน ดังนี้

“รุ่นป้าพูดพวนอยู่ แต่เด็กๆ ไม่พูดแล้ว ที่บ้านเด็กบางคนก็กลัวลูกพูดไทยไม่ชัด แต่ที่เรายังเห็นอยู่คือชื่อลายผ้า อาหาร ที่ยังเป็นพวนอยู่ เดี่ยวนี้เขียนพวนไม่ได้ อักษรไทยน้อยก็ไม่ได้แล้ว รุ่นป้ามีหนังสือใบลาน สมัยก่อนบ้านไหนมีคนตายเอาหนังสือใบลานมาอ่านในงาน”

อักษรไทยพวน แบ่งออกเป็น 2 แบบ คืออักษรที่ใช้ในการบันทึกเรื่องราวในศาสนาหรือคัมภีร์อัมศักดิ์ เรียกว่า อักษรธรรม หรือตัวธรรม กับอักษรไทยน้อย ใช้เขียนเรื่องราวทางโลก เช่น การะเกด สุริวงศ์และชาวพวนจะนิยมนำเรื่องราวเหล่านี้ที่เขียนด้วยอักษรไทยน้อยมาอ่านในการอยู่เป็นเพื่อนศพ เรียกว่า งันเฮือนดี โดยใส่ทำนองและลีลาที่ไพเราะ น่าฟังเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งอักษรทั้ง 2 ชนิดนี้มีผู้เฒ่าเป็นส่วนใหญ่ของชาวพวนสามารถอ่านได้เป็นอย่างดีอาจารย์สมคิด จูมทอง ได้ให้คำอธิบายถึงการนำอักษรมาใช้เป็นสัญลักษณ์ดังกล่าวว่า

“สัญลักษณ์แห่งความสามัคคี ประหยัด พงษ์ดำ ศิลปินแห่งชาติ คนออกแบบ เป็นปรมาจารย์ภาพพิมพ์ ออกแบบตอนใช้งานประชุมวิถีไทยพวน สุโขทัย 2545 ความหมายตราอักษรคำว่า พวน ที่มีลักษณะคล้ายเลข 3 ไทย ด้านซ้ายคือ พ ด้านล่าง ว ด้านขวาหางยาวคือ น ดอกไม้ 3 ดอก ความหมายเกี่ยวกับศาสนาคือ ดอกบัว 3 ดอกคือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หรือ

ความหมายกับการแต่งกายคือดอกฝ้าย ไทยพวนทอผ้าฝ้าย มีลักษณะการทอ 3 แบบคือ ย้อม ครามแบบม่อฮ่อม ของไทยพวนจังหวัดแพร่ มัดย้อมมัดหมี่ของลพบุรี และจกของสุโขทัย"

ภาพประกอบ 176 แสดงหนังสือร้อยใจไทยพวนครั้งที่ 35 ของชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทย และสัญลักษณ์ของอาศรมเฮือนธรรม ศิลป์ไทยพวน ตำบลโพนทอง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ที่นำสัญลักษณ์ชมรมที่นำอักษรพวนมาใช้

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 177 แสดงสื่อเพื่อการเรียนรู้ภาษาพวนของศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช พิพิธภัณฑ์ไทยพวนบ้านทราย ณ วัดบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

5.4 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

ที่มาของชื่อ “หาดเสี้ยว”

“หาดเสี้ยว” หมายถึงท่าน้ำมีหาดทรายเสี้ยวหรือแหว่ง ประกอบกับหาดทรายมีต้นสมเสี้ยวใหญ่ (กาหลง) เป็นเครื่องหมาย และหาดเสี้ยว ยังเป็นชื่อบ้านในแขวงเมืองตุลาคมของประเทศลาว นอกจากนี้ยังปรากฏการตั้งถิ่นฐานของชาวพวนที่บ้านหาดเสี้ยวในตำบลแก่งคอย อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี อีกด้วย

นิทานหรือเรื่องเล่าเกี่ยวกับชื่อ “หาดเสี้ยว” กล่าวว่า สมัยก่อนธิดาสาวเจ้าเมืองเชียงรายได้เสด็จลงเรือมาด (เรือขุด แบบพื้นเมืองขนาดใหญ่ 4 คนแจว) ที่เมืองแพร่ และร่องเรือมาตามลำน้ำยม เพื่อไปเยี่ยมธิดาเจ้าเมืองตากซึ่งเป็นพระสหาย เมื่อผ่าหมู่บ้านนี้บังเอิญเกิดเรือรั่ว จึงได้แวะจอดยาเรือที่นี่ ครั้นเมื่อเสด็จเยี่ยมเยือนหมู่บ้านทรงถามชาวบ้านว่า หมู่บ้านนี้มีชื่อว่าอะไร แต่ก็ไม่มีผู้ใดตอบได้ เพราะอาจจะยังไม่ได้ตั้งชื่อหรือไม่กล้าตอบ จึงรับสั่งให้หัวหน้าหมู่บ้านตั้งชื่อหมู่บ้านว่า "บ้านหาดเชี่ยว" ด้วยทรงเห็นว่าเป็นหมู่บ้านที่มีน้ำไหลแรงหรือน้ำผ่าเป็นสองสาย แบ่งหาดออกเป็นเสี้ยว ชาวบ้านที่นี่เลยเรียกชื่อหมู่บ้านหาดเชี่ยวตั้งแต่นั้น

จนถึงปีพุทธศักราช 2460 สมเด็จกรมพระยาวชิรญาณวโรรสเสด็จมาที่วัดโพธิ์ไทร (ชื่อเดิมวัดหาดเสี้ยว) โปรดให้เปลี่ยนชื่อ "บ้านหาดเชี่ยว" เป็นบ้านหาดเสี้ยว ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

อย่างไรก็ตาม มีข้อมูลถึงที่มาของชื่อ “หาดเสี้ยว” ว่าเป็นชื่อบ้านเมืองเก่าที่ตั้งอยู่ในแขวงเชียงขวาง โดยวิเชียร วงศ์วิเศษ (2517, น. 9) กล่าวว่า

“ชาวบ้านหาดเสี้ยวเป็นหมู่บ้านใหญ่โต นอกจากตกค้างอยู่ในบ้านหาดเสี้ยว แขวงเมืองตุลาคม สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวแล้ว ยังมาตั้งอยู่ที่ตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย”

ทั้งนี้ หาดเสี้ยว เคยเป็นชื่ออำเภอมาก่อน คือเมื่อ พ.ศ.2465 เปลี่ยนชื่อ จาก อำเภอด้ง เป็น อำเภอหาดเชี่ยว (ภายหลังมีการใช้ ส เสือ แทน ช โซ่ เป็น อำเภอหาดเสี้ยว)

การใช้ภาษาพวน

จากการศึกษาของนายประจักษ์ เข็มมุกด์ เกี่ยวกับการใช้ภาษาของชาวไทยพวนตำบลหาดเสี้ยว เมื่อปี 2521 หรือประมาณ 41 ปีที่แล้ว พบว่ามีผู้ใช้ภาษาพวนใน

ชีวิตประจำวันถึงราวร้อยละ 65.5 ขณะที่ใช้ภาษาไทยในชีวิตประจำวันเพียงราวร้อยละ 8.62 เท่านั้น แต่ในปัจจุบันภายใต้บริบททางสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป พบว่าชาวไทยพวนตำบลหาดเสี้ยวพูดภาษาพวนในชีวิตประจำวันลดลงอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะกลุ่มเด็กและเยาวชนที่มักพูดหรือเขียนภาษาไทยเนื่องจากเข้าศึกษาในโรงเรียนที่เป็นหลักสูตรภาษาไทย ดังที่ได้สัมภาษณ์เก็บข้อมูลจากนางวรรณา วัฒนวงศ์สุโข ผู้อำนวยกองการศึกษา เทศบาลตำบลหาดเสี้ยว ที่กล่าว่าเด็กและเยาวชนชาวไทยพวนไม่ค่อยพูดภาษาพวนเนื่องจากทั้งที่โรงเรียนและที่บ้านไม่มีใครพูดพวน ทั้งผู้ที่ยังพูดกันอยู่มักใช้ภาษาพวนแปล่ด (เพี้ยน) ไปหมด พูดกันแบบไก่น้ำผ่า (ลูกครึ่ง) ครึ่งพวน ครึ่งไทย ครึ่งลาว สำหรับการเขียนนั้น เป็นที่ทราบกันทั่วไปว่าแทบไม่มีผู้ใดสามารถเขียนภาษาไทยพวนได้อีกแล้วในปัจจุบัน

แต่อย่างไรก็ตาม ผู้นำชุมชนไทยพวนหลายท่านพร้อมคณะ อาทิ ทีมงานนายสาธร โสรัจประสพสันติ แห่งสาธรพิพิธภัณฑ์ผ้าทองคำ บ้านหาดเสี้ยว และทีมงานนายชนะ เข็มมุกด์ จะเขียนภาษาพวนวันละคำ พร้อมแปลความหมายในภาษาไทย ลงบนกระดานดำที่ร้านผ้าสาธรและร้านสุนทรีผ้าไทยตามลำดับ นอกจากนี้ยังมีการเผยแพร่วัฒนธรรมและการใช้ภาษาพวนของทีมงานนายชนะ เข็มมุกด์ คือการจัดรายการวิทยุชุมชนทาง FM 106.75 MHz ชื่อรายการ “ฟังเพลงเก่าเล่าความหลัง” ทุกวัน เวลา 08.00 น. และ FM 100 MHz ชื่อรายการ “มื้อเซ่าเว่าไทพวน” เวลา 15.00 น. ของทุกวันอังคาร พุธ และพฤหัสบดี โดยนายชนะ เข็มมุกด์ จะค้นคว้าเรื่องราวชาวไทยพวนในอดีต คำศัพท์ไทยพวน มาเผยแพร่ทางรายการวิทยุดังกล่าว

ภาพประกอบ 178 แสดงกิจกรรม “ภาษาพวนวันละคำ” ที่นายชนะ เข็มมุกด์ และทีมงาน จะเขียนภาษาพวน พร้อมแปลความหมายในภาษาไทย ลงบนกระดานดำที่ร้านสุนทรีผ้าไทย

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

<u>วรรณกรรมและนิทานพื้นบ้าน</u>

วรรณกรรมและนิทานพื้นบ้าน แต่เดิมมีบทบาทในสังคมชาวพวนตำบลหาดเสี้ยวอยู่ไม่น้อย เพราะเป็นการผ่อนคลายสร้างความสนุกสาน และการเรียนรู้วัฒนธรรมของตนที่แฝงอยู่ในวรรณกรรมและนิทาน ผู้เล่าซึ่งเป็นผู้อาวุโสรับรู้เห็นสิ่งต่างๆ มามาก มักเป็นผู้เล่าให้ลูกหลานฟัง รวมทั้งการฟังวรรณกรรมและนิทานพื้นบ้านผ่านทางรายการวิทยุชุมชน ก็นับว่ามีผลอย่างมากเช่นเดียวกัน วรรณกรรมและนิทานพื้นบ้านที่รู้จักแพร่หลายมีชื่อคุ้นหู ได้แก่ จำปาสี่ต้น สีธนมโนราห์ แก้วหน้ามา การะเกด สังข์สินไชย ขูลูนางอั้ว ฯลฯ เป็นต้น แม้ในปัจจุบันการรับรู้ถึงวรรณกรรมและนิทานพื้นบ้านจะสูญหายไปแทบทั้งหมดแล้วก็ตาม

จากการสัมภาษณ์นายชนะ เข็มมุกด์ เมื่อ 1 กรกฎาคม2562 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับภาษาพวนและนิทานพื้นบ้าน ดังนี้ *"นิทานพื้นบ้านเรื่องจำปาสี่ต้น แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีแล้ว ศรีธนญชัย (เสียงเมี่ยง) นิทานเกี่ยวกับศาสนาบ้าง คลุมเครือเกี่ยวโยงกับอีสาน "*

ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทภาษา วรรณกรรมพื้นบ้าน และประวัติศาสตร์บอกเล่าของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทภาษา วรรณกรรมพื้นบ้าน และประวัติศาสตร์บอกเล่า ในพื้นที่กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนจากการศึกษา สามารถแบ่งออกเป็นหัวข้อ 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) ชื่อบ้านนามเมือง 2)ประวัติศาสตร์บอกเล่า 3) ภาษาพวน และ 4) วรรณกรรมพื้นบ้าน สำนวน สุภาษิต คำพังเพยที่ยังคงปรากฏอยู่ในปัจจุบัน

ชื่อบ้านนามเมือง

พบที่มาชื่ออำเภอ ชื่อตำบล และชื่อบ้าน ในชุมชนไทยพวนทุกพื้นที่ ส่วนใหญ่มีที่มาในการตั้งชื่อเกี่ยวกับภูมิศาสตร์สภาพแวดล้อมของที่ตั้ง อันเป็นลักษณะของชื่อบ้านนามเมืองโดยทั่วไป แต่มีหลักเหตุผล

อีกประการที่สำคัญเกี่ยวกับการตั้งชื่อชุมชน คือการนำเอาชื่อบ้านชื่อเมืองดั้งเดิมในแขวงเชียงขวาง สปป. ลาว ซึ่งเป็นบ้านเกิดเมืองนอนมาตั้งชื่อชุมชนในปัจจุบัน ได้แก่ ชื่ออำเภอบ้านหมี่ จ.ลพบุรี และชื่อตำบลหาดเสี้ยว อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย ลักษณะที่ชัดเจนในการแสดงที่มาจากพื้นถิ่นชาติพันธุ์พวน

ประวัติศาสตร์บอกเล่า

ประวัติศาสตร์บอกเล่าของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก กับกลุ่มตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี กล่าวถึงการตั้ง

ชุมชนโดยมีผู้นำฝ่ายสงฆ์และผู้นำฝ่ายฆราวาส ซึ่งต่อมาได้ตั้งเป็นศาลาปู่ตา คือ ศาลปู่ตาเจ้าพ่อสุนันทา และศาลปู่ตาเจ้าพ่อสนั่น ตามลำดับและมีพิธีกรรมบูชาสักการะเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

การกล่าวถึงบรรพบุรุษผู้นำในการตั้งถิ่นฐานที่ปรากฏเป็นประวัติศาสตร์บอกเล่าดังกล่าว สอดคล้องกับประวัติศาสตร์ที่ต้องอพยพโยกย้ายถิ่นฐานของชาวไทยพวนในช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ และยังสอดคล้องกับคติความเชื่อของชาวไทยพวนที่มีความระลึกเคารพสักการะต่อบรรพบุรุษของตนดั่งที่แสดงออกทางประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งอาจนับรวมถึงความสามารถในการจดจำเรื่องราวในอดีตของตนได้อย่างแม่นยำแม้ผ่านเวลามาหลายชั่วคนเช่นการเดียวกับการนำชื่อบ้านเมืองเก่าของตน

กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี กับกลุ่มตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ยังไม่อาจสรุปได้แน่ชัด

การใช้ภาษาพวน

ภาษาถิ่นพวน ยังมีการใช้พูดคุยในชีวิตประจำวันแต่ลดลง ไม่สามารถเขียนภาษาพวน (อักษรไทยน้อย) ได้ เป็นลักษณะเดียวกันทุกกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนทั้ง 4 กลุ่มกรณีศึกษา โดยพบว่าปัจจุบันผู้สูงวัยและใหญ่ทั่วไปยังคงใช้ภาษาพูดระหว่างกันเป็นภาษาพวน แต่บุคคลวัยทำงานและเยาวชนมักพูดภาษาไทยสื่อสารระหว่างกัน ลักษณะที่โดดเด่นของเสียงคำพูดในภาษาพวน มีลักษณะคล้ายคลึงกับภาษาลาว และภาษาไทย เช่น ในภาษาพวนอักษร “ร” ในภาษาไทย ภาษาพวนจะออกเสียงเป็น “ฮ” เช่น รัก = ฮัก สระ “ไอ” ในภาษาไทยภาษาพวนจะออกเสียงเป็นสระ “เออ” เช่น ไปไหน = ไปกะเลอ เป็นต้น

ทั้งนี้ เป็นธรรมชาติของภาษาที่มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย และค่านิยมในสังคม และเพราะเหตุนั้นการใช้ภาษาจึงเป็นสิ่งสะท้อนถึงอัตลักษณ์ของตนได้ชัดเจนมากที่สุดประการหนึ่ง รวมทั้งยังเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ได้ เนื่องจากมีระบบเสียงที่แตกต่างไปจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น (แม้จะมีวงศ์ศัพท์เดียวกันกับภาษาลาว) รวมทั้งภาษายังเป็นสิ่งที่แต่ละชาติพันธุ์ใช้เพื่อสื่อความในวัฒนธรรมของตนอีกด้วยเช่นกัน อาทิ ชื่อเฉพาะ การสื่ออารมณ์สำนวน ค่านิยมบางประการ ฯลฯ เป็นต้น

วรรณกรรมพื้นบ้าน

พบงานประติมากรรมปูนปั้นนูนต่ำที่ฐานอุโบสถวัดศรีมงคล บ้านคลองคล้า ตำบลศรีมงคล อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เป็นภาพปริศนาธรรม และสุภาษิตคำพังเพยเนื้อหาเกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาและสภาพแวดล้อมชุมชน

ตาราง 10 แสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทภาษา วรรณกรรมพื้นบ้าน ประวัติศาสตร์บอกเล่าของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน 4 แห่งในปัจจุบัน

กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน	หัวข้อและสิ่งที่พบในแต่ละพื้นที่การศึกษา	ลักษณะร่วมภาษา วรรณกรรมพื้นบ้าน ประวัติศาสตร์บอกเล่า
1) อ.ปากพลี จ.นครนายก	<u>ชื่อบ้านนามเมือง</u> มีที่มาของชื่อ อ.ปากพลี ชื่อ ต.หนองแสง ชื่อบ้านเนินหินแร่ บ้านหนองหัวลิง มาจากชื่อของสิ่งที่พบได้มากในพื้นที่ <u>ประวัติศาสตร์บอกเล่า</u> ประวัติการตั้งชุมชนที่ริมคลองท่าแดง โดยมีผู้นำฝ่ายสงฆ์คือ "หลวงพ่อภาระ" และผู้นำฝ่ายฆราวาสคือ "สุนันทา" ต่อมาได้ตั้งเป็นศาลาปู่ตาสุนันทาขึ้นที่วัดท่าแดง <u>การใช้ภาษาพวน</u> ภาษาถิ่นพวน ยังมีการใช้พูดคุยในชีวิตประจำวัน ไม่นิยมใช้เขียนแล้ว <u>สำนวน สุภาษิต คำพังเพย</u> ปรากฏงานประติมากรรมปูนปั้นนูนต่ำที่ฐานอุโบสถวัดศรีมงคลเป็นภาพบริศนาธรรม และสุภาษิตคำพังเพย	<u>การใช้ภาษาพวน</u> ภาษาถิ่นพวน ยังมีการใช้พูดคุยในชีวิตประจำวัน
2) อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี	<u>ชื่อบ้านนามเมือง</u> มีที่มาของชื่อ อ.บางปลาม้า และชื่อบ้านไผ่เง มาจากชื่อของสิ่งที่พบได้มากในพื้นที่ <u>การใช้ภาษาพวน</u> ภาษาถิ่นพวน ยังมีการใช้พูดคุยในชีวิตประจำวัน ไม่นิยมใช้เขียนแล้ว	<u>การใช้ภาษาพวน</u> ภาษาถิ่นพวน ยังมีการใช้พูดคุยในชีวิตประจำวัน
3) อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี	<u>ชื่อบ้านนามเมือง</u> ที่มาของชื่อ "อ.บ้านหมี่" มาจากชื่อของหมู่บ้านในเมืองเชียงขวาง สปป.ลาว จึงมีข้อสันนิษฐานอีกว่าบรรพบุรุษชาวพวนได้นำชื่อบ้านเมืองเก่าของตน มาตั้งชื่อบ้านเมืองในที่อยู่แห่งใหม่นี้ด้วย รวมทั้งชื่อตำบลในอำเภอบ้านหมี่ ได้แก่ ต.บ้านทราย ต.บ้านกล้วย <u>ประวัติศาสตร์บอกเล่า</u> ประวัติการตั้งชุมชนที่ริมคลองท่าแดง โดยมีผู้นำฝ่ายสงฆ์คือ "หลวงพ่อภาระ" และผู้นำฝ่ายฆราวาสคือ "สุนันทา" ต่อมาได้ตั้งเป็นศาลาปู่ตาสุนันทาขึ้นที่วัดท่าแดง	

ตาราง 10 (ต่อ)

กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน	หัวข้อและสิ่งที่พบในแต่ละพื้นที่การศึกษา	ลักษณะร่วมภาษา วรรณกรรมพื้นบ้าน ประวัติศาสตร์บอกเล่า
3) อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี (ต่อ)	นิทานพื้นบ้าน ได้แก่ เพลงกล่อมเด็ก เป็นเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิต แต่ปัจจุบันไม่มีแล้ว นิทาน เรื่องขุนลูนางอั๊วะ (เนื้อเรื่องเหมือนสาวเครือฟ้า) การใช้ภาษาพวน ภาษาถิ่นพวน ยังมีการใช้พูดคุยในชีวิตประจำวัน ไม่นิยมใช้เขียนแล้ว มีโครงการอนุรักษ์การใช้ภาษาพวนอย่างเป็นรูปธรรม	
4) อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย	ชื่อบ้านนามเมือง “หาดเสี้ยว” หมายถึงท่าน้ำมีหาดทรายเสี้ยวหรือแหว่งประกอบกับหาดทรายมีต้นสมเสี้ยวใหญ่ (กาหลง) เป็นเครื่องหมาย และชื่อหาดเสี้ยวยังเป็นชื่อบ้านในแขวงเมืองตุลาคมของประเทศลาว ประวัติศาสตร์บอกเล่า มีตำนานเกี่ยวกับธิดาสาวเจ้าเมืองเชียงรายร่องเรือมาตามลำน้ำยม เพื่อไปเยี่ยมธิดาเจ้าเมืองตากซึ่งเป็นพระสหายกระทั่งมาเกิดเหตุเรือรั่ว ณ ตำบลแห่งหนที่นี่แล้วจึงตั้งชื่อว่า "บ้านหาดเชี่ยว" ด้วยเห็นว่ามีน้ำไหลแรงหรือน้ำผ่าเป็นสองสาย แบ่งหาดออกเป็นเสี้ยว นิทานพื้นบ้าน ได้แก่ จำปาสี่ต้น สิธนมโนราห์ แก้วหน้าม้า การะเกด สังข์สินไชย ขูลูนางอั้ว ฯลฯ ซึ่งทั้งหมดเป็นนิทานพื้นบ้านในกลุ่มวัฒนธรรมล้านนา-ล้านช้าง ที่แพร่หลายอยู่ในพื้นที่ภาคเหนือ ภาคอีสานของไทย และประเทศลาว แต่ในปัจจุบันไม่นิยมใช้เล่ากันแล้ว การใช้ภาษาพวน ภาษาถิ่นพวน ยังมีการใช้พูดคุยในชีวิตประจำวันแต่ลดลงและไม่นิยมใช้เขียนแล้ว มีโครงการอนุรักษ์การใช้ภาษาพวนอย่างเป็นรูปธรรมต่อเนื่อง	การใช้ภาษาพวน ภาษาถิ่นพวน ยังมีการใช้พูดคุยในชีวิตประจำวัน

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

6. ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาชีพ

อาชีพของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในประเทศไทย สามารถแบ่งประเภทของการประกอบอาชีพได้ 2 ประเภท คือ 1) เกษตรกรรม เช่น การทำนา ทำสวน 2) พาณิชยกรรม เช่น การทอผ้าและงานหัตถกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นอาชีพพื้นฐานที่สำคัญตั้งแต่ครั้งตั้งถิ่นฐานที่แขวงเชียงขวาง ผู้หญิงชาวไทยพวนในบางท้องที่จะทอผ้าใช้กันเอง เช่น ไทยพวนที่ตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย และที่อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ผ้าทอ เครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ หรือเครื่องประกอบในงานประเพณีที่ใช้ภูมิปัญญาจากการจักสานบางท้องถิ่นกลายเป็นอาชีพ ปัจจุบันกลายเป็นสินค้าในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP)

การทอผ้าของชาวไทยพวนนับว่าเป็นอาชีพที่โดดเด่น ถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมอันเกิดมาจากภูมิปัญญา ความสามารถ ความคิดสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์ โดยจะทอเป็นผ้า 2 ประเภทคือ ผ้าพื้น และผ้าทอลาย ใช้กระบวนการย้อมผ้าโดยการมัดเส้นด้ายเพื่อย้อมส่วนที่ต้องการหรือการมัดหมี่ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยพวน ที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่อพยพมาจากแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งนอกจากจะนิยมทอไว้ใช้ในชีวิตประจำวันสำหรับตนเองและสมาชิกภายในครัวเรือนแล้ว ยังมีการทอขึ้นเพื่อใช้ในพิธีกรรมประเพณีต่างๆ ตามความเชื่อทางศาสนาและสังคม

6.1 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

<u>การประกอบอาชีพในอดีต</u>

ภายในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยพวนพื้นบ้านวัดฝั่งคลอง (ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดฝั่งคลอง) ได้มีการจัดแสดงอุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้ในการทำนาข้าว อาทิ เคียวเกี่ยวข้าว ชุดคันไถ คราด ฯลฯ และงานหัตถกรรมที่เกี่ยวข้อง อาทิ งอบ กระบุง กระจาด ถังข้าว ตลอดจนเครื่องสีข้าวที่ใช้มือหมุน เป็นต้น สิ่งของเครื่องใช้ดังกล่าวถูกเก็บไว้ตามบ้านเรือนในชุมชน ไม่ได้ถูกใช้งานเนื่องจากรูปแบบการทำนาเปลี่ยนไปจากอดีต กระทั่งได้รับการรวบรวมผ่านการรับบริจาคโดยพระครูวิริยานุโยค) สมบัติ บุญประเสริฐ) เจ้าอาวาสวัดฝั่งคลอง ตั้งแต่ก่อนก่อตั้งพิพิธภัณฑ์ฯ ขึ้นในปี พ.ศ.2541 ทำให้สามารถแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตการประกอบอาชีพของชาวไทยพวนในพื้นที่อำเภอปากพลีในอดีตได้เป็นอย่างดี

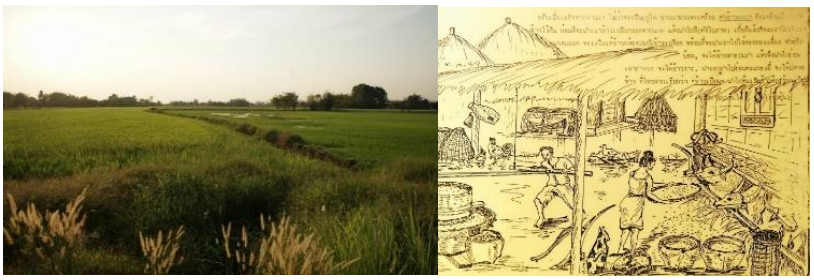

ภาพประกอบ 179 แสดงการทำนาข้าว บริเวณอำเภอปากพลี - อำเภอเมืองนครนายก และภาพวาดแสดงวิถีชีวิตการประกอบอาชีพในอดีตของชาวพวนอำเภอปากพลี ตามคำอธิบายของพันเอกโสภณ เครือเพ็ชร ปราชญ์ชาวบ้าน

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 180 แสดงการจัดแสดงอุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้ในการทำนาข้าว และนิทรรศการภาพถ่ายขั้นตอนการทำนาข้าวและพิธีกรรมที่เกี่ยวเนื่อง ภายในพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลอง ภายในวัดฝั่งคลอง ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

<u>การทำนาและการเกษตรในปัจจุบัน</u>

กลุ่มวัฒนธรรมชาวพวนในท้องที่อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนามาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ โดยเฉพาะในพื้นที่ลุ่มน้ำท่าแดงและใกล้เคียง ซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนไทยพวนตำบลเกาะหวาย เดิมการทำนาใช้แรงงานจากคน สัตว์เลี้ยง และเครื่องจักรที่ผลิตขึ้นเองในชุมชน อาทิ เครื่องสีข้าวมือหมุน เครื่องโม่แป้ง เครื่องตำข้าว ฯลฯ ซึ่งปัจจุบันไม่ได้ใช้

อีกต่อไปแล้ว จึงนำมารวมรวมจัดแสดงไว้ที่พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลอง แต่การทำนาในปัจจุบันนิยมใช้เครื่องจักรสมัยใหม่แทนแรงงานคนและสัตว์เลี้ยง รวมทั้งการจ้างแรงงานทำนา ทำให้วิถีชีวิตและประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำนาข้าวค่อยๆ ลบเลือนไป

นอกจากการทำนาในพื้นที่ลุ่มน้ำแล้ว ลักษณะภูมิประเทศด้านทิศเหนือของอำเภอปากพลียังเป็นที่ราบเชิงเขาติดกับเชิงเขากระท้อน ที่ต่อมาได้มีชาวไทยพวนกลุ่มหนึ่งอพยพมาจากอำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรีมาตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนตำบลหนองแสงในปัจจุบัน และยังคงยึดอาชีพทำนาข้าวเป็นหลักโดยเฉพาะหมู่บ้านเนินหินแร่ ซึ่งได้ผลผลิตในฤดูการเก็บเกี่ยวจำนวนมาก สังเกตได้จากการสร้างเยียข้าว (ยุ้งข้าว) ขนาดใหญ่ที่ยังคงหลงเหลือและใช้งานมาจนถึงปัจจุบัน

ภาพประกอบ 181 แสดงการทำนาในพื้นที่ราบเชิงเขาของหมู่บ้านเนินหินแร่ หมู่ 4 ตำบลหนองแสง
การทำนาในพื้นที่ราบเชิงเขาของหมู่บ้านบุ่งเข้ หมู่ 8 ตำบลหนองแสง

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

เนื่องสภาพพื้นที่ตำบลหนองแสงเป็นที่ราบเชิงเขาขาดแคลนน้ำจึงทำนาได้เพียงปีละครั้งเท่านั้น ชาวหนองแสงจึงนำเรื่องการเกษตรอินทรีย์ การเกษตรผสมผสาน และการเกษตรทางเลือก มาใช้ในพื้นที่อีกด้วย อาทิ การปลูกไร่ปอเทืองเพื่อทำปุ๋ยอินทรีย์ การปลูกพืชในมุ้ง การเพาะพันธุ์ไผ่ เป็นต้น และได้จัดตั้งศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการพัฒนาที่ดินขึ้นที่บ้านเนินหินแร่ หมู่ 4 ตำบลหนองแสง

ภาพประกอบ 182 แสดงการนำชมและให้สัมภาษณ์ของนายศรชัย ลาหอม กำนันตำบลหนองแสง ณ ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการพัฒนาที่ดินตำบลหนองแสง ตั้งอยู่ที่หมู่ 4 บ้านเนินหินแร่ประกอบไปด้วยการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ และการทดลองปลูกพืชด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

<u>การทำไม้กวาดดอกหญ้า</u>

การทำไม้กวาดดอกหญ้าเป็นงานหัตถกรรมที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาของชาวบ้านในอำเภอปากพลีที่ผลิตด้วยวัสดุในท้องถิ่น เช่น ดอกแขมหรือดอกพง ที่ขึ้นอยู่ในพื้นที่ติดภูเขา ใช้หวายเส้นสำหรับถักดอกพงให้แน่น และใช้ไม้ไผ่ทำด้าม แต่ในปัจจุบันใช้เชือกไนล่อนแทนหวาย

การทำไม้กวาดดอกหญ้าเริ่มจากเป็นหัตถกรรมในครัวเรือน แล้วจึงนำไปขายหมู่บ้านใกล้เคียงเพื่อยังชีพ ต่อมาเมื่อตลาดซื้อขายไม้กวาดขยายกว้างขึ้น ทำให้มีการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มแม่บ้านในหมู่บ้านต่างๆ เช่น กลุ่มสตรีหมู่ 8 บ้านบุ่งเข้ ซึ่งมีกลุ่มพ่อค้าคนกลางมารับไม้กวาดที่ทำเสร็จแล้วไปจำหน่ายตามท้องตลาดทั่วไป สามารถสร้างรายได้เสริมนอกจากการทำนา ทำสวน และทำไร่อื่นๆ ได้เป็นอย่างดี

ภาพประกอบ 183 แสดงการสัมภาษณ์และการสาธิต การผลิตไม้กวาดดอกหญ้า ของกลุ่มสตรีหมู่ 8บ้านบุ่งเข้ ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

การทอผ้า

สมัยบรรพบุรุษของชุมชนไทยพวนบ้านใหม่ ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี โดยปรากฏเครื่องมือทอผ้าหลงเหลืออยู่จำนวนมาก เช่น กี่ทอผ้า ที่ปั่นด้าย แต่การทอผ้าได้ห่างหายไปจากชุมชนภายหลังการพัฒนาบ้านเมืองและเส้นทางคมนาคม ทำให้สามารถซื้อหาเสื้อผ้าจากในเมืองใหญ่ได้ง่ายราคาย่อมเยาว์กว่า กระทั่งชาวบ้านในชุมชนบ้านใหม่ต้องการรื้อฟื้นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทอผ้าไทยพวนขึ้นมาใหม่ จึงก่อตั้งกลุ่มผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ ปัจจุบันทางกลุ่มได้ดำเนินงานเข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์ ตั้งชื่อว่า กลุ่มสตรีสหกรณ์หัตถกรรมผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ และได้ขึ้นทะเบียนเป็นวิสาหกิจชุมชน

การทอผ้าของกลุ่มสตรีสหกรณ์หัตถกรรมผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ฯ ใช้วัตถุดิบในการทอผ้าคือ เส้นด้ายสำเร็จรูป ที่เรียกว่า ไหมประดิษฐ์)อะคริลิค) เบอร์ 40/2 ไหมประดิษฐ์เป็นด้ายสำเร็จที่ผ่านการย้อมสีมาแล้ว เนื่องจากผู้ที่มาให้การอบรมเรื่องการทอผ้าเป็นชาวไทยพวนบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี จึงได้แนะนำให้ทางกลุ่มจัดซื้อเส้นด้าย จากร้านธนกิจ ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่

ภาพประกอบ 184 แสดงกลุ่มสตรีสหกรณ์หัตถกรรมผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ ที่วัดปทุมวงษาวาส ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

จากการสัมภาษณ์ คุณศิริลักษณ์ จันนา สมาชิกของกลุ่มสตรีสหกรณ์หัตถกรรมผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ เมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม 2561 ให้ข้อมูลถึงกระบวนการผลิตผ้าทอของกลุ่มสตรีสหกรณ์หัตถกรรมผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ ดังนี้

“ในบรรดาผ้าทอทั้งหมด ที่หมดที่ทางกลุ่มฯ ผลิตและจัดจำหน่าย ได้แก่ ผ้ามัดหมี่ลายแทรกโบราณ และผ้ามัดหมี่ลายต่างๆ ผ้าลายดอกสุพรรณิการ์ ผ้าทอตัวหนังสือ ผ้าพื้น ผ้าทอยกอกสี่ตระกอ ผ้ามัดหมี่จะใช้เวลาในการผลิตมากที่สุด เพราะต้องผ่านกระบวนการมัดลาย และย้อมสี และขึ้นอยู่กับว่าลูกค้าจะสั่งมัดหมี่ลายอะไร ถ้าในตัวลายมัดหมี่มีหลายสี ก็ต้องมัด-ย้อม ทีละสี แต่ละครั้งเมื่อย้อมเสร็จก็ต้องนำมาตากให้แห้งแล้วจึงจะย้อมในสีต่อไป ให้สีตรงกับส่วนของตำแหน่งของลายแล้วจึงนำมาทอเป็นผืน ผ้ามัดหมี่จึงเป็นผ้าทอที่ทางกลุ่มฯ ใช้เวลาผลิตนานที่สุด ถ้าคิดถึงความคุ้มทุนอาจจะไม่คุ้มเรื่องค่าแรง เพราะใช้ระยะเวลาเป็นเดือน ต่อการผลิตผ้ามัดหมี่ 1ผืน ซึ่งผ้ามัดหมี่ลายที่เป็นอัตลักษณ์ของทางกลุ่ม ไม่มีที่ไหนผลิต คือ ผ้ามัดหมี่ลายดอกสุพรรณิการ์ และ ผ้ามัดหมี่ลายพญานาคไทยพวน (ซึ่งเป็นลายที่แทรกอยู่ในผ้ามัดหมี่ลายแทรกแต่เดิมมัดหมี่ลายแทรก เป็นลายโบราณของชาวไทยพวน จนอาจารย์เผ่าทอง ทองเจือ ได้มาเห็นและแนะนำให้ทางกลุ่ม ทอลายพญานาคและลายตุ้มแทรกเข้าไปในลายแทรกโบราณจนเกิด

เป็นเอกลักษณ์ของผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่อีกลายหนึ่งซึ่งแตกต่างจากผ้าลายแทรกของชุมชนไทยพวนที่จังหวัดลพบุรี”

ผ้าทอที่พบในกลุ่มไทยพวนบ้านใหม่ ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก นิยมทอทั้งผ้าที่เกิดจากเทคนิคมัดหมี่ ในโครงสร้างลายริ้วแบบไทยพวนดั้งเดิม และกลุ่มลายผ้าประยุกต์ที่เป็นการพัฒนาลายผ้าเพื่อให้ตอบสนองกับความต้องการของคนในปัจจุบัน มีดังนี้

กลุ่มลายแทรกหมี่ คือผ้าลายริ้วที่มีลายพื้นเป็นสีหลักต่างๆ และมีการทอสลับกับลายมัดหมี่ต่างๆ เช่น ลายแทรกหมี่)พญานาคน้อย) ลายแทรกหมี่(โคม) ลายแทรกหมี่)ปล้องอ้อย) ซึ่งเป็นรูปแบบเดียวกับการทอผ้าจากวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวไทยพวน

ภาพประกอบ 185 แสดงลวดลายผ้ามัดหมี่ ได้แก่ ลายแทรก-ลายพญานาคน้อย ลายแทรก-โคม ลายแทรก-ปล้องอ้อย ของกลุ่มสตรีสหกรณ์หัตถกรรมผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ลายมัดหมี่โลด(หมี่ตีนโลด) เป็นการมัดหมี่ลายเดียวกันและทอลวดเดียวตลอดทั้งผืน เหมือนกับการมัดหมี่ของชาวลาวอีสาน นิยมทอลายตุ้ม เกิดการพัฒนาขนาดหน้ากว้างของกี่ที่มีขนาดกว้างขึ้นทำให้ทอชิ่นต่อกันไปทั้งหัว-ตัว-ตีน ในผืนเดียว ซึ่งสมัยโบราณชิ่นชาวไทยพวนต้องนำผ้าแต่ละส่วนมาต่อกันถึง 3 ส่วน

ภาพประกอบ 186 แสดงลวดลายผ้ามัดหมี่ ลายตุ้ม ของกลุ่มสตรีสหกรณ์หัตถกรรมผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ลายน้ำไหลนครนายก เป็นการนำเอาเทคนิคการมัดหมี่มาประยุกต์เป็นลายผ้า โดยใช้การมัดและย้อมหมี่แบบไม่เจาะจงเป็นลวดลาย โดยมักจะมัดประเส้นซึ่งมักจะเน้นเรื่องการจับคู่สีในการย้อมมากกว่าลวดลายที่เกิด จะได้เป็นลายเส้นไล่สีตามที่ช่างทอมัดสีกลุ่มไว้

ภาพประกอบ 187 แสดงลวดลายผ้ามัดหมี่ ได้แก่ ลายน้ำไหลนครนายก ของกลุ่มสตรีสหกรณ์หัตถกรรมผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

นอกจากนี้ยังพบผ้ากลุ่มอื่นที่ไม่ใช้ผ้ามัดหมี่ แต่เป็นผ้าที่กลุ่มทอผ้าผลิต ตามการฝึกอบรบการทอผ้าจากหน่วยงานของรัฐและเอกชนที่เข้ามาให้ความรู้ในการทอผ้าเพิ่มเติม เช่น ผ้าลายแทรก ผ้าแทรกลายเกลียว ผ้าหางกระรอก ผ้ายกลายต่างๆ เป็นต้น

ภาพประกอบ 188 แสดงลวดลายผ้ามัดหมี่ ได้แก่ ลายแทรก ลายแทรกเกลียว ลายหางกระรอก ลายดอกพิกุลสลับลายรักของกลุ่มสตรีสหกรณ์หัตถกรรมผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ต่อมาการทอจากผ้าในรูปแบบดั้งเดิมถูกประยุกต์พัฒนาไปสู่ความต้องการในปัจจุบัน ในแง่ของการแสดงตัวตนของชาวไทยพวนนครนายกก็ดี หรือเพื่อแสดงถึงการประชาสัมพันธ์อัตลักษณ์ที่ชี้เฉพาะของจังหวัดนครนายกก็ดี ทางกลุ่มฯ จึงพยายามช่วยกันพัฒนาลวดลายกันมาอย่างต่อเนื่องจนเป็นผ้าไหมมัดหมี่ลายดอกสุพรรณิการ์ ซึ่งใช้เวลาประมาณ 5 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ.2545 และในปัจจุบันมีการผลิตภัณฑ์จากผ้าทอมากมายหลายแบบทั้งหมอน ถุงผ้า กระเป๋า ฯลฯ

ภาพประกอบ 189 แสดงลวดลายผ้ามัดหมี่ ได้แก่ ลายดอกสุพรรณิการ์ ซึ่งดอกสุพรรณิการ์เป็นดอกไม้ประจำจังหวัดนครนายกของกลุ่มสตรีสหกรณ์หัตถกรรมผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

6.2 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

พื้นที่สภาพแวดล้อมที่เป็นที่ราบลุ่มลำน้ำของอำเภอบางปลาม้า นับเป็นถิ่นอู่ข้าวอู่น้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์สูง ทำให้อาชีพที่สำคัญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบางปลาม้า คือการทำนาข้าว ร่วมกับงานหัตถกรรมที่ใช้ในการประกอบอาชีพทำนาและสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ รวมทั้งงานหัตถกรรมที่ใช้ในประเพณีและพิธีกรรมท้องถิ่นที่ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับข้าว ในปัจจุบันยังมีอาชีพ เลี้ยงปลา เป็นอาชีพที่สำคัญอีกอย่าง ซึ่งปลาเลี้ยงที่ได้ส่วนหนึ่งนำไปส่งโรงงานทำปลาร้าในระบบอุตสาหกรรม

งานฝีมือจากไผ่และกระดาษ

งานฝีมือ หรือหัตถกรรม หมายถึงการสร้างเครื่องมือ เครื่องใช้ สิ่งของต่างๆ ด้วยมือเป็นหลักและสร้างจากวัสดุทางธรรมชาติ ซึ่งงานฝีมือจากไผ่และกระดาษที่โดดเด่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนบางปลาม้า ได้แก่ การตกแต่งกระจาดในงานบุญประเพณีเส่อกระจาด

ประเพณีเส่อ (ใส่) กระจาดของชาวไทยพวน พบได้ในกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนโดยส่วนใหญ่ รวมทั้งกลุ่มไทยพวนบ้านหมี่ และกลุ่มไทยพวนหาดเสี้ยว (ไทยพวนหาดเสี้ยวเรียกประเพณีนี้ว่า บุญสลากภัต) งานบุญสลากภัตนี้ ภาคเหนือเรียกว่าตานก๋วย ภาคอีสานเรียกบุญข้าวสาก ที่แม้ว่าจุดประสงค์เดิมของประเพณีนี้ คือ การถวายอาหารแด่ภิกษุโดยวิธีการจับสลาก ใช้ในกรณีที่หาอาหารได้ยาก แต่ปัจจุบันแม้จะมีอาหารสมบูรณ์แล้วก็ยังนิยมทำบุญตามประเพณีอยู่ นับเป็นงานที่มีผู้คนมาร่วมงานทำบุญกันมาก ได้เห็นฝีมือการตกแต่งต้นสลากภัตที่สวยงาม เป็น

การอนุรักษ์ช่างฝีมือพื้นบ้านอีกทางหนึ่ง มีกำหนดจัดงานบุญนี้ในช่วงเวลาที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องที่ บ้างจัดขึ้นเดือนหก (เช่นกลุ่มไทยพวนหาดเสี้ยว ตรงกับบุญวิสาขะบูชา) บ้างจัดขึ้นเดือนเก้า (เช่น กลุ่มไทยพวนบางปลาม้า เพื่อให้ตรงกับบุญข้าวสะ และสารทพวน) บ้างจัดขึ้นเดือนสิบ (ฮีตเดือนสิบ บุญข้าวสากของชาวอีสาน) บ้างจัดขึ้นเดือนสิบเอ็ดหรือสิบสอง (เช่นกลุ่มไทยพวนบ้านหมี่ เพื่อให้ตรงกับบุญเทศน์มหาชาติ) เป็นต้น

การตกแต่งกระจาดของกลุ่มไทยพวนบางปลาม้าเดิมมีเพียง ธงสามเหลี่ยม หรือ ธงชัย ที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ว่าเป็นกระจาดของใคร เมื่อพระสงฆ์จับสลากเลือกธงชัยใดเจ้าของกระจาดนั้นจึงนำกระจาดไปส่งท่าน ภายในกระจาดใส่กล้วย อ้อย กระยาสารท ขนมกง ข้าวเหนียวแดง กาละแม เป็นต้น ส่วนโครงของกระจาดเดิมจักสานจากไม้ไผ่ ต่อมามีการนำถังหรือกะละมังมาใช้แทนแต่ดูแล้วไม่สวยงามเหมาะสม ในระยะหลังจึงฟื้นฟูการจักสานโครงกระจาดด้วยไม้ไผ่ขึ้นมาอีกครั้ง ขั้นตอนการทำกระจาดและการตกแต่งเริ่มจากการจักสานไม้ไผ่เป็นโครงกระจาน ใช้กระดาษหนังสือพิมพ์ทาแป้งมันหุ้มโครงให้ดีก่อนแล้วจึงแปะกระดาษสีให้สวยงาม มีพวงมะโหดห้อยระย้าและดอกไม้ประดิษฐ์ที่ทำจากกระดาษและดอกไม้จริงเข้ามาผสมอย่างสวยสดงดงาม การตกแต่งต้องใช้เวลาในการทำค่อนข้างนาน ใช้ความละเอียดบรรจงและความคิดสร้างสรรค์อย่างมาก จึงได้ริเริ่มให้มีการประกวดแข่งขันการตกแต่งกระจาดในงานบุญประเพณีเส่อกระจาดเพื่อเพิ่มสีสรรความสนุกสนานและบรรยากาศของงาน

จากการสัมภาษณ์ ร.ต.กฤตธนรัชต์ แสงสุวรรณสินธุ์ ผู้นำชุมชนไทยพวนบางปลาม้า เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2562 ให้ข้อมูลถึงการประกอบอาชีพ ดังนี้

“ชาวพวนบางปลาม้า ทำนา เกษตรกรรม จักสานทำสมัยรุ่นปู่ย่า ลวดลายมีไม่เหมือนกัน แล้วแต่คนออกแบบ รูปทรง ลวดลายจะแตกต่างกัน.

กระดาษธงชัยจำเป็นต้องมี งานบวช งานแต่ง เราไปซื้อตลาดก็ได้ แต่เค้าทำไม่ละเอียด ลวดลาย ออกแบบลักษณะลายไทย ลายกนก ไม่มีลวดลายที่เป็นพวน เหมือนลายไทยทั่วไปใช้ร่วมกัน ตั้งแต่คนเฒ่าคนแก่มาไม่มีลายตายตัว เมื่อก่อนใช้สิ่วแต่ไม่ถนัดเลยใช้ตัด เอาไว้ประดับตามงาน ตกแต่งตามงานมงคล ตามบ้านอาคาร”

นอกจากนี้ ยังได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับงานฝีมือจากไผ่และกระดาษอาชีพว่าสอดคล้องกับสำนวนของชาวไทยพวนที่ว่า “เห็นไผ่ ก็เห็นพวน ”ซึ่งหมายถึง ชาวพวนมักนิยมตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่มีป่าไผ่อยู่ใกล้ๆ เนื่องจากนิยมนำไผ่มาประกอบอาหารและทำเครื่องจักสานได้หลายอย่าง

ภาพประกอบ 190 แสดงการสาธิตการตัดกระดาษที่ใช้ทำธงชัย ของ ร.ต.กฤตธนรัชต์ แสงสุวรรณ สินธุ์หนึ่งในผู้นำ และนักประชาสัมพันธ์ของชุมชนไทยพวนบางปลาม้า

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 191 แสดงการทำกระทงในงานบุญเส่อกระจาด โดยใช้ภูมิปัญญา ด้านการจักสานไม้ไผ่และการตัดกระดาษมาใช้ผลิตเป็นผลงาน

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 192 แสดงการประกวดแข่งขันการตกแต่งกระจาดในงานบุญประเพณีเส่อกระจาด ณ วัดท่าตลาด ตำบลวัดโบสถ์ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

<u>งานจักสานลายโบราณ บ้านโพธิ์ศรี</u>

บ้านโพธิ์ศรี อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี มีอาชีพทำนาเป็นหลัก แต่ก็ยังสามารถแบ่งเวลาว่างมาทำอาชีพเสริมโดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านมาสานต่องานฝีมือที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษสำหรับชาวไทพวนแห่งบ้านโพธิ์ศรีเป็นหมู่บ้านที่ขึ้นชื่อในเรื่องของการจักสานจากไผ่และหวาย ลวดลายโบราณ (ลายดอกพิกุล) เป็นหนึ่งในหมู่บ้านสินค้า OTOP เมื่อก่อนทำเพื่อใช้สอยในครัวเรือน ต่อมาเห็นว่าขายได้จึงรวมกลุ่มกันทำเพื่อเป็นอาชีพเสริมรายได้หลังว่างเว้นจากการทำนาหรือใช้เวลาว่างในช่วงไปออกนา ทำงานจักสาน เช่น ตะแกรงตากปลา กระบุงสำหรับหว่านข้าว และทุกหลังคาเรือนในหมู่บ้านจึงทำงานด้านการจักสานมายาวนาน และช่วยกันสืบทอดกันรุ่นสู่รุ่น

จากการสัมภาษณ์คุณดารณี วงศ์จันทร์ ผู้นำกลุ่มหัตถกรรมชุมชนบ้านโพธิ์ศรี เมื่อวันที่ 28พฤษภาคม 2562 ได้ให้ข้อมูลว่า

“การจักสานสิ่งของเครื่องใช้ เกิดจากการประดิษฐ์และเรียนรู้ ลวดลายเด่นๆ ที่ทำมาคือดอกพิกุล หนามทุเรียน ทำตั้งแต่ปี 2520 ต้นแบบลายได้มาจากโบราณ”

ภาพประกอบ 193 แสดงสัมภาษณ์เก็บข้อมูลนางดารณี วงศ์จันทร์ ผู้ผลิตเครื่องจักสานหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่มีลวดลายประณีตงดงาม อาทิ ลายดอกพิกุล ลายหนามทุเรียน เป็นต้น

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

6.3 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

พื้นที่อำเภอบ้านหมี่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบสลับกับที่ราบลุ่มน้ำคลองท่าตะโก - ห้วยแก้ว และลุ่มแม่น้ำบางขาม อันเป็นแหล่งอาหารและเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ ทั้งอยู่ใกล้ภูเขาสนามแจงอันเป็นแหล่งป่าไม้และแหล่งแร่หิน มีความอุดสมบูรณ์เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานมาแต่ครั้งโบราณก่อนชาวพวนได้อพยพมาตั้งชุมชนขึ้น และอพยพโยกย้ายมาเพิ่มเติมอีกหลายระลอกโดยเฉพาะในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ที่ชาวพวนจำนวนมากหลีกหนีสงครามปราบกบฏฮ่อในพื้นที่แขวงเชียงขวางและหัวเมืองต่างๆ ในประเทศลาวและภาคอีสานของไทย จึงทำให้มีประชากรชาวไทยพวนตั้งเป็นชุมชนกระจายในหลายหมู่บ้านในจำนวนกว่า 10 ตำบลในอำเภอบ้านหมี่ จนทำให้เป็นกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทยด้วยจำนวนประชากรเกือบ 40,000 คนในปี 2540 ไม่นับรวมชาวจีนที่คงเข้ามาตั้งชุมชนและประกอบอาชีพค้าขายและเป็นช่างไม้รับจ้างภายหลังการตัดทางรถไฟสายเหนือชุมชนการทำนา

รูปแบบชุมชนของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบ้านหมี่ เป็นการตั้งถิ่นฐานแบบรวมกลุ่มในสังคมเกษตรกรรมอย่างแท้จริง อันเป็นปัจจัยมาจากอาชีพ คือ พื้นที่กิจกรรมจากการเพาะปลูกข้าว (การเก็บรักษาข้าว การนวดข้าว การตากข้าว การจักสานผลิตอุปกรณ์เครื่องมือการเลี้ยงสัตว์ไถนา ฯลฯ) ร่วมกับปัจจัยทางวัฒนธรรมคือคติครอบครัวขยาย ทำให้เกิดการรวมกลุ่มขนาดใหญ่ขึ้นโดยมีวัดเป็นศูนย์กลางแต่ละชุมชน แวดล้อมด้วยพื้นที่เพาะปลูกอยู่รอบนอก และมีลำ

น้ำธรรมชาติสายรองไหลผ่าน ลักษณะดังกล่าวพบได้ในชุมชนชนบททั่วไปในภาคอีสาน และพบที่ชุมชนไทยพวนอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ในบางชุมชนเช่นเดียวกัน

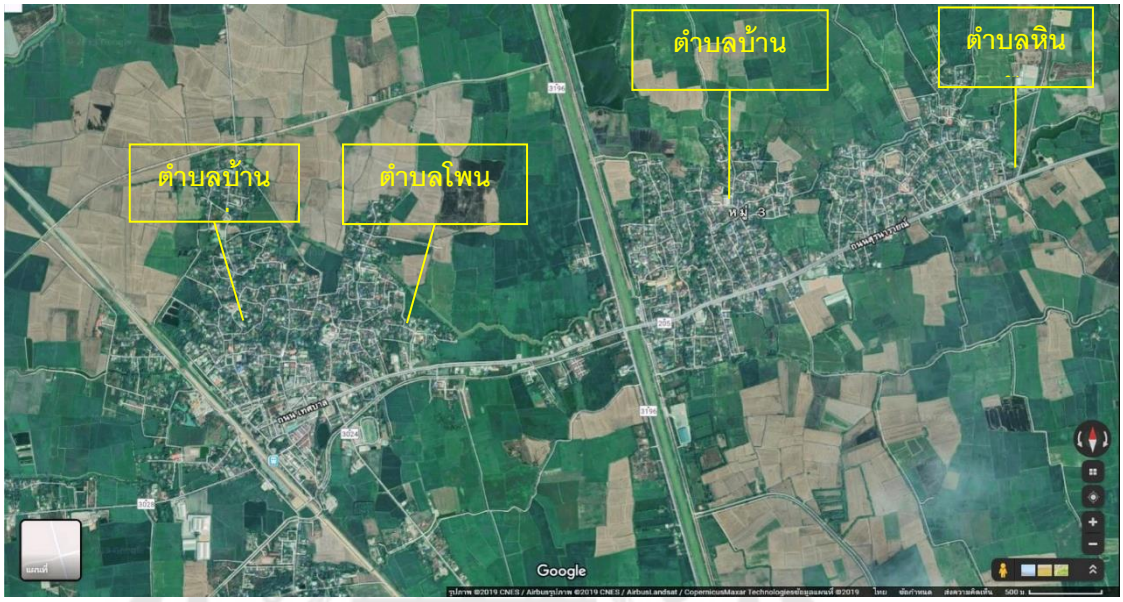

ภาพประกอบ 194 แสดงภาพถ่ายดาวเทียมแสดงรูปแบบชุมชนแบบรวมกลุ่มในสังคมเกษตรกรรมของชาวไทยพวนตำบลต่างๆ ในพื้นที่อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

ที่มา: www.google.co.th/maps@2019

จากการสัมภาษณ์อาจารย์สมคิด จุมทอง เมื่อ 27 พฤษภาคม 2562 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของชาวไทยพวนบ้านหมี่ ดังนี้

“ดั้งเดิมเราก็ทอผ้า ตีดาบตีเหล็กตอนนี้หมดแล้ว ตอนนี้ทำนาก็ไม่ใช่นายุคเก่าเจ้าของนาเปลี่ยนมือ คนที่มาอยู่บ้านทรายแรกๆ เรียกว่า นาตีนบ้าน คือที่นาไม่ไกลจากบ้านเท่าไหร่คนที่มาจับจองทีหลังก็ขยับออกไปอีก บางทีก็ไปชนกับหมู่บ้านอื่น เค้าก็หักล้างพงเหมือนกันพอลูกหลานเหลนสืบต่อมารุ่นหลังๆ ก็เปลี่ยนไปเรื่อยลูกหลานไปเรียนหนังสือบ้างนาก็ให้คนเช่าบางคนก็มาดูแลดี บางคนก็เช่าเป็นปีๆ ไป การทำนาก็เปลี่ยนไป ไม่ได้ใช้วัวใช้ควาย ใช้รถควายเหล็กหมด สมัยก่อนเกี่ยวข้าวต้องลากใส่ล้อเกวียนใส่ยุ้งเก็บไว้ ”

ปัจจุบันสามารถพบเห็นอุปกรณ์การทำนา เช่น คันไถ คราด เครื่องโม่แป้งมือหมุน ฯลฯ ,เครื่องมือประมงต่างๆ เช่น สุ่ม ยอ ฯลฯ ตลอดจนเครื่องใช้ไม้สอยในชีวิตประจำวันได้ในบริเวณเยียข้าว (ยุ้งข้าว) ของแต่ละเฮือนแต่มักไม่ได้ใช้งานแล้ว ส่วนหนึ่งถูกเก็บรักษาและจัดแสดงไว้ที่พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เช่น พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น บ้านพวน ของคุณวนิดา รักพรม , ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช พิพิธภัณฑ์ไทยพวนบ้านทรายและพิพิธภัณฑ์ถิ่น ศูนย์วัฒนธรรมตำบลโพนทอง เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์คุณวนิดา รักพรม เมื่อ26 พฤษภาคม 2562 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของชาวไทยพวนบ้านหมี่ ดังนี้

“ อาชีพหลักคือการทำนา เมื่อว่างจากนาก็มาทอผ้า ทำผ้าถุง ผ้าปูที่นอน เย็บด้วยมือ ผู้ชายจะสานกระบุง ตะกร้า ไซ ข้อง พวกอุปกรณ์การทำนา

อาชีพปัจจุบันคือทำนา ทอผ้า ไม่ค่อยทำพืชไร่เพราะที่ลุ่ม เดี๋ยวนี้แล้ง มีบ้างที่ทำไร่นาสวนผสม จักสานมีน้อยลงมาก วัตถุดิบไม่มี คนสืบทอดก็ไม่มี เครื่องจักสานไม่มีลายเฉพาะ มีลายสอง ลายขัด ตะกร้าหวาย ปิ่นโต โบราณ ”

ภาพประกอบ 195 แสดงคุณวนิดา รักพรม อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ 10 บ้านหินปักใหญ่ นำชมลำคลองที่มีชุมชนไทยพวนบ้านหินปักตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้ๆ

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 196 แสดงการสร้างเยียข้าว (ยุ้งข้าว) บริเวณเฮือนในหมู่เครือญาติตามลักษณะครอบครัวขยายและมีพื้นที่กิจกรรมจากการเพาะปลูกข้าว

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 197 แสดงการเก็บรักษาและจัดแสดงอุปกรณ์การทำนาและเครื่องมือประมงต่างๆ บริเวณเยียข้าว (ยุ้งข้าว) หลังใหญ่ของบ้านคุณวนิดา รักพรม

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 198 แสดงอุปกรณ์การทำนาและเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน อาทิ ครกกระเดื่อง โม่สีข้าวโบราณ ตาแหล่วหน้าวัว ฯลฯ ภายในศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราช พิพิธภัณฑ์ไทยพวนบ้านทราย

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

<u>การทอผ้ามัดหมี่</u>

กลุ่มอาชีพทอผ้ามัดหมี่อยู่ในพื้นที่ตำบลต่างๆในอำเภอบ้านหมี่ ผ้ามัดหมี่เป็นผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์และมีชื่อเสียงของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านผ้าทอของกลุ่มไทยพวนอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ได้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่น มีเอกลักษณ์ลักษณะพิเศษเฉพาะตัว คือ มีกรรมวิธีในการผลิตและวิธีการต่างๆ ที่ละเอียดอ่อนงดงามทั้งทางด้านการกำหนดลวดลาย สีสันที่โดดเด่นสะดุดตา ลวดลายต่างๆ ล้วนประณีตละเอียดอ่อนทั้ง กรรมวิธี การมัดหมี่ การควบเส้น ฯลฯ ลวดลายบนผ้านุ่งที่ชาวไทพวนนุ่งนั้นล้วนแฝงด้วยคติความเชื่อในจารีต ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของตนเอง จำแนกได้เป็น 6 ชนิด คือ ผ้าซิ่นหมี่เปี่ยง ผ้าซิ่นหมี่โลดหรือหมี่รวด ผ้าซิ่นหมี่ย้อยหรือหมี่หยอด ผ้าซิ่นล่ายหรือหมี่ถี่ ผ้าซิ่นหมี่คั่นและผ้าซิ่นหมี่หญ้าหัด หรือหมี่หนูแอ้น ผ้าซิ่นทั้ง 6 ชนิด นิยมต่อหัวซิ่นด้วยสีแดง สีเหลืองสลับเขียว

การทอผ้ามัดหมี่ของชาวไทยพวนบ้านหินปักที่นิยมกันมี 4 ชนิด คือ

1. ผ้ามัดหมี่ลายโลด (หมี่โลด) หมายถึง ผ้ามัดหมี่นั้นจะมีลวดลายและดอกดวงต่างๆ ดังนี้ ลายหม่าจับดอกเล็ก ลายหม่าจับดอกใหญ่ ลายหม่าตุ๊ม ลายบัวศรี ลายขอใหญ่ ลายขอเล็ก ลายดอกผักแว่น ลายต่างๆ เหล่านี้ ช่างทอจะเลือกใช้เป็นลายๆ ไป ซึ่งในการทอผ้ามัดหมี่แต่ละผืน ดอกดวงต่างๆ จะกระจายอยู่ทั่วไปเต็มผืนผ้า

2. ผ้ามัดหมี่ลายเปี่ยง (หมี่เปี่ยง) หมายถึง ลวดลายบนผ้ามัดหมี่ผืนนั้นจะเป็นลายแถบทางยาวเป็นตัวบังคับ ดอกดวงต่างๆ ให้อยู่ภายในแถบนั้นๆ เป็นแถบ เป็นริ้วไปทั่วทั้งผืน แต่จะแยกออกเป็นแถบ เป็นทิวตามยาวของผืนผ้าให้เห็นเป็นทางยาวตลอดผืนอย่างสวยงาม

3. ผ้ามัดหมี่ลวดลาย (หมี่ลาย) หมายถึง ลวดลายที่เห็นปรากฏอยู่บนผืนผ้ามัดหมี่จะเป็นลายยาวเลื้อยติดต่อกัน เป็นเครือแถวทั่วทั้งแผ่น แต่ไม่แยกเป็นแถบลายบังคับดอกที่ชัดเจนเหมือนผ้ามัดหมี่ลายเปี่ยง

4. ผ้ามัดหมี่ลายตา (หมี่ตา) หมายถึง ผ้ามัดหมี่ที่ช่างทอได้ออกแบบลวดลายบนผืนผ้าให้แยกลายออกเป็นหมู่ เป็นพวก เป็นรูปตาสี่เหลี่ยม โดยมากจะจัดลวดลายให้อยู่ในรูปของตาสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน มีทั้งตาใหญ่และตาเล็ก ซึ่งสีสันต่างๆ มากมาย

การดูลวดลายผ้ามัดหมี่ของชาวไทยพวนบ้านหินปัก ว่าจะเป็นลายเล็กหรือลายใหญ่นั้น ให้ดูที่สีพื้นของผ้ามัดหมี่เป็นสำคัญ ถ้าพื้นของผ้าเหลือแถบเล็ก เรียกว่าหมี่ลายเล็ก ถ้าพื้นเหลือแถบใหญ่ เรียกว่า หมี่ลายใหญ่

การมัดหมี่ คือ การมัดเส้นใยเพื่อสร้างลวดลายก่อนย้อมสีและทอ เวลาย้อมส่วนที่ถูกมัดไว้จะไม่ติดสีจึงทำให้เกิดลวดลาย ถ้าต้องการหลายสีก็ต้องมัดและย้อมทับหลายครั้งจนกว่าจะได้สีครบตามที่ต้องการ การทอผ้ามัดหมี่มีทั้งที่เรียกว่า มัดหมี่ด้ายเส้นยืน มัดหมี่ด้ายเส้นพุ่ง และมัดหมี่ผสม มัดหมี่ใช้วิธีการกันสีย้อมโดยการใช้เชือกกล้วย หรือ ภายหลังใช้เชือกฟางไนล่อน หรือ พลาสติกอ่อนผูกมัดรัดบางส่วนของเส้นฝ้าย หรือไหม เพื่อไม่ให้สีย้อมซึมติดเป็น ช่วง ๆ ตอน ๆ แล้วแต่จะให้เป็นลวดลายเช่นใด หลังจากย้อมสีเสร็จก็จะแก้เชือกที่มัดออก นำเส้นด้ายกรอเข้ากับหลอดเพื่อทอเป็นผืนผ้าต่อไป (โครงการวิจัยเพื่อพัฒนาหนังสือและโฮมเพจ ชุดพัฒนาสังคมตามแนวพระราชดำริ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ : ผ้าและงานทอผ้า. 2543: ออนไลน์.)

การทอผ้ามัดหมี่จะมีอยู่ทั่วไป 2 ลักษณะ คือ การทอผ้ามัดหมี่ 2 ตระกอ เป็นลายขัดธรรมดา ผ้าจะใช้ได้เพียงหน้าเดียว และ การทอผ้ามัดหมี่ 3 ตระกอ เป็นการทอผ้าลายสอง เนื้อผ้าจะแน่น สามารถใช้ผ้าได้ทั้ง 2 ด้าน โดยด้านหน้าจะให้สีสดใส และลวดลายชัดกว่าด้านใน

หมู่บ้านที่ทอผ้ามัดหมี่ ปัจจุบันส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในตำบลหินปัก และตำบลบ้านทราย ลวดลายผ้าทอมัดหมี่ของชาวไทยพวนบ้านหินปัก ในสมัยดั้งเดิมมี 17 ลาย ได้แก่ 1.ลายขาเปีย 2.ลายเอื้อง 3.ลายปลาซิว4 .ลายปล้องอ้อย 5.ลายเงือกน้อย 6.ลายโคมไฟ 7.ลายมะจับ 8.ลายมะตุ้ม 9.ลายเอี้ยงโมง (โพรง) 10.ลายผักแว่น11 .ลายดอกแก้ว 12.ลายหัวปลี 13.ลายขอ 14.ลายร้าย 15.ลายบัวสี (บัวศรี) 16.ลายเอื้องซด (ซ้อน) 17.ลายเต่าน้อย

จากการสัมภาษณ์คุณวนิดา รักพรม เมื่อ26 พฤษภาคม 2562 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการทอผ้า ดังนี้

“พวนบ้านหมี่มีจก ขิด เหมือนสุโขทัย แต่เราไม่ได้สืบไว้ พวนเดิมมีเทคนิคนี้อยู่แล้ว แล้วแต่บ้านไหนจะสืบทอด ที่นครนายกการทอผ้าจะหมดแล้ว เค้าใช้พวนบ้านหมี่ไปสอน แต่การมัดลายเดิมๆ ไม่ค่อยเก่ง เค้ามีลายสุพรรณิการ์

เรื่องลิขสิทธิ์ ป้าไม่จด เพราะเป็นภูมิปัญญาที่ปู่ย่าตายายคิดมา เดี๋ยวมันไม่เผยแพร่

ลวดลายผ้าทอมัดหมี่ของชาวไทยพวนบ้านหินปัก ในสมัยดั้งเดิมมี 17 ลาย ได้แก่

1.ลายขาเปีย 2.ลายเอื้อง 3.ลายปลาซิว 4.ลายปล้องอ้อย 5.ลายเงือกน้อย 6.ลายโคมไฟ 7.ลายมะจับ 8.ลายมะตุ้ม 9.ลายเอี้ยงโมง (โพรง) 10.ลายผักแว่น 11.ลายดอกแก้ว 12.ลายหัวปลี 13.ลายขอ 14.ลายร้าย 15.ลายบัวสี (บัวศรี) 16.ลายเอื้องซด (ซ้อน) 17.ลายเต่าน้อย”

“เมื่อก่อนผ้าผืนหนึ่งมีลายๆ เดียว แต่ป้าคิดมาให้รวมหลายลายในผืนเดียว คนซื้อไม่ต้องซื้อหลายผืน เลยขายดี ผ้าที่ขายต้องเอามาต่อหัวต่อชายทำเหมือนกางเกงเลเพราะคนผูกไม่ค่อยเป็น ลายผ้าที่นี่เรียก พญานาคน้อย ลายขอ ลายมะตั้ม มะจับ บัวศรี ตะวันลับฟ้า เรียกเหมือนที่ปากพลี การออกแบบลายมาจากจินตนาการ เช่น ลายมะจับ (หม่าจับ) มาจากกระจับ เอี้ยงโมง คือ รังนกเอี้ยง ลายคบเพลิงมาจากตะเกียง

สัญลักษณ์ของคนพวนต้องมีหัว มีตัว มีตีน การทอจะยากเพราะจะใช้หลายกระสวย หนึ่งสีหนึ่งกระสวย มีรังไมล คือสีเหลือบๆ ด้วยการเอาด้ายสองสีมาควบกันเพื่อให้ลายมันโดดเด่นขึ้น

เช่น สีดำเหลือง ขาวดำ ลักษณะเด่นของผ้ามัดหมี่พวนคือ ลายเป็นทางตรง สีที่ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นสีเขียว สีแดง สีตามสมัยนิยม อย่างตอนนี้พระราชินีสีม่วงก็จะเน้นม่วง”

จากการสัมภาษณ์อาจารย์สมคิด จูมทอง เมื่อ26 พฤษภาคม 2562 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการทอผ้าของไทยพวนบ้านหมี่ ดังนี้

“คนพวนจะทอผ้าเอง ใช้ด้ายดิบ ทอไว้ไปทำนา ย้อมสีตะโก มะเกลือ ซักง่าย ใช้สีขาวมันเลอะไว แต่ถ้าไปวัดจะนุ่งพิเศษหน่อย ค่อนข้างประณีต ผู้หญิงนุ่งสวยงาม ประดิษประดอย ผ้าซิ่นต้องทอ เดิมทีทอลายพื้นๆ ด้าย 3 ตะกรอ ตอนหลังคิดประดิษฐ์ลายใหม่ มัดแน่นๆ เพิ่มเติมความสวยงามเพื่อมาวัด เป็นการโชว์ บอกพื้นฐานของตัวเอง ชาวบ้านธรรมดาก็นุ่งธรรมดาตามสภาพที่มีอยู่ การแต่งกายที่โดดเด่นที่สุดคือการมาวัด งานใหญ่ๆส่วนมากก็อยู่ที่วัด ”

ต่อมาประมาณปี 2555 มีการพัฒนาลายผ้าให้ทันกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป มีสีสันและลวดลายที่สวยงาม ด้วยโปรแกรม Excel นำโดยนางสาววรวรรณ เหรียญทอง ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนปิยะบุตร์ อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี และมีการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้ามัดหมี่ในรูปแบบต่างๆ เพื่อประโยชน์การใช้สอยในชีวิตประจำวันและสามารถนำออกจำหน่ายเพื่อพัฒนาเป็นอาชีพต่อไป โดยลวดลายที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ที่โดดเด่นได้แก่ ลายปิยะวาน ลายปิยบุตร์ เป็นต้น

ภาพประกอบ 199 แสดงคุณวนิดา รักพรม ผู้นำชุมชนและเจ้าของสถานที่ “บ้านพวน”กำลังอธิบายลวดลายผ้ามัดหมี่และสาธิตการนุ่งซิ่น

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 200 แสดงลวดลาย “ปิยะวานร” การสร้างสรรค์ ประดิษฐ์ลวดลายขึ้นใหม่ให้ร่วมสมัยยิ่งขึ้น

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 201 แสดงผ้ามัดหมี่ที่ทอลวดลายดั้งเดิม 17 ลาย ไว้ภายในผืนเดียว

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 202 แสดงการจัดแสดงผืนผ้ามัดหมี่ทั้งที่เป็นผืนผ้าดั่งเดิม และผืนผ้าที่ทอลวดลายประดิษฐ์ขึ้นใหม่ที่โดดเด่นได้แก่ “ผ้ายแกมไหมลายหม่ตุ้มขาเปีย” “ผ้ายแกมไหมลายนาคน้อย” เป็นต้น

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 203 แสดงการทอผ้ามัดหมี่ของชาวไทยพวน ที่เดิมจะนั่งทอผ้ากันบริเวณใต้ถุนเฮือน

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 204 แสดงภาพกราฟิคออกแบบลายปิยะวานร และการนำผ้ามัดหมี่ลายปิยะวานร ตัดเป็นชุดไทยประยุกต์

ที่มา: วรวรรณ เหรียญทอง ,“ภาพบรรยากาศการเรียนโครงงานฯ ”, (มปป.)

ภาพประกอบ 205 แสดงการจัดแสดงผ้ามัดหมี่พวนประเภทต่างๆ ทั้งที่เป็นผ้าโบราณ ที่ได้รับบริจาคจากชุมชนไทยพวนบ้านทราย และผ้าทอใหม่ด้วยลวดลายแบบดั้งเดิม

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 206 แสดงผ้ามัดหมี่ ยกขิด หุ้มหมอน (ผ้าพวนโบราณ)

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 207 แสดงผ้ามัดหมี่ ลาย 3 ลำโบราณ (ผ้าพวนโบราณ)

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 208 แสดงผ้ามัดหมี่ลายตะคาย ผ้ามัดหมี่ลายหม่าคุ้มขาเบีย จากชาวชุมชนไทยพวนบ้านทรายและผ้ามัดหมี่ลายนกยูงคู่ จากแขวงเชียงขวาง ส.ป.ป.ลาว

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

งานหัตถกรรม

นอกจากการทำนาและการทอผ้า อันเป็นอาชีพหลักดั้งเดิมของชาวพวนแล้ว ปัจจุบันชาวไทยพวนบ้านหมี่ยังประกอบอาชีพอื่นๆ ตามยุคสมัยปัจจุบันเช่นเดียวกับชุมชนอื่นทั่วไป ทั้งยังมีหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน หน่วยงานสถาบันการศึกษา องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น ฯลฯ ร่วมกันสนับสนุนการประกอบอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้ให้กับชาวชุมชนบ้านหมี่จำนวนมากหลายโครงการ อาทิ โครงการอบรมการแปรรูปผลิตภัณฑ์ผ้ามัดหมี่และการพับใบเตย กิจกรรมการทำกระเป๋าสะพายและการพัดดอกกุหลาบจากใบเตย จัดโดย ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชพิพิธภัณฑ์ไทยพวนบ้านทราย สนับสนุนโดย กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม เป็นต้นศูนย์หัตถกรรมบ้านเตือนใจ เป็นศูนย์การเรียนรู้งานหัตถกรรมต่างๆ ที่โดดเด่นของศูนย์วัฒนธรรมตำบลโพนทอง ฝึกสอนงานหัตถกรรมประเภท ผ้าทอ เครื่องจักสาน งานผ้าญี่ปุ่น งานไม้ ฯลฯ

ภาพประกอบ 209 แสดงศูนย์หัตถกรรมกระเป๋าผ้าเย็บมือ บ้านเตือนใจ ศูนย์วัฒนธรรมตำบลโพนทองอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 210 แสดงผลิตภัณฑ์กระเป๋าจากผ้ามัดหมี่ ของกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้ามัดหมี่ ผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ของตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

6.4 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

ลักษณะอาชีพไทยพวนตำบลหาดเสี้ยว

การประกอบอาชีพของกลุ่มวัฒนธรรมตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย มีความคล้ายคลึงกับกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนแห่งอื่นที่เป็นพื้นที่ในการศึกษา คือมีอาชีพดั้งเดิมได้แก่ การทำนา การทอผ้า การทำหัตถกรรมจักสาน และการตีเหล็ก จากการสัมภาษณ์เก็บข้อมูลเชิงลึกจากผู้นำชุมชนไทยพวนหาดเสี้ยว สามารถเห็นภาพลักษณะอาชีพของชาวไทยพวนได้ดังนี้

จากการสัมภาษณ์นายสาธร โสรัจประสพสันติ เมื่อ 1กรกฎาคม 2562 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของชาวไทยพวนตำบลหาดเสี้ยว ไว้ดังนี้

" การประกอบอาชีพของชาวพวน ส่วนใหญ่แล้วผู้หญิงจะทอผ้าใช้เอง และเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านทำไว้สำหรับแลกเปลี่ยนหรือนำไปขายในงานพระแท่น (พระแท่นดงรัง จังหวัดอุตรดิตถ์ เดือน 3 ขึ้น 10 ค่ำ) มาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันนี้ยังทำหัตถกรรม เช่น ย่ามผ้าห่ม หมอน ผ้าถุง ผ้าขาวม้า ผ้าซิ่นตีนจก ไปขายยังงานพระแท่นทุก ๆปี

นอกจากผู้หญิงทอผ้าแล้ว ผู้ชายหาดเสี้ยว ยังทำไร่ ทำนาและแต่เดิมนั้นมีอาชีพตีเหล็กด้วย ซึ่งความสามารถในการตีเหล็กเป็นที่เลื่องลือมาก จะมีคนไกลบ้านที่ต่างๆมาจ้างให้ตีเหล็กทุกชนิดทั้งดาบ พร้า มีด เครื่องมือใช้ในทางเกษตรกรรม ในครัวเรือน ปัจจุบันคนรุ่นใหม่ไม่สานต่ออาชีพดั้งเดิมของบรรพบุรุษแล้ว ยังคงเหลือช่างตีเหล็กสูงอายุเพียงคนเดียวของหมู่บ้านคือ คุณตาจันทร์ พึ่งกุศล ปัจจุบันอายุ 74 ปีซึ่งยังคงใช้วิธีตีเหล็กในแบบเก่า (ปัจุบันเหลืออยู่เพียง คุณลุงไพบูลย์ กุมารา ตีเหล็กอยู่ฝั่งตรงข้ามกับตลาดเหนือ บริเวณปากซอยเทศบาล 18/1)

อาชีพหลักคือเกษตร มีคำขวัญของพวนอยู่ว่า แล้วจากนาผู้หญิงเอ็ดฝ้ายผู้ซายตีเล็กตีเหล็กมันเป็นส่วนประกอบกัน ที่เป็นเหล็กนี่เพราะเป็นเครื่องไม้เครื่องมือที่ต้องใช้ในอาชีพเกษตรกรรม เมื่อ 50 - 60ปีก่อนพอแล้วจากนาจะซื้อเหล็กแหนบ เอามาสะสมกันเพราะเป็นช่วงฤดูกาลไหว้พระสำคัญของที่นี่ด้วย พระพุทธชินราช พระท่านศิลาอาสน์ พระปรางค์ และที่หนองโว้ มี 4 แห่ง ตรงนี้แหละเป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าทั้งผ้าและเครื่องมือเหล็กของคนหาดเสี้ยวใครมาต้องซื้อ บางทีก็พูดกันว่า พวกลาวหาดเสี้ยวเอาผ้าเอาเหล็กมา

ขายกันแล้ว เพราะฉะนั้นถึงว่าทำไมภาษาพวนก่อนๆ มานี้ มันเหมือนเป็นปมด้อยเว่า ไอ้ลาวมาแล้ว ไม่อยากเป็นปมด้อยมากูเป็นลาว"

จากการสัมภาษณ์นายชนะ เข็มมุกด์ เมื่อ 1กรกฎาคม 2562 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของชาวไทยพวนตำบลหาดเสี้ยว ไว้ดังนี้

"อาชีพอื่นๆ ก็มีเกษตรกรรม มีทั้งไร่ นา สวน สวนผักจะทำริมตลิ่ง มีคะน้า ผักกาด ต้นหอม ถ้าไร่จะยุ่งยากกว่านี้ ต้องเผาไร่เลื่อนลอย นาคือนาเลย เพราะฉะนั้นที่นี่เราเป็นคนอพยพมา พวกที่อยู่ก่อนเราท่าชัย แก่งหลวง ท่าโพธิ์ หนองอ้อเค้ามาอยู่ก่อนแล้ว ตอนนั้นมีบริษัทค้าไม้ต่างประเทศ ชื่อแองโกล จะมาจ้างชาวเขาตัดไม้ล่องแพตามแม่น้ำยม ล่องไปทางนครสวรรค์เข้ากรุงเทพ คนดั้งเดิมไปเป็นลูกจ้างของฝรั่งเค้า ทีนี้คนพวนก็จะมีจิตสำนึกว่ากูอพยพมา ไม่ใช่บ้านกูนะ เพื่อความอยู่รอดมันต้องมีไร่มีนาทำ เห็นป่าที่ไหนก็จับ คนละ 10 - 20 ไร่ พอ 70 - 80 ปีผ่านมา รุ่นลูกหลานแล้ว ไม้ที่เคยตัดก็หมดป่า ลูกหลานบอก พ่อแม่ทำไรกันอยู่นี่ พวกหาดเสี้ยวมาเอานากันหมดแล้ว นาเป็นพันๆ ไร่อยู่ในกำมือของพวน นารอบบ้านเลย "

จากการสัมภาษณ์นางวรรณา วัฒนวงศ์สุโข เมื่อ 1กรกฎาคม 2562 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของชาวไทยพวนตำบลหาดเสี้ยว ไว้ดังนี้

" ปัจจุบันทอผ้าก็น้อยลง อีกหน่อยคงไม่มีแล้ว ตอนนี้ร้านทอผ้าไปจ้างคนข้างนอกทำ เด็กสมัยนี้ไม่ทำแล้ว ตีเหล็กเหลือคนเดียว หมดคนนี้ก็ไม่มีคนทำต่อแล้ว

ลุงบุญรับจ้างลับมีดใกล้กับร้านสาธร เหลือคนสุดท้าย ชาวบ้านข้างนอกที่ทำไร่ทำนาเห็นพร้ามันบิ่น ก็มาให้ลุงบุญทำใหม่ เหมือนรีไซเคิล แต่ตอนนี้หาดเสี้ยวไม่ค่อยมีกสิกรรมเท่าไหร่แล้ว

ปัจจุบันคนหาดเสี้ยวมักรับราชการ เป็นครูกันเยอะ คนแก่อยู่บ้านเลี้ยงหลาน คนหาดเสี้ยวพอเพียงไม่ทะเยอะทะยานไม่ขวนขวายการค้า เป็นราชการปลดเกษียณก็ยังมีเงิน เลยส่งลูกรับราชการ การทำนาไร่เลยลดน้อยลง"

ภาพรวมในการประกอบอาชีพจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน พบว่าการประกอบอาชีพดั้งเดิมยังคงมีอยู่แต่มีการเปลี่ยนแปลงไป อาชีพที่ลดลงไปคือการเกษตรกรรมและตีเหล็ก และนิยมอาชีพรับราชการมากขึ้น

ภาพประกอบ 211 แสดงอุปกรณ์ไถนา เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องจักสาน ของชาวไทยพวนหาดเสี้ยว ที่เก็บรวบรวมไว้ที่พิพิธภัณฑ์สาธรผ้าทองคำ อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

<u>การทอผ้า</u>

ผ้าทอของชุมชนไทพวนหาดเสี้ยว แบ่งได้เป็น 2 ประเภทหลัก คือ ผ้าทอในชีวิตประจำวันและผ้าทอในพิธีกรรม ผ้าแต่ละชนิดจะมีลวดลายที่แตกต่างกันไปในประโยชน์การใช้สอย ผ้าทอในพิธีกรรมส่วนใหญ่มีลวดลายที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมรอบตัว เช่น ช้าง ม้า พญานาคคน ดอกไม้ ในแต่ละลายก็จะมีรายละเอียดปลีกย่อยไปอีก ลายม้า ก็จะมีลายม้ายืนตรง ม้าก้าวขา ม้าวิ่ง ม้ามีปีก ม้าแบกมณฑป ม้าแบกพานดอกไม้ เป็นต้น ลวดลายดังกล่าวมักพบอยู่ในผืนผ้ากั้ง ซึ่งเป็นผ้าสาหรับขึงเป็นม่านผืนใหญ่สำหรับเป็นฉากหลังของประรำพิธีในงานสำคัญ เช่น งานบวช งานกฐิน ผ้ากั้งแต่ละผืนก็จะมีความแตกต่างกันตามฝีมือของผู้ทอ บางบ้านก็จะมีผืนเล็ก บางบ้านก็จะมีผืนใหญ่ ลวดลายจะมากจะน้อยขึ้นอยู่กับความสามารถและจินตนาการของผู้ทอด้วยเช่นกัน ลวดลายที่พบในผ้ากั้งดังกล่าวมีการนำมาทอเป็นผ้าในพิธีกรรมอื่นๆ อีกด้วย เช่นเป็นผ้าห่อคัมภีร์ ผ้ากราบ ผ้าเช็ดหน้า ผ้าบังธรรมาสน์ ผ้าสไบ เป็นต้น โดยผ้าแต่ละชนิดก็จะมีความละเอียดซับซ้อนของลายลดลงไป

ผ้าทอหาดเสี้ยว ยังใช้ในเครื่องแต่งตัวนาคในพิธีบวชช้างอันเป็นประเพณีโดดเด่นของชาวไทยพวนหาดเสี้ยว มี เทริด (เซิด) ซึ่งหมายถึงเครื่องทรงของพระอินทร์ ใช้สำหรับสวมหัวนาค , สักกัจจัง ซึ่งแปลว่า ด้วยความเคารพ ใช้สำหรับแขวนพนมมือ, เสื้อกำมะหยี่สีดำกระดุมเงิน, ผ้าสไบขาวและสไบสี ผ้าม่วงสำหรับนุ่ง

ผ้าทอในวิถีชีวิตประจำวัน มักไม่เน้นความประณีตสวยงามนัก แต่จะเน้นความแน่นความหนาของเนื้อผ้า เพื่อให้คงทนให้ใช้ได้นานวัน ผ้าทอประเภทนี้ได้แก่ ผ้าซิ่นลายต่างๆ ผ้าห่ม ผ้านวม ผ้าพิ้นย้อมครามหรือย้อมมะเกลือ ผ้าทำถุงย่าม เป็นต้นพบ ที่มีลวดลายเล็กน้อยได้แก่ ผ้าขาวม้า ที่มีลวดลายเพียงลายเดียวในแต่ละผืนอาจจะเป็นช้าง หรือ ม้า หรือดอกไม้ ตามแต่ความชำนาญของผู้ทอ ผ้าทอในวิถีชีวิตประจำวันที่มีความหลากหลายของลวดลายที่สุดอยู่ในผ้าซิ่นตีนจกของสตรีชาวไทพวน

ผ้าทอของชาวไทยพวนตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย มีความชำนาญในการจกและการเก็บขิดลงบนผืนผ้า ทั้งนี้ จะใช้วิธีการจกด้านหน้าของผ้า ปล่อยให้ด้านหลังนุงนังไม่เรียบร้อย และจะใช้คู่สีมากกว่า 5 สีขึ้นไป ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นสีที่สดใสฉูดฉาด ลวดลายที่จกจำแนกได้เป็น ลายหลัก ซึ่งจะวางไว้ในตำแหน่งกึ่งกลางของผ้าจก และลายประกอบ โดยส่วนใหญ่จะเป็นลายประกอบบนเชิงผ้าจก ลวดลายที่ทอเป็นลายเรขาคณิตเป็นหลัก ลายโบราณที่พบมีอยู่ 9 ลาย คือ 1) ลายสิบหกดอกตัด (ลายสิบหกขอ) 2)ลายสิบสองดอกตัด (ลายแปดขอ) 3) ลายสี่ดอกตัด (ลายสี่ขอ) 4) ลายเครือใหญ่ (ลายดอกเครือใหญ่) 5) ลลลายเครือกลาง (ลายดอกเครือกลาง) 6) ลายเครือน้อย (ลายดอกเครือน้อย) 7) ลายน้ำอ่าง 8) ลายสองท้อง 9) ลายดอกสองท้อง

ภาพประกอบ 212 แสดงผ้าซิ่นเข็น ลายเครือกลาง ผ้าซิ่นย้อมแดง และลายสิบสองดอกตัด (ลายแปดขอ) จัดแสดงภายในพิพิธภัณฑ์สาธรผ้าทองคำ อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 213 แสดงผ้าซิ่นลวดลายสีสันต่างๆ ที่จำหน่ายของร้านค้าภายในพิพิธภัณฑ์สาธรผ้าทองคำ อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 214 แสดงศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านโบราณหาดเสี้ยว ภายในร้านสุนทรีผ้าไทย อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 215 แสดงผ้าขาวม้า ซึ่งเป็นผ้าทอในวิถีชีวิตประจำวันที่มีลวดลายเพียงลายเดียวในแต่ละผืนลายเอกลักษณ์ของผ้าขาวม้าของอำเอศรีสัชนาลัย คือลายช้าง หรือ ม้า

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาชีพของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาชีพในพื้นที่กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนจากการศึกษาสามารถแบ่งออกเป็นหัวข้อ 2 ประเภท ได้แก่ 1) เกษตรกรรม เช่น การทำนา ทำสวน 2) พาณิชยกรรม เช่น การทอผ้าและงานหัตถกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นอาชีพพื้นฐานที่สำคัญตั้งแต่ครั้งตั้งถิ่นฐานที่แขวงเชียงขวาง ผู้หญิงชาวไทยพวนในบางท้องที่จะทอผ้าใช้กันเอง เช่น ไทยพวนที่ตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย และที่อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ผ้าทอ เครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ หรือเครื่องประกอบในงานประเพณีที่ใช้ภูมิปัญญาจากการจักสานบางท้องถิ่นกลายเป็นอาชีพ ปัจจุบันกลายเป็นสินค้าในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์โอทอป

การทำนา

การทำนาเป็นอาชีพดั้งเดิมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนทุกกลุ่ม ไม่ปรากฏความแตกต่างอย่างมีนัยยะสำคัญในแต่ละท้องที่ ทั้งรูปแบบวิธีการทำนา การทำนายังเป็นอาชีพที่ประกอบไปด้วยคติความเชื่อเกี่ยวกับข้าว เกิดเป็นประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ได้แก่ ประเพณีกำฟ้า การสู่ขวัญข้าว สู่ขวัญนา สู่ขวัญยุ้ง เป็นต้น ภายในบริเวณที่อยู่อาศัยพบพื้นที่กิจกรรมจากการปลูกข้าว เช่น การเก็บรักษาข้าว การนวดข้าว การตากข้าว รวมถึงอุปกรณ์เครื่องมือในการทำนา

การทอผ้า

การทอผ้าของชาวไทยพวน ถือได้ว่าเป็นวัฒนธรรมอันเกิดมาจากภูมิปัญญาความสามารถ ความคิดสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์ โดยจะทอเป็นผ้า 2 ประเภทคือ ผ้าพื้น และผ้าทอลาย ใช้กระบวนการย้อมผ้าโดยมัดหมี่ การมัดเส้นด้ายเพื่อย้อมส่วนที่ต้องการ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวไทยพวน ที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่อพยพมาจากแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งนอกจากจะนิยมทอไว้ใช้ในชีวิตประจำวันสำหรับตนเองและสมาชิกภายในครัวเรือนแล้ว ยังมีการทอขึ้นเพื่อใช้ในพิธีกรรม ประเพณีต่างๆ ตามความเชื่อทางศาสนาและสังคม ลักษณะเด่นของลวดลายผ้ามัดหมี่ลายอัตลักษณ์ของไทยพวน คือ ลายแทรก ซึ่งมีลักษณะเป็นเส้นตรงแนวดิ่ง เว้นระยะห่างกัน ในส่วนที่เว้นจะแทรกด้วยลวดลาย ที่มักได้ต้นแบบหรือแรงบันดาลใจมาจากความเชื่อ และสภาพแวดล้อมที่ปรากฏในชุมชน

ปัจจุบันกลุ่มทอผ้าของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนมีการสร้างสรรค์ลวดลายที่ใช้ในการมัดหมี่ โดยการนำเอาสัญลักษณ์หรือสิ่งที่เป็นภาพจำของจังหวัดมาทำการออกแบบลวดลาย ได้แก่ กลุ่มทอผ้าที่ อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี ได้นำเอาสัตว์สัญลักษณ์ของจ.ลพบุรี คือ ลิง มาสร้างสรรค์ลวดลายมัดหมี่ และตั้งชื่อว่า “ลายปิยวานร” และ กลุ่มทอผ้าใน อ.ปากพลี จ.นครนายก ได้นำเอาดอกสุพรรณณิการ์ ดอกไม้ประจำจังหวัดนครนายก มาสร้างสรรค์ลวดลายมัดหมี่ และตั้งชื่อว่า “ลายสุพรรณณิการ์”

หัตถกรรม จักสาน

งานจักสานที่ทำจากไม้ไผ่ ซึ่งส่วนใหญ่ใช้ผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน แต่อาจมีการนำไปใช้ในงานประเพณีบ้างเช่น ประเพณีเส่อกระจาด เป็นต้น งานจักสานที่โดดเด่นปรากฏที่กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบางปลาม้า ชุมชนบ้านโพธิ์ศรี ที่ได้รับการส่งเสริมทำหัตถกรรมจักสานจากหวาย มีลวดลายละเอียดประณีต เป็นสินค้าโอทอปที่สามารถทำรายได้เสริมให้แก่ชุมชนได้เป็นอย่างดี ขณะที่กลุ่มวัฒนธรรม

ไทยพวนอำเภอ บ้านหมี่ พบว่าได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานต่างๆ มีการนำผ้ามัดหมี่จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนมาประยุกต์เป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ

กล่าวโดยสรุป อาชีพทำนาและอาชีพหัตถกรรมจักสานแบบดั้งเดิมในแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน 4 กลุ่ม ไม่ปรากฏความแตกต่างอย่างมีนัยยะสำคัญในแต่ละท้องที่ ทั้งรูปแบบวิธีการทำนา คติความเชื่อเกี่ยวกับข้าว มีความคล้ายคลึงกัน ขณะที่การทอผ้ามัดหมี่ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบ้านหมี่ และอำเภอปากพลี กับการทอผ้าซิ่นตีนจกของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตำบลหาดเสี้ยว พบว่ารูปแบบเทคนิคลวดลายการทอผ้าดังกล่าวไม่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่ตั้งถิ่นฐานแต่อย่างใด หากแต่ขึ้นอยู่กับภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมของแต่ละกลุ่ม

ตาราง 11 แสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาชีพของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน 4 แห่งในปัจจุบัน

กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน	หัวข้อและสิ่งที่พบในแต่ละพื้นที่การศึกษา	ลักษณะร่วมภาษา วรรณกรรม พื้นบ้าน ประวัติศาสตร์บอกเล่า
1) อ.ปากพลี จ.นครนายก	<u>การทำนา</u> การทำนาบริเวณที่ราบเชิงเขา เป็นอาชีพดั้งเดิม พบอุปกรณ์สิ่งของเครื่องใช้ในการทำนาแบบดั้งเดิม ปัจจุบันยังคงประกอบอาชีพนี้อยู่แต่เปลี่ยนแปลงรูปแบบไปตามยุคสมัย <u>หัตถกรรม จักสาน</u> กลุ่มทำไม้กวาดดอกหญ้า หมู่8 บ้านบุ่งเข้ ต.หนองแสง และกลุ่มจักสานตะกร้าและพัด หมู่1 บ้านคลองคล้า <u>การทอผ้า</u> กลุ่มสตรีสหกรณ์หัตถกรรมผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ ต.เกาะหวาย อ.ปากพลี ซึ่งได้รับการถ่ายทอดรูปแบบการทอผ้ามัดหมี่จาก อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี โดยสร้างสรรค์ลวดลายผ้าทอขึ้นใหม่เพื่อเป็นสินค้าที่ระลึก อาทิ ลายดอกสุพรรณิการ์ เป็นต้น	<u>เกษตรกรรม</u> - การทำนา <u>พาณิชยกรรม</u> - การทอผ้า - ผลิตภัณฑ์จากผ้าทอ - การจักสาน
2) อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี	<u>การทำนา</u> การทำนาบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำท่าจีนและสาขา เป็นอาชีพดั้งเดิม พบอุปกรณ์สิ่งของเครื่องใช้ในการทำนาแบบดั้งเดิม ปัจจุบันยังคงประกอบอาชีพนี้อยู่แต่เปลี่ยนแปลงรูปแบบไปตามยุคสมัย <u>หัตถกรรม จักสาน</u> พบงานฝีมือจากไผ่และกระดาษ ทั้งที่ใช้ทำเครื่องใช้ทั่วไปและใช้ในงานประเพณี โดยเฉพาะงานบุญเลี่ยกระจาด รวมทั้งยังเป็นแหล่งจักสานโอทอปที่ผลิตจากหวายที่บ้านโพธิ์ศรี มีลวดลายละเอียด ประณีตงดงาม เช่น ลายดอกพิกุล ลายหนามทุเรียน เป็นต้น <u>การทอผ้า</u> ไม่พบการทอผ้า	

ตาราง 11 (ต่อ)

กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน	หัวข้อและสิ่งที่พบในแต่ละพื้นที่การศึกษา	ลักษณะร่วมภาษา วรรณกรรมพื้นบ้าน ประวัติศาสตร์บอกเล่า
3) อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี	<u>การทำนา</u> การทำนาบริเวณที่ราบลุ่มลำน้ำท่าขามและลำน้ำสาขา เป็นอาชีพดั้งเดิม พบอุปกรณ์สิ่งของเครื่องใช้ในการทำนาแบบดั้งเดิม ปัจจุบันยังคงประกอบอาชีพนี้อยู่แต่เปลี่ยนแปลงรูปแบบไปตามยุคสมัย <u>หัตถกรรม จักสาน</u> มีศูนย์การเรียนรู้หัตถกรรมกระเป๋าผ้าเย็บมือ และการนำผ้ามัดหมี่มาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ <u>การทอผ้า</u> หมู่บ้านที่ทอผ้ามัดหมี่ ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในตำบลหินปัก ตำบลบ้านกล้วยและตำบลบ้านทราย ลวดลายผ้าทอมัดหมี่ของชาวไทยพวนบ้านหินปักในสมัยดั้งเดิมมี 17 ลาย ได้แก่ 1)ลายขาเปีย 2)ลายเอื้อง 3)ลายปลาซิว 4)ลายปล้องอ้อย 5)ลายเงือกน้อย 6)ลายโคมไฟ 7)ลายมะจับ 8)ลายมะตุ้ม 9)ลายเอี้ยงโมง (โพรง) 10)ลายผักแว่น 11)ลายดอกแก้ว 12)ลายหัวปลี 13)ลายขอ 14)ลายร้าย 15)ลายบัวสี (บัวศรี) 16)ลายเอื้องซด (ซ้อน) 17)ลายเต่าน้อย ปัจจุบันมีลวดลายประยุกต์เพิ่มเติม ที่โดดเด่นได้แก่ ลายปิยะวานร ที่เป็นลวดลายสัญลักษณ์ของจังหวัดลพบุรี	<u>เกษตรกรรม</u> - การทำนา <u>พาณิชยกรรม</u> - การทอผ้า - ผลิตภัณฑ์จากผ้าทอ - การจักสาน
4) อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย	<u>การทำนา</u> การทำนาบริเวณที่ราบลุ่มลำน้ำยม เป็นอาชีพดั้งเดิม พบอุปกรณ์สิ่งของเครื่องใช้ในการทำนาแบบดั้งเดิม ปัจจุบันยังคงประกอบอาชีพนี้อยู่แต่เปลี่ยนแปลงรูปแบบไปตามยุคสมัย <u>หัตถกรรม จักสาน</u> มีศูนย์การเรียนรู้หัตถกรรม ผลิตภัณฑ์ต่อยอดมาจากการทอผ้า <u>การทอผ้า</u> หมู่บ้านที่ทอผ้ามัดหมี่ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในต.หาดเสี้ยว มีชื่อเสียงคือการทอผ้าตีนจก มีลักษณะการทอที่ทอคว่ำหน้าลายลง ลวดลายที่ทอเป็นลายเรขาคณิตเป็นหลัก ลายที่พบมีอยู่ 9 แบบด้วยกัน คือ ลายสิบหกดอกตัด (ลายสิบหกขอ) ลายสิบสองดอกตัด (ลายแปดขอ) ลายสี่ดอกตัด (ลายสี่ขอ) ลายเครือใหญ่ (ลายดอกเครือใหญ่) ลายเครือกลาง (ลายดอกเครือกลาง) ลายเครือน้อย (ลายดอกเครือน้อย) ลายอ่างน้ำ ลายสองท้อง ลายดอกสองท้อง	

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

7. ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทความเชื่อและพิธีกรรม

ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทความเชื่อและพิธีกรรมหมายถึง โหราศาสตร์, ไสยศาสตร์, ศรัทธาต่อวิถีศาสนา, ศรัทธาของกลุ่มคนในแต่ละท้องถิ่น โดยกลุ่มวัฒนธรรมลาว กลุ่มวัฒนธรรมไทยอีสาน และกลุ่มวัฒนธรรมของกลุ่มวัฒนธรรมอื่นๆ ในลุ่มแม่น้ำโขง รวมทั้งกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนมีความคล้ายคลึงกันอย่างมาก ในการศึกษาสรุปกลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

- กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผี ทั้งผีฟ้าและผีบรรพบุรุษ
- กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับวงจรชีวิต
- กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับขวัญ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทความเชื่อและพิธีกรรมที่ยังปรากฏชัดเจน และปฏิบติสืบทอดกันมาในแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนที่เป็นพื้นที่การศึกษา

7.1 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

ศาลปู่ตา

กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอปากพลี ยังมีขนบธรรมเนียมเกี่ยวความเชื่อต่างๆ ที่ชัดเจนที่สุดเป็นการแสดงออกถึงความเคารพสักการะบรรพบุรุษ เทวดา ฟ้าดิน อาทิ ความเคารพศาลบรรพบุรุษที่เรียกว่า “ศาลปู่ตา” จากการสำรวจเมื่อปี พ.ศ.2550 มีศาลปู่ตาอยู่ในตำบลต่างๆใน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ได้แก่ ตำบลหนองแสง จำนวน 19 ศาล ในตำบลเกาะหวาย 5 ศาล ตำบลท่าเรือ 6 ศาล และอยู่ในตำบลเกาะโพธิ์ ตำบลโคกกรวด ตำบลละ 1 ศาล รวมมีศาลปู่ตาจำนวนถึง 32 แห่งในเขตอำเภอปากพลี

การนับถือนั้นศาลปู่ตานั้น แต่ละหมู่บ้านจะมีศาลปู่ตาของตน และนับถือศาลปู่ตาประจำตำบลด้วย ขณะที่บ้านที่มีศาลปู่ตาประจำตำบลตั้งอยู่ก็จะนับถือเฉพาะศาลปู่ตานั้นๆ เพียงศาลเดียว ซึ่งได้แก่ ชุมชนบ้านท่าแดงมีศาลปู่ตาเจ้าพ่อสุนันทา ซึ่งเป็นศาลปู่ประจำตำบลเกาะหวาย กับ ชุมชนบ้านโคกกระชายมีศาลปู่ตาเจ้าพ่อการะเกด ซึ่งเป็นศาลปู่ตาประจำตำบลหนองแสง สังเกตว่าศาลปู่ตาประจำตำบลนั้นจะมีประวัติศาสตร์บอกเล่าเกี่ยวกับการเป็นผู้นำในการตั้งถิ่นฐานของชุมชนมารองรับคติความเชื่อศาลปู่ตา ทั้งสองแห่งดังกล่าว และสอดรับกับประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอปากพลี

ศาลเจ้าพ่อการะเกด เป็นศาลปู่ตาหรือศาลบรรพบุรุษประจำตำบลหนองแสง เชื่อกันว่าสร้างขึ้นเมื่อประมาณ 100 ปีก่อน โดยมีตำนานเกี่ยวกับเจ้าพ่อการะเกด ว่าเป็นผู้นำการอพยพมาตั้งถิ่นฐาน ณ ชุมชนแห่งนี้ มีลูกสาว 2 คน เจ้าพ่อการะเกดเมื่อครั้งมีชีวิตเป็นที่เคารพรัก

และนับถือยำเกรงแก่ชาวชุมชนทั่วไป เมื่อตายไปจึงมีผู้สร้างศาลให้เป็นอนุสรณ์ ต่อมาจึงกลายเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่เคารพสักการะของชาวชุมชนหนองแสง หากผู้ใดมีปัญหาเดือดร้อนก็จะมาบนบานศาลกล่าว และเมื่อได้รับในสิ่งที่พึงปรารถนา ก็จะมาแก้บนด้วยหัวหมู ไก่ หรือผลไม้ ชาวบ้านบางกลุ่มที่เชื่อในเรื่องทรงเจ้าเข้าผีอาจทำพิธี โดยสมมุติผู้เฒ่าผู้แก่เป็นเจ้าพ่อการะเกดบ้าง ลูกสาวเจ้าพ่อบ้าง และในกลางเดือน 6 ของทุกปี ชาวบ้านจะจัดงานประจำปี มีการประกวดบั้งไฟ และการละเล่นสนุกสนาน ซึ่งสอดคล้องกับคติความเชื่อของประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งเป็นหนึ่งในฮีตสิบสองเดือนของชาวอีสานและชาวลาว

ภาพประกอบ 216 แสดงงานประเพณีแห่บั้งไฟและจุดบั้งไฟบูชาเจ้าพ่อการะเกด ซึ่งจัดขึ้นทุกเดือน 6ที่วัดกลางโสภา หมู่ 2 บ้านโคกกระชาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 217 แสดงการสรงน้ำเจ้าพ่อการะเกด ภายในงานประเพณีแห่บั้งไฟและจุดบั้งไฟบูชาเจ้าพ่อการะเกด

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

<u>พิธีสูตรเสื้อสูตรผ้า</u>

พิธีสูตรเสื้อสูตรผ้า เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับวงจรชีวิตจัดขึ้นในเทศกาลประเพณีบุญสงกรานต์ โดยชาวบ้านจะนำอาหารคาวหวานไปถวายพระสงฆ์ พร้อมกับเสื้อผ้าทุกคนในครอบครัวคนละ 1 ตัว พับใส่ในกระบุง พร้อมจัดทำกระทงใบตองบรรจุมีข้าวดำ ข้าวแดง ข้าวขาว ปลาร้า หัวหอม กระเทียม พริกแห้ง ฯลฯ พร้อมทั้งดอกไม้ธูป 5 ดอก เทียน 1 เล่ม วางบนถาดเหนือกระบุงที่ใส่เสื้อผ้า แล้วนำไปให้พระสงฆ์สวดอธิษฐานให้นำสิ่งเลวร้ายออกไปจากทุกคนในครอบครัว

ภาพประกอบ 218 แสดงพิธีสูตรเสื้อสูตรผ้าในเทศกาลบุญสงกรานต์ที่วัดฝั่งคลองที่ได้รับการขึ้นทะเบียน เป็นมรดกภูมิปัญญาของจังหวัดนครนายก

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

7.2 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

จากการสัมภาษณ์อาจารย์วารินทร์ มงคลรัตน์ เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2562 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับคติความเชื่อของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบางปลาม้า ดังนี้

“สู่ขวัญข้าวทุกบ้านต้องทำ ถ้าเอาข้าวขึ้นยุ้งแล้วไม่สู่ขวัญข้าวก็จะเอาข้าวออกมาไม่ได้ คนโบราณจะเอาข้าวขึ้นยุ้งแล้วแบ่งให้หน่อยให้ไก่กิน บ้านไหนนวดข้าวเสร็จก่อนก็จะรอบ้านอื่นๆ ให้เรียบร้อย รอกัน สู่ขวัญจะทำเฉพาะวันศุกร์ มีหมอพรเป็นคนทำพิธี แต่ละหมู่บ้านจะไม่ทำพร้อมกันเพราะมีหมอพรคนเดียว จะตกลงกันว่าศุกร์นี้ไปบ้านเหนือ บ้านใต้

สู่ขวัญทำหลายอย่าง สู่ขวัญเตาคือไหว้แม่ย่านาง สู่ขวัญปากคอก สู่ขวัญควาย”

จากการสัมภาษณ์ ร.ต.กฤตธนรัชต์ แสงสุวรรณสินธุ์ เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2562 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับคติความเชื่อของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบางปลาม้า ดังนี้

“เดือน 4 ก่อนพาสู่เสื้อ จะทำสู่ขวัญข้าว เมื่อเกี่ยวข้าวเสร็จ เอาข้าวขึ้นยุ้ง ทำพิธีสู่ขวัญหน้ายุ้งข้าว แต่ทุกวันนี้จะไปรวมกันที่เดียวเพราะแต่ละบ้านยุ้งผุพัง ไม่ได้เก็บข้าวไว้แล้ว ปัจจุบันเกี่ยวข้าวแล้วขายเลย แต่บางบ้านจะมีสู่ขัวญอยู่ แต่จะเอาข้าวจะใส่กระบุงไว้ เตรียมไส้สำหรับสู่ไม่เยอะ เป็นข้าวที่เอาไว้กินเอง.

สู่ขวัญเกวียน สู่ขวัญควาย ทำต่อเนื่องกันเลย แล้วแต่ฤกษ์ยาม สู่ขวัญข้าวเน้นวันศุกร์เพื่อเป็นสิริมงคล สู่ขวัญควายเมื่อซื้อควายมาหรือใช้งานมาแล้วก็จะสู่ขวัญ เหมือนซื้อรถใหม่

ใครซื้อรถซื้อเรือนก็สู่ขวัญ ทุกอย่างจะมีการสู่ขวัญ เพื่อเป็นสิริมงคล ไปเกณฑ์ทหารมาหรือพระสึกใหม่มาก็จะสู่ขวัญ”

พิธีสู่ขวัญข๊าวหองไทยพวนเฮาฮั้น ในสมัยโบราณเพิ่นจี่เอ็ดนาปี เส่อข๊าวเบา ข๊าวหนัก เถิ่งเดือนอ๊ายเดือนญี่ฮอดเดือนสาม พอเก็บเกี่ยวข๊าวเสร็จแล้วนำข๊าวฮื้นญุ้ง พอเถิงเดือนสี่ วันศุกร์ได๊ฤกษ์ญามดีมื้อบ่ายแลง ชาวนากะจี่ทยอยกันสู่ขวัญข๊าวที่หน๊าญุ้งข๊าวหองแต่ละบ๊านละเฮือน”

การทำขวัญข้าวเริ่มทำครั้งแรกให้แม่โพสพเมื่อคราวที่ต้นข้าวจะมีรวง ที่เรียกว่า "ข้าวตั้งท้อง" โดยจะมี กะเหลวพระเจ้า 5 พระองค์ และชะลอมใส่ขนม ผลไม้ ที่มีรสเปรี้ยว กล้วย อ้อย เหมือนให้คนแพ้ท้องได้ทาน ธงสีกระดาษว่าว แป้งหอม น้ำยาใส่ผม หวี ผ้านุ่งใหม่ชิ้นเล็กๆ มาแต่งตัวให้แม่โพสพซึ่งกำลังตั้งท้อง ใช้กิ่งไม้สะแกตัดให้เหลือใบด้านยอด มีไม้อื่นบ้าง ปักลงในนาข้าวที่กำลังตั้งท้อง ผู้ที่จะทำพิธีนี้จะให้ผู้หญิงที่มีบุตรมาทำพิธี โดยจะพูดคำพูดที่ดีเป็นมงคล และจะทำพิธีในวันศุกร์ข้างขึ้นเท่านั้น และจะมีการทำขวัญข้าวตามวาระต่อมา คือ ข้าวจวนเกี่ยว เกี่ยวข้าวเสร็จแล้ว (ทำขวัญนา) ข้าวขึ้นลาน ข้าวขึ้นยุ้ง และสุดท้าย ทำขวัญลานนวดข้าว และทำขวัญควายเพื่อขอบคุณควาย

เห็นได้ว่ากลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบางปลาม้า มีคติความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าว อุปกรณ์และสัตว์เลี้ยง ที่เกี่ยวข้องกับการเพาะปลูกข้าว ซึ่งเป็นลักษณะของสังคมเกษตรกรรม แม้ว่าปัจจุบันพิธีกรรมดังกล่าวจะค่อยๆหายสูญหรือลดทอดขั้นตอนการทำพิธีลงไป เนื่องจากเกษตรกรและชาวบ้านได้ปรับเปลี่ยนวิธีการทำนาโดยใช้เครื่องจักรรถไถแทนวัวควาย และนิยมการว่าจ้างแรงงานคนอื่นในการทำนาให้ จึงทำให้ความคติความเชื่อค่อยๆจางหายไป

อย่างไรก็ตาม ในปัจุบันมีความพยายามรื้อฟื้นพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว เพื่อการอนุรักษ์ประเพณีดั้งเดิมมากกว่าการทำตามความเชื่อเพียงอย่างเดียว รวมทั้งยังคงวัฒนธรรมบายศรีสู่ขวัญและธรรมเนียมหาบข้าวปลาอาหารมาให้แก่แขกผู้มาเยือน

เกี่ยวกับคติความเชื่ออื่นๆ ร.ต.กฤตธนรัชต์ แสงสุวรรณสินธุ์ ได้ให้ข้อมูลว่า

“ห้ามเผาวันที่ตรงกับวันเกิดคนตาย เช่น คนตายเกิดวันจันทร์ห้ามเผาวันจันทร์ หรือเกิดวันเสาร์ไม่เผาวันอังคาร 2.กระทิงวัน 6 ค่ำ เดือน 6 (เรียกว่าปล่องมื้อปล่องเดือน) 9 ค่ำ เดือน 9 12 ค่ำ เดือน 12 จะมีปฏิทินไทยพวนอยู่ เคยเรียนมาแต่จำไม่ได้แล้ว

กระทิวัน เป็นวันห้ามการมงคล คือวันที่วันกับดิถีตรงกัน หรือเดือนกับดิถีตรงกัน หรือวันกับเดือน ดิถีตรงกันทั้งสามอย่าง เช่น วันอังคารแรม 3 ค่ำ ถือว่าเป็นกระทิงวัน หรือเดือนอ้าย แรม 1 ค่ำ ก็เป็นกระทิงวัน แต่กระทิงวันบางประเภท ก็ถือว่าให้คุณ เช่นวันที่เรียกว่าวันเสาร์ 5คือตรงกับวันเสาร์ขึ้น 5 ค่ำ เดือน 5 แม้เป็นกระทิงวัน แต่ก็ถือว่าขลัง นิยมใช้วันนี้ปลุกเสกเครื่องรางของขลังแต่อย่างเดียว สำหรับงานมงคล ยังคงห้ามอยู่”

ภาพประกอบ 219 แสดงการทำขวัญข้าวในตำบลบ้านแหลม อำเภอบางปลาม้า เริ่มในช่วงที่เรียกว่า "ข้าวตั้งท้อง" โดยมีกะเหลวพระเจ้า 5 พระองค์และชะลอมแขวนอยู่ในทุ่งนา ความเชื่อของชาวนากับการทำตาเหลวเพื่อเป็นความหวังและกำลังใจของชาวนาในพิธีรับขวัญข้าวที่กำลังตั้งท้อง ที่เชื่อว่าจะช่วยไล่เพลี้ย ขับอุปสรรคต่างๆ ที่จะมาทำให้ข้าวนาเสียหาย ตามบทรับขวัญท้องข้าวในพิธีที่ว่า “มิ่งมาขวัญนา กันนก กันหนู กันปู กันปลา กันตะกวด กันเหี้ย กันเพลี้ยลงนา”

ที่มา: http://www.sarakadee.com/article/สารคดี, ขวัญเอ๊ยขวัญนา

ภาพประกอบ 220 แสดงนายสมศักดิ์ ภูรีศรีศักดดิ์ รับการผูกข้อมือ ในพิธีบายศรีสู่ขวัญของกลุ่มไทยพวน ที่บ้านโพธิ์ศรี อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี,

ที่มา: http://www.thongthailand.com/index.php?lite=article&qid=42087721

ภาพประกอบ 221 แสดงชาวบ้านท่าตลาด ต.วัดโบสถ์ อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี ได้มาร่วมทำพิธีสู่ขวัญข้าว ประจำปี 2559 ณ บริเวณลานตากข้าววัดท่าตลาด มีลุงประสงค์ แสงดาว เป็นหมอพร (ผู้ทำพิธี) สู่ขวัญข้าวแบบพวนโบราณ

ที่มา: หมวดวีป บางปลาม้า, “พิธีสู่ขวัญข้าวชาวไทยพวน บางปลาม้า สุพรรณบุรี”

ภาพประกอบ 222 แสดงวัฒนธรรมการหาบสำรับกับข้าวคาวหวานให้แขกเหรื่อ ซึ่งเป็นธรรมเนียมเกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรมการบายศรีสู่ขวัญแก่ผู้มาเยือน

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 223 แสดงศาลปู่ตา บ้านมะข้ามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งตั้งอยู่บริเวณลานกลางหมู่บ้าน

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

7.3 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี มีตัวอย่างภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทความเชื่อและพิธีกรรมที่ยังคงปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันหลายอย่าง ที่เด่นชัดได้แก่ พิธีไหว้ศาลเจ้าพ่อสนั่น ซึ่งจัดอยู่ใน กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ และ การสู่ขวัญ ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับขวัญ เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์อาจารย์สมคิด จุมทอง เมื่อ 27พฤษภาคม 2562 เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทความเชื่อและพิธีกรรม ได้ข้อมูลว่า

“ชาวบ้านเชื่อว่าเจ้าพ่อสนั่นเป็นผีนักรบพวนชื่อ ท้าวสนั่นที่ต่อสู้กับโจรผู้ร้ายที่เข้ามาปล้นสะดมชาวบ้านในสมัยที่ไทยพวนอพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย เมื่อท้าวสนั่นเสียชีวิตลง ชาวบ้านก็ได้สร้างศาลและรูปจำลองดังกล่าวเพื่อแสดงความเคารพนับถือ และเชื่อว่าจะดูแลรักษาหมู่บ้านและชาวบ้านให้พ้นภัยต่างๆ ยามเดินทางไกลชาวบ้านก็มักขอพรให้ช่วยปกป้องคุ้มครอง และศาลเจ้าพ่อสนั่นก็ยังเป็นที่จัดพิธีเลี้ยงผีปู่ตาในเดือน 6 ของทุกปีอีกด้วย

สะเดาะเคราะห์สะเดาะนาม ปกติทำเดือน 6 หลังสงกรานต์ก่อนทำนา ลักษณะจะเป็นคนแก่ที่ป่วยหนักมาทำพิธี เอาผ้าขาวคลุมร่าง มีพระสวด ที่อื่นจะนอนในโลง แบบนี้เห็นมานานแล้ว สมัยก่อนเคยเห็นบางบ้านที่มีคนแก่ป่วยนอนติดเตียงก็เอาผ้าขาวคลุมร่างมัดปมข้างบน เอาสายสิญจน์พัน ให้พระสวด เหมือนเอาเคราะห์ออกจากร่าง”

ภาพประกอบ 224 แสดงพิธีไหว้ศาลเจ้าพ่อสนั่น ซึ่งเป็นพิธีกรรมไหว้ผีบรรพบุรุษที่สำคัญของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่

ที่มา : ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 225 แสดงการสู่ขวัญแบบไทยพวน เป็นการเรียกขวัญ เพื่อเป็นสิริมงคล ให้กับผู้ที่รับการสู่ขวัญ

ที่มา: เพจวัฒนธรรมไทยพวนบ้านทราย บ้านหมี่ ลพบุรี ,โพสเมื่อสิงหาคม 2016,

7.4 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย

คติการสร้างเฮือน ซึ่งเป็นความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับวงจรชีวิต ของไทยพวนตำบลหาดเสี้ยว นิยมสร้างเฮือนขนาดใหญ่ให้เสร็จสมบูรณ์เป็นหมู่ในการสร้างคราวเดียวกัน ห้ามไม่ให้ต่อเติมในภายหลัง ด้วยความเชื่อที่ว่าการต่อเติมจะทำให้เกิด สิ่งอัปมงคลแก่ลูกหลาน ตามความเชื่อที่ว่า “ต่อตูบเสียหลาน ต่อฉานเสียลูก” มีคติอย่างเดียวของกลุ่มไทยพวนบางปลาม้า และไทยพวนบ้านหมี่ ซึ่งสามารถนำรูปแบบของเฮือนที่มีขนาดใหญ่ดังกล่าวมาใช้ในการกำหนดอายุได้ คือหากยังเคร่งครัดกับคติดังกล่าว โดยสร้างเฮือนขนาดใหญ่มักเป็นเฮือนที่มีอายุมาก แต่ขณะเดียวกัน พบว่าไทยพวนหาดเสี้ยวมีการนำเฮือนเงียเค้า (ยุ้งข้าว) มาปรับปรุงทำเป็นเฮือนนอน ซึ่งไทยพวนบางปลาม้าและไทยพวนบ้านหมี่ ถือเป็นเรื่องต้องห้าม

คติความเชื่อของไทยพวนหาดเสี้ยว เกี่ยวผีทั้งผีฟ้าและผีบรรพบุรุษ และที่เกี่ยวกับขวัญ ยังคงปรากฏอยู่แต่ลดน้อยถอยลง ขณะที่คติความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับวงจรชีวิต ยังคงยึดถือและปฏิบัติอยู่อย่างเคร่งครับ อาทิ ความเชื่อเรื่องช้างเป็นสัตว์มงคลส่งเสริมพระพุทธศาสนา อันเป็นที่มาของประเพณีแห่นาคด้วยขบวนช้าง และคติความเชื่อเรื่องมังคละในพิธีศพ

จากการสัมภาษณ์นายชนะ เข็มมุกด์ เมื่อ 1กรกฎาคม 2562 เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทความเชื่อและพิธีกรรม ได้ข้อมูลว่า

“ อัตลักษณ์ของไทยพวนคือ ประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ เพราะพิธีกรรมไม่เหมือนกัน อย่างเช่น บายศรีเจ้าหัว เจ้าหัวแปลว่าพระ บายศรีก็คือสู่ขวัญ เอาขวัญมาโยงกัน บายศรีเจ้าหัวคือบายศรีพระสงฆ์ ทำในวันพญาวัน คือเถลิงศก 15 เมษายน พอพระฉันเช้าเสร็จ หมอพรหรือหมอขวัญจะนำพระมาทำขวัญ ที่จริงพระต้องเหนือกว่าพราหมณ์ แต่ทำเพราะบำรุงขวัญให้ บำรุงกาย ใจ ที่จะถ่ายทอดธรรมให้แก่คน ขวัญหนีไปอยู่ที่ไหนก็ขอให้กลับมาที่ตั้ง เพื่อจะเป็นกำลังในใจของชาวบ้าน ให้มันมีกำลังใจกำลังกาย

ความเชื่อ การนับถือผีควบคู่กับศาสนาพุทธเมื่อก่อนมีมาก เดี๋ยวนี้เบาไปเยอะแล้วแต่พวนยังถือผีอยู่แต่เบามาก ขวัญ นี่นับว่ายังเป็นไมเนอร์อยู่ ก็ยังสู่ขวัญกันมาก มีสู่ขวัญน้องแอ คือสู่ขวัญเด็กที่ครบ 1 เดือน

ความเชื่อเรื่องขวัญนี่ พจนานุกรมว่าไว้ ขวัญ เป็นสิ่งที่ติดตัวคนมาเลย แต่ไม่มีตัวตนนะ แต่ว่าประจำตัวบุคคล ถ้าได้รับความตกอกตกใจอะไร ขวัญจะบินออกจากร่างกาย ขวัญจะหาย ต้องเรียกมาให้มาเข้าสู่สภาพปกติ”

นายชนะ เข็มมุกด์ ยังให้ข้อมูลเกี่ยวกับคติความเชื่อเรื่องมังคละ ดังนี้

“ตั้งมังคละ มังคละแปลว่ามงคล การทำให้เป็นมงคล ทำเมื่อมีการเผาศพของคนหาดเสี้ยว เผาวันไหนตั้งวันนั้น หลังจากเผาศพเสร็จ คนที่เฝ้าการเผาจะสังเกตุว่าไหม้หมดดีหรือยัง เพราะสมัยก่อนมันเป็นฟอน พอเสร็จจะขี่ม้าเร็วมาที่บ้าน ญาติพี่น้องจะกลับมาบ้านเลยหลังจากเผา มาเตรียมสิ่งของเครื่องใช้ เมื่อร้อยปีมาแล้วคนพวนหาดเสี้ยวไม่นิยมตั้งศพที่อื่นนอกจากบ้านตัวเอง ยกเว้นตายโหง วัดวาไม่นิยมตั้ง แต่เดี๋ยวนี้มีแล้ว เหตุที่ตั้งศพที่บ้านเพราะสร้างครอบครัวมา มีลูกมีเมีย เลี้ยงจนทำงานทำการ พอตายก็ต้องอยู่ที่บ้านที่สร้างมา คือฝากชีวิตไว้กับบ้านที่เราทำมา

พอญาติที่น้องกลับมาแล้ว สิ่งของเครื่องใช้ที่เคยใช้ร่วมกับคนตายจะรวบรวมไว้ แต่ไม่ใช่ทุกอย่าง วงด้ายสายสิญจน์ นิมนต์พระมาสวดมนต์เย็น สวดพระปริต แล้วเอาสายสิญจน์วนข้าวของเครื่องใช้ เพราฉะนั้นความเชื่อที่ว่าการตายของพวนเป็นอวมงคล เค้าจะฝังหัวตรงนี้เลย เว้นแต่คนมีลูกมีเมียที่อื่นมา แต่ว่าตั้งมังคละยังแน่นแฟ้น แล้วมีข้อยกเว้นอย่างอื่น คนที่ตั้งศพที่วัดไม่ต้องตั้งมังคละ เพราะวัดเป็นมงคลอยู่แล้ว ของที่เคยใช้ร่วมกันไม่ได้ใช้ที่วัด เพราะฉะนั้นการตั้งศพที่วัดก็ไม่ต้องตั้งมังคละ เพียงแต่มีการทำบุญ 7 วันตามปกติ ส่วนปราสาทที่แห่ศพไปเผานั้นคือความเชื่อที่ว่า ตายแล้วต้องอยู่สวรรค์ชั้นบน ไม่ต้องทนทุกข์”

สัมภาษณ์นางวรรณา วัฒนวงศ์สุโข เมื่อ 1กรกฎาคม 2562 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทความเชื่อและพิธีกรรมว่า

"สู่ขวัญนา สู่ขวัญลานข้าว พิธีกรรมเกี่ยวกับทำนาตอนนี้ก็ไม่มีแล้วเพราะที่นาให้คนอื่นเช่าแล้ว มันเปลี่ยนรูปแบบไป"

ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทความเชื่อและพิธีกรรมในพื้นที่กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน จากการศึกษาพบว่าโหราศาสตร์ ไสยศาสตร์ วิถีศาสนา และศรัทธาของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน มีความคล้ายคลึงกับกลุ่มวัฒนธรรมลาว กลุ่มวัฒนธรรมไทยอีสาน และกลุ่มวัฒนธรรมของกลุ่มวัฒนธรรมอื่นๆในแถบลุ่มแม่น้ำโขงสามารถแบ่งกลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

- กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผี ทั้งผีฟ้าและผีบรรพบุรุษ
- กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับวงจรชีวิต
- กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับขวัญ

กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผี ทั้งผีฟ้าและผีบรรพบุรุษ

ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผี ทั้งผีฟ้าและผีบรรพบุรุษ ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในพื้นที่การศึกษาทั้ง 4 กลุ่ม จากการศึกษาพบลักษณะร่วม คือความเชื่อเรื่องผีฟ้าพระยาแถน แสดงออกผ่านประเพณีพิธีกรรมต่างๆ อาทิ บุญกำฟ้า เป็นต้น ส่วนความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษที่ชัดเจนคือการตั้งศาลปู่ตาประจำหมู่บ้าน ประจำตำบล และการแสดงออกในพิธีเลี้ยงศาลปู่ตาในทุกปี

กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับวงจรชีวิต

พิธีกรรมเกี่ยวกับวงจรชีวิตที่ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในพื้นที่การศึกษาทั้ง 4 กลุ่ม จากการศึกษาพบลักษณะร่วม ที่ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน (ยกเว้นในพื้นที่อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย) ได้แก่ พิธีสูตรเสื้อสูตรผ้า ที่เป็นพิธีกรรมต่อชะตาที่สำคัญในเทศกาลงานบุญสงกรานต์

กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับขวัญ

พิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญ คนสำคัญคือผู้ประกอบพิธีผู้ชาย เรียกว่า หมอพร เครื่องทำพิธีสู่ขวัญที่คล้ายคลึงกันไม่ว่าจะทำพิธีสู่ขวัญใดๆ มักได้แก่ พานบายศรี กรวยดอกไม้ ด้ายสายสิญจน์ ข้าว ไก่ต้ม เหล้า ขนม)นิยมขนมต้ม) น้ำขมิ้นส้มป่อยใส่ขันเงิน สำหรับประพรม เนื่องจากเป็นสังคมเกษตรกรรมทำนาเพาะปลูกข้าว ประเพณีหรือพิธีกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึง

ความเชื่อ แนวคิดและวิธีปฏิบัติ ได้แก่ การสู่ขวัญนา สู่ขวัญข้าว สู่ขวัญเกวียน ควาย จากความเชื่อที่ใช้ควายเป็นสัตว์ลากไถ ลากคราด ถือเป็นสัตว์ใหญ่มีค่ามาก เป็นค่านิยมของคนโบราณ ไม่นิยมรับประทานเนื้อควาย เป็นต้น

ตาราง 12 แสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน 4 แห่งในปัจจุบัน

กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน	หัวข้อและสิ่งที่พบในแต่ละพื้นที่การศึกษา	ลักษณะร่วมความเชื่อและพิธีกรรม
1) อ.ปากพลี จ.นครนายก	<u>กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีสางเทวดาและวิญญาณบรรพบุรุษ</u> -การนับถือศาลปู่ตา อาทิ เจ้าพ่อการะเกด -การนับถือพญาแถน ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หลักของประเพณีกำฟ้า <u>กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับวงจรชีวิต</u> -พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าเพื่อเป็นมงคลชีวิตในรอบปี <u>กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญ</u> -การทำขวัญที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรม และการทำขวัญในงานประเพณี	<u>กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีสางเทวดาและวิญญาณบรรพบุรุษ</u> - การนับถือและการตั้งศาลปู่ตา ประจำหมู่บ้าน
2) อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี	<u>กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีสางเทวดาและวิญญาณบรรพบุรุษ</u> - การนับถือพญาแถน ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หลักของประเพณีกำฟ้า <u>กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับวงจรชีวิต</u> ความเชื่อเกี่ยวกับการตาย ถือดิถีดี-ร้าย อาทิ กระทิงวัน (เรียกว่าปล่องมื้อปล่องเดือน) <u>กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญ</u> การทำขวัญข้าว (ทำเฉพาะวันศุกร์) ขวัญเกวียน ขวัญควาย สู่ขวัญปากคอก	<u>กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับวงจรชีวิต</u> - พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าเพื่อเป็นมงคลชีวิตในรอบปี <u>กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญ</u> - การทำขวัญที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรม และการทำขวัญในงานประเพณี

ตาราง 12 (ต่อ)

กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน	หัวข้อและสิ่งที่พบในแต่ละพื้นที่การศึกษา	ลักษณะร่วมความเชื่อและพิธีกรรม
3) อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี	<u>กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีสางเทวดาและวิญญาณบรรพบุรุษ</u> - การนับถือศาลปู่ตา อาทิ เจ้าพ่อสนั่นเจ้าแม่คำเผือสัมปันโน ซึ่งมีศาลตั้งอยู่หลายตำบลในอำเภอบ้านหมี่ - การนับถือพญาแถน ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หลักของประเพณีกำฟ้า <u>กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับวงจรชีวิต</u> สะเดาะเคราะห์สะเดาะนาม เอาผ้าขาวคลุมร่างคนป่วย มัดปมข้างบนสายสิญจน์โยงมาที่ร่าง พระสวด เหมือนนำเคราะห์ไม่ดีออกจากร่าง <u>กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญ</u> -การทำขวัญที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรม และการทำขวัญในงานประเพณี	
4) อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย	<u>กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีสางเทวดาและวิญญาณบรรพบุรุษ</u> -การนับถือพญาแถน ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หลักของประเพณีกำฟ้า <u>กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับวงจรชีวิต</u> มังคละ คือการทำพิธีเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ เมื่อมีการเผาศพเสร็จแล้วในวันเดียวกันญาติผู้ตายจะนำข้าวของเครื่องใช้ของผู้ตายมาโยงสายสิญจน์ และให้พระมาสวดเย็นที่บ้าน แต่ถ้าตั้งพิธีศพที่วัดก็ไม่ต้องทำมังคละ <u>กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญ</u> - สู่ขวัญน้องแอ (สู่ขวัญเด็กอายุ 1 เดือน) - บายศรีเจ้าหัว (สู่ขวัญพระสงฆ์) นำหมอพรมาสู่ขวัญพระในวันพญาวัน (วันที่ 15 เมษายน) เพื่อเรียกขวัญกำลังใจแก่พระสงฆ์	 <u>กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับผีสางเทวดาและวิญญาณบรรพบุรุษ</u> - การนับถือและการตั้งศาลปู่ตา ประจำหมู่บ้าน <u>กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับวงจรชีวิต</u> - พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้าเพื่อเป็นมงคลชีวิตในรอบปี

ตาราง 12 (ต่อ)

กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน	หัวข้อและสิ่งที่พบในแต่ละพื้นที่การศึกษา	ลักษณะร่วมความเชื่อและพิธีกรรม
5) อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย (ต่อ)	- มังคละ คือการทำพิธีเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ เมื่อมีการเผาศพเสร็จแล้วในวันเดียวกันญาติผู้ตายจะนำข้าวของเครื่องใช้ของผู้ตายมาโยงสายสิญจน์ และให้พระมาสวดเย็นที่บ้าน แต่ถ้าตั้งพิธีศพที่วัดก็ไม่ต้องทำมังคละ	

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

8. ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทศิลปะพื้นถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทศิลปะพื้นถิ่นหมายถึง ภูมิปัญญาด้านการแสดง ศิลปะการต่อสู้ การละเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้าน เป็นต้น โดยการแสดงและการละเล่นพื้นที่บ้านของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนส่วนใหญ่มักใช้แสดงหรือละเล่นในช่วงเทศกาลงานบุญสำคัญต่างๆ อาทิ เทศกาลบุญกำฟ้า เทศกาลบุญสงกรานต์ เป็นต้น

8.1 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

ชุมชนไทยพวนตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลีจังหวัดนครนายกได้สืบทอดและถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์และมีความโดดเด่น คือศิลปะการแสดง ได้แก่ตีกลองทาน และการแสดงชุด“3 ลำ”คือ ลำพวน ลำตัดพวน และรำโทน

ลำพวน หรือ หมอลำพวน

พ.อ.โสภณ เครือเพ็ชร ปราชญ์ไทยพวนอำเภอปากพลี ได้อธิบายว่า ลำพวน หรือ หมอลำพวน แต่ดั้งเดิมนั้นนั่งอยู่กับพื้น มีเจ้าภาพบริการหมากพลูอาหารทุกประเภท พร้อมได้วิเคราะห์สาเหตุของการเสื่อมความนิยมเพราะขาดการอนุรักษ์และสืบสานเพราะการแสดงนี้ไม่มีค่าจ้างมีแต่ไหว้วานไม่ก่อเกิดรายได้ทางเศรษฐกิจ มีแต่เสียดายที่เนื้อเรื่องไม่ได้ดัรับการพัฒนาร่วมสมัยจึงขาดความน่าสนใจต่อคนรุ่นใหม่ แต่ปัจจุบันยังพอหาฟังได้จากผู้เฒ่าไทยพวนลพบุรี สุพรรณบุรี และที่อื่นๆได้อีกไม่มากนัก การลำพวนในปัจจุบันของตำบลหนองแสงได้ปรับเปลี่ยนเนื้อหาให้เข้ากับยุคสมัยมากขึ้น ใช้ภาษาพวนสลับภาษาไทย เพื่อให้คนรุ่นใหม่และนักท่องเที่ยวเข้าใจ จากการสัมภาษณ์นายวิชาญ วัฒนวิเชียร ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 8 บ้านบุ่งเข้ ตำบลหนองแสง ให้ข้อมูลว่า

“จริงๆ ลำพวนนี่เฮาต้องร้องเป็นภาษาพวนนะ แต่เด็กรุ่นใหม่ก็ไม่เข้าใจ เลยฮ้องเป็นภาษาไทยแล้วค่อยผสมภาษาพวนเข้าไป ให้เด็กค่อยๆ ซึมซับไป”

ปัจจุบัน ชุมชนชาวไทยพวนตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี มีบุคคลที่สามารถละเล่นลำพวน เหลือเพียง 3 ท่านเท่านั้น โดยเป็นคนลำ 2 ท่าน คือ นางผ่องศรี บุญขัน กับนางสุภาพ บุญเลิศ และหมอแคน 1 ท่าน คือ นายเหลียน กันหา

ภาพประกอบ 226 แสดงคุณป้าผ่องศรี บุญขัน นักร้องหมอลำพวนของชุมชน ให้ข้อมูลเกี่ยวกับภาษาพวนและวัฒนธรรมพวน การสืบทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการลำพวน ภาพลายเส้นแสดงองค์ประกอบของการลำพวน โดยพ.อ.โสภณ เครือเพ็ชร ปราชญ์ไทยพวนอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 227 แสดง“การลำแคน” เป็นการขับร้องแบบเรียบง่ายของชุมชนชาวพวนตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ที่ปัจจุบันหาผู้รับสืบทอดทำนองการร้อง และการเป่าแคนได้ยาก

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

<u>การลำพวน</u>

การเล่นลำพวน “ลำ” คือ การพรรณนา เป็นคำพูด เช่น เป็นการให้ศีล ให้พร การเกี้ยวพาราสีเครื่องดนตรีใช้แคนตัวเดียว แต่ปัจจุบันมีการพัฒนาดัดแปลงเพื่อใช้ในการแสดงซึ่งต้องการความสนุกสนานจึงมีหมอลำผู้ชายและหมอลำผู้หญิง ลำเกี้ยวพาราสีกัน

ลำตัดพวน

การสร้างสรรค์ประยุกต์การแสดงลำตัด โดยการนำภาษาพวน มาใส่ในคำร้องของการแสดงลำตัด ซึ่งลำตัดมีความสนุกสนานและวัฒนธรรมท้องถิ่น อยู่แล้วการแสดงดังกล่าวจะเป็นการเผยแพร่ภาษาพวนไปด้วย หรืออาจดัดแปลงเป็นฉ่อยภาษาพวนก็ได้

การตีกลองทาน

การตีกลองทาน เป็นการแข่งขันทักษะการตีกลองทานซึ่งยามปกติใช้ตีกลองเพลของวัดในชุมชมไทยพวน ปัจจุบันนิยมนำมาแข่งขันเพื่อความสนุกสนานในงานเทศกาลต่างๆ อาทิ งานวันสงกรานต์ โดยจะแบ่งเป็นทีม ทีมละ 3-4 คน แต่ละคนมีหน้าที่เล่นเครื่องดนตรีประเภทเครื่องตีต่างๆ ประกอบด้วย กลองทาน (กลองเพล) ฆ้อง และฉาบ เพียง 3 อย่าง โดยจะตีเป็นจังหวะต่างๆ พลัดเปลี่ยนกันไปในแต่ละทีม เพื่อหาทีมที่ชนะการแข่งขัน

ภาพประกอบ 228 แสดงการแสดง ลำพวน ในเทศกาลประเพณีบุญสงกรานต์ ณ วัดฝั่งคลอง ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 229 แสดงการตีกลองเพลเป็นจังหวะ ของวัดศรีมงคง หมู่ 1 บ้านคลองคล้า ตำบลหนองแสง อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก อันเป็นที่มาของการนำมาประยุกต์ใช้ในการแข่งขันตีกลองทาน

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 230 แสดงการแข่งขัน ตีกลองทาน ในเทศกาลประเพณีบุญสงกรานต์ ณ วัดฝั่งคลอง ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

8.2 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

จากการสัมภาษณ์ ร.ต.กฤตธนรัชต์ แสงสุวรรณสินธุ์ เมื่อ 28 พฤษภาคม 2562 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับศิลปะพื้นถิ่นการละเล่นต่างๆ ดังนี้

“ลำพวนทำทั่วไปในงานบวช งานแต่ง เนื้อหาเพลงแล้วแต่ผญา จะเอาเหตุการณ์ที่เห็นซึ่งๆ หน้า หรืออาจจะมีเนื้อร้องเตรียมไว้ การร้องคล้ายๆ นครนายก แต่ถ้าสุโขทัยไม่เหมือนกันเลย ลำพวนภาคกลางจะคล้ายๆ กัน ต่างที่สำเนียงเหมือนการเหน่อ”

ขณะที่ อาจารย์วารินทร์ มงคลรัตน์ ได้กล่าวว่า “*ลำพวน มีแต่คนแก่ๆ ลำเป็น ผีกระด้ง นางกวักเดี๋ยวนี้ไม่มีแล้ว”*

8.3 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

<u>การละเล่นนางกวัก กลุ่มไทยพวนบ้านทราย</u>

ในอดีต การละเล่นนางกวักจะเล่นเมื่อต้องการถามข่าวคราวญาติที่ตายไปแล้ว จะเล่นเมื่อไหร่ก็ได้ แต่ปัจจุบันมีการเล่นนางกวักในงานเทศกาลสำคัญ เช่น งานสงกรานต์ งานประเพณีกำฟ้า (เดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ) งานบุญสารท (สารทพวน) และมีการแสดงสาธิตในงานของจังหวัด เช่น งานแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรมระหว่างจังหวัดต่างๆ

คำเชิ้งนางกวัก ของชาวไทยพวนวัดบ้านทราย มีดังนี้

“...นางกวักเอย ทะลักทะแท่ แหญ่เจ้าแหญ่ อีแม่แญ่ญอง

หาคนยกคนญอง เห้อสูงเพียงสาก เจ้าอย่าอ้าง ต่ำหุเดือนหงาย

สานลิงสานลาย เดือนหยายเดือนแจ้ง เจ้าอย่าอ้าง อีแม่นางกวัก

นางกวักเอย ทะลักทะแล่..... (ร้องซ้ำหลายๆครั้ง)”

จากการสัมภาษณ์ อาจารย์สมคิด จูมทอง เมื่อ 27 พฤษภาคม 2562 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับศิลปะพื้นถิ่นการละเล่นต่างๆ ดังนี้

“นางกวัก มีเล่นที่บ้านทราย คนรุ่นเก่าเล่น คนรุ่นใหม่ไม่เล่นกลัวผีเข้า ป้าสมบุญพยายามถ่ายทอด แต่คนอื่นเค้าไม่เอา กลัวผีเข้าตัวแล้วไม่ออก

“ บ้านหมี่ยังเล่นนางกวัก เล่นตอนกำฟ้า สงกรานต์ เมื่อก่อนทอผ้าเสร็จหนุ่มสาวก็มาเล่นกันสนุกสนาน เอากวักที่ใช้พันด้ายมา เอาอุปกรณ์ทอผ้ามา ไม้คานจะเขียนตัวเลข เสื้อกวักจะ

เป็นเสื้อของแม่หม้าย ที่อื่นไม่มีหน้ากวัก แต่ป้าทำให้ทันสมัย หัวทำจากกะลา ตอนนี้ใช้หุ่นมาทำเป็นนางกวัก มีเพลงเชิ้งนางกวัก ไว้เล่นเสี่ยงทายเหมือนหมอดู เหมือนผีถ้วยแก้ว”

สอดคล้องกับการสัมภาษณ์คุณวนิดา รักพรม เมื่อ 26 พฤษภาคม 2562 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับศิลปะพื้นถิ่นการละเล่นต่างๆ ที่กล่าวว่า “มีลำพวนแต่หายไปเกือบจะหมดแล้ว ยิ่งหมอแคนนี่ไม่มีเลย คนร้องตอนนี้ก็คือสมาชิกทอผ้า ใครเสียงก็มาหัด มาร้องเล่นๆ ไม่เหมือนอีทางสานเสียงแคนเค้าเร้าใจ หมอลำพวนที่หินปักเรียกหมอลำเขียว ”

ภาพประกอบ 231 แสดงคุณวนิดา รักพรม และชาวบ้านตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี กำลังสาธิตการละเล่นนางกวัก

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 232 แสดงตุ๊กตา “นางกวัก” ที่ใช้ในการละเล่นช่วงเทศกาลงานประเพณีกำฟ้า ซึ่งใช้ “กวัก”ซึ่งเป็นอุปกรณ์สำหรับกวักเส้นด้ายที่เป็นไจแล้วเพื่อไปขึ้นด้ายยืนในการทอผ้า

ที่มา: ถ่ายภาพโดย กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 233 แสดงการรำพวนและการละเล่นนางกวัก ซึ่งเป็นการแสดงในงานเทศกาลของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

ที่มา: เพจ “วัฒนธรรมไทยพวนบ้านทราย บ้านหมี่ ลพบุรี”, โพสเมื่อ พฤศจิกายน 2017

ภาพประกอบ 234 แสดงลำพวน”บ้านทราย” อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี

ที่มา: ชมรม ไทยพวนแห่งประเทศไทย ,โพสเมื่อ 22ตุลาคม 2018

8.4 กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

จากการสัมภาษณ์นายชนะ เข็มมุกด์ เมื่อวันที่ 1กรกฎาคม 2562 เกี่ยวกับภูมิปัญญาประเภทศิลปะพื้นถิ่นด้านศิลปะการแสดงและการละเล่น ได้ข้อมูลว่า

“ไทยพวนศรีสัชนาลัยมี ลำพวน แต่ก็สูญไปกว่า 80 เปอร์เซนต์แล้ว มาฟื้นเมื่อ 2 - 3ปี มานี้ โดยลุงเองเอาคนที่ยังลำได้มาลำออกวิทยุ ยังประสานงานกับชมรมยุวไทยพวน ศรีสัชนาลัย ให้ส่งเสริมลำพวน เอาคนแก่มาฝึก หมอแคนก็ฝึกหัดให้ ลุงมีเครื่องมือคือวิทยุชุมชน พอจัดได้ 2 - 3ปี ตอนนี้ก็มีถามเมื่อไหร่จะมีจัดอีก คลื่นวิทยุที่จัดคือ fm 106.75 เวลา 8.00-9.00 น. รายการข่าวมื้อซ้าวเว้าไทยพวน ยกเว้นเสาร์อาทิตย์ “

ขณะที่นางวรรณา วัฒนวงศ์สุโข ได้กล่าวว่า “ลำพวน แต่น้อยมาก หาดสูงอนุรักษ์กัน มีแต่ลำพวนอย่างเดียว”

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ดังกล่าว ทำให้อธิบายสถานการณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปะการละเล่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย ได้ว่า ยังคงปรากฏการละเล่นลำพวนอยู่บ้าง แต่ลดน้อยถอยลง ซึ่งคงเกิดจากการไม่ได้รับความนิยมเช่นเดียวกับกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนกลุ่มอื่นๆ ตามขอบเขตการศึกษา ขณะที่การละเล่นนางกวัก ก็มีสถานการณ์ไม่ต่างอะไรกับการลำพวน ที่ปัจจุบันไม่มีการละเล่นในตอนกลางคืนแล้ว แต่นำมาประยุกต์เป็นการแสดงในสถานที่ท่องเที่ยวในช่วงเทศกาลต่างๆ หรือเพื่อสาธิตเท่านั้น

<u>การละเล่นนางกวัก กลุ่มไทยพวนหาดเสี้ยว</u>

ในประเพณีกำฟ้าซึ่งเป็นช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยว (เดือนสาม) ชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยวจะหยุดทำงานใดๆ ในช่วงเวลากำฟ้า แล้วรวมตัวเพื่อชุมนุมพูดคุยกัน เด็กเล็กและหนุ่มสาวจะมาพบปะกัน เล่นหยอกล้อกันอย่างสนุกสนาน รวมทั้งมีการละเล่นท้องถิ่นต่างๆ ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะชาวไทยพวน และในตอนกลางคืนยังมีการละเล่นทรงเจ้าเข้าผีอีกด้วย

“นางกวัก” เป็นหนึ่งการละเล่นทรงเจ้าเข้าผีของชาวไทยพวนบ้านหาดเสี้ยว โดยผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนจะทำหน้าที่จับตัวนางกวักไว้ และมีวัยรุ่นหนุ่มสาวในชุมชนนั่งล้อมรอบนางกวักเพื่อร้องเพลงนางกวักเชิญดวงวิญญาณบรรพบุรุษ หรือเทวดา นางฟ้าองค์ต่างๆ ให้มาลงที่กวัก โดยมีของเซ่นไหว้เป็นเครื่องแต่งหน้า หรือเครื่องเสริมสวยวางไว้ใต้ต้นไม้บริเวณใกล้เคียงและพาดไม้ไผ่ไว้กับต้นไม้เพื่อเป็นสะพานให้วิญญาณลงมายังโลกมนุษย์ หากมีวิญญาณลงมาประทับแล้ว ตัวนางกวักที่ทำจากกวักพันด้าย เสียบไม้รวกไว้กลางลำตัวทำเป็นแขน จะแกว่งไปมาอย่างรุนแรง และมีน้ำหนักเพิ่มขึ้นอย่างน่าอัศจรรย์ ผู้คนจะเปลี่ยนมาร้องเพลงจังหวะสนุกสนานให้นางกวักเต้นหรือรำวง

เมื่อร้องเพลงจบก็จะเริ่มพูดคุยกับนางกวักเพื่อถามไถ่เรื่องทั่วไป เช่น ชื่ออะไร มาจากที่ไหน สบายดีไหม หากเป็นวัยรุ่นก็อาจจะถามหยอกล้อกันในวงว่าเนื้อคู่เป็นใคร หรือหวย

งวดหน้าออกอะไร เป็นต้น นางกวักจะใช้แขนเขียนคำตอบลงกับพื้น ซึ่งส่วนใหญ่นิยมเททรายบริเวณที่จะเล่นเพื่อให้อ่านข้อความได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ภาพประกอบ 235 แสดงการละเล่นนางกวักของไทยพวนหาดเสี้ยว ปัจจุบันเป็นการแสดงเพื่อการท่องเที่ยว

ที่มา : กองบรรณาธิการนายรอบรู้ ,“ประเพณีกำฟ้า และเล่น “นางกวัก””, มปป.

ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทศิลปะพื้นถิ่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทศิลปะพื้นถิ่นในพื้นที่กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน จากการศึกษาพบว่าในปัจจุบันหลงเหลือสืบทอด คือ การละเล่นพื้นบ้านตามวัฒนธรรมไทยพวน ซึ่งที่ยังคงปรากฏอยู่อย่างชัดเจน ได้แก่ลำพวน และการละเล่น นางกวัก

ลำพวน

“ลำพวน“ ”ลำ” คือ การพรรณนา เป็นคำร้องภาษาไทยพวน มีเนื้อหาเกี่ยวกับการให้ศีลให้พร การเล่าเรื่องจากนิทาน เรื่องเล่าท้องถิ่น การเกี้ยวพาราสีกัน ใช้แคนตัวเดียวเป็นเครื่องคนตรี แต่ปัจจุบันมีการพัฒนาดัดแปลงเพื่อใช้ในการแสดงซึ่งต้องการความสนุกสนานจึงมีหมอลำผู้ชายและหมอลำผู้หญิง ลำเกี้ยวพาราสีกัน และมีการประยุกต์ใช้เครื่องดนตรีอื่นๆมาประกอบ

การละเล่น นางกวัก

“นางกวัก” เป็นหนึ่งการละเล่นทรงเจ้าเข้าผีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน โดยผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนจะทำหน้าที่จับตัวนางกวักไว้ และมีวัยรุ่นหนุ่มสาวในชุมชนนั่งล้อมรอบนางกวักเพื่อร้องเพลงนางกวักเชิญดวงวิญญาณบรรพบุรุษ หรือเทวดา นางฟ้าองค์ต่างๆ ให้มาลงที่กวัก โดยมีของเซ่นไหว้เป็นเครื่องแต่งหน้า หรือเครื่องเสริมสวยวางไว้ใต้ต้นไม้บริเวณใกล้เคียงและพาดไม้ไผ่ไว้กับต้นไม้เพื่อเป็นสะพานให้วิญญาณลงมายังโลกมนุษย์ หากมีวิญญาณลงมาประทับแล้วตัวนางกวักที่ทำจากกวักพันด้าย เสียบไม้รวกไว้กลางลำตัวทำเป็นแขน จะแกว่งไปมาอย่างรุนแรงและมีน้ำหนักเพิ่มขึ้นอย่างน่าอัศจรรย์ ผู้คนจะเปลี่ยนมาร้องเพลงจังหวะสนุกสนานให้นางกวักเต้นหรือรำวง เมื่อร้องเพลงจบก็จะเริ่มพูดคุยกับนางกวักเพื่อถามไถ่เรื่องทั่วไป เช่น ชื่ออะไร มาจากที่ไหน สบายดีไหม หากเป็นวัยรุ่นก็อาจจะถามหยอกล้อกันในวงว่าเนื้อคู่เป็นใคร หรือหวยงวดหน้าออกอะไร เป็นต้น นางกวักจะใช้แขนเขียนคำตอบลงกับพื้น ซึ่งส่วนใหญ่นิยมเททรายบริเวณที่จะเล่นเพื่อให้อ่านข้อความได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ในปัจจุบันลำพวนยังคงมีการว่าจ้างใช้งานในหมู่ชาวพวนด้วยกันอยู่บ้าง แต่มีการเปลี่ยนแปลงจุดประสงค์ของการละเล่นไปเป็นการแสดงทางวัฒนธรรมต่อสาธารณะชนหรือในการสาธิตต่างๆ ส่วนการเล่นนางกวัก เป็นการละเล่นในงานเทศกาลสำคัญ เช่น งานสงกรานต์ งานประเพณีกำฟ้า (เดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ) งานบุญสารท (สารทพวน) และมีการแสดงสาธิตในงานของจังหวัด แทนจุดประสงค์เดิมที่เป็นการละเล่นยามค่ำคืนในช่วงเทศกาลงานบุญสำคัญ โดยมีจุดประสงค์แฝงเพื่อให้หนุ่มสาวได้มีเวลารู้จักกันมากขึ้น

การปลี่ยนแปลงจุดประสงค์การละเล่นดังกล่าว สามารถเห็นได้จาการการแสดงลำพวน ที่แต่เดิมผู้ลำจะนั่งลำในหมู่ชาวไทยพวนกลุ่มเล็กๆ แต่ในปัจจุบันได้ถูกนำไปใช้เป็นการแสดงต่อสาธารณะจึงต้องมีการยืนลำ และอาจมีการร่ายรำประกอบเข้าไปเพื่อความน่าสนใจ รวมทั้งปรับปรุงเป็นลำพวนภาษาไทย ตลอดจนเปลี่ยนรูปแบบเป็นลำตัดพวน ซึ่งทั้งหมดนี้มีจุดประสงค์เพื่อสร้างบรรยากาศในการนำเสนอศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มตนต่อต่อสาธารณะชนหรือในการสาธิตต่างๆ

ตาราง 13 แสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทศิลปะพื้นถิ่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน 4 แห่งในปัจจุบัน

กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน	สิ่งที่พบในแต่ละพื้นที่การศึกษา	ลักษณะร่วมศิลปะพื้นถิ่น
1)อ.ปากพลี จ.นครนายก	การละเล่นพื้นบ้าน - ลำพวน แข่งตีกลองทาน	การละเล่นพื้นบ้าน - ลำพวน - การละเล่นนางกวัก
2) อ.บางปลาม้า จ. สุพรรณบุรี	การละเล่นพื้นบ้าน - ลำพวน	
3) อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี	การละเล่นพื้นบ้าน - ลำพวน - การรำและการฟ้อนต่างๆ ที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ อาทิ การฟ้อนพวน, การรำเชิงขวางไทยพวน บ้านทราย, การระบำพรายพรรณผ้าไทยพวน ฯลฯ เป็นต้น - การละเล่นนางกวัก และนางกระด้ง	
4) อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย	การละเล่นพื้นบ้าน - ลำพวน - การละเล่นนางกวัก	

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

การศึกษาอัตลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยผ่านการศึกษาและการลงพื้นที่เก็บข้อมูลลักษณะของมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น 8 ประเภท ได้แก่ 1)อาหาร 2)การแต่งกาย 3)ที่อยู่อาศัย 4)ประเพณี 5)ภาษาวรรณกรรมพื้นบ้านและประวัติศาสตร์บอกเล่า 6)อาชีพ 7)ความเชื่อ พิธีกรรม 8)ศิลปะพื้นถิ่น มาเป็นกรอบและแนวทางในการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบให้เห็นถึงลักษณะร่วม จากภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นในด้านต่างๆ แสดงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนใน

เขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย ในพื้นที่การศึกษา ได้แก่ อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี และอำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย เห็นถึงการที่กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนได้ริเริ่มการฟื้นฟูอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเพณีของตนขึ้นมาด้วยความภูมิใจในความเป็นส่วนหนึ่งของชาติพันธุ์พวน โดยเปิดเผยตัวตนสู่พื้นที่สาธารณะเพิ่มขึ้น ไม่ได้อยู่ในสภาพที่เป็นรองจากอคติทางชาติพันธุ์ เช่นในอดีต เป็นกลุ่มวัฒนธรรมอีกกลุ่มหนึ่งที่ประสบความสำเร็จในการสร้างอัตลักษณ์ผ่านกระบวนการรื้อฟื้นประเพณีและวัฒนธรรม เนื่องจากมรดกทางวัฒนธรรมพวนดั้งเดิมยังมีความเข้มข้นสูง ประกอบกับความพร้อมของสมาชิกในกลุ่มร่วมกับผู้นำชุมชนที่มีความเข้มแข็ง สามารถสร้างกลไกและจัดตั้งฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มจนสามารถสะท้อนให้สังคมภายนอกเห็นว่า มรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนเป็นสิ่งมีคุณค่า ควรแก่การอนุรักษ์ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติไทย อันเป็นความหลากหลายบนพื้นฐานของความเป็นส่วนหนึ่งสังคมไทย ไม่ใช่ในฐานะวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยหรือเป็นสิ่งแปลกใหม่ในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเช่นที่ปรากฏในวัฒนธรรมชาวเขา ที่ถูกแยกออกจากวัฒนธรรมของชาวไทยเท่านั้น อีกประการหนึ่งที่อัตลักษณ์ดั้งเดิมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนเป็นที่ยอมรับได้ง่ายในสังคมไทย คือ พื้นฐานวัฒนธรรมของชาวไทยพวนไม่แตกต่างจากวัฒนธรรมไทยมากนัก เนื่องจากวัฒนธรรมพวนเป็นวัฒนธรรมที่มีรากฐานดั้งเดิมมาจากพระพุทธศาสนาผสมกับความเชื่อเรื่องธรรมชาติและบรรพบุรุษ คล้ายคลึงกับความเชื่อทางพุทธศาสนา และวัฒนธรรมในสังคมไทย

9. องค์ประกอบทางศิลปะที่แสดงถึงอัตลักษณ์กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย

จากการศึกษาเปรียบเทียบภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ทั้ง 8 ประเภท พบลักษณะร่วม ที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural identity) ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยทั้ง 4 จังหวัดตามพื้นที่การศึกษา ได้แก่ อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี และอำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย สามารถวิเคราะห์องค์ประกอบทางศิลปะ (Elements of Visual Arts) ซึ่งในการศึกษาหมายถึง องค์ประกอบที่ใช้แทนค่า เป็นรูปลักษณ์กราฟิก เพื่อแสดงออกและสื่อสารความหมายจากอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural identity) ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย เป็นแนวทางการสื่อสารในรูปแบบภาพตัวแทนทางวัฒนธรรม (Cultural Representation) บ่งบอกถึงเนื้อหาสาระที่เป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย

การแทนค่าเพื่อแสดงรูปลักษณ์กราฟิก สื่อสารความหมายของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ด้วยการใช้องค์ประกอบทางศิลปะ (Elements of Visual Arts) ประกอบด้วย 1.เส้น 2.รูปร่าง 3.รูปทรง 4.สี 5.ลวดลาย ร่วมกับทฤษฎีการรับรู้ (Visual Perception in Design) ในการลดทอน แทนค่า และการจัดวางองค์ประกอบ นำเสนอ “อัตลักษณ์ศิลป์ ”เพื่อการรับรู้ แสดงให้เห็นรูปลักษณ์กราฟิกของภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละประเภท ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางได้ดังนี้

1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาหารของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

จากการศึกษาปรากฏรูปลักษณ์กราฟิกเพื่อแนวทางในการกำหนด “อัตลักษณ์ศิลป์” โดยใช้ลักษณะร่วมที่แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นประเภทอาหารของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ประกอบด้วย 1)อาหารในชีวิตประจำวัน การนำวัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาประกอบอาหาร มีการถนอมอาหารประเภทปลาเป็น ปลาร้า (ปลาแดะ) หรือดัดแปลงเป็น แจ่วปลาร้า ตลอดจนการนำผักในท้องถิ่นมารับประทานร่วมกันทั้งทานสดหรือนำมาปรุงแบบง่ายๆ โดยเฉพาะหน่อไม้ ที่สามารถนำมาประกอบอาหารได้หลากหลาย 2) อาหารในงานประเพณี การนำอาหารที่ได้จากการเพาะปลูกคือ ข้าว มาใช้เป็นอาหารหลักในประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องรับกันกับฤดูกาลเพาะปลูกข้าวในรอบปี อาทิ บุญข้าวหลามและประเพณีกำฟ้าในเดือนสาม ที่ใช้ข้าวใหม่มาทำข้าวหลามเพื่อนำไปทำบุญให้เกิดสิริมงคล การใช้ ข้าวปุ้น (ขนมจีน) และข้าวจี่ และการทำข้าวเขียบ (ข้าวเกรียบย่าง) ในพิธีสูตรเสื้อสูตรผ้า เป็นต้น

สามารถแบ่งประเภทของรูปลักษณ์ที่ใช้ในการกำหนดเค้าโครงและรูปแบบของอัตลักษณ์ศิลป์ที่แสดงออกถึงลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาหาร ได้ 4 ประเภท ได้แก่

1) วัตถุดิบที่ใช้ในการประกอบอาหารที่ยังไม่ผ่านการแปรรูป การใช้รูปลักษณ์ของวัตถุดิบนซึ่งยังคงรูปลักษณ์ดั้งเดิมอยู่มากำหนดรูปแบบของอัตลักษณ์ศิลป์ ได้แก่ หน่อไม้ ปลาดุก ข้าวเปลือก เป็นต้นเนื่องจากรูปลักษณ์ของอาหารบางประเภทเมื่อผ่านการแปรรูปแล้ว ไม่สามารถแสดงลักษณะรูปลักษณ์ที่ชัดเจนของวัตุดิบที่ใช้ในการประกอบอาหาร ลดประสิทธิภาพในการสื่อสารข้อมูล

2) อาหารที่ผ่านการแปรรูป การใช้รูปลักษณ์ของอาหารที่มีลักษณะเฉพาะปรากฏเค้าโครงของวัตถุดิบที่ผ่านการแปรรูปแล้วมากำหนดรูปแบบของอัตลักษณ์ศิลป์ ได้แก่ ข้าวจี่ ข้าวปุ้น ข้าวหลาม

3) อุปกรณ์ในการประกอบอาหาร การใช้รูปลักษณ์ของอุปกรณ์ หรือเครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาหารมากำหนดรูปแบบของอัตลักษณ์ศิลป์ ได้แก่ ปลาร้า (ปลาแดะ) กระด้งหรือภาชนะจักสาน

4) **บรรจุภัณฑ์** การใช้รูปลักษณ์ของบรรจุภัณฑ์ หรือหีบห่อที่ใช้บรรจุอาหารที่มีลักษณธเฉพาะ ซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น มากำหนดรูปแบบของอัตลักษณ์ศิลป์ ได้แก่ กระบอกไม้ไผ่ (ข้าวหลาม)

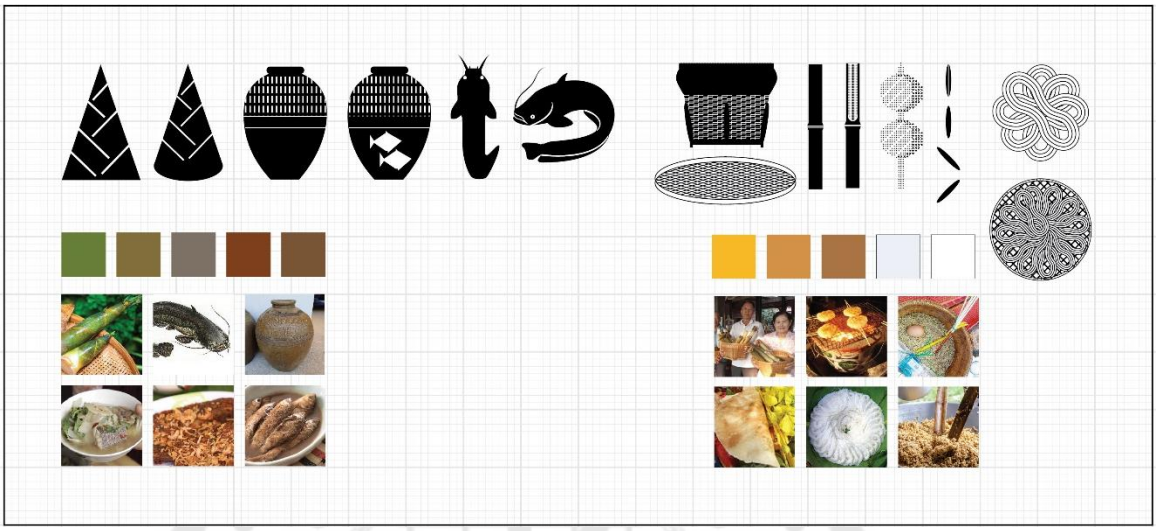

ภาพประกอบ 236 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากลักษณะร่วมที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นประเภทอาหารของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

การกำหนดรูปลักษณ์ของอัตลักษณ์ศิลป์เพื่อแนวทางในการออกแบบโดยใช้ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาหารของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน เป็นต้นแบบในการแทนค่าด้วยองค์ประกอบทางศิลปะ ด้วยการใช้เส้น (Line)เพื่อกำหนดขอบเขต จากการซ้ำของเส้น ที่กำหนดความสั้น-ยาวให้แตกต่างกันตามลักษณะของรูปร่างต้นแบบ และการล้อมรอบรูปลักษณ์ด้วยการใช้รูปร่างธรรมชาติ (Organic Shape) และรูปร่างเรขาคณิต (Geometric Shape) กำหนดขอบเขตลักษณะ 2 มิติแสดงวัตถุดิบที่ใช้ประกอบอาหาร และภาชนะที่ใช้บรรจุวัตถุดิบเพื่อการถนอมอาหาร ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่โดดเด่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

การแทนค่าน้ำหนักของรูปลักษณ์ วัตถุดิบและภาชนะ ด้วยการใช้เส้น ที่แตกต่างขนาดกัน จัดวางองค์ประกอบด้วยการซ้ำ ตามกฎของความคล้ายคลึง (Similarity) จนเกิดเป็นลวดลาย และการแทนค่าด้วยสี (Color) โทนสีเขียว สีน้ำตาล และสีเหลือง จากต้นแบบของอาหาร วัตถุดิบและภาชนะบรรจุอาหาร เพื่อแสดงรูปลักษณ์ที่ชัดเจน ค่าน้ำหนักที่เกิดขึ้นในรูปร่างสามารถใช้องค์ประกอบทางศิลปะ แทนค่าตามกฎของภาพและพื้น (Figure and Ground) แบ่งรูปลักษณ์ที่

ปรากฏออกเป็น ภาพ (Figure) กำหนดค่าน้ำหนักด้วยสีดำและพื้น(Ground) กำหนดค่าน้ำหนักด้วยสีขาว มิติของความมืดและสว่าง ช่วยให้รูปลักษณ์ที่ปรากฏมีความชัดเจนมากขึ้น

แนวทางการใช้รูปลักษณ์ที่แสดงออกถึงลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาหารทั้ง 4 ประเภท เพื่อการอธิบายความหมายและสื่อสารในเชิงพาณิชย์ที่ชัดเจน สามารถใช้รูปลักษณ์มากกว่าหนึ่งชนิด ในการสื่อสารลักษณะร่วมทางวัฒนธรรม เช่น รูปร่างเฉพาะของอาหาร รูปร่างไห เมื่อมีรูปร่างของปลา ปรากฏรวมอยู่ด้วย หมายถึง ไหสำหรับบรรจุปลา เพื่อทำปลาร้า (ปลาแดะ) หรือวัตถุดิบในการประกอบอาหาร เมื่อประกอบกับภาชนะจักสาน เป็นต้น

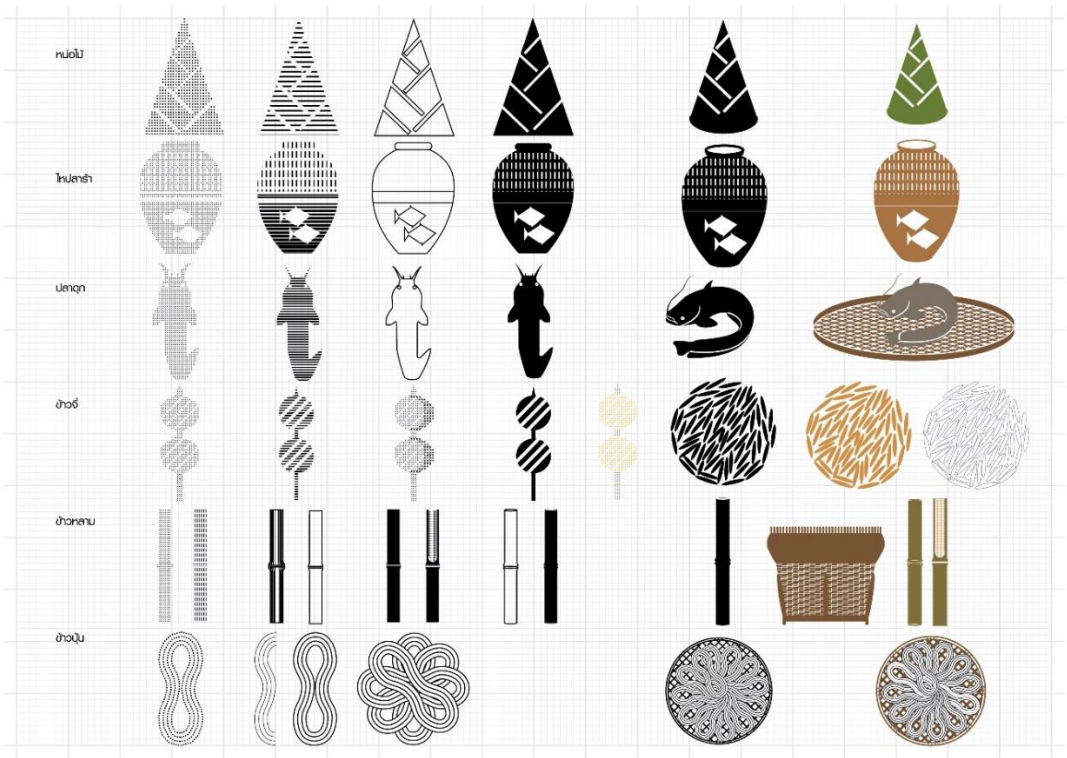

ภาพประกอบ 237 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากลักษณะร่วมที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นประเภทอาหารของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

2.ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทเครื่องแต่งกายของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

จากการศึกษาปรากฏรูปลักษณ์กราฟิกเพื่อแนวทางในการกำหนด “อัตลักษณ์ศิลป์” โดยใช้ลักษณะร่วมที่แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นประเภทการแต่งกายของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนผ่านรูปลักษณ์การแสดงออกที่สามารถแบ่งเพศ จากการล้อมรอบรูปคนเพศชาย และเพศหญิงด้วยการใช้รูปร่างธรรมชาติ (Organic Shape) กำหนดขอบเขตลักษณะ 2 มิติ เป็นรูปร่างตั้งต้นเพื่อแสดงเครื่องแต่งกายเพศชาย และเครื่องแต่งกายเพศหญิง

สามารถแบ่งประเภทของรูปลักษณ์ที่ใช้ในการกำหนดเค้าโครงและรูปแบบของอัตลักษณ์ศิลป์ที่แสดงออกถึงลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการแต่งกายได้ 3 ประเภท ได้แก่

1) **เครื่องแต่งกายท่อนบน (ตามสัดส่วนของร่างกาย) เพศชายและเพศหญิง** การใช้รูปลักษณ์ของเครื่องแต่งกายทางวัฒนธรรมของเพศชายและเพศหญิง ในส่วนของเครื่องแต่งกายที่ใช้ปกปิดร่างกายส่วนบน ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนมากำหนดรูปแบบของอัตลักษณ์ศิลป์ ได้แก่ เพศชายสวมชุดม่อฮ่อมร่วมกับการแพ้วโต่ง หรือคาดเอวด้วยผ้าขาวม้า เพศหญิงสวมสวมเสื้อแขนกระบอก เสื้อไทยประยุกต์ หรือเสื้อที่ถูกคิดขึ้นให้เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

2) **เครื่องแต่งกายท่อนล่าง (ตามสัดส่วนของร่างกาย) เพศชายและเพศหญิง** การใช้รูปลักษณ์ของเครื่องแต่งกายทางวัฒนธรรมของเพศชายและเพศหญิง ในส่วนของเครื่องแต่งกายที่ใช้ปกปิดร่างกายส่วนล่าง ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนมากำหนดรูปแบบของอัตลักษณ์ศิลป์ ได้แก่ เพศชายสวมกางเกงขาก๋วยย้อมฮ่อม หรือกางเกงม่อฮ่อม เพศหญิงสวมผ้าซิ่นมัดหมี่ลายแทรก

3) **ส่วนประกอบเครื่องแต่งกายเพศชายและเพศหญิง** การใช้รูปลักษณ์ของส่วนประกอบเครื่องแต่งกายทางวัฒนธรรมของเพศชายและเพศหญิงมากำหนดรูปแบบของอัตลักษณ์ศิลป์ ได้แก่ การใช้ผ้าขาวม้าในเพศชาย และการใช้สไบผ้าทอในเพศหญิง

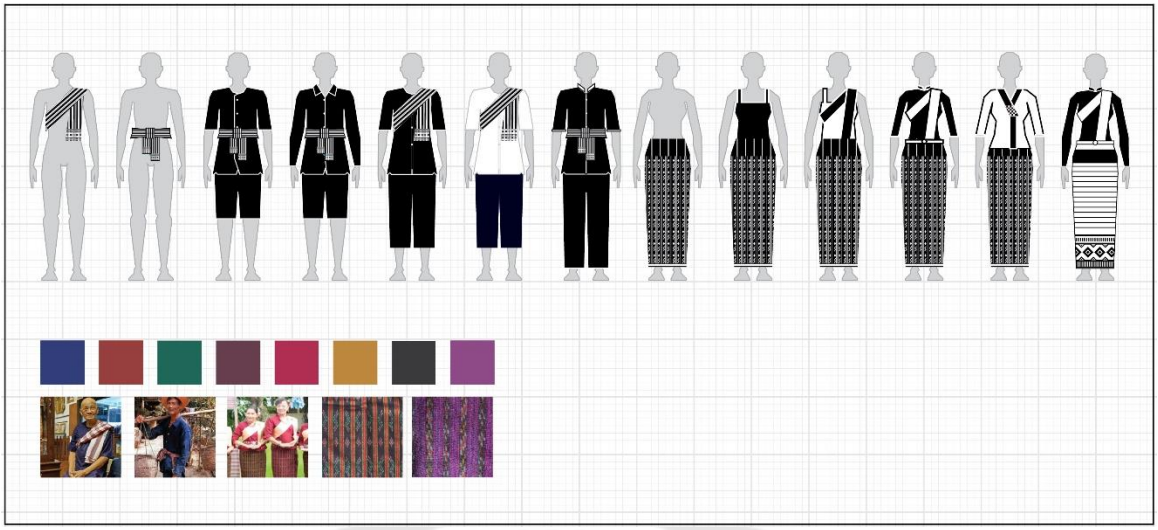

ภาพประกอบ 238 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากลักษณะร่วมที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นประเภทเครื่องแต่งกายของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

การกำหนดรูปลักษณ์เพื่อแนวทางในการออกแบบโดยใช้อัตลักษณ์ร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทเครื่องแต่งกายของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ประกอบด้วยการใช้ผ้าทอลวดลายไทยพวนโบราณ ได้แก่ผ้ามัดหมี่ลายแทรก เช่น การนุ่งซิ่นมัดหมี่ลายแทรกในผู้หญิง และการใช้ผ้าขะม้าคาดเอวในผู้ชายสำหรับการแต่งกายในชีวิตประจำวัน การแต่งกายด้วยชุดม่อฮ่อมของผู้ชายร่วมกับการแพ้วโต่งด้วยผ้าสไบหรือผ้าขาวม้า ทั้งในผู้หญิงและผู้ชาย การแต่งกายเนื่องในงานเทศกาลหรืองานบุญประเพณีในปัจจุบัน กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในแต่ละพื้นที่ เครื่องแต่งกายของผู้หญิงมีความแตกต่างกันอยู่บ้างใน รูปแบบการแต่งกายมีการปรับเปลี่ยมเพิ่มเติมด้วยการสวมเสื้อแขนกระบอก เสื้อไทยประยุกต์ หรือเสื้อที่ถูกคิดขึ้นให้เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น นุ่งซิ่นมัดหมี่ลายแทรก (หรือซิ่นตีนจกในกลุ่มอำเภอศรีสัชนาลัย) พร้อมการแพ้วโต่งด้วยผ้าสไบ

เครื่องแต่งกายเพศชาย แสดงลักษณะร่วมของการแต่งกายทางวัฒนธรรมไทยพวน จากการแต่งกายด้วยชุดม่อฮ่อมของผู้ชายร่วมกับการแพ้วโต่ง หรือคาดเอวด้วยผ้าขาวม้า ประกอบกับการกำหนดรูปร่างของเสื้อ และกางเกงตามสัดส่วนรูปลักษณ์คน การแทนค่าน้ำหนักของผ้าขาวม้า ด้วยการใช้เส้น (Line) ที่มีความหนาแตกต่างกัน ประกอบกับรูปร่างสี่เหลี่ยม จัดวางองค์ประกอบแบบการซ้ำ ตามกฎของความคล้ายคลึง (Similarity) จนเกิดเป็นลวดลาย

เครื่องแต่งกายเพศหญิง แสดงลักษณะร่วมของการแต่งกายทางวัฒนธรรมไทยพวนจากผ้าซิ่นมัดหมี่ลายแทรก การกำหนดรูปร่างของเสื้อ และผ้าซิ่นตามสัดส่วนรูปลักษณ์คน การแทนค่าน้ำหนักของลวดลายซิ่นมัดหมี่ลายแทรก ด้วยการใช้เส้น (Line) เช่น เส้นซิกแซก เส้นโค้ง ที่มีความหนาแตกต่างกัน วางเว้นระยะความห่างตามรูปร่างของซิ่น เพิ่มรายละเอียดด้วยรูปร่าง หรือเส้นที่มีขนาเล็กกว่า ลงไประหว่างความห่างของเส้น จัดวางองค์ประกอบแบบการซำ้ตามกฎของความคล้ายคลึง (Similarity) จนเกิดเป็นลวดลายของซิ่นลายแทรก

การกำหนดรูปลักษณ์ของอัตลักษณ์ศิลป์เพื่อแนวทางในการออกแบบโดยใช้ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทเครื่องแต่งกายของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน เป็นต้นแบบในการแทนค่าด้วยองค์ประกอบทางศิลปะ ค่าน้ำหนักที่เกิดขึ้นในรูปร่างสามารถใช้การแทนค่าตามกฎของภาพและพื้น (Figure and Ground) แบ่งรูปลักษณ์ที่ปรากฏออกเป็น ภาพ (Figure) และพื้น (Ground) โดยกำหนดค่าน้ำหนักด้วยสีดำและสีขาว (มืดและสว่าง) เพื่ออธิบายถึงคุณสมบัติต่างๆของรูปร่าง เมื่อรูปลักษณ์นั้นมีรายละเอียดที่ครบถ้วนสามารใช้สีจากต้นแบบของเครื่องแต่งกาย แทนค่าสี (Color) สีพื้นเป็นสีที่มีความเข้ม คือกลุ่มที่ใช้สีที่เขียว หรือแดงเข้ม และสอดลวดลายแบบสีเอกรงค์ โทนสีเอกลักษณ์ของผ้าทอไทยพวน เรียกว่า “สีอ่ำไอ่” หมายถึง สีที่ปรากฏบนผืนผ้า ซึ่งเกิดจากด้ายเส้นยืน เป็นสีดำ และเส้นพุ่งเป็นสีต่างๆตามลวดลายที่ได้มีการออกแบบไว้ ดังนั้นเมื่อเส้นด้ายทั้งเส้นพุ่งและเส้นยืนถูกทอเข้าด้วยกัน จึงเกิดเป็นสีที่มีส่วนผสมของสีดำ อยู่ในสีโทนหม่น ลงไปในองค์ประกอบทางศิลปะทั้งหมดเพื่อแสดงบุคลิกภาพของรูปลักษณ์ที่สามารถสื่อสารอัตลักษณ์ของเครื่องแต่งกายกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนได้ชัดเจนมากขึ้น

แนวทางการใช้รูปลักษณ์จากส่วนประกอบของการแต่งกายทางวัฒนธรรม ได้แก่ รูปแบบของเสื้อ ผ้าซิ่น กางเกง และผ้าสไบ เพื่อกำหนดลักษณะเฉพาะ สามารถใช้องค์ประกอบทางศิลปะเพื่อสร้างรายละเอียดของรูปร่าง และลวดลาย รวมไปถึงโทนสีอ่ำไอ่ เพื่อแสดงอัตลักษณ์จากเครื่องแต่งกายกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

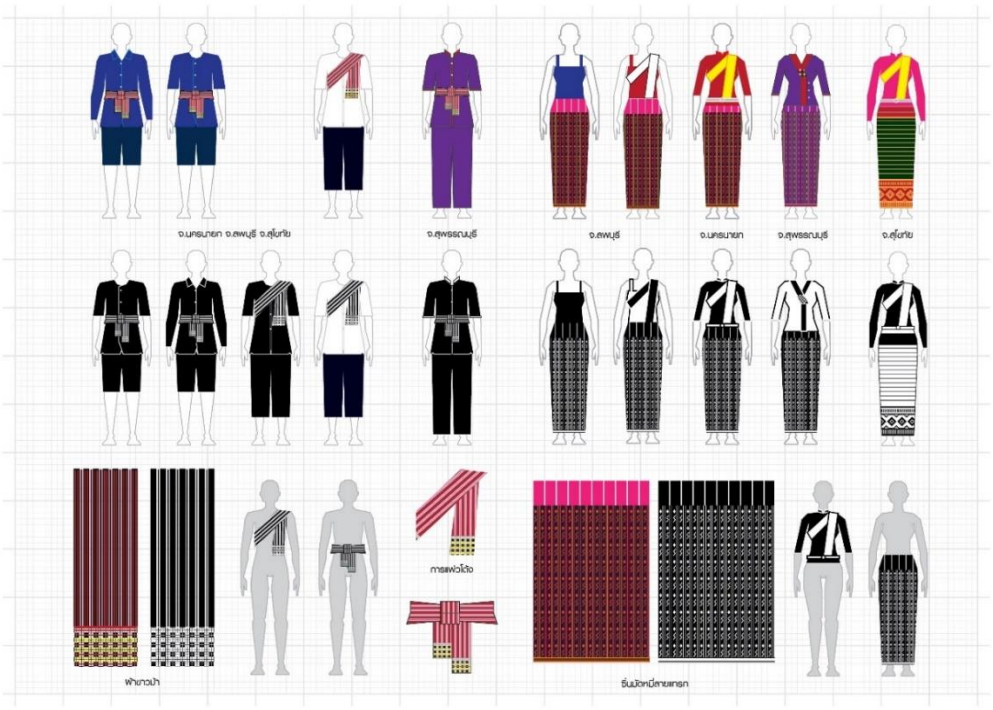

ภาพประกอบ 239 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากลักษณะร่วมที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นประเภทเครื่องแต่งกายของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนใน 4 จังหวัดพื้นที่การศึกษา

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

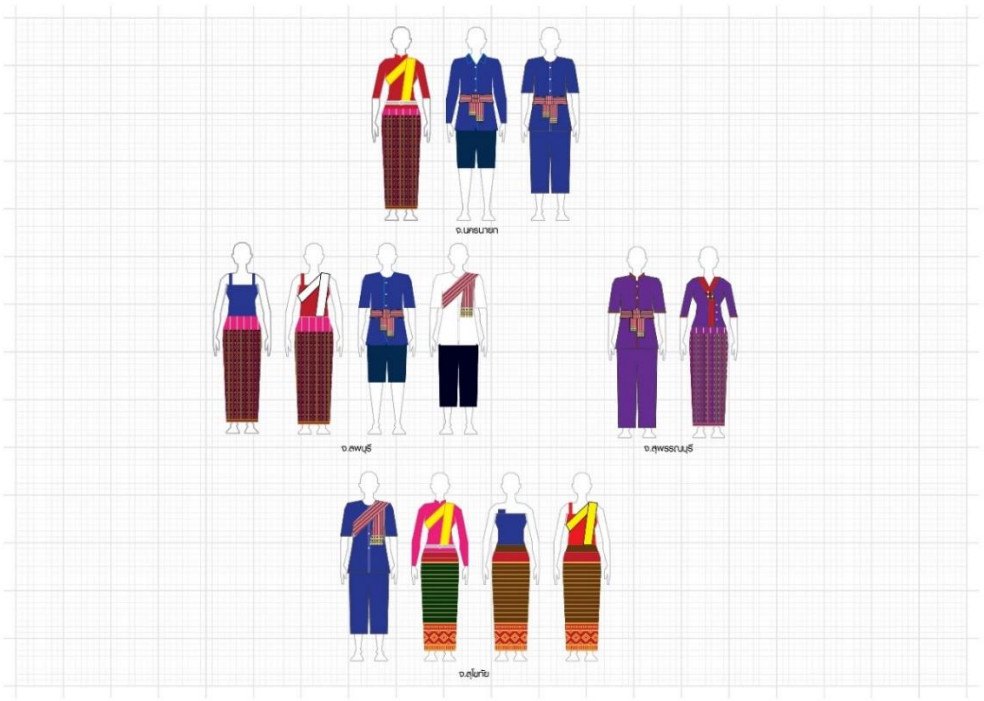

ภาพประกอบ 240 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากลักษณะร่วมที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นประเภทเครื่องแต่งกายของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนใน 4 จังหวัดพื้นที่การศึกษา

ที่มา : กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

3) ภูมิปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทที่อยู่อาศัยของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

จากการศึกษาปรากฏรูปลักษณ์กราฟิกเพื่อแนวทางในการกำหนด “อัตลักษณ์ศิลป์” โดยใช้ลักษณะร่วม ที่แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นประเภทที่อยู่อาศัยของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนผ่านรูปลักษณ์“ เฮือน”(ที่อยู่อาศัย) ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ด้วยการใช้ลักษณะเด่นของการแบ่งพื้นที่ใช้งานภายในเฮือนทำให้เกิดรูปแบบ แผนผังเฮือนแฝดหลังคาคู่ มีที่คล้ายคลึงกัน ลักษณะดังกล่าวถูกแทนค่าด้วยการใช้รูปร่างเรขคณิต (Geometric Shape) ตามลักษณะของเฮือนไทยพวน การจัดวางองค์ประกอบตามการรับรู้ สัดส่วน และความสมดุลในแต่ละด้านตามกฎของความสมมาตร (Symmetry) โดยเน้นด้านหน้าของเฮือน เพื่อให้รูปลักษณ์ที่ถูกแทนค่าด้วยรูปร่างเรขคณิต แสดงให้เห็นลักษณะของเฮือนแฝด และหลังคาคู่ ที่มีความสัมพันธ์ของรูปลักษณ์ด้านซ้าย และด้านขวาเป็นหลัก และรูปด้านข้างของเฮือน เพื่อแสดงรายละเอียดของ

ฝาเฮือน ซึ่งเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่สามารถระบุถึงลักษณะเด่นของเฮือนไทยพวนในแต่ละพื้นที่ได้

สามารถแบ่งประเภทของรูปลักษณ์ที่ใช้ในการกำหนดเค้าโครงและรูปแบบของอัตลักษณ์ศิลป์ที่แสดงออกถึงลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทที่อยู่อาศัยได้ 3 ประเภท ได้แก่

1) **แผนผังเฮือน** การใช้รูปแบบแผนผังเฮือนแฝด ซึ่งเป็นการจัดวางพื้นที่ใช้สอยหลักสามส่วนของเฮือนไทยพวน ได้แก่ ส่วนโถง ส่วนห้องนอน และส่วนครัว ซึ่งเป็นการจัดวางแผนผังของที่อยู่อาศัยที่มีรูปแบบเฉพาะตัว ส่งผลให้ส่วนประกอบต่างๆของเฮือนไทยพวนมีลักษณะที่แตกต่างจากที่อยู่อาศัยของกลุ่มวัฒนธรรมอื่นๆ มากำหนดรูปแบบของอัตลักษณ์ศิลป์

2) **หลังคา** การใช้รูปลักษณ์ของหลังคาจั่วคู่ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ในแต่ละพื้นที่การศึกษามีการใช้รูปทรงของหลังคาจั่งคู่ที่แตกต่างกันได้แก่ หลังคาปั้นหยา ปั้นหยายกจั่ว หน้าจั่วคู่มีป้านลม หลังคาปั้นหยายกจั่วรูปแบบจั่วใบปรือ หลังคาปั้นหยายกจั่วประดับด้วยกาแล มากำหนดรูปแบบของอัตลักษณ์ศิลป์

3) **ผนัง** การใช้รูปลักษณ์ของผนัง หรือฝาเฮือน ส่วนประกอบของวัสดุและการจัดวางวัสดุในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ ฝาไม้กระดานตีตามแนวนอนวางขวาง ฝาปะกน รวมถึงส่วนประกอบต่างๆที่ปรากฏบนฝาเฮือน เช่น หน้าต่าง ช่องลม เป็นต้นมากำหนดรูปแบบของอัตลักษณ์ศิลป์

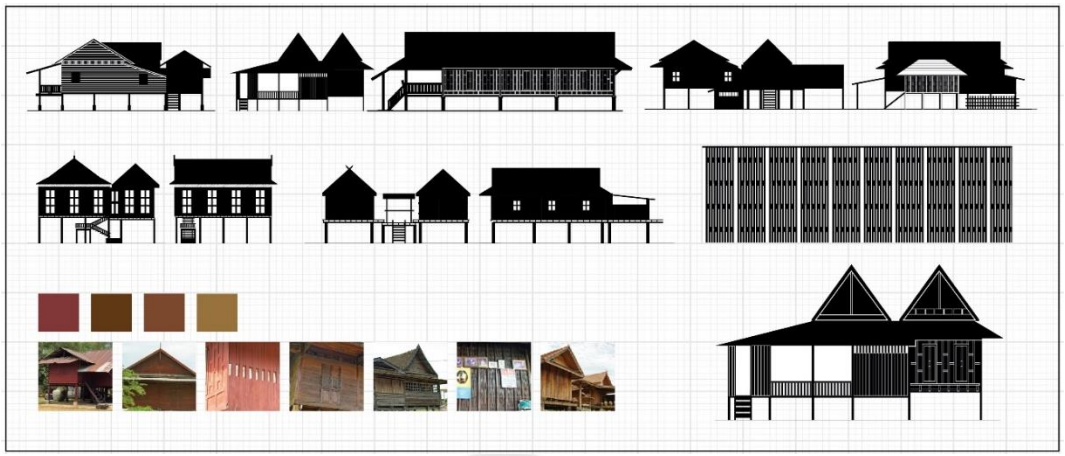

ภาพประกอบ 241 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะที่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทที่อยู่อาศัยของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

การกำหนดรูปลักษณ์ของอัตลักษณ์ศิลป์เพื่อแนวทางในการออกแบบโดยใช้ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทที่อยู่อาศัยของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน เป็นต้นแบบในการแทนค่าด้วยองค์ประกอบทางศิลปะ โดยรายละเอียดของเฮือนใช้เส้น (Line) ด้วยการจัดวางองค์ประกอบส่วนย่อย (เส้น) ที่เกี่ยวข้องกันโดยกำหนดระยะของความห่าง - ความใกล้ชิด และกำหนดความหนาของเส้น ที่แตกต่างกัน ตามกฎของความใกล้ชิด (Proximity) เพื่อแสดงลักษณะของตำแหน่ง วัสดุประกอบเฮือน เช่น ฝาเฮือนไทยพวนที่ใช้ไม้กระดานแนวตั้งและแนวนอน หรือฝาเฮือนที่ใช้ฟากไม้ไผ่ หรือไม้ไผ่ขัดแตะ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน และแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างของวัสดุประกอบเฮือนในแต่ละพื้นที่

การสร้างมิติ หรือระยะตื้น และลึก ด้วยการแทนค่าน้ำหนักตามกฎของภาพและพื้น (Figure and Ground) ด้วยการจัดวางองค์ประกอบที่ประกอบด้วย ภาพ (Figure) คือ สิ่งที่มีรูปร่างเด่นชัด แทนค่าด้วยสีขาว หรือสีในโทนสว่างให้ปรากฏขึ้นมาจากเส้นขอบของอาณาเขต และ พื้น (Ground) คือส่วนที่เหลือทั้งหมดภายในอาณาเขต แทนค่าด้วยสีดำ หรือสีในโทนมืด และการแทนค่าด้วยสี (Color) โทนสีน้ำตาล น้ำตาลแดง จากต้นแบบของวัสดุประเภทไม้ที่ใช้ประกอบเฮือน เพื่อแสดงบุคลิกภาพของรูปลักษณ์ที่ชัดเจน

เฮือนไทยพวน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก เฮือนไม้ขนาดใหญ่ แบ่งพื้นที่ภายในออกเป็นสองส่วนตามผังแบบเฮือนไทยพวน ยกพื้นสูง หลังคาปั้นหยา และปั้นหยายกจั่ว มีชานพักบันไดยื่นออกมา ฝาเฮือนเป็นฝาไม้กระดานตีตามแนวนอนวางขวาง เจาะหน้าต่าง วางเสาเฮือนที่ทำจากไม้บนตอม่อที่หล่อจากคอนกรีต

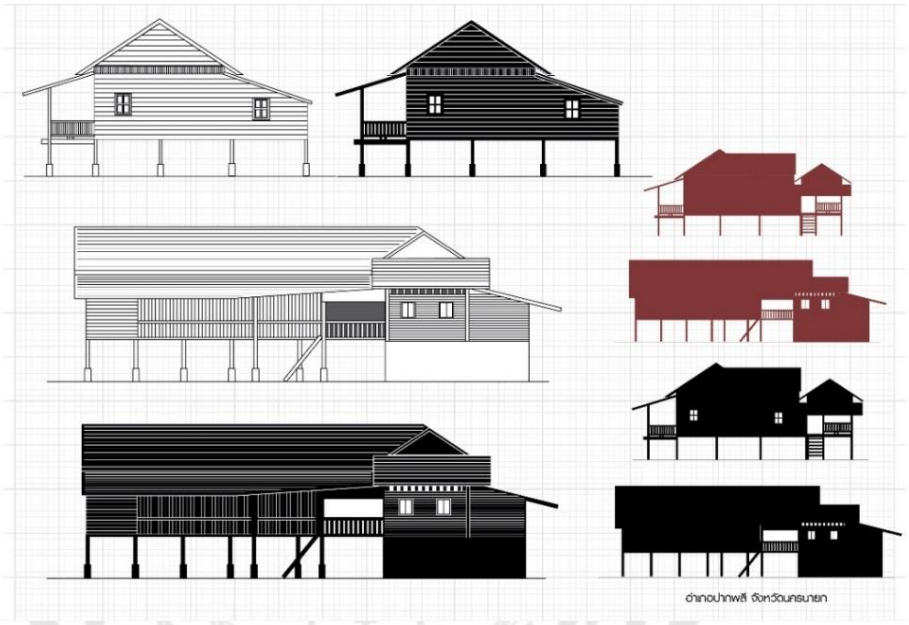

ภาพประกอบ 242 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะที่แสดงถึงเฮือนไทยพวน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

เฮือนไทยพวน อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ลักษณะเป็นเฮือนแฝดยุคแรกแบบทรงไทยเดิม ฝาปะกน หน้าจั่วคู่ มีป้านลมชัดเจนซึ่งอาจมีตัวเหงาที่ปลายป้านลม

ภาพประกอบ 243 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะที่แสดงถึงเฮือนไทยพวน อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

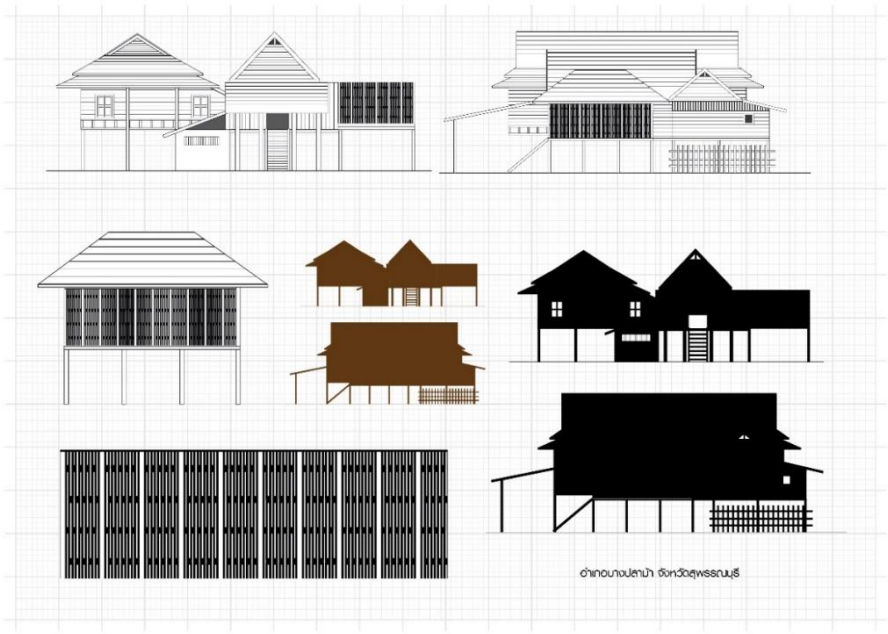

ภาพประกอบ 244 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะที่แสดงถึงเฮือนไทยพวน อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

เฮือนไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี เฮือนขนาดใหญ่ หลังคาปั้นหยายกจั่วรูปแบบจั่วใบปรือ มีการประดับยอดจั่วและเชิงชายด้วยสรไน (ไม้กลึงยอดจั่ว) จั่วบริเวณเฮือนนอนจะมีขนาดใหญ่กว่าเฮือนประกอบ ภายในเฮือนมีการกั้นพื้นที่ด้วยบานเฟี้ยม มีช่องลมลายฉลุ หรือระแนงไม้ตลอดแนวฝาบ้าน

ภาพประกอบ 245 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบศิลปะที่แสดงถึงเฮือนไทยพวนอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

เฮือนไทยพวน อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย เฮือนแฝดมีการสร้างยุ้งข้าว (เงี้ยเค้า) อยู่ในระดับเฮือนนอนโดยอยู่ทางทิศตะวันตกของโถง (ซานท่อง) ฝาไม้กระดานตีแนวตั้ง หลังคาปั้นหยายกจั่ว จั่วด้านเฮือนนอนมีการประดับยอดจั่วด้วยกาแล

ภาพประกอบ 246 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะที่แสดงถึงเฮือนไทยพวน อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

4) ภูมิปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

จากการศึกษาปรากฏรูปลักษณ์กราฟิกเพื่อแนวทางในการกำหนด “อัตลักษณ์ศิลป์” โดยใช้ลักษณะร่วมที่แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นประเภทประเพณี เป็นการนำเอาส่วนประกอบรูปธรรมและนามธรรม ที่เกิดขึ้นในประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน มาแทนค่าด้วยองค์ประกอบทางศิลปะ จากการใช้รูปร่าง(Shape) และรูปทรง(Form) ปิดล้อมตามลักษณะของส่วนประกอบเหล่านั้นกำหนดขอบเขตลักษณะ 2 มิติ และ 3 มิติ และสร้างรายละเอียดด้วยการใช้เส้น (Line) ตามกฎของความคล้ายคลึง (Similarity) ด้วยการการจัดวางองค์ประกอบแบบการซ้ำ และเน้นสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้นมาให้แตกต่างเพื่อให้เกิดลวดลาย ประกอบกับการใช้รูปลักษณ์ของมนุษย์และเครื่อง

แต่งกายมาเสริมการสื่อสารถึงการใช้งานขององค์ประกอบของอัตลักษณ์ร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทประเภทประเพณีที่เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

สามารถแบ่งประเภทของรูปลักษณ์ที่ใช้ในการกำหนดเค้าโครงและรูปแบบของอัตลักษณ์ศิลป์ที่แสดงออกถึงลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทประเพณีได้ 3 ประเภท ได้แก่

1) **เครื่องสักการะ** พิธีกรรมหรือประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนเกิดขึ้นจากความเชื่อที่มีพื้นฐานเกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิต ในพิธีกรรมจึงประกอบด้วยข้าวของเครื่องใช้และเครื่องสักการะ ที่สามารถบ่งบอกถึงวัตถุประสงค์ของพิธีกรรมนั้นได้

2) **ภาชนะหรืออุปกรณ์** ในพิธีกรรมพบภาชนะหรืออุปกรณ์ที่ใช้บรรจุเครื่องสักการะ เพื่อประกอบพิธีกรรม เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่สามารถบ่งบอกถึงวิถีการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นรูปแบบเฉพาะตัวของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

3) **ความเชื่อ** พิธีกรรมหรือประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนเกิดขึ้นจากความเชื่อที่มีพื้นฐานเกี่ยวข้องกับการสักการะเทพเทวดา ที่คอยคุ้มครองและบันดาลฟ้าฝนให้ตกตามฤดูกาลของการเพาะปลูก จากความเชื่อที่เป็นไปในลักษณะของนามธรรม การสร้างรูปลักษณ์เพื่อเป็นตัวแทนความเชื่อนั้นจึงปรากฏขึ้นในวัฒนธรรมไทยพวน

ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนประกอบด้วย

ประเพณีกำฟ้า (รูปลักษณ์ ได้แก่ ข้าวหลาม กระบุง พระยาแถน) กำฟ้าเป็นประเพณีที่กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนปฏิบัติสืบทอดเป็นประจำทุกปี ในช่วงเดือนสาม มีการเผาข้าวหลาม เพื่อนำไปถวายพระ จุดประสงค์ของประเพณีคือเป็นการบวงสรวงต่อพระยาแถน ที่จะดลบันดาลให้ฝนตกเพื่อความอุดมสมบูรณ์ต่อการปลูกข้าว

พิธีกรรมสูตรเสื้อสูตรผ้า (รูปลักษณ์ ได้แก่ เสื้อผ้า กระบุง เครื่องสักการะบูชา) พิธีกรรมซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน โดยชาวบ้านจะนำอาหารคาวหวานไปถวายพระสงฆ์ พร้อมกับเสื้อผ้าทุกคนในครอบครัวคนละ 1 ตัว พับใส่ในกระบุง พร้อมจัดทำกระทงใบตองบรรจุมีข้าวดำ ข้าวแดง ข้าวขาว ปลาร้า หัวหอม กระเทียม พริกแห้ง ฯลฯ พร้อมทั้งดอกไม้ธูป 5 ดอก เทียน 1 เล่ม วางบนถาดเหนือกระบุงที่ใส่เสื้อผ้า แล้วนำไปให้พระสงฆ์สวดอธิษฐานให้นำสิ่งเลวร้ายออกไปจากทุกคนในครอบครัว

ประเพณีสารทพวน (รูปลักษณ์ ได้แก่ รูปลักษณ์ของกระจาด คานหาบและคน) ประเพณีสารทพวนหรือ ประเพณีเส่อกระจาดสารทพวน เป็นการผสานระหว่างประเพณีบุญข้าวประดับดินของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว อันเป็นงานบุญประเพณีที่สะท้อนถึงความรักสามัคคีเอื้อเฟื้อเผย

แผ่ของคนในชุมชน เนื่องจากเป็นงานบุญที่ต้องช่วยกันตระเตรียมอาหารร่วมกัน และนำอาหารใส่กระจาดหาบใส่คานหาบไปถวายพระ

การกำหนดรูปลักษณ์ของอัตลักษณ์ศิลป์เพื่อแนวทางในการออกแบบโดยใช้ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน เป็นต้นแบบในการแทนค่าด้วยองค์ประกอบทางศิลปะโดยค่าน้ำหนักที่เกิดขึ้นในรูปร่างสามารถใช้การแทนค่าตามกฎของภาพและพื้น (Figure and Ground) แบ่งรูปลักษณ์ที่ปรากฏออกเป็น ภาพ (Figure) และพื้น (Ground) โดยกำหนดค่าน้ำหนักด้วยสีดำและสีขาว (มืดและสว่าง) เพื่ออธิบายถึงคุณสมบัติต่างๆของรูปร่าง เมื่อรูปลักษณ์นั้นมีรายละเอียดที่ครบถ้วนสามารใช้สีจากต้นแบบของประเพณี หรืออุปกรณ์ที่เป็นเครื่องประกอบพิธี แทนค่าสี (Color) โทนสีน้ำตาล สีเขียว และกลุ่มสีอ่ำไอ่ สีอัตลักษณ์จากเครื่องแต่งกายลงไปในองค์ประกอบทางศิลปะทั้งหมดเพื่อแสดงรูปลักษณ์ที่สามารถสื่อสารอัตลักษณ์ประเพณีกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนได้ชัดเจนมากขึ้น

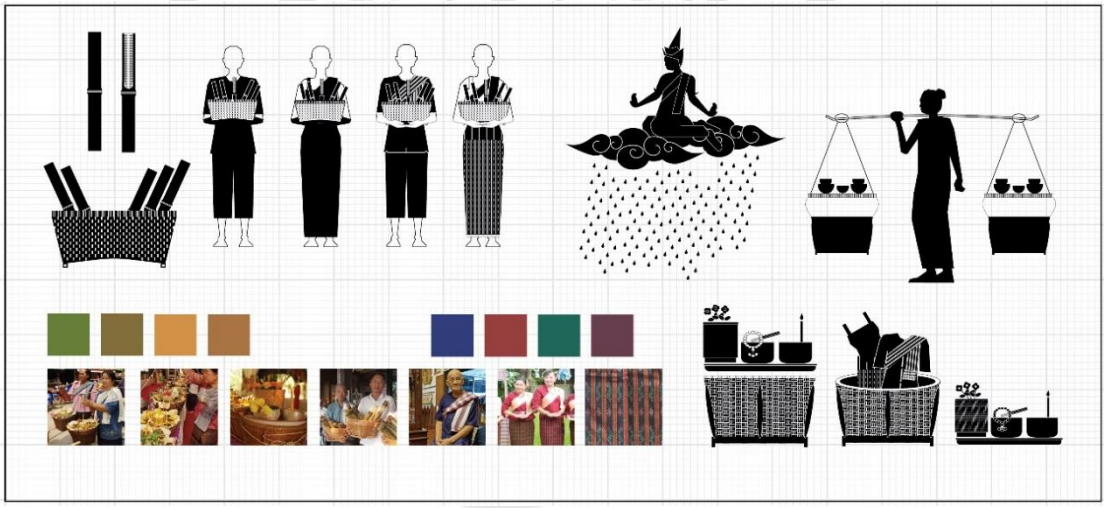

ภาพประกอบ 247 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

แนวทางการใช้รูปลักษณ์ของอาหารในประเพณี เพื่ออธิบายวัตถุประกอบพิธีกรรม และความเชื่อตามประเพณี โดยใช้เค้าโครงลักษณะของ ข้าวหลาม ภาชนะจักสาน กระจาด คานหาบ และเครื่องแต่งกาย สามารถนำเอาองค์ประกอบทางศิลปะมาสร้างรูปลักษณ์มากกว่าหนึ่งชนิด มาประกอบกันเพื่อสื่อสารอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

ภาพประกอบ 248 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

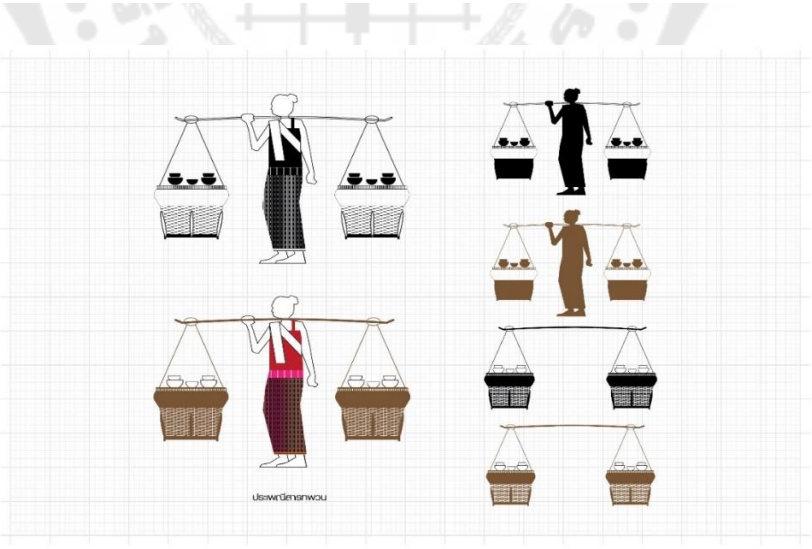

ภาพประกอบ 249 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

5) ภูมิปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทภาษา วรรณกรรมพื้นบ้าน และประวัติศาสตร์บอกเล่า ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

จากการศึกษาปรากฏรูปลักษณ์กราฟิกเพื่อแนวทางในการกำหนด “อัตลักษณ์ศิลป์” โดยใช้ลักษณะร่วมที่แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นประเภท ภาษา วรรณกรรมพื้นบ้าน และประวัติศาสตร์บอกเล่า เป็นการนำเอาส่วนประกอบของ ภาษา ตัวอักษร และการสื่อความหมายออกมาในรูปของคำพูด รวมถึงการตั้งชื่อบ้านนามเมือง พบที่มาชื่ออำเภอ ชื่อตำบล และชื่อบ้าน ในชุมชนไทยพวน มีที่มาในการตั้งชื่อเกี่ยวกับภูมิศาสตร์สภาพแวดล้อมของที่ตั้ง และการนำเอาชื่อบ้านชื่อเมืองดั้งเดิมในแขวงเชียงขวางที่เป็นบ้านเกิด มาตั้งชื่อชุมชนในปัจจุบัน ได้แก่ ชื่ออำเภอบ้านหมี่ และชื่อตำบลหาดเสี้ยว เป็นต้น

สามารถแบ่งประเภทของรูปลักษณ์ที่ใช้ในการกำหนดเค้าโครงและรูปแบบของอัตลักษณ์ศิลป์ที่แสดงออกถึงลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทภาษา วรรณกรรมพื้นบ้าน และประวัติศาสตร์บอกเล่า ได้ 3 ประเภท ได้แก่

1) **ตัวอักษร** การใช้รูปลักษณ์ของตัวอักษรไทยน้อย ซึ่งเป็นตัวอักษรที่มีรูปแบบเฉพาะและเป็นตัวอักษรที่กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนใช้ในการเขียนเพื่อการสื่อสาร มากำหนดรูปแบบของอัตลักษณ์ศิลป์

2) **คำ และประโยค** ภาษาพื้นถิ่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน มีการผสมคำและประโยคเพื่อการสื่อสารที่มีลักษณะเฉพาะตัว เช่น แพ่วโต่ง คือ การพาดผ้าในลักษณะสไบของชายและหญิงชาวไทยพวน เป็นต้น มากำหนดรูปแบบของข้อความเพื่อสื่อสารอัตลักษณ์ศิลป์

3) **ภาษาพูดและการอ่าน** ภาษาพื้นถิ่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน มีสำเนียงหรือการอ่าน พูดออกเสียงที่มีลักษณะเฉพาะตัว เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับ การออกเสียงในภาษาไทย แตกต่างด้วยการใช้ตัวอักษร หรือตัวสะกดแต่ยังสามารถสื่อสารความหมายเดียวกันได้ ประกอบด้วย การใช้เสียงของตัวอักษร “ฮ” แทนการอ่านออกเสียงคำที่มีตัว “ร” เช่น คำว่า “เรือน” จะอ่านออกเสียงเป็น “เฮือน” และ การอ่านออกเสียงคำที่มีสระ “ไ - ใ” จะอ่านออกเสียงเป็นสระ “เ - อ” เช่น ไปไหน - ไปกะเลอ เป็นต้น มากำหนดรูปแบบการเขียนข้อความเพื่อสื่อสารอัตลักษณ์ศิลป์

การกำหนดรูปลักษณ์ของอัตลักษณ์ศิลป์เพื่อแนวทางในการออกแบบโดยใช้ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทภาษา วรรณกรรมพื้นบ้าน และประวัติศาสตร์บอกเล่า ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน เป็นต้นแบบในการแทนค่าด้วยองค์ประกอบทางศิลปะจากการใช้ลักษณะโครงสร้างของตัวอักษรไทน้อยมีลักษณะโค้งมน จุดเริ่มต้นของอักษรเกิดจากการม้วนหัวกลมประกอบกับเส้นโค้งมน ตามรูปร่างของอักษร สิ้นสุดตัวอักษรด้วยการตวัดปลายเส้น การใช้

องค์ประกอบทางศิลปะเพื่อแสดงรูปลักษณ์ของสิ่งที่กล่าวมาขั้นต้น ด้วยการใช้รูปธรรมของการสื่อสารด้วยภาษาพื้นถิ่น ตัวอักษรไทน้อยเปรียบเสมือนรูปธรรมของภาษา จึงเป็นต้นแบบในการคัดเลือกชุดตัวอักษรไทย ที่มีลักษณะและบุคลิกที่ใกล้เคียงกับตัวอักษรไทน้อย เพื่อแสดงข้อความจากการสื่อสารด้วยภาษาไทยพวน

การใช้โครงสร้างของเส้นโค้ง (Curve Line) ซึ่งเป็นลักษณะของอักษรไทน้อย และรูปแบบของทิศทางจากการเขียนอักษรไทน้อย กำหนดรูปลักษณ์ให้ชุดตัวอักษรในภาษาไทย โดยคัดเลือก ฟอนต์อาร์ทีอี คอนทราส (RTE Contrast) ซึ่งนักออกแบบชุดตัวอักษรได้รับแรงบันดาลใจในการออกแบบมาจากรูปแบบของตัวอักษรประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มาใช้เป็นรูปลักษณ์ของชุดอักษรในการสื่อสารข้อความจากภาษาถิ่น วรรณกรรมพื้นบ้านและประวัติศาสตร์บอกเล่า

การสร้างความชัดเจนด้วยการแทนค่าน้ำหนักตามกฎของภาพและพื้น (Figure and Ground) ด้วยการจัดวางองค์ประกอบที่ประกอบด้วย ภาพ (Figure) คือ สิ่งที่มีรูปร่างเด่นชัด แทนค่าด้วยสีดำ ให้ปรากฏขึ้นมาจากเส้นขอบของอาณาเขต และ พื้น (Ground) คือส่วนที่เหลือทั้งหมดภายในอาณาเขต แทนค่าด้วยสีขาว

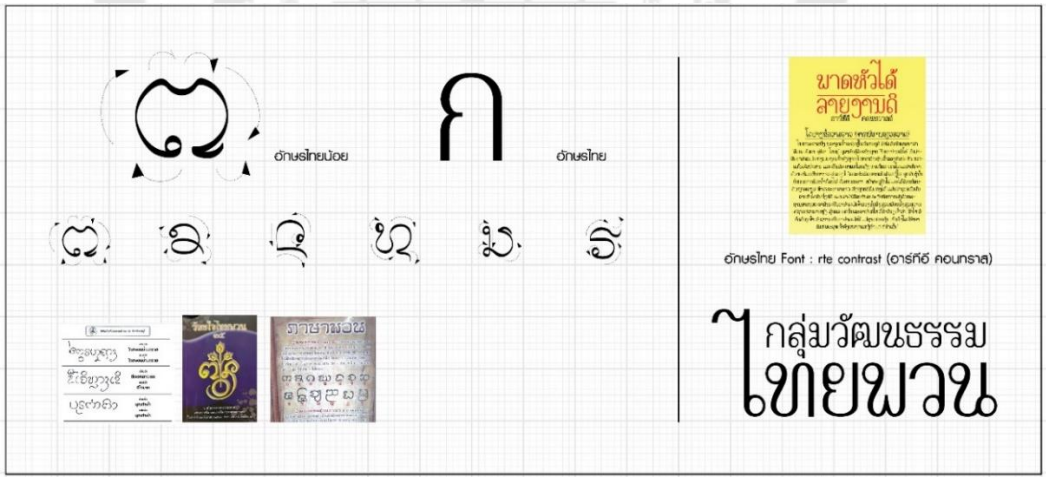

ภาพประกอบ 250 แสดงการเทียบเคียงลักษณะของอักษรไทยน้อย และลักษณะของอักษรไทย

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ 251 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเภทภาษา วรรณกรรมพื้นบ้าน และประวัติศาสตร์บอกเล่า ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ที่แสดงถึงอักษรธรรม และอักษรไทย ที่มีบุคลิกลักษณะใกล้เคียงกัน

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

6) ภูมิปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาชีพของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

จากการศึกษาปรากฏรูปลักษณ์กราฟิกเพื่อแนวทางในการกำหนด “อัตลักษณ์ศิลป์” โดยใช้ลักษณะร่วมที่แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นประเภทอาชีพของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนเป็นการนำเอาส่วนประกอบรูปธรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในอาชีพของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ประกอบด้วย อาชีพทางเกษตรกรรม ได้แก่การทำนา และอาชีพทางพาณิชยกรรม ได้แก่ อาชีพทอผ้า และอาชีพจักสาน การนำเอาอุปกรณ์ เครื่องมือและผลิตภัณฑ์จากอาชีพเหล่านี้มาแทนค่าด้วยองค์ประกอบทางศิลปะ

สามารถแบ่งประเภทของรูปลักษณ์ที่ใช้ในการกำหนดเค้าโครงและรูปแบบของอัตลักษณ์ศิลป์ที่แสดงออกถึงลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาชีพ ได้ 2 ประเภท ได้แก่

1) **เครื่องมือ หรืออุปกรณ์** ในการประกอบอาชีพ พบเครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่น มีรูปลักษณ์เฉพาะตัวสามารถสื่อสารถึงอาชีพของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน มากำหนดรูปแบบของอัตลักษณ์ศิลป์

2) **ผลงาน หรือผลิภัณฑ์** รูปแบบ และรายละเอียดต่างๆของผลงานหรือผลิภัณฑ์ ซึ่งเกิดจากการผลิตของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน สามารถนำมากำหนดรูปแบบของอัตลักษณ์ศิลป์ เพื่อแสดงลักษณะร่วมทางภูมิปัญญาประเภทอาชีพได้

ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาชีพของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ประกอบด้วย

การทำนา การใช้องค์ประกอบทางศิลปะประเภท จุด (Dot) เส้น (Line) ในการกำหนดแกน ขอบเขตทิศทาศ และค่าน้ำหนัก เมื่อองค์ประกอบของจุด และเส้นรวมกันตามกฎของความใกล้ชิด (Proximity) การจัดวางองค์ประกอบส่วนย่อยที่มีความเกี่ยวข้องกัน ในตำแหน่งที่ใกล้ชิดกัน ก่อให้เกิดรูปร่าง (Shape) ที่แสดงรูปลักษณ์ของรวงข้าว และเครื่องมือในการทำนา ได้แก่ เคียว งอบ

กลุ่มอาชีพจักสาน การใช้องค์ประกอบทางศิลปะประเภทประเภท เส้น (Line) ในการกำหนดแกน ขอบเขต และการจัดวางองค์ประกอบตามทิศทาง หรือกฎของความต่อเนื่อง (Continuation) โดยกำหนดให้ เส้น (Line) แต่ละเส้นจะถูดจัดวางตามทิศทาง 45 องศา ความหนาของเส้นและการซ้อน ทับ กันของเส้น แทนค่าตามรูปแบบของเครื่องจักสานที่เป็นสินค้าของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ปรากฏลวดลาย (Pattern) ตามลักษณะเด่นของลวดลายที่ใช้ในการจักสานผลิตภัณฑ์ ได้แก่ ลายเฉลว ลายหัวสุ่ม ลายสานไม้ไผ่ ลายหนามทุเรียน

การทอผ้า / ผ้ามัดหมี่ลายแทรก การใช้องค์ประกอบทางศิลปะแทนค่าน้ำหนักของลวดลายผ้ามัดหมี่ลายแทรก ด้วยการใช้เส้น (Line) ที่มีความหนาแตกต่างกัน วางเว้นระยะความห่างตามรูปร่างของผ้าซิ่น เพิ่มรายละเอียดด้วยรูปร่าง หรือเส้นที่มีขนาเล็กกว่า ลงไประหว่างความห่างของเส้น จัดวางองค์ประกอบแบบการซ้ำ ตามกฎของความคล้ายคลึง (Similarity) จนเกิดเป็นลวดลายอัตลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี และอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ที่เป็นที่รู้จักแพร่หลาย ซึ่งนอกจากจะอนุรักษ์รูปแบบและลวดลายการทอผ้าแบบดั้งเดิม(มัดหมี่ลายแทรก) เช่น มัดหมี่ลายแทรกพญานาคน้อย มัดหมี่ลายแทรกโคม เป็นต้น กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนทั้งสองแห่ง ยังประยุกต์นำทรัพยากรธรรมชาติและ ทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นในท้องถิ่นมาประดิษฐ์เป็นลวดลาย

เพื่อให้เกิดเอกลักษณ์แก่กลุ่มของตน เช่น มัดหมี่ลายสุพรรณิการ์ ของ อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก มัดหมี่ลายปิยวานร ของอำเภอบ้านหมี่ เป็นต้น

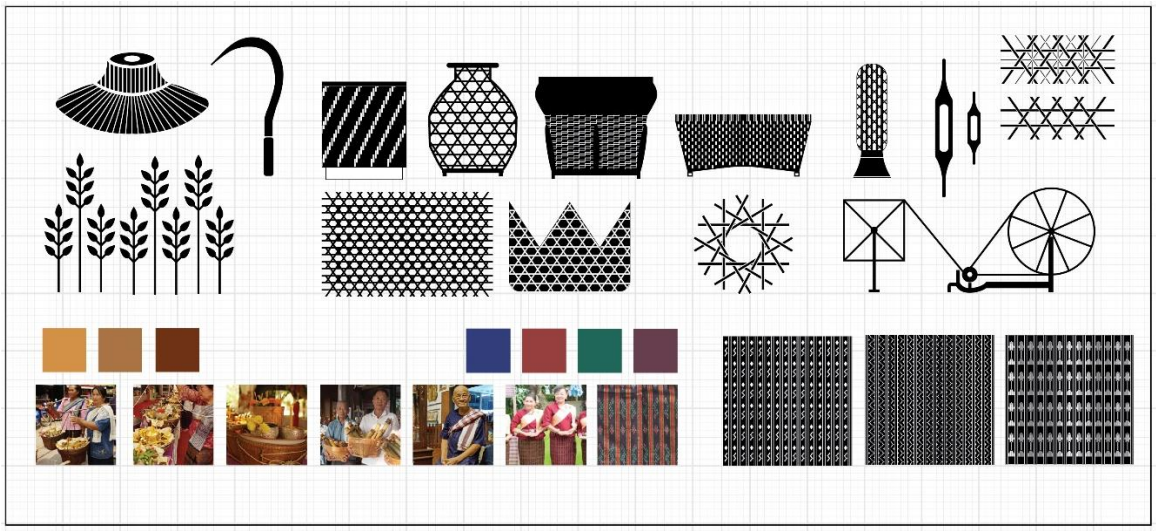

ภาพประกอบ 252 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาชีพของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

การกำหนดรูปลักษณ์ของอัตลักษณ์ศิลป์เพื่อแนวทางในการออกแบบโดยใช้ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาชีพของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน เป็นต้นแบบในการแทนค่าด้วยองค์ประกอบทางศิลปะจากค่าน้ำหนักที่เกิดขึ้นในรูปร่างสามารถใช้การแทนค่าตามกฎของภาพและพื้น (Figure and Ground) แบ่งรูปลักษณ์ที่ปรากฏออกเป็น ภาพ (Figure) และพื้น (Ground) โดยกำหนดค่าน้ำหนักด้วยสีดำและสีขาว (มืดและสว่าง) เพื่ออธิบายถึงคุณสมบัติต่างๆของรูปร่างเมื่อรูปลักษณ์นั้นมีรายละเอียดที่ครบถ้วนสามารใช้สีจากต้นแบบของประเพณี หรืออุปกรณ์ที่เป็นเครื่องประกอบพิธี แทนค่าสี (Color) โทนสีน้ำตาล สีอัตลักษณ์จาก ไม้ไผ่ ซึ่งเป็นวัสดุหลักในการจักสาน และกลุ่มสีอ่ำไอ่ สีอัตลักษณ์จากเครื่องแต่งกาย ลงไปในองค์ประกอบทางศิลปะทั้งหมดเพื่อแสดงบุคลิกภาพของรูปลักษณ์ที่สามารถสื่อสารอัตลักษณ์ประเพณีกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนได้ชัดเจนมากขึ้น

แนวทางการใช้ เครื่องมือในการประกอบอาชีพ เครื่องแต่งกาย ผลิตภัณฑ์ เช่น มัดหมี่ลายแทรก ลายอัตลักษณ์มัดหมี่ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน เพื่อแสดงลักษณะที่โดดเด่น ส่งผลถึงการจดจำ อธิบายถึงคุณสมบัติของรูปลักษณ์ที่ปรากฏ สามารถใช้องค์ประกอบทางศิลปะเพื่อสร้างรูปลักษณ์ ในการสื่อสารอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

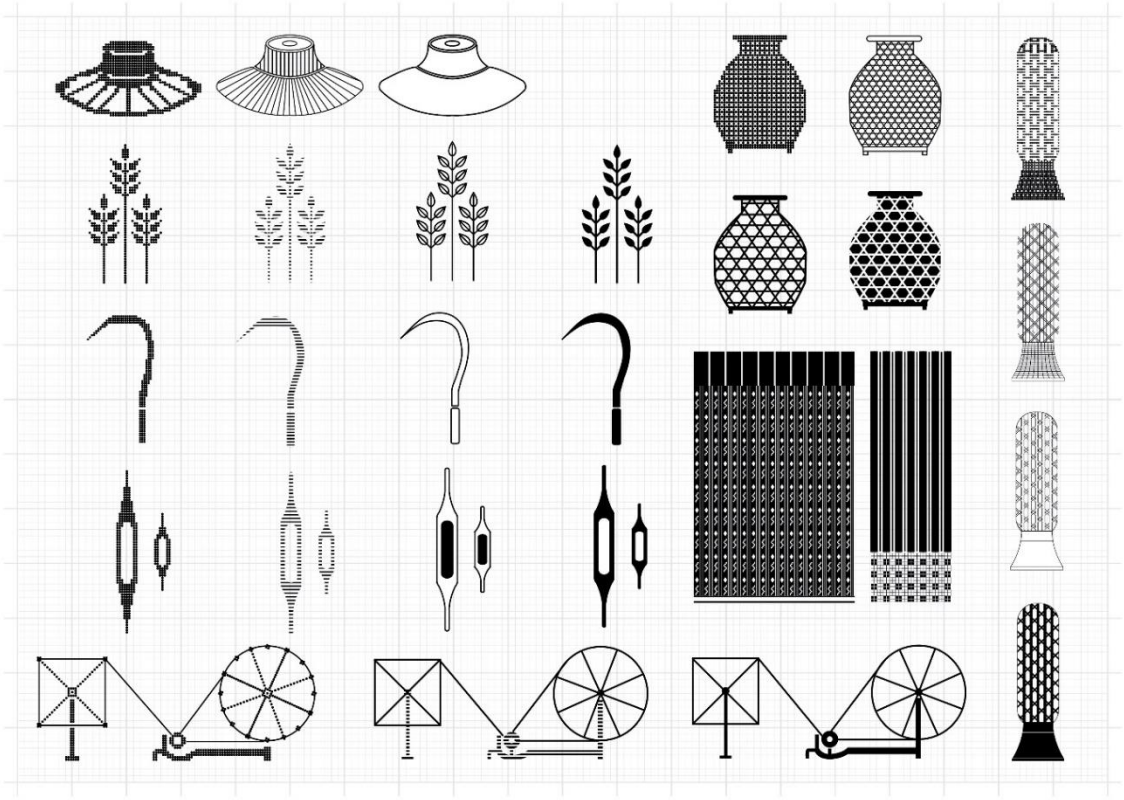

ภาพประกอบ 253 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาชีพของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

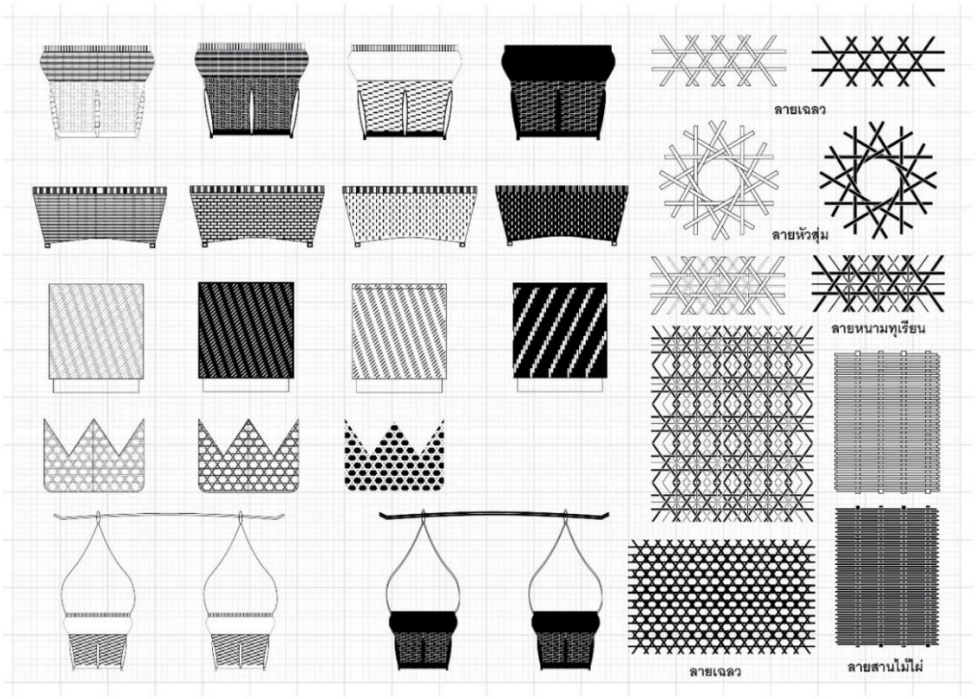

ภาพประกอบ 254 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาชีพของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

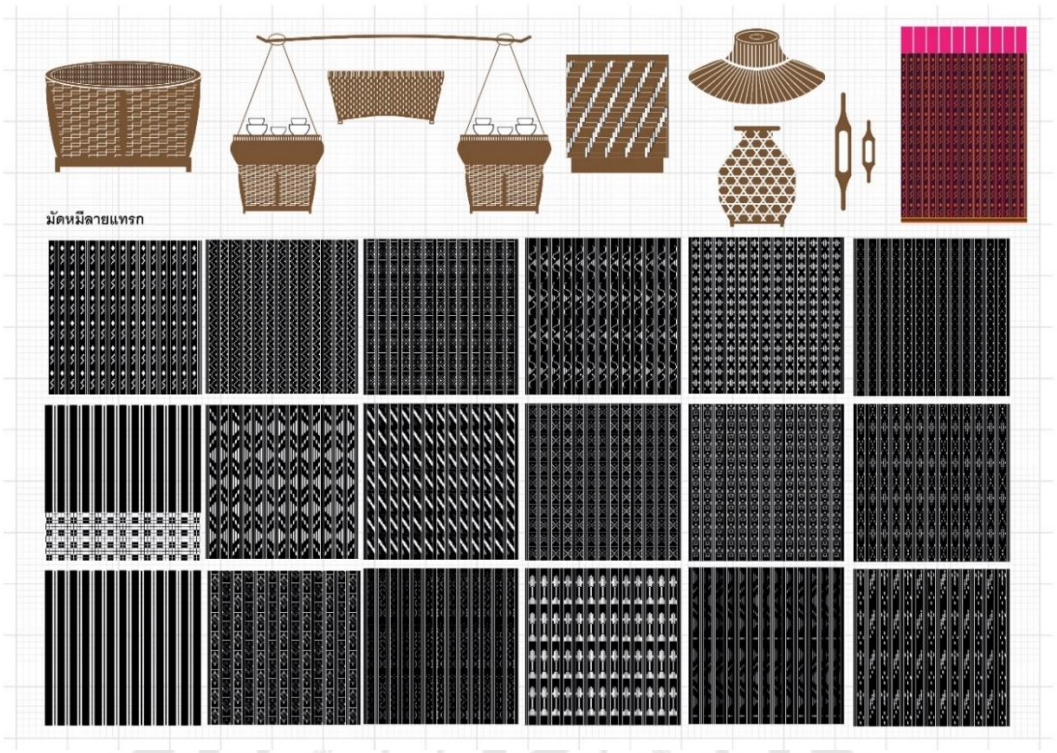

ภาพประกอบ 255 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาชีพของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

7) ภูมิปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

จากการศึกษาปรากฏรูปลักษณ์กราฟิกเพื่อแนวทางในการกำหนด “อัตลักษณ์ศิลป์” โดยใช้ลักษณะร่วมที่แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นประเภท ความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนเป็นการนำเอาส่วนประกอบรูปธรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ในการกำหนดรูปลักษณ์เพื่อแนวทางในการออกแบบ

สามารถแบ่งประเภทของรูปลักษณ์ที่ใช้ในการกำหนดเค้าโครงและรูปแบบของอัตลักษณ์ศิลป์ที่แสดงออกถึงลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภท ความเชื่อและพิธีกรรมได้ 3 ประเภท ได้แก่

1) **สิ่งปลูกสร้างทางความเชื่อ** สิ่งปลูกสร้างในลักษณะถาวรเพื่อวัตถุประสงค์ในการสักการะ หรือประกอบพิธีกรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ได้แก่ ศาลปู่ตา มากำหนดรูปแบบของอัตลักษณ์ศิลป์

2) **ภาชนะหรืออุปกรณ์** ในพิธีกรรมพบภาชนะหรืออุปกรณ์ที่ใช้บรรจุเครื่องสักการะ เพื่อประกอบพิธีกรรม เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่สามารถบ่งบอกถึงวิถีการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นรูปแบบเฉพาะตัวของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน มากำหนดรูปแบบของอัตลักษณ์ศิลป์

3) **ความเชื่อ** พิธีกรรมหรือประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนเกิดขึ้นจากความเชื่อที่มีพื้นฐานเกี่ยวข้องกับการสักการะเทพเทวดา ที่คอยคุ้มครองและบันดาลฟ้าฝนให้ตกตามฤดูกาลของการเพาะปลูก ได้แก่ พระยาแถน จากความเชื่อที่เป็นไปในลักษณะของนามธรรม การสร้างรูปลักษณ์เพื่อเป็นตัวแทนความเชื่อนั้นจึงปรากฏขึ้นในวัฒนธรรมไทยพวน มากำหนดรูปแบบของอัตลักษณ์ศิลป์

ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ประกอบด้วย

พระยาแถน ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผี ทั้งผีฟ้าและผีบรรพบุรุษ ที่โดดเด่นคือความเชื่อพระยาแถน เทวดาที่บันดาลให้ฝนตกตามฤดูกาล แสดงออกผ่านประเพณีพิธีกรรมต่างๆ อาทิ บุญกำฟ้า

ศาลปู่ตา ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษที่ชัดเจนคือการตั้งศาลปู่ตาประจำหมู่บ้าน ประจำตำบล และการแสดงออกในพิธีเลี้ยงศาลปู่ตาในทุกปี

ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญ เครื่องทำพิธีสู่ขวัญที่คล้ายคลึงกันไม่ว่าจะทำพิธีสู่ขวัญใดๆ มักได้แก่ พานบายศรี กรวยดอกไม้ ด้ายสายสิญจน์ ข้าว ไก่ต้ม เหล้า ขนมต้ม น้ำขมิ้นส้มป่อยใส่ขันเงิน สำหรับประพรม เนื่องจากเป็นสังคมเกษตรกรรมทำนาเพาะปลูกข้าว ประเพณีหรือพิธีกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ แนวคิดและวิธีปฏิบัติเป็นพิเศษ ได้แก่ ประเพณีสู่ขวัญเกวียน สู่ขวัญควาย จากความเชื่อที่ใช้ควายเป็นสัตว์ลากไถ ลากคราด ถือเป็นสัตว์ใหญ่มีค่ามาก

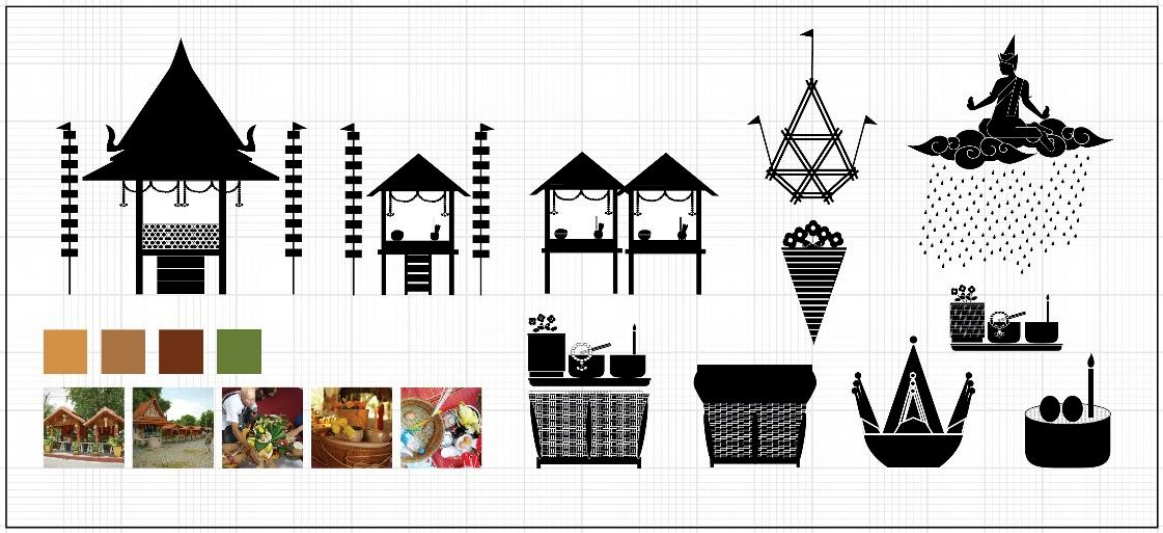

ภาพประกอบ 256 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

การกำหนดรูปลักษณ์ของอัตลักษณ์ศิลป์เพื่อแนวทางในการออกแบบโดยใช้ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน เป็นต้นแบบในการแทนค่าด้วยองค์ประกอบทางศิลปะจากการแทนค่ารูปลักษณ์ของ พระยาแถน ศาลปู่ตา พานบายศรี กรวยดอกไม้ ด้ายสายสิญจน์ เกิดจากการใช้รูปร่าง (Shape) และรูปทรง (Form) ปิดล้อมตามลักษณะของส่วนประกอบเหล่านั้นกำหนดขอบเขตลักษณะ 2 มิติ และ 3 มิติ และสร้างรายละเอียดด้วยการใช้เส้น (Line) ตามกฎของความคล้ายคลึง (Similarity) ด้วยการจัดวางองค์ประกอบแบบการซ้ำ และเน้นสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้นมาให้แตกต่างเพื่อให้เกิดลวดลาย แสดงพื้นผิวของวัตถุ

ค่าน้ำหนักที่เกิดขึ้นในรูปร่างสามารถใช้การแทนค่าตามกฎของภาพและพื้น (Figure and Ground) แบ่งรูปลักษณ์ที่ปรากฏออกเป็น ภาพ (Figure) และพื้น (Ground) โดยกำหนดค่าน้ำหนักด้วยสีดำและสีขาว (มืดและสว่าง) เพื่ออธิบายถึงคุณสมบัติต่างๆของรูปร่าง เมื่อรูปลักษณ์นั้นมีรายละเอียดที่ครบถ้วนสามารถใช้สีจากต้นแบบของศาลปู่ตา และอุปกรณ์ที่เป็นเครื่องประกอบพิธีแทนค่าสี (Color) โทนสีน้ำตาล สีเขียวสีอัตลักษณ์จาก โครงสร้างไม้ของศาลปู่ตา เครื่องจักสานและใบตอง ลงไปในองค์ประกอบทางศิลปะ เพื่อแสดงรูปลักษณ์ที่สามารถสื่อสารอัตลักษณ์ความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนได้ชัดเจนมากขึ้น

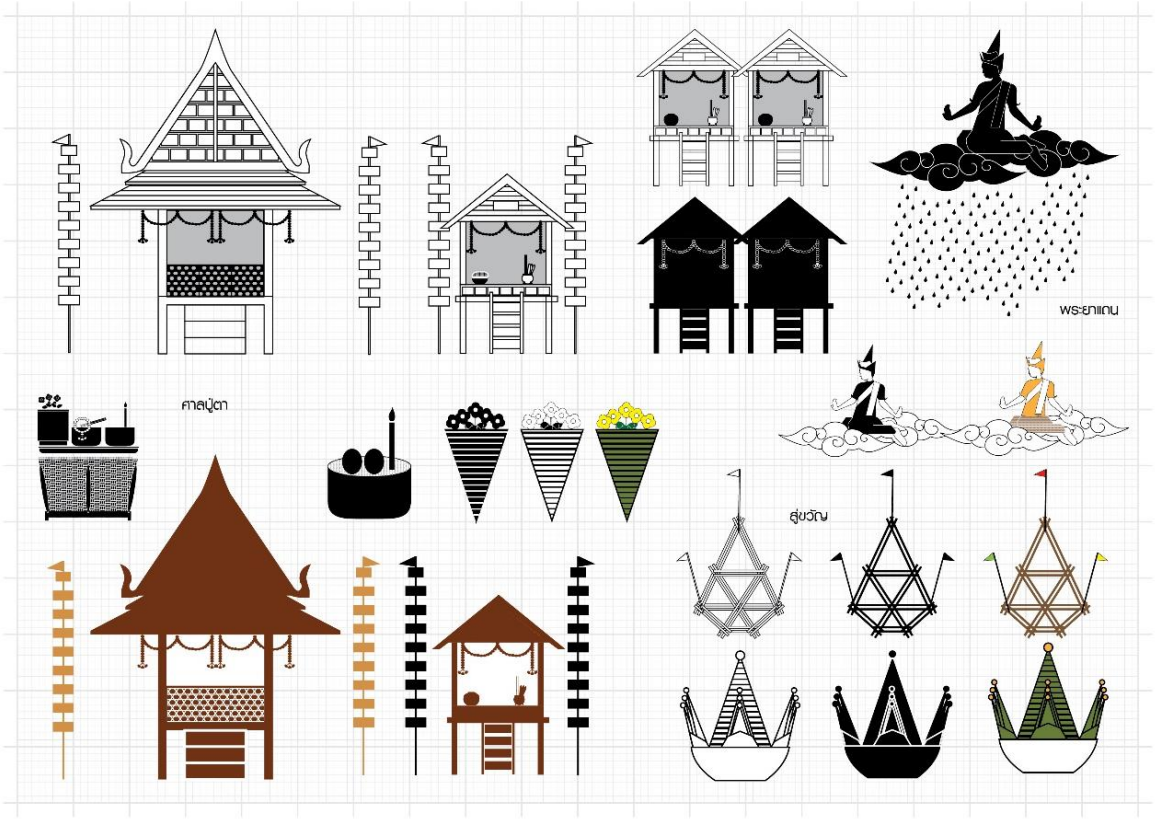

ภาพประกอบ 257 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

8) ภูมิปัญญาภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทศิลปะพื้นถิ่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

จากการศึกษาปรากฏรูปลักษณ์กราฟิกเพื่อแนวทางในการกำหนด “อัตลักษณ์ศิลป์” โดยใช้ลักษณะร่วมที่แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นประเภทศิลปะพื้นถิ่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนเป็นการนำเอาส่วนประกอบรูปธรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับศิลปะพื้นถิ่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน มาแทนค่าด้วยองค์ประกอบทางศิลปะ ในการกำหนดรูปลักษณ์เพื่อแนวทางในการออกแบบ ประกอบด้วย

สามารถแบ่งประเภทของรูปลักษณ์ที่ใช้ในการกำหนดเค้าโครงและรูปแบบของอัตลักษณ์ศิลป์ที่แสดงออกถึงลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทความศิลปะพื้นถิ่นได้ 2 ประเภท ได้แก่

1) **ท่าทางประกอบการแสดง** ท่าทางของชายและหญิง ผู้ประกอบกิจกรรมที่ถูกจัดเป็นศิลปะพื้นถิ่น แสดงออกถึงการร่ายรำ หรือสิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างการแสดง มากำหนดรูปแบบของอัตลักษณ์ศิลป์

2) **อุปกรณ์ประกอบการแสดง** อุปกรณ์ประกอบการแสดงจากการใช้เครื่องมือในการประกอบอาชีพมาเป็นอุปกรณ์หลักในการแสดง โดยแต่งเติมอุปกรณ์เหล่านั้นให้สอดคล้องกับเรื่องราว หรือวัตถุประสงค์ของการแสดงมากำหนดรูปแบบของอัตลักษณ์ศิลป์

ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทศิลปะพื้นถิ่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ประกอบด้วย

ลำพวน การใช้องค์ประกอบทางศิลปะ ผ่านรูปลักษณ์การแสดงออกที่สามารถบอกท่าทาง จากการล้อมรอบรูปลักษณ์คนเพศชาย และหญิงด้วยการใช้รูปร่างธรรมชาติ (Organic Shape) กำหนดขอบเขตลักษณะ 2 มิติ เป็นรูปร่างตั้งต้นเพื่อแสดงท่าทางที่ใช้ในการลำพวน รูปร่างของคนใส่รายละเอียดของเครื่องแต่งกายผู้ชาย และเครื่องแต่งกายผู้หญิง เพื่อสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนให้ชัดเจนมากขึ้น ส่วนสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือการใช้รูปลักษณ์ของ แคน เครื่องดนตรีที่สร้างเสียงและกำหนดจังหวะของการลำพวน จากการใช้เส้น (Line)) ปิดล้อมตามลักษณะของส่วนประกอบของแคน จนเกิดรูปร่าง(Shape) ลักษณะ 2 มิติ และสร้างรายละเอียดด้วยการใช้เส้น (Line) ตามกฎของความคล้ายคลึง (Similarity) ด้วยการจัดวางองค์ประกอบแบบการซ้ำ แทนค่าลำไม้ไผ่ซึ่งเป็นลักษณะที่โดดเด่นของแคน

การละเล่นนางกวัก การละเล่นนางกวักในปัจจุบัน ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นการแสดงทางวัฒนธรรมต่อสาธารณะชนหรือในการสาธิตต่างๆ ซึ่งมีภูมิปัญญาจากการใช้เครื่องมือในการทอผ้า คือ กวัก มาเป็นอุปกรณ์หลักในการแสดง โดยแต่งเติมกวักด้วยเสื้อผ้าและเครื่อประดับ ให้กวักที่ใช้แสดงมีรูปลักษณ์คล้ายตุ๊กตาผู้หญิง การใช้องค์ประกอบทางศิลปะแทนค่าให้เกิดรูปลักษณ์เริ่มจากการ จากการใช้เส้น (Line) ในการกำหนดแกน ขอบเขต และการจัดวางองค์ประกอบตามทิศทาง หรือกฎของความต่อเนื่อง (Continuation) โดยกำหนดให้ เส้น (Line) แต่ละเส้นจะถูดจัดวางตามทิศทาง 45 องศา ความหนาของเส้นและการซ้อน ทับกันของเส้น แทนค่าตามรูปแบบของเครื่องจักสานที่เรียกว่ากวัก ต่อด้วยการกำหนดรูปร่าง (Shape) ลักษณะ 2 มิติ และสร้างรายละเอียดด้วยการใช้เส้น (Line) ตามกฎของความคล้ายคลึง (Similarity) ด้วยการการจัดวางองค์ประกอบแบบการซ้ำ แทนค่าเครื่องแต่งกายและลวดลาย

การกำหนดรูปลักษณ์ของอัตลักษณ์ศิลป์เพื่อแนวทางในการออกแบบโดยใช้ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทศิลปะพื้นถิ่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน เป็นต้นแบบในการแทนค่าด้วยองค์ประกอบทางศิลปะจากค่าน้ำหนักที่เกิดขึ้นในรูปร่างใช้การแทนค่าตามกฎของภาพและพื้น (Figure and Groung) แบ่งรูปลักษณ์ที่ปรากฏออกมาเป็นภาพ (Figure) ด้วยค่าน้ำหนักสีดำ และพื้น (Ground) ด้วยค่าน้ำหนักสีขาว เพื่อสร้างการจดจำและสร้างการรับรู้ ด้วยการใช้สีจากต้นแบบของ แคน กวัก กระด้ง และเครื่องแต่งกาย ได้แก่ โทนสีน้ำตาล และสีอ่ำไอ่ แทนค่าน้ำหนักลงในรูปลักษณ์ที่กำหนด

ค่าน้ำหนักที่เกิดขึ้นในรูปร่างสามารถใช้การแทนค่าตามกฎของภาพและพื้น (Figure and Ground) แบ่งรูปลักษณ์ที่ปรากฏออกเป็น ภาพ (Figure) และพื้น (Ground) โดยกำหนดค่าน้ำหนักด้วยสีดำและสีขาว (มืดและสว่าง) เพื่ออธิบายถึงคุณสมบัติต่างๆของรูปร่าง เมื่อรูปลักษณ์นั้นมีรายละเอียดที่ครบถ้วนสามารถใช้สีจากต้นแบบของ แคน กวัก กระด้ง และเครื่องแต่งกาย แทนค่าสี(Color) โทนสีน้ำตาล และสีอ่ำไอ่ สีอัตลักษณ์จากเครื่องแต่งกาย และเครื่องดนตรี และอุปกรณ์ประกอบการแสดง ลงไปในองค์ประกอบทางศิลปะ เพื่อแสดงรูปลักษณ์ที่สามารถสื่อสารอัตลักษณ์ความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนได้ชัดเจนมากขึ้น

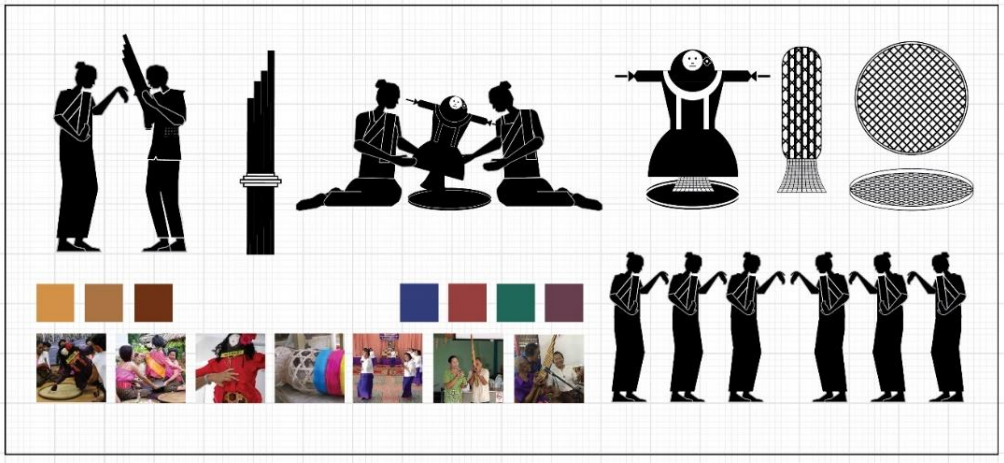

ภาพประกอบ 258 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทศิลปะพื้นถิ่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

แนวทางการใช้รูปลักษณ์ของเครื่องดนตรี ได้แก่ แคน ประกอบกับการใช้รูปร่างของคนที่แสดงท่าทาง เพื่อแสดงถึงการละเล่น หรือการแสดง ซึ่งเป็นศิลปะพื้นถิ่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน สามารถใช้องค์ประกอบทางศิลปะเพื่อสร้างรูปลักษณ์ที่ชัดเจน การใช้สีและรูปแบบของเครื่องแต่งกายทางวัฒนธรรม เช่น เสื้อหม่ากาแล่ง และการแพ่วโต้งผ้า สีและลวดลายของซิ่นมัดหมี่ลายแทรก ในการสื่อสารอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนให้ชัดเจนมากขึ้น

ภาพประกอบ 259 แสดงการแทนค่าองค์ประกอบทางศิลปะจากอัตลักษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทศิลปะพื้นถิ่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

บทที่ 5
สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาอัตลักษณ์กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยเพื่อแนวทางในการออกแบบ ผ่านการศึกษาและการลงพื้นที่เก็บข้อมูลมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่น 8 ประเภท ได้แก่ 1)อาหาร 2)การแต่งกาย 3)ที่อยู่อาศัย 4)ประเพณี 5)ภาษา วรรณกรรมพื้นบ้านและประวัติศาสตร์บอกเล่า 6)อาชีพ 7)ความเชื่อ พิธีกรรม 8)ศิลปะพื้นถิ่น มาวิเคราะห์เป็นกรอบและแนวทางในการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบ เพื่อให้เห็นถึงลักษณะร่วมจากภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย ในพื้นที่การศึกษา ได้แก่ อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี และอำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

จากการศึกษาผู้วิจัยเห็นถึงการที่กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนได้ริเริ่มการฟื้นฟูอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมประเพณีของตนขึ้นมาด้วยความภูมิใจในความเป็นส่วนหนึ่งของชาติพันธุ์พวน โดยเปิดเผยตัวตนสู่พื้นที่สาธารณะเพิ่มขึ้น ผ่านรูปแบบของวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อาจเป็นกลุ่มวัฒนธรรมอีกกลุ่มหนึ่งที่ประสบความสำเร็จในการสร้างอัตลักษณ์ผ่านกระบวนการรื้อฟื้นประเพณีและวัฒนธรรม เนื่องจากมรดกทางวัฒนธรรมพวนดั้งเดิมยังมีความเข้มข้นสูง ประกอบกับความพร้อมของสมาชิกในกลุ่มร่วมกับผู้นำชุมชนที่มีความเข้มแข็ง สามารถสร้างกลไกและจัดตั้งฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่มจนสามารถสะท้อนให้สังคมภายนอกเห็นว่ามรดกทางวัฒนธรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนเป็นสิ่งมีคุณค่า ควรแก่การอนุรักษ์ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ เป็นความหลากหลายบนพื้นฐานของความเป็นส่วนหนึ่งสังคมไทย ไม่ใช่ในฐานะวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยหรือเป็นสิ่งแปลกใหม่ในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

อีกประการหนึ่งที่อัตลักษณ์ดั้งเดิมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนเป็นที่ยอมรับได้ง่ายในสังคมไทย คือ พื้นฐานวัฒนธรรมของชาวไทยพวนไม่แตกต่างจากวัฒนธรรมไทยมากนัก เนื่องจากวัฒนธรรมพวนเป็นวัฒนธรรมที่มีรากฐานดั้งเดิมมาจากพระพุทธศาสนาผสมกับความเชื่อเรื่องธรรมชาติและบรรพบุรุษ คล้ายคลึงกับความเชื่อทางพุทธศาสนา และวัฒนธรรมในสังคมไทย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาเพื่อศึกษาเปรียบเทียบภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่น 8 ประเภท ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย มีเป้าหมายในการตรวจสอบหาลักษณะร่วม หรืออัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural identity) ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนที่พบในปัจจุบัน เพื่อใช้เป็นข้อมูลนำมาถอดองค์ประกอบทางศิลปะ (อัตลักษณ์ศิลป์)

สำหรับออกแบบการสื่อสารอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ทั้งในเชิงศิลปวัฒนธรรมและเชิงพาณิชย์ โดยผลการศึกษาค้นพบข้อมูลตามลำดับดังนี้

1. สรุปผลการวิจัย

1.1 อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม จากลักษณะร่วมภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย

การเปรียบเทียบภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลาง จำนวน 4 กลุ่มพื้นที่ในการศึกษา ได้แก่ กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี และกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย โดยมีเกณฑ์ที่ใช้ในการคัดเลือกลักษณะร่วมดังกล่าวจาก 1) ความสอดคล้องกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวไทยพวน 2) รูปแบบหรือระเบียบแบบแผนที่มีความชัดเจน 3) ความถี่ ความซ้ำ (การผลิตซ้ำ) ที่พบได้ในทุกกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนที่ใช้เป็นกรณีศึกษา

จากการศึกษาภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นทั้ง 8 ประเภทของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนภาคกลาง ที่เข้าเกณฑ์กำหนดในข้างต้น ร่วมกับกรอบแนวคิดภายใต้โครงการรากวัฒนธรรม ของกระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการแสวงหาอัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรมที่โดดเด่นและเกิดขึ้นในท้องถิ่น เพื่อนำเสนอและเผยแพร่ต่อสาธารณชน นำไปสู่การพัฒนา บ่มเพาะและต่อยอดไปสู่อุตสาหกรรมวัฒนธรรมสร้างสรรค์ เพื่อสร้างคุณค่าทางสังคมและมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจได้อย่างยั่งยืน

ข้อค้นพบจากการศึกษาภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นทั้ง 8 ประเภทตามกรอบแนวคิดโครงการรากวัฒนธรรม พบว่าการศึกษาเพื่อค้นหาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ซึ่งเป็นกลุ่มวัฒนธรรมที่มีการอพยพมาจากแขวงเชียงขวาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีต้นทางรากวัฒนธรรม สืบทอดจากชาติพันธุ์พวน เมื่อเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมจากชาติพันธ์เดิมยังคงติดตัวมาด้วย ผสมผสานกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของพื้นที่ในเขตภาคกลางของประเทศไทย เมื่อนำกรอบแนวคิดโครงการรากวัฒนธรรม ที่ประกอบด้วยภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นทั้ง 8 ประเภท ในการค้นหาลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมนั้น พบว่า 1) สิ่งที่ปรากฏในภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นบางประเภท ไม่สามารถชี้ชัดได้ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นมีรูปแบบเฉพาะตัว ไม่เหมือนหรือซ้ำกับกลุ่มวัฒนธรรมอื่น 2) ในปัจจุบันภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นบางประเภทมีปรากฏให้เห็น แต่เป็น

เพียงการเก็บรักษา โดยไม่ได้สืบสานหรือทำต่อ หรือเป็นเพียงการแสดงที่ถูกจัดขึ้นเป็นครั้งคราว ไม่ได้เป็นการสืบทอดตามประเพณีดั้งเดิม

สามารถสรุปลักษณะร่วมตามกรอบแนวคิดภายใต้โครงการรากวัฒนธรรม ในประเภทต่าง ๆ จากการศึกษาได้ดังนี้

1.1.1 ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาหาร

จากการศึกษาพบว่าอาหารชาติพันธุ์ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนสามารถแบ่งออกเป็น 2 อย่าง ได้แก่ อาหารในชีวิตประจำวันซึ่งได้แก่ ข้าว น้ำพริก (นิยมน้ำพริกปลาร้า) ผักพื้นบ้าน นำมาปรุงอาหารด้วยวิธีที่เรียบง่ายทั้งแกง ผัด ต้ม ยำ ตำ คล้ายคลึงกับที่พบในกลุ่มวัฒนธรรมอื่น ๆ ของภาคกลางและภาคอีสาน

อาหารที่โดดเด่นในชีวิตประจำวันได้แก่ อาหารที่ทำจากปลาน้ำจืดที่นิยมนำมาผ่านการถนอมอาหารเป็นปลาแดะ (ปลาแดก , ปลาร้า) ตลอดจนมีการปรุงและแปรรูปปลาร้าด้วยการทอดเป็นปลาดู การทำน้ำปรุงจากปลาร้า ลาบปลาร้า แหนมปลาร้า แจ่วบอง ฯลฯ เป็นต้น

อาหารอีกประเภทคืออาหารที่ใช้ในงานบุญประเพณีหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งมักแปรรูปมาจากข้าว อันเป็นผลสืบเนื่องจากการเป็นสังคมเกษตรกรรมที่เพาะปลูกข้าวเป็นหลัก เช่น การใช้ข้าวปุ้น (ขนมจีน) และข้าวจี่ ในประเพณีกำฟ้า การทำข้าวเขียบ (ข้าวเกรียบย่าง) ในพิธีสูตรเสื้อสูตรผ้า การทำข้าวหลามในงานบุญข้าวหลามเดือนสาม เป็นต้น

1.1.2 ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการแต่งกาย

จากการศึกษาพบว่าการแต่งกายของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนสามารถแบ่งออกเป็น2 อย่าง ได้แก่ การแต่งกายในชีวิตประจำวัน แบ่งย่อยได้เป็นการแต่งกายเมื่ออยู่บ้านและการแต่งกายเมื่อออกทำไร่ทำนา โดยกล่าวในภาพรวมได้ว่า สตรีชาวพวนนิยมนุ่งซิ่นมัดหมี่ ใส่เสื้อหมากกะแล่ง (เสื้อคอกระเช้า) ผู้ชายถอดเสื้อ นุ่งกางเกงม่อฮ่อมคาดผ้าขาวม้า การแต่งกายเมื่อไปทำไร่นาทั้งหญิงชายจะสวมชุดม่อฮ่อมสีเข้มเพื่อให้รอยสกปรกไม่เป็นที่สังเกตชัด

การแต่งกายในงานเทศกาล งานบุญประเพณีหรือในวาระสำคัญต่าง ๆ มีรายละเอียดแตกต่างกันตามการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแต่งกาย และการทอผ้าพื้นถิ่นในแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนที่ศึกษา จึงสามารถสรุปเป็นอัตลักษณ์ร่วมได้เพียง หญิงนุ่งซิ่นมัดหมี่ลายแทรก และชายสวมเสื้อ กางเกงม่อฮ่อม พาดผ้าขาวม้า ทั้งชายและหญิงมีการ แพ้วโต่ง ด้วยผ้าขาวม้าหรือสไบ (การคาดผ้าทอ ผ้าขาวม้าในลักษณะผ้าเบี่ยงคาดอก) นอกจากนั้นกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนมีการประยุกต์การแต่งกาย เพื่อให้เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในท้องถิ่นของตนดังนี้

- กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก หญิงใส่เสื้อไทยประยุกต์ เช่น เสื้อแขนกระบอก เสื้อลูกไม้ แพ้วโต่ง นุ่งซิ่นมัดหมี่ลายแทรก ชายสวมเสื้อ กางเกงม่อฮ่อม คาดผ้าขาวม้า

- กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี ผู้หญิงใส่ชุดไทยพวนที่ประยุกต์มาจากเสื้อป้าวดั้งเดิมสมัยตั้งถิ่นฐานอยู่ที่แขวงเชียงขวาง สีม่วง ขลิบแดง นุ่งซิ่นมัดหมี่ลายแทรกลายล้ายโทนสีม่วง ผู้ชายใส่เสื้อแขนกระบอกสีม่วง ขลิบแดง คาดผ้าขะม้า

- กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ผู้หญิงสวมเสื้อหม่ากาแล้ง หรือเสื้อแขนกระบอกสีขาว หรือถ้าเป็นงานบุญที่วัดทั่วไป ร่วมกับแพ้วโต่ง นุ่งซิ่นมัดหมี่ลายแทรก ผู้ชายใส่เสื้อแขนกระบอก นุ่งกางเกงขาก๊วย แพ้วโต่ง ด้วยผ้าขาวม้าลายตาม่อง

- กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ผู้หญิงนุ่งซิ่นตีนจก ใส่ผ้าเบี่ยง (ผ้าโต่งสีขาว) ผู้ชายใส่ชุดม่อฮ่อม ผ้าขาวม้าคาดเอว หรือแพ้วโต่ง

1.1.3 **ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทที่อยู่อาศัย**

จากการศึกษาพบว่าที่อยู่อาศัยหรือเฮือนของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนกลุ่มอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก กลุ่มอำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี และกลุ่มอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี พบเฮือนพวนที่มีรูปแบบแผนผังเป็นเฮือนแฝด ประกอบด้วยเฮือนนอน (เฮือนหลัก) กับเฮือนโถง มีเฮือนครัววางขวางเฮือนโถง โดยมีพื้นที่การใช้งานที่คล้ายคลึงกัน จนกล่าวได้ว่าเป็นอัตลักษณ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทที่อยู่อาศัยร่วมกันทั้ง 3 กลุ่ม ยกเว้นกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย ที่มีรูปแบบการสร้างเฮือนที่แตกต่างออกไป โดยเฉพาะการสร้างยุ้งข้าว (เงี้ยเค้า) อยู่ในระดับเฮือนนอนโดยอยู่ทางทิศตะวันตกของโถง (ซานท่อง) ซึ่งอาจได้อิทธิพลจากเฮือนไทยยวนหรือเฮือนไทลื้อเนื่องจากอยู่ในภูมิภาคที่ใกล้ชิดกัน

1.1.4 **ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทประเพณี**

จากการศึกษาพบว่าประเพณีในรอบปีของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนทั้ง 4 กลุ่ม มีความคล้ายคลึงกับวัฒนธรรมในเอเชียอาคเนย์อื่น ๆ ที่เป็นสังคมเกษตรกรรมเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะวัฒนธรรมของภาคอีสานที่มีรูปแบบหรือคติประเพณีอย่างเดียวกันหรือใกล้เคียงกับวัฒนธรรมชาวพวนอย่างมาก ประเพณีในรอบปี ที่ถือเป็นอัตลักษณ์และเอกลักษณ์ที่ชัดเจนที่สุดของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนคือ ประเพณีกำฟ้า ที่เป็นประเพณีสำคัญต้องประพฤติปฏิบัติเป็นประจำทุกช่วงต้นปี คือเดือนสาม (กุมภาพันธ์-มีนาคม) รองลงมาคือประเพณีสารทพวน ฮีตเดือน 9 ซึ่งมีลักษณะเฉพาะของตัวเองตามแต่ละท้องถิ่น

1.1.5 ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทภาษา วรรณกรรมพื้นบ้าน และประวัติศาสตร์บอกเล่า

จากการศึกษาพบว่าภาษาพวน นับเป็นอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มวัฒนไทยพวนที่สามารถพบได้ในปัจจุบัน และเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นสามารถใช้จำแนกแยกแยะออกจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆได้อย่างชัดเจนที่สุด

ภาษาพวนเป็นอยู่ในตระกูลภาษาไท - กะได กลุ่มไทตะวันตกเฉียงใต้ มีสำเนียงไพเราะอ่อนหวาน ต่างจากภาษาพูดของลาวเวียงที่มีเสียงสั้นและห้วนกว่า โดยมีลักษณะเด่นคือมีเสียงพูดที่อุดมประด้วยสระเออ เช่น ผิเลอ (อะไร) เส่อ (ใส่ นุ่ง สวย) มื้อเหม่อ (วันใหม่) จึงทำให้มีชื่อเรียกชาวไทยพวนอีกอย่างว่า “ลาวกะเลอ” ภาษาพวนจะมีเสียง ญ เพิ่มเสียงนาสิกเข้าไปด้วย และจะไม่มีเสียง ช หรือ ฉ โดยจะออกเสียงเป็น ซ หรือ ส แทน ส่วนตัวรอเรือนั่นจะออกเสียงเป็น ฮอ และ ลอ แทน ดังนั้น ภาษาไทยพวนจึงไม่มีการออกเสียงควบกล้ำ เมื่อออกเสียงอักษรกลาง เป็นพยัญชนะต้นชาวไทยพวนจะออกเสียงเป็นเสียงตรีและในคำตายเสียงสั้น คนไทยพวนจะออกเสียงสูง ส่วนเสียงจัตวา ชาวไทยพวนจะออกเสียงต่ำ

ปัจจุบัน การพูดภาษาพวนยังคงสืบทอดใช้อยู่ภายในชุมชนแต่มีแนวโน้มการใช้ลดลงเป็นอย่างมาก ขณะที่ภาษาเขียนของชาวไทยพวนใช้อักษรไทน้อย จารนิทานพื้นบ้านลงใบลานเพื่อให้อ่านในพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น งานงันเฮือนดี อยู่กรรม และใช้อักษรธรรมจารเรื่องเกี่ยวกับธรรมะลงบนใบลาน สำหรับใช้เทศน์หรืออ่านในงานบุญเข้าพรรษา แต่ไม่ใช้ในชีวิตประจำวันแล้ว

1.1.5 ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาชีพ

จากการศึกษาพบว่าอาชีพของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในประเทศไทย แต่เดิมประกอบอาชีพ 2 อย่างที่สำคัญคือ การทำนา กับการทอผ้า

การทำนาเป็นอาชีพพื้นฐานที่สำคัญตั้งแต่ครั้งตั้งถิ่นฐานที่แขวงเชียงขวาง ซึ่งมีภูมิประเทศเป็นหุบเขาที่ราบสูงแตกต่างจากภาคกลางของประเทศไทย การประกอบอาชีพทำนาส่งผลต่อคติความเชื่อ อันเป็นที่มาของประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ทำให้เกิดอัตลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมของตนขึ้น

ผู้หญิงชาวไทยพวนในบางท้องถิ่นจะทอผ้าใช้กันเอง เช่น ไทยพวนที่ตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย และที่ตำบลบ้านทราย ตำบลหินปัก อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี ขณะที่ไทยพวนอำเภอปากพลี จังหวัดนครนายกได้มีการรื้อฟื้นการทอผ้ามัดหมี่ขึ้นมาอีกครั้งในรูปแบบของสหกรณ์ชุมชน

อาชีพทอผ้า นับเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนมีความโดดเด่นสามารถแสดงอัตลักษณ์ของชุมชนได้อย่างหนึ่ง โดยเฉพาะการทอผ้ามัดหมี่ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี และการทอผ้าชิ่นตีนจกของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ที่เป็นที่รู้จักแพร่หลายอย่างกว้างขวาง ซึ่งนอกจากจะอนุรักษ์รูปแบบและลวดลายการทอผ้าแบบดั้งเดิมแล้ว กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนทั้งสองแห่งดังกล่าวยังประยุกต์นำทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรวัฒนธรรมที่โดดเด่นในท้องถิ่นมาประดิษฐ์เป็นลวดลาย เพื่อให้เกิดเอกลักษณ์แก่กลุ่มของตน เหมาะสำหรับใช้สำหรับเป็นสินค้าที่ระลึกประเภทสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indications หรือ GI) ได้เป็นอย่างดี

ตัวอย่าง การประยุกต์และสร้างสรรค์ลวดลายบนผืนผ้าขึ้นใหม่ ได้แก่ ผ้ามัดหมี่ลายปิยะวานร ของอำเภอบ้านหมี่ ที่ได้แรงบันดาลใจมาจากลิง สัตว์สัญลักษณ์ของจังหวัดลพบุรี ผ้ามัดหมี่ลายดอกสุพรรณิการ์ ของอำเภอปากพลี ที่ได้แรงบันดาลใจมาจากดอกไม้ประจำจังหวัดนครนายก นับเป็นปรากฏการณ์ที่นำภูมิปัญญามาใช้สร้างเสริมอัตลักษณ์ของตนให้เด่นชัดมากขึ้น

1.1.6 **ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทความเชื่อและพิธีกรรม**

จากการศึกษาพบว่าอัตลักษณ์ร่วมด้านความเชื่อและพิธีกรรมของ กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน มีความคล้ายคลึงกับกลุ่มวัฒนธรรมลาว กลุ่มวัฒนธรรมไทยอีสาน และกลุ่มวัฒนธรรมอื่น ๆ ในลุ่มแม่น้ำโขงเป็นอย่างมาก ในที่นี้สรุปอัตลักษณ์ร่วมด้านความเชื่อและพิธีกรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

- กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผี ทั้งผีฟ้าและผีบรรพบุรุษ ได้แก่ การนับถือผีฟ้าพระยาแถน ที่บันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล และการนับถือศาลปู่ตา

- กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับวงจรชีวิต พบได้จำนวนมาก ที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ได้แก่ พิธีสูตรเสื้อสูตรผ้าในเทศกาลบุญสงกรานต์ ซึ่งเป็นการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาให้กับสมาชิกในครอบครัว

- กลุ่มความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับขวัญ พบได้ทั่วไปโดยเฉพาะในเทศกาลงานบุญต่าง ๆ และในวาระโอกาสพิเศษ เช่น การรับขวัญแขกผู้มาเยือน หรือการทำขวัญนาข้าว เป็นต้น

1.1.7 **ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทศิลปะพื้นถิ่น**

จากการศึกษาพบว่าอัตลักษณ์ร่วมด้านด้านการแสดงและการละเล่นพื้นบ้านของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนส่วนใหญ่มักใช้แสดงหรือทำการละเล่นในช่วงเทศกาลงานบุญสำคัญต่าง ๆ อาทิ เทศกาลบุญกำฟ้า เทศกาลบุญสงกรานต์ เป็นต้น ที่นิยมได้แก่ การลำพวน การละเล่น

นางกวัก นางด้ง เป็นต้น ซึ่งยังยึดโยงอยู่กับประวัติภูมิหลังของกลุ่มชาติพันธุ์เกี่ยวกับความเชื่อการเสี่ยงทาย และการประกอบอาชีพดั้งเดิมคือการเกษตรกรรมและการทอผ้า ปัจจุบันการแสดงและการละเล่นพื้นบ้านดังกล่าว มักจัดขึ้นเพื่อเป็นการสาธิตหรือแสดงต่อสาธารณชนมากกว่าเป็นความบันเทิงภายในชุมชนเช่นแต่ก่อน

1.2 อัตลักษณ์ศิลป์ องค์ประกอบทางศิลปะ จากอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย

ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่น ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลาง จำนวน 4 กลุ่มพื้นที่ในการศึกษา ได้แก่ กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี และกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย สู่แนวทางการกำหนดรูปลักษณ์กราฟิก (อัตลักษณ์ศิลป์) จากแนวคิดองค์ประกอบทางศิลปะ (Elements of Visual Arts) ได้แก่ 1)เส้น 2)รูปร่าง 3)รูปทรง 4)สี 5)ลวดลาย ร่วมกับทฤษฎีการรับรู้ (Visual Perception in Design) เพื่อการลดทอน แทนค่า และการจัดวางองค์ประกอบของรูปลักษณ์สามารถสื่อสารอัตลักษณ์ร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้ง 8 ประเภท

จากการศึกษาพบแนวทางการใช้ “อัตลักษณ์ศิลป์” เพื่อการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ การใช้องค์ประกอบของรูปลักษณ์กราฟิกจากลักษณะร่วมภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นสามารถแบ่งลักษณะของการใช้รูปลักษณ์กราฟิกออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

1) องค์ประกอบหลัก คือ รูปลักษณ์กราฟิกที่ประกอบสร้างจากองค์ประกอบทางศิลปะ สามารถสื่อสารถึงวัตถุ กิจกรรม และเรื่องราวทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้

2) องค์ประกอบรอง คือ รูปลักษณ์กราฟิกที่ประกอบสร้างจากองค์ประกอบทางศิลปะ ใช้เป็นส่วนเสริม หรือส่วนอธิบายประกอบกับองค์ประกอบหลักเพื่อสื่อสารถึงวัตถุ กิจกรรม และเรื่องราวทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

3) การจัดวางองค์ประกอบ คือ การจัดวางองค์ประกอบขององค์ประกอบหลักและองค์ประกอบรอง เพื่อสื่อสารถึงวัตถุ กิจกรรม และเรื่องราวทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น

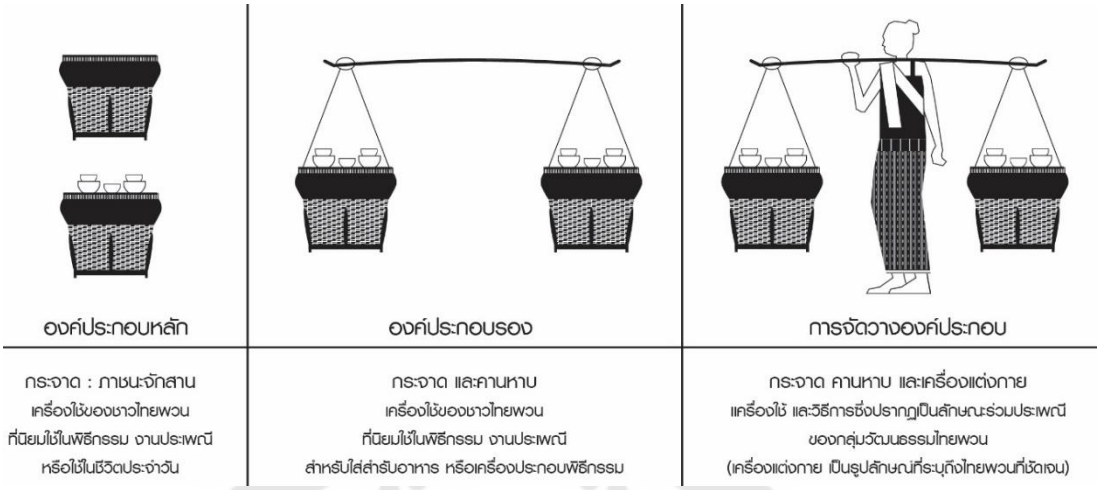

ภาพประกอบ 260 แสดงตัวอย่างของการประกอบใช้รูปลักษณ์กราฟิกเพื่อการสื่อสารภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1)องค์ประกอบหลัก 2)องค์ประกอบรอง 3)การจัดวางองค์ประกอบ

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

จากการศึกษาแบ่งรูปลักษณ์จากลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ ต้นแบบลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จับต้องไม่ได้ (Intangible) และต้นแบบลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จับต้องได้ (Tangible)

- ต้นแบบลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จับต้องไม่ได้ (Intangible) หมายถึง ต้นแบบอัตลักษณ์ร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ไม่ปรากฏรูปลักษณ์ที่ชัดเจน บางสิ่งไม่สามารถรับรู้ได้ทางสายตาได้โดยตรง และมีการใช้วัตถุเป็นตัวแทนในการสื่อความหมาย ได้แก่ 1) ความเชื่อและพิธีกรรม 2)ประเพณี

1) ความเชื่อและพิธีกรรม ได้แก่ ส่วนประกอบรูปธรรม ที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ร่วมความเชื่อและพิธีกรรม ในการกำหนดรูปลักษณ์ของอัตลักษณ์ศิลป์เพื่อแนวทางในการออกแบบ ประกอบด้วย1)พระยาแถน ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับเทวดาที่บันดาลให้ฝนตกตามฤดูกาล แสดงออกผ่านประเพณีพิธีกรรมต่างๆ อาทิ บุญกำฟ้า 2)ศาลปู่ตา ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษที่ชัดเจนคือการตั้งศาลปู่ตาประจำหมู่บ้าน ประจำตำบล 3) ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญ เครื่อง

ทำพิธีสู่ขวัญที่คล้ายคลึงกันไม่ว่าจะทำพิธีสู่ขวัญใดๆ ได้แก่พานบายศรี กรวยดอกไม้ ด้ายสายสิญจน์ ข้าว ไข่ เหล้า น้ำขมิ้นส้มป่อยใส่ขันเงิน

2) ประเพณี ได้แก่ ส่วนประกอบรูปธรรม ที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ร่วมประเพณี ได้แก่ ประเพณีกำฟ้า ประเพณีสารทพวน ในการกำหนดรูปลักษณ์ของอัตลักษณ์ศิลป์เพื่อแนวทางในการออกแบบ ประกอบด้วย 1)พระยาแถน ความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับเทวดาที่บันดาลให้ฝนตกตามฤดูกาล 2)ข้าวหลาม การใช้ข้าวใหม่ในฤดูกาลเก็บเกี่ยวประกอบอาหารเพื่อมาถวายพระ และบูชาเทวดา 2) ควนหาบและกระบุงจักสาน อุปกรณ์และวิธีการที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในการหาบอาหารและเครื่องบูชาไปทำบุญที่วัด

- **ต้นแบบลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จับต้องได้** (Tangible) หมายถึง ต้นแบบลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีรูปลักษณ์ที่ชัดเจน สามารถรับรู้ได้ทางสายตา และเป็นส่วนประกอบของภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละประเภท ได้แก่ อาหาร เครื่องแต่งกาย ที่อยู่อาศัย ภาษา และอาชีพ โดยการรวบรวมลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่น มาเป็นต้นแบบในการกำหนดรูปลักษณ์เพื่อแนวทางในการออกแบบอัตลักษณ์ศิลป์

1) อาหาร ได้แก่ อาหารในชีวิตประจำวัน และอาหารในประเพณี การนำอาหารที่ได้จากการเพาะปลูกคือ ข้าว มาใช้เป็นอาหารหลักในประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องรับกันกับฤดูกาลเพาะปลูกข้าวในรอบปี อาทิ บุญข้าวหลามและประเพณีกำฟ้าในเดือนสาม ที่ใช้ข้าวใหม่มาทำข้าวหลามเพื่อนำไปทำบุญให้เกิดสิริมงคล การใช้ ข้าวปุ้น (ขนมจีน) ข้าวจี่ และข้าวเขียบ (ข้าวเกรียบย่าง) ในพิธีสูตรเสื้อสูตรผ้า

2) เครื่องแต่งกาย ได้แก่ ผ้ามัดหมี่ลายแทรก เช่น การนุ่งซิ่นมัดหมี่ลายแทรกในผู้หญิง และการใช้ผ้าขาวม้าคาดเอวในผู้ชายสำหรับการแต่งกายในชีวิตประจำวัน การแต่งกายด้วยชุดม่อฮ่อมของผู้ชายร่วมกับการแพ้วโต่งด้วยผ้าสไบหรือผ้าขาวม้า ทั้งในผู้หญิงและผู้ชาย

3) ที่อยู่อาศัย ได้แก่ ลักษณะเด่นของการแบ่งพื้นที่ใช้งานภายในเฮือนทำให้เกิดรูปแบบ แผนผังเฮือนแฝด หลังคาคู่ และรายละเอียดของฝาเฮือน ซึ่งเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่สามารถระบุถึงลักษณะเด่นของเฮือนไทยพวนในแต่ละพื้นที่ได้

4) ภาษา ได้แก่ ตัวอักษรไทน้อย และการสื่อความหมายออกมาในรูปของคำพูด ลักษณะโครงสร้างของตัวอักษรไทน้อยมีลักษณะโค้งมน จุดเริ่มต้นของอักษรเกิดจากการม้วนหัวกลม ประกอบกับเส้นโค้งมน ตามรูปร่างของอักษร สิ้นสุดตัวอักษรด้วยการตวัดปลายเส้น การใช้โครงสร้างของเส้นโค้ง(Curve Line) ซึ่งเป็นลักษณะของอักษรไทน้อย และรูปแบบของทิศทางจากการเขียนอักษรไทน้อย กำหนดรูปลักษณ์ให้ชุดตัวอักษรในภาษาไทย โดยคัดเลือก

ฟอนต์อาร์ทีอี คอนทราส (RTE Contrast) ซึ่งนักออกแบบชุดตัวอักษรได้รับแรงบันดาลใจในการออกแบบมาจากรูปแบบของตัวอักษรประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มาใช้เป็นรูปลักษณ์ของชุดอักษรในการสื่อสารข้อความจากภาษาของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน

5) อาชีพ ได้แก่ อาชีพทางเกษตรกรรม การทำนา รวงข้าว เครื่องมือในการประกอบอาชีพ เช่น งอบ เคียว และอาชีพทางพาณิชยกรรม อาชีพทอผ้า ลวดลายของมัดหมี่ลายแทรก เครื่องมือในการทอผ้า เช่น กง กวักเส้นด้าย กระสวย หลา และอาชีพจักสาน ลวดลายของการจักสาน รวมถึงผลิตภัณฑ์จากอาชีพทางพาณิชยกรรม

6) ศิลปะพื้นถิ่น ได้แก่ ท่าทาง และเครื่องดนตรีหลักที่ใช้ในการลำพวน การร่ายรำ และประกอบกับรายละเอียดของเครื่องแต่งกายผู้ชาย และเครื่องแต่งกายผู้หญิง เพื่อสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนให้ชัดเจนมากขึ้น

จากการศึกษาพบว่า“อัตลักษณ์ศิลป์” จากลักษณะร่วมภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นทั้ง 8 ประเภท มีการใช้ต้นแบบลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จับต้องได้ (Tangible) เป็นส่วนมาก รวมถึงพบการใช้ รูปลักษณ์กราฟิกที่ซ้ำกัน ในภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นประเภทประเพณี ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท้องถิ่นประเภทความเชื่อและพิธีกรรม ภูมิปัญญาวัฒนธรรมท้องถิ่นประเภทเครื่องแต่งกาย และภูมิปัญญาวัฒนธรรมท้องถิ่นประเภทอาชีพ โดยพบการใช้รูปลักษณ์กราฟิกที่ซ้ำกันในลักษณะต่างๆดังนี้

1) กราฟิกรูปคน ชายและหญิงสวมเครื่องแต่งกายตามภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมไทยพวน2) กราฟิกเครื่องจักสาน เป็นรูปแบบของอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบในประเพณี และพิธีกรรม 3) กราฟิกตัวแทนเรื่องความเชื่อเทพ เทวดา หรือพระยาแถน

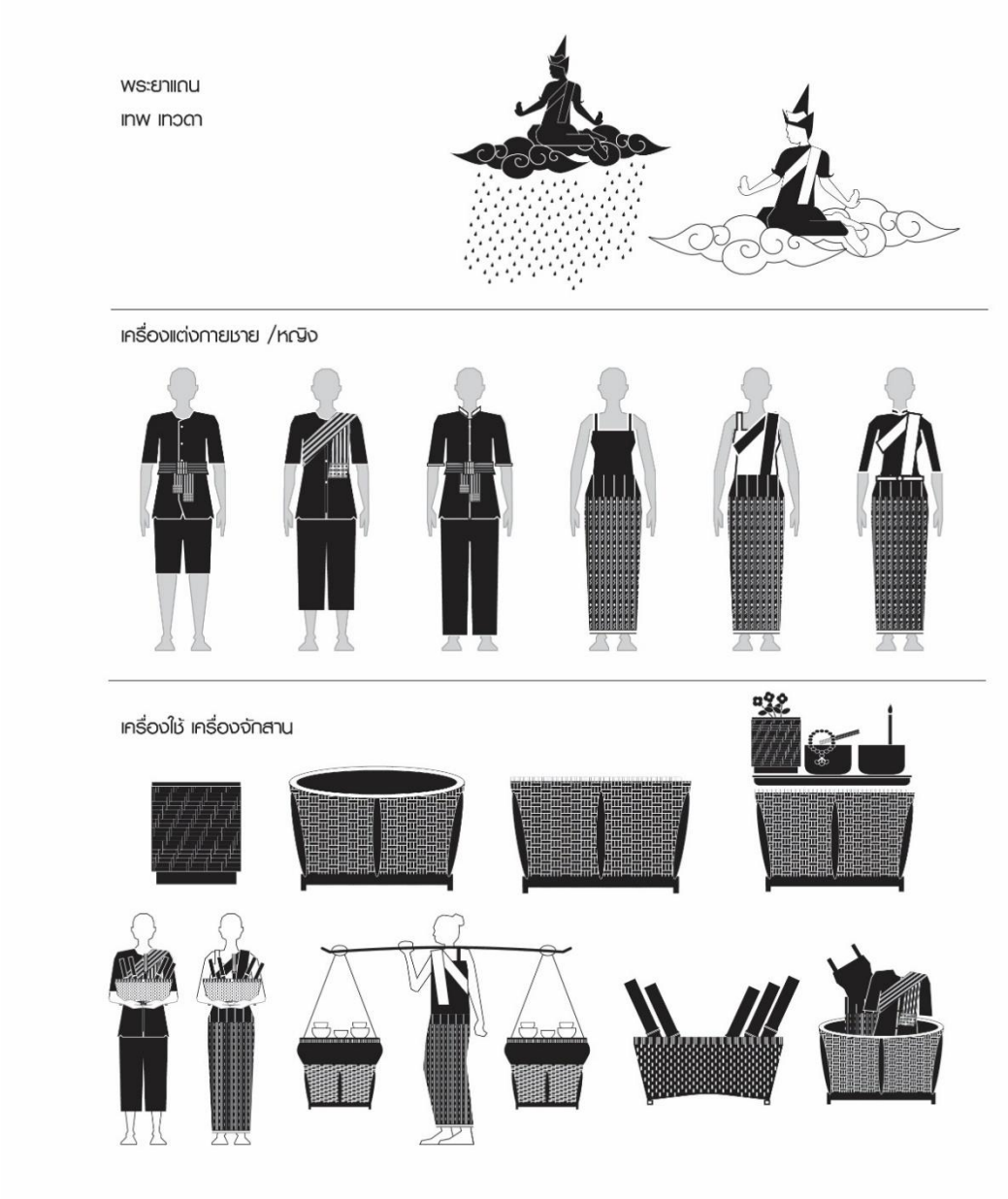

ภาพประกอบ 261 แสดง“อัตลักษณ์ศิลป์” จากลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่น ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางที่ปรากฏการใช้รูปลักษณ์กราฟิกซ้ำมากที่สุด

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

จากลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้ง 2 ลักษณะสามารถนำมาประมวลและสังเคราะห์ด้วย การลดทอน แทนค่า และการจัดวางองค์ประกอบของรูปลักษณ์ ด้วยองค์ประกอบทางศิลปะที่สามารถสื่อสารอัตลักษณ์ร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่น เริ่มต้นจากการใช้รูปลักษณ์ที่ปรากฏเป็นรูปธรรมของต้นแบบ ที่เป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น มากำหนดขอบเขตลักษณะ 2 มิติ ด้วย เส้น (Line) รูปร่าง (Shape) และขอบเขตลักษณะ 3 มิติ ด้วย รูปทรง (Form) ด้วยการแทนค่าลงบนต้นแบบ โดยการพยายามเก็บรักษาส่วนสำคัญที่จะทำให้รูปลักษณ์ที่เกิดขึ้นยังคงเค้าโครงของต้นแบบปรากฏลักษณะพื้นฐาน ที่สามารถรับรู้ถึงรูปลักษณ์ หรือคุณสมบัติของสิ่งนั้นได้

การแทนค่าด้วยหลักพื้นฐานของการรับรู้ทางสายตา คือ การรวมกลุ่ม ลักษณะเป็นภาพรวม ช่วยให้การสื่อสารข้อมูล ความหมาย และตัวหมาย (ต้นแบบ) ได้ง่ายขึ้น สอดคล้องตามหลักทฤษฎีการรับรู้ (Visual Perception in Design : Gestale Theory) ของเกสตัลท์ ด้วยการกำหนดค่าน้ำหนักที่เกิดขึ้นในรูปร่าง (Shape) ใช้การแทนค่าตามกฎของภาพและพื้น (Figure and Ground) แบ่งรูปลักษณ์ที่ปรากฏออกเป็น ภาพ (Figure) โดยกำหนดค่าน้ำหนักด้วยสีดำและพื้น (Ground) กำหนดค่าน้ำหนักด้วยสีขาว (มืดและสว่าง) เพื่อแสดงรูปร่าง (Shape) และรูปทรง (Form) ของลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความสัมพันธ์ของส่วนย่อยในรูปร่าง (Shape) หรือรูปทรง (Form) เกิดขึ้นจากการกำหนดรายละเอียดด้วยการใช้เส้น (Line) ตามกฎของความคล้ายคลึง (Similarity) ด้วยการการจัดวางองค์ประกอบแบบการซ้ำและเน้นสิ่งหนึ่งสิ่งใดขึ้นมาให้แตกต่างเพื่อให้เกิดลวดลาย (Pattern) แสดงพื้นผิวของรูปลักษณ์นั้น ซึ่งลวดลาย (Pattern) ที่ปรากฏจากต้นแบบอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม เป็นลวดลายจากผ้าทอมัดหมี่ ลวดลายจากหัตถกรรมจักสาน และลวดลายจากฝาฟากไม้ไผ่จากที่อยู่อาศัย

การใช้ สี (Color) จากการเลียนแบบสีของต้นแบบ เพื่อแสดงลักษณะเฉพาะ ลงไปในรูปร่าง(Shape) และรูปทรง (Form) เพื่อแสดงรูปลักษณ์ที่สามารถสื่อสารอัตลักษณ์ร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนได้ชัดเจนมากขึ้น พบกลุ่มสีจากต้นแบบที่มาจากวัสดุธรรมชาติ ได้แก่ โทนสีเขียว และโทนสีน้ำตาล กลุ่มสีที่มาจากผลิตภัณฑ์ผ้ามัดหมี่ไทยพวน ได้แก่ โทนสีอ่ำไอ่ (สีผสมดำ)

สำหรับ “**การศึกษาอัตลักษณ์กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยเพื่อแนวทางในการออกแบบ**” ในครั้งนี้ ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ถือเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Identity) ที่ถูกแสดงออกด้วย “อัตลักษณ์ศิลป์” เป็นลักษณะสำคัญที่แสดงหรือบ่งชี้ศิลปะวัฒนธรรม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีของชุมชนและสังคม ฯลฯ ที่โดดเด่นเป็นที่ยอมรับ สามารถนำมาเป็นบรรทัดฐานเพื่อเป็นตัวแทนของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน โดยยึดหลักการนำองค์ความรู้ด้านศิลปะและวัฒนธรรมให้เป็นแนวทางในการออกแบบสื่อสารอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม(อัตลักษณ์ศิลป์) ทั้งในเชิงศิลปวัฒนธรรมและเชิงพาณิชย์ต่อไป

ตาราง 14 แสดงอัตลักษณ์ร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่นและอัตลักษณ์ศิลป์ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตภาคกลางของประเทศไทย (ใน 4 จังหวัดพื้นที่การศึกษา)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น	ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่น	เส้น	ลวดลาย	รูปทรง	ลวดลาย	สี	อัตลักษ์ศิลป์
		(ตัวอย่างการใช้องค์ประกอบศิลปะแทนค่าจากต้นแบบ)					
อาหาร	**อาหารในชีวิตประจำวัน** ปลาแดะ ปลาดู หน่อไม้ **อาหารในประเพณี** ข้าวปุ้น ข้าวจี่ และข้าวเขียบ ข้าวหลาม	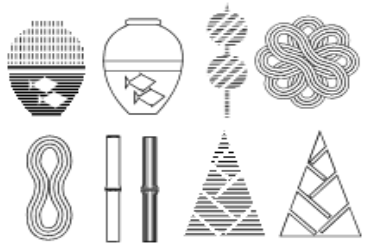					
เครื่องแต่งกาย	**การแต่งกายเนื่องในงานเทศกาลหรืองานบุญประเพณี** การนุ่งซิ่นมัดหมี่ลายแทรกในผู้หญิง ชุดหม้อห้อมในผู้ชาย การแพ้วโต่งด้วยผ้าสไบหรือผ้าขะม้า	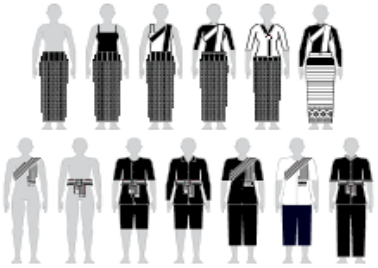			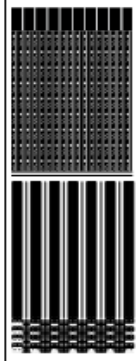	 สีอ่ำไอ่ (สีผสมสีดำ)	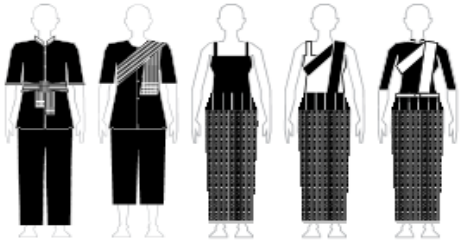

ตาราง 14 (ต่อ)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น	ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่น	เส้น	รูปร่าง	รูปทรง	ลวดลาย	สี	อัตลักษ์ศิลป์
		(ตัวอย่างการใช้องค์ประกอบศิลปะแทนค่าจากต้นแบบ)					
ที่อยู่อาศัย	**เฮือนอยู่อาศัย** แผนผังเป็นเฮือนแฝด หลังคาจั่วคู่				 ฝาฟากไม้ 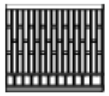 ไผ่		
ประเพณี	**ประเพณีในรอบปี** ประเพณีกำฟ้า สารทพวน						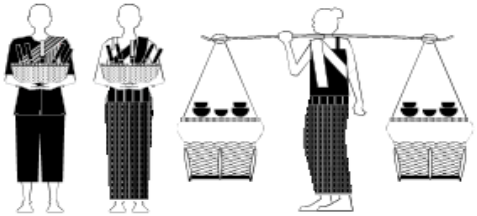

ตาราง 14 (ต่อ)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น	ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่น	เส้น	รูปร่าง	รูปทรง	ลวดลาย	สี	อัตลักษณ์ศิลป์
		(ตัวอย่างการใช้องค์ประกอบศิลปะแทนค่าจากต้นแบบ)					
ภาษา วรรณกรรม พื้นบ้าน และประวัติศาสตร์บอกเล่า	**ภาษาถิ่นพวน การใช้พูดคุยในชีวิตประจำวัน** อักษรไทน้อย	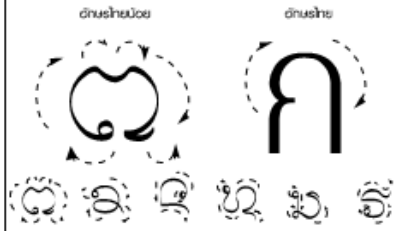			ไม่พบลวดลาย	ไม่พบสี	
อาชีพ	**เกษตรกรรม** ทำนา **พาณิชยกรรม** ทอผ้า จักสาน				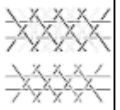		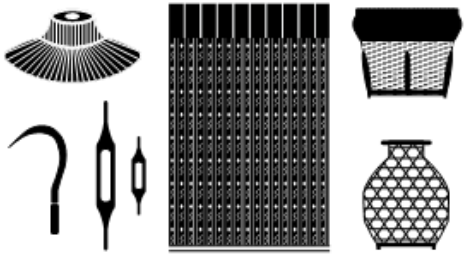

ตาราง 14 (ต่อ)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น	ลักษณะร่วมภูมิปัญญาท้องถิ่น	เส้น	รูปร่าง	รูปทรง	ลวดลาย	สี	อัตลักษ์ศิลป์
		(ตัวอย่างการใช้องค์ประกอบศิลปะแทนค่าจากต้นแบบ)					
ความเชื่อพิธีกรรม	**เกี่ยวกับผี ทั้งผีฟ้าและผีบรรพบุรุษ** พระยาแถน ศาลปู่ตา **พิธีกรรมที่เกี่ยวกับวงจรชีวิต** พิธีสูตรเสื้อสูตรผ้า **พิธีกรรมที่เกี่ยวกับขวัญ** พิธีสู่ขวัญ	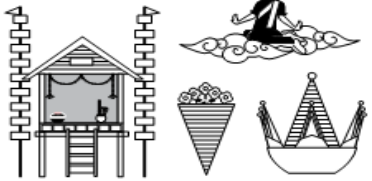					
ศิลปะพื้นถิ่น	**การแสดงและการละเล่นพื้นบ้าน** ลำพวน การละเล่นผีนางกวัก นางด้ง				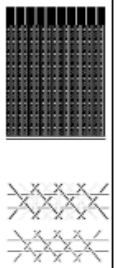		

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

2. ข้อเสนอแนะ

แนวทางในการศึกษาด้านอัตลักษณ์ และการสื่อสารวัฒนธรรมของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน รวมถึงกลุ่มวัฒนธรรมตามชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในประเทศไทย จึงมีข้อเสนอแนะดังนี้

1) ผลจากการศึกษาอัตลักษณ์กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยเพื่อแนวทางในการออกแบบชี้ให้เห็นว่า ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นสิ่งที่สามารถบ่งบอกถึงลักษณะเฉพาะหรือลักษณะร่วมของกลุ่มวัฒนธรรมนั้นได้ จึงควรให้ความสำคัญกับการใช้อัตลักษณ์หรือภูมิปัญญาเป็นแรงบันดาลใจในการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ เพื่อการสื่อสารตามปัจจัยต่าง ๆ เช่น ผลิตภัณฑ์และบริการที่สามารแสดงและบ่งชี้สัญลักษณ์ทางศิลปะวัฒนธรรม หรือภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงวิถีในการดำเนินชีวิตของชุมชนกลุ่มวัฒนธรรมนั้น ส่งผลกับการสร้างงาน สร้างรายได้และคุณภาพชีวิตให้กับชุมชน ดำรงไว้ซึ่งความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Cultural Diversity) ได้อย่างยั่งยืน

2) การประดิษฐ์คิดค้นรูปแบบใหม่ของการสื่อสารวัฒนธรรม เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคในปัจจุบันนั้น จำเป็นจะต้องได้รับความร่วมมือจากหลายองค์กรและต้องมีความเข้าใจในการออกแบบและอัตลักลักษณ์ทางวัฒนธรรม สร้างสรรค์ภาพตัวแทนทางวัฒนธรรม (Cultural Representation) เชื่อมโยงความหมาย กับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural identity) เป็นภาพตัวแทนโดยที่ไม่ส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของกลุ่มชน

3) การบริหารจัดการองค์กร หรือกลุ่มวัฒนธรรม ควรได้รับความช่วยเหลือและมอบหมายองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนรับผิดชอบเพื่อแนะนำและติดตามผลในการทำงาน ร่วมถึงการเสนอแนวคิดในการบริหารจัดการองค์กรเพื่อให้แต่ละกลุ่มงานที่มีความแตกต่างกันได้มีวิธีการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับองค์กร หรือกลุ่มวัฒนธรรมของตน

4) ส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์ และทฤษฎีการออกแบบให้กับองค์กรหรือกลุ่มวัฒนธรรม ในเรื่อง แนวทางในการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้วยกระบวนการออกแบบ เข้าในระบบการศึกษาเพราะจะช่วยเป็นการสร้างผู้สืบทอดรุ่นใหม่ และส่งเสริมภาพลักษณ์ของงานทำให้เกิดคุณค่าและความงดงามควบคู่กันไป

บรรณานุกรม

Barker, Chris. (2000). **Cultural studies: theory and practice**. London: SAGE.

Craib, Ian. (1998). **Experiencing Identity**. London: SAGE.

Carr, David; & Chan-Fai, Cheung. (2004). **Space, Time, and Culture**. Netherlands: Kluwer Academic Publishers.

Edensor, Tim. (2002). **National Identity, Popular Culture and Everyday life**. United Kingdom: Oxford International Publishers.

Hall, S. (Ed.). (1994). **Critical Dialogues in Cultural Studies**. London: Routledge.

Edensor, Tim. (1997). **Representation: Cultural representations and signifying practices**. Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc.

H. G. Kohler K. R. Peel Rosemary A. Hoar. (1970). Extramembranous Pregnancy And Amniorrhoea. In **An International Journal of Obstetrics & Gynaecology**. Volume 77, Issue 9.

Jenkins, R. (1996). **Social Identity**. London and New York: Routledge.

Kidd, Warren. (2002). **Culture and Identity**. Great Britian: Antony Rowe.

Peter Bonnici. (1999). **Visual Language , the Hidden Medium of Communication (Design Fundamentals)**. University of Michigan : RotoVision SA.

Prum, Richard O.; Williamson, Scott. (2002). Reaction-diffusion models of within-feather pigmentation patterning. In **The Royal Society publishing Journal**. Volume 269 Issue 1493. Published online.

Rik Ponne. (2011). **Na Khang – Na Kout Historical Landscape Viengthong District, Houaphanh Province, Lao PDR**. International Team Leader GMS Sustainable Tourism Development Project in Lao PDR. Np.

Shigenobu Kobayashi. (1991). **Color Image Scale**. 2nd. ed. Japan: Kosdansha International.

Skyline channel. (โพสเมื่อ ธันวาคม 2561). **แบ่งปันน้ำใจสู่เมืองลาว EP103 ฯ**. สืบค้นเมื่อ 21 สิงหาคม 2562, จาก

https://www.youtube.com/watch?v=Le3dZKYKgpI

Stryker, S., & Burke, P. J. (2000). The past, present, and future of an identity theory. **Social Psychology Quarterly**. 63: 284-297.

Wertheimer, M. (1938). Gestalt theory. In W. D. Ellis (Ed.), **A source book of Gestalt psychology**. (pp. 1-11). London, England: Kegan Paul, Trench, Trubner & Company.

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2555). **มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ**. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม.

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2559).**พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. 2003**. กรุงเทพฯ: องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2559). **ภาษา**. กรุงเทพฯ: องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (ม.ป.ป.). **ผ้าทอไทยพวน**. สืบค้นเมื่อ 4 สิงหาคม 2562, จาก http://ich.culture.go.th/index.php/th/ich/traditional-craftsmanship/242-cloths/445--m-s

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (ม.ป.ป.). **ลำตัด**. ใน มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. สืบค้นเมื่อ 8 สิงหาคม 2562, จาก http://ich.culture.go.th/index.php/th/ich/performing-arts/236-performance/349

กระทรวงวัฒนธรรม. (2558). **ฝากไทย ถอดรหัสเสน่ห์ของที่ระลึกเพื่อการท่องที่ยว**. กรุงเทพฯ: กระทรวงวัฒนธรรม.

กองกิจการเครือข่ายทางวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2559). **ชุมชนต้นแบบสืบสานมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์**. (มปท.).

กองบรรณาธิการนายรอบรู้. (ม.ป.ป.). **ประเพณีกำฟ้า และเล่นนางกวัก**. สืบค้นเมื่อ 24 สิงหาคม 2562, จาก https://www.nairobroo.com/travel/we-te-paun/

กาญจนา แก้วเทพ. (2544). **ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา**. กรุงเทพฯ: เอดิสันเพรส โปรดักส์.

กาญจนา แก้วเทพ; และคนอื่น. (2555). **สื่อเก่า-สื่อใหม่: สัญญะ อัตลักษณ์ อุดมการณ์**. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.

กุลนิดา เหลือบจำเริญ. (2553). **องค์ประกอบศิลป์**. ปทุมธานี: สกายบุ๊คส์.

เกรียงไกร เกิดศิริ. (2551). **ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: อุษาคเนย์.

โกสุม สายใจ และบำรุง อิศรกุล. (2540). **การออกแบบนิเทศศิลป์ 2**. กรุงเทพฯ : โครงการเอกสารตำราศิลปะ คณะศิลปกรรมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.

โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (ม.ป.ป.). **ศิลปะการทอผ้าพื้นเมืองของไทยในปัจจุบัน**. สืบค้นเมื่อ 4 สิงหาคม 2562, จาก http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?book=21&chap=3&page=t21-3-infodetail03.html

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. (2556). **ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดฝั่งคลอง**. นนทบุรี: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์ องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์

งามพิศ สัตย์สงวน. (2536). **ประสบการณ์วิจัยทางมานุษยวิทยาข้ามวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

จุติพงศ์ ภูสุมาศ; สุวิสา แซ่อึ่ง. (2558). **Graphic Design School**. กรุงเทพฯ: บริษัท ไอดีซี พรีเมียร์ จำกัด

จุฑาภรณ์ (จามจุรี) ผดุงชีวิต. (2550). **วัฒนธรรม การสื่อสารและอัตลักษณ์**. กรุงเทพฯ: บริษัท แอคทีฟ พริ้นท์ จำกัด.

เจนสุดา สมบัติ. (2540). **ความเป็นพวน ในปรากฏการณ์ความเป็นไทยร่วมสมัย**. วิทยานิพนธ์ มน.ม. (มานุษยวิทยา) คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2542). คนกับอัตลักษณ์ 2. ใน **เอกสารประกอบการประชุมประจำปีทางมนุษยวิทยา**. วันที่ 27–29 มีนาคม 2545 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินทร. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

ฉลาดชาย รมิตานนท์. (2544). แนวคิดในการศึกษาอัตลักษณ์ความเป็น “ไท”. ใน **เอกสารประกอบการประชุมวิชาการเรื่องการศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไท**. 22-23 มีนาคม 2554 ณ โรงแรมเชียงใหม่ออคิด อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.

ฉัตร์ชัย อรรถปักษ์. (2550). **องค์ประกอบศิลปะ**. กรุงเทพฯ : วิทยพัฒน์.

ชะลูด นิ่มเสมอ. (2531). **องค์ประกอบของศิลปะ**. กรุงเทพ ฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

ชมรมไทยพวนแห่งประเทศไทย. (ม.ป.ป.). หนังสือร้อยใจไทยพวนครั้งที่ 35. (ม.ป.ท.).

ชมรมศิลปวัฒนธรรมอีสาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **496) ไทพวน-ลาวพวน**. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2562, จาก http://www.isan.clubs.chula.ac.th/webboard/?transaction=post_view.php&room_no=0&id_main=733&star=0

ชมรมศิลปวัฒนธรรมอีสาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 1309) ไทพวนในประเทศไทย ยุคพัฒนาการแต่งกายประจำชาติพันธุ์. สืบค้นเมื่อ 18 พฤษภาคม 2562, จาก http://www.isan.clubs.chula.ac.th/webboard/index.php?transaction=post_view.php&room_no=0&id_main=2006&star=0

โชติวัฒน์ ปุณโณปถัมภ์. (2559). **อัตลักษณ์ในงานออกแบบ บทพิจารณาเพื่องานออกแบบสื่อสาร**. กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด.

เชลียงพล เดือนเพ็ญ, ธนียา เจติยานุกรกุล และ วรลัญจก์ บุณยสุรัตน์. (2559). **ผ้าทอไทพวนบ้านหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย : สถานการณ์และการอนุรักษ์ละข้อเสนอเพื่อการสืบสาน**. ใน เอกสารการประชุมวิชาการระดับชาติ “สถาปัตย์กระบวนทัศน์” และ ระดับนานาชาติ “สถาปัตย์ปาฐะ” การประชุมวิชาการวิจัย-สร้างสรรค์ : สรรพศาสตร์ทางสถาปัตยกรรมประจำปี 2559. (มปท.).

ณฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. (2553). **อัตลักษณ์ชุมชน**. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ.

ณฤทัย เรียงเครือ. (2560). **พื้นฐานการออกแบบสถาปัตยกรรม**. กรุงเทพ: ลายเส้น พับบลิชชิ่ง.

ณรงค์ชัย อัครเศรณี. (2556). **กระตุกต่อมคิด เศรษฐกิจสร้างสรรค์**. กรุงเทพฯ: เลิฟ แอนด์ เลิฟ.

ถนัด ยันต์ทอง. (โพสเมื่อ 28 กรกฎาคม 2562). **สารทเดือนเก้า**. จาก https://www.facebook.com/489196851094814/posts/2847831468564662?sfns=mo

ทองเจือ เขียดทอง. (2542). **การออกแบบสัญลักษณ์**. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.

ทิดหมู มักหม่วน. (โพสเมื่อ กุมภาพันธ์ 2561). **วรรณกรรม นางคำกลอง**. สืบค้นเมื่อ 3 สิงหาคม 2562, จาก https://www.isangate.com/new/32-art-culture/knowledge/543-nang-kam-klong.html

ทินวงษ์ รักอิสสระกุล,ธัญญธร อินทร์ท่าฉาง. (2554). **การศึกษาอัตลักษณ์ท้องถิ่นประจำภาคเหนือตอนล่างเพื่อออกแบบเรขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ของที่ระลึก**. รายงานการวิจัย, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.

ทองเอนดอทคอม. (โพสเมื่อ กรกฎาคม 2560). **ประเพณีกำฟ้า ไทยพวน วัดกุฏีทอง**. สืบค้นเมื่อ 31 กรกฎาคม 2562, จากhttp://www.tong-en.com/article/13/content/163/

เทพิกา รอดสการ. (2560). ลำพวน. โครงการบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประจำปีงบประมาณ 2560 หน้า 7.

ธนภัท กิจจาโกศล. (2562). **สืบสานประเพณีไทยพวนบุญข้าวหลาม ศรีมหาโพธิ**. สืบค้นเมื่อ 31 กรกฎาคม 2562, จาก www.77kaoded.com/content/328074

ธนิก เลิศชาญฤทธิ์. (2554). **การจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

ธาดา สุทธิธรรม. (2554). **การอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสานในแนวทางการมีส่วนร่วม**. ขอนแก่น : มูลนิธิภูมิปัญญา สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและศิลปะเอเชีย.

ธิญาดา ยอดแก้ว. (2547). **การศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประเทศในกลุ่มอาเซียน**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (นิเทศศิลป์). มหาวิทยาลัยศิลปากร.

นพดล จันทวีระ. (2552). **ระบบนิเวศ ประเพณีวัฒนธรรมของเรือนพื้นถิ่นไทพวน บ้านบางมะเฟือง ตำบลคู้ยายหมี อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา**. วิทยานิพนธ์ สถ.ม. (สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น). นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

บุญยงค์ เกศเทศ. (2562). **รากเหง้าเผ่าพันธุ์ในสยาม**. มหาสารคา: อินทนิล.

บุณยสฤษฎ์ อเนกสุข และอารีรัตน์ เรืองกำเนิด. (2550). พลวัตประเพณีบุญกำฟ้าของกลุ่มชาติพันธุ์พวนในบริบทการท่องเที่ยวของประเทศไทย. ใน รายงานวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ 2550. จาก http://research.culture.go.th/ebook/ne158/folder/assets/basic-html/page1.html

บริษัท ศูนย์บริการเหล็กสยาม จำกัด (มหาชน). (ม.ป.ป.). **โครงการบูรณะอุโบสถและเจดีย์**. สืบค้นเมื่อ 22 สิงหาคม 2562, จาก http://www.setsocialimpact.com/Company/WhatwedoDetail/470

บังอร ปิยะพันธุ์. (2541). **ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

บรรจง อมรชีวิน. (2549). **การตลาดข้ามวัฒนธรรม : อิทธิพลของวัฒนธรรมข้ามชาติต่อการตลาดยุคโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพฯ : (ม.ป.ท.).

ปัญญาดา นาดี. (2560, มกราคม-เมษายน 2560). เอกลักษณ์ของวัฒนธรรม"ชาวไทยพวนที่ส่งผลต่อการท่องเที่ยวในชุมชน อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเชีย ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**. 7 (1).

ปานพจน์ หนุนภักดี. (2555). Graphic design principles2 Edition. กรุงเทพฯ: บริษัท ไอดีซี พรีเมียร์ จำกัด.

ปิยลดา เทวกุล ทวีปรังษีพร,หม่อมหลวง. (2554). **คำ ความคิด สถาปัตยกรรม**. กรุงเทพฯ: ลายเส้น

ประชา สุวีรานนท์. (2552). **ดีไซน์+คัลเจอร์2**. กรุงเทพฯ: ด่านสุทธาการพิมพ์.

ประธาน ยานกูลวงศ์. (2553). **การดำรงอยู่ของการใช้พื้นที่ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของบ้านแบบปัจจุบัน กรณีศึกษา บ้านไทพวน หาดเสี้ยวอาเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย**. วิทยานิพนธ์ ศศ.บ. (สาขาวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ประดิษฐ์ เนื่องจากอวน. (2546). **ประวัติและผลงสนเฒ่าปู่ (พ่อเฒ่า)ผาลี เนื่องจากอวน เฒ่าย่า(แม่เฒ่า)อินทร์ เนื่องจากอวน**. นครนายก: ประดิษฐ์ เนื่องจากอวน.

ประเพณีไทยดอทคอม. (ม.ป.ป.). **ประเพณีถวายสลากภัต**. สืบค้นเมื่อ 31 กรกฎาคม 2562. จาก http://www.prapayneethai.com/ประเพณีถวายสลากภัต

ประภัสสร์ ชูวิเชียร. (2557). **ศิลปะลาว**. นนทบุรี: โรงพิมพ์มติชน.

ปรีชา พิณทอง. (2532). **สารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ**. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม.

พันเอกวิเชียร วงศ์วิเศษ. (2525). **ไทยพวน**. กรุงเทพ: อนุสรณ์งานฌาปนกิจศพนางละมัย วงศ์วิเศษ.

พิพิธภัณฑ์ผ้า มหาวิทยาลัยนเรศวร. (2551). เครื่องนุ่งห่มของสตรีชาวพวนหาดเสี้ยว สุโขทัย 1. สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2562, จาก http://www.openbase.in.th/node/5453

พวนม่วง ชวาลย์วงศ์. (2561). **พิพิธภัณฑ์ผ้าทองโบราณ อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย**. สืบค้นเมื่อ 8 กันยายน 2561, จาก http://library.psru.ac.th.

พงศ์ธร หิรัญพฤกษ์; ชาณัฐ สุวรรณ. (2560) **เครื่องหมายกับความหมาย**. นนทบุรี: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์.

พงศ์ศักดิ์ ชาลีเขียว. (2550). การอนุรักษ์วัฒนธรรมไทพวน : ศึกษาเฉพาะกรณีไทยพวนบ้านมะขามล้ม อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี. รายงานการศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

พรทิพย์ เรืองธรรม. (2556). **ทฤษฎีการออกแบบ**. กรุงเทพฯ: อินทนิล.

พัฒนา กิติอาษา. (2546). คนพันธุ์ป๊อป : ตัวตนคนไทยในวัฒนธรรมสมัยนิยม. ใน **รวมบทความจากการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ 1 เรื่อง คนมองคน : นานาชีวิตในกระแสการเปลี่ยนแปลง**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

โพธิ์ แซมลำเจียก. (2537). **ตำนานไทยพวน**. กรุงเทพฯ: ก.พลพิมพ์ พริ้นติ้ง จำกัด.

โพไช สุนนะลาด. (2538). **ดนตรี : วิถีชีวิตชาวไทยพวน แขวงเชียงขวาง ประเทศลาว**. รายงานการวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ. (มปท.).

ภานุพงศ์ อุดมศิลป์. (2542). พวน ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง เล่ม 6**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทยธนาคารไทยพาณิชย์.

มติชนออนไลน์. (โพสเมื่อ กุมภาพันธ์ 2559). **สุจิตต์ วงษ์เทศ : คนพวน จากเชียงขวาง ในลาว สร้างเจดีย์แบบเชียงขวาง ในไทย**. สืบค้นเมื่อ 1 สิงหาคม 2562, จาก https://www.matichon.co.th/entertainment/arts-culture/news_46173

มติชนออนไลน์. (โพสเมื่อ พฤษภาคม 2560). **งัดภาพเก่ายัน 'จุดบั้งไฟ' ชาวพวนศรีมโหสถ ประเพณีเก่า ไม่ได้เพิ่งเกิด**. สืบค้นเมื่อ 1 สิงหาคม 2562, จาก www.matichon.co.th/entertainment/arts-culture/news_557138

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (ม.ป.ป.). **ประเพณีของชาวไทยพวน**. สืบค้นเมื่อ 27 สิงหาคม 2562, จาก https://www.stou.ac.th/Offices/rdec/nakornnayok/Main/OnlineExhibitions/Thaiphun/tradition.html

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (ม.ป.ป.). **ประวัติความเป็นมาของชาวไทยพวน**. สืบค้นเมื่อ 2 สิงหาคม 2562, จาก

https://www.stou.ac.th/Offices/rdec/nakornnayok/Main/OnlineExhibitions/Thaiphun/StoryMain.html

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2556). ฮีตสิบสองครองสิบสี่กับวิถีสุขภาพ : เดือนอ้าย-เดือนหก. จุลสารสาขาวิชาวิทยาศาสตร์สุขภาพออนไลน์ (ฉบับที่ 3 ปี 2556). สืบค้นเมื่อ 25 กรกฎาคม 2562, จาก https://www.stou.ac.th

ยชญ์ ทองเรือนดี ชัยพฤกษ์. (โพสเมื่อ กรกฎาคม 2561). สืบค้นเมื่อ 23 สิงหาคม 2562, จาก https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2105267819734554&set=a.1375317639396246&type=3&theater&ifg=1

ศิริพรณ์ ปีเตอร์. (2556). **การออกแบบกราฟิก(Graphic Design).** กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พริ้นติ้ง เฮ้าส์.

รุจินาถ อรรถสิษฐ. (2550). **"ขวัญ : ขวัญชีวิตของคนไทย"**. กลุ่มงานการแพทย์พื้นบ้านไทย สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ (สวสส.). สืบค้นเมื่อ 23 สิงหาคม 2562, จาก http://www.shi.or.th/download/169/

ร้อยตรีกฤตธนรัชต์ แสงสุวรรณสินธุ์. (โพสเมื่อ ธันวาคม 2559). **พิธีสู่ขวัญข้าวชาวไทยพวน บางปลาม้า สุพรรณบุรี**. สืบค้นเมื่อ 26 กรกฎาคม 2562, จาก http://www.welovesuphan.com/th

ร้อยตำรวจตรีไพบูลย์ วิริยะพัฒนไพบูลย์. (2553). **ประวัติศาสตร์"พวน"มาจากไหน**. นนทบุรี: เลิศชัยการพิมพ์

ร้อยตำรวจโทเชาว์วัย ศุภรตรีทิเพศ. (2542). **การรับนวัตกรรมและพิธีกรรมทางศาสนา : กรณีศึกษาชุมชนไทยพวนในจังหวัดลพบุรี**. วิทยานิพนธ์ปริญญา มน.ม. (สาขาวิชามานุษยวิทยา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

รัชดา พัดเย็นชื่น. (2545). **ประเพณีไทยพวน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

โรล็องด์ บาร์ตส์. (2544). **มายาคติ Mytholgier**. แปลโดย วรรณทิมล อังคศิริสรรพ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

ฤดีมน ปรีดีสนิท. (2539). **รายงานการศึกษาวิจัยเรื่อง "วิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรมประเพณี และประวัติศาสตร์ชุมชนกรณีไทย-พวน อำเภอบ้านผือ"**. ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏอุดรธานี. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

ลั่นทม จอนจวบทรง. (2557). **วิถีชุมชน: การจัดการความรู้เพื่อยกระดับธุรกิจชาวบ้าน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (ม.ป.ป.) **ชาวไทพวน**. สืบค้นเมื่อ 27 กรกฎาคม 2562, จาก https://th.wikipedia.org/wiki/ชาวไทพวน

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (ม.ป.ป.). **บุญข้าวจี่**. สืบค้นเมื่อ 30 กรกฎาคม 2562, จาก https://th.wikipedia.org/wiki/บุญข้าวจี่

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (ม.ป.ป.). **เมืองพวน**. สืบค้นเมื่อ 22 กรกฎาคม 2562, จาก https://th.wikipedia.org/wiki/เมืองพวน

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (ม.ป.ป.). **สลากภัต**. สืบค้นเมื่อ 31 กรกฎาคม 2562, จาก https://th.wikipedia.org/wiki/สลากภัต

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (ม.ป.ป.). **อำเภอบ้านหมี่**. สืบค้นเมื่อ 14 กรกฎาคม 2562, จาก https://th.wikipedia.org/wiki/อำเภอบ้านหมี่

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (ม.ป.ป.) **ฮีตสิบสอง คลองสิบสี่**. สืบค้นเมื่อ 27 กรกฎาคม 2562, จาก https://th.wikipedia.org/wiki/ฮีตสิบสอง คลองสิบสี่

วันดี สันติวุฒิเมธี. (2545). **กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทใหญ่ชายแดนไทย-พม่า กรณีศึกษา หมู่บ้านเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

วิรุณ ตั้งเจริญ (2544). **ประวัติศาสตร์ศิลป์และการออกแบบ**. กรุงเทพฯ: สันติศิริการพิมพ์

วิรุณ ตั้งเจริญ. (2545). **ออกแบบกราฟิก Graphic Design**. กรุงเทพฯ: อีแอนด์ไอคิว.

วิรุณ ตั้งเจริญ. (2547). **ใต้เงาศิลปวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: อีแอนด์ไอคิว.

วิรุณ ตั้งเจริญ. (2552). **วิสัยทัศน์ศิลปวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

วิรุณ ตั้งเจริญ. (2557). **ศิลปะหลังสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

วิศิษฐ์ วังวิญญู, ณัฐฟัส วังวิญญู และสว่าง พงศ์ศิริพัฒน์. (2553). **โยงใยที่ซ่อนเร้น = The hidden connections**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สวนเงินมีนา.

วรา ชาภูคำ. (2556). **อัตลักษณ์ไทยพวน: กรณีศึกษาไทยพวน ตำบลบ้านกล้วย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี**. วิทยานิพนธ์ปริญญา ศศ.ม. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. (2561). **ลาวในเมืองไทย กลุ่มชาติพันธุ์ที่คลุมเครือ**. สืบค้นเมื่อ 8 กันยายน 2561, จาก http://lek-prapai.org.

วัฒนา สุกัณศีล. (2548). **โลกาภิวัตน์**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

วีระพงศ์ มีสถาน. (2539). สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ พวน. (กรุงเทพฯ: สหธรรมิก)

วุฒิ วัฒนสิน. (2539). **องค์ประกอบศิลป์**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). ปัตตานี : ฝ่ายเทคโนโลยีทางการศึกษา สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ศักดิ์ชัย แสงสิงห์. (2560). **เจดีย์ในประเทศไทย : รูปแบบพัฒนาการและพลังศรัทธา**. นนทบุรี: เมืองโบราณ.

ศิราพร ณ ถลาง. (2559). **มองคติชนเห็นตัวตนชาติพันธุ์**. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์.

ศิราพร ณ ถลาง. (2559). **คติชนสร้างสรรค์ บทสังเคราะห์และทฤษฎี** กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์.

ศุภรัตน์ ม่วงทอง. (2552). **นาฏศิลป์สร้างสรรค์ ระบำพรายพรรณผ้าไทยพวน**. สืบค้นเมื่อ 2 กรกฎาคม 2562, จาก http://www.thaigoodview.com/node/39071

ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. (โพสเมื่อ มิถุนายน 2555). ภาษาไทยพวน บ้านหัวกระสังข์ ตำบลบ้านซ่อง. สืบค้นเมื่อ 27 มิถุนายน 2562, จาก http://www.m-culture.in.th/album/138120

ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. (2561). **การเล่นนางกวัก ไทยพวนบ้านทราย**. ใน ฐานข้อมูลประเพณีท้องถิ่นในประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 22 กรกฎาคม 2562, จาก https://www.sac.or.th/databases/rituals/detail.php?id=134

ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. (โพสเมื่อ มีนาคม 2559). **พิธีกรรมพาขวัญสูตรชะตา..ชาวไทยพวนตำบลเกาะหวาย**. สืบค้นเมื่อ 25 กรกฎาคม 2562, จาก http://www.m-culture.in.th/album/173224

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (2555). **แผ่นพับของพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดฝั่งคลอง (ไทยพวน)**. ฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 26 กรกฎาคม 2562, จาก https://db.sac.or.th/museum/museum-detail/864

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (ปรับปรุงเมื่อ 2558). **กลุ่มชาติพันธุ์ : พวน ไทพวน**. ใน ฐานข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 15 พฤษภาคม 2562, จาก https://www.sac.or.th/databases/ethnic-groups/ethnicGroups/83

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (อัพเดทเมื่อ กันยายน 2560). **แห่ช้างบวชนาค จ.สุโขทัย**. ฐานข้อมูลประเพณีท้องถิ่นในประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 29 กรกฎาคม 2562, จาก https://www.sac.or.th/databases/rituals/detail.php?id=86

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (อัพเดทเมื่อ กันยายน 2560). **บวชนาคขี่ช้าง จ.สุรินทร์**. ฐานข้อมูลประเพณีท้องถิ่นในประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 29 กรกฎาคม 2562, จาก https://www.sac.or.th/databases/rituals/detail.php?id=62

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (ม.ป.ป.) **ธาตุดำ**. ในฐานข้อมูลศิลปกรรมเอเชียอาคเนย์. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2562, จาก https://www.sac.or.th/databases/seaarts/th/architectureth/ลาว/item/241-ธาตุดำ.html

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (ม.ป.ป.). “ประเพณีและเทศกาลสำคัญ” ใน พวน ฐานข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 27 กรกฎาคม 2562, จาก https://www.sac.or.th/databases/ethnic-groups/ethnicGroups/83

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (ม.ป.ป.). **บทความวิชาการ ร้อยของ ร้อยเรื่อง ร้อยเครือข่ายพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น**. ใน ฐานข้อมูลพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย. สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม 2562, จาก https://db.sac.or.th/museum/article/66

ศรีพล พิลาสุตา. (ม.ป.ป.) **ประเพณีบุญข้าวจี่**. สืบค้นเมื่อ 30 กรกฎาคม 2562, จาก https://sites.google.com/site/wwwphrasriphlphilasutacom/khxmul-nakreiyn

สกล เกิดผล; และคนอื่นๆ. (2558). รายงานการวิจัย เรื่อง **การสืบสานวัฒนธรรมไทยพวนและการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว : กรณีศึกษาอำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สาขาวิชาภาษาอังกฤษ และสาขาวิชาภาษาไทย. มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม. (มปท.).

สกนธ์ ภู่งามดี. (2547). **พื้นฐานทัศนศิลป์**. กรุงเทพฯ: บริษัทบุ๊ค พอยท์ จำกัด.

สันต์ สุวัจฉราภินันท์ ทวีศักดิ์ เกียรติวีระศักดิ์ และ รัฏฐา ฤทธิศร. (2555). **สัญวิทยา: การถอดรหัสและการประยุกต์อัตลักษณ์ไทยเพื่อเป็นแนวทาง การออกแบบ**. การประชุมวิชาการ ประจำปี 2555 คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต กรุงเทพฯ.

สันติ รอรัชวี. (2560). **สันติวิธีที่1**. นนทบุรี: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์.

สันติ รอรัชวี. (2561). **บันทึกชั้นเรียน เอ สู่ บี**. กรุงเทพ: เออร์เจนท์ แทค.

สุจิตต์ วงศ์เทศ. (โพสเมื่อ กรกฎาคม 2560). **"ขวัญ" ความเชื่อในศาสนาผี "ขรรค์ชัย – สุจิตต์" ชวนฟังปี่พาทย์สาธิต "ทำขวัญนาค" รับเข้าพรรษา**". สืบค้นเมื่อ 5 สิงหาคม 2562, จาก https://www.matichon.co.th/education/news_595280

สุดารา สุจฉายา. (2542). **ลพบุรี**. กรุงเทพฯ: สารคดี.

สุเทพ สุวีรางกูร. (2556). **สังคมวิทยาเบื้องต้น**. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

สุพัตรา ภูล้นแก้ว. (โพสเมื่อ เมษายน 2560). **ภารกิจพิเศษ สรุปการวิเคราะห์วรรณกรรมท้องถิ่นจำปาสี่ต้น**. สืบค้นเมื่อ 3 สิงหาคม 2562, จาก http://supattraphoolonkaew1234.blogspot.com/2017/04/1.html

สถาบันพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. (2555). **อัตลักษณ์ไทย:ทุนความคิดทุนสร้างสรรค์**. ปทุมธานี: สถาบันพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม.

สาธร พิพิธภัณฑ์ผ้าทองคำ. (ม.ป.ป.). **ประวัติชาวไทยพวนศรีสัชนาลัย**. สืบค้นเมื่อ 3 สิงหาคม 2562, จาก http://www.sathorngoldtextilemuseum.com/thai-phuan-history.html

สมเกียรติ ตั้งนโม. (2549). **มองหาเรื่อง: วัฒนธรรมทางสายตา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา

สมหมาย ชินนาค. (2547)."มูน ไม่ใช่ มูล : วาทกรรมต่อต้านรัฐของกลุ่มชาติพันธุ์ ไทย-ลาว ที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนปากมูล." ใน **วาทกรรมอัตลักษณ์**. 117-167. วิภาส ปรัชญาภรณ์, บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติสำนักนายกรัฐมนตรี. (2560). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560 – 2564**. สืบค้นเมื่อ 18 กุมภาพันธ์ 2562, จาก https://www.nesdb.go.th/ewt_news.php?nid=6420

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (ม.ป.ป.). **ม่อฮ่อม หรือ หม้อห้อม**. สืบค้นเมื่อ 8 สิงหาคม 2562. จาก http://www.royin.go.th

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดศรีสะเกษ. (2560). **บุญบั้งไฟ**. สืบค้นเมื่อ 31 กรกฎาคม 2562. จาก https://www.m-culture.go.th/sisaket/ewt_news.php?nid=926&filename=index

สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดร้อยเอ็ด. (2561). **อ.ประทุมรัตต์ จ.ร้อยเอ็ด จัดงานประเพณีบุญคูณลานสู่ขวัญข้าว ประจำปี 2561 สืบสานฮีตสิบสอง คลองสิบสี่ ประเพณีอีสาน**. สืบค้นเมื่อ 25 กรกฎาคม 2562, จาก http://nwnt.prd.go.th

สำนักงานเทศบาลตำบลหาดเสี้ยว. (ม.ป.ป.). **ประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญของตำบลหาดเสี้ยว**. สืบค้นเมื่อ 27 กรกฎาคม 2562, จาก http://www.hadsiew.com/customize-ประเพณี-18723-1.html

สำนักบรรณสารสนเทศ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (ม.ป.ป.). **วิถีชุมชนคนหาดเสี้ยว**. นิทรรศการออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 27 กรกฎาคม 2562, จาก https://library.stou.ac.th/odi/online/exhibition-hadseaw/life.html

สำนักปลัดกระทรวงวัฒนธรรม. (2556). **คู่มือการดำเนินงานโครงการภายใต้ยุทธศาสตร์ประเทศของกระทรวงวัฒนธรรม โครงการรากวัฒนธรรม**. สืบค้นเมื่อ 28 กุมภาพันธ์ 2562, จาก https://www.m-culture.go.th/trang/images/hand_Rakwattanatham.pdf

สาธรพิพิธภัณฑ์ผ้าทองคำ. (2555). **ฮีดคองชาวไทยพวนศรีสัชนาลัย**. สืบค้นเมื่อ 27 กรกฎาคม 2562, จาก http://www.sathorngoldtextilemuseum.com/12-months-tradition.html

สมคิด จูมทอง. (2546). **วัฒนธรรมไทยพวนตำบลบ้านทราย**. องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านทราย ลพบุรี.

สุมิตรา ศรีวิบูลย์. (2547). **การออกแบบอัตลักษณ์**. กรุงเทพฯ : Core Function.

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ฯ นครพนม. (ม.ป.ป.). **ฮีตสิบสอง**. ประเพณี 12 เดือนอีสาน. สืบค้นเมื่อ 26 สิงหาคม 2562, จาก http://www.finearts.go.th/nakhonphanomlibrary/parameters/km/item

อภิลักษณ์ ธรรมวิมุตติ และ พิทักษ์ ศิริวงศ์. (2560, มกราคม – เมษายน 2560). การดำรงอัตลักษณ์ไทยทรงดำ : ภาคปฏิบัติการทางวาทกรรมสู่การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนหมู่บ้านหัวเขาจีน. ใน **Veridian E-Journal ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ**. 10 (1).

อรศิริ ปาณินท์. (2546). **วิจัย: ภูมิปัญญาชาวบ้านในเรือนพื้นถิ่นไทพวนในประเทศไทย: การนำไปสู่สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นใหม่บนฐานของภูมิปัญญาและเทคโนโลยีท้องถิ่น**. สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

อรศิริ ปาณินท์. (2554, กันยายน 2553 - สิงหาคม 2554). การเปลี่ยนถ่ายสัมภาระทางวัฒนธรรมของขาวพวน : จากเชียงขวางสู่ลุ่มน้ำภาคกลางของไทย. วารสารหน้าจั่ว (7): 133-165.

อรศิริ ปาณินท์. (2555, กันยายน 2554 - สิงหาคม 2555) บ้านและเรือนพื้นถิ่นไทพวนบางปลาม้า สุพรรณบุรี : ความแปรเปลี่ยนและการปรับตัว. **วารสารหน้าจั่ว**. (8): 201-214.

อรศิริ ปาณินท์. (2561). **เรือนพักอาศัยในกลุ่มชาติพันธุ์ผสมผสาน: โซ่งและพวนที่บ้านวังรอ ต.วังมหากร อ.ท่าตะโก จ.นครสวรรค์**. สืบค้นเมื่อ 8 กันยายน 2561, จาก https://tci-thaijo.org/

อรศิริ ปาณินท์ และนพดล จันทวีระ. (2554, กันยายน 2553 - สิงหาคม 2554). บ้านและเรือนพวนเชียงขวาง: การย้อนกลับมาตั้งถิ่นฐานใหม่ในพื้นที่เดิม. **วารสารหน้าจั่ว**. (25): 48.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2555). **จินตนาการทางมานุษยวิทยาแล้วย้อนมองสังคมไทย**. เชียงใหม่ : ภาควิชาสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อารี ถาวรเศรษฐ์. (2546). **คติชนวิทยา**. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

อ้ายเติ่ง. **ไทพวนจากเชียงขวางสู่อีสาน (ชาติพันธุ์อีสานผ่านลายเส้น 2)**. สืบค้นเมื่อ 20 พฤษภาคม 2562, จาก https://board.postjung.com/1041786

อารยะ ศรีกัลยาณบุตร. (2541). **การออกแบบตราสัญลักษณ์**. กรุงเทพฯ: ภาควิชานฤมิตศิลป์ คณะศิลปกรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

จริยธรรมในมนุษย์ แบบสัมภาษณ์

MF-04-version-2.0
วันที่ 18 ต.ค. 61

หนังสือยืนยันการยกเว้นการรับรอง
คณะกรรมการจริยธรรมสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

(เอกสารนี้เพื่อแสดงว่าคณะกรรมการจริยธรรมสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์ ได้พิจารณาโครงการวิจัยนี้)

ชื่อโครงการวิจัย : การศึกษาอัตลักษณ์กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยเพื่อแนวทางในการออกแบบ

ชื่อหัวหน้าโครงการวิจัย : นายกิติศักดิ์ เยาวนานนท์

หน่วยงานต้นสังกัด : คณะศิลปกรรมศาสตร์

รหัสโครงการวิจัย : SWUEC-G-175/2562X

โครงการวิจัยนี้เป็นโครงการวิจัยที่เข้าข่ายยกเว้น (Research with Exemption from SWUEC)

วันที่ยืนยัน : 31 ตุลาคม 2562

ยืนยันโดย : คณะกรรมการจริยธรรมสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณะกรรมการจริยธรรมสำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ดำเนินการรับรองโครงการวิจัยตามแนวทางหลักจริยธรรมการวิจัยในคนที่เป็นสากล ได้แก่ Declaration of Helsinki, the Belmont Report, CIOMS Guidelines และ the International Conference on Harmonization in Good Clinical Practice (ICH-GCP)

ออกให้ ณ วันที่ 31 ตุลาคม 2562

ลงชื่อ).....	**(ลงชื่อ).....**
(นายปิยชาติ บุญเพ็ญ)	**(แพทย์หญิงสุรีพร ภัทรสุวรรณ)**
กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการคณะกรรมการจริยธรรม สำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์	**ประธานคณะกรรมการจริยธรรม สำหรับพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์**

หมายเลขรับรอง : SWUEC/X/G-175/2562

คำถามที่ใช้ในการสัมภาษโครงการวิจัยเรื่อง
การศึกษาอัตลักษณ์กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในเขตพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย
เพื่อแนวทางในการออกแบบ

หลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาศิลปวัฒนธรรม
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

<u>ตอนที่ 1</u> ข้อมูลส่วนบุคคล

ชื่อ..... นามสกุล.....

เพศ ( ) หญิง ( ) ชาย

อายุ ..... ปี

อาชีพ .....

พื้นที่กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนที่ท่านอาศัยอยู่

❑ กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี

❑ กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี

❑ กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อ.ปากพลี จ.นครนายก

❑ กลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน อ.ศรีสัชนาลัย จ.สุโขทัย

ที่อยู่ .....

โทรศัพท์.....

<u>ตอนที่ 2</u> ประเด็นคำสัมภาษเกี่ยวกับ ประวัติ การตั้งถิ่นฐาน ที่อยู่อาศัย และสภาพสังคม ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในจังหวัดที่ท่านอาศัยอยู่

1) ประวัติการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ ที่ท่านอาศัยอยู่ในปัจจุบัน
2) วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ ของชุมชนไทยพวนที่ท่านอาศัยอยู่ในปัจจุบัน

<u>ตอนที่ 3</u> ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ของกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวนในจังหวัดที่ท่านอาศัยอยู่

1) **ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทอาหาร**
   1.1) อาหารท้องถิ่นไทยพวนที่ยังคงทำรับประทานอยู่ในปัจจุบัน
   1.2) ลักษณะเด่นของอาหารไทยพวนคืออะไร
   1.3) วัตถุดิบหลักที่ใช้ประกอบอาหารไทยพวนมีอะไรบ้าง
   1.4) อาหารที่ใช้ในประเพณีไทยพวนมีอะไรบ้าง
   1.5) อาหารไทยพวนในอดีตและปัจจุบันมีความแตกต่างกันอย่างไรบ้าง

2) **ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทการแต่งกาย**

2.1) การแต่งกายของชาวไทยพวน เพศชายและหญิงในปัจจุบันมีลักษณะเป็นอย่างไร

2.2) ลักษณะเด่นของเครื่องแต่งกายของชายและหญิงชาวไทยพวนในปัจจุบันคืออะไร

2.3) ความแตกต่างการแต่งกายของชาวไทยพวนระหว่างผู้ใหญ่กับเด็กหรือผู้ที่อยู่ในชุมชนเป็นอย่างไร

3) **ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทที่อยู่อาศัย**

3.1) บ้านหรือที่อยู่อาศัยของคนไทยพวนปัจจุบันมีลักษณะอย่างไร

3.1) ลักษณะของบ้านหรือที่อยู่อาศัยในรูปแบบไทยพวนที่ยังพบในชุมชนเป็นอย่างไรบ้าง

3.2) ประวัติ/อายุของบ้านหรือที่อยู่อาศัยในรูปแบบไทยพวนที่ยังพบในชุมชน

3.3) ส่วนประกอบของบ้านหรือที่อยู่อาศัยมีชื่อเรียกอย่างไร และมีลักษณะการใช้พื้นที่ในบ้านหรือที่อยู่อาศัยอย่างไร

4) **ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทประเพณี**

4.1) ประเพณีไทยพวนที่ยังคงปฏิบัติกันอยู่มีอะไรบ้าง

4.2) อธิบายความสำคัญและรูปแบบประเพณีไทยพวน

5) **ภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภท ภาษา วรรณกรรมพื้นบ้านและประวัติศาสตร์คำบอกเล่า**

5.1) การใช้ภาษา และอักษรไทยพวนในการสื่อสาร ปัจจุบันเป็นอย่างไรและถูกใช้อย่างไร

5.2) ตำนาน นิทาน หรือวรรณกรรมพื้นบ้านไทยพวนที่ยังคงเล่าสู่กันฟังมีอะไรบ้าง

5.3) ประวัติศาสตร์ชาติพันธ์พวนที่ถูกบอกเล่าในชุมชน และมีความเกี่ยวข้องกับชุมชนอย่างไร

6) **ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเภทอาชีพ**

6.1) อาชีพหลักของชาวไทยพวน ที่เกิดขึ้นในชุมชนคืออาชีพอะไรบ้าง

6.2) ความเปลี่ยนแปลงของอาชีพในชุมชนจากอดีตจนถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร

6.3) ผลผลิตจากการประกอบอาชีพมีอะไรบ้าง

6.4) อุปกรณ์/เครื่องมือในการประกอบอาชีพมีอะไรบ้างสืบเนื่องถึงภูมิปัญญาไทยพวนหรือไม่ อย่างไร

7) **ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเภทความเชื่อ พิธีกรรม**

7.1) ความเชื่อไทยพวนที่ยังคงเชื่อถือและสืบทอดกันอยู่ในชุมชน

7.2) ความเชื่อไทยพวนที่ยังคงเชื่อถือและสืบทอดกันอยู่ส่งผลอย่างไรกับชุมชน

7.3) พิธีกรรมไทยพวนที่ยังคงปฏิบัติ สืบทอดกันอยู่ในชุมชน

7.4) ขั้นตอนและองค์ประกอบของพิธีกรรมไทยพวนที่ยังคงปฏิบัติอยู่ในชุมชน

8) **ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเภทศิลปะพื้นถิ่น**

8.1) ภูมิปัญญาในรูปแบบศิลปะที่ปรากฏอยู่ในชุมชนมีอะไรบ้าง มีลักษณะอย่างไร

กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

(ผู้วิจัย)

ภาคผนวก ข

ภาพการลงพื้นที่เก็บข้อมูล

ภาพประกอบ แสดงการลงพื้นที่เก็บข้อมูลกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ณ อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ แสดงการลงพื้นที่เก็บข้อมูลกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ณ อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ แสดงการลงพื้นที่เก็บข้อมูลกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ณ อำเภอบางปลาม้า จังหวัดสุพรรณบุรี

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ภาพประกอบ แสดงการลงพื้นที่เก็บข้อมูลกลุ่มวัฒนธรรมไทยพวน ณ อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย

ที่มา: กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล กิติศักดิ์ เยาวนานนท์

วุฒิการศึกษา พ.ศ. 2542 ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (เทคนิคสถาปัตยกรรม)
คณะสถาปัตกรรมศาสตร์
จาก สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตภาคใต้
พ.ศ.2546 ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (การออกแบบตกแต่งภายใน)
คณะศิลปกรรมศาสตร์
จาก มหาวิทยาลัยกรุงเทพ
พ.ศ.2553 ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การออกแบบนิเทศศิลป์)
คณะมัณฑนศิลป์
จาก มหาวิทยาลัยศิลปากร
พ.ศ. 2562 ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาศิลปวัฒนธรรม
คณะศิลปกรรมศาสตร์
จาก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ที่อยู่ปัจจุบัน 10/53 ดิยูนีค 10 คอนโด ซอยลาดพร้าว 10 ถนนลาดพร้าว
แขวงจอมพล เขตจตุจักร กรุงเทพ 10900